

ULUSLARARASI
15 TEMMUZ ve DARBELER
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL 15 JULY AND COUPS D'ETAT SYMPOSIUM

KÜRESEL ETKİLER
MEDYA ve DEMOKRASİ
GLOBAL EFFECTS MEDIA and DEMOCRACY

TEBLİĞLER
26-28 EKİM · OCTOBER 2017
KOCAELİ · KARTEPE · TÜRKİYE

CİLT

1

KÜRESEL ETKİLER
MEDYA ve DEMOKRASI
GLOBAL EFFECTS MEDIA and DEMOCRACY

1. CİLT

Mart 2018, KOCAELİ

**KARTEPE ZİRVESİ 2017 ULUSLARARASI 15 TEMMUZ
VE DARBELER KÜRESEL ETKİLER, MEDYA VE
DEMOKRASİ SEMPOZYUMU TEBLİĞLER KİTABI**

1. CİLT

Takım No : 978-605-5116-48-4

ISBN : 978-605-5116-49-1

Proje Uygulama:

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları - 43

Yayın Sahibi:

İbrahim KARAOSMANOĞLU

Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Koordinatör:

İlhan BAYRAM

Yayın Kurulu:

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN

Dr. Ali YEŞİLDAL

Raşit FİDAN

Hasan YILMAZ

Hayriye SÖZER

Murat LEHİMLER

Muzaffer SABUR

Bu kitabın tüm yayın hakları Kocaeli Büyükşehir Belediyesine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İzinsiz çoğaltılamaz ve basılamaz.
Bu eserdeki yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'nin KÜLTÜR HİZMETİDİR. PARA İLE SATILAMAZ.

Tasarım

ÖNSÖZ

Kartepe Zirvesi'ni, 26-28 Ekim 2017 tarihleri arasında organize ettik. Entelektüel dünyanın yeni buluşma adresi olan Zirve'yi; Kocaeli, İstanbul, Sakarya, Yıldırım Beyazıt ve Uluslararası Saraybosna Üniversitelerinin akademik paydaşlığında gerçekleştirdik.

Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, TRT ve Anadolu Ajansı, ve Türk Arap Araştırma ve Strateji Enstitüsü (TASEN) paydaşlıklarının da eklenmesiyle, dünyaya ve ülkemize yeni bir uluslar arası Zirve kazandırdık.

26 ülkeden, 187 bilim ve düşünce insanının bulunduğu Kartepe Zirvesi 2017'nin ana teması "Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler, Küresel Etkiler, Medya ve Demokrasi " olarak belirlendi ve 2 konferans, 8 özel oturum; 26 bilimsel oturum gerçekleştirildi, 106 bildiri sunuldu.

Ülkemizin demokrasi tarihinde olduğu kadar dünya tarihinde de 15 Temmuz'un önemine vurgu yapan; İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar 500'e yakın darbe gerçekleştirildiğine, darbelerle bir "küresel darbe düzeni" oluştuğuna dikkat çeken entelektüel, bilimsel tespitler yapıldı. Görülmektedir ki; 15 Temmuz FETÖ İşgalci Darbe Girişimi, küresel darbe düzeninin yeni bir operasyonu olarak kurgulanmış, sahnelenmiştir ancak insanlığı tehdit eden "küresel darbe düzeni" açısından dönüm noktasıdır.

Kartepe Zirvesi sonunda, "Darbelere Karşı Uluslararası Dayanışma Çağrısı" başlığı ile hazırlanan, tespitler ve çözümlere yer veren Kartepe Zirvesi Deklarasyonu kaleme alındı. Deklarasyon, Birleşmiş Milletler Mukim Temsilcisi'ne yapılan ziyaret ile teslim edilmiş, dünya parlamentolarına, düşünce kuruluşlarına ve uluslararası aktörlere, mecralara ulaştırılmıştır.

Kartepe Zirvesi, her yıl düzenlenecek ve her defasında başka bir küresel sorunu ele alacaktır. Bu yaklaşım, küreselleşmenin tüm insanlığın yararına yorumlanması için emek veren bilim insanları, politika yapımcılar, entelektüellerin buluşmasıyla, tüm insanlığın sorunlarını tespit ve çözüm çabasıdır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak, ülkemize ve dünyaya, insanlığın sesini yükseltecek yeni bir Zirve kazandırmış olmaktan mutluluk duyuyoruz. Misyonumuza destek veren tüm paydaşlarımıza, Bilim ve Düzenleme Kurulumuza, Zirve'ye katkı sunan tüm bilim insanlarına teşekkür ediyorum. 15 Temmuz'da şehit düşen 250 vatan evladını rahmetle, 2193 gazimizi şükranla yad ediyorum.

İlhan BAYRAM
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
Genel Sekreter

Onursal Başkan

Prof. Dr. Numan Kurtulmuş

Kültür ve Turizm Bakanı

Onur Kurulu

İbrahim KARAOSMANOĞLU

Türk Dünyası Belediyeler Birliği ve

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Başkanı

Prof. Dr. Sadettin HÜLAGU

Kocaeli Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Mahmut AK

İstanbul Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Metin DOĞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Muzaffer ELMAS

Sakarya Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Tahsin Erkan TÜRE

Uluslararası Saraybosna Üniversitesi (IUS)

Şenol KAZANCI

Anadolu Ajansı Genel Müdürü

İbrahim EREN

TRT Genel Müdürü

Genel Koordinatör

İlhan BAYRAM

Genel Sekreter

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN

Kocaeli Üniversitesi

Dr. Ali YEŞİLDAL

Genel Sekreter Yardımcısı

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Raşit FİDAN

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Hasan YILMAZ

Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanı

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ali T. AKARCA

University of Illinois at Chicago

Prof. Dr. Ata ATUN

Yakın Doğu Üniversitesi

Prof. Dr. Birol AKGÜN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Tayfun AMMAN

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Muhittin ATAMAN

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Hamza ATEŞ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Adem ÇAYLAK

Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim DURSUN

International University at Sarajevo

Prof. Dr. Kemal İNAT

Sakarya Ünrv. Ortadoğu Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA

Uluslararası Saraybosna Üniversitesi

Prof. Dr. Muhsin KAR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Şükrü KARATEPE

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Saida LATMANİ

Abdelmalek Saaedi Üniversitesi

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Nazif SHAHRANI

Indiana University at Bloomington

Prof. Dr. Sadık ÜNAY

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN

Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Şener AKTÜRK

Koç Üniversitesi

Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK

Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Dilârâm Hamrâeva

Özbekistan Bilimler Akademisi

Doç. Dr. İlyas KEMALOĞLU

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Zeynep Karahan USLU

Çankaya Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan Basri YALÇIN

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Seham HENDAWI

Süleyman Demirel Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. İdil Tunçer KILAVUZ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Muhammed ADİL

Türk-Arap Araştırma ve Strateji Enstitüsü

Başkanı

Dr. Christopher GUNN

Ph.D. Coastal Carolina University

Dr. Ali YEŞİLDAL

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Sempozyum Sekreteryası

Hayriye SÖZER

Kültür Sanat ve Konservatuvar Şube Müdürü,

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Muzaffer SABUR

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Murat LEHİMLER

Hukuk Sosyoloğu

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI

İBRAHİM KARAOSMANOĞLU Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı	20
HÜSEYİN AKSOY Kocaeli Valisi.....	24
PROF. DR. NUMAN KURTULMUŞ Kültür ve Turizm Bakanı.....	26
GUNTER VERHEUGEN Avrupa Birliği Genişlemeden Sorumlu Eski Komiseri	33
DOÇ. DR. İBRAHİM KALIN Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü, Büyükelçi	43

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ VE KÜRESEL ETKİLER

KIBRIS ve TÜRKİYE'DEKİ 15 TEMMUZ DARBELERİNİN SONUÇLARI Prof. Dr. Ata ATUN	55
EMPERYALİZMİN "AÇIK HEDEF BELİRME" PROJESİNİN ÜÇÜNCÜ DALGASI ve 15 TEMMUZ 2016 DARBE KALKIŞMASI Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN.....	69
15 TEMMUZ DARBE TEŞEBBÜSÜNDE TÜRKİYE'DE YAŞANAN OLAYLAR Prof. Dr. Haluk SELVİ	87
POLİTİK-TEOLOJİK BİR ARZU OLARAK DARBE VE DARBECİNİN 'SIRLAR ODASI' 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN DİNİ REFERANSLARINA DAİR İNCELEME Prof. Dr. Mehmet EVKURAN.....	99
15 TEMMUZ SONRASI SÜREÇTE TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ Doç. Dr. Cengiz GÜL	113
15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN ARDINDAN TÜRKİYE- AB İLİŞKİLERİ Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER Çağla ÖZDEMİR	137

15 TEMMUZ SONRASI TÜRKİYE- AVUSTURYA İLİŞKİLERİ; AVUSTURYA'NIN 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİ OKUMASI Doç. Dr. Murat ERCAN	161
TOPLUMSAL HAREKETLER SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA 15 TEMMUZ DİRENİŞİ Doç. Dr. Vehbi BAYHAN	177
DARBELEİN ÖNLENMESİNDE SİVİL ÖRGÜTLENME OLARAK STK'LARIN ROLÜ Doç. Dr. Yusuf GENÇ.....	189
DARBE'DEN DEMOKRASİ'YE FETÖ'DEN DİRENİŞE: 15 TEMMUZ GEÇESİNDE HALKI SOKAĞA ÇAĞIRAN SÜRECİN SOSYO-POLİTİK İNŞASI Yrd. Doç. Dr. Adem PALABIYIK.....	209
AHLAKİ ÇÖZÜLME: 15 TEMMUZ ŞİDDETİNİ KOLAYLAŞTIRAN BAZI PSİKO-BİLİŞSEL MEKANİZMALARIN ANALİZİ Yrd. Doç. Dr. Çiğdem GÜLMEZ.....	223
HISTORICAL ANTAGONISM AND HYPOCRISY OF THE WEST AND THE JULY 15 IN TURKEY Yrd. Doç. Dr. Erdem ÖZLÜK.....	243
OLAĞANÜSTÜ DÖNEMLERDE DEMOKRATİK YAŞAM "15 TEMMUZ 2016 SONRASINDA TEMEL HAK ve HÜRRİYETLERDEKİ DEĞİŞİMLERİN YAZILI MEDYADAKİ HABERLERE YANSIMALARININ ANALİZİ" Yrd. Doç. Dr. Hicabi ARSLAN Yrd. Doç. Dr. Mustafa ASLAN Yrd. Doç. Dr. Aynur ÖRNEK	253
DARBELEİN EKONOMİSİNDE 'EKONOMİK DARBE'YE 15 TEMMUZ: GELENEK, TEŞEBBÜS, DİRENİŞ VE ÖNLEMLER Dr. Emre SAYGIN Dr. Tahsin YAMAK.....	273
15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN İSLAM DÜNYASINDA YANSIMALARI AFGANİSTAN ÖRNEĞİ Öğr. Gör. İzzetullah ZEKİ	291
15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ ve AZERBAJCAN Araz ASLANLI.....	307
15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN ÖNLENMESİNDE SİYASAL LİDERLİĞİN TARİHİ ROLÜ Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ.....	317
DARBE VE DİN - 15 TEMMUZ ÖRNEĞİ Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ.....	325
15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ SÜRECİNDE TOPLUMSAL HAREKETLENME ve KATALİZÖR BİR UNSUR OLARAK LİDERLİK PROFİLİ Emre ZENGİN.....	349

TÜRK KAMU DİPLOMASİSİ TÜRKİYE'NİN GÖRÜŞLERİNİN YABANCILARA BENİMSETİLMESİNDE NE KADAR ETKİN?: TÜRKİYE'DEKİ YABANCI ÖĞRENCİLER GÖZÜNDEN 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

Prof. Dr. Hamza ATEŞ
Doktora Öğrencisi Yunus ÇOLAK 379

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ: TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE YENİ BİR KRİZ (Mİ?)

Nazlı USTA-LAZARIS..... 405

CHANGES IN THE POLITICS OF COUP MEMORY REGARDING THE FAILED 15 JULY COUP: FROM INTENTIONAL FORGETTING TO HANKERING FOR REMEMBERING

Prof. Dr. Nilüfer NARLI..... 417

TÜRKİYE'DE GERÇEKLEŞEN DARBE GİRİŞİMLERİNDE PSİKO-SOSYAL AÇIDAN GENÇLERİN ETKİN ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Salih Soner GÜLER 441

15 TEMMUZ DARBESİNE KARŞI KÜRTLERİN TUTUMU: MUŞ ÖRNEĞİ

Okt. Hatip ERDOĞMUŞ
Öğr. Gör. Şeyhmus ORKIN 455

THE ATTITUDES OF THE KURDS AGAINST 15TH JULY COUP: THE CASE OF MUS ÖZEL KUVVETLER KOMUTANLIĞI ve 15 TEMMUZ DARBE SÜRECİ

Prof. Dr. Ulvi KESER 467

DARBE KAPISINI KAPATMAK

Doç. Dr. Vahap COŞKUN 503

DARBELERİN DİLİ

DARBELERİN DİLİ

Yrd. Doç. Dr. Şahru PİLTEN UFUK 517

DARBE TERMİNOLOJİSİNİN ANLAM BİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Ali CİN..... 537

CONTRIBUTION OF CRIMINAL LAW IN PRESERVATION OF DEMOCRACY

Ena Kazić
Mirza LJUBOVIĆ 551

15 TEMMUZ: İTAATTEN İHANETE BİR DARBE KALKIŞMASININ TERMİNOLOJİSİ

Doç. Dr. Ali BÜYÜKASLAN..... 561

MILITARY COUPS AND CONVERTED CONCEPTUAL PERCEPTIONS

Asst. Prof. Dr. Nurhayat ÇALIŞKAN AKÇETİN 571

DEKLARASYON

DARBELERE KARŞI ULUSLARARASI DAYANIŞMA ÇAĞRISI

Dünya savaşları sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler (BM) ile yeni bir Dünya Siyasal Sistemi ortaya çıkarılmıştır. Dünya barışını temin etme iddiasıyla kurulan bu sistemle yaşadığımız 72 yılda; dünya savaşları yaşanmasa da terör, iç savaşlar, devletler arası savaşlar ve çatışmalar hız kesmeden, üstelik artarak devam etmiş; dünyada barış ve adalet tesis edilememiş, can ve mal kayıpları engellenememiş, insanlığa karşı işlenen suçlar durdurulamamıştır.

Bu dönemde darbelerin sayısı da artış göstermiştir. BM'ye üye 193 ülkenin 91'inde birden fazla darbe gerçekleşmiştir. Darbeler; söz konusu ülkelerdeki iktidarların ülkelerini yönetemediği bahanesine sığınmış, dış destek almış ve örtülü bir sömürgeleştirme aracı olarak kullanılmıştır.

15 Temmuz 2016'da Türkiye'de meydana gelen, 250 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının şehit olmasına, 2193 sivilin yaralanmasına neden olan Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) İşgalci Darbe Girişimi, dünyada yaşanan darbe salgınının son ve en büyük örneğidir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin, mevcut Dünya Siyasi Nizamı'nın ürettiği bir felaket olduğunu tespit ediyoruz.

15 Temmuz'da, FETÖ Darbe ve İşgal Girişimi'ne karşı Türkiye'de; parlamento, medya, sivil toplum, siyasi partiler, akademi ve bütün bir millet tarafından gösterilen direniş ile elde edilen zaferi, darbeler üzerinden çalıştırılan savaş mekanizmasına verilmiş en anlamlı cevap ve darbelerin nasıl engellenebileceğini gösteren yeni bir dönemin miladı olarak değerlendiriyoruz.

İnsanlığın daha iyi bir dünya için geliştirdiği uluslararası kurumlar başta olmak üzere, meşruiyet ve demokrasi kaygısı olan bütün yapıların, 15 Temmuz'da dünya darbe mekanizmasına karşı verilen bu cevaba sahip çıkması gerektiğine inanıyor, darbeciler ve işbirlikçilerini himaye etmeyi; savaşı, kaosu, darbeyi himaye etmek olarak kabul ediyoruz.

Ekonomik yaptırımlar, terör faaliyetleri, askeri darbe ve müdahalelerle başka ülkelerin meşru hükümetlerine yönelen saldırıları, insanlığa karşı işlenmiş suç olarak tespit ediyoruz.

Darbe düzeninin zemin bulduğu Dünya Siyasal Sistemi'ni ve uluslararası hukukun etkisizliği ile yetersizliğini şiddetle kınıyoruz.

15 Temmuz 2016'da Türkiye'de darbeleri yenebilecek bir mücadele modeli gelişmiştir. Artık darbeciler, teröristler, işgalciler için; hiçbir ülkenin meşru hükümetlerini, demokrasisini, sivil insanlarını kurban seçmek, 15 Temmuz öncesinde olduğu gibi kolay değildir.

Ancak aslolan; darbelere kaynaklık eden Dünya Siyasal Sistemi'nin yeniden yapılandırılmasıdır. Zira Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 daimî üyesi, tüm dünyayı meşrutiyetle yönetmeye varan olağanüstü bir güce sahip bulunmaktadır. Dünya düzeni, 5 devletin çıkarlarına göre hareket etmektedir. Bu çıkarlarla uyumlu olan darbeler adeta meşru kabul edilmektedir.

Dünyada yaşanan kaos ve polarizasyon; büyük devletler arasında tepkisel politikalar geliştirmekte, hukuk ve barış için işbirliği yerine rekabet tek belirleyici hale gelmektedir. Bu bağlamda devletler, çıkarlarına hizmet eden darbeleri desteklemekten çekinmemektedir. Barış içinde bir dünya için tepkisel strateji ve politikardan, hak ve adalet üreten stratejilere geçiş, dünyanın geleceği için zorunlu bir gerekliliktir.

Doğu'dan, Batı'dan, Kuzey'den ve Güney'den; 26 ülkeden bilim, siyaset ve medya mensubunun Kartepe Zirvesi'nde tüm insanlık için yaptığı tespit ve önerilerden yola çıkarak geliştirdiğimiz çağrıyla; dünyanın farklı yerlerinde, farklı formlarda ortaya çıkan küresel darbe salgınına karşı insanlığı farkındalığa ve iş birliğine davet ediyoruz.

I. İnsani ve Adil Bir Dünya Düzeni Kurulması İçin

1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'nde yapılan çağrıya karşın dünyanın ürettiği hiyerarşik düzen, insanlık için yeni arayışları zorunlu kılmaktadır.
2. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyesi 5 ülkenin toplam nüfusu, dünya nüfusunun % 8'idir. Beş ülkenin; 188 üye ülke ve dünya nüfusunun % 92'sinden daha "imtiyazlı", "demokrat", "uygar" olduğu varsayımı ile dünya siyasi ve sosyal düzeninde belirleyici olması, mevcut küresel sorun-

ların artmasına, etkilerinin daha yıkıcı boyutlara ulaşmasına neden olmaktadır.

3. Batı dünyası; sanayileşme ile birlikte ulaştığı siyasal ve sosyal değişimleri, Rönesans ve Aydınlanma Hümanizması ile harmanlayarak, 20. Yüzyıldan başlayarak bir model olduğu iddiasındadır. Ancak Batı, dünya uygarlıklarına hayat hakkı tanıyan tarihi ve ahlaki noktanın gerisinde kalmıştır.
4. İlan edilmiş, imzalanmış çözümlerin işe yaramadığı 72 yıllık dönemin köhnemiş yapısıyla Dünya Siyasal Nizamı'nın mevcudiyetini sürdürmesi mümkün değildir. Başta Birleşmiş Milletler olmak üzere tüm uluslararası kuruluşların yapıları, özeleştirel yaklaşımla yenilenmelidir.
5. Küreselleşme, insan yararına yeni ve evrensel bir tanıma ulaştırılmalı; bu sistemin doğru işlemesi için acil ve insani mekanizmalar kurulmalıdır.
6. Dünya düzeni; bütün uygarlıklara yaşama hakkı veren, onları kendisinin tamamlayıcısı olarak kabul eden tarihi ve ahlaki noktaya yeniden dönmelidir.
7. Dünya siyasası ve uluslararası hukuk sistemi, dünya vatandaşlığını tüm insanlara üst kimlik olarak sunabilmeli; ayrıştırıcı bürokratik mekanizmalar terk edilmelidir.
8. Demokrasi vaadiyle ülkelere müdahalede bulunmak, ahlaki olmadığı gibi gerçekçi de değildir. Büyük insani felaketlere neden olan bu temayül terk edilmelidir.
9. Din ve ırk farklılıklarının yoğunlaştığı bölgelerin, demokrasi ve insan hakları adına siyasallaştırılması önlenmeli; tarihsel anlaşmazlık içindeki taraflardan birine askeri, mali ve sosyal destek verilerek devşirme güce dönüştürülme stratejilerine son verilmelidir.
10. Uluslararası suç ağlarını kontrol eden organizasyonların resmi kılıflara bürünen cunta, komite, konsey gibi uzantılarının resmi muhatap alınmasından; kriminal kimliklerine bakılmaksızın, bölgesel çatışmalarda ve yeni politika oluşturma operasyonlarında devletler tarafından kullanılmasından vazgeçilmelidir.

II. Darbelere İzin Vermeyen Dünya Düzeni İçin

1. Darbe ve darbe girişimleriyle ülkeler; araçsallaştırılmış cuntaların, terör örgütlerinin kışkacıdadır. Örgütler, sağladıkları avantajlar ve finans kaynaklarıyla her geçen gün daha tehlikeli hale gelmektedirler. Bunlardan birisi olan FETÖ, 15 Temmuz'da Türkiye'de darbe ve işgal girişiminde bulunma cüretini gösterebilmiştir.
2. Dünyanın her yerinde FETÖ ve benzeri örgütler, illegal ya da legal görünümü-lü faaliyetleriyle uluslararası hareket kabiliyetine ulaşmıştır.
3. Terör ve darbe girişimleri ile tüm insanlık için tehlike arz eden örgütlerin şirketleri, kurumları ve her kademedeki mensupları; cezalandırılmaları gereken demokrasi ve hukuk sistemlerini korunak haline getirmiştir.
4. Darbeciler ve teröristlerin; gelişmekte olan veya geri kalmış ülkelere karşı, örtülü kolonileştirme görevlisi olarak kullanılmasına son verilmelidir.
5. Terörist organizasyonların; doğdukları coğrafyalardan elde edemeyecekleri teknik, mali, siyasi kaynaklarla donatılması suretiyle gelişmekte olan ülkelerin istikrarsızlaştırılması ve müdahaleye açık hale getirilmesi eğilimi terk edilmelidir.
6. Darbeler gibi her türlü insani küresel sorunun çözümü için, yeniden yapılandırılmış Birleşmiş Milletler sorumlu kılınmalıdır.
7. Ülkelerin seçimle belirlenen, meşru meclis ve hükümetlerine karşı yapılan askeri darbelerin faillerinin kurguladıkları plebisit ve oylamaların secundum legem sayılması önlenmeli; bu oylamalarla ortaya çıkan tüm hak ve mevkiler uluslararası hukukta yok sayılmalıdır.

III. Darbelerin Bir Daha Yaşanmaması İçin

1. Ülkelerin meşru hükümetlerine; ekonomik yaptırımlar, askeri yöntemler ve terör faaliyetleriyle müdahale etmek, uluslararası toplum tarafından, insanlığa karşı işlenmiş suç olarak kabul edilmelidir.

2. Hangi aşamada kalırsa kalsın; darbe faillerini ülke içinde veya uluslararası kamuoyunda ya da medyada haklı göstermeye çalışan beyanların; yazılı ve görsel dokümanların dolaşımı engellenmelidir.
3. Darbe faillerine sığınmacı statüsü tanınması, kamuoyu oluşturma girişimlerine göz yumulması; darbe girişimine maruz kalan ülkede darbe riskini devam ettiren, darbeye ortak olma eylemidir. Bu fiili işleyen ülkeler için uluslararası yargı yolu açılmalıdır.
4. Darbe girişimcilerinin yargılanma aşamasında; darbe girişimine maruz kalan ülkenin yargı makamları tarafından alınan tutuklama, el koyma, blokaj ve tedbir kararları tüm ülkeler tarafından ivedilikle uygulanmalıdır. Uluslararası kurum ve kuruluşlar, söz konusu kural ve tedbirleri, politik çıkarlarını gözetmeden mevzuatlarına dâhil etmelidir.
5. Devletlerin ya da uluslararası kuruluşların, bürokratik veya siyasi organlarının ya da görevlilerinin, darbe faili organizasyonlarla her ne sebeple olursa olsun irtibatı yasaklanmalıdır.
6. Vatandaşların darbeye karşı bilinçlenmesi, insan haklarının korunması kapsamında bir sorumluluk olarak kabul edilmelidir. Darbeye karşı bilinçlendirme eğitimi, okul öncesi eğitimden itibaren müfredata dahil edilmelidir.
7. Darbecilerin “kurucu iktidar” olarak meşrulaşmasına yol açan siyasi ve hukuki yaklaşımlar ve gelenekler yasadışı ilan edilmelidir.
8. Darbe ve darbe girişimleri sonucunda, bedensel ve ruhsal travmaya maruz kalan insanların tedavilerinin koşulsuz ve ücretsiz yapılması, bütün demokratik ülkeler tarafından taahhüt edilmelidir.
9. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra darbe yapmak suretiyle iktidarı ele geçiren bütün darbecilerin; hayatlarını, yaptıklarını, hukuksuzluklarını, katliamlarını, ülkelerine ve insanlığa verdikleri zararı anlatan bir müze, uluslararası toplum tarafından ivedilikle kurulmalıdır.
10. Dünyada gerçekleşen darbelerle ilgili her türlü bilgiyi içeren uluslararası bir veri tabanı oluşturulmalı; oluşturulan veri tabanı adli kuruluşların, medyanın, politika yapıcılarının, uluslararası düşünce kuruluşlarının ve akademik çevrelerin paylaşımına açılmalıdır.

11. Darbe ve darbe girişimlerinin failleri; hayatta olup olmadıklarına bakılmaksızın, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanmalıdır.

IV. 15 Temmuz Direnişi'nin Demokrasilerin Ortak Değeri Olması İçin

1. Türkiye'de gerçekleşen 15 Temmuz FETÖ İşgalci Darbe Girişimi; taşeron bir örgüt tarafından, bir ülkenin anayasal yapısı ve kurumları; parlamentosu, yasal ve meşru hükümetine karşı düzenlenmiş bir müdahale ve uluslararası bir suçtur.
2. 250 sivil insanın şehit edildiği, 2193 sivil insanın gazi olduğu 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin fail ve sanıklarının himayesi, korunması, hukuktan kaçırılması darbeyi himaye kapsamında değerlendirilmelidir.
3. 15 Temmuz Darbe Girişimi'ni önleyen demokratik direniş; süreçleri, aktörleri, şartları, sosyoloji ve psikolojisiyle; demokratik kurumlar tarafından örnek ilan edilmeli, demokrasilerin ortak değerine dönüştürülmelidir.
4. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin faili olan FETÖ; uluslararası toplum tarafından, yapılandığı bütün ülkeler için açık ve yakın bir tehdit olarak ilan edilmelidir.
5. FETÖ'nün Türkiye'de kalkıştığı darbe girişimine karşı, 15 Temmuz itibarıyla Türkiye'de başlayan "Demokrasi Nöbetleri", demokrasinin korunması için en önemli kolektif bilinç oluşumu ve eylemdir. 15 Temmuz, "Dünya Demokrasileri için Nöbet Günü" ilan edilmelidir.

Dünya kamuoyuna saygılarımızla...

**Kartepe Zirvesi
Düzenleme Kurulu**

AÇILIŞ KONUŞMALARI

İBRAHİM KARAOŞMANOĞLU

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

Sayın Bakanım, Sayın Büyükelçim,
Sayın Valim, Üniversitelerimizin değerli Rektörleri,
Ulusal ve Uluslararası çevrelerden teşrif eden çok değerli konuklarımız,
Medyamızın değerli temsilcileri, Hanımefendiler, beyefendiler...
Kartepe Zirvesi'ne hoş geldiniz.

Sizleri, Kocaeli'de misafir etmekten, Kartepe Zirvesi'nde insanlığın huzur ve selameti için bir araya gelmekten bahtiyarım. Zirvemizin tüm insanlık için hayırlı ve verimli olmasını diliyorum.

Değerli dostlarım,
Kocaeli; Doğu'nun ve Batı'nın kesişme noktasında bulunuyor.
Tarih boyunca Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı gibi yüksek kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapan şehrimiz; Doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel mirası, bilim, teknoloji ve sanayi birikimiyle medeniyet yapıcı bir güçtür.
Kocaeli; çağlar boyunca bu müstesna özelliğini korumuş, şehri bugüne taşıyan temelleri, Karamürsel Alp ve Akçakoca gibi ulu bilgiler tarafından atılmıştır.
Bu şehir; Fatih Sultan Mehmet Han ile Kartaca kralı Hanibal'ın yollarını birleştiren bir şehirdir. Kocaeli'nin; yolları, insanları, medeniyetleri birleştiren konumu; Kartepe Zirvesi'ne hayat vermiştir.
Zirvemizin temel amacı; İnsanlığın sosyal ve siyasal problemlerine karşı çözüm önerileri geliştirmektir.

Değerli dostlarım,
Yeryüzündesavaş, şiddet, ırkçılık, Müslümandüşmanlığı, zorunlugöçler, açlık, yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği ve benzer krizler artmaya devam ediyor. PKK, PYD, DAEŞ, FETÖ gibi taşeron terör örgütleri nedeniyle dünyanın hiçbir yeri güvenli değil.

Maalesef dünya düzeni, içinde yaşadığımız ateşe sürekli odun taşıyor. Çözümün değil sorunun bir parçası olarak çalışıyor. İnsanlık tarihi boyunca yaşanmış bütün kötülüklerin daha fazlasına bu çağda şahit oluyoruz.

Yaşamakta olduğumuz sıkıntılar, sorun olmaktan çıkmıştır. Küresel bir buhran yaşıyoruz. Dünya uçurumun eşiğindedir. İnsanlık, bir çıkış kapısı, bir yol aramaktadır. Daha adaletli, daha huzurlu, daha özgür bir hayat istemektedir.

Eskimiş dünya düzeni, insanlığın bileklerinde kelepçeye dönüşmüştür. Ayaklarımızda zincir olmuştur. Yeni ve adil bir dünya düzenine solduğumuz hava kadar ihtiyacımız var.

Kartepe Zirvesi'nde İnsanlığa umut kapıları açmak için, bileklerimizdeki zincirleri kırmak için buluştuk. Bu maksatla her yıl buluşmaya devam edeceğiz.

Değerli arkadaşlarım;

Dünyayı çıkmaza sürükleyen en önemli nedenlerden biri darbelerdir. Son 60 yılda dünya her yıl yaklaşık 10 darbe ve darbe girişimine şahitlik etti. Her darbeye toplumların iradeleri gasp edildi. İnsanların canlarına, mallarına, geleceklerine ipotek konuldu.

Bu darbe fırtınası varken, insanlık için politika üretemezsiniz. Yatırım yapamazsınız. Açlıkla mücadele edemezsiniz. Anlaşmazlıkları çözümleyemezsiniz. Darbe mekanizmasını durdurmadan yeni bir dünya hayali neredeyse mümkün değildir.

2016'da Türkiye'nin yaşadığı FETÖ'cü işgal ve darbe girişimine karşı, bu milletin verdiği cevap, yazdığı destan, tünelin ucunda bir ışık gibi insanlığa umut olmuştur. Bu nedenle zirvemizin 2017 Ana temasını "15 Temmuz ve Darbeler" olarak belirledik.

Değerli arkadaşlar,

Türkiye'nin demokratik gelişiminin, cuntalar eliyle durdurulma girişimlerine çok tanık olduk. Mensubu olduğum AK Parti, 14 yıllık tarihinde; çok sayıda darbe planına maruz kaldı.

2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimine 1 gün kala hükümetimize muhtıra verildi. Türkiye siyasi tarihinde, ilk kez bir siyasi parti, muhtıraya boyun eğmedi, buruşturdu ve çöpe attı.

15 Temmuz Destanı, darbecilere karşı bu dönemde gelişen şuurun eseridir. Bu şuura liderlik yapan Cumhurbaşkanımızın eseridir.

Türkiye'nin darbe tehditlerini ve girişimlerini bertaraf ettiği bu dönemde: Arjantin'de, Şili'de, Meksika'da, Mısır'da, Venezüella'da... Darbe mekanizması kesintisiz işlemeye devam etti. Ülkeler; açık veya örtülü sömürgeler haline getirildi. Halklar yoksullaştırıldı. Kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmeleri durduruldu.

Dünya tarihinin bu kanlı ve karanlık defteri, artık kapanmalıdır. İnsanlık için bundan başka bir çıkış yoktur. Bunun için bize, size, hepimize; bütün insanlığa sorumluluk düşmektedir. Kartepe Zirvesi, bu kapsamdaki görevimizin bir parçası olarak düzenlenmektedir.

Değerli dostlarım,

15 Temmuz'da ülkemizin maruz kaldığı darbe – işgal girişimi; Dünya Darbe Düzeni için bir dönüm noktası, bir kırılmadır.

15 Temmuz'da; milletimizin sergilediği direniş, savaş uçaklarına, tanklara, bombalara karşı; çıplak elleriyle kazandığı zafer, darbeye karşı mücadele için yeni bir milattır. Milletimiz el birliğiyle darbecilerin tekerine çomak sokmuştur.

15 Temmuz demokrasiyle yönetilmek isteyen ama darbe tehdidi altındaki bütün toplumlar için bir ilham kaynağıdır, kader anıdır, yol ayrımıdır. Bu bakımdan yalnızca bizim değil insanlığın meselesidir. 15 Temmuz'un hakkıyla anlatılması ve anlaşılması; toplumların iradesini koruma hakkına inşallah güç verecektir.

Bilimsel çalışmalarla FETÖ terör örgütünün yapısının çözümlenmesi özel bir önem taşımaktadır. Zira bu örgüt çözüldüğünde; bu tür yapıların maskeleri düşecek, arkalarındaki tüm güçlere rağmen, darbe yapma ihtimalleri kalmayacaktır.

Zirve'nin; uluslararası toplumu, bu terörist odaklara karşı bilinçli olmaya davet etmesi, çözüm önerileri geliştirmesi; insanlık için önemli bir kazanım olarak not edilmelidir.

Değerli dostlarım;

15 Temmuz'a giden yolda ve 15 Temmuz Darbe – İşgal Girişiminde; Türkiye'de sahnelenen algı operasyonları Milli irade tarafından boşa çıkarılmıştır.

Darbe ve işgal girişimine karşı askeriye, medya, siyaset ve bütün toplum birlikte direnmiştir. Ortak bir demokratik bilinç, ortak bir demokratik zafer kazanılmıştır.

Kartepe Zirvesi; darbeye karşı demokrasi safında oluşan bu birikim ve enerjinin; darbe tehdidi altında yaşayan milletlere aktarılması için çok önemli bir zemindir.

Değerli arkadaşlar,

Kartepe Zirvesi sonuçlarını Zirve Deklarasyonu'yla dünyaya ilan edecek, önerilerimizin takipçisi olacağız. Darbeye karşı demokrasinin, savaşa karşı barışın, kaosa karşı huzurun, bencilliğe karşı paylaşmanın, ırkçılığa karşı kardeşliğin, düşmanlığa karşı dostluğun sesini bu yıl ve her yıl yükseltmeye çalışacağız.

15 Temmuz Destanı'nı Cumhuriyetimizi yıkmak isteyenlere karşı yazdık. O destanı küresel model olarak değerlendiren zirvemizden hemen sonra Cumhuriyet Bayramımızı kutlayacağız. Zirvemiz bu kutlamaların da başlangıcı olacak. Bu anlamlı başlangıçtan, şehrimize ve ülkemize uluslararası bir zirve kazandırmaktan dolayı mutluyum.

HÜSEYİN AKSOY

KOCAELİ VALİSİ

Sayın Kültür ve Turizm Bakanım, Saygıdeğer Hanımefendi,
Çok değerli katılımcılar, Basınımızın değerli mensupları,

Kocaeli’nde düzenlenen Kartepe Zirvesi’ne yurtiçinden yurtdışından gelen bütün konuklarımıza “hoş geldiniz” diyor; sizleri sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Türkiye darbe teşebbüsleri ve darbeler konusunda acı deneyimler yaşayan ülkelerden birisi. Bu zirvede de bu konunun gündeme alınmış olması ve önümüzdeki günlerde de bununla ilgili bir bilinç oluşturması bakımından oldukça önemli bir zirve olduğu kanaatindeyim.

Türkiye, bölgesinde hızla gelişen, büyüyen bir ülke ve bu kapsamda yürüttüğü önemli çalışmalar bulunmaktadır. Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunun 100. yılında önüne koyduğu hedeflerden bir tanesi de “Dünyanın ilk 10 ekonomisi arasında bulunmamızdır.” Bu ve buna benzer hedefleri gerçekleştirmek üzere büyük bir gayretle yoluna devam eden Türkiye’nin önünü kesmek için terörle baş edemedikleri bir konuyu 15 Temmuz 2016 yılında hain bir darbe teşebbüsüyle engellemeye çalıştılar.

15 Temmuz gecesi bu darbe girişimine karşı Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan’ın halkı demokrasiye sahip çıkmaya davet etmesi tam anlamıyla karşılık bulmuş ve Türk Halkı meydanlara inerek Demokrasi Nöbeti tutmuştur.

Darbe teşebbüsü halkımızla birlikte; hükümetimiz, vatansever silahlı kuvvetler mensupları, emniyet mensupları, medyamız ve birçok kuruluşun destekleriyle engellenmiştir.

Değerli katılımcılar;Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 6. Maddesi “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türk Milleti egemenliğini anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması hiçbir surette hiçbir kişiye veya zümreye bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz” demektedir.

Bu millet 15 Temmuz gecesi sergilediği tavır ile egemenliğin millete ait olduğunu bunun üzerine kayıt ve şart konulamayacağını tüm dünyaya göstermiştir. 15

Temmuz vatanımızın bölünmez bütünlüğünün, milletinin azim ve kararlılığının, millî birlik ve beraberliğinin bütün dünyaya bir kez daha gösterildiği gündür.

Bugün, burada çok değerli uzmanların görüşlerini üç gün boyunca dinleyeceğiz. Buradan edinilen deneyimlerle sadece ülkemizde değil; dünyada da bu tür darbelerin oluşmaması ve demokrasinin vazgeçilmez bir yönetim unsuru olarak herkes tarafından benimsenmesi konusunda önemli bir katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Ben, bu sempozyumun düzenlenmesinde, organize eden Kocaeli Büyükşehir Belediyemize ve bütün paydaşlarına teşekkür ediyorum. Bu sempozyumu onurlandıran başta Sayın Bakanımız ve Değerli Hanımefendi olmak üzere bütün konuklarımıza da tekraren “Hoş geldiniz” diyor; sizleri sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

PROF. DR. NUMAN KURTULMUŞ

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANI
Sempozyum Onursal Başkanı

Çok değerli milletvekilim, Değerli valim,
Değerli Büyükşehir Belediye Başkanım,
Kocaeli ilimizin değerli yöneticileri,
Saygıdeğer öğretim üyesi arkadaşlarım,
Üniversite rektörlerimiz, ve çok değerli misafirlerimiz,

Hepinize hayırlı sabahlar diliyorum. Bu güzel zirvede sizlerle beraber olmaktadır büyük bir onur duyuyorum. Arkadaşlarımız aylar önce böyle bir zirveyi, Kartepe’de gerçekleştireceklerini bana anlattıklarında, ben bu projenin gerçekleşmesinden büyük bir heyecan duyacağımı, büyük bir keyif alacağım düşüncesini kendileri ile paylaştım. Ve çok şükür bugün bu noktaya geldi. Türkiye’nin Davos’u gibi iddialı bir çıkışla da başlıyorsunuz. Allah, hayırlı mübarek etsin. İnşallah Davos’u da geçersiniz. Çok önemli uluslararası bir etkinlik alanına döner burası. Böyle güzel bir mekânda bu zirvede emeği geçen bütün arkadaşlarımıza, başta Büyükşehir Belediye Başkanımız olmak üzere, çok teşekkür ediyorum. Bu toplantının gerçekleşmesine ruh veren, emek veren bütün arkadaşlarımızı, katılımcı dostlarımızı, misafirlerimizi ve öğretim üyesi arkadaşlarımızı tebrik ediyorum.

Biraz önce slaytta kısa bir özet hâlinde gösterildi. Esas mesele; halkların dediği mi olacak, milletlerin dediği mi olacak, yoksa bir takım kapalı kapılar ardındaki, güç odaklarının dediği mi olacak?

Konuştığımız konunun özeti bu cümlede gizlidir. İnsanlık tarihi boyunca demokrasi mücadelesi; sözün, kararın, ekonomik ve siyasal kararların alınmasının, bir avuç insanın, biz avuç azınlığın, Türkçemizin o güzel kelimesi ile, bir avuç zadedânın elinde değil; halk kitlelerinin elinde olmasıdır. Demokrasi de buna derler. Bu mücadele de bunun için asırlar içerisinde verilmiş, demokrasi mücadelesi sadece çıktığı ülkeleri değil; aynı zamanda bütün halkları, bütün insanlığı kapsamıştır. Dolayısıyla meselenin odak noktası sözün, kararın millette olması ve milletin yegâne söz sahibi olabilmesidir. Bu çerçevede demokrasi ile ekonomi arasında da son derece yakın bir ilişki olduğunu biliyoruz.

Darbelerin çok sık karşılaştığı ülkelerin hemen hemen hepsinin gelişmekte yahut az gelişmiş ülkeler olduğunu düşünürseniz, darbelerin ekonomik gelişmelere nasıl engel olduğunu çok açık bir şekilde görebilirsiniz. Yine biraz önce ifade edildi, darbelerin sıklıkla yaşandığı ülkelerde kişi başına düşen milli gelirin 2000 Doların altında olması da tesadüf değildir. Demek ki ekonominin gelişmesi ile demokrasinin gelişmesi de eşzamanlı olan meselelerdir. Ve birileri, bunlar o ülkenin içinden olan güçler olabilir; o ülke üzerinde emelleri olan, o ülkeyi sömürmek emelleri olan bir takım dış güçler olabilir. Demek ki ülkelerin ekonomik kalkınmasını istemedikleri için darbe mekanizmasını devreye sokuyorlar, darbecilerin önünü açıyorlar. Bir çırpıda onlarca örneği sıralayabiliriz. Herhalde bunu anlatmaya bile gerek yoktur.

Demokrasi ile ekonomi arasındaki ilişki son derece açıktır. Gelişen ekonominin, üretilen değer, büyük kitleler tarafından paylaşılmasının önüne geçmek için, çıkarlarının zedelendiğini düşünen birtakım azınlıklar maalesef bu mekanizmayı her zaman rahatlıkla devreye sokabilmişlerdir. Türkiye'deki demokrasi tarihi de aslında bir yerde darbeler tarihi olarak görülebilir 1950'yi çok partili siyasî hayatın başlangıcı olarak alırsanız, 67 yıllık çok partili siyasî hayatında 5 tane darbe ile karşılaşmış olan ve çok sayıda da darbe teşebbüsü ile karşılaşmış olan bir milletin çocuklarıyız. Ayrıca sadece çok partili siyasî hayatımız döneminde değil; Osmanlı'nın son dönemi, Bâb-î Âli baskını ile başlayan süreçte çok farklı darbelerle karşılaşmış, yönetimde bir takım gidişatı beğenmeyenlerin, hemen silahlı kuvvetlerin bazı unsurlarının gücünü kullanarak, yönetim değişikliğine gitme hevesinde olduklarına, çoğu kez şahit olmuşuzdur. Dolayısıyla Türkiye'nin önündeki temel mesele, darbelerle eş anlamlı hâle gelmiş olan, demokrasi tarihini, demokrasi tarafını ağırlaştırarak yoluna devam etmektir. Darbe yapacak olan güçlerin bundan sonra hiçbir şekilde aklının ucundan dahi darbe yapmayı geçiremeyeceği bir süreci, bir mekanizmayı oluşturmak gerekiyor. Bu çerçeveden baktığınız zaman, Türkiye'de çok partili siyasî hayatımız boyunca, milletten yana olan birtakım seçkinlere, birtakım aristokratlara, bir takım zadedâna, bir takım iç ve dış, güçlü merkezlere değil; milletin oyuna, reyine, gönlüne ve zihnine güvenen bütün siyasî hareketler; Demokrat Parti, Millî Selamet Partisi, AK Parti, Anavatan Partisi gibi bütün siyasî hareketler, hayatları boyunca, demokrasinin gelişmesi, millet egemenliğinin güçlenmesi için mücadele vermişlerdir. Çünkü biliyorlar ki, millete güvendiğiniz zaman o sistem daha iyi işleyecek, milletin önü açılacak.

Hatta şunu açıklıkla söyleyebilirim, siyasî hayatlarının en az oy aldıkları zamanlarında dahi Türkiye'de millet eksenli siyaset yapan, siyasetçilerin millet egemenliğinden yana fikirlerini dile getirdiğini biliyoruz. Rahmetli Erbakan'ın,

Rahmetli Yazıcıoğlu'nun, rahmetli Özal'ın en zor ve en küçük zamanlarında bile örneğin Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini teklif edecek kadar millete güvendikleri tarihî bir gerçeğimizdir. Ama buna mukabil, Türkiye'de etkin olan bir takım siyaset ve ekonomi çevreleri, sandıktan çıkacaklarını düşünmedikleri için, her zaman sandığı dengeleyecek bir mekanizma olarak, ne yazık ki TSK'yı ve TSK'nın içerisindeki bazı oluşumları hep görmüşler, değerlendirmişler ve bu durumdan istifade etmeye çalışmışlardır.

Türkiye'de siyasî mücadelenin özeti de milletten yana olanlarla, milletin iradesine karşı olanlar şeklinde gelişmiş bir mücadeledir. Şu anda iktidarda olan AK Parti de 15 yıllık iktidarı süresince millet egemenliğini geliştirmeden yana olan fikirleri eylemleri ortaya koymaya gayret etmiştir. Az önce ifade edildiği gibi çoğu zaman kendisi de parti kapatma davası gibi birtakım tehditlerle karşılaşmasına rağmen ekonomik ve siyasal reformlar istikametinde yol yürümüş oldukça ciddi mesafe kat etmiştir. Bu çerçevede Türkiye'deki siyasî yasaklar da darbeler tarihinin bir parçasıdır.

Türkiye'de şimdiye kadar 68 siyasî parti kapatılmıştır. Türkiye'de şimdiye kadar çok sayıda siyaset adamı yasaklı hâle getirilmiştir. Darbeler sonucunda parlamentolar kapatılmış, siyasî iktidarlar, bir kısım ali cengiz oyunları ile azledilmiştir. İşte buna karşı, milleti arkasına alan, milletteki gücünü arttıran ve milleti güçlendiren bir siyasî anlayış olarak, millî siyaset geleneği, Türkiye'de millet adına siyaset yapmayı sürdürmüş, zorlukları aşmış, bedel ödemiş ve belki bundan sonraki süreçlerde de bedel ödemeyi göze alarak yoluna devam etmektedir. Bu çerçevede 2010 referandumu, Türkiye'de millet egemenliğinin önünün açılması bakımından önemli bir adımdı. Hemen ardından 2014'teki cumhurbaşkanlığı seçimi, kayıtsız şartsız sözün millette olmasını sağlayan önemli bir milat olarak kabul edilebilir.

2016 yılında yaşadığımız darbeye karşı gösterdiğimiz mücadele, demokrasiye sahip çıkacağımızın, cümle âleme ilanıydı. 16 Nisan ise bu iradenin anayasal olarak tescilli ve millet iradesinden başka hiç bir gücün artık Türkiye'de söz ve karar sahibi olamayacağını ilanıydı. Şimdi bu müktesebatla şunu söyleyebiliriz, dünyada en sağlam demokrasi mücadelesi vermiş milletlerden birisiyiz. Hatta diyebiliriz ki 15 Temmuz'daki gösterdiğimiz kararlılık, millet direnişinin, o şahlanışın altın harflerle tarihe geçmesi, Türkiye'ye, Türk halkına; dünya tarihinde, demokrasi tarihinde fevkalade yüksek bir ayrıcalık tanımıştır. Bilvesile, bir kez daha 15 Temmuz şehitlerimizi rahmetle anıyor, gazilerimizi minnetle yâd ediyoruz. Bütün milletimize ve bu mücadeleye katkı sunan her bireye de yürekten şükranlarımızı ifade ediyoruz. Ayrıca, demok-

rasinin bir yerde, her daim konuşulduğu üzere devlet-millet kaynaşmasının bir eseri olduğunu bize göstermesi bakımından 15 Temmuz'un çok değerli olduğunu ifade etmek isterim.

Kendimizi bildiğimiz andan itibaren devlet-millet kaynaşmasını söylüyoruz. Devlet-millet kaynaşmasının ne olduğunun, en somut göstergesi, 15 Temmuz akşamı yaşadığımız gelişmedir. Sayın Cumhurbaşkanımızın, telefon marifetiyle bir televizyon programına katılması, o görüşmede halkı alanlara, meydanlara, havalimanlarına çağırması, beşerî manada, milletten başka üstün bir gücü tanımadığını ifade etmesi, milletin de devletin başında bulunan başkomutanın bu çağırısına uyarak, meydanları, alanları doldurması tam manasıyla devletin milletle bütünleştiğinin göstergesiydi. Bu çerçevede o akşam yaşanan büyük kahramanlıkların hepsini saygıyla anıyoruz. Bu millete Cenabı Allah'ın bir daha böyle bir geceyi yaşatmamasını temenni ediyoruz.

Şimdi iki temel vazifemiz var. Birincisi, 15 Temmuz'u ortaya koyan ihanet çetesinden yaptıklarının tamamının hesabını sormak. Bu hesabı millet adına almak ve milletin ödemiş olduğu bedelin, hiç olmazsa yasal karşılığını bu çetecilerden, bu canilerden sormaktır. İkinci büyük hedefimiz ise Türkiye'de demokrasiyi kişilerden uzak bir şekilde, partilerden uzak bir şekilde, tam manasıyla güçlendirilmiş bir yapıya kavuşturmaktır. Bu ikisi şu an Türkiye'yi yöneten kitleler olarak, yöneten kadrolar olarak boynumuzun borcudur. Bu çerçevede, bir daha darbelerle karşılaşmamız için 5 önemli hususu sizlerle paylaşmak istiyorum:

Birincisi, bu kadar bedel ödemiş bir millet olarak, hâlâ demokrasi kültürünün tam manasıyla yerleştiğini söylememiz ne yazık ki mümkün değildir. Demokrasi kültürünün yerleşmesi için, üniversitelerimiz, araştırma merkezlerimiz, siyasi partilerimiz ve ilgili bütün sivil toplum kuruluşlarımız, özel bir gayret sarf etmelidirler. Şunu kastediyorum: Demokrasi, eşitler arasında bir yarıştır. Çok farklı siyasî partiler olabilir. Görüşleri taban tabana zıt çok sayıda siyasî parti olabilir. Ayrıca siyasî parti olarak örgütlenmemiş sivil toplum kuruluşları ya da bir takım sivil platformlar marifetiyle bazı çevreler siyasî görüşlerini milletle paylaşabilir. Ama herkes şunu içselleştirmek durumundadır: Söz de karar da milletindir. Benim görüşüme çok ters olan, hatta benim görüşüme hayat hakkı tanımak istemeyenler dahi olsa iktidara gelenlerin, iktidardan gitmelerinin tek aracı sandıktır. Millet iradesidir, milletten başka iktidarı gönderecek hiçbir güç yoktur ve olamaz. Dolayısıyla, bunun bütün partiler ve aktörler tarafından tam manasıyla içselleştirilmesi gerekir. Bunun kalben ve zihnen içsel-

leştirilmesi zorunludur. Şöyle darbeler tarihine bir dönüp bakın. İnşallah artık öyle kimseler kalmamıştır diye tahmin ediyoruz. Ama 1960 darbesinin ayak seslerini hazırlayanlar, sadece birkaç üniformalı subay değildir. O darbenin sürecini hazırlayanların tamamına yakınının sivil aktörler olduğunu biliyoruz. Üniversite hocalarının kapkara cüppeleriyle sokaklara dökülmesi, muhalefette olan parti mensup ve yöneticilerinin darbeye zemin hazırlayan sözler ve davranışlar ortaya koymaları, bir takım etkin çevrelerin iktidar partisinin yöneticilerine karşı son derece galiz ifadelerle yüklenmesi 1960 öncesindeki siyasî tarihimizin arşivlerinde mevcuttur. Sadece demeçleri, sadece gazete arşivlerini tarasanız, bunun ne anlama geldiğini göreceksiniz. Aynı şekilde 1971 muhtırasının...

1980 darbesinin ve 28 Şubat darbesinin hazırlayıcıları da sanılmasın ki sadece üniformalı subaylardır. Onlara destek veren, onlara yardımcı olan, onların önünü açan, mazeretlerini oluşturanlar bir takım sivil generallerdir. Dolayısıyla la bunu hiçbir zaman unutmayaacağız.

Daha yeni, dün yapılmış olan 15 Temmuz Darbe Girişimine karşı bile hâlâ zihinlerde ve gönüllerinde “ya bu herifler de ne beceriksiz adamlarmış, bir de asker olacaklar doğru düzgün bir darbeyi yapmayı bile beceremediler” şeklinde düşünen çok sayıda sözde sivilin olduğunu da biliyoruz. Dolayısıyla bu sivil zihin ve gönül Türkiye demokrasisinin önündeki en büyük engeldir.

Bütün sivil aktörlerin demokrasi kültürünün oluşması ve yerleşmesi hususunda çalışma yürütmesi millî bir sorumluluktur.

İkincisi, yönetim erkinde hem sorumlulukların hem de yetkilerin sadece sivilin elinde olmasıdır. Sivil hesap veriyor. Milletten oy alıyor. Millet istemezse değiştiriyor. Bir takım seçilmemiş insanların ister sivil olsunlar ister asker olsunlar... Oluşturdukları bir güç mekanizmasıyla sivil iradenin yerini almaları asla kabul edilemez. Ve bu anlamda seçilmiş olmayan hiçbir mekanizmanın Türkiye’de demokrasi içerisinde belirleyici ve yönetici bir erk sahibi olması kabul edilemez. Bugün hâlâ bu tür unsurların olduğunu bildiğim için bunları söylüyorum. Bu anlamda bu tip unsurların da mutlaka artık yönetim erkini hiçbir şekilde etkilemeyecekleri konuma çekilmesi Türkiye’nin geleceği bakımından önemlidir.

Üçüncü ise askerî bürokrasinin ayrıcalıktan arındırılmasıdır. 15 Temmuz darbesinden sonra, TSK’nın sivil yönetimle olan ilişkilerini düzenleyen adımların atılması hiç kuşkusuz Türkiye için büyük kazanım oldu. Sahil Güvenlik’in ve Jandarma’nın İçişleri Bakanlığına bağlanması, Kara, Deniz ve Hava Komutanlıklarının Millî Savunma Bakanlığına bağlanması. Millî Savunma Üniver-

sitesi'nin sivil bir üniversite yapılanması olarak, TSK'nın subay havuzunu besleyecek bir mekanizma hâline getirilmesi gibi son derece önemli, devrim niteliğindeki adımlar çok şükür 15 Temmuz'dan sonra atıldı. Şimdi bunların TSK'nın yapısını zayıflatmayacak, aksine kuvvetlendirecek şekilde bu mekanizmanın tamamlanması ve olgunlaştırılması gerekiyor. Böylece asker, kendisine verilen görevleri yerine getirecek ve asker bu anlamda da tamamıyla sivil otoritenin emri altında, ulusal güvenliği sağlayacak icraatların içerisinde olacak. Tek işi de Türkiye'nin millî menfaatlerinin ulusal güvenliği temin ederek korunmasını sağlamak ve buna yardımcı olmak olacak.

Dördüncü temel meselemiz ise devletin ele geçirilmesi mümkün olan bir mekanizma olmaktan çıkarılmasıdır.

Değerli kardeşlerim, sevgili katılımcılar, FETÖ darbe teşebbüsü hepimizin gözünü ciddi manada açmalıdır. Benim çocukluğumdan beri birileri devleti ele geçirmeye çalışır. Sağcılar, solcular, dinliler, dinsizler... Birtakım gruplar bir araya gelir devleti ele geçirmeye çalışır. Bu vesileyle birçok darbe teşebbüsleri de ortaya çıkmıştır. Nice kadro hareketi milletten ayrı olarak, milletten ayrı olarak devletin içerisinde örgütlenmeye çalışmış ve devleti ele geçirme gayreti olmuştur. FETÖ bunların içerisinde en sonucusudur ama maalesef yıllar içerisinde devletin içinde yapılandığı için en fazla güç toplayanı, kilit noktalara en fazla adam koyanıdır. Asıl mesele devleti ele geçirmek değil; devletin millete hizmet eden bir mekanizma olduğunun güçlendirilmesidir. Devlet kimsenin babasının malı değildir; zaten devlet dediğimiz şey, kutsanacak bir mekanizma değildir. Devlet, milleti yöneten mekanizmadır. Devlet, burada. hepimiziz, milletin bizlere verdiği sorumlulukları yerine getiriyoruz. Mahkeme kadiya mülk değil; bugün varız, yarın yokuz. Gerek bürokratlar gerek seçilmişler... Ama devlet şu ya da bu gurubun eline geçecek bir kurum olamaz. Bunun için devletin liyakat, ehliyet ve millete sadakat prensipleri içerisinde yönetilmesi boynumuzun borcudur. Bu çerçevede millete ait kim varsa, ehliyet sahibiyse ve gerçekten liyakat sahibiyse, sadakati şu hocaya bu hocaya şu mason locasına değil; sadakati sadece millete ise onların önünü açmak, hocaların, locaların değil; milletin adamlarının önünü açmak boynumuzun borcudur.

Son olarak söylemek istediğim şey: Yunanistan'daki darbe, İspanya'daki darbe, Latin Amerika'daki darbe, Türkiye'deki darbeler, Mısır'daki darbe, diğer ülkelerde yaşanmış olan darbelerin arkasında yatan nedenlerden birisi de millet çoğunluğunun siyaset ve ekonomi alanlarında yönetim ve karar süreçlerinin dışında tutulmasıdır. Ekonomik gelişmeden milletin pay alamaması, bu karar süreçlerinin dışında tutulması, siyasetin ve karar mekanizmalarının içinde yer alamamasıdır. Dolayısıyla bu toplumların her birisine baktığınız za-

man, tamamında bu nedenden kaynaklanan huzursuzluk, bu huzursuzluğun ortaya koymuş olduğu siyasî türbülanslar ve bu siyasî türbülansları kullanıp mazeret üreten bir takım iç ve dış çevrelerin ortaya koymuş olduğu darbeci hedefler... Tüm bunlar Türkiye'nin önünde çok ciddi bir çalışma döneminin olduğunu gösteriyor.

Çok şükür FETÖ 'den kurtulduk deyip, bir kenarda oturamayız. Bugün bundan sonraki süreçlerde bu söylediğim beş alanda da gücümüzü kurumsal hâle getirerek sadece partilerin yahut siyasî aktörlerin gücü olarak değil; kurumsallaşarak bir daha bu memlekette darbelerin olmayacağı bir toplum hâline gelmek mecburiyetindeyiz. Ve Türkiye'nin bu birikime fevkalade ciddi bir şekilde sahip olduğunu biliyoruz.

Bir cümle ilâve etmezsek tüm bu söylediklerimiz eksik kalır, müsaadenizle söylemek istiyorum: Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir darbe dış güçlerin etkisi, tesiri olmadan gerçekleşmez. Daha fazla söyletmeyin. Sadece Türkiye'de değil; bütün bu ülkelerdeki darbelerin hepsinde içerdeki karanlık odaklar vardır ama dışardan da kirli pasaklı pis ellerin maşaları vasıtasıyla var olduklarını biliyoruz. Önemli hususlardan bir tanesi de hangi siyasî görüşe sahip olursak olalım her birimizin millî bağımsızlığımızı, millî kültürel bağımsızlığımızı, millî ekonomik ve teknolojik bağımsızlığımızı, önemseyerek gerçekten dışarıdan ülkemize dışarıdan parmak sokamayacakları kadar güçlü bir yapıyı tesis etmemiz gerektiğini bilmesidir. Bu vesile ile bir kere daha Kartepe Zirvesi'nin başarılı, hayırlı ve uğurlu olmasını temenni ediyorum. Emeği geçen bütün arkadaşlara çok teşekkür ediyorum.

Hiç olmazsa ben de başından itibaren, fikren katkıda bulunmuş birisi olarak buradaki çorbada tuzum olduğunu kabul ediyorum. Hepinize sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Hayırlı günler diliyorum.

**GUNTER
VERHEUGEN**

**AVRUPA BİRLİĞİ
Genişlemeden Sorumlu Eski Komiseri**

Sayın Vali,
Sayın Belediye Başkanı,
Değerli Katılımcılar,

Ben burada herhangi bir kuruluş, bir parti, bir örgüt adına bulunmuyorum. Ben burada Avrupa vatandaşı olarak karşınızdayım. Ben endişeleri olan, Avrupa ile Türkiye'nin arasındaki ilişkiye daha da endişelenen bir Avrupa vatandaşı olarak bulunuyorum.

15 Temmuz 2016'da ben Almanya'da değildim; ama çok yakındım. Türkiye sınırına 50 km kadar yakındım. Bir konferansa katılmak için oradaydım. Eşim arayıp uçağımın iptal olduğunu söyleyince ben de biraz daha uyurum diye düşündüm. Uçağın iptal edilme açıklanınca ben de şok oldum. Böyle bir olayın 2016 yılında gerçekleşebileceğine ihtimal vermedim.

Evet, bu sabah da defalarca duyduk, Türkiye'nin askerî müdahalelerle dolu bir geçmişi var. Ancak Avrupa Birliği'ndeki bütün ülkelerin ortak kanaati şu: Askerî müdahaleler tarih oldu. Mevcut sistemde hükümetlerin askeriye, askeriyenin hükümete müdahalesi artık sonsuza kadar mümkün değil; bu net.

Avrupa'da askerî müdahaleler bildiğiniz gibi tarihi geçmiş bir politika aracı olarak kabul edilmektedir. Bu 2.dünya savaşından bu yana böyle görülmektedir. 60'lı yıllara geldiğimiz zamanlarda askeri darbeler, Yunanistan'da bir örneği yaşandı. Ve bu aracın artık neden kullanılmadığını gelecek olursak Avrupa'da, Avrupa bütünleşmeye başladı işte tam da bu sırada Avrupa, barış ödülünü aldı. Çünkü Avrupa'nın entegrasyonu, halkların ve ulusların barışçıl bir şekilde yaşayabileceğini garanti altına alır. Türkiye'de bunlar yaşanınca, ki sayın Kalın'ın görüşlerine katılıyorum. Bu noktada Türkiye'nin nasıl tanımladığı üzerine konuşmamız gerekir. Medya üzerinde olsun, diğer alanlarda olsun. Ben bu görüşe katılıyorum. Yani darbeleri meşrulaştırma güdüsü farklı bir şekilde ortaya çıkıyor. Avrupa olsun Amerika olsun, Türkiye yıllarca demokrasiye engel koyan diktatörlüğün hüküm sürdüğü bir ülke olarak tasvir edildi. Askerî girişimlerin çok yaşandığı ve bunun üzerine çok konuşulduğu bir ülke oldu. Ancak Türkiye, tamamen işleyen bir demokrasiye sahiptir. Ve bu demokrasiye darbe vurmak demokratik bir araç değil, ciddi bir suçtur.

Darbe olduğu zaman ben 17 Temmuz'da Almanya ya dönmüştüm. Ve o sıcak ve samimi yorumlar aradım. Yani benim beklentim o yorumları görmektir. Yani Avrupa da her yer de güçlü gösteriler görmeyi bekledim. İnsanların bir araya gelip

Türk demokrasisini savunmalarının bekledim. Bununla ilgili görüşler bildirmesini bekledim. Avrupa Birliği liderlerinin de yine bir araya gelip olağanüstü bir toplantı gerçekleştirerek birlik beraberlik mesajı vermelerini beklerdim kendim Türkiye için. Ve elbette bu girişimi kınayacaklarını bekledim. Yani Avrupa Birliği'nin her köşesinde ciddi bir şekilde Türk sivil toplumunun gücünü destekleyeceklerini bekliyordum. Çünkü Türk toplumu gerçekten güçlü bir şekilde bu girişimin üstesinden gelmişti. Ve hukukun mevcut üstünlüğünü gösterdiler.

Şimdi bir anlığına şöyle düşünelim. Mesela Türkiye de değil de İtalya da böyle bir şey olsa sizce neler olurdu? Aynı koşullar aynı durum İtalya da yaşıyor, darbe girişimi var. İtalya cumhurbaşkanı halkı sokağa dökmeye ve tanklarla savaşmaya, askerlerin önünde durmaya çağırıyor diye düşünelim. Ve aynı senaryoya darbe püskürtülüyor diye düşünelim. Ne olurdu bu tepki? İtalyanlar tam bir kahraman, kahramanca hareket ettiler. Sonsuza kadar hatırlanacak Avrupa tarihine kesinlikle geçecek şekilde yorumlar çıkardı öyle değil mi? Söz konusu Türkiye olunca bu böyle olmadı.

Birkaç gün ardından çok şaşırtıcı değerlendirmelerle karşılaştık Avrupa basınında. Ve aniden Türk hükümeti, Türkiye cumhurbaşkanı bundan mağdur değil fayda gören taraf olarak tasvir ediliyordu. Avrupa'daki gazeteler bunun arkasında başka bir iş var kim bilir kim neyi nasıl tetikledi? Kim bilir kimin tarafından kurgulandı? Çok amatörde şeklinde yorumlar gördük. Yani Türk Cumhurbaşkanına bu darbeyi kendisinin planladığına dair suçlamalarda bulunuldu. Bu kabul edilemezdi. Ve tabi, bize bir başka şeyi daha gösterdi. Bu inanılmaz derecede mevcut olan anlayış eksikliği, Türkiye'nin ne olduğu ve yaşanan problemlerin algılanmasında ciddi problemler oluşturuyor.

Uzun soluklu ciddi ve tehdit oluşturan güvenlik problemleri istikrarsız çevreden de tabi kötü etkileniyor. Ve terör saldırılarından da Türkiye bir o kadar kötü etkilenmekte. Batı Avrupa ülkelerinde mesela bir terör saldırısı olursa tabi ki de nerde yaşanırsa yaşansın, ciğerlerimiz kalplerimiz yanmakta. Ancak şunu göremiyoruz, o aynı seviyede birlik beraberlik bazen görünemiyor. Yani İngiltere'de Fransa'da ya da Almanya'da yaşanan bir olayda görülen birlik beraberlik Türkiye de görülemedi. Tabi Türkiye'nin güvenlik problemlerinde yine bir anlayış eksikliği var. Türkiye'nin bölgesel ve toprak bütünlüğü tehlikedeysen ya da Kürt meselesi gibi problemlerle uğraşırken tabi tek bir problem değil. Ancak uluslararası bir problem olarak görülüyor. Ama yine de şimdi bakın Kürt probleminde de diğer problemlerinde de Türkiye'nin bütünlüğüne ve toprağına hiçbir şekilde zarar gelmemeli. Kimi meselelerde anlayış eksikliği yaşadığımızdan ötürü, mesela Avrupa Birliği'nde PKK terör örgütü listesinden belki çıkarıldı ancak bu noktada PKK Avrupa toprağına özellikle de Almanya topraklarını gösteri, iletişim planlama ve özellikle fon toplama, para toplama gibi aktiviteler için kullanabilmekte. Ve Almanyalı yetkililerde bunun önüne geçmedi. Buna niyetli değiller. Şöyle bir listeme bakıyorum. Başka hangi alanlarda eksikliğimiz var diye Türkiye elbette baktığınız zaman, güçlü çok derinden toplumsal etkiler yaşadı. Ancak liberal taraflar arasında belki bazen sürtüşmeler yaşandı ancak bütününe baktığınız

zaman geleneklerine bağlı güçlü bir kültüre sahip Türk toplumu.

Yine bir başka anlayış eksikliğine değineceğim, Türkiye'nin başarıları özellikle de AK Parti'nin 2002 yılından sonraki başarılarına bir bakalım. Sayın Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ben genişlemeden sorumlu komiser iken kendisini çok tanıımıyordum. İsmi duyuluyordu. Kendisinin bir politikacı olduğunu biliyordum. Ama şunu söyleyebilirim ki, Türkiye' de kendisi seçimi kazanırsa Türkiye'nin politikaları güçlenebilir diyordum. Brüksel de seçimlerden sonra ben çok titizlikle hazırlıklarımı yaptım. Ve ekibime ilgi alanlarını sordum ve şu söylendi: mesela sayın Erdoğan futbolla çok ilgilidir denildi. Ben o kadar futbol meraklısı değilim. Yani kabul etmem lazım. Ama kendi bilgi birikimimi de güncellemiş oldum. Ve toplantıya girip diyaloga başladığımız zaman, kendisinin futbola olan merakının ve bilgi birikimin çok derin olduğunu anlayınca konuyu değiştirmek zorunda kaldım. Bu bir kenara, iktidara geldikten sonra şunu gördük ki Türkiye şu ana kadar, reformları hayata en hızlı şekilde geçiren dinamik ülke oldu. En hızlı ve en dinamik biçimde reformları hayata geçiren Avrupa sınırları dahilinde Türkiye oldu. Bu tabii bütün dünya için çok değerliydi. Türkiye kendini geliştirmiyordu. Ve bir rol model haline geliyordu. Özellikle de çoğunlukla Müslüman nüfusa sahip ülkeler söz konusu olduğunda Türkiye bir rol model olarak yükselmekteydi. Ve yine Müslüman nüfuslar için Avrupa değerlerinde onlara yansıtılabilecek konumdaydılar.

Peki, Avrupa değerleri diyoruz. Nedir o Avrupa değerleri? Tabii ilk değer elbette, demokrasidir; insan haklarıdır, insan haklarının korunmasıdır. Ve Avrupa konseyi seviyesinde hakların korunmasıdır. Tabii Türkiye'de kurucu üyelerinde bir tanesidir bu konseyin. Bununla birlikte ortak politik hedeflerimiz de mevcut. Bunu da bir değer olarak tanımlayabiliriz. Barış, eşit haklara erişebilmek, sosyal hakların, adaletin temin edilmesi, birlik, çevrenin sürdürülebilirliği ve bütün bu detaylar bu bahsettiğimiz Avrupa anlaşmasında da değerler olarak karşımıza çıkıyor. Peki din ne olacak? Bu noktada da çok net olmak istiyorum. Bu biraz önce bahsettiğim değerler, herhangi bir din ya da herhangi bir inançta asla ret edilmiyor. Hatta dini görüşlerle de bir o kadar da uyum içinde. Avrupa'da da böyle. Kimi inançlar belki insan haklarının korumuyor veya demokrasiyi üstün görmüyor olabilir. Ancak bizim dinlerimizde böyle. Avrupa Birliği bir Hristiyan kulübü değildir. İnanç özgürlüğü yine insan haklarının birer parçasıdır ve korunmaktadır. Ve herkes için korunmalıdır. İnanç özgürlüğü, dininin getirdiklerini de uygulayabilme özgürlüğünü kapsar. Ve bu noktada, mesela Almanya'da enteresan bir gelişme oldu. Birkaç gün önce yeni alman Parlamentosu'nun ilk oturumu ilk oylama oturumu gerçekleşirken çok aşırı sağcı parti hariç herkes açık bir şekilde onları inkâr eden ve onları Almanya'da dini inançlarını yerine getirebilme özgürlüğünü yasaklayacak olan kişiye itiraz etti.

Dolayısıyla, din ve inanç özgürlüğünün de korunması gerekmektedir. Ancak burada farklı bir dinden bahsetmiyorum. Şimdi Avrupa'nın entegrasyonu ve gelenekleri arasında belki bir çelişki görebilirsiniz. Ancak şöyle düşünüyorum: farklı inançların birbirine saygı gösterme gerekliliği, bu noktada zor ilişkileri rahatla-

tabilir yani, Batı ve İslam dünyası olarak adlandırılan taraflara barışı getirebilir. Biliyoruz ki pek çok ülkede, Arap dünyasında Arap dünyası dışında yani Müslüman topluluklarda dikkatlice şuna bakıyoruz: Avrupa Birliği Türkiye'ye nasıl davranıyor Türkiye ile ilgili meseleleri nasıl ele alıyor? Avrupa Birliği dahilindeki ve Türkiye arasındaki ilişkiler artık uyarlanabilir diye düşünüyoruz.

Şimdi Avrupa entegrasyonu sürecinde Türkiye'nin katılımı Ankara'da 1963 yılında Avrupa komisyonu üyeliğiyle başlamış oldu. Ancak çok kısa süre öncesine kadar herhangi bir inisiyatif alınmadı. Helsinki kararına dair Türkiye, ayrımcılığa maruz kaldı. Diğer ülkeler aday ülke olarak kabul edilirken Türkiye kabul edilmedi. 99 da Helsinki'de yapılan toplantıda, politik değişikliklerin yansımaları gördük. Kimi ülkelerde özellikle Almanya'da bir şeylerin değiştiğini gördük. Ve Türkiye'nin bir aday ülke olarak kabul edilmesi ve ön kabul stratejileri olarak bunu teklif bile edemedi. Çünkü biliyordum, daha önemli Fransa İngiltere Almanya, İtalya ve İspanya gibi daha önemli görülen üye ülkeleri kimi görüşler konusunda desteklemek zorundaydık.

Stratejinin özünde şu vardı. Bu Avrupa Birliği'nin çıkarına değildi. Yani Avrupa Birliği için bir öncelik değildi. Belki kabul ederiz belki kabul etmeyiz. Türklerin bunu ne kadar kabul edip etmeyeceğine bakacağız, değerlendireceğiz. Hayır, böyle görülmemeli. Benim mesajım Türkiye'ye şudur: Bizim size ihtiyacımız var Avrupa Birliği olarak. Ve şunu belki bilmeyenleriniz olabilir. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne ihtiyacından daha fazlası var. 99'da Helsinki toplantılarında politik değerleri yerine getirmede Türkiye başarılıydı. Ve benim zihnimde şöyle bir strateji geliyordu: O ön kabul stratejileri için aşağı yukarı 5 seneye ihtiyacımız olur. Müzakere süresi yine bir beş sene kadar sürer. 2004-2005 yılına geliriz sonrasında da büyük ihtimalle bu süreç 2013'te tamamlanmış olur diye kendi aklımdan geçiriyordum. Olasıydı yani, düşüncelerime benim düşüncelerime göre olasıydı.

Şunu da fark ettim. Bir değişim rüzgârı esti Avrupa'da. Ve 2005 yılında zaten o hissediliyordu. Fransa'da Hollanda'da hissediliyordu. Türkiye hep günah keçisi ilan ediliyordu. Avrupa tarafında kimi problemler yaşanınca Türkiye'ye mâl ediyorlardı. Sonrasında Avrupa Birliği genişlemeye olan ilgisini kaybetmeye başladı. Ve 99'dan 2004'e kadar o komisyon şöyle bir şey yaşadı: "artık genişlemeyelim, başka bir şeyler yapalım" dendi. Yani rekabetçilik düşünülüyordu ve saire... Sonunda artık o genişleme başka bir hal aldı. Genişleme değildi artık ve bu bir öncelik olmayı kaybetti. Tabi takip eden yıllarda ekonomik kriz yaşandı. Ve Türk toplumu Avrupa Birliği'nden karmaşık sinyaller almaya başladı. Müzakerelere devam edelim, evet prensipte üye olabilirsiniz ama Almanya Hollanda Fransa Avusturya bazen farklı yorumlarda bulundu. Ama bazen de denildi ki "Siz buraya ait değilsiniz, sizin kültürünüz farklı biz sizi istemiyoruz" tarzında yorumla da yapıldı.

Bütün hayatım boyunca kendi hükümetimi eleştirmemeliyim düşüncesini sürdürdüm ama şunu söylemeden edemeyeceğim: Çok şaşırılmışım. Almanya şan-

sölyesi Angela Merkel o ünlü televizyon şovunda eylül ayındaki seçimlerden önce katıldığı programda halka, “Türkiye’nin katılımını hiçbir zaman desteklemediğini” şahsen televizyonda söylediğinde ben bunu bir şok olarak algıladım. Kendi talep ve inisiyatiflerinin sonu olarak yani mesela aksiyon planı hatırlayacaksınız Avrupa ve Türkiye arasında kabul edildiğinde Türk tarafı, mültecilerin artık o balkan rotasını kullanmayacağını artık Türkiye’de kalacağını sözü verdi. Avrupa da katılım müzakerelerine hız vereceği sözünü vermişti. Hatırlayacaksınız aksiyon planında Türkiye kendi sorumluluğunu yerine getirdi öyle değil mi? Ve bu söz Angela Merkel’in şansölyesi zamanında verildi öyle değil mi? Türkiye kendi sözünü tuttu.

Ancak Avrupa tarafı hem kendi sözünü yerine getirmedi hem de şansölye müzakere sürecinin hız kazandırılmasının içi boş olduğunu; çünkü kendisi hiçbir zaman Türkiye’nin katılmasını desteklemediğini açıkladı. O zaman burada bir anlamsızlık söz konusu değil mi?

Şu sonuca varmak istiyorum: Avrupa Birliği Türkiye’de reformların yavaşlamasından sorumlu değildir. Politik iklimin değişmesinden ve bazen çok ağır aksiyonların hayata çok ağırkanlı geçmesinden Avrupa Birliği kesinlikle sorumlu değildir. Ancak Avrupa Birliği, şundan sorumludur: Türkiye’deki gelişimde bir nüfuzu yoktur ve Türkiye’nin içsel kalkınmasını demokrasisini hukukun üstünlüğünün kendisine getireceği faydalardan habersizdi. Bütün bunlarla beraber tabi Almanya’da da sıkıntılar yaşanmakta. Çok üzücü ve endişe verici sıkıntılar yaşanmakta... Avrupa ve Türkiye çok yakın geleneklerle birbirine bağlı. Almanya ve Türkiye’den bahsediyorum burada. Bir dostluk hissiyatı her zaman vardı. İki ülke arasında ancak, şimdi baktığınızda düşmanca söylemler duyuyoruz. Ve Türkiye’nin müzakere süreci ile ilgili yaptığı yorumlarda Almanya’nın gümrük birliğini özelleştirmeye yönelik yorumlarını takip ettik. Bence elbette bir endişe doğmakta. Koalisyon muhtemelen yıl başından önce kurulacak ve hükümet tek partili bir hükümet olamayacak. Yani Avrupa’nın Türkiye perspektifi açısından gelişmeleri bekleyip görecektir ve bu noktada şunu da söylemeliyim. Avrupa’daki siyasi partiler seçimlerden önce bütün Türk kökenli Almanlara politik seviyede aslında evsiz bıraktı diyebiliriz yani onları kapsamadılar desteklemediler. Seçim öncesinde böyle bir durum da vardı.

Yeni koalisyon daha az öngörülebilir. Avrupa Birliği dahilinde gidişat belki biraz daha öngörülebilir. Ancak Avrupa entegrasyonu önümüzdeki yıllarda da devam etmeliyken öngörülemez hale gelebilir. Ancak bu noktada bir modele ihtiyacımız var ve bu belirsizliği ortadan kaldırmak durumundayız. Liderlik şu an yok. Ancak, Avrupa entegrasyon sürecindeki en bariz zayıflık nerede dersiniz? Şunu söyleyebiliriz: Bir başarısızlık yaşandı, şu an öyle bir entegrasyon var mı ya da sonlandı mı hayır. Bu entegrasyon her zaman devam edecektir. Çünkü şunu unutmayalım geçmiş her zaman hatırlamak durumundayız. Yıllardır mevcut olan her zaman hüküm sürecek yanılığımıza kapıldık. Avrupa her zaman barışçıl olacaktır demokrasi ve hukukun üstünlüğü hüküm sürecektir Avrupa da bundan geriye dönüş yoktur diye düşündük. Avrupa Birliği’nin her yerinde bu söylendi ancak şu an bunun böyle olmadığını görüyoruz. Hiçbir şeyi garanti göremeyiz.

Çok tehlikeli politik hareketler deneyimledik Avrupa ülkelerinde. Ve bu hareketler Avrupa değerlerinin lehine değildir. Kimi değerlerin aleyhine işlemektedir. İslam mı göçmen mi ya da Türkiye'nin olası katılımını karşı kimi düşünceler mevcut. Euro entegrasyonuna ya da küreselleşmeye karşı kimi görüşler mevcut. Bunun üzerine politik, medya veya ekonomik kuruluşlar mevcut aslında bu görüşler ya da kuruluşlar kimi toplulukları bir araya getiriyor.

Politik nüfuz sahibi olmak için yalnızca bir seçim kazanmanıza gerek yok. Bunun örneğini Hollanda'da Avusturya'da da gördük. Yalnızca kimi uç fikirlerle var olmanızda o kötü etkileri doğurabiliyor. Ana akım partilerin yanlış verdiği tepkilerden dolayı kimi yeni hareketler doğdu ve o yeni hareketler gündemi belirleme gücüne sahip artık. Kimi politik gelişmeleri kimi politik kararları yeni topluluklar belirleyebiliyor. Dolayısıyla bu noktada çok dirayetli olmak durumundayız. Sadece "Dur bir görelim" diyemeyiz. Değerlerimiz, fikrilerimiz ve düşüncelerimiz için savaşmalıyız.

Değinmek istediğim ikinci nokta ise şöyle: Avrupa Birliği düşünce hiç olmadığı kadar önemli hale gelmişken burada bir aslında hayatta kalma durumu söz konusu Avrupa da artık. Yani birlik olacak mı bu birlik ayakta kalacak mı? Bunların da sorgulandığı bir döneme geldik. Çünkü muazzam değişiklikler yaşandı ve günümüz dünyasında bu değişikliklerin hala yaşandığını görüyoruz. Yarın dünya nasıl dönecek ona dair hiçbir fikrimiz yok. Ancak şunu biliyoruz ki, kimi demografik kimi ekonomik trendler belki değişebilir. 2050 yılına kadar mesela Avrupa Birliği, dünya nüfusunun %5'inden daha az nüfusa sahip olacak. 2050 yılında bütün Avrupa kıtası dünya nüfusunun yalnızca %7' sini temsil ediyor olacak. Yine 2050 yılına kadar Afrika nüfusu mevcut seviyesinden iki katından da üzerine çıkmış olacak. 1.3 milyar daha fazla kişiden bahsediyoruz. Ancak yeteri kadar yiyecek içecek ya da hayatta kalması içi ihtiyaç duyacağı ne varsa buna erişebilecek mi? Geleceğe dair tek bir soru: Ekonomik açıdan ele alacak olursak Çin 2050 yılına kadar, açık ara en büyük ekonomi olacak ve bunu Hindistan takip edecek. Ve Avrupa'yı ilk temsil edecek ülke Almanya olacak. Fransa yine ilk 10 büyük ekonomi arasında yer alamayacak. İtalya da yer alamayacak. Bu hafta çok önemli küresel bir gelişme yaşandı. Küresel dengeyi değiştirecek bir gelişmeydi bu.

Çin Komünist Partisi'ni takip ettiyseniz şunu görmüşsünüzdür: Çin politikasında temelde bir değişimi yaşandı. Çin'in şu zamana kadar uyguladığı doktrinler ve dış politikalara olan ilgisizliği ve dış politika üzerindeki meseleler üzerinde bir değişim yaşandı. Komünist Partisi dedi ki yalnız biz bir öncü rol oynamayacağız ama aynı zamanda politik bir aktör olarak da küresel seviyede harekete geçeceğiz. Önümüzdeki yıllarda herhangi bir Avrupa ülkesinin bu Çin tarafındaki gelişmelere ayak uyduracağını düşünmüyorum. Ya da küresel çatışmalara hemen bir çare bulup karşı karşıya olduğumuz ciddi sıkıntıları; terörizm olsun kitle imha silahları olsun, göç yahut çevresel katliamlar gibi çok büyük problemler olsun hemen çözüm bulamayacağız. Belki tek bir ülke, tek bir devlet olarak çözüm getiremeyeceğimiz aşınayken güçlerimizi ve yeteneklerimizi kaynaklarımızı bir araya getirip birlikte hareket edebiliriz. Avrupa entegrasyonu düşüncesini yeniden

küresel kılmak istiyorsak kimi hayati prensipleri hayata geçirmek durumundayız. Avrupa süper devlet mesela. Avrupa Birleşmiş Devletleri ya da Avrupa Cumhuriyeti gibi fikirler realist değildir. Hatta istenilesi de değildir. Biz Amerika Birleşik Devletleri gibi değiliz. Bizim kimliğimiz öncelikle bizim milli kimliklerimizdir. Benim kimliğimi sorarsanız ben önce Avrupalıyım demem. Ben size Almanyalıyım ve Avrupalıyım derim. Ama her zaman ikisi de mevcuttur. Avrupalı ülkelerin bin yılı aşkın süreden beri var olan gelenekleri mevcuttur. Ve Avrupa Birliği düşüncesi bunları alıp bir kenara bırakmaz; Avrupa'nın entegrasyonu yine her şeyi eşit hale getirip her şeyi uyumlaştırmak değil aksine Avrupa'nın güçlü kültürel politik tarihi çeşitlilikten geldiğini anlamaktır. Ve bu çeşitlilik bizi zengin kılar asla zayıflatmaz.

Bir yeniden düzenlemeye gitmemiz gerekiyor. Ulusal ve bölgesel özellik ve süper ülke gücünü düşündüğümüz zaman son yirmi senedir güç, ulusal seviyeden uluslar üstü seviyeye çıkar gibi oldu ve o denge bozuldu. İnsanların artık çok fazla nüfuz ve güç peşinde olduğunu görüyoruz. Prensipde kararların yalnızca çok gerekli olduğunda ortak alınacağını haricinde ulus hatta bölge seviyesinde alınması gerektiği unutuldu. Aşırı denetleme, demokrasi ve teknolojik kararlar ve karar alınma süreçlerindense; demokratik bir katılıma ihtiyacımız var ve o demokratik katılımı sağlayıp güçlü bir politığı de beraberinde getirebilirseniz işte o zaman üye ülkeler ve potansiyel aday ülkeler Avrupa'nın entegrasyonunu destekleyecektir. Ve bunun lehine oy kullanacaktır.

Peki, Türkiye perspektifine gelecek olursak; Türkiye'nin bunu gerçekten isteyip istemediğini ben bilemem. Ancak şunu söyleyebilirim biz burada Türkiye için perspektifini yani Avrupa perspektifini konuşmak yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilir. Türkiye'nin Avrupa desteğine ihtiyacı yok çünkü bir Avrupa ülkesi öyle değil mi? Ve bunu hiç kimse sorgulayamaz. Türkiye'nin Avrupalı bir bakış açısına ihtiyacı var diye kimse söyleyemez. Bakın, öyle bir şey lazım değilse Avrupa Birliği'nin öyle bir bakış açısına ihtiyacı vardır. Bunlar birbirinden çok farklı anlamlardır.

Türkiye'nin Avrupa ya ait olup olmadığını tartışmıyoruz. Türkiye zaten Avrupa'nın bir parçası. Türkiye o entegrasyonda bir rol oynayacak mı mesela? Belki bunu masaya yatırabiliriz. Üye ülkeler arasında belki bunu görüşebilirim. Ben mesela şahsi görüşümü soruyorsanız şöyle söyleyebilirim: Stratejik çıkarlar ve uzun vadedeki gereksinimleri düşündüğümüz zaman bunlar değişmedi. O ihtiyaçlar hala aynı. Türkiye Avrupa Birliği'ni politik ve ekonomik anlamda gerçekten güçlendirir. Türkiye güvenlik meselelerinde elzemdir Avrupa Birliği'ne katılımında da ve bütün bu süreç kimi kuralların düzenlemelerin kotaların vs. hayata geçirilmesi değil üretim vs. meseleleri değil. Bütün bu süreç çok daha temelden gelen bir şeye dayanıyor.

Avrupa bakış açısı Türkiye'ye karşı gerçekçi olacaksa o şu anlama gelir. Türkiye ve Türk vatandaşları Avrupa ulusları tarafından tamamen eşit şartlarda algılanmalı. Eşit görülmeli. Ben esas meselenin bu olduğunu düşünüyorum. Eğer bu

eşitlik üye ülkeler tarafından kabul edilmezse o zaman bu politikanın çok kibirli çok cahil kalmış olduğunu söyleyebilirim şahsen.

Dolayısıyla Avrupa birliğine tavsiyem şudur: Helsinki stratejisine geri dönlün. Helsinki stratejisini yeniden güvenilir kılın ve net bir şekilde Türkiye'nin Avrupa birliğine katılımını belki olur belki olmaz şeklinde değil ama Avrupalılarında isteyeceği ve ihtiyaç olarak öngöreceği bir ihtiyaç olarak algılayacağı bir hale getirmektir. Benim Avrupa Birliği'ne mesajım. Kısa vadede her iki tarafta da bir miktar yatışmaya ihtiyacımız var. Özellikle politik söylemlerin belki bir miktar değişmeye değiştirmeye ihtiyacımız var.

Merkel in geçen hafta Brüksel de söylediğine istinaden şunu söylemek istiyorum. Türkiye'yi tartışmamalıyız, Türkiye ile birlikte bir şeyleri tartışmalıyız. Enteresan değil mi? Enteresan bir görüş. O kadar yılın ardından kendisi Türkiye'nin artık eşit bir ortak olarak algılanması gerektiğini dile getirir olmuş. Bu diyalogun da sürdürmesi gerekiyor. Çok daha sıkı çalışmalıyız ki bu durumu ve mevcut problemleri iyi anlayalım ve her iki taraf hazırlığını yapsın. Bütün bu zorlukların üstesinden gelebilmek için birlikte çalışabilmek için ve sonucunda da bir araya gelmiş birleşmiş ve yeteri kadar vatandaşlarının ihtiyacını karşılık verebilmiş bir Avrupa kıtası oluşturup barış içerisinde refah içerisinde önümüzdeki on yıllarda da yaşayabilmek için çok sıkı çalışmalıyız. Her şey bu kadar değişirken küreselleşme bize hayal edemeyeceğimiz sıkıntılar getirirken çalışmanın yolunu bulmalıyız. içselleştirilmesi zorunludur. Şöyle darbeler tarihine bir dönüp bakın. İnşallah artık öyle kimseler kalmamıştır diye tahmin ediyoruz. Ama 1960 darbesinin ayak seslerini hazırlayanlar, sadece birkaç üniformalı subay değildir. O darbenin sürecini hazırlayanların tamamına yakınının sivil aktörler olduğunu biliyoruz. Üniversite hocalarının kapkara cüppeleriyle sokaklara dökülmesi, muhalefette olan parti mensup ve yöneticilerinin darbeye zemin hazırlayan sözler ve davranışlar ortaya koymaları, bir takım etkin çevrelerin iktidar partisinin yöneticilerine karşı son derece galiz ifadelerle yüklenmesi 1960 öncesindeki siyasî tarihimizin arşivlerinde mevcuttur. Sadece demeçleri, sadece gazete arşivlerini tarasanız, bunun ne anlama geldiğini göreceksiniz. Aynı şekilde 1971 muhtırasının da.

1980 darbesinin ve 28 Şubat darbesinin hazırlayıcıları da sanılmasın ki sadece üniformalı subaylardır. Onlara destek veren, onlara yardımcı olan, onların önünü açan, mazeretlerini oluşturanlar bir takım sivil generallerdir. Dolayısıyla bunu hiçbir zaman unutmayacağız.

Daha yeni, dün yapılmış olan 15 Temmuz Darbe Girişimine karşı bile hâlâ zihinlerde ve gönüllerinde “ya bu herifler de ne beceriksiz adamlarmış, bir de asker olacaklar doğru düzgün bir darbeyi yapmayı bile beceremediler” şeklinde düşünen çok sayıda sözde sivilin olduğunu da biliyoruz. Dolayısıyla bu sivil zihin de gönül Türkiye demokrasisinin önündeki en büyük engeldir.

Bütün sivil aktörlerin demokrasi kültürünün oluşması ve yerleşmesi hususunda çalışma yürütmesi millî bir sorumluluktur.

İkincisi, yönetim erkinde hem sorumlulukların hem de yetkilerin sadece ve sadece sivilin elinde olmasıdır. Sivil hesap veriyor. Milletten oy alıyor. Millet istemezse değiştiriyor. Bir takım seçilmemiş insanların ister sivil olsunlar ister asker olsunlar... Oluşturdukları bir güç mekanizmasıyla sivil iradenin yerini almaları asla kabul edilemez. Ve bu anlamda seçilmiş olmayan hiçbir mekanizmanın Türkiye’de demokrasi içerisinde belirleyici ve yönetici bir erk sahibi olması kabul edilemez. Bugün hâlâ bu tür unsurların olduğunu bildiğim için bunları söylüyorum. Bu anlamda bu tip unsurların da mutlaka artık yönetim erkini hiçbir şekilde etkilemeyecekleri konuma çekilmesi Türkiye’nin geleceği bakımından önemlidir.

Üçüncü ise askerî bürokrasinin ayrıcalıktan arındırılmasıdır. 15 Temmuz darbesinden sonra, TSK’nın sivil yönetimle olan ilişkilerini düzenleyen adımların atılması hiç kuşkusuz Türkiye için büyük kazanım oldu. Sahil Güvenlik’in ve Jandarma’nın İçişleri Bakanlığına bağlanması, Kara, Deniz ve Hava Komutanlıklarının Millî Savunma Bakanlığına bağlanması. Millî Savunma Üniversitesi’nin sivil bir üniversite yapılanması olarak, TSK’nın subay havuzunu besleyecek bir mekanizma hâline getirilmesi gibi son derece önemli, devrim niteliğindeki adımlar çok şükür 15 Temmuz’dan sonra atıldı. Şimdi bunların TSK’nın yapısını zayıflatmayacak, aksine kuvvetlendirecek şekilde bu mekanizmanın tamamlanması ve olgunlaştırılması gerekiyor. Böylece asker, kendisine verilen görevleri yerine getirecek ve asker bu anlamda da tamamıyla sivil otoritenin emri altında, ulusal güvenliği sağlayacak icraatların içerisinde olacak. Tek işi de Türkiye’nin millî menfaatlerinin ulusal güvenliği temin ederek korunmasını sağlamak ve buna yardımcı olmak olacak.

Dördüncü temel meselemiz ise devletin ele geçirilmesi mümkün olan bir mekanizma olmaktan çıkarılmasıdır.

Değerli kardeşlerim, sevgili katılımcılar, FETÖ darbe teşebbüsü hepimizin gözünü ciddi manada açmalıdır. Benim çocukluğumdan beri birileri devleti ele geçirmeye çalışır. Sağcılar, solcular, dinciler, dinsizler... Birtakım gruplar bir araya gelir devleti ele geçirmeye çalışır. Bu vesileyle birçok darbe teşebbüsleri de ortaya çıkmıştır. Nice kadro hareketi milletten ayrı olarak, milletten ayrı olarak devletin içerisinde örgütlenmeye çalışmış ve devleti ele geçirme gayreti olmuştur. FETÖ bunların içerisinde en sonuncusudur ama maalesef yıllar içerisinde devletin içinde yapılandığı için en fazla güç toplayanı, kilit noktalara en fazla adam koyanıdır. Asıl mesele devleti ele geçirmek değil; devletin millete hizmet eden bir mekanizma olmasının güçlendirilmesidir. Devlet kimsenin babasının malı değildir; zaten devlet dediğimiz şey, kutsanacak bir mekanizma değildir. Devlet, milleti yöneten mekanizmadır. Devlet, burada. hepimiziz, milletin bizlere verdiği sorumlulukları yerine getiriyoruz. Mahkeme kadiya mülk değil; bugün varız, yarın yokuz. Gerek

bürokratlar gerek seçilmişler... Ama devlet şu ya da bu gurubun eline geçecek bir kurum olamaz. Bunun için devletin liyakat, ehliyet ve millete sadakat prensipleri içerisinde yönetilmesi boynumuzun borcudur. Bu çerçevede millete ait kim varsa, ehliyet sahibiyse ve gerçekten liyakat sahibiyse, sadakati şu hocaya bu hocaya şu mason locasına değil; sadakati sadece millete ise onların önünü açmak, hocaların, locaların değil; milletin adamlarının önünü açmak boynumuzun borcudur.

Son olarak söylemek istediğim şey: Yunanistan'daki darbe, İspanya'daki darbe, Latin Amerika'daki darbe, Türkiye'deki darbeler, Mısır'daki darbe, diğer ülkelerde yaşanmış olan darbelerin arkasında yatan nedenlerden birisi de millet çoğunluğunun siyaset ve ekonomi alanlarında yönetim ve karar süreçlerinin dışında tutulmasıdır. Ekonomik gelişmeden milletin pay alamaması, bu karar süreçlerinin dışında tutulması, siyasetin ve karar mekanizmalarının içinde yer alamamasıdır. Dolayısıyla bu toplumların her birisine baktığınız zaman, tamamında bu nedenden kaynaklanan huzursuzluk, bu huzursuzluğun ortaya koymuş olduğu siyasî türbülanslar ve bu siyasî türbülansları kullanıp mazeret üreten bir takım iç ve dış çevrelerin ortaya koymuş olduğu darbeci hedefler... Tüm bunlar Türkiye'nin önünde çok ciddi bir çalışma döneminin olduğunu gösteriyor.

Çok şükür FETÖ'den kurtulduk deyip, bir kenarda oturamayız. Bugün bundan sonraki süreçlerde bu söylediğim beş alanda da gücümüzü kurumsal hâle getirerek sadece partilerin yahut siyasî aktörlerin gücü olarak değil; kurumsallaşarak bir daha bu memlekette darbelerin olmayacağı bir toplum hâline gelmek mecburiyetindeyiz. Ve Türkiye'nin bu birikime fevkalade ciddi bir şekilde sahip olduğunu biliyoruz.

Bir cümle ilâve etmezsek tüm bu söylediklerimiz eksik kalır, müsaadenizle söylemek istiyorum: Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir darbe dış güçlerin etkisi, tesiri olmadan gerçekleşmez. Daha fazla söyletmeyin. Sadece Türkiye'de değil; bütün bu ülkelerdeki darbelerin hepsinde içerdeki karanlık odaklar vardır ama dışardan da kirli pasaklı pis ellerin maşaları vasıtasıyla var olduklarını biliyoruz. Önemli hususlardan bir tanesi de hangi siyasî görüşe sahip olursak olalım her birimizin millî bağımsızlığımızı, millî kültürel bağımsızlığımızı, millî ekonomik ve teknolojik bağımsızlığımızı, önemseyerek gerçekten dışarıdan ülkemize dışarıdan parmak sokamayacakları kadar güçlü bir yapıyı tesis etmemiz gerektiğini bilmesidir. Bu vesile ile bir kere daha Kartepe Zirvesi'nin başarılı, hayırlı ve uğurlu olmasını temenni ediyorum. Emeği geçen bütün arkadaşlara çok teşekkür ediyorum.

Hiç olmazsa ben de başından itibaren, fikren katkıda bulunmuş birisi olarak buradaki çorbada tuzum olduğunu kabul ediyorum. Hepinize sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Hayırlı günler diliyorum.

**DOÇ. DR.
İBRAHİM KALIN**

CUMHURBAŞKANLIĞI SÖZCÜSÜ, BÜYÜKELÇİ

Değerli Hazirun,
Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Öncelikle Kartepe Zirvesi'ni organize eden Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanımıza, valimize, destek ve katkı veren bütün paydaşlara teşekkür ediyorum. Bu güzel girişimden dolayı da tebrik ediyorum.

İnşallah bu güzel bir gelenek hâline gelir. Gelenek kelimesi, bildiğiniz üzere 'gelen'e 'ek'ten geliyor. Gelene ekleyerek büyüyen canlı, dinamik bir süreçten bahsediyoruz. Eğer buna ekleye ekleye devam ederse, 10 yıl sonra 20 yıl sonra Kartepe Zirvesi, alanında önemli bir platform hâline gelir.

Bir ihtirazı kaydımı söylemeden edemeyeceğim: "Türkiye'nin Davos'u" sloganını lütfen tutanaklarınızdan çıkarın. Neden Davos'un reklamını yapıyoruz burada? Kartepe Zirvesi kendi yolunu bulsun; başka bir şey olsun. Yarın öbür gün, 5 yıl sonra, 10 yıl sonra İngiltere'dekiler desinler ki "İngiltere'nin Kartepe'sini yapıyoruz", Fransa'dakiler desinler ki "Fransa'nın Kartepe'sini yapıyoruz". Bu sadece özgüven aşılama meselesi değil; birazdan o konuya değineceğim. Biz hâlâ dünyaya Avrupa merkezli bir perspektiften bakıyoruz. Siyaseti, tarihi, sanatı, estetiği, ekonomiyi uluslararası ilişkileri okurken, analiz ederken bu Avrupa merkezli bakış açılarından, onun kalıntılarından henüz kurtulabilmiş değiliz. Buna geri döneceğim.

Çünkü darbe meselesi, dünya sisteminin darbeye verdiği tepki, bu Avrupa merkezli bakış açısıyla çok yakından ilgili. Önümüzdeki 10 yıllarda da bu konu bizim gündemimizde olmaya devam edecek.

Gelenekle ilgili bir şey daha söylememe müsaade edin. Geleneği inşa etmek. Bir gelenek inşa etmek, emek ister sabır ister, metanet ister, hikmet ister, gayret ister. Niye? Çünkü gelenek, henüz söylenmemiş olanı, söyleme yeteneğini muhafaza edebilmektir. Geleneğin içerisinde henüz söylenmemiş olanı bulup çıkartmak, onu söylemek, geleneği canlı ve taze tutan en önemli unsurdur. Örnek vermek gerekirse... Ben hep rahmetli Neşet Ertaş ustadan örnek veririm. Müziğe de biraz ilgim olduğu için biliyorsunuz. Neşet Ertaş, Anadolu Abdal Geleneğinin en önde gelen, üstatlarından birisiydi. Babasından ders aldı, Muharrem Ertaş'tan. Büyük ustalardan ders aldı, meşk aldı. Çekiç Ali gibi Hacı Taşan gibi vs. Onları uzun bir süre taklit etti, doğal olarak. Çünkü öğrenim taklitle başlar.

Bizde maalesef bu modernizm tartışmaları çerçevesinde, taklidi hep kötüleyen bir temayül var. Hâlbuki insan dili bile öğrenirken taklitle başlar. Konuşmayı bile öğrenirken taklitle başlar. Sanat taklitle başlar, ilmi öğrenirken, zanaatı öğrenirken taklitle başlarız. Taklitte kalırsanız problem var. Taklitten tahkik makamına geçtiğiniz zaman,artık kendi yolunuza bulmuş, kendi yolunuza girmişsiniz demektir. Neşet Usta da tabii babasını taklit etmiştir. İlk dönem eserlerine baktığınız zaman, saz tavrı, söyleyiş tarzı Muharrem Ertaş'ın, Çekiç Ali'nin bir taklididir. Ama tahkik makamına geçtiği andan itibaren Neşet Ertaş artık o geleneğin içerisinde henüz söylenmemiş olanı bulup çıkarmış ve karşımıza artık Neşet Ertaş olarak çıkmıştır. Bunu Âşık Veysel'e uyarlayın. Bunu Mimar Sinan'a uyarlayın. Bunu İbn-i Sina'ya uyarlayın. Bunu Molla Sadr'a uyarlayın. Bu örnekleri uzatabiliriz. Bunları söylememin sebebi şu: Biz, aslında Türkiye'de, bu Anadolu coğrafyasında, çok güçlü gelenekleri olan bir medeniyetin çocuklarıyız. Geleceğe doğru bakarken,darbeleri, uluslararası sistemi, demokrasiyi konuşurken de medeniyet derinliğinden, bu perspektiften olaylara bakmamız gerekiyor. Geleneği olmayan hiçbir toplumun geleceği de olmaz. Geleneğinizin farkında değilseniz, neyi tevarüs ettiğinizin farkında değilseniz, geleceğe dönük; bir plan, proje ve projeksiyon ortaya koymanız da mümkün olmaz.

Darbelerle ilgili birazdan değineceğim belki almamız gereken en önemli derslerden bir tanesi, bu tür hadiselerin bu topraklarda bir daha yaşanmaması için ne yapmamız gerektiğine, bugünden karar vermemiz gerekiyor. Tabii bu topraklarda, yani Anadolu coğrafyasında, Osmanlı'da Bâb-ı Âli İsyanı'ndan, 80 Darbesine, 60 Darbesine kadar birçok darbeler gördük. Bunların içerisinde tabii 15 Temmuz Darbe girişiminin çok farklı bir yeri var. Neden? Sadece millet bu darbeyi durdurduğu için değil; ona değineceğim. Bu, bizim milletimizin, tarihimizin en gurur duyacağımız, sahnelerinden, anlarından bir tanesiydi.15 Temmuz gecesi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının tamamının millet olarak ayağa kalktığı geceydi. Millet şuurunu yeniden keşfettiği, idrak ettiği geceydi.

Bunların hiçbirisi lidersiz olmuyor. O gece Allah'a hamd olsun ki "Ben milletin iradesinin üstünde, halkın gücünün üstünde hiçbir güç tanımadım" diyen bir liderimiz vardı. Onun sevk ve idaresiyle hamd olsun bu darbe al aşağı edildi. Fakat, buradan çıkaracağımız dersler büyük önem arz ediyor. Öncelikle milletimizin demokrasiye, özgürlüğüne, bağımsızlığına sahip çıkması sadece o gece yapılan bir çağrıyla alâkalı değildir.

Bunun arkasında 15 yıllık Türkiye'nin yaşadığı dönüşüm sürecinin çok önemli halkalarından bir tanesini gördük. Özellikle Sayın Cumhurbaşkanımızın, onun bizim övgümüze ihtiyacı yok. Bir hak teslimi olarak bunu söylememiz lâzım. 15 yıllık liderliği boyunca başbakan ve cumhurbaşkanı olarak bu millete aşıladığı özgüven olmasaydı diklenmeden dik duracağız demesi olmasaydı, bu milletin boynunu hiçbir yerde ben eğdirmeyeceğim duygusunu vermeseydi, 15 Temmuz gecesi yüz binlerce insan 1,5-2 dakikalık bir çağrıya sokaklara dökülmez, ölümüne göze alarak; tankların, helikopterlerin önüne çıkmazdı.

Bakın, bu neden önemli biliyor musunuz? 6 yıl sonra inşallah Cumhuriyetimizin 100. Yılı'nı idrak edeceğiz. Bir yüz yıllık muhasebe yapacağız. Bununla alakalı çok güzel bir çalışma yapılıyor. Bütün boyutlarıyla... Cumhuriyetimizin 100 yılı... Nereden nereye geldik? Hep beraber. Bütün vatandaşlar olarak, devletliler olarak, siviller olarak...

Baktığınız zaman Osmanlı'nın yıkılmasından sonra ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bu milletin yeni uluslararası sisteme verdiği bir cevaptı aslında. Yani, "Siz beni üç kıtada küçülttünüz küçülttünüz, savaşlarla işgallerle, ihanetlerle parçaladınız parçaladınız ama yok edemediniz; edemeyeceksiniz" çılgınlığının, somut bir ifadesidir Cumhuriyet.

Yeni bir dünya kuruluyordu, 1910'lu yıllarda, o yeni kurulan dünya içerisinde Anadolu topraklarında yaşayan insanlar, "Hayır, ben bu toprakları terk etmiyorum; ben kimseye boyun eğmiyorum" diyen bir millettir. Ve millî mücadele böyle verildi; İstiklâl Harbi böyle verildi, Çanakkale Savaşı böyle kazanıldı.

Ve bu millet yeni sisteme Cumhuriyeti kurarak cevap verdi. 100 yıllık süre içerisinde biz, artısıyla eksisiyle, darbesiyle çok partili hayatıyla, Türkiye Cumhuriyeti'ni bugünlere getirdik. Ve 100. yıla geldiğimizde, önümüzdeki 100 yılın hesabını da planını da yapmak durumundayız.

Burada biraz önce bahsettiğim özgüven yoksa, inanın; bırakın önümüzdeki 100 yılı, önümüzdeki 5 yılı bile öngörmeniz, planlamanız mümkün değil. Çünkü bu iş sadece kafa işi değil; bu iş aynı zamanda gönül işi, bu iş aynı zamanda bir yürek işi. Dünyada dönüp duran oyunları, planları hepimiz biliyoruz. Birazdan onlara kısmen değineceğim. Ama belki Cumhurbaşkanımızın siyasî liderliği döneminde gerçekleştirdiği en önemli devrimlerden bir tanesi, devlet ile milleti birbirine kaynaştırması, aradaki mesafeyi ortadan kaldırması... Devleti güçlendirirken, milleti ayağa kaldıran ve o güçlü devleti milletin hizmetine veren bir siyasî liderlikten bahsediyoruz. Devlet denilince, soğuk mesafeli tepeden bakan buyurgan devlet kimliğinden, bugün artık millete hizmet için gece gündüz çalışan bunun idrakinde olan bir devlet. 15 Temmuz gecesi bu devlet millet yaklaşmasının, bütünleşmesinin en somut örneklerinden bir tanesini gördük. Yani o gün, devlet neredeydi, millet neredeydi diye bir ayırım yapmak mümkün değil.

Devlet ve millet bu hainlere karşı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni işgal etme girişimine karşı bir kahramanlık destanı yazdı. Konunun içeriği ile ilgili kısmı burada noktalayacağım.

Şimdi dünyadan nasıl göründü ya da görünmedi konusuna değinmek istiyorum. 15 Temmuz Darbe gecesini, demokrasinin beşiği olduğunu iddia eden Batılı ülkeler açıkçası izlediler. Sonuçlarına göre bir tavır alacaklarını daha ilk saatlerde açıkça belli ettiler. Bunlar hangi ülkelerdi? Aslında çok da şaşırmadık. Ülke ismi vermeye gerek yok. Fakat bir başka noktayı işaret ederek söyleyeceğim; aslında Mısır Darbesine doğrudan ve dolaylı destek verenler, 15 Temmuz darbesini de başarılı olsaydı bir şekilde destekleyeceklerdi.

2007’de tam on yıl önce Filistin topraklarında yapılan seçimlerden sonra yaşananları destekleyenler yani HAMAS seçimleri kazanınca; “bu bizim için risktir, tehliktir bizim eski statüye dönmemiz gerekir” diyenler, 15 Temmuz Darbesini de başarılı olsaydı yine destekleyeceklerdi.

Bunu Libya’da Suriye’de Tunus’ta ve daha başka birçok yerde örnekleyebiliriz. Şimdi burada demek ki bir kere demokrasi standartları açısından, ciddi bir krizle karşı karşıyayız. Bizimle alakalı değil ama...Demokrasinin beşiği olduğunu iddia eden Batı Demokrasileri...

İkinci önemli nokta, 15 Temmuz Darbe Girişimi ertesi gün püskürtüldükten sonra biz şunu gördük: Batılı devletler, darbeyi kınayan açıklamalar yaptılar. Kimisi on saat sonra, kimisi iki gün sonra, kimisi üç gün sonra... Fakat çok kısa bir süre sonra yani bir hafta on gün sonra, kurdukları on cümlemin dokuz tanesi, darbeden sonra darbecilere karşı alınan önlemleri eleştirmek üzere kuruldu. Bir cümleyle darbeyi kınarken, dokuz cümleyle, dokuz demeçle, dokuz beyanatta, her gün darbecilere karşı bu milletin, bu devletin aldığı tedbirleri eleştirmeye başladılar. İnsan hakları elden gidiyor, demokrasi elden gidiyor gibi... Düşünebiliyor musunuz, sanki bu darbeyi uzaylılar yaptı. Sanki bu darbenin bir faili yoktu. Sanki o uçakları kaldıran, o talimatları veren birileri yoktu... Darbecilerin üzerine gidildikçe buralarda haksız, mesnetsiz eleştirel seslerin giderek yükseldiğini gördük. Orada da şu anda bile demokrasi açısından bir sınav içerisinde olduklarının ne kadar farkında olduklarını kendilerine sormak gerekiyor.

OHAL ilan edildiği zaman “bu demokrasiye aykırıdır” diye seslerin derhal yükselmeye başladığını gördük. Düşünebiliyor musunuz? 250 tane şehit verdiğimiz, 2193 gazi verdiğimiz, 100 binlerce, milyonlarca insanın sokaklara dökülerek engellediği bir darbeden sonra, bu ülkede OHAL ilan edildi diye “Eyvah! Demokrasi elden gidiyor” açıklaması yapanlar, Fransa’da iki tane terör saldırısından sonra OHAL ilan edilmesi karşısında sessiz kaldılar. Burada da tekrar büyük bir çifte standarda maruz kaldığımızın altını çizmek gerekiyor.

Batılı ülkeler, kendi ulusal güvenliklerini sağlamak, kamu düzenini kurmak için tedbir aldıklarında, bu devletin doğal görevi olarak görülüyor. İngiltere’deki anti-terör yasalarını inceleyelim, Fransa’daki antiterör yasalarını inceleyelim, şu anda mevcut cari olan yasalardan bahsediyorum. Almanya’daki terörle mücadele yasalarını inceleyelim, Amerika’daki terörle mücadele yasalarını inceleyelim...Bu kanunlar hayata geçirilirken, bunlar devletin millete karşı olan yükümlülüğü olarak normal kabul ediliyor. Türkiye’de biz aynı kanunları çıkartıp uyguladığımızda, teröristlere karşı, darbecilere karşı, cuntacılara karşı tedbir aldığımızda bu bir demokrasi ve insan hakları meselesi hâline geliyor. Bunu nasıl izah edeceksiniz?

Terörle mücadele diyoruz, bakın çok açık söylüyorum: Bugün Batı için terör eğer kendisini hedef alıyorsa, terördür. Ne zaman terör örgütleri Batılı hedefleri, Batılı menfaatleri vurmaya başlıyor, o zaman terör acil ve küresel bir sorun hâline geliyor. Ama onları hedef almıyorsa, onlara dokunmuyorsa, bu bir terör meselesi

olmuyor; o ülkenin güvenlik meselesi oluyor. Somut örneğimiz PKK. Somut örneğimiz FETÖ. PKK terör örgütü birkaç istisna dışında, Batılı hiçbir hedefe saldırmamıştır. Avrupalı, Amerikalı hiçbir Batılı hedefe saldırmamıştır. FETÖ terör örgütü de bugüne kadar herhangi bir Batılı hedefe saldırdığı görülmemiştir. Ne fiili olarak ne söylem olarak. Onların yayın organlarında bile, hatırlarsınız her ülke eleştirilirdi, her politika eleştiri konusu yapılabilirdi ama Batılı devletlerin ana çerçevesini rahatsız edecek bir cümle bile yayınlanmazdı. Bağlantıların nerelere gittiğini göstermesi açısından, çok manidar bir tablo. Fakat asıl, burada bizce Batı'nın içinde bulunduğu krizi gösteren en önemli örnek... Terör meselesinin Batılı olmayan devletleri, tedip etmek için bir enstrüman olarak kullanılması.

Bakın, bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti aynı anda üç terör örgütü ile mücadele eden tek NATO üyesi ülkedir. Biz, aynı anda DEAŞ'la, PKK ile ve FETÖ ile mücadele ediyoruz.

DHKP-C ve diğer örgütleri saymıyorum. Bunlara karşı batılı devletlerin ne kadar yardım ve katkı sağladığına baktığınızda...? Zira bunların üçü de demokrasiyi ortadan kaldıracak terör örgütleridir. Kimse size PKK'nın ele geçirdiği bir bölgede, Suriye'de gördük: Demokrasi, insan hakları getireceğine ikna edebilir mi? Kim inanır buna? Yani onların Marksist, Leninist bence köhne geri kalmış üçüncü dünyacı görüşlerini, hele ki Kürt vatandaşlarımızın üzerine empoze etme gayretlerini, demokrasi, özgürlük, büyük insanlık şeklinde lanse etmelerine kim inanır? Ama şu anda bu uluslararası sistem içerisinde elverişli bir enstrüman hâline geldiği için bu söylemler üzerinden meşrulaştırmaya çalışılıyor. Demokrasiyi ortadan kaldırmaya çalışan bu terör örgütlerine karşı, Türkiye'nin yanında hangi ülkeler var? Uluslararası sistem ne kadar destek veriyor?

Destekten kastımız maddî destek değil; somut istihbarat desteğinden bahsediyoruz. Bunların faaliyet gösterdikleri alanlarda üzerlerine gidilmesinden bahsediyoruz. Bugün PKK'nın ve FETÖ'nün en fazla yaşam alanı bulunduğu, rahat rahat hareket edebildiği yer Avrupa ülkeleridir, Amerika Birleşik Devletleridir.

Bunu sorgulamamız gerekiyor. Neden meselâ bu alan DEAŞ'a açılmıyor?

Bunların hepsi terör örgütü değil mi? Çünkü DEAŞ Batılı devletleri de vurduğu için ona o alan açılıyor.

Ben hep söylüyorum bugün meselâ PKK'ya açılan alanın onda birini biz Batı karşıtı bir terör örgütüne Türkiye'de açsaydık veya bir başka Batılı olmayan ülkede Latin Amerika'da, bir Afrika ülkesinde bu alan açılsaydı, herhalde yer yerinden oynardı değil mi? Ama maalesef bugün baktığınız zaman, PKK terör örgütü Avrupa'nın birçok ülkesinde para topluyor, propaganda yapıyor, eleman devşiriyor, onları eğitiyor, ideolojik propaganda yapıyor ve bunları birer ölüm makinası olarak bizim topraklarımıza gönderiyor. Biz bu itirazları dile getirdiğimizde Türkiye'nin meşru ulusal güvenlik sorunlarını gündeme getirdiğimizde, ne olmakla suçlanıyoruz? Otoriter olmakla, diktatör olmakla suçlanıyoruz.

Aslında olan-biten çok basit, Cumhurbaşkanımız Batı'ya bir ayna tutuyor ve Batı aynada gördüğü suretten rahatsız. O sureti düzeltmek gayreti yerine, aynayı tutana saldırıyor. Hadise bu kadar basit aslında. Bizim acizane tavsiyemiz, aynayı tutana saldırmak yerine aynada gördükleri sureti düzeltmeleri için gayret sarf etmeleri. Bu konuda biz de onlara yardım etmeye hazırız. Elimizden gelen gayreti gösteririz.

15 Temmuz darbe girişimi ile ilgili hatırlayın, darbe öncesinde bugün de hâlâ kısmen devam ediyor, bir diktatörlük söylemi tedavüle sokuldu otoriterleşme, diktatörlük, otokrasi vs. gibi. Bu nereden tedavüle sokuldu, nerelerde büyütüldü, nerelerde derinleştirildi nerelerde bir hikâye ve söylem hâline getirildi? Uluslararası sistemin belirli noktalarında Türkiye'nin bağımsız ve egemen bir ülke olmasından rahatsız olanların bu söylemi güçlendirdiğini ve tedavüle soktuğunu çok açık bir şekilde gördük.

Neden diktatörlük söylemi? Geriye doğru şöyle bir bakın. 15 Temmuz Darbesi'nden 2-3 sene öncesine bakın: Aslında o diktatörlük söyleminin asıl amacı, 15 Temmuz Darbesine bir meşruiyet zemini hazırlamaktı. Yani darbe başarılı olsaydı, çıkıp diyeceklerdi ki "Darbeler kötüdür, demokrasi iyidir ama Türkiye'de bir diktatör vardı; biz onu devirmek için bu darbeyi yaptık". Diktatörlük söyleminin, uluslararası sistem içindeki işlevi bu oldu. Bugün bile hâlâ birileri, Cumhurbaşkanımıza diktatör diyor ise, inanın bunun bu bağlantılarını araştırdığınızda, hangi amaca matufen söylediği çok açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Temel problem uluslararası sistemin Türkiye'nin dinamiklerini doğru okuyamaması ve her kritik aşamada ıskalmasıdır. Uluslararası sistemden kastımda böyle belirsiz bir şeyden bahsetmiyorum. Bunların içinde ülkeler var, çıkar grupları var, uluslararası şirketleri var, medya var, think tanklar var, sivil toplum kuruluşları var vs. Bütün bunların oluşturduğu, çok yapılı, çok parçalı, son derece karmaşık, basite indirgenmemesi gereken, basite de alınmaması gereken bir sistemden bahsediyorum. Biz bu sistemi analiz ederken mümkün olduğunca sofistike enstrümanlar kullanmalıyız. O sistemin o karmaşık yapısını oturup her gün analiz etmemiz gerekiyor. Çünkü o sistem her gün kendisini yeniden üretiyor. Türkiye söz konusu olduğunda karşımıza diktatörlük söylemi, darbe destekçiliği olarak çıkabiliyor. Türkiye'nin ekonomik bağımsızlığına karşı operasyonlar olarak çıkabiliyor. Türkiye'nin millî savunma sanayiinde ilerlememesi için bir başka çıkar hamlesi olarak çıkabiliyor. Birçok boyutlarıyla bunu analiz etmemiz gerekiyor.

Burada bize de düşen çok önemli bir rol var: Bizim de Türkiye'yi doğru anlatmamız gerekiyor. Türkiye'de yaşananları, Türkiye'nin sosyoloji ve dinamiklerini dünyaya daha doğru anlatmamız gerekiyor. Kendi bahçemizden dışarı çıkıp, kendi zihin kutularımızın dışına çıkıp, dünyaya söyleyecek bir sözümüzün olduğunu da hatırlamamız gerekiyor. Biz bu Anadolu topraklarında yüzlerce yıl boyunca, dünyaya söyleyecek bir hikâyesi olan bir millet olarak yaşadık. Bunun sonucu olarak; Mezopotamya'dan Avrupa'ya, Kafkaslardan Balkanlara kadar... Dünyanın en önde gelen düşünürleri, mimarları, şairleri, mühendisleri, tüccarları

bu coğrafyanın üzerinden gelip geçtiler. Bizim bu potansiyelimiz bugün de var. Bizim bugün de dünyaya anlatacak bir hikâyemiz var. 15 Temmuz'da bunu bir kere daha gördük. Dünyaya anlatacak muhteşem bir demokrasi hikâyemiz var.

Dünyanın ısrarla bunu duymak istememesine rağmen, bizim bu çabayı göstermemiz, doğru enstrümanlarla, doğru kelimelerle, doğru söylemlerle, bizim bu hikâyeyi anlatmamız gerekiyor.

Baktığınız zaman uluslararası sistemin 15 Temmuz Darbesine verdiği tepkileri, son 4-5 yıldan bağımsız ele alamayız. Gezi olaylarında denen şey, ardından 17-25 Aralık yargı darbesiyle yapılmak istenen şey ve hemen ardından PKK Terörünün hortlatılması... Bu üç girişim başarısız olunca, farklı düzeylerde 15 Temmuz darbesi gündeme sokuldu. Neden? Çünkü Türkiye artık uluslararası sistemi sorgulayan, bu sistemin adalet üretmediğini söyleyen bir pozisyona sahip. Sistem, bir düzensizlik üzerinden devam ediyor. Adalet üretmiyor, eşitlik ilkesine riayet etmiyor. O yüzden Cumhurbaşkanımız her seferinde ısrarla "Dünya beşten büyüktür" diyor.

Dünya beşten büyüktür sloganı sadece Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 Daimi üyesine atıf yapmıyor. Aslında bu dünya düzeninin adalet üretmediğini; mazlumların, mağdurların bu sistem içerisinde temsil edilmediğini söylüyor. Bunun örneklerini gördük. Mülteci krizinde, Arakan'da, Somali'de, Filistin meselesinde gördük... Bu listeyi uzatabiliriz. Nasıl oluyor da dünyanın bu kadar zenginleştiği, küreselleşmeyle birlikte imkânların bu kadar arttığı bir çağda, biz yüz binlerce, milyonlarca gariban mülteciye sahip çıkamıyoruz... Bir haftada 300 bin Arakanlının yurtlarından sürgün edilmesine sessiz kalabiliyoruz. Avrupa'nın ortasında, Bosna Savaşını hatırlayın, 90'lı yıllarda ya da Kuzey Afrika'da yaşananları hatırlayın. Nasıl oluyor da biz bu insanlık dramına engel olamıyoruz?

Çağımızın en büyük ironilerinden bir tanesi, aydınlanma sonrası dünya rasyonel ve özgürlükçü bir dünya olacakken, hümanist bir çağ olacakken, bugün insanlık adına yüz kızartıcı suçların, her gün işlendiği bir dünyada yaşıyoruz. Buna karşı birilerinin elbette itiraz etmesi gerekiyor. Buna bir "dur" demesi gerekiyor. Türkiye Cumhuriyeti bugün, siyasî liderinden, kanaat önderine, medyasından sivil toplum kuruluşunda çalışan bir üyesine kadar artık bu bilinçle, bu perspektifle dünyaya baktığı için, eski oryantalist kalıntıları da Avrupa merkezli düşünce kalıntılarını da reddediyor, bunu sorguluyor. Biz yeni sözümüzü bulabildik mi? Henüz değil. Onun gayreti içerisindeyiz. Onun çabası içerisindeyiz. Âmâ ben eminim onu da mutlaka bulacağız. Ve sözümüzün sadece bize değil; bütün dünyaya hitap etmesi gerektiğini bir gün fark edip, buna göre bir dil inşa edeceğiz, bir söylem inşa edeceğiz.

Bugün 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında, aslında bu süreç hâlâ bitmiş değil. Bugün hâlâ gerçekten demokrasinin yanında, darbenin karşısında olduğunu söyleyen ülkeler, bu iddialarında samimi iseler, ilk yapacakları iş, kendi ülkelerine kaçan FETÖCÜ'leri Türkiye Cumhuriyeti'ne iade etmektir. Önlerinde çok basit

ama çok temel bir imtihan var. Darbe girişimine tescil edilmiş, Türkiye Cumhuriyeti Mahkemelerinde hakkında yargı kararı çıkartılmış, haklarında tutuklama kararı verilmiş kişilerin kimler olduğunu bizler de biliyoruz, onlar da biliyorlar. Eğer gerçekten Türkiye’de demokrasiden yana iseler, bu kişileri ivedilikle, suçluların iadesi anlaşması çerçevesinde ülkemize iade ederler. Biz hukuk dışı bir talepte bulunmuyoruz. Bakın, ülkeler arasında yapılmış, suçluların iadesi anlaşması çerçevesinde bir talepte bulunuyoruz.

Biz gayrı kanunî yollara biz asla tevessül etmedik. Bizim dediğimiz yapılan anlaşmalar çerçevesinde, Türk Mahkemelerinde yargı önüne çıkarılmasıdır. Eğer gerçekten Türkiye’de demokrasinin yanındalar, darbenin karşısındalar ise önlerinde böyle önemli bir fırsat duruyor. Bunu ivedilikle değerlendirebilirler. Özellikle bugün Avrupa’da PKK yapılanmalarına karşı, bizim defalarca dile getirdiğimiz itirazları ciddiye alarak adım atabilirler. Fakat maalesef gene demokrasi, insan hakları, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, eylem özgürlüğü vs. başlıkları altında bu kavramların arkasına sığınarak, PKK terör örgütünün Avrupa’da ne tür faaliyetler yürüttüğünü hepimiz görüyoruz. Bu elbette, sadece Türkiye – Avrupa ilişkilerini germiyor. Uluslararası sistem açısından da büyük krizlere neden oluyor.

İnsanlar soruyorlar, Türkiye’de AB üyeliğine destek oranı neden azalıyor diye. Bunun hikâyesini biliyoruz ama 10 yıl öncesine kadar, demokrasinin, refahın, insan haklarının hakikaten merkezi olarak, bir kandili olarak görülen AB bugün daha ziyade, göçmen krizinde verdiği tepkilerle, yükselen İslamafobi ile ırkçılıkla, azınlıklara karşı sergilenen ayrımcı tavırlarla anılır hâle geldi. Avrupa’da yükselişe geçen aşırı sağın durumu ortada. Eminim, aklıselim sahibi bütün dostlarımız da bu gidişattan rahatsızlar. Sık sık bizim önümüze konan Türkiye, AB değerlerinden uzaklaşıyor itirazına karşı, bizim cevabımız: Aslında AB’nin kendi değerlerinden uzaklaştığıdır.

Türkiye gibi bir ülkeyi siz 50 küsur yıl kapıda bekleteceksiniz, bu kadar çabayı gayreti ortaya koyduktan sonra, on iki yıllık süreçte bir fasıl açıp kapatabiliriz. Siyasî iklim ve hava öyle bir hâle getirildi ki şu anda Avrupa’da da Türkiye’nin AB üyeliğine girmesi ile ilgili bir zemin, âdeta kalmadı. Birileri biraz da iç siyaset malzemesi yaparak bilinçli bir şekilde bu hâle getirdiler.

Son 3-4 yılda Avrupa’da yapılan bütün seçimlerin değişmez konularından bir tanesi, Türkiye Cumhuriyeti... Almanya’da seçim yapılıyor, kampanyada Türkiye konuşuluyor; Recep Tayyip Erdoğan konuşuluyor. Avusturya’da, Hollanda’da vs. diğer ülkelerde... Bu belki anlayışla karşılanabilir. Türkiye gibi bir ülkeye ilgisiz kalmaları söz konusu olmayabilir. Ancak acaba bu ilgi ne kadar doğru bilgiye dayanıyor onları da bizim elbette sorgulamamız gerekiyor.

Bir diğer konu da burada yine darbenin üzerinden 1,5 yıl geçmiş olmasına rağmen bizim kendimize sormamız gereken bir soru: FETÖ gibi bir yapılanmayı Batı anlamakta neden zorlanıyor. İki alternatif var: Bir, gayet iyi anlıyorlar. O yapıyı da

bir enstrüman olarak, bir maşa olarak kullanıyorlar. İki, acaba gerçekten FETÖ gibi bir yapılanmayı; Avrupa, Batı kamuoyuna anlatabilmek için ev ödevimizi yeteri kadar yaptık mı? Çünkü illegal örgütler tarihinde nevi şahsına münhasır bir yapıyla karşı karşıyayız. Bu ne klasik sağ yahut sol örgütlere benziyor. Ne sol örgütlere ne Batı'daki dini yapılanmalara benziyor... Çok farklı bir yapıyla karşı karşıyayız. Acaba bunu anlatmak için, anlamak için bizim daha fazla çaba sarf etmemiz gerekmiyor mu? Bu soruyu da bizim kendimize sormamız gerekiyor. İsrarla anlatmamız gerekiyor. Çünkü bu temizliği kendi içimizde yapamazsak dünyaya da söyleyecek çok fazla sözümüz kalmayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün vatandaşları bu millet 15 Temmuz gecesi, yeniden tek bir millet olmuştur. Bu demokrasi tarihine altın sayfalarla yazılmış bir milat noktasıdır. Bunun dünyada daha fazla takdir edilmesi beklenirdi. Umarız, bundan sonra böyle olur. Fakat, uluslararası sistem açısından Türkiye, egemen ve bağımsız bir ülke olarak, kendi rotasını çizmeye çalıştığı her kritik aşamada, karşımıza bu tür engellerin çıkartıldığını gördük, yaşadık; tecrübe ettik. Demek ki bu mücadele bundan sonra da devam edecek.

Türkiye 360 derece perspektifi ile bir dış politika izlemeye devam ettiği müddetçe, önümüze bu tür itirazlar hep gelecek. Küreselleşen dünyada Türkiye Batı bloğu dışında başka bölgelerle ilişki kurduğunda, bu tür sorunlar karşımıza çıkmaya başlayacak. Fakat irnok olan şudur madem bir küreselleşme çağında yaşıyoruz, sizin dış politika perspektifinizi tek bir bölgeye indirgemeniz, onunla sınırlamanız elbette kabul edilemez. Daha geniş bir açıdan bakmanız gerekir. Batılı devletler de bunu yapıyorlar. Yapmıyorlar mı? Baktığınız zaman Avrupa'nın önde gelen ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri Afrika siyasetinde var, Ortadoğu siyasetinde var, Asya siyasetinde var, Latin Amerika siyasetinde var. Bu küreselleşmenin kaçınılmaz bir gerçeği olarak kabul edilirken, Türkiye böyle bir yönelime girdiğinde bu Batı ekseninden kopmak, NATO ittifakında zayıf halka hâline gelmek, Batı değerlerinden uzaklaşmak olarak takdim ediliyor.

Biz kendi ulusal çıkarlarımız çerçevesinde, dünyaya kendimizi kapatmadan, dünyanın gerçeklerini doğru bir şekilde okuyarak, kendi rotamızı çizmeye devam edeceğiz. Hamdolsun bu irade var. Bu samimiyet ve inanç var artık Türkiye'de. Önemli olan da bu zaten.

Bu değerler yaşadığı müddetçe, başta söylediğimiz o gelene ekleyerek bu değerleri yaşatarak, canlı bir organizma hâline getirdiğimiz müddetçe, bugüne kadar karşımıza çıkartılanları nasıl püskürttüysük, Allah'ın izniyle bu coğrafyanın insanı, Anadolu insanı, bu coğrafyanın değerleri, bu tür girişimleri, müdahaleleri, darbeleri, kampanyaları, propagandaları eninde sonunda bertaraf edecektir.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

**15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ VE
KÜRESEL ETKİLER**

KIBRIS ve TÜRKİYE'DEKİ 15 TEMMUZ DARBELERİNİN SONUÇLARI

Prof. Dr. Ata ATUN

Uluslararası Aydın Üniversitesi
ata.atun@gmail.com

ÖZET

Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 tarihinde Rum Milli Muhafız Ordusu tarafından Cumhurbaşkanı Makarios'u devirmek ve Kıbrıs Cumhuriyetini lağv etmek amacı ile gerçekleştirilen darbe ile Türkiye Cumhuriyetinde 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilmek istenen askeri darbe arasında, sonuçları aynı olmasa da bir benzerlik bulunmaktadır. Kıbrıs'ta gerçekleştirilen darbe, Türkiye'deki darbe başarılı olsaydı nelerin yaşanabileceğinin de ipuçlarını vermektedir. Kıbrıs'ta gerçekleştirilen darbe, darbecilerin başarısı ile sonuçlanmasına ve mevcut devletin yıkılarak yerine yeni bir devletin ilan edilmesine yol açmış olmasına rağmen, uluslararası boyutlardaki sonuçları darbeciler için bir felaket olmuştur. Kıbrıs adasında 16 Ağustos 1960 tarihinde ilan edilen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu ortağı olan Kıbrıslı Türkler, darbe öncesinde adanın çeşitli şehir, kasaba ve köylerinde dağınık bir şekilde ve yüzde 3 gibi küçük bir alan içinde sıkıştırılmış olarak yaşamaktaydılar. Darbe sonrasında, Türkiye'nin askeri müdahalesi ile adanın neredeyse üçte biri büyüklüğünde bir toprağa sahip ve egemen oldular. Dağınık şekildeki yerleşim yerlerinden gerçekleştirilen göçlerle tümü de, kendi ilan ettikleri yerel yönetimin kontrolü altındaki topraklar da yaşamaya başladılar. Darbe gerçekte kendi içinde başarılı olsa da sonuç olarak adanın bölünmesine yol açmıştır.

Anahtar kelime: Darbe, Türkiye, Kıbrıs, Sonuç

CONSEQUENCES OF THE JULY 15 COUP D'ETATS IN CYPRUS AND TURKEY

ABSTRACT

There is a similarity between the coup d'etat intended to overthrow President Makarios by the Greek National Guard Army on July 15, 1974 in Cyprus and the military coup attempted to be carried out in the Republic of Turkey on July 15, 2016, although the results are not the same. The coup in Cyprus gives clues

to what would happen if the coup in Turkey was successful. The international impact of the coup on Cyprus has been a disaster for the putschist, although the coup in Cyprus has resulted in the success of the coup d'état and the dismantling of the current state and the declaration of a new state instead. As a founding partner of the Republic of Cyprus, which was declared on Cyprus on 16 August 1960, Turkish Cypriots lived in a scattered way in various cities, towns and villages of the island before the coup d'état in a small area of 3 percent. After the coup, almost one-third of the island with military intervention of Turkey had a land of large size and dominated it. All the immigrants from scattered settlements have begun to live under the control of their declared local government. Although the coup actually succeeded in itself, it eventually led to the division of the island.

Keywords: Coup d'etat, Turkey, Cyprus, Consequence

1. GİRİŞ

Kıbrıs ve Türkiye’de, 32 sene ara ile bir tesadüf olarak, 15 Temmuz 1974 ve 15 Temmuz 2016 tarihlerinde bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Kıbrıs’taki askeri darbe (Hasgüler,2007:44) başarı ile gerçekleşirken, Türkiye’deki askeri darbe, halkın direnmesi sonucunda başarısız olmuş ve gerçekleşmemiştir (Yurdakul,2016). Her iki darbe de dıştan bir üst akıl tarafından planlanmış ve organize edilmiştir. Her iki darbenin planlama ve uygulama tarzı aynıdır. Aynı yöntemler kullanılmış, aynı strateji ile hedeflere saldırılmış ve sonuca gidilmek istenmiştir. Bu makale, Kıbrıs’ta gerçekleşen darbe, darbenin bitimi sonrasında, Kıbrıs’ın üst akılın denetimi altında toprak bütünlüğünün bozulmasına ve ada üzerinde 2 ayrı egemen yönetimin/devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kıbrıs’taki darbenin oluşum sürecine, uygulamasına, üst akılın müdahalesine ve sonucuna bakıldığı vakit Türkiye’deki darbe başarılı olsaydı, sonucunun ne olacağını öngörüsünü vermektedir.

2. KIBRIS'TAKİ DARBE VE SONUÇLARI

2.1 Kıbrıs'taki 15 Temmuz Darbesi

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta gerçekleştirilen darbe, Yunanistan'da hükümetin başında olan Generaller Cuntası'nın talimatı ile gerçekleştirilmiştir (Çarkoğlu ve Rubin,2005:12). Cunta, NATO üyesi olan ve müttefik olarak kabul ettikleri Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç Garantöründen bir tanesi olmasına rağmen, adayı Yunanistan'a bağlamak amacı ile darbeyi tasarlamış, organize etmiş ve gerçekleşmesini sağlamıştır. 15 Temmuz 1974 Cumartesi sabahı, Rum

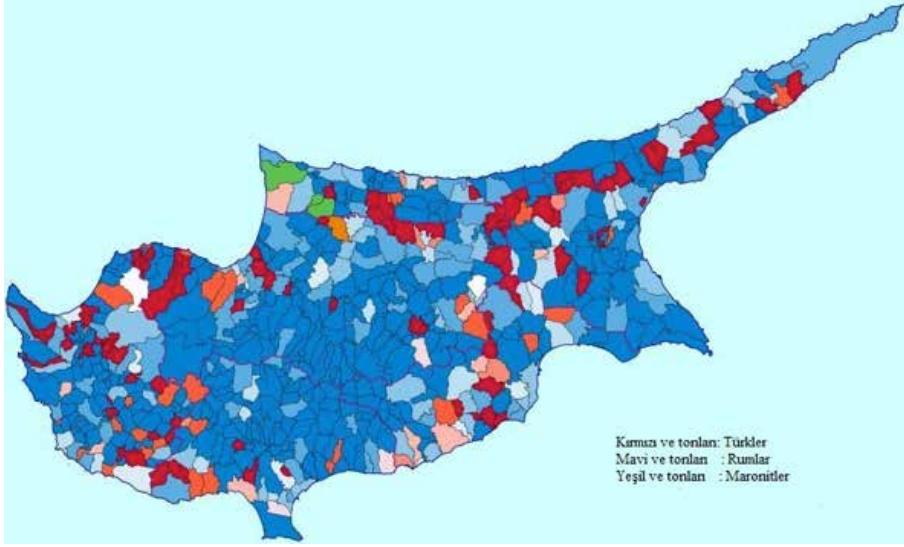
Milli Muhafız Ordusu içinde görevde olan Yunanistan'dan gönderilmiş Cunta yanlısı subaylar darbe girişiminde bulunmuşlardır. Cumhurbaşkanlığı Sarayında başlayan darbeciler ve Makarios'çular arasındaki çatışmalar adanın tüm Rum bölgelerine yayılmıştır. Makarios'un Cumhurbaşkanlığı Sarayından kaçması sonrasında Cumhurbaşkanlığı ile Kıbrıs Radyo Yayın Korporasyonu'nun ele geçirilmesi ve sokaklara hakim olunmasından sonra darbeciler Makarios hükümetini devirdiklerini be geçici yönetimin başına eski EOKA'cı Nikos Samson'u geçirdikleri açıklamışlardır (Fox,2008). Nikos Samson darbecilerin ilan ettiği yönetimin başına geçtikten sonra (Fox,2008) 17 Temmuz 1974 günü mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti'ni lağv ettiğini açıklamış ve yerine de "Kıbrıs Helen Cumhuriyeti"ni ilan ettiğini açıklamıştır (Atun,2008). Bu açıklama Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üç garantöründen bir tanesi olan Türkiye'yi, kendisine Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın Ek 1, Madde 4'ün verdiği yetki ile müdahaleye mecbur etmiştir. 20 Temmuz 1974 sabahı Girne, Yavuz Çıkarma plajından adaya ayak basan Türkiye'nin başlattığı askeri operasyon 23 Temmuz 1974 akşamüstü BM'nin ateş kes çağrısı ile son bulmuştur. Viyana'da başlayan barış görüşmeleri sonuç vermeyince 14 Ağustos 1974 günü 2. Askeri operasyon başlamış ve BM'nin ateş kes çağrısı ile 16 Ağustos 1974 akşamüstü son bulmuştur (Mütercimler,1990).

2.2 Darbe öncesi Kıbrıs'taki demografik yapı

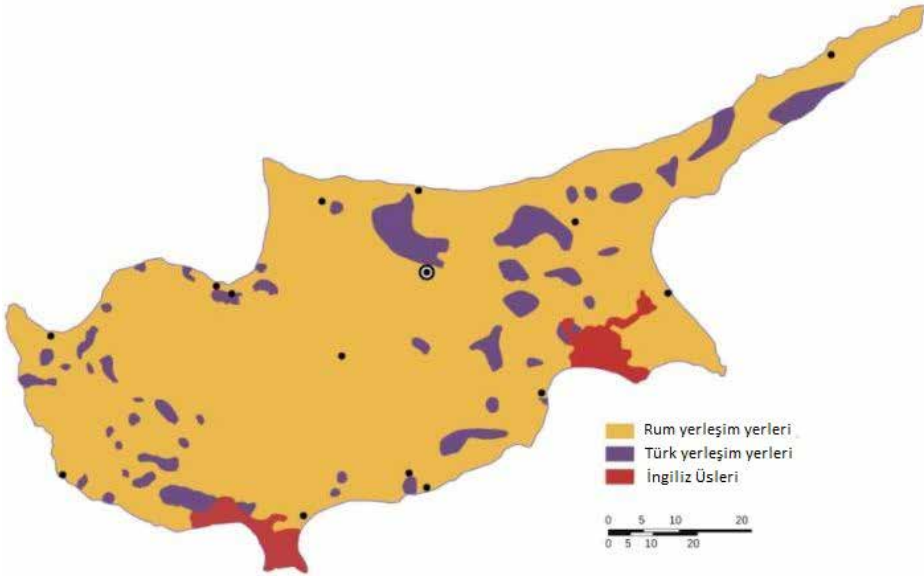
15 Temmuz 1974 darbesi öncesinde Kıbrıs'ta Rum nüfusu 450 bin, Türk nüfusu 120 bin olmak üzere toplam nüfus azınlıklarla birlikte 580 bin civarındaydı. Türkler, bölük pörçük, adanın sathına yaygın bir şekilde dağılmış köylerde, ada yüzölçümünün yaklaşık yüzde 3'ü büyüklüğünde bir alan içine sıkıştırılmış vaziyette yaşamaktaydılar (Bundle,2017)

Harita 1: Darbe Öncesi Kıbrıs'ta Nüfus Dağılımı

Harita 2: Darbe Öncesi Kıbrıs'ta Yerleşim Yerleri Dağılımı (Bundle,2017)

2.3 Darbe Sonrasında Kıbrıs'ta Demografik Yapı ve Yerleşim yeri Dağılımı

Kıbrıslı Rumlar, 1963 yılında Kıbrıslı Türkleri silah zoru ile devletten uzaklaştırmış ve üzerlerinde baskı kurup, sindirmek için katliamlar yaparak Kıbrıs Cumhuriyetine el koymuşlardı (Hasgüler,2007:231). Rumlar adanın mutlak hakimi olmuşlar, tüm devlet daireleri, maliye, mahkemeler, hava ve deniz limanları, gümrükler, beledi hizmetler, elektrik dağıtımı, su dağıtımı, posta, ulaşım ve benzeri devlet ile halka yönelik tüm hizmetlerin kontrolü ve yönetimi mutlak idareleri altına girmişti. Kıbrıslı Türkler azınlık statüsüne indirgenmiş, ellerinden tüm hakları alınmış, günümüzde “Dört Özgürlük” olarak anılan dolaşım, yerleşim, çalışma ve mülk edinme hakları ellerinden alınmış ve can güvenliklerinden yoksun hale getirilmişlerdi (Oberling,1982).

Yunanistan, 15 Temmuz 1974 günü yaptırdığı darbe ile adanın tümünü kendine bağlayacağını ve Kıbrıs adasını Yunanistan topraklarına katacağını hedeflerken, üst akılın kendilerine bildirmediği yeni strateji nedeni ile yaptıkları darbe başarılı olmuş olsa dahi Rumlar için bir felakete dönüştü.

Darbe öncesi adanın yüzde 100'ne hakim olan ve adayı tek başlarına yöneten Rumlar, darbe sonrasında adayı Türklerle paylaşmak zorunda kaldılar. Ada, darbe sonrasında kesin sınır çizgileri ile ikiye ayrı bölgeye ayrıldı ve Rumlar, yeni Türk bölgesi üzerinde tüm yetki ve hakimiyetlerini yitirdiler (Akgün,2016).

Harita 3: Darbe Sonrası Kıbrıs'ta Nüfus ve Yerleşim Yeri Dağılımı

Nüfus mübadelesi ile darbe öncesi ada sathında bölük pörçük yaşamlarını sürdüren Türkler, darbe sonrasında adanın kuzeyinde egemenliği kendilerine ait olan topraklara göç ettiler ve hep birlikte yaşamaya başladılar. İlan ettikleri devletleri içinde tüm devlet daireleri, maliye, mahkemeler, hava ve deniz limanları, gümrükler, beledi hizmetler, elektrik dağıtımı, su dağıtımı, posta, ulaşım ve benzeri devlet ile halka yönelik tüm hizmetlerin kontrolü ve yönetimi mutlak idarelerine sahip oldular (Akgün,2016).

3. BÜYÜK ORTA DOĞU PROJESİ

3.1 Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye

Baba ve Oğul Bush döneminde “Yeni Muhafazakarlar”ların (Neo-Con) ABD üzerindeki etkileri doruğa çıkmıştı. 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler saldırısında sonra daha evvelden İsrail’i korumak ve bekaasını kesintisiz sürdürmek amacı ile planladıkları “Büyük Orta Doğu Projesi”ni değiştirmek ve yeni duruma göre şekillendirmek kararı almışlardı. Bunu ilk açıklayan ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice olmuştu (Mazemroaya,2006). İsrail’i güvence altına almak için hasımlarını parçalayıp küçültmek ve güçlerini azaltmak amaçlı emekli Yarbay Ralph Peters başkanlığında çalışmalar başlatıldı. Hedeflerini bölgedeki devletlerin sınırlarını yeniden çizerek küçültmek, askeri güçlerini azaltmak ve ABD’nin isteklerine karşısız, koşulsuz boyun eğecek devletler yaratmak şeklinde belirlediler. 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen İkiz Kuleler saldırısı planladıklarını uygulamaya koymak için ellerine yasal bir fırsat verince, E. Yarbay (Lt. Col) Ralph Peters bunu çok iyi değerlendirdi. Amerikan Silahlı Kuvvetler dergisinde (American Armed Forces Journal) “Kanlı Sınırlar” (Blood Borders) adlı bir makale yayınladı (Peters,2006) ve “Demokrasiyi yaymak ve terörizmin kökünü kurutmak için Ortadoğu’nun sınırlarının yeniden belirlenmesi gerekiyor” çağrısında bulundu (Peters,2006).

3.2 Emekli Yarbay Ralph Peters’in Orta Doğu ile İlgili Makalesi

Emekli Yarbay Ralph Peters “Kanlı Sınırlar” adlı makalesinde Orta Doğu’yu yeniden şekillendirmenin gereklilik nedenlerini aşağıdaki gibi belirledi; (Peters,2013)

- Avrupalılar kendi çıkarları doğrultusunda Ortadoğu sınırlarını belirledi. Churchill’in mirası bu sınırlarda yaşayan azınlıklar, mutsuz ve umutsuzlar.
- Tarih bize, yapay sınırların her zaman istikrarsızlığa yol açtığını ve aradan binlerce yıl geçse de etnik temele dayanan sınırların tercih edildiğini gösterdi.

- Eğer sınırlar etnik köken ve din ekseninde yeniden çizilmezse bölgedeki istikrarsızlığın sonu gelmez.

Bu bağlamda “Büyük Orta Doğu Projesi” içinde yer verilen Türkiye ile ilgili olarak aşağıdaki gerekçelerle “Türkiye bölünmelidir” önerisini yaptı;

- Nüfusları 27 ila 36 milyon arasında değiştiği söylenen Kürtler bağımsız olmalı. Özgür bir Kürdistan, Bulgaristan’dan Japonya’ya uzanan coğrafyanın en Batı yanlısı ülkesi olacaktır.
- Ermenistan Ağrı Dağı’nın da bulunduğu tarihi topraklarına yeniden kavuşmalı.

Harita 4: Ralph Peters’in makalesindeki mevcut Orta Doğu Haritası (Mullen,2006)

Harita 5: Ralph Peters'in çizdiği gelecekteki Orta Doğu Haritası (Nazemroaya,2006)

Bu planın Irak ve Suriye'yi bölmek ve daha küçük parçalara ayırarak yeni devletler yaratmak bölümleri başlatılmış ve halen de devam etmektedir.

4. TÜRKİYE'DEKİ DARBE VE SONUÇLARI

4.1 Darbe Öncesi Türkiye

29 Ekim 1923 tarihinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş savaşı sonrasında 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan anlaşması ile belirlenen sınırları içinde günümüze değin mutlak hakim olarak varlığını sürdürmüştür. Tüm devlet daireleri, maliye, mahkemeler, hava ve deniz limanları, gümrükler, beledi hizmetler, elektrik dağıtımı, su dağıtımı, posta, ulaşım ve benzeri devlet ile halka yönelik tüm hizmetlerin kontrolü ve yönetimi Türkiye Cumhuriyeti'nin idaresi altında yürütülmüştür.

bölerek Türkiye'ye ada üzerinde kontrol hakkı vermektir. Darbe başarılı oldu ve Makarios devrilerek yerine Yunanistan'a bağlı bir hükümet kuruldu (Mallinson, 2005:80). 1964 ve 1967 yılında Kıbrıslı Türklere yapılan saldırılar nedeni ile Türkiye'nin adaya askeri müdahale etmesini önleyen ABD, bu sefer daha ince bir hesap yaparak Türkiye adaya askeri bir müdahalede bulunmasını onayladı. Rum hükümetlerinin karşısına Kıbrıslı Türklerin kuracakları Devletini çıkararak Rusya ile iyi ilişkiler kurmaları yerine sürekli olarak Türklerle siyasi mücadele etmelerini sağladılar.

1989'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) yıkılması sonrasında Avrupa Birliği (AB) üzerinde etkisi daha da artan ABD, onayı sonrası gerçekleşen 2004 tarihindeki son genişlemeden sonra Avrupa'nın tümü ile Kıbrıs adası üzerinde de söz sahibi oldu. AB ve Yunanistan kanalı ile Kıbrıs Rum Yönetiminin üzerinde kontrol kabiliyetini kurarken, tamamen ABD güdümü ve yönetimi altındaki NATO'nun üyesi olan Türkiye üzerinden de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) üzerinde kontrol kabiliyetine sahip oldu. Böylece hem adanın tümünün Rusya tarafında kaymasını önlemiş oldu, hem de Orta Doğu'yu kontrol altında tutmak için endirekt olarak kurduduğu Akrotiri hava ve nükleer silah üssü ile tamamen kendi yönetimi altındaki Apollon tepesinde bulunan dinleme üssü ve Echelon merkezi de 3. bir ülkenin hiçbir koşulda müdahale edemeyeceği bir koruma kalkanının altına sokmuş oldu. Kıbrıs Rum Yönetimi tüm zamanını 1974 yılında kaybettiği toprakları ve egemenliği geri almaya, KKTC'de BM'nin 18 Kasım 1983 tarih ve 540 numaralı kararı ile alınan izolasyonların kaldırılması için harcarken, her ikisinin de dikkatini başka yerlere çekmeye ve kendi üsleri ile uğraşmamalarını sağlamış oldu.

Üst aklın Orta Doğu'daki uzun vadeli hedefi ve stratejisi, İsrail'e tehdit oluşturabilecek bölge devletlerini parçalamak ve daha küçük boyutlarda, kontrol edilebilir, askeri güçleri küçük ve zayıf devletçikler boyutlarına indirgeyerek her tür tehdidi ortadan kaldırmaktır.

İsrail devletine ilk tehdit 1948 yılındaki Arap-İsrail savaşı ile oldu ve İsrail'in zaferi ile sonuçlandı. İkinci tehdit 1967 yılında Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak ordularından oluşan Arap Birleşik Ordularının İsrail'e saldırısı ile gerçekleşen "Altı Gün Savaşı" ile oldu ve İsrail'in zaferi ile sonuçlandı. Son üçüncü tehdit de 1973 yılında Mısır ve İsrail'in ortaklaşa, Irak'tan da askeri destek alarak İsrail'e saldırısı ile gerçekleşen "Yom Kippur" savaşı ile oldu (Britannica,2017). Bu savaşın ilk dört gününün sonunda İsrail ağır bir yenilgiye uğradı. İsrail'in ABD'den yardım istemesi üzerine ABD'nin kurduğu hava köprüsü ile silah ve asker takviyesi gönderdi ve savaş ABD takviyeli İsrail'in galip gelmesiyle sonuçlandı. Bu günleri bir daha yaşamak istemeyen İsrail, ABD kanalı ile "Büyük Orta Doğu Projesi"ni

geliştirdi ve uygulamaya koydu. Hedef “Yom Kippur” savaşında etkin rol oynayan Suriye ve Irak’ın ilk etap da bölünmesi ve daha küçük devletlere ayrıştırılması, Mısır’ın ise tamamen ABD güdümüne girmesiydi. Ralph Peters’in çizdiği yeni Orta Doğu Haritası (Harita 5) bu hedefi ortaya koymaktadır. Buna paralel olarak Türkiye’nin parçalanarak, Güney Doğu Anadolu’da bir Kürt Yönetiminin oluşturulması çalışması adımı atıldı. Bu amaçla da Kürdistan İşçi Partisi (Kürtçe: Partiya Karkerên Kurdistanê - PKK) kurularak Türkiye’de bir iç savaş başlatıldı. ABD, AB ve İsrail her zaman ve her koşulda PKK ve onun uzantılarına maddi, askeri ve politik yardımlarını bu amaç doğrultusunda sürdürdü.

ABD’nin 1991 yılında hiçbir gerekçe yokken “Çöl fırtınası” operasyonu adı altında Irak’a saldırması ile Irak’ın parçalanması başlatıldı (History,2017). İleriki yıllarda da “Arap Baharı” adı altındaki bölgesel provokasyonlarla Suriye ve Irak’ta iç savaşlar çıkarılmış ve bu devletlerin bölünme süreci başlatılmıştır. Hedef, Türkiye, Suriye ve Irak’ta kurulacak Kürt Yönetimleri ile Batı’nın, ABD ve AB’nin ortaklaşa güvenebilecekleri, İsrail’in de “Vaat edilmiş Topraklar”ın kuzeyinde güvenebileceği bir Kürt devletinin kurulmasıydı.

Suriye ve Irak’ta iç savaş ve parçalanma başlatıldıktan sonra sıra Türkiye’ye geldi ve 15 Temmuz 2016 günü akşam saatlerinde FETÖ tarafından darbe girişimi başlatıldı (Oğur,2017).

Söz konusu darbenin başarılı olması halinde, kurulacak yeni Türk Hükümeti tamamen ABD yönetimi ve İdaresi altında olacaktı. Yeni hükümetin hedeflerinden bir tanesi de Güney Doğu Anadolu’da önce bir “Kürt Yönetimi”nin kurulması, sonra da Kuzey Irak ve Doğu Suriye’deki Kürt Yönetimleri ile birleştirilerek, sınırları Batıda Akdeniz’e ulaşan, Doğu’da da İran’a komşu olan yeni bir Kürt Devletinin yaratılmasını onaylamak ve tanımak olacaktı.

Apo’yu sorgulayan Emekli Albay Hasan Atilla Uğur’un “15 Temmuz’dan bir gün önce hazır bekletilen yabancı askerlerin Türkiye’yi işgal için görevlendirildiği” iddiası (Sözcü,2016), darbe sonrasında ise ABD ile eşdeğerli ve eşzamanlı hareket eden İngiltere’nin “Darbeden sonra iç savaş başladı, kan gövdeyi götürüyor” bahanesiyle Kıbrıs’taki İngiliz Üslerine darbeden önce aktardığı ve hazır vaziyette tuttuğu 10 bin İngiliz askeri ile FETÖ’ne yardımcı olacağı nı teyit etmektedir. (Express,2016)

Darbenin önlenmesi ve başarılı olamaması “Büyük Orta Doğu Projesi”nin istendiği gibi sonuçlanmamasına neden oldu. Türkiye’nin bölgede oynana oyunun farkına varması sonunda da ABD-Türkiye ilişkileri zayıflama sürecine girerken, Türkiye’nin de Rusya, Çin, Uzak Doğu Ülkeleri ve Afrika Ülkeleri gibi yeni müttefikleri keşfetmesine yol açtı.

6. SON SÖZ

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin sonuçlarından bir tanesi de Kıbrıs'a yönelikti. Darbe döneminde emir-komuta sistemi aksama sürecine girecek olan Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri'ne (Kıbrıs'taki Türk Kolordusu) ve Güvenlik Kuvvetlerine (Kıbrıs Türk Askeri Kuvvetleri) Rumların saldırı yapacak olmalarıydı. Darbe girişiminin önlenmesinden sonra DİSİ eski Milletvekili Hristos Rotsas'ın sosyal medya hesabından (facebook) "Türkiye'deki darbe gecesi büyük bir fırsat kaçırıldı. Esir Kıbrıs 42 yıl eli-ayağı bağlı pasif oturmasaydı, dün gece belki de Kıbrıs'ın gecesi olacaktı" şeklinde bir mesaj paylaşması ve bu paylaşımından sonra "Politis 107.6" isimli radyonun, mesajında ne kastettiğini sormasına karşılık;

"Fırsat çıktığında kullanabilmek için bu 42 yılda hazırlık yapmalıydık. Hastanelerin ne kadar kişi alabileceği, birimlerin hazırlık durumunun ne olduğu bilinmeliydi. O gece kargaşadan dolayı saldıranın Kıbrıslı Rumlar mı darbeciler mi olduğunu bilemeyecek durumdaki Türk işgal ordusuna baskın yapabiliirdik. 43 bin Türk askeri esir alınabilir, çoğu Baf havaalanına ve Vasiliko'ya götürülebilirdi. Ancak bunun için Kıbrıs bugünkü gibi hazırlıksız değil, bunca yıl hazırlık yapmış olmalıydı. Elimizde 43 bin Türk askeri tutsağımız olsaydı Türkiye herhangi bir şey yapmaya kalkışamayacak ve bizim ordularımız Girne kıyılarına ulaştığında, mağlup olacaktı. Türkler iki üç gün bombardıman yapar, sonra vazgeçerdi." (HABERAL,2016) içerikli açıklaması, bu konuda Rumların düşüncelerini ve ilk fırsatta da Kıbrıs adasının tümüne sahip olmak amaçlarını ortaya koymaktadır.

REFERANSLAR

- AKGÜN, S. (2016). Askeri Açıdan Kıbrıs Barış Harekatının Oluşumu, Gelişmesi ve Sonuçları. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, <http://www.arsivbelge.com/yaz.php?sc=71> (30.11.2017)
- ATUN A. (12.28.2008, 01.01.2009). Filistin, KKTC ve Garantiler. Habercumhuriyeti.com. 30.11.2017
- BAŞER E. (2012). Amerika Kürt devleti kurmak istiyor, <http://aliserdarbolat.blogspot.com.cy/2012/09/org-edip-baser-amerika-kurt-devleti.html>, (04.09.2012)
- BUDANE. (2017). Türkiye’de yaşayan etnik gruplar https://budane.net/turkiye_de_yasayan_etnik_gruplar, (30.11.2017)
- BURAN A. ve ÇAK B. Y. (2012). Türkiye’de Diller ve Etnik Gruplar, Akçağ, Ankara
- BUNDLE (2017). “Tartışması Asla Bitmeyen Kıbrıs Barış Harekatı’nın Uzun Özeti KKTC”, <http://www.bundlehaber.com/detay/3cc1db49-ccc6-4ab8-923c-5f22449a1338>, (28.11.2017)
- ÇARKOĞLU A. ve RUBİN M. B. (2005). Greek-Turkish relations in an era of détente, Routledge, New York
- DURAN B. ve ALTUN F. (2017). Milletın Zaferi 15 Temmuz, SETA Kitapları, İstanbul
- ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA. (2017) Arab-Israeli Wars, The Editors of Encyclopædia Britannica, London. <https://www.britannica.com/event/Arab-Israeli-wars>. (30.11.2017)
- EXPRESS, (2016). SAS Troops poised to EVACUATE Britons from Turkey amid fear of SECOND military coup, Express Newspaper, London. <https://www.express.co.uk/news/uk/692730/SAS-troops-poised-to-EVACUATE-Britons-from-Turkey-amid-fear-of-SECOND-military-coup>. (26.7.2016)
- FOX. (02.25.2008). Kıbrıslı Rumlara Komünist Başkan. Fox.com.tr. 27.05.2009
- HABERAL KIBRISLI, (19.7.2016). O gece büyük fırsat kaçırdık. Lefkoşa <http://www.haberkibrisli.net/guney/o-gece-buyuk-firsat-kacirdik-h43694.html>. (19.7.2016)
- HASGÜLER, M. (2007). Kıbrıs’ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu, Alfa Yayınları, İstanbul
- HISTORY, US. (2017), Desert Storm, United States History <http://www.u-s-history.com/pages/h2020.html>. (30.11.2017)
- MALLINSON, W. (June 30, 2005). Cyprus: A Modern History. I. B. Tauris.
- MULLEN, S. (2006). Redrawing the Middle East’s Blood Borders. Kiko’s House, http://kikoshouse.blogspot.com.cy/2006/09/redrawing-middle-east-blood-borders_15.html. (15.9.2006)
- MÜTERCİMLER, E.(1990). Kıbrıs Barış Harekatının bilinmeyen yönleri. Yaprak Yayınevi, İstanbul.
- NAZEMROAYA M. D. (2006). Plans for Redrawing the Middle East: The Project for a “New Middle East”, Global Research, <https://www.globalresearch.ca/plans-for-redrawing-the-middle-east-the-project-for-a-new-middle-east/3882>. (18.11.2006)
- OBERLING, P. (1982).The road to Bellapais, Social Science Monographs, Columbia University Press, New York.
- OĞUR, Y. Ve KENAR C. (2017) 15 Temmuz Darbesinin Arkasında Kim Var?,Medium, A Medium Corporation, US.

<https://medium.com/@15thJulyCoup/15-temmuz-darbesi%CC%87ni%CC%87n-arkasin-da-ki%CC%87m-var-586e76b7836f>. (22.3.2017)

PETERS, R. (2006). Blood Borders, Armed Forces Journal, <http://armedforcesjournal.com/blood-borders/>

PETERS, R. (2013). Blood Borders Map, Armed Forces Journal. <http://armedforcesjournal.com/peters-blood-borders-map/>. (2.10.2013)

PETERS, R. (2006). Never Quit the Fight, Stackpole Books, Rowman & Littlefield, New York

SÖZCÜ. (2016). Türkiye'yi işgal için 10 bin İngiliz askeri Kıbrıs'a geldi, İstanbul. <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/turkiyeyi-iskal-icin-10-bin-ingiliz-askeri-kibrisa-geldi-1360118/>. (22.08.2016)

YURDAKUL, K. (2016). Milletin Darbesi 15Temmuz. Ya Devlet Başa, Ya Kuzgun Leşe. Türdav yayınları, İstanbul.

EMPERYALİZMİN “AÇIK HEDEF BELİRME” PROJESİNİN ÜÇÜNCÜ DALGASI ve 15 TEMMUZ 2016 DARBE KALKIŞMASI

Prof. Dr. Betül KARAGÖZ YERDELEN

Giresun Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
drbrtulkaragozyerdelen@gmail.com

ÖZET

Emperyalizmin “açık hedef belirleme” planı, 1950’lerde uygulamaya konulmuştur. Bu projenin başlıca nedeni, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri’nin yükselen güç haline gelmesi ve dolayısıyla Batı emperyalizminin merkezinin ABD’ye kaymasıdır. ABD emperyalist politikalarında her zaman açık hedefler belirlemeyi ve müdahale edilecek yeni jeo-kültürler oluşturmayı seçmiştir. Ancak ABD’yi emperyalist güç olarak öne çıkaran ve hatta “Amerikan emperyalizmi” kavramının gelişmesine yol açan, yani Amerikan emperyalizmine kurumsal nitelik kazandıran, 1970’lerde baş gösteren konjonktürel koşullar olmuştur. Kapitalizmin 1970’lerde yaşadığı büyük kriz, denetim altına alınamayan petrol şokları ve jeo-ekonomik daralmalar gelişmiş ekonomilerle birlikte, devlet-ötesi güçleri kapitalizmi ayakta tutacak yeni stratejiler belirlemeye yöneltmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra emperyalist tavrını sürekli arttıran ABD, CIA’in ilk darbesi olan 1953 İran’ındaki Musaddık Darbesi ile yeni bir darbeleri emperyalizm süreci başlatarak Birinci Dalga’yı harekete geçirmiştir. ABD’nin darbeleri emperyalizminin İkinci Dalga’sı 1970’lerde ortaya çıkmıştır. 1950’lerin emperyalizmi ile 1970’lerin emperyalizmi arasındaki başlıca farktan biri artık ulus-ötesi güçlerin onayının alınmasıdır; diğeri ise emperyalist müdahaleye maruz bırakılacak ülkelerde, giderek iç yönetimler üzerindeki kontrolün zor gücünden hegemonyaya doğru kaymasıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı emperyalizminin, bu bağlamda ABD emperyalizminin Üçüncü Dalga’sı, 11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Örgütü İkiz Kuleleri’nin vurulması ile başlamıştır ve halen devam etmektedir. Bu nedenle gerek bölgesel gerekse küresel sivil, siyasi, askeri ve iktisadi hareketlerin, belirlenmiş açık/kapalı hedefler olup olmadıkları iyi analiz edilip anlaşılmalıdır. SSCB’nin dağılışımdan Avrupa’nın yeniden biçimlenmesine, Balkanların parçalanmasından Kafkasların kana bulanmasına, uzak Asya’dan yakın doğuya uzanan şiddet sarmalına, Turuncu Devrimlerden Arap Baharı’na ve nihayetinde ayrılıkçı terörden darbe kalkışmasına kadar; bi-

zim ülkemizi de çok ağır etkileyen, birbirini takip eden veya görece eş zamana denk gelen büyük operasyonlar serisi, çoklu güç-odaklı, ama ABD merkezli olan emperyalist stratejilerin açık hedefleridir. Bu bildiride, hegemonya yoğunluklu güncel emperyalizmin açık hedefi olduğu anlaşılan 15 Temmuz Darbe Kalkışması'nın, bölgesel ve küresel analizi yapılarak, emperyalist müdahaleye maruz kalabilecek ülkelerde sayıca çoğunluk olma yerine bilinçli çoğunluk olmanın, sadece bir demokrasi sorunu olmadığı, aslında bu durumun o ülkelerin bir varlık meselesi olduğu vurgulanacaktır.

Anahtar kelimeler: 15 Temmuz, Darbe Kalkışması, Emperyalizm, Bilinçli Çoğunluk, Demokrasi

THIRD WAVE OF THE IMPERIALISM'S "CLEAR TARGET DETERMINATION" PROJECT AND JULY 15, 2016 COUP D'ETAT ATTEMPT

ABSTRACT

The project of the imperialism's "clean target determination" put into practice in the 1950s. The main reason of this project is that the USA became a rising power following to Second World War and thus that center of the European Imperialism was shifted to USA. The USA has always chosen to set clear targets and create new geo-cultures that can be intervened in his imperialist policies. However, it has been cyclical conditions that began in the 1970s, which emphasized the US as an imperialist power and even led to the development of the concept of "American imperialism", that is to say, to institutionalize American imperialism. The great crisis of capitalism in the 1970s, unstoppable oil shocks and geo-economic contractions, have led developed economies along with state forces to the determination of new strategies to keep capitalism alive. The United States, which continuously increased its imperialist attitude after the Second World War, initiated a new "coup d'etat imperialism" process with the overthrow of Musaddık, which was the first strike of the CIA, in Iran in 1953. The second wave of US "coup d'etat imperialism" emerged in the 1970s. The one of the main differences between the imperialism of the 1950s and 1970s is now the acceptance of transnational powers; and the other is shifting towards hegemony from the using of power of control over the internal governments increasingly in the countries to be exposed to imperialist intervention. The third wave of Western (by the mean time USA) imperialism after World War II began with the shooting of the World Trade Organization Twin Towers on September 11, 2001 and it still goes on. It should be well analyzed and understood that

civil, politic, military and economic movements whether regional or global, are designated open/close targets or not. Successive or relative simultaneous series of large operations from the distribution of the USSR to the restructuring of Europe, from the breakdown of the Balkans to the bloodshed of the Caucasus, to the spiral of violence from the far Asia to the east, from the Orange Revolutions to the Arab Spring and finally from the separatist terror to the coup attempt, which are heavily affected our country as well; are clear targets of imperialist strategies that are multi-power focused, but USA centric. In the report, the regional and global analyze of 15 July Coup d'Etat attempt, which was understood that it was a clear target of hegemony intensive current imperialism, will be made, and it would be emphasized that being a conscious majority instead of a majority in countries, that might be exposed to imperialist intervention, is not just a problem of democracy, in fact, it is an existence problem.

Key words: July 15, Coup d'Etat Attempt, Imperialism, Conscious Majority, Democracy

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünya, ideolojik bir savaşa sahne olmuş ve devletler, ideolojik hassasiyetler çerçevesinde konumlanmıştır. Bu konumlanış neticesinde bilindiği gibi, sosyalist yönetimleri benimseyen Doğu Bloğu ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki Varşova Paktı'nda yer almışlardır. Buna karşılık Batılı liberal devletler, "Sovyet tehdidi" karşısında, NATO ittifakında bir araya gelmişler ve Amerika Birleşik Devletleri'nin başında bulunduğu savunma paktına üye olarak Amerikan hegemonyasının kumsallaşmasına rıza göstermişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hegemonik liderliğine rıza gösterilen ABD, Marshall ve Truman yardımlarıyla birlikte hem Avrupa'nın yeniden imarına, hem de Avrupa'nın yeniden kalkınmasına öncülük etmiştir. "ABD merkezli dünya düzenine uyuma dayanan" emperyalist sistemin yeniden ve bu kez ABD liderliğinde tesis edilmesi süreci başlamıştır (Walberg, 2014: 97). Truman doktrini ile birlikte oluşturulan ve *Pax-Americana* olarak anılıp Amerikan Barışı adıyla lanse edilen bu düzen, ABD'nin ekonomik, kültürel, iktisadi ve askeri anlamda modern dünyanın liderliğini üstlenmesi girişimidir. İki kutuplu dünyada Doğu Bloğu ve Batı Bloğu arasında yaşanan gerilimler, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin küresel üstünlüğü ele geçirmek için yaptığı rekabetin sonucunda yeni çatışma bölgelerinin oluşmasına yol açmıştır. Zaman zaman ittifak sistemi içerisindeki aktörlerin politik yönelimlerinin değişmeye başlaması, ilgili savunma paktını harekete geçirmiş ve ABD-SSCB küresel savaşının yansması

olarak çeşitli bölgesel hamleler gerçekleşmiştir. Bu bölgesel güç savaşları ve üstünlük kurma yarışı, tarihe mal olmuş olaylara yol açmış, kişilerin ve ulusların kaderini etkilemiştir. Örneğin Adnan Menderes'in Sovyetler Birliği'yle iyi ilişkiler geliştirmeye başladığı bir dönemde, önce 1958 yılında Irak'ta Sovyetçi bir darbe yaşanmıştır, hemen sonrasında ise Türkiye'de, adeta buna karşı-hamle olarak da değerlendirilebilecek olan 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi gerçekleşmiştir. Benzer bir biçimde ABD'nin Sovyetler Birliği'ni çevreleme stratejisinde ileri karakol olarak değerlendirdiği İran, 1979 yılında yaşanan İslami Devrim ile Batı Bloğu'nun dışına çıkmış ve Sovyetler Birliği'yle iyi ilişkiler içine girmiştir. Bunu takiben de, hemen 24 Ocak 1980'de Türkiye'yi liberalize edecek kararlar alınmıştır. Bu sert kararların uygulanması içinse, 12 Eylül 1980'de Amerikancı bir askeri darbe daha gerçekleştirilmiştir.

Verilen örnekler, yeterince açık kanıtlar sunmaktadır ki; emperyalizmin, ülkelerin politik yönelimlerini dönüştürme gücü yüksektir. Özellikle 1950'lerden beri, ABD başka ülke düzenlerini kendi hesabınca dönüştürme stratejisi çerçevesinde, askeri-sivil darbeler planlamaktadır. ABD onaltı istihbarat örgütü üzerinden bilgi toplayıp stratejiler geliştirmekte ve özellikle CIA aracılığıyla bunları gerçekleştirmektedir. Bu bildiriye, Türkiye'de yaşanan ve özellikle ABD'nin bir Vekâlet Savaşçısı olarak kullandığı Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından organize edilen, 15 Temmuz 2016 hain kalkışma girişimi ele alınmıştır. Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün, büyük Batı devletleri ve İsrail istihbarat servisi ile dolayısıyla bu güç odaklarının hedefindeki ulusal-bölgesel ve küresel stratejilerle sıcak ilişki içinde olduğu tespit edilmiş olmakla birlikte, burada başlıca aktör olarak rol oynayan ABD stratejileri ve emperyalizmi incelenmektedir.

1. BİRİNCİ DALGA ABD EMPERYALİZMİ

Öncelikle emperyalizm kavramına mercek tutmak gerekir. Etimolojik anlamda Latince “Imperium” sözcüğünden gelmekte olan emperyalizm kavramı, merkezi yönetim, diktatörlük gücü ve keyfi irade anlamlarını taşımaktadır (Bağçe, 2003: 65). Bu anlamları taşımakla birlikte emperyalizm kavramı, ifade edilen kelime anlamından çok daha geniş bir kuramsal karşılığı barındırmaktadır. Bu genişliği ifade edecek bir emperyalizm kuramının doğmasına yol açan Karl Marx’ın çalışmaları olmuştur. Öte yandan emperyalizm kavramının kuramsal karşılığı, çeşitli ideolojik tartışmalara sebep olmakta ve bu tartışmaların temelinde ise, emperyalizmin iyi mi, yoksa kötü mü olduğu sorusu yatmaktadır. Böyle bir algı karışıklığının başlıca nedeni, emperyalist sömürü öncesinde, bir rıza basamağı olarak barış, adalet, aydınlanma, hukuk devleti, demokrasi, fırsat eşitliği gibi, genel geçerliği tartışma götürmeyen, uygarlık simgesi evrensel kavramlar üzerinden, ağır bir algı operasyonunun gerçekleştirilmesidir.

Emperyalizm, ekonomik ve politik yönleri olan çok boyutlu bir kavramdır. Bu çok yönlülüğe ve farklı boyutlara vurgu yapan isimlerin başında Johan Gultang gelmektedir. Gultang’e göre emperyalizm; ekonomik, kültürel ve iktisadi eşitsizlikleri merkez olarak kabul edilen ve gelişmiş ülkenin lehine, ama çevre olarak değerlendirilen az gelişmiş ülkenin de aleyhine olacak biçimde işleyen bir yapıyı barındıran sistemin adıdır (2004: 46). Emperyalizmin çok boyutluluğuna vurgu yapan bir başka isimse, emperyalizm kuramları denildiğinde ilk akla gelen Vlademir Lenin’dir. Emperyalizmi kapitalizmin en vahşi ve çürümekte olan son asalak aşaması olarak değerlendiren Lenin (2013: 34), emperyalizmin yalnızca ekonomik sömürüyü içeren bir düzen olmadığını, politik boyutu da barındıran bir zincir olduğunu vurgulamıştır (2013: 34). Bu zincir bağlamında değerlendirilecek olursa, emperyalizm, kapitalizmin / sermaye birikiminin kapitalist olmayan çevreyi liberalize etme çabası çerçevesinde verdiği politik mücadeleyi ifade etmektedir. Benzer bir yoruma sahip olan Buharin (2009: 134-136), emperyalizmi “finans kapitalin” tarihsel bir kategorisi olarak zapt etme politikası şeklinde tanımlamıştır. Diğer taraftan emperyalizmin iyi veya kötü olarak nitelendirilmesi konusunda, emperyalizme yumuşak ve onarılabilir bir düzen olarak bakan ve kapitalizmi savunan isimler de bulunmaktadır. Yukarıdaki tanımlarla birlikte emperyalizm, yalnızca ulusların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir politika değil, sınıfsal boyutları da bulunan bir durumdur. *Emperyalizm, ulusları aşan ve merkez ulustaki merkezin, çevre ulustaki merkezle her ikisinin ortak çıkarı için kurduğu köprübaşına dayanan ilişkidir* (Gultang, 2004: 26). Gultang’ın bu tanımı, çağımızdaki emperyalizmin ve özellikle de Amerikan emperyalizminin çalışma şeklini tanımlamaktadır. Daha açık bir ifade ile ABD, çeşitli devletler içerisinde kendisi

açısından kullanılabilir bulduğu aktörlerle, vekâlet ilişkisine dayanan bağlar kurarak o ülkelerin kendi liderliğindeki sisteme uyumlu hale getirilmesine yönelik politikalar uygulamaktadır. Bu bağlamda Amerikan emperyalizmin bir parçası olan ve küresel Amerikan üstünlüğü misyonunun yürütülmesinin temel stratejisi olarak beliren “Amerikan müdahaleciliği” kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Emperyalist sistemin lideri ve örgütleyicisi konumunda bulunan ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Büyük Britanya İmparatorluğu’nun 19. yüzyıldaki rolünü üstlenmiştir (Magdoff, 1997: 49). ABD’nin böyle bir role girişmesi, politik tutumunun giderek farklılaşmasına yol açmıştır. Bu rol “mümkün oldukça resmileşmeyen, ancak gerektiğinde resmi müdahalelerden de kaçınmayan bir yayılım kontrolü” ilkesine dayanmaktadır (Foster, 2008: 25-26). ABD, sürekli olarak emperyalist düzenin yeniden üretilmesi amacıyla yumuşak güç unsurlarını kullanarak sistem içerisindeki aktörlerin rızasını kazanmaya çalışmakta; rıza unsurunun ortadan kalktığı durumlarda ise, gücünü pekiştirmek ve otoritesini kabul ettirmek amacıyla kaba güç unsuru olarak değerlendirilen askeri müdahalelere yönelmektedir. Çoğu kez “demokrasi ihracı” söylemiyle sunulan Amerikan gücünün kullanımı, demokrasi hassasiyeti noktasında artık oldukça ağır eleştiriler almaktadır. Noam Chomsky’ye göre (2010: 73); *ABD, bir ülkenin resmi demokrasininin olup olmadığını önemsemez; önemli olan, ülkenin ABD egemenliğindeki dünya sistemine uyup uymadığıdır. Onun için temel sorun, bir ülkenin soyulmaya ya da yabancıların yatırım yapıp serbestçe sömürmelerine izin verip vermeyeceğidir. Ülke buna izin verdikten sonra, ister faşist, ister demokratik, ister komünist olsun fark etmez. Fakat bir ülke kaynaklarını kendi halkına yönlendirmeye başlarsa işte o zaman o ülkenin yok edilmesi gerekir.*

Chomsky’nin üstteki tanımını, emperyalizmi, finans kapitalin “fetih politikası” olarak yorumlayan tanımlar ile örtüştürmek mümkündür. Bu anlamda ABD’nin müdahalelerinin emperyalist niteliği oldukça açık bir netlik kazanmaktadır. ABD müdahalelerinin temelinde, müdahaleye uğrayan ülkenin liberalize edilme ihtiyacı yatmaktadır. Bu açıdan incelediğimizde kolayca anlaşılacaktır ki; ABD’nin yaptığı askeri operasyonların yanı sıra, çeşitli ülkelerde çeşitli yöntemler kullanarak hükümetleri deviren darbeleri de destekleyerek daha az maliyetli yollarla emperyalist amacına ulaşmaya çalışmaktadır.

CIA kayıtları çerçevesinde anlaşılan ve ABD’nin organize ettiğini kabul ettiği ilk darbe olan İran’daki Dr. Musaddık hükümetine yönelik darbe, ABD’nin emperyalist niteliğini gösteren ilk önemli örneklerden biridir ve ABD emperyalizminin Birinci Dalga’sını temsil etmektedir. İran petrollerini millileştirme iddiası taşıyan Dr. Musaddık yönetimi, CIA tarafından organize edilen bir darbeye iktidardan uzaklaştırılmış, İran’daki Şah rejimi, ABD’nin Sovyetler Birliği’ni çevrele-

me projesinin ileri karakoluna dönüştürülmüş ve sonuçta İran istenilen biçimde liberalize edilmiştir. Chomsky'nin tanımından hareketle ifade edersek; İran'ın öz kaynaklarını, yine İran halkına yönlendirmek isteyen Dr. Musaddık ve ekibi, ABD açısından çalışılabilir ortak olmanın dışına çıkmıştı ve bu gerekçeyle de yok edilmiştir. Bir anlamda Musaddık darbesi, ABD'nin petrol coğrafyasındaki jeo-kültürel etki alanlarını kontrol etme stratejisinin ve buna bağlı olarak Amerikan emperyalizminin darbeler yoluyla tesisinin başlangıcını oluşturmuştur. Bu süreç 1973 yılında yeni bir boyut kazanmıştır. ABD'nin sosyalist bir tehdit olarak algıladığı Şili lideri Dr. Salvadore Allende de, açık hedefe dönüştürüp bir darbe organize edilerek iktidardan uzaklaştırılmıştır. Bunu da Amerikan emperyalizminin, darbeler yoluyla inşa edilmesi sürecinin kurumsallaşması olarak okumak gerekir. Günümüze kadar gelen ve ABD'nin küresel üstünlüğünü yitirmeye başladıkça daha da saldırganlaştığının hissedildiği dönem, 11 Eylül sonrasındaki Amerikan emperyalizminin, yeniden inşa edilmesine ihtiyaç duyulduğu ve Avrasya jeopolitiğine hâkim olunması girişiminin öne çıktığı son dönemdir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren ABD, tek kutuplu bir dünyanın başladığını ilan etmiş ve yenedünya düzeninin bir Amerikan düzeni olduğunu sıklıkla vurgulamıştır. Oysa Wallerstein'in ifade ettiği gibi (2009: 171-172), "ABD için Soğuk Savaş, kazanılacak bir oyun değil; dans edilecek bir sahneydi." Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ABD hegemonyasının en önemli dayanağı olan Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırmıştı. Bu durum ABD hâkimiyetinin küresel kabulünü değiştirmiştir ve dahası ABD'nin dünyanın çeşitli coğrafyalarında giriştiği askeri operasyonlar da sorgulanmaya başlamıştır. ABD, Soğuk Savaş sonrasında, emperyalist sistemin kendi liderliğinde yeniden tesis edilebilmesi için, küresel düzene rızayı sağlayacak bir "öteki"ye hiç olmadığı kadar ihtiyaç duymuştur. 11 Eylül 2001'de gerçekleşen Dünya Ticaret Örgütü ve Pentagon'a yönelik saldırılar, ABD'nin "yeni öteki"sini bulmasını sağlamıştır. Bu anlamda 11 Eylül, ABD müdahaleciliğinin yeni bir boyut kazanmasına yol açmıştır. ABD'nin dünyanın çeşitli coğrafyalarında giriştiği yeni operasyonların rıza oranı "İslami terör tehdidi" ile yoğunlaşmıştır. ABD bu ortamı hemen değerlendirmiş, 11 Eylül ile ilişkisi olduğu iddiasıyla Afganistan ve Irak'ı işgal etmiştir. Terörle mücadele ve demokrasi ihracı gibi söylemleri bir kenara koyarsak ABD, 11 Eylül'ü takip eden süreçte, dünyanın enerji ve petrol yatakları olan bölgelerine fütursuzca girmiş, enerji güzergâhlarını kontrol edebilecek büyük jeopolitik kazanımlar elde etmiş ve dünyanın pek çok coğrafyasında askeri operasyon yapabilecek kabiliyete ulaşmasını sağlayan askeri üsler kurmuştur. Bütün bu süreç incelendiğinde, hiç kucusuz 11 Eylül, Amerikan müdahaleciliğinin yeni boyutu açısından bir milat olmuştur.

2. İKİNCİ DALGA ABD EMPERYALİZMİ ve TÜRKİYE

Türk devlet geleneği içinde, “ordu-millet” fikrinin etkisi her dönemde belirgin bir biçimde hissedilmiştir. Bir anlamda “asker millet” olan Türk milletinin bu yapısı, askeri mekanizmanın, her zaman siyaset içerisinde ağırlığının artmasına sebep olmuştur. Hissedilen bu ağırlığın arttığı zamanlarda, askeri mekanizmalar sivil siyasete uyum sağlamakta güçlük yaşamışlardır. Bu durum Türk demokrasi tarihinin, aynı zamanda bir darbeler tarihi olmasını etkilemiştir (Başaran, 2017: 92). Dünya darbeler tarihinin bir parçası haline gelen Türk Siyasi hayatı içerisinde, 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980’de ordu, bütünüyle ülke yönetimine el koymuş, 12 Mart 1971 ve 28 Şubat 1997’de ise, hükümeti istifa ettirerek dolaylı biçimde ülke yönetimine zor gücüyle düzenleme getirilmiştir. Askeri müdahaleler, toplumun kendi iradesiyle seçtiği siyasi partileri iktidardan uzaklaştırmış ve toplum hafızasına derin yaralara yol açmıştır. Bu askeri müdahalelerin yanı sıra başarısız darbe girişimleri de yaşanmış ve son başarısız darbe kalkışması ise, bilindiği gibi 15 Temmuz 2016 gecesinde gerçekleşmiştir.

Kısaca hatırlayacak olursak; Cumhuriyet tarihinde gerçekleşen ilk askeri darbe, 27 Mayıs 1960’ta yaşanmıştır. 27 Mayıs 1960’ın iç politik boyutlarına bakıldığında, 10 yıllık Demokrat Parti iktidarında süregelen laikliği arka plana iten davranışlar geliştiği, ekonomik dönüşümü sağlayacak hamlelerin yapılamadığı ve yükselen muhalefete karşı özgürlükleri kısıtlayan otoriter tavırların etkili olduğu iddia edilmiştir (Kurt, 2017: 51). DP bir askeri darbe ile devrilmiş ve 1961 Anayasası, özgürlükçü anayasa olarak yıllarca övgü almıştır. Ancak 27 Mayıs 1960’ın dış politika boyutuna bakıldığında, 27 Mayıs darbesinin, aslında ABD’nin CIA yönetiminde gerçekleştirdiği darbelerden biri olduğu anlaşılmaktadır. Her şeyden önce bu darbe, Türkiye’nin 1952 yılında başlayan NATO üyeliğiyle ilişkilidir. Genel anlamda Batının desteğini alarak Türkiye’nin liberal politikalarla yönetilmesi sürecinin bayraktarlığını yapan Demokrat Parti, 27 Mayıs öncesinde Batı dünyasıyla sorunlar yaşamış ve Adnan Menderes hükümeti Rusya’yla yakınlaşmak durumunda kalmıştır. Özellikle 1958 yılında, Türkiye’nin döviz darboğazına girmesi, Demokrat Parti hükümetini liberal politikalarla uzaklaşmaya itmiş ve ekonomiye daha müdahaleci bir yaklaşım geliştirmiştir (Kurt, 2017: 63). Bu süreçte Irak’ta gerçekleşen Sovyetçi darbe de, Doğu ve Batı blokları arasında yaşanan jeopolitik gerilimi arttırmıştır. Bu koşullarda ABD açısından, Türkiye’de NATO’nun ağırlığının yeniden hissedilmesi ve Türkiye’nin bir politik dönüşümle tekrar liberal politikalar yörüngesine sokulması ihtiyacı oluşmuştur. İşte böyle bir ortamda gerçekleşen 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, yayınladığı ilk bildirisinde NATO ve CENTO ittifaklarına olan bağlılığını bildirmiştir. Türkiye’de kısa süren koalisyonları takiben, darbeden yalnızca 3 yıl sonra liberal ekonomik politikala-

rı benimseyen ve bu nedenle Batı açısından çalışılabilir olarak değerlendirilen, üstelik Demokrat Parti'nin mirasçısı olma iddiası taşıyan Adalet Partisi, 1965 yılında tek başına iktidar olmuştur.

Demokrat Parti'nin politik mirasçısı olma iddiasıyla iktidara gelen Adalet Partisi'nin, iktidardaki akıbeti Demokrat Parti'ye benzemiştir. Başlangıçta liberal politikaları temsil eden bir iktidar modeli olarak ortaya çıkan AP, iç ve dış politik nedenlerle 12 Mart 1971'e giden süreci yaşamıştır. 12 Mart 1971 sürecinin iç politik ortamına bakıldığında, henüz AP'nin iktidara geldiği 1965 genel seçimleri ile bu sürecin başladığını söyleyebiliriz. 1965 seçimlerinde yüzde 52'lik bir oy oranı ile iktidara gelen AP, Türkiye'de güçlü bir merkez sağ-liberal partinin tek başına hükümet kurduğu yeni bir düzeni başlatmıştır. Diğer taraftan aynı seçimlerde, Türkiye İşçi Partisi'nin 15 milletvekili çıkartmasıyla da, sosyalist hareketin ilk kez mecliste grup kurması, ülke genelinde sınıf mücadelesini öne çıkarmış ve güçlü sağ iktidarın karşısında, sol-sosyalist fikirler geniş bir özgürlük alanı yakalamıştır. Bu durum tüm dünyada esen 1968 gençlik rüzgârıyla birlikte, Türkiye'de gittikçe radikalleşecek olan bir süreci başlatmıştır. Bu bağlamda, 1969 seçimlerinde AP'nin yeniden tek başına iktidara gelmesi, ama buna karşılık TİP'in yalnızca 3 milletvekili çıkartarak mecliste grup kuramaması, sol yaklaşımda artık sağ iktidarların demokratik seçimle gitmeyeceği algısının doğmasına sebep olmuştur. Kurtuluş Kayalı'ya göre (1994: 154); 1969 seçimleri, 12 Mart'ın temel nedeni olmuş ve legalite yanlısı sosyalistleri bile, sert bürokratik arayışlara yöneltmiştir. Buna bağlı olarak hızla TİP'in demokratik siyasetini yetersiz olarak gören sol gruplar, önce Milli Demokratik Devrim (MDD) hareketine yönelmişlerdir. Fakat MDD lideri Mihri Belli'nin yasal sınırlar içerisinde kalma hassasiyetiyle geliştirdiği, yasal siyasi parti kurma fikri, MDD'de bir kırılmaya yol açmış ve böylece sol-öğrenci hareketleri yasal zemin dışına çıkarak radikalize olmuştur. Buna bağlı olarak banka soygunları, şiddet içeren öğrenci gösterileri, silahlı eylemler ülke genelinde yaygınlık kazanmış ve ülkede bir kaotik durum oluşmuştur. Kısa sürede AP Hükümeti artık neredeyse ülkeyi yönetemez hale gelmiştir. Yaşanan süreçte sol grupların bürokratik arayışının da, itici gücüyle 9 Mart Askeri Cunta girişimi denenmiştir.

Doğan Avcioğlu liderliğindeki Yön Dergisi'nde planlanan başarısız cunta girişimi, yalnızca 3 gün sonra 12 Mart 1971'de gerçekleşen muhtıralı askeri müdahalenin temel dayanağı olmuştur. 12 Mart'ın dış dinamiklerine bakıldığında, aslında Türkiye'deki iç politik siyasette yaşanan kaotik durumun belli grupların provoke edilmesiyle, dış mihraklı bir darbeye zemin hazırlandığı fikri bugün ağırlık kazanmaktadır. Zira Amerika Birleşik Devletleri, bir Soğuk Savaş ideolojisi olarak devletleri, demokratik durumlarından ziyade jeopolitik önemleri çerçe-

vesinde değerlendirmiştir. Bundan dolayı “Sovyet tehdidinin” ortaya çıktığı bir ülkede, askeri darbe durumunu desteklenebilir bir seçenek olarak görmüştür (Başaran, 2017: 105). Türkiye solunda gelişen yükseliş, ülkede bir “sosyalizm tehdidi” oluşturmuş ve ABD açısından bu tehdidin başının ezilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Üstelik Demirel hükümetinin ülkede gerilimin arttığı bu dönemdeki politik tercihi de, ABD açısından AP’yi, tıpkı DP örneğinde olduğu gibi, çalışılabilir ortak olmanın dışına çıkartma planına itmiştir. Aslında daha 1966 yılında gazeteci Cüneyt Arcayürek’in yayınladığı *Johnson Mektubu*’nun da etkisiyle, toplumda bir ABD karşıtlığı oluşmaya başlamıştır. 1967 yılı sonrasında ise, AP’nin politik yönelimlerinde, ABD’yi tek çıkış kapısı olarak görme düşüncesi kaybolmaya ve dış politikada çok yönlülük arayışları öne çıkmaya meyletmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’de milli silah sanayisinin geliştirilmesine yönelik ilk adımlar da, daha o dönemde atılmış (İşyar, 2013: 492-493) ve 1967 Mart’ında, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında sanayi yardımı antlaşması imzalanmıştır. Bu da beklendiği üzere ABD’yi oldukça rahatsız etmiştir.

12 Mart 1971 muhtırası öncesinde, Türkiye- ABD ilişkilerinde yaşanan en büyük sorun olan haşhaş krizi gündeme gelmiştir. Bu dönemde Nixon yönetimi, Amerikan askerleri ve gençleri arasında hızla yaygınlaşan afyon kullanımından dolayı, Türkiye’yi sorumlu tutarak Türkiye’de haşhaş üretiminin yasaklanmasını talep etmekteydi. Üstelik geçmiş dönemlerde İnönü, Menderes ve Demirel hükümetleri tarafından reddedilen haşhaş üretiminin yasaklanması talebi, 12 Mart sonrasında Nihat Erim hükümeti tarafından kabul edilmiştir. Nihat Erim’in 12 Mart günü NATO toplantısında bulunması ve dönüşte darbeci askerler tarafından kendisine Başbakanlık teklif edilmesi, bu darbenin ABD ile ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Ancak daha sonra yapılan Türkiye-ABD ilişkilerinin derin incelemesi de, zaten bu ilk algının son derece yerinde ve doğru olduğunu göstermiştir. 12 Mart’ın ardından Demirel hükümetinin düşürülmesiyle birlikte, Türkiye’de yaşanan NATO karşıtı davranışlar sonlandırılmış, sağ ve sol çevrelerdeki anti-empyralist gruplar marjinalize edilerek siyasal sistemin dışına itilmiştir (Bayram, 2015: 36). Ancak 12 Mart’ı takip eden süreçte, siyasal sistemin dışına itilen gruplar arasında gelişen sağ-sol çatışması, durdurulamaz bir hâl almış ve giderek ağırlaşan kaos ortamı yalnızca 8 yıl sonra, 12 Eylül 1980’de yeniden bir askeri darbeye zemin hazırlamıştır.

Türkiye’deki siyasi kaos ortamının hazırlanması ise elbette oldukça tartışmalıdır. Bu konudaki ağırlıklı eğilim, ABD’nin 1973 Petrol Krizi sonrası dış politik hedefinin belirleyici olduğudur. Döneme etki eden ve dünyanın liberalizasyonunu, ABD’nin dış politik hedefi haline getiren başlıca olay, 1973’te yaşanan Petrol Krizi, yani Petrol Şoku’dur. 1973 Arap-İsrail Savaşı’nda, İsrail’i destekleyen

ABD ve Batı ülkelerini, petrolü bir silah olarak kullanmak isteyen petrol üreticisi ülkelerin cezalandırma eğilimi, Petrol Krizi'ne yol açmıştır. 15 Ekim 1973'te Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği (OAPEC) üyeleri ile Mısır ve Suriye, petrol fiyatlarını aşırı yükseltmişlerdir. Sanayisi petrole dayanan gelişmiş ülkeler, aşırı fiyat artışı nedeniyle şok yaşamışlar, ekonomileri krize girmiş, hatta borsalar çökmüştür. Varili 2.59 Dolardan 11.65 Dolara çıkan petrol fiyatı, dünya ekonomik krizinin tetikleyicisi olmuştur. Böyle bir krizin bir daha yaşanmaması için de ABD, dünyanın küresel ölçekte liberalizasyonu fikrini yaşama geçirme planı yapmış ve uygulamaya girişmiştir. Bu da, ABD emperyalizminin İkinci Dalga'sını temsil etmektedir.

Batı, özellikle ABD tarafından Türkiye'ye de, liberal politikalara uyumlu hâle getirilmesi gereken ülkeler içinde rol verilmiştir. Böylece Türkiye'de, bu dış-plan çerçevesinde yeni bir süreç başlamıştır. Bununla birlikte konunun ABD müdahaleciliği kapsamında değerlendirilmesi gerektiği, hayli tutarlı argümanlarla öne çıkan bir yaklaşım olsa da; bu görüşe karşı çıkanlar yıllarca Türkiye'nin liberalizasyonunu savunmuşlar ve millileşme düşüncesini yanlış ve uygulaması imkânsız bulmuşlardır. Öte yandan 24 Ocak 1980'de alınan liberal ekonomiye yönelik kararların uygulanmasının, normal şartlarda hiçbir şekilde mümkün olmayacağı görüşü hâkimdir. 12 Eylül 1980'de ise, NATO'cu ve Amerikancı bir darbenin gerçekleştiği fikri bugün hâkim olan görüşü temsil etmektedir. Bu konuya Doğu-Batı blokları arasındaki jeopolitik gerilim üzerinden bakmak gerekir ki; yaşanan durumu, 1979 yılında İran'da gerçekleşen İslami Devrim ile İran'ın Batı Bloğunun ileri karakolu olma vasfını yitirdiği ve artık Sovyetler Birliği'ne yakınlaştığı koşullara bağlayarak değerlendirmek daha kapsayıcı olacaktır. Zira sadece ABD değil, bütün emperyalist devletler için, değerli ve özenli ortaklık ilişkileri önemli değildir; asıl emperyalist sömürünün sürekli artan ve çeşitlenen hacmini karşılayabilme yeterliliği önemlidir. Bu nedenle emperyalizm ulusal sınırlardan bölgesel havzalara, buradan da küresel dünyaya yayılma eğilimi taşıyabilmektedir. Bu açıdan 12 Eylül'ü, 1973 Petrol Krizi sonrası, ABD'nin "dünya liberalizasyonu" planına bağlamak ve bölgesel anlamda NATO'nun İran'daki duruma yönelik yaptığı bölgesel bir karşı hamle ve güç birikimi olarak düşünmek tutarsız olmayacaktır.

Post-Modern darbe olarak literatürümüze geçen ve Türk Siyasi Hayat'ındaki son dönem askeri darbe sayılan 28 Şubat 1997 örneği ise, Soğuk Savaş geriliminden farklı olarak Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında yaşanmıştır. Bu kez medya aracılığı ile ordu, hükümet eden iktidarı tehdit etmiştir. 28 Şubat döneminin temel özelliği, Türkiye'de "milli görüş" çizgisinin iktidarda olduğu, Türkiye'nin İran ile yakınlaşıp İsrail ve ABD karşıtı politik yönelimler sergilediği bir dönemde gerçekleşmiş olmasıdır. 28 Şubat ile birlikte, beklenen olmuş, Türki-

ye'nin devlet düzeyindeki İsrail ve ABD karşıtı yönelimleri sonlandırılmıştır. Buradan hareketle 28 Şubat'ın da, TSK'nın NATO üyeliği sonrasında ordu içerisinde yuvalanan ve genelde NATO'cu kanat olarak anılan gizli-açık Amerikancı kanat ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Bu açıdan Türkiye'nin NATO üyeliği her zaman tartışmaya açıktır. Türkiye'ye savunma anlamında bir katkısı olmadığı da öne sürülür, ama daha kötüsü ülkenin Amerikan çıkarları çerçevesinde yeniden-inşaa edilmesi anlamında, NATO'nun büyük zarar verdiği artık dile getirilmektedir.

3. ÜÇÜNCÜ DALGA ABD EMPERYALİZMİ: 15 TEMMUZ FETÖ'CÜ DARBE KALKIŞMASI ve TÜRK MİLLETİNİN DEMOKRASİ DİRENCİ

Türk Siyasi Hayatı'nda sivil demokrasiye karşı gelişen askeri saldırıların sonuncusu, Amerikan müdahaleciliğinin yeni boyutunun bir yansıması olan ve 15 Temmuz 2016 gecesi yaşanan darbe kalkışmasıdır. Yaklaşık 45 yıldır, Türkiye'deki devlet kurumlarına sızan Fetullahçı Terör Örgütü üyeleri, ilk aşamada milli orduya kumpas kurmuş, devletin içerisine sızdirdiği savcılar ve hâkimler aracılığıyla Ergenekon - Balyoz gibi davalarda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yüz akı olan anti-NATO'cu subayları tasfiye etmişlerdir. Bir yandan Amerikan planlarına uyumlu bir biçimde devletin istihbarat teşkilatı olan MİT'i itibarsızlaştırmaya yönelik komplolar düzenlemiş ve sonrasında 2013-2014 yıllarında, çeşitli operasyonlarla meşru hükümeti iktidardan düşürmeye çalışmışlardır. 15 Temmuz 2016'ya gelindiğindeyse, üniformalı teröristler, ülke yönetimini ele geçirmeye yönelik askeri bir kalkışma gerçekleştirmişlerdir. Ancak geçmişin acı tecrübelerinin de katkısıyla, sivil-siyasi irade demokrasisine bu kez sahip çıkmayı başarmıştır. Milli iradesini tekrar bir cunta yönetimine teslim etmeyen Türk milleti, halkı, askeri ve polisi ile tek yumruk halinde, darbe kalkışmasına kalkışanların başarılı olmasına izin vermemiştir. Bu hain girişim gecesinde Türk halkına ateş açılmış, milletin kendi oylarıyla seçtiği Cumhurbaşkanı'na yönelik bir suikast girişiminde bulunulmuş, ülkenin Genelkurmay Başkanı esir alınmış ve Kurtuluş Savaşı vermiş Gazi meclis bombalanmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısı üzerine, milletin evlerden yaşlı genç, kadın erkek demeden meydanlara akarak kendini tanklara-uçaklara siper edip egemenliğine sahip çıkması, çok büyük milli direnç yaratmış; bu ortamda darbe-karşıtı vatansever subayların da, darbeci subaylara direnmesi ve kontrolü kısa sürede ele geçirmesiyle FETÖ'cü hainler başarısız olmuştur.

15 Temmuz FETÖ darbe kalkışmasının, ABD emperyalizminin Üçüncü Dalga'sı ile bağlantısı, her geçen gün daha somut bir biçimde anlaşılmaktadır. 11 Eylül 2001 yılında, Dünya Ticaret Örgütü İkiz Kuleleri'nin vurulması ile ABD emperyalizminin Üçüncü Dalga'sı başlamıştır. İslam dünyasını, özellikle de, Orta-

doğu'yu hedef alan Üçüncü Dalga'nın karar vericileri, tüm dünyada bir İslamofobinin, yani İslam korkusunun türemesine baş olmuşlardır. Batı dünyasında, Müslümanlara karşı zaten var olan ötekileştirici ve dışlayıcı anlayış, bir nefret dalgasına dönüşmüştür. Dalganın etkisi bununla, yani toplumsal ön-yargılarla sınırlı kalmamış, ikiyüzlü bir siyasi tavır olarak Ortadoğu'yu kan gölüne çevirecek radikal İslamcı terör örgütlerinin desteklenmesine kadar varmıştır. Desteklenen terör örgütleri tarafından bir *distopya* alanına, yani kötülük mekânına dönüştürülen Ortadoğu'nun, bu kez de kurtarılmak için ABD inisiyatifine ve gücüne muhtaç olduğu algısı tüm dünyaya yayılmıştır. Öte taraftan bir "Bahar" müjdesi pompalanmış, fakat büyük bir maharetle Ortadoğu ülkelerinde toplumsal, siyasi ve iktisadi yapı içten çökertilmiş, kriz ve kaos süreci tetiklenmiştir. Bu kez de, aynı ülkelere "insani müdahale" adı altında Birleşmiş Milletler (Güvenlik Konseyi) kararıyla askeri müdahale yapılmıştır. Elbette ABD emperyalizmi, bütün bu dönem boyunca Türkiye'yi de hedef almıştır.

ABD'nin Türkiye operasyonu içte ve dışta iki koldan yürütölmüştür ve hatta yürütölmeye çalışılmaktadır. Bu durum, Türkiye'de yaklaşık kırk yıldır süren asimetrik kirli savaşı gözler önüne sermektedir. Bir yandan, devlet aygıtını ele geçirmeye ve karar verme süreçlerine hâkim olmaya yönelik sinsice kirli bir mevzi savaşı yapıldığı ve devletin parça parça işgal edildiği anlaşılmıştır. Diğer yandan ise, aynı kararlılık ve acımasızlıkla, kültürel kimlik radikalizasyonunu başlatıp, ulus-halkı etnik ve dini kimlik temelli bir ayrışmaya zorlamışlardır. Bu bağlamda ayrılıkçı Kürtçü teröristlere ve radikal İslamcı-mezhepçi gruplara, çeşitli alanlarda yardım yaparak ülke bütünlüğünü yok etmeye çalışmışlardır. Bugün İŞİD'in boşalttığı yerler, Amerikan ordusunun ileri teknoloji ürünü silahlarıyla donatılmış olan PYD ve PKK teröristlerince doldurulmaktadır. Daha ötesi, Irak'ın kuzeyinde kurulmaya kalkışılan referandumlu irrasyonalist devlet girişimi de, son olarak bölgede emperyalizmin açık hedefini göstermektedir. Bugün Kürdistan, örtülü operasyonun bir kılıf-devleti olarak inşa edilmeye çalışılıyor. Daha açık bir ifade ile emperyalist icra gücü adına, bölgede bir kukla devlet kurulmak isteniyor.

Rus jeo-politikçi Aleksander Dugin (2017: 177)'e göre; *Türkiye'de organize edilen darbe girişimi, kesinlikle jeo-politik bir meseledir; çünkü Erdoğan'ı indirmeye ve Türkiye'de iç-savaş çıkarmaya çalışan Fetullahçı Terör Örgütü'nün arkasında çok büyük bir oyuncu, çok büyük bir jeo-politik güç vardı. Bu sebeptendir ki, darbe girişiminin soruşturulmasına ister istemez Rusya da dâhil oldu, çünkü bu sadece Türkiye'nin iç meselesi değildi. Bu vaka, bir siyasi gücün diğerini alaşağı etmeye çalışması da değildi. Bunun arakasında jeo-politik hesaplar vardı. Çünkü Fetullahçı Terör Örgütü'nün merkezi ABD'de ve bu örgütün arkasında Amerikalı CIA ajanları var.* Yaşanan gerçeklerin ışığında şu an daha iyi anlaşılmıştır ki; 15

Temmuz 2016’da yapılan askeri kalkışmayla planlanan, yalnızca ülkenin iktidarının değiştirilmesi ve bu yolla militarist yeni bir düzenin tesis edilmesi değildi, topyekûn bir işgal planı uygulanacak ve bir av sahasına dönen ülkenin parçalanması gerçekleştirilecekti. Bu nedenle 15 Temmuz’da Türk halkı, yalnızca demokrasisini değil, aynı zamanda vatanını savunmayı başarmıştır. 15 Temmuz girişimini planlayanlar, bir iç savaş ortamı yaratarak Türkiye’yi işgale açık bir ülkeye dönüştürmek istiyorlardı. FETÖ’cüler bu yolla Amerikan müdahaleciliğinin yeni boyutu olan ve NATO’nun Libya müdahalesinde de gözlemlediğimiz, “insani müdahale” girişiminin yaşanmasını planlamışlardı. Bu durum Türkiye’yi bir iç savaşa sürükleyerek bölünme ihtimalini kuvvetlendirecek ve ülke büyük ölçüde ekonomik bağımsızlığını yitirerek Batı’nın ekonomik sömürge politikalarına uyumlu bir ülke haline dönüştürülecekti. Türk milletinin 15 Temmuz gecesindeki direnişi, demokrasi savunuculuğunun ötesinde, bir vatan savunması niteliği taşımaktadır.

Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi, Amerikan müdahaleciliğinin yeni boyutu, dünyanın birçok yerinde vekâlet savaşları yürüten *proxy* örgütleri üzerinden şekillenmektedir. Son yıllarda Ortadoğu’nun, bu bağlamda Irak ve Suriye’nin *proxy* örgütlerin oyun sahasına dönüşmesi, genelde çok odaklı küresel müdahaleciliğin, örneğin Siyonist güç odaklarının ve aynı zamanda ABD müdahaleciliğinin sistematik biçimde ağır bir *vekalet* savaşı yürüttüğünü göstermektedir. 15 Temmuz Kalkışması, Fetullahçı Terör Örgütü’nün de Siyonist güç odakları ve ABD açısından kullanışlı bir “*proxy* örgüt” vasfı taşıdığını göstermektedir. Son yıllarda milli ekonomisi güçlenen, önemli kalkınma atakları yapan, savunma sanayinde yeterli duruma geçen ve dış politikada çok yönlülük arayışları sergileyen Türkiye, Siyonist güç odakları ve ABD açısından geriye-dönüştürülmesi veya güçsüzleştirilmesi gereken “risk üreten ülke” olarak değerlendirilmiştir. Bu konuda bir *proxy* örgüt olarak, paralel devlet yapılanmaları ve derin sivil toplum kuruluşları ile birlikte FETÖ’ye de ayrıca görev verilmiştir. Bir anlamda uluslararası ilişkilerin kiralık katili olan *proxy* örgütler içerisinde yer alan FETÖ, Türkiye’de bir kukla hükümet düzeninin ve vekâlet demokrasisinin inşasını gerçekleştirme-ye çalışmıştır. Ancak FETÖ buz dağının görünen ve eriyen yüzü gibidir, çünkü emperyalizmin “gizli hücreler” tipindeki örgüt anlayışına göre, FETÖ’den bağımsız hareket etmesi gereken ve öyle de davranmış olan, emperyalizmin *proxy* sistemi içinde yer alan diğer paralel devlet yapılanması ve özellikle derin sivil toplum kuruluşları tam olarak henüz çözülememiş ve çökertilememiştir. Ancak 15 Temmuz 2016 hain darbe kalkışması gecesinde Türkler, bir bakıma “bize göre demokrasi” yanılısamasının önüne geçmiş ve görece evrensel olarak kabul edilen demokrasiyi, en zor zamanda bile, bir ölçüt olarak alabilmeyi sağlamışlar ve

halka ait olduğu Cumhuriyetin kuruluşuyla kendilerine bildirilmiş olan egemenliklerini de, canları pahasına elde tutmayı başarmışlardır (Karagöz, 2017: 179). Bu nedenle 15 Temmuz, demokrasinin içselleştirilmesiyle, yani toplumun siyasi bilincinin yükselişiyle emperyalizme av sahası olmaktan çıkılacağını ve emperyalist darbelerin, ülke kalkınması yanında, milli bilinç yükselmesiyle pekâlâ da engellenebileceğini tüm dünyaya göstermiştir.

SONUÇ

Kuramsal açıdan bakıldığında, emperyalizmin işleyişinin temel koşulu, emperyalist sistemin sürekli olarak yeniden üretilmesidir. Bu bağlamda günümüzde küresel kapitalist sistemin liderliğini, görünürde küresel hegemonyasına rıza gösterilen Amerika Birleşik Devletleri sürdürmektedir. Bu nedenle küresel sistemin ABD'den temel beklentisi, emperyalist sistemin yeniden üretilmesidir. ABD bu beklenti çerçevesinde, küresel hâkimiyetini pekiştirmeye yönelmekte ve sistem içerisinde yeni oyun kurmaya çalışan veya kurulu oyunu bozmaya çalışan aktörleri dönüştürme ihtiyacı duymaktadır. Bu dönüştürme ihtiyacında vurgulanan şey, ilgili ülkenin liberalize edilerek sistem açısından uyumlu bir ülke haline getirilmesidir. Bu bağlamda ABD, dünyanın çeşitli coğrafyalarında askeri operasyonlara girişmekte ve dünyayı kendi hâkim düzenine uyumlu bir biçimde şekillendirmektedir. Diğer taraftan ABD'nin giriştiği operasyonlar, bazı devletleri rahatsız etmekte ve beklenilen aksine ABD'nin imparatorluklaşma refleksi gösterdiği eleştirisi yapılmaktadır. Bu nedenle ABD açısından hem daha az maliyetli, hem de daha az tartışma getirecek yöntemlere başvurulmuştur.

ABD'nin emperyalist sistemin yeniden üretilmesi konusunda kendisi açısından daha az yıpratıcı olarak tercih ettiği güncel yöntem, ilgili ülkeleri, yani o ülkelerdeki temas edilen batıcı ve uyumlu grupları, desteklemek yoluyla dönüştürmektir. Bu bağlamda tarihinde ilk kez İran'da Dr. Musaddık'ın milli petrol davasına karşı askeri darbe örgütleyen ABD, zaman içerisinde dünyanın pek çok coğrafyasında başarılı ve başarısız çok sayıda darbeyi organize etmiştir. ABD'nin açık hedef stratejisinin modern dönemiyse, *proxy* örgütlerin kullanılması esasına dayanmaktadır. Bu örgütler, bir ülkede birbirinden bağımsız veya belli noktalarda haberdar olabilen paralel devlet yapılanmaları, derin sivil toplum kuruluşları ve terör örgütleri biçiminde hedef ülkeye çok boyutlu ve farklı derinliklerde yayılmakta, adeta o ülkeyi on yıllarca parça parça işgal etmektedir. 11 Eylül sonrası, aslında kendini ele veren bu emperyalist strateji, özellikle Libya'da çıkan iç savaşta, iç savaşın bahane edilmesi aracılığıyla yapılan NATO müdahalesinde ve sonrasında Libya'nın bölünmesi sürecinde somut anlamda gözlemlenmiştir. *Proxy* örgütlerin Arap Baharı sürecinde, Libya dışında Irak ve Suriye'de

kullanılan bir yöntem olduğu anlaşılmıştır. Şimdilerde yapılan çalışmalar, bu tür üçlü sarmal hareketin, on yıllar boyunca dünyanın çok fazla ülkesinde sürdürüldüğünü ve o ülkelerin yurttaşlarının bu kirli savaşa ya bilmeden ya da dünyevi çıkarları uğruna taşeron oldukları anlaşılmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Siyonist güç odaklarıyla uyum içinde bulunan ABD'nin, ilgili ülkeyi kendi sistemine uyumlu hale getirme stratejisi çerçevesinde kullandığı *proxy* örgütlerden biri de, Türkiye'de yoğun faaliyette bulunmuş olan Fetullahçı Terör Örgütü olmuştur. Uzun yıllar devlet mekanizmasına sızan, çeşitli kumpaslar ile devlet yönetimini dönüştürmeye çalışan ve paralel devlet yapılanması ile uyum içinde bulunan, aynı zamanda derin sivil toplum kuruluşlarıyla da ilişkileri sıcak olan bu örgüt, en alçak girişimini 15 Temmuz 2016 gecesi gerçekleştirmiş ve tam 248 vatandaş şehit, 2000 vatandaş gazi olmuştur. Türkiye'nin Siyonist ve Amerikan politikalarına uyumlu hale getirilmesi çerçevesinde planlanan bu darbe girişimi, Türk milletinin milli iradesine sahip çıkmasıyla önlenmiştir. Sayılan bu nedenlerden dolayı "vatan savunması" niteliği taşıyan Türk milletinin 15 Temmuz 2016'daki direnişi, askeri darbelerin önlenmesi, demokrasinin kurumsallaşması ve toplumun demokrasi bilincinin yükselmesi açısından elbette önemlidir. Ancak bedeli canla-kanla ödenen böyle bir kahramanlık aracılığıyla Türkler; Siyonistlerin, Amerikanların ve Batılı emperyalistlerin çok odaklı küresel emperyalizmini, henüz yere seremeseler de, sarsmışlar ve fena halde örselemişlerdir. Dahası o gecenin kahramanları, tüm dünyaya, ama özellikle de emperyalist-dışı dünyaya, yüz yıl önce olduğu gibi, "Batı medeniyeti" denilen şeyin, bugün de, "tek dişi kalmış canavar" olduğunu ve bu canavarla baş edilebileceğini ifşa etmişlerdir.

KAYNAKÇA

BAĞÇE, E. (Mart 2003), "Emperyalizm Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi", İstanbul Üniversitesi SBF Dergisi, No 28, 63-79.

BAŞARAN, D. (2016), "12 Mart Askeri Muhtırası ve Türk Demokrasisi", 1.Uluslararası Demokrasi Sempozyumu, Giresun Üniversitesi İİBF Demokrasi Sempozyumu E-Kitabı, http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi9/merged1_pdf, 90-110.

BAYRAM, M. (2015), "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Amerikan İlişkilerinin Sürekliliğinde Askeri Darbelerin Rolü", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 31-43. Kırşehir.

BUKHARİN, N. (2009), Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi, (Çev.), Akalın, U. S., Kalkedon Yayınları, İstanbul.

CHOMSKY, N. (2010), Sömürgecilikten Küreselleşmeye, (Çev.), Sakıncı, E., Ütopya Yayınevi, Ankara.

ÇİFTÇİ, K. (2010), Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara.

DUGİN, A. (2017), İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya, (Çev.) Erdem Ergen, Ankara: Kaynak Yayınları.

FOSTER, j. B. (2008), Emperyalizmin Yeniden Keşfi, (Çev.) Çıdamlı, Ç., Divan Yayıncılık, İstanbul.

GULTANG, J. (Bahar 2004), "Emperyalizmin Yapısal Teorisi", Uluslararası İlişkiler Dergisi, (Çev.), Demirtaş Coşkun, B., Cilt 1, Sayı 2, 25-46.

HALE, W. ve ÖZBUDUN, E. (2010), Islamism, Democracy and Liberalism in Turkey: The Case of the AKP, Routledge, Londra.

İŞYAR, Ö. G. (2013), Karşılaştırmalı Dış Politikalar, Dora Yayınevi, Bursa.

KARAGÖZ YERDELEN, B. (2016), Türk ve Amerikan Anayasaları'nın Kurucu Ruhunu, Divan Kitap, Ankara.

KAYALI, K. (1994), Ordu ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul.

KURT, K. (2016), "27 Mayıs Darbesi ve Cumhuriyet Dönemi Darbelerine Olası Etkisi", 1.Uluslararası Demokrasi Sempozyumu, Giresun Üniversitesi İİBF Demokrasi Sempozyumu E-Kitabı, http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi9/merged1_pdf, 51-72.

LENİN, V. İ. (2013), Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, (Çev.) Cemal S., Sol Yayınları, Ankara.

LUXEMBURG, R. (2004), Sermaye Birikimi, (Çev.), Ertan, T., Belge Yayınları, İstanbul 2004.

MAGDOFF, H. (1997), Emperyalizm Çağı, (Çev.), Şafak, D., Sosyalist Yayınları, İstanbul.

SHEPHERD, W. E. (1987), "Islam and Ideology: Toward Atypology", International Journal of Middle East Studies, C. 3, S. 19, 327-393.

WALBERG, E. (2014), Post Modern Emperyalizm, (Çev) Soysal, N., Say Yayınları, Ankara.

WALLERSTEIN, I. (2009), Liberalizmden Sonra, (Çev.) Öz, E., Metis Yayınları, İstanbul.

15 TEMMUZ DARBE TEŞEBBÜSÜNDE TÜRKİYE'DE YAŞANAN OLAYLAR

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi
hselvi@sakarya.edu.tr

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de seçilmiş Cumhurbaşkanı, Hükümet ve Devletin resmi kurumlarına karşı düzenlenen gayrikanuni darbe girişimi, hem Türkiye’de hem de dünyanın farklı ülkelerinde çok büyük yankılar meydana getirmiştir. FETÖ İşgalci Terör Darbe Girişimi, uluslararası diyalog ve işbirliği ile katılımcı tam demokrasi yolunda güçlü bir ülke olarak ayakta kalmaya çalışan Türkiye’ye yöneltilen askeri darbe girişimlerinin sonucusudur. Öncelerden farklı olarak, işgal, terör ve askeri darbe girişimi eş-zamanlı olarak başlatılmıştır. Ancak millet tarafından sergilenen kararlılıkla bu saldırı püskürtülmüştür. Direniş sırasında 251 şehit verilmiş, 3160 silahsız, sivil vatandaşımız ağır silahlarla yapılan saldırılar nedeniyle yaralanmış, sakat kalmış, gazi olmuştur.

Bu darbe teşebbüsü sonunda Türkiye Cumhuriyeti’nde yeniden yapılanma sürecine girilmiş, darbenin etkileri hemen ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Darbenin başarısızlık sebebinin temelinde halkın tek bir güç halinde şiddetle darbeyi reddetmesi ve buna karşı her türlü müdafaa yoluna başvurması yatmaktadır. Darbeden önceki Türkiye ile darbeden sonraki Türkiye’nin çok farklı olacağı da açıkça görülmüştür. Darbe teşebbüsü, Türkiye’de bu yeniden yapılanmayı ve güçlü bir liderliği ortaya çıkarırken dünyanın farklı ülkelerinde özellikle kendine yön çizmeye çalışan İslam ülkelerinde bir örnek olarak ele alınmış ve hemen hemen hepsi tarafından lanetlenmiştir. Bu haliyle 15 Temmuz İslam coğrafyasında gelenek haline gelmiş olan askeri müdahaleler ve darbeler tarihi içinde de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Darbeyi kabullenme ve kaderine razı olma psikolojisi, devletin resmi kurumlarının dirayetli tutumu ve onların teşvik ettikleri halk hareketi ile önlenmiştir. Bu durum bütün dünya ülkelerinin ve özellikle İslam ülkelerinin örnek alması gereken bir demokratik mücadele yöntemi olmuştur. İstikrarın sürdürülebilmesi ve gelişmenin önündeki engellerin kaldırılarak kendi dinamiklerine dayanan bir anlayışın inşası kaçınılmaz bir şekilde önümüzde durmaktadır.

Darbe teşebbüsünün ardından vatandaşlar 16 Temmuz – 10 Ağustos 2016 tarihleri arasında kent meydanlarında toplanarak, geceler boyu Demokrasi Nö-

beti adı verilen, dünya demokrasi tarihinin en önemli sivil protestosunu ve direnişini gerçekleştirmiştir. 7 Ağustos 2016 tarihinde Yenikapı’da düzenlenen mitinge 5 milyonu aşkın vatandaş, tüm siyasi parti liderleri ile birlikte katılmıştır. Diğer şehirlerdeki kent meydanları da eş zamanlı olarak vatandaşlar tarafından doldurulmuştur.

Bütün bu gelişmelerle eş zamanlı olarak darbeciler tarafından Ankara ve İstanbul dışında hareket üssü olarak seçilen Anadolu şehirlerinde de ilginç, dikkat çekici ve tarihi olaylar yaşanmıştır. Darbe teşebbüsünün Boğaz Köprüsü ve Genelkurmay Başkanlığında başladığı anda darbeciler birçok valiliği basma ve işgal etme teşebbüsünde bulunmuş, şehirlerin mülki amirlerini makamlarında yakalayıp tutuklama eylemini gerçekleştirmek istemişlerdir. Bu andan itibaren şehirlerde bu teşebbüse karşı planlı bir hareket organize edilerek halkın demokrasiye sahip çıkması için eylem planları oluşturulmuş ve bu planlar başarıyla uygulanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının demokrasiye ve seçilmiş Cumhurbaşkanına, Hükümetine ve mukadderatına sahip çıkma eylemi tarihi bir hadisedir ve bu hadisenin bütün teferruatıyla araştırılması, yeni kuşaklara aktarılması son derece önem arz etmektedir.

15 Temmuz Darbe girişiminin başlangıç noktası Genelkurmay Başkanlığıydı. Genelkurmay Başkanlığı Karargâhında, saat 22.00’da TSK içerisindeki FETÖ mensubu bir grup subay tarafından başlatılan darbe girişimi, tüm yurttaki yaklaşık 22 saatte kontrol altına alındı. Saat 22.00’da Genelkurmay’da silah sesleri duyuldu ve bir helikopterden dışarıda bulunanların üzerine ateş açıldı. Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı ve TRT Genel Müdürlüğü bir grup darbeci asker tarafından ele geçirildi, aynı saatlerde İstanbul’da Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüleri bir grup asker tarafından geçişe kapatıldı. 23.05’te Başbakan Binali Yıldırım, bir televizyon kanalının canlı yayınına bağlanarak yaptığı açıklamada, **“Bir kalkışma girişimi”**nin olduğunu belirterek, **“Bu girişime izin verilmeyecektir. Bunu yapanlar en ağır bedeli ödeyeceklerdir. Askerin içerisinde bir grubun kalkışması söz konusu.”** dedi. Bu açıklamanın yapıldığı sıralarda Ankara’nın Gölbaşı ilçesindeki Polis Özel Harekât Eğitim Merkezinde bir patlama meydana geldi. Ankara Yenimahalle’de bulunan Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) kampüsüne askeri helikopterlerce ateş açılması üzerine MİT’in çevre güvenliğini sağlayan unsurlarca saldırıya silahla karşılık verildi. Saat 23.30’da Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar’ın, darbe girişiminde bulunan bir grup asker tarafından rehin alındığı bildirildi. Bu sırada güvenlik kaynaklarınca, **“Askeri kalkışma, ordu içerisindeki Fetullahçı Terör Örgütü/ Paralel Devlet Yapılanması (FETÖ/PDY) mensubu bir grup subay tarafından yapılmaya çalışılmaktadır.”** açıklaması yapıldı. Vatandaşların darbeye karşı harekete geçirilmesi için 81

ilde birlik salaları okundu ve halk sokağa çıkarak darbe girişiminde bulunanlara tepki göstermeye başladı.

15 Temmuz gecesi, Eskişehir’de bulunan ve Hava Kuvvetleri’nin tüm vurucu güçlerinin komutanı olan Muharip Hava Kuvveti ve Hava Füze Savunma Komutanı Korgeneral İlhan Şanver’in kızının İstanbul’da düğünü vardı. Moda Deniz Kulübü’ndeki düğüne tüm Hava Kuvvetleri üst düzey komuta kademesi davetliydi. Başta Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Abidin Ünal olmak üzere tüm havacı generaller ve üst düzey komutanlar İstanbul’a gelmişti. Düğüne katılmayan tek komutan ise Orgeneral Akın Öztürk’tü. Ankara’da F-16’lar uçarken düğünün bulunduğu alana bir Sikorsky S-70 tipi helikopter indi. Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Abidin Ünal başta olmak üzere tüm komuta heyeti helikoptere alınarak bilinmeyen bir yere götürüldü. Hava Kuvvetleri üst düzey ekibin darbeciler tarafından kaçırılması, üs ve filoların hızlı reaksiyon vermesini önledi.

Orgeneral Akın Öztürk, 15 Temmuz gecesi 22.00’de Ankara Akıncı 4. Ana Jet Üs Komutanlığı’ndan F-16’ların kaldırılması ile operasyon için düğmeye bastı. Bu operasyon, Öztürk’ün damadı Hava Pilot Kurmay Yarbay Hakan Karakuş’un komutanı olduğu Akıncı Üssü’ndeki 141. Filo’da başladı. Hava Kuvvetleri’nin karargâh filosu olarak bilinen 141. Filo’nun personeli o gün öğleden sonra **“Bugün filo komutanının emriyle erken paydos edilecek”** denilerek gönderilmişti. F-16’ların uzun süre havada kalabilmesi için İncirlik Hava Üssü’nden iki tanker uçak görevlendirildi. Bu uçaklar önce Ankara’da sonra da İstanbul’da görev yaparak F-16’ların saatlerce havada kalmasını sağladı.

Darbe girişimine Hava Kuvvetleri’nden Ankara Akıncı 4. Ana Jet Üssü ile İncirlik’teki 10. Tanker Üs Komutanlığı’nın yanı sıra Ankara Güvercinlik’teki Kara Havacılık ve Jandarma Havacılık birliklerinden bazı desteklerin verildiği de görüldü. Kalkan Sikorsky S-70’lerin yanı sıra Ankara’da AH-1 Cobra helikopterlerinin uçtuğu, farklı bölgelerde belirlenmiş alanlara ateş açtığı belirlendi. Bu gelişmeler üzerine Hava Kuvvetleri, her an kalkışa hazır tüm üslerdeki F-16 uçaklarını havalandırarak İstanbul ve Ankara’da uçan darbeci güçlerin kontrolündeki F-16’ların peşine düştü. Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından darbecilerin kontrolündeki F-16’lara **“vur emri”** verildi. Bir S-70 helikopteri ise Hava Kuvvetleri’ne ait F-16 tarafından vuruldu.

Bu gece Marmaris’te bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, saat 00.11’de Atatürk Havalimanı’na doğru hareket etti. Bundan birkaç dakika sonra TRT’yi işgal eden darbeci askerler korsan darbe bildirisi okuttu. Cumhurbaşkanı’nın kaynaklarınca açıklamanın TSK tarafından yapılmadığına dikkat çekilerek **“Korsan bildiridir. Gerekli özenin gösterilmesini rica ederiz”** denildi. Korsan bildirin TRT’de okutulmasından bir süre sonra TÜRKSAT, TRT’nin yayını kes-

ti. Yayını kesen TÜRKSAT'ın Gölbaşı'ndaki tesislerine darbeci askerlerin idaresindeki helikopterlerle saldırıldı. TRT normal yayınına saat 03.00'da dönebildi ve TRT Genel Müdürlüğü binasını ele geçirmeye çalışan FETÖ mensubu askerler gözaltına alındı.

Artık takvimlerin 16 Temmuz Cumartesi'yi gösterdiği dakikalarda, saat 00.26'da, Cumhurbaşkanı Erdoğan bir televizyon kanalının canlı yayınına bağlanarak, askeri kalkışmaya tepki gösterdi ve halkı meydanlara, havalimanlarına davet etti. Erdoğan, **“Bu gelişme silahlı kuvvetlerimizin içindeki bir azınlığın ne yazık ki kalkışma hareketidir. Ülkemizin birliğine, beraberliğine yönelik bu harekete milletçe vereceğimiz cevapla bunlar gerekli cezayı alacaklardır. Bunun bedelini, yargı önünde çok ağır ödeyecekler. Milli iradeye yönelik bu ayaklanma hareketine karşı tabii ki hukuk, yasalarımız, anayasamız neyi gerektiriyorsa bunun bir defa cevabını bu yapı ister Silahlı Kuvvetler içinde olsun, bir grup azınlık da olsa ister başka kurumlarımızın içerisinde olsun, gereken cevabı alacaklardır.”** dedi.

Bu açıklamadan yaklaşık bir saat sonra TBMM Genel Kurulu Salonu açıldı, milletvekilleri meclise davet edildi, TBMM Başkanı İsmail Kahraman ve milletvekilleri Genel Kurul Salonu'nda yerlerini aldılar. Bu eylem darbeciler için ortadan kaldırılması gereken bir durumdu. Bu yüzden TBMM'ne havadan bombalı saldırı düzenlendi. Bombalı saldırı üzerine TBMM Başkanı İsmail Kahraman ve Genel Kurul'daki milletvekilleri Meclis sığınağına indi. TBMM'ye atılan bomba nedeniyle bazı polis memurlarıyla meclis görevlileri yaralandı, kulis camları kırıldı. Meclisi bombalayan uçaklar yine darbeye karşı direniş kararı alan Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı birimlere saldırmaya başladılar. Ankara Emniyet Müdürlüğü savaş uçağı ve helikopterlerin saldırısına uğradı. Darbeci askerler Gölbaşı Özel Harekât Daire Başkanlığı'nı havadan hedef aldı. Hava saldırısı sonucu 42 polis şehit oldu. Başbakan Yıldırım, Ankara semalarında, MİT, Meclis, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık gibi kritik bölgeler üzerinde uçuş yapan her türlü askeri helikopter ve uçağın füzeyle indirileceğini açıkladı. Başbakan Binali Yıldırım, **“Havadaki jetlerle kurumlarımıza mermi, bomba yağdırırlar adeta bu terör örgütünün elemanı gibidir, devamı gibidir. Asla ve asla böyle bir iş, şanlı Silahlı Kuvvetler bayrağı altında görev yapan hiçbir subayımıza, hiçbir askerimize yakıştırılacak bir iş değildir.”** dedi.

Bu sırada harekâtın kırılacağını düşünen darbeciler yeni bir saldırı kararı alıp Genelkurmay Başkanlığı'na ve diğer kurumlara karşı harekete geçtiler. Bu saldırılarda Türk Hava Kuvvetleri'ne ait F-16 uçağı, darbe girişiminde bulunanların elindeki Sikorsky helikopterini düşürdü. TRT'yi ele geçirmeye kalkışan 1'i rütbeli 5 asker, vatandaşlar ve polis tarafından etkisiz hale getirildi. Cumhurbaşkanlığı

Külliyesi'ne girmeye çalışan bölücü terör örgütü FETÖ mensubu 3'ü rütbeli 13 asker gözaltına alındı.¹

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Dalaman'dan TC-ATA tescilli VIP uçağına binerek, İstanbul Atatürk Havalimanı'na hareket etti. Bir saate yakın Biga semalarında bekleme yapan uçağı, F-16'lar eşlik etti. Ancak uçağın İstanbul Atatürk Havalimanı'na 03.18'de inmesinden sonra darbeci F-16'lar Bandırma'dan kalkan F-16'lar tarafından kovalandı. TC-ATA uçağı indikten sonra Florya tarafındaki Genel Havacılık apronuna geçti. Bu sırada iki F-16 uçağı Atatürk Havalimanı üzerinden ses hızını aşarak çok alçaktan uçtu. Bazı hangarların camları kırıldı. Bu sırada uçakların İstanbul hava sahasında tanker uçaklarından yakıt ikmali yaptığı belirlendi.

Atatürk Havalimanı'nda yoğun bir kalabalık coşku ile Cumhurbaşkanı'nı bekliyordu. Burada halka hitap eden Cumhurbaşkanı şu noktalara değindi:

“Bugün bildiğiniz gibi öğleden sonra bir hareketlilik ne yazık ki silahlı kuvvetlerimizin içinde mevcuttu ve bu hareketliliğin neticesinde de Türk Silahlı Kuvvetlerinin içerisinde bir azınlık ne yazık ki ülkemizin birliğini, beraberliğini, bütünlüğünü hazmedemeyen, milletimizin birliğini, beraberliğini ne yazık ki kabullenemeyen bu grup, çok daha önceden söylediğim gibi Paralel Devlet Yapılanması'nın ta kendisiydi ve bu yapılanma tabii 40 yıllık sürecin neticesinde silahlı kuvvetlerimizin içinde de emniyet teşkilatımızda da devletin diğer kurumlarında da kendine yer bulmuş, her türlü kılığa, kılıfa girmiş ve bugünlere kadar bu şekilde gelmiştir. Şu anda yapılan hareket bir ihanet hareketidir, bir ayaklanma hareketidir. Ve bu vatana ihanet hareketinin bedelini de tabii çok ağır ödeyecekler. Bunu peşinen söyleyeyim. Burada milletin oylarıyla iş başına gelmiş bir hükümeti hazmedemeyişleri onlar için bitiş olmuştur...

Paralel Devlet Yapılanması'nın bir işgali söz konusu. Ve düşünebiliyor musunuz, Atatürk Havalimanı'nın üzerinde F-16'lar uçuyor. Biz bu F-16'ları niye aldık? Bunu biz ülkeyi savunsun diye aldık. Şimdi ise bu F-16'ları uçuranlar, uçurmaya muktedir olduğunu zannedenler, düşünebiliyor musunuz, bu havalimanına normal yolcuların inmesine ve kalkmasına müsaade etmemek üzere bunu yapıyor ve Cumhurbaşkanı'nı da bir taraftan tehdit ediyor...”

Hemen o gece Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Marmaris'te konakladığı ve gece yarısı ayrıldığı otele helikopterlerden ateş açıldı. Helikopterlerden inen yüzleri maskeli ve ağır silahlar taşıyan askerler oteli abluka altına aldı. Çıkan çatışmada

¹ Dakika Dakika FETÖ'nün Darbe Girişimi, Anadolu Ajansı Yayınları, Ankara, 2016.

5 polis yaralandı. Cumartesi günü sabah 9.30 sularında Marmaris'teki otele ağır silahlarla helikopterlerden ve karadan ateş açan askerler, darbe girişiminin başarısız olması sonucu bölgeden kaçtı.

Halkın, Cumhurbaşkanının ve Başbakanın çağrısı ile sokaklara dökülmesi darbe girişimini çıkmaz bir sokağa doğru itiyordu. İlerleyen saatlerde darbecilerin kimlikleri ve niyetleri anlaşıldıkça soruşturmalar da genişliyordu. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, darbe girişiminde bulunan terör örgütü FETÖ irtibatlı yargı görevlileri ve sözde “Yurtta Sulh Komitesi” mensubu general, amiral, subay, astsubay, er ve erbaşlar hakkında gözaltı kararı verdi. Fetullahçı Terör Örgütü'ne mensup subayların, 15 Temmuz'da WhatsApp'ta oluşturdukları grup üzerinden darbe girişimini koordine ettikleri, yapılan yazışmalarda sivil vatandaşlara yönelik vur emrini **“Ezin, yakın, taviz yok”** gibi ifadelerle verdikleri ve girişimleri bastırılınca da kaçma planları yaptıkları ortaya çıktı.

Vatandaşların ve güvenlik güçlerinin girişimleri sonunda Cumartesi sabah 06.40'ta İstanbul Boğaziçi Köprüsü'nü kontrol eden darbeci askerler teslim oldu. Güvenlik çemberine alınan Çankaya Köşkü ve Başbakanlık Resmi Konutu'na çıkan tüm yollar kapatıldı. Darbe girişiminde bulunan FETÖ mensuplarınca kullanılan ve TÜRKSAT'ı bombalayan askeri helikopter Gölbaşı'nda düşürüldü.

Gecenin en ilginç olayı ve belki de darbenin dönüm noktası Özel Kuvvetler Komutanı Tümgeneral Zekai Aksakallı'nın koruması Astsubay Ömer Halisdemir'in, komutanının darbecilerin karargâha sokulmaması istediğini yerine getirirken, darbeci Özel Kuvvetler Komutan Yardımcısı Tuğgeneral Semih Terzi'yi alnından vurması ve peşinden onlarca kurşunla şehit edilmesiydi. Kendi yardımcısının ihanetini öğrenen Aksakallı, yaşananları gözyaşları içinde şöyle anlatacaktı:

“Başçavuş Ömer Halisdemir'i aradım, Ömer benim koruma astsubayımdır. Ömer'e, “Sana, vatanımız ve milletimiz adına tarihi bir görev veriyorum. Tuğgeneral Terzi vatan hainidir, isyancıdır. Onu, karargâha girmeden öldür! Bunun sonunda şehadet var. Biliyorsun seninle 20 yıllık beraberliğimiz var. Hakkını helal et. Ömer Başçavuş, sonu ölüme varan emir üzerine vakur bir sesle Zekai Paşa'ya hitaben, “Baş üstüne komutanım, hakkım helal olsun. Siz de helal edin” dedi ve 30 kurşunla şehit edildi.”

Bu kahraman Türk askeri, bugün Türk milletinin kalbinde yaşıyor, sokaklar, caddeler ve okullar onun isminde abideleşiyor. Milletleri millet yapan, bir arada tutan bu kritik anlardır. Halisdemir etrafında millet bir kez daha kenetlenmiş, geleceğe dair bir arada yaşama arzusunu daha da pekiştirmiştir. Zira muhalefet partilerinin liderleri de bu darbe girişimine karşı sert bir duruş sergileyerek demokratik haklardan taviz verilmemesini basın ve yayın organları aracılığı ile dile getirdiler. Darbe teşebbüsünün ilk anlarında itibaren MHP Genel Başkanı Devlet

Bahçeli net bir tavır alarak ve Kemal Kılıçdaroğlu da daha sonraki duruşları ile tarih sayfalarındaki yerlerini almışlardır.

Bu sırada FETÖ mensuplarınca, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin yakınlarına da iki bomba atıldı. Bombalar, Millet Camisi'nin önüne park etmiş araçlardan birinin üzerine düştü. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi yakınındaki Jandarma Genel Komutanlığı'nın bulunduğu kavşağa da askeri uçaktan bomba atıldı. Başbakan Yıldırım, Genelkurmay Başkanı'nın rehin olarak darbecilerin elinde tutulmasından dolayı yerine vekâleten 1. Ordu Komutanı Orgeneral Ümit Dündar'ın atandığını bildirdi. 1. Ordu Komutanı Orgeneral Ümit Dündar, ilk dakikalardan itibaren bu darbe girişimine karşı olduğunu ve darbenin emir komuta zinciri içerisinde olmadığını televizyon kanallarından açıklayarak önemli bir duruş sergiledi. Bu atamanın peşinden Cumartesi sabah saat 08.32'de Ankara Akıncı 4. Ana Jet Üs Komutanlığına operasyon düzenlenerek Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar kurtarıldı. Jandarma Genel Komutanlığı, emniyet özel harekât polislerince ele geçirildi, karargâhtaki darbeci askerler etkisiz hale getirildi. Genelkurmay Başkanlığı'ndan dışarıya çıkarılan tanktan, barikat amacıyla kurulan kamyonların olduğu bölgeye ateş açıldı. Bu darbecilerin Genelkurmay'daki son akılsız teşebbüsleri oldu. Genelkurmay Başkanlığı'ndan çıkan 700'e yakın silahsız er ve erbaş polise teslim oldu. Genelkurmay Başkanlığı içinde darbeye katılmadığı için elleri bağlı olarak odalar içinde kilitli tutulan subay ve astsubaylar, sabah saatlerinde kurtararak tahliye edildi. Akıncı'daki 4. Ana Jet Üs Komutanlığı'nda üslenen FETÖ mensupları, darbe girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine üssü terk etmeye başladı. Özel Harekât polislerinin operasyon düzenlediği Jandarma Genel Komutanlığı binasında 200 kadar darbeci asker gözaltına alındı.

15 Temmuz 2016 akşam saatlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde yuvalanan illegal çete mensubu terörist hainlerin girişimleri 17 Temmuz 2016 günü saat 16.00 itibariyle bütün yurt genelinde tam anlamıyla bastırılmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri birlik ve kurumlarının tamamında mutlak kontrol sağlanmıştır. Her ne kadar bu darbe girişimi Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde başlatılmış olsa da, bunu yapmaya kalkışan hainlerin, halkımızın Peygamber ocağı olarak adlandırdığı Türk Silahlı Kuvvetlerinin, vatanını, milletini, bayrağını seven ezici çoğunlukta mensuplarıyla kesinlikle hiçbir alakası olmadığı Genelkurmay Başkanlığı tarafından ifade edilmişti.

Darbeyi gerçekleştirenler tam bir plan içinde hareket etmişlerdi, darbe sonrası yönetimin nasıl organize edileceği, kimin nerede görev alacağı bütün detaylarıyla belirlenmişti. 15 Temmuz 2016 Cuma günü saat 15.22'de ele geçirdikleri Genelkurmay birimlerinden TSK mesaj sistemine girerek gönderilen sıkıyönetim belgesi, Yurtta Sulh Cuntası lideri Tuğgeneral Mehmet Partikoç ve Kurmay Albay

Cemil Turhan imzalıydı. 3 sayfa ve 20 maddeden oluşan bildirin eklerinde ise Sıkıyönetim Komutanlıkları, Sıkıyönetim mahkemelerinde görevlendirilecek personel listeleri, Ankara ve İstanbul Asayiş ve Takviye Planı ile diğer sözde atama kararları bulunuyordu.

15 Temmuz saat 03.00 itibarıyla yönetime el konulacağına söylendiği talimatta, sokağa çıkma yasağının ise 06.00'da başlayacağı belirtilirken darbenin maksadı şu şekilde açıklanıyordu: **“Uluslararası organizasyonlar ve toplum ile küresel barış, huzurun temini için daha güçlü bir ilişki ve işbirliğini kurmak.”**

İl idarelerinin Sıkıyönetim Komutanlıklarına devredileceğinin söylendiği talimat ana hatlarıyla şöyle: **“Tüm polis teşkilatı sıkıyönetim komutanları emrine alınmıştır. Vazifenin yerine getirilmesinde kusurlu davrananlar hakkında gereken adli ve idari işlemler sıkıyönetim komutanlıklarınca yapılacaktır. Asayiş ve emniyet temini maksadıyla sıkıyönetim komutanları, il-ilçe belediyeleri, emniyet müdürlükleri yakın işbirliği ve koordinasyon içinde çalışacaktır. Bu kapsamda vatandaşların da desteğinin sağlanması için gerekli tedbirler alınacaktır. Yurtta Sulh Konseyi tarafından yürürlüğe konacak tüm talimat ve bildirimler Genelkurmay Başkanlığı resmi internet sitesinden duyurularak resmi olarak tebliğ edilecektir.”**

Darbe girişiminin Yıldırım Harekât Planı kapsamında icra edildiği anlaşıyordu, eğer darbe başarılı olsaydı Türkiye’de milli iradenin yanında olan binlerce isim askeri mahkemelerde yargılanacak ve hapsedilecekti. İstanbul, İzmir, Ankara, Diyarbakır, Van, Şırnak, Eskişehir, Gaziantep gibi şehirlerde görev yapacak askeri hakimler bile hazırды. 18 stajyer askeri hakim bu talimata göre asil hakim olarak mahkemelerde görevlendirilmişti. Çok sayıda şehirde birden çok sıkıyönetim mahkemesi kurulması kararı alınmıştı. Yurtta Sulh Cuntasının her kuvvet komutanlığına bir darbe karargâhı kurduğu ve komutan tayin ettiği ortaya çıktı. Darbeciler Genelkurmay Karargâhına Tuğgeneral Mehmet Partigöç, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Karargâhına Tuğgeneral Erhan Caha, Deniz Kuvvetleri Karargâhına Tuğamiral İrfan Arabacı, Hava Kuvvetleri Karargâhına Kurmay Albay İlhan Karasu, Jandarma Genel Komutanlığı Karargâhına Tuğgeneral Faruk Bal ve Mustafa Şaban Gümüşiğne’yi atamışlardı.²

16 Temmuz Cumartesi günü saat 17.00’da Başbakan Binali Yıldırım, olağanüstü toplanan TBMM Genel Kurulu’nda milletvekillerine hitap etti. Yıldırım, konuşmasına İstiklal Marşı’ndan dizeleri okuyarak başladı. Bu tarihi an bütün detaylarıyla canlı olarak milletle paylaşıldı. Bu, Türk Tarihinin unutmayacağı an-

² Yeni Şafak, 17 Temmuz 2016.

lardan biriydi. Millet iradesine darbe vurarak meclisini bombalayan hainlere karşı meclis birlik içinde, cesur ve medeni tavrını göstermişti. Aynı saatlerde örgüt mensuplarınca darbe girişiminde kullanılan Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün bahçesindeki tanklar askeri tırlarla kışlaya çekildi. Meclisten ayrılan Başbakan Yıldırım Çankaya Köşkü'ne geldi, kameraların karşısına geçti ve açıklamalarda bulundu. Yıldırım, **“Bu kalkışma bastırılmıştır, toplam 161 şehidimiz, şu ana kadar 1.440 yaralımız vardır. Bu aşâğılık kalkışmaya, bu olaya karışan şu ana kadar 2.839 çeşitli rütbede subay, asker gözaltına alınmıştır. Üst düzey rütbeliler de mevcuttur.”** dedi.

Akıncı 4. Ana Jet Üssü'nde yürütölen operasyonda Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Galip Mendi kurtarıldı ve görevinin başına döndü. Darbeden sorumlu başlıca üst düzey tutuklu askerler şunlardı:

Eski Hava Kuvvetleri Komutanı, YAŞ üyesi Orgeneral Akın Öztürk, 2. Ordu Komutanı Orgeneral Adem Huduti, 3. Kolordu Komutanı Korgeneral Erdal Öztürk, Kara Kuvvetleri EDOK Komutanı Korgeneral Metin İyidil, Genelkurmay Başkanlığı Personel Başkanı Korgeneral İlhan Talu, İstanbul Kuzey Deniz Saha Komutanı Koramiral Ömer Faruk Harmancık, Hava Teknik Okulları Komutanı Tümgeneral Ahmet Cural, Genelkurmay Başkanlığı İstihbarat Daire Başkanı Korgeneral Mustafa Özsoy, Ege Ordu Kurmay Başkanı Tümgeneral Memduh Hakbilen NATO Kara Komutanlığı Kurmay Başkanı Tümgeneral Salih Sevil, Kara Kuvvetleri Ulaştırma, Personel Eğitim Komutanı Tümgeneral Mustafa İlter, Jandarma Okullar Komutanı Tuğgeneral Sadık Köroğlu.

16 Temmuz'un ilk saatlerinde darbe ile ilgili ele geçen ilk bilgilere göre, askeri kalkışmanın, bir süre önce görevden alınan Genelkurmay Adli Müşaviri Albay Muharrem Köse başkanlığında planlandığı ileri süröldü. İstanbul ve Ankara'daki darbe girişimini planlayanların, çoğunluğu Jandarma Genel Komutanlığına bağlı birliklerde olmak üzere farklı askeri birliklerde ve yurtdışı askeri ataşeliklerde görev alacak yeni isimlerin yer aldığı bir atama listesini oluşturduğu göröldü. Grubun darbenin başarılı olması halinde bazı askeri görevler için atama listesi hazırladığı anlaşıldı. Yaklaşık 400 ismin yer aldığı listede, atamaların çoğunluğunun Jandarma Genel Komutanlığına bağlı birliklere olduğu öğrenildi. Atama yapılması planlanan görevler arasında Hava Kuvvetleri Komutanlığına bağlı birlikler ile yurtdışındaki askeri ateşliklerin de yer aldığı anlaşıldı.

Genelkurmay Başkanlığı 19 Temmuz günü yaptığı bir kamuoyu duyurusu ile darbe hakkında bilgiler verdi. Genelkurmayın açıklamasına göre, 15 Temmuz 2016 Cuma günü saat 16.00 sularında Milli İstihbarat Teşkilatı tarafından verilen bilgi, Genelkurmay Karargâhında; Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Salih Zeki Çolak ve Genelkurmay İl. Baş-

kanı Orgeneral Yaşar Güler'in katılımıyla değerlendirilmişti. Bu değerlendirmeye bağlı olarak; Genelkurmay Başkanı tarafından;

- 1- Silahlı Kuvvetler Komuta Harekât Merkezi Amiri Tuğgeneral İlhan Kırtıl aranarak, Türk hava sahasında ikinci bir emre kadar hiçbir askeri hava aracının (uçak, helikopter vs.) havalanmaması, havada bulunanların derhal üslerine dönmesi,
- 2- Kara Havacılık Komutanlığına gidilerek orada bulunan personel konuları ve hava araçlarının uçmaması dahil gereken her türlü tedbirin alınması,
- 3- Etimesgut'taki Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığına gidilerek tank ve zırhlı araçlar başta olmak üzere tüm araçların hareketlerinin durdurulması ve hiçbir şekilde dışarı çıkmamaları yönünde gereken tedbirlerin alınması emirlerini vermiştir.

Genelkurmay II. Başkanı tarafından da; Genelkurmay Başkanının emriyle Hava Kuvvetleri Komutanlığı Harekât Merkezi aranmış ve Türk Hava Kuvvetlerine ait tüm hava araçlarının uçuşlarının durdurulması talimatı verilmiştir. Böylece, alınan bilgi doğrultusunda bu alçak ve sefil girişime karşı ilgili/sorumlu makamlara gerekli ikaz ve emirler anında ve en geniş şekliyle iletilmişti.

Türk ordusu bünyesinde ur haline gelen, kendilerine emanet edilen ve düşmana karşı kullanılması gereken silahları devlete, silah arkadaşlarına ve halka karşı kullanmakta tereddüt dahi etmeyen illegal çete mensubu terörist hainler tarafından ihanet belgesi olan sözde (2 numaralı) bildirinin Genelkurmay Başkanınca imzalanması ve televizyonda okunması yönünde kendisine tehdit ve zorlamada bulunulmuştu. Hainlerin bu talepleri Genelkurmay Başkanı tarafından hakaret içeren ifadelerle, hiddetle ve kesinlikle reddedilmişti.

Bu kapsamda; yüksek siyasi liderlik, Türk Silahlı Kuvvetlerinin gerçek evlatlarının ve kahraman emniyet mensuplarının anında verdiği tepki ve asil milletimizin engin bir anlayış ve kahramanca karşı koymasıyla urlaşan cunta heveslisi illegal çete mensubu terörist hainler ile mücadele edilmişti. Genelkurmay Başkanlığının açıklamasında, **"...bağrımızda beslediğimiz yılanlara alanda layık oldukları cevap verilmiştir."** deniliyor şu noktalara dikkat çekiliyordu:

"...Bu zilleti ve rezaleti, Türkiye Cumhuriyeti Devletine, mazisi şan ve şerefle dolu Türk Silahlı Kuvvetlerine ve asil milletimize yaşatan alçaklar en ağır şekilde cezalandırılacaklardır. Bu nedenle Yüce Milletimizin asker elbisesi içerisine girmiş eli kanlı canilerden oluşan illegal çete mensubu bu terörist hainler (FETÖ) ile görevinin başında olan, ülkemizin bekası için, aynı zamanda bölücü terör örgütü ile de canla başla mücadele eden

Türk Silahlı Kuvvetlerinin kahraman ve fedakâr mensuplarını çok iyi ayırt edecek şekilde davranışta bulunacağına inanıyoruz. Bunun da ülkemizin ve asil milletimizin birlik, bütünlük ve güvenliği bakımından hayati önemi haiz olduğunun bilincindeyiz. Bir kez daha, bu darbe girişimi esnasında demokrasi ve hukuk düzenine sahip çıkma adına şehit olan kahraman silah arkadaşlarımıza, kahraman emniyet mensuplarımıza ve içerisinde çok sayıda gencimizin de bulunduğu kadirşinas milletimizin kahraman evlatlarına Yüce Allah'tan rahmet, değerli aile fertleri ve yakınlarına başsağlığı ve sabır, bütün yaralılarımıza acil şifalar diliyoruz. Türk Silahlı Kuvvetleri en genç erinden en yüksek rütbeli general/amiraline kadar tüm personeliyle demokratik hukuk sistemi içerisinde Devletimizin ve yüce Milletimizin emrinde, görevinin başındadır. Zafer, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, asil milletimizin yüksek değer ve hedeflerine inananlarındır.”

Türkiye 15 Temmuz gecesi tarihinde tanık olmadığı kadar kanlı bir saldırıyla karşı karşıya kalmıştı. Bu kanlı eylemde 242 kişi hayatını kaybetti, iki binden fazla insan yaralandı. Türkiye'nin demokrasisine kasteden bu suikast girişimi, milletin birliğiyle yenilgiye uğratıldı. Şimdi yapılan ise Türkiye'nin anayasal çerçevede ve insan hakları ile hukukun üstünlüğünü gözeterek bu terör örgütü ile her alanda mücadelesidir. Darbe ile ilgili soruşturmalar bugün hâlâ devam ediyor.

Darbenin ekonomiyi çok kötü etkileyeceği ile ilgili spekülasyonlara rağmen, birçok kaosu atlatmayı başaran Türk ekonomisi bugün yine direnişini devam ettiriyor ve darbenin ekonomi üzerindeki beklenen etkilerini silmeye çalışıyor. Ancak Türkiye aleyhindeki çalışmalar terör örgütü aracılığıyla, ülke içinde ve dışında, aralıksız devam ettirmeye çalışılıyor. Dünya ülkelerinden ve muhalif medya organları üzerinden darbe haberleri yanlı olarak duyurulsa da kısa süre içinde bu muhalif sesler hareket tarzlarını değiştirip meşru hükümetin yaptığı tutuklamaları eleştirmeye başlamışlardır.

Darbe girişiminde bulunan terör örgütünün tüm unsurlarıyla ve süratle bertaraf edilebilmesi için anayasanın 120. maddesi uyarınca ülkede 3 ay süreyle olağanüstü hal ilan edildi.

POLİTİK-TEOLOJİK BİR ARZU OLARAK DARBE ve DARBECİNİN ‘SIRLAR ODASI’ 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN DİNİ REFERANSLARINA DAİR İNCELEME

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
mehmetevkuran@hotmail.com

ÖZET

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi ve sonrasında yaşananlar, Türkiye’de din-devlet ve toplum ilişkilerine dair yeni modeller geliştirmenin kaçınılmazlığını net biçimde ortaya koydu. Sorun, sadece FETÖ ile sınırlı olmayıp, toplumsal ve siyasal yapımızın kırılabilirliği ve zaafı ile de yakından ilgilidir. Nitekim darbenin püskürtülmesinin ardından oluşan hava, sivil dinî ve kamusal resmî alanın yeniden yapılandırılması düşüncelerini güçlendirdi. Devletin yeniden yapılandırılması hukuk ve siyaset ile ilgili iken dinî alan sivil ve entelektüel çabalara bağlıdır. Darbeyi ve tahakkümü tecviz eden dinî ve teolojik akıl yapısının teşhis edilmesi, teolojik tartışmaları zorunlu kılmaktadır.

FETÖ sanıklarının ve tanıklarının ifadelerinin yanı sıra iddianame, raporlar ve konuyla ilgili oluşan literatürün incelenmesine dayalı politik ve teolojik tartışma yönteminin izleneceği bu çalışmada, söylem ve zihniyet analizlerinden yararlanılacaktır.

Çalışmanın ana bulguları ve sonuçları şunlardır.

1. Yüksek din öğretimi Türkiye’de sadece akademik alanda değil sivil toplumsal alanda da önemli birikimler ortaya koymuştur. FETÖ ve diğer radikal dinî oluşumlar siyasal gündemleri nedeniyle daima birer risk unsuru olmaya devam etmektedir.
2. Dinî cemaatler, demokrasilerde olması gereken STK işlevlerinin çok ötesinde faaliyetler yürütmektedir. Bunların çoğulcu ve özgür bir toplum inşasında faaliyetlerinin toplum adına devlet tarafından tahakküme varmadan denetlenebilir yapılara dönüşmeleri sağlanmalıdır. Devletin, bu yapılara imtiyaz tanıyıcı ve kollayıcı olmaktan çok hukuk sınırları içinde mesafeli bir yaklaşım geliştirmelidir.
3. FETÖ sadece kökü dışarda bir sorun değildir. Bu sorunun toplumda ve bürokraside yaygınlaşmasına yardımcı olan tarihsel ve teolojik düşünüş

ve inanış biçimleri vardır. Bu nedenle sorunun yapısal hazırlayıcıların açık biçimde eleştirilmesi ve analiz edilmesi büyük önem taşımaktadır.

4. Dinî kültürümüz, din-siyaset ilişkisine dair geleneksel eğilimleri nedeniyle baskıcı ve aşırı müdahaleci ve fırsat bulduğunda darbe benzeri girişimleri teolojik açıdan tecviz etme potansiyeli taşımaktadır. İslam'da din-devlet ilişkilerine dair daha dengeli ve sürdürülebilir bir model ortaya koymak entelektüel çabalara daha çok ağırlık verilmelidir.
5. Çalışma bilimsel ve akademik bir yaklaşımla yetinmemekte yeri geldikçe ideolojik ve teolojik tartışmalara girişmektedir.

Anahtar kavramlar: Din-devlet-toplum ilişkisi, darbe teolojisi, FETÖ, yüksek din öğretimi, siyasal kültür.

COUP AS A POLITIC-TEOLOGICAL ASPECTS AND 'CHAMBERS OF COUP'

ABSTRACT

The coup attempt on July 15, 2016 and those who survived clearly presented that it is to develop new models of religion-state and society relations in Turkey inevitable. The problem is not limited to only the FETÖ but it is closely related to the fragility and weaknesses of our social and political construction. As a matter of fact the stage that emerges after the spraying of the coup attempt strengthened the thoughts of restructuring civilian religious and public official space. The restructuring of the state is related to law and politics, and the religious sphere depends on civil and intellectual struggle. Diagnosis of religious and theological reasoning, which is possible in coup and domination, necessitates theological discussions.

Beside the statements of the defendants of FETÖ and their witnesses, indictments, reports and political and theological method of discussion based on the examination of the literature on the subject will be followed, analysis of discourse and mentality will be used.

The main findings and results of the study are as follows.

1. Higher religious education in Turkey not only in the academic field, but also in the civilian social space has revealed significant accumulation. Because of its political agenda, the FETÖ and other radical religious formations are always a risk factor.
2. Religious communities operate far beyond the functions of NGOs in democracies. Their activities in a pluralistic and free society must be transformed into controllable structures before the state can take over the

state in the name of society. The state should develop a distant approach within the boundaries of law, rather than being a privilege-seeking and observant.

3. FETÖ is not just a problem outside the roost. There are historical and theological thinking and belief forms that help to spread this problem in society and in the bureaucracy. For this reason, it is very important to criticize and analyze the structural formulators clearly.
4. Our religious culture has the potential to transcend the repressive and extreme interventionist coup attempts theologically because of its traditional tendencies towards religion-politics. The intellectual struggle that establishes a more balanced and sustainable model of religion-state relations in Islam should be emphasized more.
5. The study is engaging in ideological and theological discussions as it comes to confine itself with a scientific and academic approach.

Keywords: Religion-state-society relations, coup theology, FETO, higher religious education, political culture.

Darbe kavramı, Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Türkçe sözlükte “ Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi” olarak tanımlanmıştır (TDK Güncel Sözlük, ‘darbe’, 2017). Siyaset Bilimi literatüründe ise darbeye dair farklı yaklaşımlar vardır. Teorik düzeyde genelde darbe, topluma ve insan haklarına yönelik bir baskı kurma eylemi, devlet gücünün meşru olmayan biçimde topluma karşı kullanılması olarak anlaşılmıştır. Ancak siyaset ve toplumbilim literatürü dikkatle izi sürüldüğünde ‘darbeci akıl yapısı’ ve söylemine dair önemli bulgular elde edilebilir. Aydınlanmacı aklın benzeri bir temellendirmeye, siyasal hakikate sahip olma duygusundan kaynaklanan bir otoriteryanizm ve müdahalecilik arzusu göze çarpmaktadır. Hakikate sahip olduğu düşüncesi, hakikati toplum ve bireyler üzerinde uygulama aşamalarında ‘rutin dışına çıkabilme’ ayrıcalığı sunmaktadır. Bu duygu-düşünce durumunun, kabul edilebilir siyasal durumlar gözetildiğinde patolojik olduğu söylenebilir.

Türkiye’de yakın siyasî tarih özgürlükçü, Aydınlanmacı, modernist, demokrat kavramlarıyla dünya görüşünü temellendiren kesimlerin, darbeci reflekslere ne kadar aşına oldukları, hatta darbe beklentisinin onlar için hiç te istisnâ olmadığı söylenebilir. 28 Şubat sürecinde gazeteci, akademisyen, iş adamı, bürokratlardan oluşan aydın kesimin orduyu göreve çağıran söylemleri hafızalardaki canlılığını korumaya devam etmektedir.

Seküler bir arzu olarak darbe, toplumu dönüştürme, sınıfsal çıkarları koruma ve geliştirme, sömürü ve talan için imkânlar oluşturma gibi amaçlarla ilişkilendirilebilir. Ancak teoloji ile darbeyi bir araya getiren duygu ve düşüncelerin neler olduğu politik-teoloji sınırlarını zorlayan bir sorundur.

Sünnî siyaset teorisinde cebr, gasp ve istilâ yoluyla yönetimi ele geçirenlerin meşruiyetinin tanındığı bilinmektedir. Daha büyük fitnelerin önlenmesi gerekçesine bağlanan bu görüş, istenmeyen bir tarzda da olsa Müslüman siyasî muhayyilesinde darbe düşüncesine yer açmış olabilir (Evkuran; 2016, 147 vd). Reel-politiğin bir yansıması olarak hilâfet teorisi, saltanata/krallığa (sultânın otoritesi) giden yolu da teorize etmiş görünmektedir.

Modern zamanlarda Müslüman siyasal algısı, cumhuriyet, demokrasi ve liberalizm teorileriyle tanıştı. Kendi dinî ve siyasî haklarını tanımlamak ve temellendirmek amacıyla bu teorilerden yararlandı. Faşizm, monarşi, diktatörlük gibi kavramlar ise İslam'ın özgürlük anlayışı ile çelişik görüldü. İslâm'ı merkeze alan bir zihniyetin demokrasi, liberalizm ve özgürlük kavramlarına araçsal birer değer atfetmesi kaçınılmazdır. Çünkü hakikat arzusu, beşer aklının bir ürünü olan kavramlarla tatmin olmayı kusurlu ve sakıncalı görür.

15 Temmuz darbe girişimi Fetullah Gülen yapılanmasına havale edilmiş bir görev gibi görünmektedir. Uzun bir zamandır zaten küresel bir aktör haline gelmiş olan ve lideri de güven altında (!) yaşayan (ABD, Pensilvanya) bir örgütün, içinde yer aldığı ilişkiler açısından bağımsız biçimde darbe gibi çok kritik ve zorlu bir işe koyulması mantıklı görünmemektedir. Nitekim darbe gecesinde FETÖ'cü subaylar söz birliği etmişçesine kendilerinin NATO askeri olduğunu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bağlı güvenlik birimlerinin kendilerine müdahale etme yetkilerinin bulunmadığını dile getirmişlerdir. Uluslararası bağlantılar ve operasyonlar bağlamında söylenecek çok şey vardır. Ancak FETÖ liderinin zihninde darbe düşüncesinin nasıl oluştuğu ve bunu yakın çevresine benimsetirken nasıl bir söylem kullandığı üzerinde durmak gerekir.

Seçilmişlik düşüncesi Fetullah Gülen'de en belirgin özelliklerden biridir. Görünüşte hiç te normal olmayan aşırı ve abartılı tevazunun gerisinde oldukça güçlü ve derin bir benlik düşüncesi yattığı anlaşılmaktadır. Fetullah Gülen konuşmalarında sık sık 'kıtmir' benzetmesiyle kendisini değersizleştirme, bağlularının da kendilerini daha derinden değersiz hissetmelerine yol açmıştır. Böylece verilen her görevi yerine getirmeye hazır fedakâr ve adanmış ruhlar olarak yapılanmışlardır. Ömürlerini ve sahip oldukları her şeyi hizmet yolunda feda ederek değer ve anlam kazanmaya çalışan iradesiz yığınlara dönüşmüşlerdir. Liderinin şizofreni kıyılarında gezinen düalist kişiliği, örgütün takiyyeci kimliğini de karakterize etmektedir. Takiyye FETÖ bağlamında sadece eylem yöntemini

tanımlayan bir kavram değil, aynı zamanda ontolojisini de belirleyen bir varoluş durumudur.

Klasik İslam Mezhepleri Tarihi perspektifinin açıklamada yetersiz kaldığı durumlardan biri de FETÖ'dür. Söylemlerinde milliyetçi ve mezhepçi unsurlara yer veren Fetullah Gülen, Türk milliyetçiliği ve Sünnîlik üzerinden dinî-politik bir kimlik inşâ etmiştir. Şia-İran karşıtlığı FETÖ'nün ulusal ve uluslararası stratejisinin belirgin özelliklerinden biri olmuştur. Ancak teolojik açıdan bakıldığında, Fetullah Gülen'in o çok düşman olduğunu söylediği Şiîliğin temel kavram ve yöntemlerini aldığı görülmektedir. Örneğin; seçilmişlik düşüncesinin inceden inceye işlendiği ve Şiî Mehdi inancına yakın bir inanç oluşturduğu ve diğer bir karizmatik kutsal kurtarıcı inancını anlatan Mesih kavramıyla birleştirdiği görülmektedir. Yine Şiîlik mezhebinde önemli bir yer tutan takiyye inancının, FETÖ mensupları tarafından ilkesiz ve ölçüsüz biçimde, hiçbir dinî, ahlâkî ve hukukî sınır tanınmaksızın uygulandığı ortaya çıkmıştır. Şiîlik mezhebinde yeri açıkça tanımlanmış olan, kimliğin bir parçası olarak kurgulanmış olan bu iki kavramın Sünnî ve muhafazakâr bir yapılanma tarafından merkeze alınması açıklanması ve temellendirilmesi çok zor bir husustur. Sünnî topluluklar bu çelişkiler karşısında teolojik olarak hazır ve dirençli değillerdir. Şiî toplumu diri tutan, disiplini sağlayan, düşünce ve eylem birliğini sağlayan bu 2 kavram Sünnî toplumu dağıtmaktadır. Hem mehdi inancı hem de takiyye konusunda Şia'nın yerleşmiş teorik ve teolojik bir alt yapısı vardır. Ancak kitabî düzeyde ve söylemde Şia'dan ayrı olduğunu dile getiren Sünnîlik, kültürel düzeyde Şiî kavram ve düşüncelere açıktır. Bu esintiler, zamanla bir kasırgaya dönüşmekte ve siyasî ve dinî krizlere yol açmaktadır.

Şia'dan ve İran'an nefret eden Fetullah Gülen, aslında izlediği politik-teoloji ile tıpkı Humeyni'nin Paris'ten İran'a zaferle dönmesi ve milyonlarca taraftarının sevgi gösterileri ile karşılanmasına benzer parlak akıbet tasarlamış olmalıdır.

15 Temmuz sonrası süreçte mehdi inancının ve takiyyenin dinî durumu tartışmaya açılmıştır. Bu konuyla ilgili bilimsel çalışmalar da yapılmıştır. Ancak 15 Temmuz'un üzerinden 1 yıl geçmeden gündem değişmiş mehdiilik, tarikatlar, din-devlet ilişkileri gibi konular hızlı biçimde azalmaya başlamıştır. Bu tablo, Sünnîliğin yapısal sorunlarının sürdüğünü ve aktüel olarak aşılın krizin potansiyel olarak devam ettiğini göstermektedir.

Kutsal bir dava için seçildiğine inanan çevresindekileri de buna inandıran Fetullah Gülen, Mehdi hareketlere özgü tutum ve davranışlar üreten bir örgüt kurmayı başarmıştır. Bu örgütün diğer İslamcı gruplardan ayrı ve bağımsız bir gündemi, stratejisi ve hedefleri bulunmaktadır. İslam dünyasında yaşanan sorunlara (Filistin meselesi, Irak ve Afganistan'ın işgali, Batılı devletlerin İslam konusundaki saldırgan politikaları vs.) farklı bir hassasiyetle ancak ilginç biçimde

ve mazoşistçe Müslümanları suçlayan yaklaşımlar sergilemesi politik olduğu kadar duygusal olarak da yabancılaştığını ortaya koymaktadır.

Darbe dışarıdan bakıldığında hukuksal, siyasal ve toplumsal bir sorundur. Ancak 'içeriden' bakıldığında kültürel, dinsel, ahlakî, estetik vb. bir sorundur da. Modern sosyal bilimler, darbe ve benzeri politik krizlerin incelenmesinde büyük ilerlemeler kat etti. Ulusal ve küresel gelişmeler, ekonomik ve kültürel yapı, inanç yönetimi geniş bir araştırma yelpazesi oluşturuldu. Bunun yanında güvenlik paradigmaları ve stratejik yaklaşımlar da yeni ve bütüncül okumaların gelişmesini sağladı. 'Büyük resmi görmek', 'üst aklın stratejilerini anlamak' vb. gibi kavramlar, gündelik konuşmalara kadar yaygınlık kazandı. Ortaya oldukça somut senaryoların dökülmesi, kuşkuları da çoğaltmaktadır. Zira zekâ ve incelik ürünü bu birikim, darbeye niyet edenlere de akıl vermiyor mu? Bazı katillerin zeki yazılmış cinayet romanlarından esinlenmelerine benzer bir durumdur bu. 'Öznesini yaratan söylem' ya da 'kendini doğrulayan kehânet'e benzetilebilir.

Çağdaş siyasal ve sosyal bilimlerde adı konulmamış bir anlaşma gereği, tüm okuma ve incelemelerde demokrasi bir 'opus magnum' kabul edilmiştir. Demokrasi bir ideal, söylem, kültür ve bunların sonucu olarak kurumsal bir yapı, bir sistemdir. Demokrasiyi gerçekleştiremeyenler, aslında bir türlü onu tasavvur edip düşünemeyenlerdir. Bu durumu bir arıza ve hastalık olarak gören bilimsel (!) yaklaşımlar, sorunun kökeninde kültürel, dinsel ve coğrafi vs. özellikleri bulmaktadırlar. Bu anlayış, Batı'nın o çok sevdiği, Batı dışı toplumları hastalıklı ve tarih dışı gören, yani sorunu Batı dışı toplumlarının özlerinde varsayan özcü, ontolojik bakış açısının bir sonucudur.

Demokrasi, fantastik çağrışımları olan yoğun bir kavramdır. İfade ettiği somut değerler üzerinden onu tanımlamak, gereksiz apolojileri de önleyecektir. İslam dünyası demokrasiyi beğenmiyorken ve daha iyisinin kendisinde zaten var olduğunu iddia ediyorken, daha kötüsü ile karşılaştı. Darbeler, etnik ve dinî çatışmalar, ekonomik kriz, kültürel yabancılaşma ile radikalleşmenin at başı gitmesi gibi çok sayıda problemin içinde buldu kendini. İçinde yaşadığımız kısa tarihsel çağda dünyadaki savaşların neredeyse tamamı İslam coğrafyasında yaşanmaktadır.

Soru şudur: Demokrasi dışında nasıl bir toplumsal ve siyasal model düşünülmektedir? Hem Müslüman kimliğini korumak hem de yaşanabilir bir düzen kurmak nasıl başarılabacaktır? Entelektüel ve siyasal bir birikimi olan Raşid Gannuşî'nin ısrarla savunduğu gibi, Müslümanlar artık demokrasiyi içselleştirmek zorundadırlar. Müslüman kitlelerde demokrasi kavramına yönelik bir antipati olduğu bilinen bir gerçektir. Bazı radikal kesimlerin İslam ile demokrasi arasında kurdukları karşıtlık ilişkisinden bağımsız biçimde oluşan mesafeli yaklaşımlar

da bulunmaktadır. Soğuk savaş dönemi şartlarında Batıcı elitlerin baskıcı yönetimlerinin geride bıraktığı tepkisel düşüncelerin yanında 'demokrasiyi getirmek!' gerekçesiyle Irak ve Afganistan'ın işgal edilmesi türünden zorbalıklar, Müslümanlarda Batı'ya ve Batılı değerlere yönelik derin bir güvensizlik duygusu oluşturmuştur. Ancak İslam'ın geri dönüşü ile birlikte Ortadoğu'da din eksenli politik çatışmaların ortaya çıkması ve bunların derinleşmesi, çok dinli, çok kültürlü ve çok etnisiteli coğrafyada barış, huzur ve birlikte yaşamayı mümkün kılan bir düzen inşâ etme gereği acil bir ihtiyaçtır. Kısacası demokrasi, özgürlük ve insan haklarına saygı gibi değerleri Müslümanlar bir başkası için değil, kendi gelecekleri için talep etmek zorundadırlar.

Ortadoğu'da yaşanan mezhep odaklı çatışmalar, zaman zaman tarihsel ve toplumsal etkenlerin tartışılmasını engellemektedir. Her şeyi din üzerinden görmek ve okumak, sadece dinci fanatiklerin değil, fanatik olmayan dindarların ve dahası ne olduğuna karar veremeyen ve ne iş yaptığını fark edemeyen akademisyen ve entelektüellerin de içine düştüğü bir algı bozukluğudur. Dinselleşen siyasal arzuları teşhis etmek, parantezin dışına çıkmakla mümkündür. Bu da eleştirel düşüncenin dinsel alana dahil edilmesini gerektirir. Bunun için dinsel-teolojik olduğunu düşünülen şeylerin, gerçek yüzlerini yani sosyal, kültürel ve siyasal özelliklerini ortaya koymak gerekir. Ortadoğu'da ve gittikçe Ortadoğu'ya benzetilmeye çalışılan Türkiye'de, sorunları dinsel olarak okuyan bir zihniyetin yapısının kendini toplumda ve kamuda hissettirmeye başladığı gözlemlenmektedir. Bunu toplumsal dindarlığın bir dışavurumu olarak değerlendirmek, FETÖ olayında olduğu gibi tekrar edilemeyecek bir saflık olur.

Bu arada siyasal kavram ve değerlerin evrensel oldukları kadar yerel bağlamlardan daha çok etkilendiklerini de fark etmek gerekir. Aynı şeyler sanat ve kültür için de söylenmelidir. Bir toplumun kendi tarihsel ve toplumsal gelişiminde ortaya çıkan kavram ve değerler, diğer bir topluma aktarılmaya çalışıldığında, en azından iki sorunla karşı karşıya kalınır: İlk olarak aktarılmaya çalışılan değerlerin daima 'yabancı' olarak algılanmasıdır. İkincisi de toplumun kendi değer ve kurumlarını geliştirme sürecinin sekteye uğratılmasıdır. XX. Yüzyılda sıklıkla yapılan şey, toplumun belirli bir aydınlanma aşamasına ulaştırılması için zorlanmasıdır. Dindar ya da seküler tüm toplum mühendisleri, zihinlerindeki şablonu geliştirmek amacıyla toplumlarına sözel ya da düşünsel şiddet uygulama saplantısından kendilerini alıkoyamamışlardır.

İnsan düşüncesinin ve arzularının yerel ile evrensel arasında gidip gelmesi, bir yandan gelişme ve yeni keşiflere karşı duyulan heyecan, diğer yandan ise bir yere bağlanma, ait olma ve güvenlik ihtiyacı düşünme tarzlarına da yansımaktadır. Sivil toplum kavramının balına gelenlerin Batı ve bizde farklı hikâyeleri vardır.

Batı'da Kilise otoritesine karşı verilen savaş özgürlük, bireycilik ve hümanizm kavramlarıyla tanımlanan bir zaferle sonuçlandı. Ardından özgürlüğün yegâne düşmanın kilise olmadığı anlaşıldı. Feodal beylere, krala, devlete karşı toplumun (burada toplumun ne kadar muğlak bir gönderme olduğu ve aslında kastedilenin yükselen yeni orta sınıf-burjuvazi olduğu unutulmasa çok iyi olur!) haklarını savunan söylemler ortaya çıktı. Sivillik askerî olanın karşısı değildir. Aksine politik toplumu tanımlar ve politik toplumun ayrılmaz bir parçası olarak iktidarın karşısında duran (muhalif ya da yandaş fark etmemektedir.) dağınık toplumsal dokuyu ifade etmektedir. Örgütlü, yasayı elinde tutan ve meşru şiddet kullanma hakkına sahip devlet karşısında örgütlü biçimde sivil-toplumsal hakları savunan araçlar olarak sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır. Her STK'nın belirli bir kuruluş amacı ve çalışma alanı bulunmaktadır. Devlete karşı toplumun gözü, kulağı ve sesi olan STK'lar Batı demokrasilerinde çok önemli işlevler üstlenmiştir. Örgütlenmek, demokrasilerin vaz geçilmez şartlarından biri olarak görülmüş ve teşvik edilmiştir.

Oysa demokrasiyi kendi tarihsel tecrübesinden çıkarmak yerine dışarıdan ithal eden Batı dışı toplumlarda STK'lar çoğunluklar 'sivil' özelliklere sahip olmamışlardır. Alabildiğine politiktirler. Ya iktidara ortak olmak ya da onu etkilemek üzere hareket etmektedirler; ya da sivil-toplumsal alanda bizzat kendileri iktidar alanı oluşturmaktadırlar. Bu nedenle çok sevimsiz ve hatta saldırgan bir kategorizasyon gibi görünse de Doğu toplumlarında hala devlet dışındaki örgütlenmeler bir tehdit ve risk olarak algılanmaktadır. Bu algı boşuna oluşmamıştır ve tarihsel, politik bir arka planı vardır. Nitekim İslam coğrafyasında tarih ve günümüzde ortaya çıkan devlet dışı örgütlenmeler, güçlendiklerinde önce devlet otoritesini yönlendirmek ve mümkünse onu ele geçirmekten geri durmamışlardır. Bunun son ve en tahrip edici örneği şüphesiz FETÖ'dür.

Demokrasinin gelişmesi, millî sermayenin artması, küreselleşme gibi etkenler nedeniyle devlet-toplum ilişkilerinde yaşanan esneklik ve rahatlama, STK'ların öneminin fark edilmesine yol açtı. Böylece devletin baskıcı uygulamalarını önlemenin yanında, başta hak arama olmak üzere iktidardan istekleri etkili biçimde talep ve takip etme imkânı ortaya çıkmış oldu.

Ancak demokrasi kavramı gibi STK da yerel kültürel değerlerden etkilenir ve biçimlenir. Küreselleşme ile birlikte STK'ların farklı bir yüzüne şahit olmaya başladık. Küresel ve bölgesel güçlerin etkisi ve güdümü altından kurulan STK'lar, yerel çıkarları gözetmekten çok, bağlı oldukları devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başladılar. Farklı ilişkileri ağı içinde hareket eden her STK, diğerlerinden ayrı bir kimlik, politika ve duruş geliştirdi. Daha doğrusu bu gerçeği açık biçimde bizler yeni fark ettik. Görünüşte yerel duyarlık

ve ihtiyaçlarının gözetilmesi ve giderilmesi amacıyla kurulan ve faaliyet gösteren (başkası zaten düşünülemezdi.) STK'lar bir devletin ya da küresel gücün diğer devletlerde ya da coğrafyalarda etkinlik göstermesinin en meşru ve etkili birer aracı olarak kullanılmaktadır.

Bu çerçevede demokrasilerin 'olmazsa olmazı' sayılan ve şirin birer aparat sayılan Sivil Toplum Kuruluşları (STK)ların bizdeki duruş ve işleyişleri de ayrı bir bahisle ele alınmayı hak etmektedir. Zira cemaat olmayı kibarca reddeden ve kendini 'büyük bir camia' olarak tanımlayan FETÖ'nün sahnedeki sözcüleri, sivil toplum kavramının sempatisinden yararlanmışlardır. Ülkemizde belirli bir liberal hassasiyete sahip aydın çevresinin Gülen cemaatine olan yakınlığı, desteği ve hatta birlikte hareket etme düşüncesi, diğer nedenler bir yana, sivil toplum kavramının cazibesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Elbette bu ilişki, politik olarak bir yanılısma üzerine kuruludur. Zira Fetullah Gülen'i açık zihinli, entelektüel, ılımlı, hoşgörülü bir lider olarak gören aydınların, kendisiyle ters düşmedikleri için, Gülen'in muhaliflerine nasıl davranabileceğini görme şansları olmamıştır.

FETÖ olayında dinî değerlerin ve kavramların politize edilmeleri, İlahiyatı yakından ilgilendiren bir sorundur. Öteden bu yana İslam'ın politik bir din olduğu, dünyada belirli bir düzeni gerçekleştirmeye çalıştığı, İslam peygamberinin de henüz kendi sağlığında politik bir toplum/cemaat oluşturduğu ileri sürülerek Müslümanın inancı gereği doğal biçimde dünyayı ve içindekileri 'politik bir göz' ile algılayacağı belirtilmektedir. Özellikle İslamofobi söyleminin Batı'daki ateşli ve ısrarlı savunucuları, Müslümanların Batılı modern değerlerle uyumsuz ve tehlikeli olmalarının İslam'ı aşırı politik olmasının bir sonucu olduğu konusu üzerinde durmaktadırlar.

Tam da bu tablo içinde kendine ayrıcalıklı ve parlak bir yer arayan FETÖ, Batı'ya yönelik Müslüman tepkilerini hiç gündeme getirmeyen, Müslümanları eleştiren ılımlı bir İslam söylemi ile ortaya çıkmıştır. FETÖ, ortalıkta o kadar radikal İslamcının dolaşıyor olmasının ve zaman zaman Batı dehşete düşüren eylemlerde bulunmasının, kendisi için bir meşruiyet, sempati ve pazarlık imkânı doğurduğunu fark etmiş olmalıdır.

Ayrıca buna dinler arası diyalog çalışmalarını da eklemek gerekir. Aslında Sünnî İslam'da yeri olmayan bir dinsel otorite ihdas etme girişimi olarak görülebilecek olan Vatikan'a mektup olayı, ayrıca incelenmeye değer bir konudur. Zira İslam'da din adamları sınıfı olmadığı, dini temsil eden bir kişi ve kurumun bulunmadığı, İlahiyat fakültelerinin eğitim-öğretim ve araştırma konularıyla meşgul olduğu, Diyanet'in ise bir hizmet kurumu olduğu düşünüldüğünde, Fetullah Gülen'in hangi yetkiyi kullanarak Katolik dünyanın en tepe otoritesi olan papaya hitap

etme konumunda kendini görebildiği, siyasal ve bürokratik olduğu kadar teolojik bir problemdir de (Evkuran; 2017, 116)

Bir dünya krallığı (acaba sınırları ahirete uzanan bir krallık mı demelidir?) kurma hayali peşinde koştuğu anlaşılan Fetullah Gülen'in, bu amacı gerçekleştirme konusunda kendisine katkı ve destek sağlayabilecek her güçle ittifak kurmaya hazır olduğu, önüne çıkan ve engel olan her gücü de tasfiye etmekten çekinmediği anlaşıldı. FETÖ'nün aşırı ılımlılık ve sempati ile tam tersi bir tutum olan düşmanlık ve mücadele arasında gidip gelmesi, ulaşmak istediği amaç bilinmeden anlaşılabilir. Aşırı sevgi ile ölçüsüz nefret, bu zihniyet yapısının politik-teolojik kurulumunda yer alan yapısal bir özelliktir. Benzer bir politik-teolojiye sahip olan dinsel grupların da aynı tavırlar sergileme potansiyeli taşıdıklarını söylemeye gerek bile yoktur.

Dinden beklenen ilk ve en önemli dünyevî işlev, insandaki olumlu duygu ve düşünceleri öne çıkarmasıdır. Böylece insan toplum içinde güvenilir, dürüst, çalışkan ve tutarlı bir birey olarak yaşar. Din bu işlevi, güzel ahlâklı insanlar yetiştirerek gerçekleştirir. Tanrı inancı, ahiret ve ahlâk arasında kurulan sıkı ilişki dindar insanı metafizik olarak kurduğu gibi onu dünyada süreceği sosyal hayata da hazırlar. Metafizik derinlik, dünyadaki eylemleri anlamlandıran ve ahlâklandıran bir referans olarak çalışmaktadır.

Ancak Tanrı-ahiret-ahlâk ilişkileri yanlış ve çarpık kurulduğunda dini de dünyayı da dönüştüren ve savuran bir süreç ortaya çıkmaktadır. FETÖ olayı, dindar insanın nasıl olup da güvenilmez ve tehlikeli bir militana dönüştüğünü örneklemektedir. 'Karıncayı bile incitmeyen, mahcup, kendi halinde, inançlı' kişiler, ahlâk, hukuk ve hatta dinî ilke ve kuralları tanımayan birer terörist olarak karşımıza çıktılar. Acaba baştan itibaren böyle miydiler? Yoksa hareketin belirli bir aşamasında derinlerde bir yerlerde uyuklayan 'militan' açığa mı çıktı?

Engellenmiş olma duygusu, aşırı sevginin ölçüsüz nefret ve öfkeye dönüşmesine neden olmuş olmalıdır. Seküler radikalizm ile dinsel radikalizm arasındaki içerik ve düzey farkını anlamak için, FETÖ ile onun ilişki kurduğu ideolojileri karşılaştırmak yeterlidir. FETÖ karşılaştığı ve ilişki kurduğu her kesimi kolayca yönetebilmiş ve girdiği her ilişkiden kazançlı çıkmasını bilmiştir. Ancak çarpıtılmış ve yanlış yönlendirilmiş bir din duygusu sayesinde oluşturulabilen bireysel fedakârlıklarla kendine ait menkıbeler bile üretmeyi başarmıştır.

Fetullah Gülen'in söylemlerinde yoğun biçimde Allah'a, peygamberine ve din büyüklerine atıflar bulunmuştur. Bu atıfların diğer dinî gruplardaki benzerlerine oranla yoğunluk ve kapsam açısından ayrıldığı dikkat çekmektedir. Adeta Allah, peygamber, melekler, geçmişte yaşamış tüm önemli dinî kişiler Gülen'i ve onun hareketini izlemekte, desteklemekte, yardım etmektedir. Örneğin Fetullah

Gülen, Allah'ın kendisiyle görüştüğünü, Allah'ın planına muttali olduğunu, yüce sırların kendisi ile paylaşıldığı, yine Hz. Muhammed, melekler ve İslam büyükleri ile de görüştüğü, onlardan bilgiler aldığı, peygamberin kendi vaazını dinlediği, gaybı bildiği, levh-i mahfuzda yazılanları öğrendiği gibi ileri düzeyde iddialarda bulunmuştur (Komisyon; 2017, 14-63).

Şiflikteyoğun biçimde gözlemlenen tevellâ-teberrâ ilişkisini FETÖ'de görmek mümkündür. Her sevgi kendini nefreti de yedeği altında bulundurur. Kutsal kabul edilen bir kişi ya da nesneye karşı beslenen saplantı derecesindeki aşırı sevgi, ona karşı olanlara yönelik derin bir nefreti de elinin altında bulundurmaktadır. Sakin, ılımlı ve barışçıl olarak bilinen FETÖ'nün, siyasî bir iktidar ile mücadelesinde kendi geleneğini terk edip açık saldırı ve savaş yöntemini tercih etmesi ve en son 15 Temmuz'da silahlı güçleri ile darbe girişiminde bulunmasının arkasında motive edici güç olarak seçilmişlik düşüncesinin rol oynadığı anlaşılmaktadır (Öztürk; 75).

Kendisini kutsal ile özdeşleştirmiş bir yapı, kendisine karşı olan her davranışı hakikate yönelik bir saldırı olarak algılar. Nitekim FETÖ, seçilmiş düşüncesini inceden inceye yıllarca işlerken bağlılarına da kendisine hizmet sayesinde değer kazandıkları yanılmasını güçlü biçimde kurmuştur. Gülen örgütünün Batı'da yaygın olarak 'hizmet hareketi' olarak anılmıştır. Gerçi bazı araştırmacılar hizmet kelimesinin İngilizce karşılığını (service) göz önünde tutarak FETÖ'nün gerçekte ve somut olarak kime ve hangi güçlere hizmet ettiğini sorgulamaktadırlar. Derin biçimde dinî ve gnostik arzularla motive edilmiş ancak son derece stratejik biçimde dünyevî amaçları gerçekleştirme yolunda ilerleyen FETÖ, sosyal bilimlerde yeni çalışma alanlarının ortaya çıkmasına neden olacak derecede karmaşık bir yapılanmadır. Seküler radikal grupları ya da dinî fanatik hareketleri anlamak amacıyla geliştirilen kavramlar ve yöntemler yeterli görünmemektedir.

Allah'a ve ahirete iman etmenin, insanları güvenilir ve ahlâklı bireylerle dönüştüreceği varsayımını FETÖ örneğinde fena halde yanlışlanmış oldu. yoğunlaşmış bir iman eğer yanlış yönlendirilse dünyanın (ve belki de ahiretin de) kaybedilmesine yol açabilmektedir. Şu halde karşımıza çıkan bu 'tehlikeli tür'ü yakından tanımak ve duygu ve düşüncesini bilmek, yetiştiği ve beslendiği ortamları fark etmek gerekmektedir. Homo cemaaticus aslında çok da yabancı olmamız bir kavramdır. İlahiyat ve sosyoloji çalışmalarında kendini aşırı biçimde bir cemaat ile özdeşleştirmiş olan bireyler üzerine araştırmalara yer verilmektedir. Ancak FETÖ, homo cemaaticus'un en ileri ve radikal örneği olarak inceleme konusu olmaya adaydır.

Onun yabancılaşma süreci ile davasını içselleştirme süreci iç içe geçmiştir. Batınî yöntemlerle gizli bilgiler alan Fetullah Gülen zaten hareket mensuplarına

gerektiği yer ve zamanlarda gereken esnekliği ve pragmatizmi bahşetmekteydi. Yüce bir amaç doğrultusunda en yanlış ve akıl almaz eylemlerin bile tevil edildiği çocuksu görünümlü ancak çok tehlikeli bir örgüt oluşturan F. Gülen'in başarısı (!), Haşhaşi lideri Hasan Sabbah'ı bile kışkırtacak düzeydedir. Çünkü Hasan Sabbah'ın Ortaçağ şartlarında yaptığı işin benzerini Fetullah Gülen postmodern bir dönemde gerçekleştirmiştir. Bilim, teknoloji ve kültürün bu kadar ilerlediği ve yaygınlaştığı bir dünyada FETÖ gibi bir yapılanma oluşturmak ve onu küresel bir güce dönüştürmek gerçekten de büyük ve kapsamlı bir iştir.

Gülen yapılanmasını anlamak için teorik model oluşturmak çok kolay görünmemektedir. Bunun başta gelen nedeni, oluşturulacak teorinin mevcut siyasal, bürokratik ve dinî yapıların eleştirisine dayanmak zorunda olmasıdır. Bir süredir devam edegelen gerilimin, hiç umulmadık biçimde darbe girişimine yol açması sadece politik bir sarsıntı değildir. İslam dininin temel referanslarının, geleneksel kavramların ve manevî duyguların görünürde oldukça belirleyici olduğu teolojik bir travma yaşanmıştır. Bu tür durumlarda olayın sıcaklığı geçmeye başlayınca toplum kesimlerinde oluşan manevî sarsıntının sonuçları daha net ortaya çıkmaya başlamaktadır.

Hareket küreselleştikçe FETÖ'nün söyleminde gittikçe öne çıkan başat unsurlardan biri Mehdilik ile Mesihlik iddialarının birleştirilmesidir. Dinlerarası diyalog Fetullah Gülen'in dünya hakimiyetine ve kainat imamlığına giden yoldaki en büyük fantezisi olan ruhanî liderlik projesinin bir aracıdır (Evkuran; 2017, 89 vd.). Her türlü siyasal iktidarın üzerinde ve onlara hükmeden bir güç, mehdî ile mesihin buluşmasından, bir araya gelmelerinden ve temsil ettikleri güçleri birleştirmelerinden ortaya çıkacaktı.

Devlet-STK ilişkisi demokrasi teorilerinin en önde gelen konularından biridir. Devletin varoluş amacının bireylerin etik biçimlendirilmesi olduğu düşünen bazı düşünürler, sivil toplum yaratığını yabanî ve sert, devletin yurttaşını ise makul, ılımlı ve uygar varlıklar olarak nitelerler. Sivil toplumda bireyler makuliyetten uzak kronik bir çatışma içinde yaşarlar. Devlet ise bu çatışmaların bir uyum içinde uzlaştırıldığı aşkın bir alandır. Bu arada kültür ise bireyleri kolektif yaşam için gönüllü biçimde katılmaya hazırlayan bir etik pedagoji biçimidir (Eagleton; 119).

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte muhalefete düşen/dönüşen dindar-muhafazakâr kesim, bir politik söylem olarak sivillığın ve toplumsal olanın değeri ve özgürleştirilmesi üzerinde çokça durmuştur. Batıcı ve seküler baskılar karşısında dinî ve manevî değerlere bir hayat alanı açmak için geliştirilen bu söylem, siyasal demokratik mücadelenin de en önemli dayanaklarından biri olmuştur. Devleti ve kamu gücünü elinde bulunduran Batıcı seküler kesimlere karşı sivillığın vurgulanması anlaşılabilir siyaset ve düşünüş tarzıdır.

Ancak iktidar mücadelesinin başarıya ulaşması ile birlikte sivil değerlere bakışın da değiştiği görülmektedir. Önceden sivil olanın devlet-kamu karşısında kategorik olarak iyi olarak algılandığı bir aşamadan, devletin yeniden keşfedildiği ve sivil toplum kötülüklerinin fark edildiği yeni bir politik-teolojik evreye geçildi Türk siyasî ve toplumsal muhayyilesinde. Şimdilik devlet merkeze alan güvenlikçi söylemler öne çıkmış bulunmaktadır. Sürdürülebilir bir toplumsal düzen için toplumun ve sivil alanın da yeniden keşfedileceği yeni uzlaş ve akletme alanlarının oluşturulması gerekir. Ancak FETÖ deneyiminden gereken dersler çıkarılmamış görünüyor. Sivil alan belirli grupların inisiyatifine terk edilirken siyaset ve bürokrasi de bu süreci destekleyen tutumlar sergilemektedir. Oysa sivil toplumun tanınması, sivil alanın tüm çeşitliliği ile kabul edilmesi ve aralarından birine imtiyaz tanınmamasını gerektirmektedir. Devlet-toplum ilişkilerinde tüm bir sivil toplumsal alanın tek bir yapı tarafından temsil edilmesi, buna izin verilmesi terör ve kaosun başladığının işaretleridir.

Türkiye bundan sonra ne yapar? Bir süre güvenlikçi politikalar izleyeceği açıktır. Her ne kadar darbe FETÖ'ye havale edilmiş ise de arka planda yer alan Batılı dost ülkelerle olan ilişkilerin gerileceği, Avrasya kozunun gündeme gelmekten öteye, aktif biçimde hayata geçirileceği (geçirilmekte olduğu) beklenmektedir. FETÖ ile mücadelenin miyopluk yaratmaması için gereken adımların atılması, istenen normalleşmeyi sağlayabilir. FETÖ bilinen bir terör örgütü değildir. Bir anda terör örgütü ilan edilmiş bir yapılanmadır. 70 yıllık tarihi olan, bu süreç içinde üç nesil yetiştiren, toplumsal ve siyasal yapıda kendini kabul ettiren, ekonomik olarak da fark edilir bir güce ulaşmış bir yapıdan söz ediyoruz. Dolayısıyla bu yapının şirin ve meşru görüldüğü dönemlerde ona katılan, gönül veren, geri dönülemez manevî bağlar kuran insanların bir anda ilişkilerini kesmeleri ve hayatlarının tamamını ya da bir kısmını adadıkları, dinî bir hareket olarak gördükleri bu yapıya arkalarını dönmelerini beklemek gerçekçi olmazdı. Süreç oldukça hızlı gelişmiş, başta iktidar partisinin önde gelenleri olmak üzere, tepki geliştirmek yerine kritik durumu izlemeye almışlardır. Bu nedenle 'silahlı terör örgütü' olarak tanımlanan FETÖ'nün hangi düzeyinde ne kadar hizmet ettiği, hain darbe eylemine karışıp karışmadığı anlaşılardan insanlar hakkında verilen cezaların, toplumsal geri dönüşlerinin olacağı unutulmamalıdır. Ayrıca FETÖ ile mücadele sürecinde, bu yapının gözden zaten çıkardıklarının ceza aldığı, kritik isimlerin kendilerini korumaya devam ettiği bilgileri toplumu rahatsız etmektedir. Buna kişisel nedenlerle FETÖ ile mücadeleyi sulandırma ve yönlendirme girişimleri eklendiğinde adaletin sağlanmasına duyulan ihtiyacın ne kadar yüksek olduğu anlaşılır. FETÖ'den boşalan yerlerin baka örgütlü guruplara verilmesi de devlet-toplum ilişkilerini olumsuz etkileyebilecek diğer bir problemidir.

FETÖ olayı geçmiş ile gelecek arasında sıkışmış olan zihniyetimizin, aksayan yanları ile yüzleşmemizi sağlayan acı bir vesile olmuştur. Daha fazla özgürlük ve tartışma ile mutabakat aramak, toplumsal sağduyuyu öne çıkarmak, toplumsal ve siyasal düzenimizin güçlendirilmesi için kaçınılmaz görünmektedir.

KAYNAKLAR

Eagleton, Terry, *Tanrı'nın Ölümü ve Kültür*, çev. Selin Dingiloğlu, Yordam Kitap, İstanbul, 2014

Evkuran, Mehmet, *Sünnî Paradigmayı Anlamak-Bir Ekolün politik ve Teolojik Yapılanması*, 3. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017

....., *15 Temmuz Üzerine Düşünceler*, Eski Yeni Yayınları, 2017

Komisyon, *Kendi Dilinden FETÖ-Örgütlü Bir Din İstismarı*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2017

Öztürk, Mustafa, *FETÖ-Din Sermayesinden İktidar Devşirmek*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 217

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a1ea-019ad8418.83998710 erişim tarihi: 29.11.2017, 12: 28

15 TEMMUZ SONRASI SÜREÇTE TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Doç. Dr. Cengiz GÜL

Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi
cengizgul2002@yahoo.com

ÖZET

En son 15 Temmuz darbe ve işgal harekatiyle kendini gösteren Türk darbecilik pratiğinin siyasal temelinde, parlamenter sistemin, kuvvetler ayrılığını sağlayamayan iç içe geçmiş yasama-yürütme olgusuna ilaveten, yürütmenin, kendi içinde çatışma potansiyeline çanak tutan çift başlı yapısı ile parlamenter sistemin adeta doğal bir özelliği haline gelen koalisyon hükümetleri sebebiyle ortaya çıkan istikrarsız, güçsüz ve demokratikliği zayıf hükümetler olgusu yatmaktadır. Böylesine siyasal kaotik ve kaygan bir zemin üzerinde yeşermesi ve büyümesi, adeta kaçınılmaz olan askeri, bürokratik ve jüristokratik vesayet odaklarının doğrudan veya dolaylı darbesine veya darbe teşebbüsüne şahit olan Türkiye'nin, bu vesayet odaklarının da arkasında, onları dizayn edip, kendi amaçları doğrultusunda kullanacak kadar devleti ele geçirmiş olan daha sinsi ve tehlikeli bir üst vesayet merkezi olarak FETÖ'nün, 15 Temmuz 2016'daki darbe, iç savaş ve işgale yönelik teşebbüsü karşısında, daha fazla gecikmeden Cumhuriyet tarihinde ilk kez halkın inisiyatifiyle yapılan siyasal sistem reformunu hayata geçirmesi kaçınılmaz olmuştur. İşte, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen Anayasa Değişikliği'nin ana eksenini ise, demokratik siyasal sistem zemininde, mevcut hükümet modelinin Türkiye tipi bir başkanlık sistemine dönüştürülmesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Hükümet Sistemi, 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü, Cumhurbaşkanlığı Sistemi, Vesayet, Anayasa Referandumu.*

TRANSFORMATION OF GOVERNMENT SYSTEM IN TURKEY AT PROCESS AFTER JULY 15

ABSTRACT

The fact of unstable, powerless and weak democratic governments caused by the coalitions, which has become a natural feature of the parliamentary system with its double-headed structure and potential for conflicts, in addition to the inherent legislative-executive nature of the parliamentary system that can not provide separation of powers, is lying under the political basis of Turkish couping practice, which has been manifested itself with the latest July 15th coup d'etat and occupation campaign. Turkey has witnessed direct and indirect coup d'etat of military, bureaucratic and juristocratic centers of tutelage, which is almost inevitable to grow on such a politically chaotic and slippery ground. Behind these centers of tutelage, FETO is a more insidious and dangerous top center of tutelage which has designed and used them for his own purposes and has taken over the state. In response to the coup, civil war and occupation on July 15th, 2016, the reform of the political system has become inevitable. This reform was made with the initiative of the people for the first time in the history of the Republic. The main axis of the amendment of the Constitution adopted with a referendum on April 16, 2017 is the transformation to Turkish type presidential system of the existing government model on the ground of the democratic political system.

Keywords: *Government System, 15 Temmuz Coup Attempt, Presidential System, Tutelage, Constitution Referendum.*

1. GİRİŞ

16 Nisan referandumuyla kabul edilen son Anayasa değişikliğinin özünde, *başkanlı parlamenter sistem veya pasif yarı-başkanlık sistemi* olarak da nitelendirilebilecek mevcut hükümet modelinden, başkanlık sisteminin Türkiye'ye uyarlanmış tipine (Türk tipi başkanlık için bkz. Bozlağan, 2016; Keser, 2017: 433 vd), yani *Cumhurbaşkanlığı Sistemine* geçiş yapılması yatmaktadır. (Altun, 2017; Uçum, 2017). Cumhuriyet tarihi boyunca, halkın ilk kez yapımında aktif rol üstlendiği bu hükümet sistemi reformu yapılanaya kadar, özellikle darbeler sonrasındaki anayasalarla, bu ülkeye *otorite ve özgürlük* alanına dair pek çok konunun dayatıldığına şahit olunmuştur. İşte bu hükümet sistemi reformunun gerçekleşmesiyle, Ağustos 2014'te Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kuralının da hayata geçmesi sonrasında uygulanmaya başlanan yarı-başkanlık modeli içerisinde, hem yürütmenin çift başlı yapısının yol açtığı çatışma riskleri, hem de

yürütmenin, parlamentodaki çoğunluğa ya hiç sahip olmadığı veya bu çoğunluğu sonradan yitirdiği durumlarda ortaya çıkması, neredeyse muhakkak olan bir siyasal kaosa (kohabitasyon)¹ davetiye çıkarabilme potansiyelini bertaraf etmek için, başkanlık sistemine yarısıyla değil de, tam olarak geçme teşebbüsü anlamındaki bu Anayasa değişikliği, demokratik rejim zemini üzerinde yükselen, ancak verimsiz ve ağır işleyen, koalisyon hükümetlerine çanak tutan ve vesayet etkisine her an açık olan mevcut hükümet modelini dönüştürmeyi amaçlamaktadır. (Aksi görüş için bkz. CHP, 2017).

Başkanlık sistemi, Türkiye'nin ülke ve devlet olarak bünyesine yakışan bir siyasal elbisenin dikilmesi arayışları çerçevesinde, son kırk yıl içinde dönem dönem gündeme getirilmiş, ancak gereken siyasal ve de sosyal destek bulamadığı için hep geri çekilmek zorunda kalınan bir tekliften öteye geçememiştir. Bu teşebbüslerin hukuki bir sonuca kavuşturulduğu son Anayasa değişikliğiyle getirilen Cumhurbaşkanlığı Sisteminin, Türkiye'nin sosyo-politik şartlarının da² zorlaması sonucunda, yasama ve yürütme organlarının karşılıklı ve eş zamanlı seçim yetkileriyle donatılması özelliği dışında, başkanlık sistemiyle aynı özellikleri taşıyan bir hükümet modeli (Bozlağan, 2016: 58, 128 vd.) olduğu ve parlamenter ve yarı-başkanlık sistemleri gibi, temsili demokrasinin bir örneği sayılması gerektiği gayet açıktır. Ancak tabii ki bu teorik yaklaşımın, ülkemiz açısından siyasal pratikte de teyit edilmeye ihtiyacı vardır. Bunu için de sistemin uygulamaya geçmesini beklemek ve pratikte nasıl sonuçlar göstereceğini takip etmek gereklidir.

2. REFERANDUM SONRASINDA TBMM'NİN YENİ KONUMU

16 Nisan 2017 tarihindeki referandumla kabul edilerek resmileşen Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair 6771 sayılı Anayasa Değişiklik Kanunu'nun, yasama organı olarak TBMM'ni ortadan kaldıracağı veya kaldırmamakla birlikte, demokratik sistem içindeki güç ve yetkilerini bir hayli tırpanlayarak etkisizleştireceği ve adeta sembolik bir konuma indirgeyeceği yönünde pek çok manipülatif iddia, referandumun hem öncesi hem de sonrasında ileri sürülmüştü. Şimdi bu incelememizde, anayasa değişikliği sonrasında TBMM'nin yapısı, yetki ve görevleri bakımından nasıl bir konuma gelmiş olduğu,

¹ İktidarın farklı siyasal partilere bağlı başkan ve başbakanla paylaşılmak zorunda kalınması, yani çift başlı yürütmenin her iki kanadının zıt siyasal eğilimleri yansıtması durumunda ortaya çıkan siyasal kriz olgusunu ifade eden kohabitasyon (cohabitation) kavramı ve Fransa'da yaşanan siyasal pratikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. (Gül, 2017: 209 vd).

² "Her ülkenin yönetim tarzı, adı ne olursa olsun, kendi geçmişine ve geleneğine uygun olarak şekillenmiştir." (Erdoğan, 2017: 9).

eski ve yeni anayasal düzenlemelerin karşılaştırması yapılmak suretiyle ele alınacaktır. Öncelikle şunu belirtelim ki, Anayasa Değişikliğinin 3 maddesi dışında, diğer tüm hükümleri normalde 3 Kasım 2019'da veya daha erken bir tarihte seçim yapılacak olursa da, o tarihte yürürlüğe girecektir. Yani bu değişikliğin büyük kısmı hâlihazırda yürürlüğe girerek uygulamaya başlamış değildir. Bu kapsamda TBMM'nin yetki-görev ve yapısına ilişkin değişiklik öngören hükümlerin de daha sonra yürürlüğe gireceğini belirtmek gerekir. Yürürlüğü sonraya bırakılsa da Anayasa Değişikliği, acaba TBMM'ni ortadan kaldırmış mıdır? şeklindeki, Anayasa Değişiklik metnini değersiz kılmaya yönelik manipülatif bir soru karşısında, durumun hiç de iddia edildiği biçimde olmadığını öncelikle ifade etmek gerekir. Bu çerçevede TBMM'nin, Anayasa Değişiklik metninin 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18. maddelerinde doğrudan veya dolaylı olarak düzenlenmiş olduğuna dikkati çekmek gerekir. Anayasa Değişiklik metninin neredeyse tüm maddelerinde yapısı, süresi, görev ve yetkileri bakımından düzenlenen TBMM'nin, bu AY değişikliğinin kabulü sonrasında ortadan kaldırılacağını ileri sürmek, hukuken mümkün olmadığı gibi, hakkaniyete de uygun düşmemektedir.

2.1. Anayasa Değişikliğinin TBMM'nin Yetki ve Görevleri Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de yeni geçilen hükümet sistemi olarak Cumhurbaşkanlığı Sisteminde,³ yasama organı olan TBMM'nin yetki ve güç bakımından, eskiye oranla bir hayli zayıflayacağı ve etkinliğini kaybedeceği noktasında da yoğun itirazlar yapılagelmektedir. (Aksi yönde görüş için bkz. Fendoğlu, 2017: 93). Bu iddia ve itirazların da doğruluk payını ve hukuki analizini karşılaştırmalı olarak yapmak mümkündür. TBMM'nin görev ve yetkilerini düzenleyen Anayasa Değişiklik metninin 5. maddesi, 1982 Anayasası m. 87'den, sadece *“bakanlar kurulunu ve bakanları denetlemek, bakanlar kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek”* ifadelerini çıkarmıştır. Bu ifadeler de zaten, Cumhurbaşkanlığı (başkanlık) hükümet sistemine geçiş yapılmasının zorunlu bir sonucudur. Zira başkanlık sistemlerinde yürütme tek başlı-monist olduğundan ayrı bir bakanlar kuruluna ihtiyaç yoktur ve de yine başkanlık sistemlerinde yasama organı yürütme organına kararname çıkarma yetkisi vermeye de yetkili olmayıp, bu yetki başkana doğrudan doğruya anayasayla tanınmaktadır. Bunun dışında 1982 AY. m. 87'de TBMM'nin, *“kanun koymak, değiştirmek, kaldırmak, bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek vs.”* gibi

³ “Cumhurbaşkanlığı Sistemi”nin, anayasa hukuku literatüründe ve uygulamada daha önce karşılaşılan bir sistem olmadığına ve dolayısıyla böyle bir sisteme geçmenin sonuçlarının da öngörülebilir olmadığına özellikle vurgu yapan doktrin görüşleri için bkz. (Özbudun, 2017: 327; Gözler, 2017b: 49; Eren, 2017).

diğer tüm yetkileri aynen devam etmektedir. Hatta önceki düzenlemede yürütmeye (bakanlar kuruluna) de verilen kanun önerme yetkisinin, tek istisna dışında tümüyle TBMM'ne bırakılması açısından, TBMM'nin yürütme karşısında daha da bağımsız ve güçlü bir konuma geldiğini söylemek mümkündür.

AY. m. 87'den çıkarıldığını söylediğimiz “bakanlar kurulunu ve bakanları denetlemek” yetkisinin ise, aslında yasamanın elindeki denetim araçlarından (Alkan, 2017: 471 vd.) sadece *gensoru* yetkisinin kaldırılması biçiminde anlaşılması gereklidir. Zira Anayasa Değişiklik metninin 6. maddesi, 1982 AY m. 98'de “TBMM, meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla bilgi edinme ve denetim yetkisini kullanır” demek suretiyle, önceki 5 denetim yolundan 4'ünü muhafaza etmiştir. (Küçük, 2017/a; Tezkan, 2017/a). Değişiklikle kaldırılan gensoru denetim mekanizması ise, hükümet sistemi değişikliğinin zorunlu bir sonucu olmuştur. Gensoru mekanizması, parlamenter sistemin ve bir dereceye kadar da yarı-başkanlık modellerinde parlamentonun hükümeti siyaseten denetleyebildiği bir araçtır. Ancak son Anayasa Değişikliğiyle, Türkiye'de hükümet sisteminde önemli bir değişiklik yapılarak başkanlık sisteminin bir türevi olarak Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçilmiştir.⁴ Bundan dolayı bu sistemde sert kuvvetler ayrılığının da etkisiyle, yasama organının yürütmeyi siyaseten sorumlu bularak onun hukuki varlığına son verebilmesi söz konusu olamaz. Zaten Türkiye'nin parlamenter ve yarı-başkanlık biçiminde geride bıraktığı anayasal uygulaması sürecinde, şimdiye kadar 500'e yakın sayıda verilen gensoru önergelerinden sadece 4'ünün TBMM'de görüşülerek kabul edildiğini, bunlarda da hükümetin değil, sadece bakanların görevden düşürülebildiğini önemle vurgulamak gerekir. Tek parti hükümetlerine karşı kullanılması zaten bir anlam taşımayan, ancak koalisyon hükümetlerinde çok nadir biçimde etkili olabilen bir denetim aracı olarak gensorunun, fiilen ve siyaseten gördüğü asıl fonksiyon, Meclisteki muhalefet kanadının, büyük ölçüde reddedileceğini bildikleri halde, iktidar parti veya partilerini gensoruyla meşgul ederek hükümetleri iş göremez hale getirmek olmuştur. Gensoru mekanizması, hükümet sistemi değişikliğinin zorunlu bir sonucu olarak anayasadan çıkarılmış olsa da, diğer denetim araçlarından olan *meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve yazılı*

⁴ Aksi yönde görüş açıklayan Özbudun'a göre, “2017 değişikliğiyle kurulan sistem, karşılıklı fesih ya da seçimleri yenileme mekanizmasını kabul ederek, bu sistemden (başkanlık sistemi) sapmıştır. Bu nedenle sisteme, önceleri “Türk tipi başkanlık sistemi”, daha sonraları da dünya literatürü ve uygulamasında örneği olmayan “Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi” adı verilmiştir” (Özbudun, 2017: 327).

soyu aynen korunmaktadır.⁵ Hatta TBMM'nin bu denetim araçlarını kullanması daha da kolaylaştırılmış ve etkili hale getirilmiştir.

Yapısal anlamda TBMM'nin geldiği yeni konuma bakıldığında ise, üye sayısının 550'den 600'a çıkarılması ile nüfus başına düşen milletvekili sayısı çoğaltılmış ve böylece Meclisin temsil kabiliyeti artırılarak Avrupa Birliği ülkelerindeki ortalamalara, nispeten yaklaşmıştır. (Fendoğlu, 2017: 91).⁶ Milletvekili seçilme yaşının 25'ten 18'e indirilmesiyle de, bu yaş aralığında bulunan 9 milyona yakın genç nüfusun seçilebilme imkânı kazanmasıyla TBMM, çok daha geniş bir temsilci kitlesini bünyesinde barındırmak suretiyle demokratik temsil güç ve kabiliyetini daha da artırmış olacaktır.

2.2. TBMM'nin Daha Güçlü, Etkili ve Bağımsız Bir Parlamenta Dönüşümü

Anayasa değişikliği metniyle gensoru sistemden çıkarılmış olsa da, ondan daha da etkili olabilecek bir *siyasal denetim* aracına ise, dolaylı da olsa, TBMM'nin aldığı/alacağı, *seçimleri yenileme kararı* ile şahit olunmaktadır. Şöyle ki, TBMM 5'te 3 çoğunlukla seçimleri yenileme kararı aldığı anda, TBMM ile birlikte Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin de eş zamanlı olarak yenilenecek olması, Cumhurbaşkanı ve O'nun partisiyle uzlaşmazlığa düşen Meclis çoğunluğunun giderayak, adeta Cumhurbaşkanını da görevden alması şeklinde bir sonuç meydana getirecektir.⁷ Bu da hem tıkanan sistemin açılmasına ve hem de Cum-

⁵ Doktrinde, TBMM'nin gensoru dışındaki bu denetim araçlarının, yürütme üzerinde etkin bir kontrol ve denetleme sağlama kabiliyeti taşımadığına dikkat çeken bir görüş için bkz. (Özbudun, 2017: 328).

⁶ TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Türkiye ile Avrupa Birliği ülkelerindeki mevcut milletvekili sayısının nüfusa oranını karşılaştırdı. 29 ülkenin incelendiği araştırma raporunda, AB ülkelerinde nüfusa düşen parlamenter sayısının Türkiye'nin çok çok üzerinde olduğu görüldü. Rapora göre, AB ülkelerinde bir temsilci ortalama 54 bin kişiyi temsil ederken, 80 milyon nüfusa sahip Türkiye'de 143 bin 166 kişiye bir milletvekili düşüyor. AB ülkelerinde parlamentolara gönderilen temsilci sayısı Türkiye'nin üç katı olarak raporda yer aldı.

Raporda, AB ülkelerinde bir milletvekiline düşen kişi sayısı ise şu şekilde ifade edildi: Almanya'da 123 bin 181, Hollanda'da 75 bin 463, İspanya'da 72 bin 67, Polonya'da 67 bin 799, İtalya'da 63 bin 724, Belçika'da 53 bin 761, Macaristan'da 49 bin 399, İngiltere'de 45 bin 94, Portekiz'de 44 bin 962, Romanya'da 42 bin 495, Çek Cumhuriyeti'nde 37 bin 558, Slovakya'da 36 bin 175, Yunanistan'da 35 bin 978, Avusturya'da 35 bin 658, Danimarka'da 31 bin 884, Bulgaristan'da 29 bin 804, İsveç'te 28 bin 226, Hırvatistan'da 27 bin 753, Finlandiya'da 27 bin 437, İrlanda'da 21 bin 369, Litvanya'da 20 bin 487, Letonya'da 19 bin 690, Slovenya'da 15 bin 878, Estonya'da 13 bin 29, Kıbrıs R.Y.'de 10 bin 604, Lüksemburg'ta 9 bin 603 ve Malta'da 6 bin 683. (Aljezeera, 2017).

⁷ Doktrinde de bu konuda; yasama organı, kendi seçimlerini de yenilemek kaydıyla, beğenmediği Cumhurbaşkanının görevine son verme imkânına sahip olduğuna göre, Cumhurbaşkanının, sadece halka karşı değil, aynı zamanda yasama organına karşı da

hurbaşkanının Meclis çoğunluğuyla iyi geçinmenin yollarını arayarak siyasal uzlaşma kültürünün yerleşmesine zemin hazırlayacaktır. Yürütmenin hazırladığı bütçenin, görüşülüp onaylanması yetkisinin de yine TBMM’nde olduğunu ifade etmek gerekir. TBMM bu noktada, yürütmenin asıl bütçesini olduğu kadar geçici bütçesini de reddedebilme yetkisine sahiptir. TBMM, Cumhurbaşkanının OHAL ilan etmesi durumunda, gerekli görürse OHAL süresini kısaltmaya, uzatmaya ve hatta kaldırmaya da yetkilidir. TBMM’nin yetki ve etkisinin arttığını gösteren bir diğer nokta ise, yeni adıyla Hâkimler Savcılar Kurulu (HSK)’na Meclisin de üye seçebilecek olmasıdır. Bundan böyle TBMM ilk defa, 13 üyeli HSK’nun 7 üyesini, ilgili birimlerin göstereceği adaylar arasından, ilk turda 2/3 veya ikinci turda 3/5 nitelikli çoğunluğun gizli oyuyla seçecektir. Bu suretle Meclis’in yetkisi arttığı gibi, HSK’nun da demokratik bir meşruiyet kazandığı görülmektedir.

Anayasa Değişikliği yapılmadan önce, AY. m. 116’ya göre belli şartlar altında da olsa, Cumhurbaşkanının TBMM seçimlerini yenileme yetkisi olmasına rağmen, TBMM’nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerini yenileme yetkisi bulunmuyordu. Adeta tek taraflı bir fesih yetkisi⁸ söz konusu idi. Değişiklik sonrasında ise, Anayasa Değişikliğinin 11. maddesiyle TBMM’ne de bu yetki tanınmış ve yasamanın yürütme karşısında eli daha da güçlenmiştir.⁹ Her ne kadar TBMM’nin, yürütmenin sorumlu kanadı olan Bakanlar Kurulunu gensoruyla görevden alabilmesinin yolu açık idi, ancak bu yolun da pek kullanışlı ve sonuç verici olmadığına yukarıda temas etmiştik. Anayasa değişikliğiyle birlikte, öncesine nispeten TBMM’nin, Cumhurbaşkanını yargılasın diye Yüce Divan’a (AYM) gönderme yetkisinde de, hem isnat edilen suç tipi hem de aranan çoğunluklar bakımından bir kolaylaştırma ve dolayısıyla yetki artışı yapılmış olmaktadır. Önceki düzenlemede, zaten kanunda tanımlanmamış bir suç olarak “*vatana ihanet*” sebebiyle ancak 3/4 çoğunlukla (413 milletvekili) alınabilen Yüce Divan’a sevk kararı, yeni düzenlemede ceza kanunlarında tanımlanmış “*herhangi bir suç*” sebebiyle ve daha düşük bir oran olan 2/3 çoğunlukla (400 milletvekili)¹⁰ alınabilecektir.

Anayasa değişikliği öncesinde, yürütme organının sahip olduğu olağan dönem Kanun Hükmünde Kararnamesi (KHK) ve tüzük çıkarma yetkileri ise, de-

sorumlu olacağına dikkati çekilmektedir. (Gözler, 2017b: 49).

⁸ “Fesih” ve “seçimlerin yenilenmesi” kavramlarının farklılığına dair bir karşılaştırma için bkz. (Turhan, 1989: 159-161).

⁹ Son Anayasa değişikliği öncesinde ve sonrasında, aslında bir *fesih* değil de, *seçimleri yenileme* yetkisinin anayasal bir kavram olarak tercih edilip kullanıldığını ifade etmek gerekir.

¹⁰ Buradaki 413 ve 400 sayıları, TBMM’nin yeni üye tam sayısı olan 600 üzerinden değil de, değişiklik öncesindeki 550 sayısı esas alınarak elde edilmiştir.

ğişiklik sonrasında artık olmayacaktır. KHK'lerin yerine getirilmiş gibi görünen Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ise, zaten 1982 AY. m.107'de var olan, ancak Anayasa Değişikliğiyle düzenleme alanı, yürütme alanıyla sınırlı olarak genişletilen bir hukuk normudur. Ancak bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin, *kanunla açıkça düzenlenen bir alanda ve sadece (münhasıran) kanunla düzenlenecek bir alanda* çıkarılması mümkün değildir. Çıkarıldığı takdirde Anayasa Mahkemesi'nde iptal edilebilecektir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle düzenlenen bir konuda TBMM'nin kanun çıkarması durumunda Kararnamenin hükümsüz/geçersiz sayılacağına da AY değişikliği m. 8 atıf yapmaktadır. Bu da Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin, hukuk normları hiyerarşisinde kanunun altında olması anlamına gelmektedir. Önceki düzenlemede olan KHK'ler ile yürürlükteki bir kanun değiştirilip kaldırılabilirken, KHK'lerin yerine geldiği söylenen Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, bir kanunla çatıştığı durumda hükümsüz sayılıp yürürlükten kalkacaktır. Buraya kadar anlatılanlar da dikkate alındığında, yapısal ve fonksiyonel yönden içiçe geçmiş bir yasama-yürütme görüntüsünden, daha sağlam ve gerçekçi bir kuvvetler ayrılığına zemin hazırlayan, TBMM'ni yürütme karşısında eskisine göre daha güçlü, bağımsız ve denetleyici bir konuma getiren bu anayasal manzara karşısında (Fendoğlu, 2017: 93), hala TBMM'nin ortadan kaldırıldığını veya güç ve yetkilerinin minimize edildiğini iddia etmenin, hakkaniyet ve hakperestlikten ne kadar uzak düştüğü açıktır.

3. YENİ HÜKÜMET SİSTEMİNDE YÜRÜTMENİN KONUMU

3.1. Anayasa Değişikliğinin Cumhurbaşkanının Siyasi ve Cezai Sorumluluğu Üzerindeki Etkileri

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen referandum sonuçlarına göre % 51.41 evet oyu çıkararak kabul edilen anayasa değişikliğinin temelinde, mevcut yarı-başkanlık hükümeti modelinden cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş olgusu yatmaktadır. Türkiye'nin sosyo-politik şartlarının da bir zorlamasıyla başkanlık sisteminin ülkemize adapte edilmiş bir türü olarak kendini gösteren Cumhurbaşkanlığı Sistemi (Fendoğlu, 2017: 90) içerisinde, Cumhurbaşkanının tüm yürütme yetkilerini kendinde toplamasına ve gücünün artmasına sıkça atıf yapılsa da, onun değişiklik öncesindeki gibi, sadece yetkili ve sorumsuz olmakla kalmayıp, değişiklikte sorumlu ve hesap sorulabilir bir konuma da getirilmiş olduğuna önemle dikkat çekmek gerekir. İşte tam da burada, Anayasa Değişikliği sonrasında Cumhurbaşkanının siyasi ve cezai sorumluluk cephesinde nasıl bir değişikliğin olduğu, mukayeseli biçimde anlatılacaktır.

3.2. Siyaseten Sorumsuz Cumhurbaşkanından Sorumlu Cumhurbaşkanına Geçiş

1982 Anayasası, 16 Nisan 2017 tarihindeki referandumla kabul edilen Anayasa Değişikliğine kadar, siyaseten tam sorumsuz ancak çok yetkili bir cumhurbaşkanlığı makamı öngörmekte idi. Siyaseten tam sorumsuzluk, Cumhurbaşkanının görev süresi içinde, ne kadar siyasi yanlış ve hata yaparsa yapsın, ne TBMM ne de başka bir organ veya halk tarafından görevden alınamaması anlamına gelmektedir. (Atar, 2017: 298). Zaten anayasal açıdan geniş icrai yetkilerle donatılan ve 2007'deki halk tarafından seçilme kuralının da gelmesi sonrasında, doğrudan demokratik meşruiyet gücünü de elde eden bir Cumhurbaşkanının siyasi sorumluluğunun hiç olmaması, kamu hukukundaki, 'yetkinin olduğu yerde sorumluluk da mutlaka olmalıdır' yönündeki genel ilkeye aykırılık oluşturmaktaydı. Her ne kadar "karşı imza kuralı" çerçevesinde cumhurbaşkanının, altında imzasının olduğu işlemlerden dolayı sorumluluk başbakan veya ilgili bakana yükleniyordu. (Özbudun, 2017: 316). Ancak 1982 Anayasası uygulamasında Cumhurbaşkanının tek başına imzasıyla sonuç meydana getiren işlemler yapabilmesi ve bunlardan dolayı da AY. m. 105 ve 125 gereği yargı denetiminin kapalı olması, hukuk devleti açısından ciddi sıkıntılar oluşturmakta idi. 16 Nisan 2017 tarihli referandumla kabul edilen AY değişikliğinde ise yürütmedeki iki başlılığın kaldırılmasının da etkisiyle, Cumhurbaşkanının hem TBMM'ne karşı hem de özellikle doğrudan halka karşı bir siyasi sorumluluk altına girmekte olduğu görülmektedir.¹¹ Şöyle ki, başkanlık sistemlerinde normalde olmayan, seçimleri yenileme yetkisine sahip olan TBMM, bu yetkisini kullandığı anda sadece kendisinin değil, Cumhurbaşkanının da seçime gitmek zorunda kalmasına kapı açmış olacaktır. Bu da bir nevi, araları iyi olmayan Cumhurbaşkanına karşı siyaseten bir hesap sorma anlamına gelecektir. (Gözler, 2017: 57). Aynı zamanda bunun, uzlaşmanın etkisiyle sistemin tıkanmasını bertaraf etmeye yönelik pozitif bir katkısı da olacaktır. Cumhurbaşkanının, TBMM'ne karşı dolaylı biçimdeki bu siyasi sorumluluğunun yanında, ayrıca halka karşı da doğrudan bir siyasi sorumluluk altında olduğu açık bir realitedir. (Gözler, 2017/a). İster kendisinin isterse TBMM'nin seçimleri yenileme yetkisini kullanmasıyla olsun, ya da 5 yıllık görev süresinin tamamlanmasıyla olsun, ikinci dönemi için tekrar seçilmek isteyen bir

¹¹ Doktrinde, bu konunun tartışılabilir olduğuna şöyle işaret edilmektedir: "2017 Anayasa değişikliğiyle getirilen hükümet sistemi, ne Cumhurbaşkanı, ne Cumhurbaşkanını yardımcıları, ne de bakanlar bakımından TBMM'ne karşı bir siyasal sorumluluk mekanizması tesis etmiştir. Buna karşılık bu değişiklikte getirilen karşılıklı fesih ya da seçimleri yenileme yönteminin, Cumhurbaşkanı yönünden bir nevi siyasal sorumluluk mekanizması teşkil edip etmediği tartışılabilir", (Özbudun, 2017: 316).

Cumhurbaşkanı adayının ikinci defa seçilmemesi, onun ilk dönem performansının başarısız görülerek halktan onay alamaması, dolayısıyla da halka hesap vermek zorunda kalması anlamına gelecektir. Böylesi bir siyasi sorumluluğun, belki ikinci dönemini yaşayan bir Cumhurbaşkanı açısından söz konusu olamayacağı ileri sürülebilir. (Atar, 2017: 298). Ancak bu öngörünün de haklı olduğu pek söylenemez. Kendi adına kaybedecek bir şeyi olmadığını düşünen bir Cumhurbaşkanı'nın, bu ikinci döneminde büsbütün sorumsuzca ve keyfi biçimde hareket edemeyeceğini belirtmek gerekir. Zira Cumhurbaşkanı'nın bir partiye mensup olduğu da hesaba katılırsa, kendisinden sonra partisinin cumhurbaşkanlığı için yine demokratik yarışa gireceğini düşünen bir cumhurbaşkanının, kendi partisinin itibarı ve geleceği adına ikinci dönemini de halka hesap verme psikolojisi içinde geçireceği veya geçirmesi gerektiği, göz ardı edilemez bir gerçeklik olarak kendini göstermektedir.

3.3. Cezai Sorumluluk Bakımından Cumhurbaşkanı'nın Yeni Konumu

Cumhurbaşkanı'nın görevi esnasında bir suç işlemesi nedeniyle söz konusu olan cezai sorumluluk konusunda ise, 1982 Anayasası m. 105/3'e bakıldığında; "*vatana ihanet*" suçu dışında, cumhurbaşkanı'nın cezai açıdan hiçbir sorumluluğunun olmadığını ifade edilebilir. Kapsamının ne olduğu belli olmayan bu vatana ihanet suçunun, Türk Ceza Kanunu dahil hiçbir ceza kanununda tanımlanmadığı da bilinmektedir. 1982 Anayasası m. 38/1 ile 5237 sayılı TCK m. 2/1'deki, "*kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez*" hükmü gereği bir cumhurbaşkanı'nın hangi fiilleri işlediği hallerde vatana ihanet suçu işlemiş olduğu kanunen açıkça tanımlanıp belirtilmediği sürece, onun TBMM'nde suçlandırılıp AYM'ne yargılanması için gönderilmesi durumunda bile, "kanunsuz suç ve ceza olmaz" biçimindeki temel hukuk ilkesine aykırılık gerekçesiyle bir mahkûmiyet kararının verilemeyeceği açıktır. Bu konuda Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi'nin TCK m. 2/3 gereğince kıyas ve geniş yorumda bulunması da yasak olduğu için, mecburen beraat kararı vermesi gerekecektir. Böylesine, adeta hayali bir vatana ihanet suçu sebebiyle suçlandırılması için de, anayasadaki en yüksek nitelikli çoğunluk oranı olan ve sağlanması neredeyse imkânsız olan TBMM üye tam sayısının 4'te 3 çoğunluğunun öngörülmesi, cumhurbaşkanı'nın az da olsa var zannedilen cezai sorumluluk ihtimalini fiilen adeta sıfıra indirmektedir. (Gül, 2017a: 232).

16 Nisan'daki referandumla kabul edilen Anayasa Değişikliğine baktığımızda ise, Cumhurbaşkanı'nın cezai sorumluluk yolunun önündeki engellerin kaldırılarak işlerlik kazandırıldığı görülmektedir. Şöyle ki, AY Değişiklik metni m. 9'da "*cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla...*" demek suretiyle,

sorumluluk alanını vatana ihanet suçu ile sınırlamayı, bütün suç tipleri açısından Cumhurbaşkanından hesap sorulabileceğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, görevi esnasında hangi suçu işlemiş olursa olsun, bir Cumhurbaşkanının yargılanması için Yüce Divan (AYM)'a gönderilmesinde aranan, TBMM üye tam sayısının 4'te 3 oranının düşürülerek 3'te 2'ye getirilmesi de, Cumhurbaşkanının ceza sorumluluğunun hayata geçirilmesini kolaylaştıran olumlu bir düzenleme olmuştur. (Gül, 2017a: 232). Bununla yakından ilgili diğer bir olumlu düzenleme de, "...hakkında soruşturma açılmasına karar verilen Cumhurbaşkanı seçim kararı alamaz" yönündeki hükümdür. Böyle bir yasak getirilmeseydi, cumhurbaşkanının, aleyhine ceza soruşturması açılması konusunu görüşen TBMM'ne karşı, seçimleri yenileme yetkisini, adeta bir şantaj aracı ve koz olarak kullanmak suretiyle baskı yapabilmesi ve bu suretle de kendisinin Yüce Divan'a sevk edilmesini engelleyebilmesi mümkün hale gelirdi.

Anayasa Değişiklik metni m. 9, Cumhurbaşkanının yanı sıra, cezai sorumluluk bakımından Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanların da Cumhurbaşkanı gibi aynı hükümlere tabi olmalarını öngörmektedir. Ayrıca, bu durumlarda Cumhurbaşkanlığı görevinin, Yüce Divan'a sevk kararı ile değil de, ancak yargılama sonunda seçilmeye engel bir suçtan alınacak bir mahkûmiyet ile sona ereceği kuralına da bu Anayasa Değişikliğinde yer verildiği görülmektedir. Böylelikle değişiklik öncesinde Anayasanın hüküm getirmediği için, görevinin evleviyetle, TBMM'nin sevk kararıyla sona ermesi gerektiği yönündeki spekülatif yorumların da önü kapanmış olmaktadır.

Sonuç olarak, hem siyasi hem de cezai sorumluluk bakımından, Anayasa Değişikliği öncesine göre, karar ve işlemlerinden dolayı denetlenebilmesi ve hesap sorulabilmesi daha da kolaylaştırılan bir Cumhurbaşkanının, otoriter bir yönetim kurmak suretiyle diktatörlüğe kayabileceği iddialarının hukuki hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. (Gül, 2017a: 232; Aksi yönde görüşler için bkz. Mert, 2017; Ataklı, 2017), Hukuken kapalı olan bu kapının, fiilen zorlanabileceği yaklaşımlarının ise, öngörülen demokratik ve hukuki denetim araçları sayesinde, bu yeni hükümet modeli açısından, öncesine göre daha da zayıflatılmış bir risk olduğunu söylemek mümkündür. Cumhurbaşkanını Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisi olan Anayasa Mahkemesi'nin üyelerinin Cumhurbaşkanınca atanmış olmasına yönelik itirazlar (Temeltaş, 2017) da yersizdir. Zira AYM üyelerinin tümünü Cumhurbaşkanı belirlememektedir. Önceden 17 üyenin, şimdi ise 15 üyenin 3'ünü, TBMM gösterilen adaylar arasından 3'te 2 çoğunlukla seçerken, kalan üyelerin de sadece 4'ünü doğrudan, diğerlerini de ilgili yerlerin gösterdikleri adaylar arasından Cumhurbaşkanı belirlemektedir. Anayasa Değişikliği sonrasında ise, askeri yargının kaldırılması çerçevesinde Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare

Mahkemesi'nden gelen üyeliklerin düşmesi ile Cumhurbaşkanının AYM'ne üye atama yetkisinde ise eskisine göre bir zayıflama yaşanmıştır. Ayrıca bir Cumhurbaşkanının 5 yıllık görev süresi içinde, 12 yıl boyunca görev yapan AYM üyeliklerinden, muhtemelen en fazla 3 veya 4 üyenin belirlenmesi üzerinde inisiyatif kullanabilmesi söz konusu olabilir. Böylesi bir durumda yargının, yürütmenin emrine gireceği söylemlerinin hiçbir hukuki değeri olmamak bir yana, bu söylemlerin siyasi bir manipülasyondan öteye bir anlamı da olmayacaktır.

3.4. Siyasal Tarafsızlık Olgusunun Cumhurbaşkanının Yeni Konumundaki Anlam ve Değeri

Cumhurbaşkanı seçilenin partisinden istifa edeceği, yani partili olamayacağı noktasındaki 2017 Anayasa Değişikliği öncesindeki hükmün, saf başkanlık modeli kadar, Türk Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne de uygun olmadığı aşikâr bir olgudur. Partili bir başkan veya cumhurbaşkanının, başkanlık hükümeti modelinin adeta istisnasız bir pratiği olduğu noktasında şüphe yoktur. Cumhurbaşkanı olan kişinin partisinden ayrılması gereği, özellikle parlamenter bir sistemde, devlet başkanının tarafsızlığını sağlamaya yönelik hukuki tedbirlerdendir. Başkanlık sisteminde başkan zaten siyaseten taraf konumundadır ve ondan partiler üstü olmasının beklenmesi sistemin doğasına da terstir. Çünkü başkan, devlet başkanı olduğu kadar, başbakanlık vasfına, yani hükümet etme ve yürütmeye başkanlık fonksiyonuna da sahip konumdadır. Başkanlık sisteminin bir türevi olarak Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini uygulamaya geçirme arifesinde olduğumuz şu aşamada, sanki hala hükümet sistemi değişikliği halkoylamasıyla kabul edilmemiş de, parlamenter sistemle yola devam edilecekmiş gibi, *'Cumhurbaşkanı bir partiye üye veya yönetici olursa tarafsızlığını yitirir'* türünden söylemlerin hukuken ve siyaseten hiçbir anlam ve değer taşımadığı açıktır.

3.4.1. Cumhurbaşkanının Tarafsızlık Algısı Üzerinde 2007 ve 2017 Anayasa Değişikliklerinin Dönüştürücü Etkisi

Türkiye'nin demokratik siyasal hayatında 2007 yılında, cumhurbaşkanı seçimlerine yönelik olarak sergilenen yasakçı, vesayetçi söylem ve eylemler sonucunda maruz kalınan siyasal kaotik duruma, Anayasa Mahkemesi de verdiği 367 kararıyla adeta hukuki bir zemin hazırlamıştı. Oluşturulan bu kaotik durum karşısında hükümetin gösterdiği haklı reaksiyon sonucunda hazırlanan bir anayasa değişiklik metni, mecburen gidilen bir referandum sonrasında kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanının bundan böyle TBMM tarafından değil de halk tarafından seçilmesinin önü açılmıştır. Mekanist anayasa anlayışının bu reaksiyoner tezahürü ile aslında bir yönüyle de parlamenter hükümet modelinden yarı-başkanlık sistemine doğru ciddi bir adım

atılmış olmakta idi. Zira devlet başkanını halkın belirlediği bir sistemin saf parlamenter modelin asli kurucu özelliklerinden birini terk etmekle, parlamenter vasfını devam ettirmesi de mümkün görünmemektedir. Ancak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilme kuralı getirilmesine rağmen, bu kuralın pratikte ilk kez uygulandığı 2014'e kadar sistem, teorik planda yarı-başkanlık olsa da, fiilen parlamenter biçimde işlemeye devam etmiştir. Dolayısıyla da bu süreçte cumhurbaşkanının tarafsızlığı konusunda fazlaca bir siyasal polemik yaşanmamıştır.

10 Ağustos 2014'te Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi uygulaması sonrasında ise sistemin, artık hem hukuken hem de fiilen parlamenter olmaktan çıkarak yarı-başkanlık mahiyetine büründüğüne şahit olunmuştur. Bu andan itibaren 2007 Anayasa değişikliğinin, Cumhurbaşkanının tarafsızlığını dönüştürücü hükümleri kendini göstermeye başlamıştır. Bu dönüştürücü hükümlerin analizine girmeden önce, 2007 Anayasa Değişikliğinin, genel planda tarafsızlık üzerindeki vurguyu hukuken zayıflatan yönde bir etki gösterdiğine dikkat çekmek gerekir.¹² Şöyle ki, Cumhurbaşkanının seçim yönteminin değiştirilerek halkın seçmesi kuralının getirilmesiyle, seçilmek isteyen adayın, oyuna talip olduğu halkın doğrudan ve dolaylı biçimde önüne çıkarak, kendisinin neden tercih edilmesi gerektiği noktasındaki gerekçeleri anlatması, daha doğrusu seçildiğinde yapmayı düşündüğü plan ve projelerini miting, propaganda ve bilgilendirme toplantılarıyla seçmene anlatarak oylarını kazanmaya çalışması artık kaçınılmaz olmuştur. Bunları yapmadan, bir köşede oturarak seçilmeyi beklemek ise ham hayalden başka bir şey olmayacaktır. Bu da Cumhurbaşkanını yeni sistem planında aktif bir siyasal aktör olmaya yöneltecektir. Buna ilaveten Cumhurbaşkanlığına adaylık aşamasında ise, adayın bizzat başvurusuyla değil de, TBMM'deki bir parti grubu veya Meclis dışında kalan partilerden, son seçimde aldığı oylar toplamı tek başına veya birlikte % 5 ve üzerinde olan siyasal partiler tarafından aday gösterilebileceği kuralı karşısında, Cumhurbaşkanı seçilecek kişinin daha seçilmeden tarafsızlığının ortadan kalkmasına zemin hazırlayan bir durum ortaya çıkmaktadır. (Gözler, 2017c: 320) Adaylığını dahi bir siyasal partinin takdirine bağlı gören bir kişinin, o partinin seçmen tabanının da desteğini almak suretiyle Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, adeta minneti altına girdiği parti ile diğer tüm partilere karşı eşit mesafede kalmasını beklemek çok da gerçekçi olmayacaktır. Parlamenter sistemdeki bir cumhurbaşkanından beklenecek tarafsızlığın, 2007 Anayasa Değişikliği ve özellikle 2014'teki Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra beklenemeyeceği ise, açık bir siyasal realite haline gelmiştir. Ancak bu realitenin arkasında ise, muhtemel keyfi uygulamalardan öte, 2007 değişikliğinin ortaya

¹² Doktrinde, 2007 Anayasa değişikliğinin, Cumhurbaşkanının tarafsızlığını hangi açılardan olumsuz yönde etkilediğine ilişkin eleştirel bir yaklaşım için bkz. (Gözler, 2017c: 319 vd).

koyduğu hukuki olgular yatmaktadır. Yine 2007 Anayasa Değişikliğinde öngörülen, Cumhurbaşkanı'nın ikinci defa seçilebilmesi kuralının getirilmesiyle, görevdeki ilk dönemini geçiren Cumhurbaşkanı'nın ikinci defa da seçilebilmek için, yine hem aday gösterilmek hem de seçmen tabanının desteğini almak adına siyasal partilere yakın durup iyi geçinme ihtiyacı duyacağı açıktır. Bunun da Cumhurbaşkanı'nın tarafsızlığını olumsuz yönde etkileyeceği konusunda şüphe yoktur.

İşte 2007 Anayasa Değişikliğinin yol açtığı bu arzi durumların düzeltilmesi ve bu noktaya yönetilen eleştirilerin önünün kesilmesi adına 16 Nisan 2017'deki referandumla kabul edilen Anayasa Değişikliğinin önemli katkıları olmuştur. Değişiklik öncesinde 1982 Anayasası m. 101/4'teki "*cumhurbaşkanı seçileninin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir*" hükmünün Anayasadan çıkarılmasıyla, bir cumhurbaşkanı'nın parti üyesi, yöneticisi hatta başkanı olmasının önü açılmıştır. Böylece bu değişikliğe kadar arzi bir görüntü çizen siyasal manzara, sisli görüntüden çıkararak daha net bir hale gelmiş olmaktadır. Zira 2017 Anayasa Değişikliğiyle, Türkiye'nin geçtiği yeni hükümet modeli olarak *Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, ana hatlarıyla bir başkanlık sistemidir. Başkanlık sisteminin prototipi olan ABD'de ve diğer başkanlık modeli uygulamalarında başkanın her halükarda partili olduğuna şahit olunmaktadır. Bunun da başkanlık sisteminin olağan bir sonucu ve gereği olduğu noktasında doktrinde bir tereddüt yoktur. ABD'de başkanlar, şimdiye kadar Cumhuriyetçi veya Demokrat Parti üyesi olarak seçilmiş olup, genelde parti başkanı değillerdir. 2017 Anayasa Değişikliğinin derhal uygulanmaya başlanan üç kuralından birisi olarak öne çıkan, Cumhurbaşkanı seçilenin bir parti üyesi ve yöneticisi olabilmesinin önünün açılmasıyla, görevdeki Cumhurbaşkanı da önce parti üyesi olmuş, ardından da parti başkanlığına seçilmiştir. Böylece 2017 Anayasa Değişikliğiyle geçtiğimiz, ancak uygulamasına tümüyle Kasım 2019'da başlanacak olan Cumhurbaşkanlığı Sistemine, başka bir deyişle Türkiye'ye özgü başkanlık sistemine adım atılmış olmaktadır. Zaten bu durum çok da yabancıysa olduğumuz, ilk kez karşımıza çıkan bir anayasal pratik değildir.

3.4.2. Türk Anayasal Pratiğinde Partili Cumhurbaşkanlığı Modeli

Türkiye'nin anayasal geçmişine de bakıldığında, Cumhuriyet döneminde 1961 Anayasası'na kadarki Cumhurbaşkanlarının, partili cumhurbaşkanı oldukları görülecektir. İlk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Başkanlığı görevini de birlikte yürütmekte olup, "Partili Cumhurbaşkanı" konumunda idi. Daha sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü de hukuken olmasa da fiilen CHP Genel Başkanlığını sürdürmüştür. İnönü, CHP'nin 14 Mayıs 1950 seçimlerini kaybetmesi sonrasında yeniden CHP Genel Başkanlığı'na seçilmiştir. İsmet İnönü'den sonra Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar da

1960 Darbesi'ne kadar, Demokrat Parti başkanı olmasa da, parti üyesi olmak hasebiyle, İnönü gibi "Partili Cumhurbaşkanı" sayılmayı hak ediyordu. (Şafak, 2017; Doğan, 2017) Yine, parti başkanlığı ve başbakanlık yapmış olan cumhurbaşkanlarından Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in de fiilen partili cumhurbaşkanı olmadıkları söylenemezdi. Hâlihazırda görevdeki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ise, bu son Anayasa Değişikliği sonrasında, hukuken partili bir Cumhurbaşkanı sıfatını kazanmak suretiyle, ilk üç cumhurbaşkanınca sürdürülen, ancak kesintiye uğrayan bir anayasal pratiği de devam ettirmiş olmaktadır.

1924 Anayasası'nın kapı açtığı bu '*partili cumhurbaşkanı*' uygulaması, bir anayasal pratik olarak karşımızda dururken, 2017 AY değişikliği ile adeta yeniden canlandırılan bu partili Cumhurbaşkanlığı modelinde, Cumhurbaşkanlarından klasik parlamenter sistemdekiler gibi siyaseten tarafsız davranmaları beklenemez. Çünkü yeni hükümet modelinde Cumhurbaşkanı, parlamenter sistemdeki temsili ve seremonik konumundan çıkarak, siyasal sistem içinde, tüm yürütme yetkilerinin kendisinde toplandığı aktif ve icracı bir siyasal aktör mevkisine yükselmiştir. Böylesine aktif bir siyasal aktörün partisiz olmasını istemenin, hem siyaseten hem de başkanlık sistemi ekseninde gerçekçi ve tutarlı bir yaklaşım olmadığı açıktır. Partili bir başkan veya cumhurbaşkanı olgusu, başkanlık sistemleri açısından, gayet yaygın bir siyasal pratiktir. ABD başkanlık uygulamasında da başkanların, parti başkanı olmasalar da, parti üyesi oldukları görülmektedir. (Küçük, 2017; Kongar, 2017).¹³ Öyleyse tarafsızlıktan ne anlaşılması gerektiğini yeniden şekillendirme zarureti ortaya çıkmaktadır. Bir ilke ve ideal olarak siyasal tarafsızlıktan anlaşılması gereken, herkesin ve özellikle siyasal figür ve aktörlerin, taşıdıkları siyasal görüş ve eğilimlerini, bilhassa eylem ve icraat planında, taraftarlarını kayırcı muhaliflerini de ezici bir saikle pratiğe dökmemeleridir. *Bu anlamdaki bir tarafsızlık, başkanlık sisteminde başkan veya cumhurbaşkanın partili olmasını değil de, partizanca davranmasını yasaklamaktadır.* Başkanlık sisteminde başkanlar, her ne kadar bir parti üyesi olsalar ve o partinin başkan adayı olup seçilseler de icraatlarında tarafsız olacaklarına dair de yemin etmektedirler.

Partili olmanın, başkanın tarafsızlığını tümüyle ortadan kaldıran bir şey olmadığı, siyasal ve yargısal denetim araçlarıyla başkanın tarafsız davranmaktan alıkonulabildiği bir ortamda, Türkiye'de de partili Cumhurbaşkanının, 1982 Anayasası m. 103'teki tarafsızlık yeminine uygun davranabilmesi noktasında gereken etkili siyasal ve yargısal denetim araçlarının da son Anayasa değişikliğiyle sisteme ana hatlarıyla monte edildiğini söylemek mümkündür. Cumhurbaşkanı-

¹³ ABD'de başkanın, üyesi olduğu partisinin genel başkanı olmayıp, sadece partisinin "başkanlık adayı" olduğu da unutulmamalıdır. (Gözler, 2017b: 69).

nın, tarafsızlık ilkesine sadık kalıp kalmadığını, söylemlerinden ziyade icraatlarına bakarak anlamak gerekir. Yeni hükümet modeliyle Türkiye’de partili cumhurbaşkanlığına geçilmekle birlikte, cumhurbaşkanının şahsında toplanan yürütmenin, siyaseten TBMM’nce daha etkin şekilde denetimine kapı açılmıştır. Şöyle ki; bütçe dışında hiçbir konuda kanun teklif yetkisi olmayan, bütçesi de gerektiğinde Meclisçe reddedilebilen, Meclisin bir erken seçim kararı almasıyla kendisinin de görevi bitecek olan ve ayrıca işlediği iddia edilen herhangi bir suçtan dolayı, eskisinden daha düşük bir Meclis çoğunluğuyla (3/4’ten 2/3’e indi) yargılanmak için Yüce Divan’a sevk edilebilen ve bu soruşturma esnasında Meclis seçimlerini yenileme yetkisi de yasaklanan bir cumhurbaşkanının, tarafgirane ve partizanca icraatlara kolay kolay yönelemeyeceği gayet açık bir realitedir. Buna ilaveten, kanun hükmünde olmadığı için kanunu değiştirip kaldıramayan ‘Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin, gerektiğinde Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilebildiği, partizanca amaçlarla çıkarılan yönetmeliklerin idari yargı denetimine tabi olduğu, önceden yürütmenin bir düzenleyici işlemi olarak var olan tüzük çıkarma yetkisinin ise tümüyle kaldırıldığı bir hukuki ve siyasal düzlemde, yürütmenin güç ve etkisinin, öncesine göre zayıfladığı ve mevcut güç ve yetkileri bakımından da siyasal ve yargısal yönden etkili bir denetime tabi tutulduğu söylenebilir. Sonuç olarak, başkanlık sisteminde tarafsızlığın ihlali durumunda, anayasal açıdan öngörülen hukuki ve siyasi denetim ve kontrol mekanizmalarıyla, ilgili siyasal aktörün partizanca icraatlarını kısmen veya tamamen frenlemek mümkündür. Bu açıdan Türk cumhurbaşkanlığı sistemi de, cumhurbaşkanının partili olmasına, sistem gereği kapı açsa da, onun partizanca davranmasını önleyici ve bastırıcı kurallara da yer vermektedir.

3.5. Cumhurbaşkanının Kararname Çıkarma Yetkisinin Hukuki Analizi

Anayasa Değişiklik Paketinin 8. maddesinde Cumhurbaşkanına, ‘Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ çıkarma yetkisi verilmektedir. İlgili madde çerçevesinde görüleceği üzere, temel haklar, kişi hakları ve siyasal haklar alanında ve kanunda açıkça düzenlenen konularda çıkarılmayan kararnameyle, sadece yürütmeye ve sosyal-ekonomik haklar alanına ilişkin konular düzenlenebilecektir. Bu alanlarda da yasama organı, bir aykırılık gördüğü takdirde, çıkaracağı bir kanunla kararnameyi etkisiz hale getirebilecektir. Yani kararname ile kanun hükmü çatıştığında, kararname ilga edilmiş sayılacak ve asla uygulanamayacaktır. Bundan da şu anlaşılmaktadır ki, kararnamenin bir kanunu değiştirme veya yürürlükten kaldırma gücü kesinlikle söz konusu değildir (Küçük, 2017b; Kütahyalı, 2017). O halde mevcut sistemde, KHK’lerle bir kanun hükmü değiştirilip ilga edilebilirken, yeni hükümet modelinde Cumhurbaşkanına verilen kararname yetkisiyle bir kanun etkisiz hale getirilemiyor-

sa, bunun, bir güç artışı mı, yoksa güç kaybı mı olduğunu sormak gerekir. AY değişikliğinde kararname çıkarma yetkisi verilmesiyle, Cumhurbaşkanının otoriterleşme eğilimine gireceği ifade edilmekle birlikte, işin aslının öyle olmadığı hukuki bir realite olarak ortada durmaktadır (Fendoğlu, 2017: 97 vd; Gülenler, 2017; Küçük, 2017a). ABD ve Fransa gibi pek çok ülkede olan bu *başkanlık kararnamesi* (*Executive order*) (Küçük, 2017c; Gülenler, 2017) çıkarma yetkisinin, başkanlık sistemine geçilmesiyle Türkiye’de de Cumhurbaşkanına tanınmak istenince aşırı reaksiyonların gösterilmesi, Türk siyasal kültüründe olaylara kurumsal ve yapısal olmaktan çok, kişisel perspektifinden bakıldığına da en bariz bir örneğidir.

Hâlihazırda 1982 Anayasası m. 107’de, yürütmenin iki özerk düzenleme yetkisinden biri olan “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nden zaten bahsedilmektedir. Bunun alanı Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ile sınırlı da olsa, tüm yürütme yetkilerinin kendisinde toplandığı başkan veya cumhurbaşkanının, kendi sevk ve idaresi altındaki bakanlıklarla ilgili kararname çıkarma yetkisinin abartılacak bir yönü bulunmamaktadır (Küçük, 2017a; Aksi yönde bir görüş için bkz. Tezkan, 2017b). Şöyle ki, çıkaracağı kararnameyle yasamanın tasarrufu olan kanunu değiştiremeyen, kaldıramayan ve hatta kanuna aykırı ise kararnamesi hükümsüz bırakılan bir Cumhurbaşkanının, otoriterleşerek tek adamlık rejimine yönelmesine, öncelikle pozitif hukukun ve daha da önemlisi Türk toplumunun sosyo-politik basiret ve vicdanının izin vermeyeceği açık bir realitedir.

4. TÜRKİYE’DE BAĞIMSIZLIK VE TARAFSIZLIK EKSENİNDE YARGININ YENİ KONUMU

Hakkın ne olduğu, haklının kim olduğu ve ihtilafli bir konuda hukukun ne dediğini tayin ve tespit hususunda kesin olarak hükme bağlama yetkisine sahip olan devletin yargı organı bünyesindeki unsurlarının yapısal ve fonksiyonel açıdan ne konumda buldukları veya bulunması gerektikleri, hukukun üstünlüğünü hedefleyen bir devlet için büyük önem taşımaktadır. Türkiye’nin de içinde bulunduğu Kara Avrupası Hukuk Sisteminde “*hukuk devleti*” biçiminde ifadesini bulan, Anglo-Sakson Kültüründe ise “*hukukun üstünlüğü* (*rule of law*)” olarak bilinen bu kavramın özünde, dayanılacak temel kıstasın kişi, kurum veya olaylar değil de, bunlara uygulanacak hukuk kurallarının olduğu açık bir realitedir. (Rosenfeld, 2008: s. 217-218; Selznick, 2005-2006: s. 30 vd). Devletin ve devlet mekanizması içerisindeki güç ve iktidarın meşruiyetinin temel dayanağının adil hukuk kuralları dışında aranması, tarihi boyunca insanlığı ne tür kaos ve ıstıraplara maruz bıraktığı şüphesizdir. Hukuk devleti veya daha köklü ifadesiyle hukukun üstünlüğünün hayata geçebilmesi noktasında aranan pek çok şartın hedefinde, birey ve toplumun hukuk güvenliğinin sağlanması bulunmaktadır. (Soysal,

2011: s. 238) Hukuk güvenliğiyle¹⁴ kastedilenin ise; açık, şeffaf, öngörülebilir ve anlaşılır olması gereken hukuk kurallarının, kişi ve olay ayırımı yapılmaksızın herkese eşit biçimde uygulanması ve bu uygulamadan bir hukuki uyumsuzluk çıktığı durumlarda ise, yargı birimlerinin, bağımsız, tarafsız ve adil biçimde ihtilafı çözmesi gerektiğine duyulan inanç ve güven olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir.

4.1. Hukuk Devleti ve Hukukun Üstünlüğü Perspektifinden Türkiye’de Yargı

“Hukukun üstünlüğü” biçiminde anlaşılması daha gerçekçi olan “hukuk devleti” ilke ve ideali, modern siyasal toplumlarda, insanın insana kul ve köle olmasını netice verecek mutlak itaatini men etmek suretiyle, insanların ancak hukuka itaat etmeleri gereğine dikkat çekmektedir. *Hukukun egemenliği* ve *hukukun yönetmesi* anlamlarını da içeren hukukun üstünlüğü (rule of law) ilkesiyle, güç ve üstünlük araçlarının ne istediğinin değil de, hukukun ne dediğinin ve nasıl hükmettiğinin değer ve önem taşıdığı bir toplum düzeni anlatılmak istenmektedir. Adeta, bir suçun Peygamberin kızı tarafından işlenmiş olması halinde bile, cezasını çekeceğini ifadeyle zirveleşen *ayırımcılığın reddi* ve *eşitliğin tesisi* anlamındaki hukuk ilkesini, her durumda bilfiil uygulayabilecek kalite standardına erişen bir toplum düzenine dikkat çekilmektedir. Böylesi bir hukuk ve toplum standardını yakalamak ve bunu sürdürülebilir kılmamanın en önemli araçları ise, yargılama birimleri olan mahkemelerdir. Bu noktada bağımsız, tarafsız ve adil olan veya olması gereken mahkemelerin, hukukun üstünlüğünün en önemli teminat ve denetim unsuru olduğu gerçeği öne çıkmaktadır.

Yasama ve yürütme organlarının her türlü hukuka aykırılıklarını denetleyebilen, bireyin diğer kişilerle ve özellikle de devletle olan ilişkilerinde ortaya çıkabilen ihtilafların çözümünde haklının hakkını teslim etmedeki son ve en güvenilir bir sığınak olarak yargı makamlarının bağımsız olması, yani hiçbir etki ve baskıya maruz kalmadan kararlarını verebilmesi büyük önem arz etmektedir. (Özkul, 2016: 203). Bu konuda 1982 Anayasası m. 9’da “*yargı yetkisi, Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır*” ve de m. 138/1’de “*hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar*” demek suretiyle bu ilkenin benimsendiği belirtirken, m. 138/2’de ise, “*hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez, genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz*” hükmüyle de mahkeme ve hâkimlerin bağımsız-

¹⁴ Doktrinde hukuki güvenlik ilkesini; bireylerin kendilerine uygulanacak hukuk kurallarını önceden bilerek davranışlarını o kurallara göre yönlendirebilme imkânına sahip olmak şeklinde özetlemekte, aksi halde bireylerin hukuk güvenliği içinde olamayacaklarına dikkat çekilmektedir. (Gözler, 2017/c: 86).

liğinden ne anlaşılması gerektiğine atıf yapılmaktadır. (Atar, 2017: 318; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2001: 453 vd). Hâkimlerin, her nereden veya kimden olursa olsun, emir ve talimat baskısına maruz kalmayacakları ve hatta tavsiye ve telkin boyutunda bile olsa bir etki ve baskı altına alınarak yönlendirilemeyecekleri, böylece anayasal garanti altına alınmıştır. Aslında hâkimlerin bağımsızlığının, kendi başına bir amaç olmayıp, hâkimlerin tarafsız biçimde karar verebilmelerinin bir aracı olduğu da unutulmamalıdır. (Özkul, 2016: 254). Daha doğrusu, hakimin dışarıdan gelen her türlü etki ve baskıya karşı korunmasını ifade eden bağımsızlığın sağlanmasından sonra ortaya çıkabilecek tarafsızlık, hâkimin yargılama aşamasında önyargılı hükümlerden, siyasi eğilimlerinden kaçınarak, adaletle ve hakkaniyete göre objektif bir şekilde, hukuka uygun olarak karar verebilmesi anlamına gelmektedir. (Atay, 2013: 1138 vd.; Özkul, 2016: 204).¹⁵

Hâkim ve mahkemelerin tarafsızlığı konusunda ise 16 Nisan referandumuyla kabul edilen Anayasa Değişikliğiyle, 1982 Anayasası m. 9'a, mahkemelerin tarafsızlığına vurgu yapan bir ekleme de yapılmıştır. Tabii ki bu "tarafsızlık" vurgusunun yapılması, bu konuya verilen önemin anayasal ifadesi olması bakımından önem taşımaktadır. Ancak yargının böyle bir tarafsızlık vurgusu yapılmasaydı dahi, mahkeme ve hâkimlerin kararlarını verirken, hem kendilerinin hem de çözmekle yükümlü oldukları uyuşmazlığın taraflarının inanç, dünya görüşü ve siyasi eğilimlerinin etkisinde kalmaksızın objektif biçimde hareket etmeleri yine gerekecekti. Kimsenin, kendi davasının hâkimi olamayacağı, davanın taraflarıyla bir akrabalık veya menfaat ilişkisi bulunan hâkimin ya kendisinin veya tarafların isteğiyle davadan el çektirilebileceği (redd-i hakim) gibi hususlar, yargı kararlarının hep hakkaniyet ve adaletle tecelli edebilmesi noktasında hukukun yer verdiği evrensel ilkelerdendir. Mevzuatta ve hukuk teorisinde yargının bu bağımsızlık ve tarafsızlığına yer verilmesi ne kadar önemliyse, bu ilke ve kuralların mevzuat maddelerinde yer alan süslü edebi manifestolar olmaktan çıkarak, bizzat hukuk uygulamasıyla hayata geçmesi ise ondan daha da önemlidir. Çünkü ne kadar harika ve adilane yazılmış da olsa hukuk kurallarının kendi kendine uygulanma kabiliyetleri olmayıp, bir hukuk uygulayıcısının, uyuşmazlık halinde ise hâkimin takdir ve yorumuyla etki ve gücünü göstereceği açıktır. Hukuk uygulayıcısının, özellikle de hâkimin bilgi ve tecrübesinin yanı sıra, iyi niyetli, dürüst ve hakkaniyete uygun yapacağı yorumun, adaleti sağlamada ciddi katkıları olacaktır. Zaten yargı birimlerinin bağımsızlık ve tarafsızlığıyla varılmak istenen asıl hedefin de "adalet" değeri olduğu noktasında şüphe yoktur. En geniş anlamıyla; *her şeyi*

¹⁵ Bu anlamda tarafsızlık, yargının bir özelliği değil, onun özü olarak görülmektedir. Tarafsızlığını yitirmiş bir makam "yargı organı" olarak nitelendirilemez. (Özkul, 2016: 215).

yerli yerine koymak, herkese layığı vermek demek olan adalet, salt hukuki açıdan ise, hak sahibine hakkını vermek, haksızlık ve suç fiilleriyle bozulan toplum düzen ve dengesinin yeniden sağlanması anlamına gelmektedir.

4.2. Türkiye’de Güncel Pratik Açısından Yargı Bağımsızlığına Bakış

Önceki başlık altındaki nispeten soyut görünebilecek anlatımların da ışığında, Türkiye’nin gündemindeki FETÖ davaları vesilesiyle mahkemelerin verdiği, genelde ara kararlara ve bunların hukuki ve siyasal yansımalarına da değinmekte fayda vardır. Özellikle gündemdeki FETÖ davaları sebebiyle itiraz ve eleştiri konusu edilen yargının, daha doğrusu mahkeme ve hâkimlerin bağımsızlığı hususunda anayasal ve kanuni mevzuat planındaki bir eksiklik veya yanlışlıktan ziyade, çıkan veya çıkması muhtemel bir problemin, hukuk uygulamasındaki engellerden veya uygulayıcının kötü niyetle ve hakkaniyetten uzak davranmasından kaynaklandığını belirtmek daha yerinde olacaktır. Yargı birimlerinin dürüstlük ve hakkaniyetten sapan bazı karar ve icraatlarının faturasının da her fırsatta devletin diğer organlarına çıkartılmak istenmesini, dürüstlük ve hakkaniyetle bağdaştırmak mümkün değildir. Bir mahkemenin, bir FETÖ davasında verdiği tutukluluğun kaldırılması kararına karşı siyasal iktidara hücum edilirken, kısa süre sonra o kişinin aynı mahkemece tekrar tutuklanması kararının ise, aynı mahfillerle bu kez yanlış olduğunun ileri sürülmesi, kendi içinde ciddi bir tutarsızlık taşımakla birlikte, bu kararları veren veya verme arifesinde bulunan yargı birimleri üzerinde, bir baskı ve yönlendirmenin kurulmaya çalışıldığını göstermektedir. Benzer şekilde, öteden beri kaldırılmasını istedikleri milletvekili dokunulmazlıklarının bir Anayasa Değişikliğiyle kaldırılmasına parti olarak destek verdikleri halde, kendi partilerinden bir milletvekilinin daha ilk derece mahkemesi olarak bir Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanıp da aldığı mahkûmiyet kararına karşı başvurulabilecek itiraz, istinaf ve temyiz gibi olağan kanun yolları kullanılmadan, bu yargı kararını veren mahkeme ve özellikle hâkimlerin hedef tahtasına oturtulması karşısında, yargı bağımsızlığının bundan zarar görmeyeceğini söylemek elbette zordur. Bu durum, öncelikle kararı veren mahkeme ve hâkimlerin bağımsızlığına yönelik ciddi bir tahribata yol açmaktadır. Bir yargı kararını protesto için halkı sokaklara dökmek suretiyle yargı bağımsızlığına darbe vurulurken, adalet isteğini, var olan hukuki yolları kullanmadan pankart ve slogan boyutunda sokaklarda aramanın, yargı bağımsızlık ve tarafsızlığını olumsuz yönde etkilediğine şüphe yoktur. Zira mahkemelerin adaletle hükmetmesine giden yolda, yargının bağımsızlık ve tarafsızlık niteliklerinden asla taviz verilmemesi şarttır. Aksi halde adalet istek ve arayışlarının ütöpik bir kısır döngüye dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır.

Mahkemelerin beklenen yönde karar vermesi durumunda, bağımsız ve tarafsız yargıdan adaletin tecelli ettiğine dikkat çekilirken, beğenilmeyen ve can yakan bir mahkeme kararına karşı ise, daha kanun yollarına bile gitmeden halkı sokaklara dökerek protesto yürüyüşleri düzenlemenin, modern demokratik toplum düzenlerinde bir karşılık ve yansıması da yoktur. Burada daha ziyade uluslararası arenaya karşı, Türkiye'yi ve görev başındaki Hükümeti şikâyet etmeye yönelik bir mesajın verilmek istendiği açıktır. 15 Temmuz gecesinde, ülkenin darbe ve işgale maruz bırakılmak istendiği bir ortamda, halkın gerçek bir sivil direniş örneği gösterdiği ve devamında da 27 gün boyunca demokrasi nöbetleriyle bu sivil direnişini ülke çapında sürdürdüğü ortada iken, önceleri zoraki kınayıcı sonradan ise tam tersi söylemlere savrulan bir siyasal zihniyetin, 15 Temmuz hain darbe ve işgal hareketinin faili FETÖ'nün, Ocak 2014'teki MİT tırları kumpasında rol üstlendiği Mahkemece tespit edilen bir milletvekilinin aldığı mahkûmiyet kararına gösterdiği fevkalade reaksiyoner tavrın, sadece o mahkeme ve hâkimler üzerinde değil, FETÖ davalarına bakan tüm mahkeme ve hâkimler üzerinde ciddi bir baskı ve zorlama niteliği taşıdığı konusunda şüphe yoktur. Böylece ülke genelinde FETÖ davalarını sulandırmaya ve itibarsızlaştırmaya yönelik bu türden söylem ve eylemlerin yoğunlaştığı ve neredeyse yargı mensuplarının da hedefe konduğu bir ortamda, Türkiye'de mahkeme ve hâkimlerin bağımsızlığının, ciddi bir baskı altına alındığı veya alınmaya çalışıldığı görülmektedir.

Yargının bağımsız olmadığını dillendiren bir kesim ise, bunun arkasında yeni adıyla Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) ve dolayısıyla Hükümetin olduğunu belirtmektedir. HSK'nun son AY değişikliği sonrasında, 13 üyesinden 7'sinin ilk defa TBMM tarafından ilk turda 3'te 2 veya ikinci turda 5'te 3 çoğunlukla ve gizli oyla seçilmiş olması, bu çoğulcu yapıdaki Kurul'un şimdiye kadar hiç olmadığı ölçekte bir demokratik meşruiyet kazanmasını sağlamıştır. Önceki dönemde yapısı ve üye seçimi açısından olmadık problemlere kapı açan ve yargı mensuplarının hizipleşerek siyasallaşmasına da zemin hazırlayan HSYK'ndan, demokratik meşruiyet kazanan yeni HSK'na geçişin, yargı bağımsızlığını daha da güçlendireceği ümit edilmektedir. Bazı FETÖ davalarında hâkim ve savcılarının, davadan alınarak görev yerlerinin değiştirilmesi veya başkaca uygulamalarda hemen HSK'nun töhmet altında bırakılması da doğru değildir. HSK'nun aldığı karar ve yaptığı uygulamaların arka planına ve gerekçesine vakıf olmadan, birtakım münferit yanlışlar yapılmış olsa bile, HSK'na karşı medyanın da manipülasyonu, bu konuda hemen genelleştirici ve toptancı bir tavır takınılması hakkaniyete uymayacaktır. Kendini hala devlet mekanizması dışında bir yerlere bağlı gören ve oradan aldığı emir ve talimatla hareket eden hâkim ve savcılarının olduğu tespit edildiğinde, HSK'nun da buna seyirci kalması herhalde beklenmeyecektir.

5. SONUÇ

Türkiye’de 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen Anayasa değişikliğiyle, demokratik siyasal sistem temelinde kalmak ve bu temeli daha da sağlamlaştırmak misyonuyla, halihazırdaki hükümet modelinden başkanlık sisteminin bir türevi olarak da görülebilecek *Cumhurbaşkanlığı Sistemi*’ne geçiş yapılmıştır. Bu sistemin uygulanmasına da, seçimler erkene alınmadığı takdirde, en geç Kasım 2019 itibariyle geçileceği öngörülmektedir.

2007 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kuralının getirilmesi ve 2014’te de bunun uygulamaya geçirilmesi sonrasında, Türk hükümet sistemi parlamenter sistem olmaktan çıkarak, Fransa düzeyinde olmasa da bir yarı-başkanlık modeli görüntüsü çizmeye başlamıştır. Ancak yarı-başkanlık sistemindeki yürütmenin çift başlı yapısının, şimdi olmasa da gelecekte doğması muhakkak bir çatışmaya davetiye çıkarabilme potansiyelini ve 7 Haziran 2015 seçim sonuçlarının da ortaya koyduğu muhtemel bir yasa-ma-yürütme çatışması riskini bertaraf etmek için, başkanlık sistemine, yarısıyla değil de, tam olarak geçme teşebbüsü anlamındaki bu son Anayasa değişikliği; sadece verimsiz, ağır işleyen ve koalisyon hükümetlerine çanak tutan ve de her türden darbe misyonlu vesayet etkisine daima açık olan ve adeta Türkiye uygulaması açısından, hükümetlerin kurulamaması, kurulsu da koalisyonların çok kısa ömürlü ve de güçsüz olmalarıyla ortaya çıkan siyasal kaotik durumları önlemek adına mevcut hükümet modelini değiştirmeyi hedeflemektedir. Bu Anayasa değişikliği kapsamında, cumhuriyet, demokrasi, laiklik ve üniter yapı ekseninde özetlenebilecek Türk siyasal sistemini değiştirmeye yönelik herhangi bir hükme kesinlikle yer verilmemiştir. (Gözler, 2017/a).

Başkanlık sisteminin Türkiye uyarlaması olan *Cumhurbaşkanlığı Sistemi* de, parlamenter ve yarı-başkanlık hükümet sistemleri gibi, temsili demokrasinin bir hükümet modelidir. Hatta başkanlık sisteminin demokratiklik seviyesinin; yürütmenin halka seçtirilmesi, kimin hükümeti kuracağına açık ve net olması ve de başkanın doğrudan halka hesap vermesi gibi özellikleriyle, daha yukarıda olduğu bile söylenebilir. (Erdoğan, 2017: 10-11). Özetle, yürütmenin iki başlı yapıdan çıkıp tek başlı hale getirilmesi ve yürütme yetkilerinin cumhurbaşkanında toplanması, sadece bir hükümet modeli tercihi olup, anti-demokratik bir rejime geçmek anlamında yorumlanamaz. Yani 15 Temmuz’un da etkisiyle geçiş süreci hız kazanan *Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, daha güçlü, demokratik ve istikrarlı hükümetler eliyle yönetilmek suretiyle, her türden darbeci vesayet ihtimaline kapıları kapatmanın yanı sıra, ülkenin maddi ve manevi açıdan yapması gereken kalkınma ve atılım hamlelerini hızlandırma potansiyeline de sahiptir.

KAYNAKÇA

- ALJAZEERA, (2017). <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiyede-143-bin-kisiyi-1-milletvekili-temsili-temsil-ediyor>, (02.10.2017).
- ALKAN, H. (2017). "Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Yasama Denetimi", Yeni Türkiye Dergisi (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı), Yıl: 23, Sayı: 94, (Mart-Nisan 2017), 471-476.
- ALTUN, F. (2017). Red Cephesinin Yeni Sanrıları, Retrieved at February 20, 2017 from <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/fahrettinaltun/ret-cephesinin-yeni-sanriları>. (28.09.2017).
- ATAKLI, C. (2017). "Hükümeti Millet Seçiyor Yalanı",).
- ATAR, Y. (2017). Türk Anayasa Hukuku, 11. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.
- ATAY, E. E. (2013). "Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı İlkesi Işığında Danıştay", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVII, S. 1-2, 1129-1154.
- BOZLAĞAN, R. (2016). Türk Tipi Başkanlık, Hayat Yayınları, İstanbul.
- CHP, <https://www.chp.org.tr/Public/0/Other/NEDEN%20HAYIR.pdf>. (30.09.2017).
- DOĞAN, M. (2017). <http://www.tyb.org.tr/d-mehmet-dogan-tarihimizde-partili-cumhurbaskanlari-25420h.htm>, (01.10.2017).
- ERDOĞAN, R. T. (2017). "200 Yıllık Arayışın Ürünü: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", Yeni Türkiye Dergisi (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı), Yıl: 23, Sayı: 94, (Mart-Nisan 2017), 9-11.
- EREN, A. (2017). "Başkanlık Sistemi 1-Genel Değerlendirme", yazıları/37-baskanlik-sistemi-1-genel-degerlendirme, (05.10. 2017).
- FENDOĞLU, H. T. (2017). "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", Yeni Türkiye Dergisi (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı), Yıl: 23, Sayı: 94, (Mart-Nisan 2017), 90-109.
- GÖZLER, K. (2017/c). Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 17. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- GÖZLER, K. (2017a). "Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Neverland Sistemi mi?", <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.pdf>. s. 3. (30.09.2017).
- GÖZLER, K. (2017b). Elveda Anayasa, (16 Nisan 2017'de Oylayacağımız Anayasa Değişikliği Hakkında Eleştiriler), Ekin Yayınları, Bursa.
- GÜL, C. (2017a). "The Transition of the Government System in Turkey in the Context of the Presidential System and Its Relationship with the Democratic Regime", Current Perspectives In Social Sciences, Edt. Hasan Arslan/ Mehmet Ali İçbay/ Alina-Andreea Dragoescu, 231-237.
- GÜL, C. (2017b). Karşılaştırılmalı Hükümet Sistemlerinde Yürütme, Yetkin Yayınları, Ankara.
- GÜLENER, S. (2017). "Anayasa Değişikliğinde Aslında Ne Nedir?", Açık Görüş-Star, (21.09.2017).
- KESER, H. (2017). "Türk Tipi Başkanlık Sistemi Üzerine", Yeni Türkiye Dergisi (Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Özel Sayısı), Yıl: 23, Sayı: 94, (Mart-Nisan 2017), 433-438.
- KONGAR, E. (2017). http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/677558/Parti_devletine_hayir.html. (17.09.2017).
- KÜÇÜK, A. (2017a). "Cumhurbaşkanlığı Sistemine Öcülerle Karşı Çıkmak", <http://www.star.com.tr/acik-gorus/cumhurbaskanligi-sistemine-oculerle-karsi-cikmak-haber-1168354/>. (18.09.2017).
- KÜÇÜK, A. (2017b). "Cumhurbaşkanlığı Sistemine Yönelik Eleştiriler", Açık Görüş-Star, (11.09.2017).

- KÜÇÜK, A. (2017c). "Türkiye Cumhurbaşkanlığı Kararnemeleriyle mi Yönetilecek?", <http://www.star.com.tr/acik-gorus/turkiye-cumhurbaskanligi-kararnemeleri-ile-mi-yonetilecek-1188024>. (26.09.2017).
- KÜTAHYALI, R. O. (2017). "Kuvvetler Ayrılığı ve 16 Nisan Referandumu",).
- MERT, N. (2017). "Mesele Tek Adam Değil Çoğunluk Sultası").
- ÖZBUDUN, E. (2017). Türk Anayasa Hukuku, 2017 Anayasa Değişikliklerine Göre Gözden Geçirilmiş 17. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara.
- ÖZKUL, F. (2016). "Anayasalarımızda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", Ankara Barosu Dergisi, 2016/3, 201-263.
- ROSENFELD, M. (2008). "Hukuk Devleti ve Anayasal Demokrasinin Meşruiyeti", Hukuk Devleti (Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal), Edt. Ali Rıza Çoban/Bilal Canatan7Adnan Küçük, Adres Yayınları, 211-255.
- SELZNICK, P. (2005-2006). "American Society and Rule of Law", Syracuse Journal Int'l, L & Com. Vol.: 33:29.
- SOYSAL, M. (2011). Anayasaya Giriş, İmge Kitabevi İstanbul.
- ŞAFAK, E. (2017). "Partili Cumhurbaşkanı Atatürk ile Başladı", <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/safak/2016/06/23/partili-cumhurbaskani-aturk-ile-basladi>, (01.10.2017).
- TANÖR, B. ve YÜZBAŞIOğLU, N. (2001). 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 11. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- TEMELTAŞ, N. (2017). "Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", , (04.10.2017).
- TEZKAN, M. (2017a). "Bak Bu Olmadı Burhan Hoca",).
- TEZKAN, M. (2017b). <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-tezkan/meclis-in-gucu-azaliyor-mu-2403709/>. (26.09.2017).
- UÇUM, M. (2017). "Cumhuriyeti Halka Açan Doğrudan Millet Hükümeti", Açık Görüş-Star, (30.09.2017).

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN ARDINDAN TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Kocaeli Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
ikulger@gmail.com

Çağla ÖZDEMİR

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü
cagla.5560@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, kökenleri Ankara Anlaşmasına dayanan Türkiye-AB ilişkilerinin 15 Temmuz darbe girişiminden ne şekilde etkilendiğini ortaya koyma amacı taşımaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, 3 Ekim 2005’de müzakerelerin başlamasından itibaren Türkiye-AB ilişkilerini etkileyen temel sorunlar analiz edilmiştir. İkinci bölümde AB’nin darbe girişimi karşısında verdiği sınav ve ardından ikili ilişkilerde son dönemde yaşanan gerilim incelenmiştir. AB’nin darbe girişimi esnasında aday statüsünde bulunan bir ülkeye karşı net bir tavır ortaya koymaması ve gecikmeli olarak sivil hükümeti desteklediğini açıklaması özellikle dikkat çekmektedir. Türkiye- AB ilişkilerinde kronik hale gelen Kıbrıs, mülteciler, vize muafiyeti ve Avrupa’da yabancı düşmanı siyasal akımların güçlenmesinden kaynaklanan sorunlar gibi temel ihtilaflara, darbe girişiminin ardından yenileri eklenmiştir. Bu kapsamda olağanüstü hal eleştirisi, idam cezası tartışmaları, AB ülkelerinde Türkiye kökenli siyasal partilerin ve bazı siyasilerin faaliyetlerinin kısıtlanması, terör örgütlerine propaganda fırsatı verilmesi, Türkiye’nin sık aralıklarla müzakereleri kesmekle tehdit edilmesi ve nihayet AP’nin müzakereleri dondurma kararı almasını saymak mümkündür. Netice olarak, darbe girişiminin ardından birden çok alanda çatışma ve gerilime rağmen, Türkiye ile AB ilişkilerinde kopma yaşanmamıştır. Taraflar, karşılıklı bağımlılık nedeniyle, müzakerelerin dondurulması veya kesilmesinden çekinmekte, bu durumun her iki tarafa da zarar vereceği düşüncesiyle hareket etmektedir. Avrupa bütünleşmesinin yaşadığı sıkıntılar, uluslararası siyasal sistemdeki karmaşa ve Türkiye’nin siyasal sisteminin değişim geçirmesi gibi faktörler, tarafları çok önemli çatışma yaşanan ortamlarda bile uzlaşmaya ve tam üyelik müzakerelerinin sürdürülmesinden yana tavır almaya itmektedir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Türkiye-AB İlişkileri, Tam Üyelik Müzakereleri, AB Bütünleşmesi, Karşılıklı Bağımlılık

TURKEY-EU RELATIONS IN THE AFTERMATH OF THE JULY 15 COUP ATTEMPT

ABSTRACT

This study aims at revealing the various ways Turkey-EU Relations, which has its roots in Ankara Agreement, was affected by the July 15 coup attempt. In the first part of the study, the fundamental problems that affect Turkey-EU relations since the beginning of membership negotiations on October 3, 2005 is analyzed. In the second part, the EU's response to the coup attempt and the recent tension in the relations is examined. The EU's unclear attitude during the coup attempt against a candidate country and its late coming support to the civilian government is especially remarkable. The coup attempt added to the existing persistent problems in the Turkey-EU relations such as Cyprus, refugees, visa waiver and the problems related to the increasing xenophobia in Europe. In this context, it is possible to add the criticism towards the state of emergency, the discussion on death penalty, the limitations brought to the activities of some politicians and political parties of Turkish origin, the opportunity given to the terrorist organizations in their propaganda activities, the threatening of Turkey with the severance of membership negotiations and the European Parliament's decision to freeze the negotiations. All in all, despite the disputes and tensions in more than one issue, there was no rupture in Turkey-EU relations. Due to their interdependence, the parties abstain from the freezing or severance of membership negotiations as it would harm both sides. Factors such as the troubles of European Integration, muddle of the international political system and the transformation of Turkey's political system push the parties to reconciliation and continuation of the full membership negotiations even in case of essential conflicts.

Keywords: July 15 Coup Attempt, Turkey-EU Relations, Accession Negotiations, EU Integration, Interdependence

GİRİŞ

Türkiye'nin Batı bağlantısının çok önemli bir boyutunu oluşturan AB ile ilişkilerin kökeni örgütün kuruluş dönemine kadar gitmektedir. Türkiye, eski adı AET olan Batı Avrupa'daki bütünleşme hareketine katılmak için başvuru yapan ikin-

ci ülke olmuştur. Yunanistan ile aynı tarihte AET'ye katılma başvurusu yapılmış olmasına rağmen, Türkiye'nin Batı yolculuğunda 27 Mayıs 1960 darbesi nedeniyle daha başlangıç aşamasında gecikme yaşanmış, ortaklık anlaşması ancak 1963 yılında imzalanabilmiştir. Ankara Anlaşması ile kurulan ortaklık ilişkilerinin ilk döneminde AET tarafı Türkiye'ye tek taraflı olarak ekonomik ve teknik yardım yapmıştır. Katma Protokol'ün imzalanması ile birlikte tarafların karşılıklı yükümlülükler altına girdiği yeni bir dönem başlamıştır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, başlangıçtan günümüze iniş ve çıkışlarla dolu bir seyir takip etmiştir. 1970'li yıllarda siyasal istikrarsızlık, petrol ambargosu, Kıbrıs müdahalesi gibi sebeplere ilave olarak Türkiye'nin gümrük indirimleri ve ortak gümrük tarifesine uyum sağlama-sında yaşanan gecikmeler, Batı yolculuğunun hızını yavaşlatmıştır. 1980 askeri darbesinden sonra taraflar arasındaki ilişkiler 6 yıl süreyle dondurulmuş; Turgut Özal hükümeti döneminde Türkiye'nin yaptığı tam üyelik başvurusu, Orta ve Doğu Avrupa üzerindeki SSCB hegemonyasının kalktığı koşullarda sürünceme-de kalmıştır.

İkili ilişkilerde gecikme ve sorunlara rağmen, olumlu gelişmeler de kaydedil-miştir. Ortaklık Konseyi kararı ile gümrük birliğinin 1996 başında kurulması, 1999 sonunda Türkiye'nin aday ilan edilmesi ve hemen ardından başlayan mevzuat uyumu, Türkiye'de devrim sayılabilecek bir değişimin kapısını aralamıştır. Ne var ki, bu olumlu hava, 3 Ekim 2005'de müzakerelerin başlamışından kısa bir süre sonra yerini belirsizliğe bırakmış, Türkiye için getirilen ek mükellefiyetler ve en-gelleme girişimleri nedeniyle ilişkilerde duraklama yaşanmış ve Türkiye'de Batı kuşkuculuğu yükselmiştir. Yaklaşık 10 yıldır, Türkiye ile AB arasında tam üyelik müzakereleri hukuki bakımdan devam etmesine karşılık, fiilen durmaya yakın bir seviyede seyretmektedir.

Bu tarihi arka planı dikkate alarak bu çalışmada, AB'nin 15 Temmuz darbe girişimi döneminde ortaya koyduğu tutum ve ardından Türkiye-AB ilişkilerinin nasıl bir seyir takip ettiği incelenecektir. İlk bölümde tam üyelik müzakerelerinin başlamasından sonra ikili ilişkileri etkileyen önemli gelişmeler ve anlaşmazlık konuları ele alınacak; ikinci bölümde ise AB'nin 15 Temmuz darbe girişimi karşı-sında ortaya koyduğu tutum analiz edilecek ve son bir yıl içinde belirgin biçimde güçlenen ikili ilişkileri olumsuz yönde etkileyen güven eksikliği ve anlaşmazlıklar üzerinde durulacaktır. Fili durumun kapsamlı ve objektif analizi, aynı zamanda Türkiye-AB ilişkilerinin gelecek senaryolarını da belirgin hale getirecektir.

1. Müzakere Döneminde Yaşanan Temel Sorunlar

Türkiye ile AB arasında ilişkiler kendine özgü nitelik taşımaktadır. Tam üyelik müzakerelerine yön veren müzakere çerçeve belgesi analiz edildiğinde bugüne kadar AB ile masaya oturan hiçbir ülke için ileri sürülmeyen koşulların Türkiye bakımından gündeme getirildiğini görmek mümkündür. (AB Bakanlığı Müzakere Çerçeve Belgesi, 2005). Müzakere başlıklarının açılması ve kapanmasında tüm üye devletlerin görüş birliğinin aranması, müzakerelerin açık uçlu olması ve tam üyeliğin önceden garanti edilemeyeceğinin vurgulanması, ilk bakışta dikkat çeken negatif farklılıklardır. 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye ayrımcılık yapılmayacağı, o dönemde müzakere yürütülen ülkelerle aynı koşullara tabii olduğu taahhüt edilmesine rağmen, Müzakere Çerçeve Belgesi öteki adaylardan belirgin biçimde farklılık göstermiştir.

Gümrük birliği öncesinde Türkiye'de AB ile ilgili olanlar Dışişleri bürokratları, kimi iş çevreleri ve medya mensupları ile sınırlı iken, sonradan halkın büyük bölümü bu konuya ilgi duymaya başlamıştır. 2000'li yılların başında yapılan kamuoyu yoklamalarında AB'ye olan desteğin % 70'lerin üzerinde seyrettiği görülmüştür. O dönemde Başbakan olan Erdoğan, Türkiye'nin AB'ye katılımı konusunda kararlı bir tutum ortaya koymuş ve bu durumu "vatana ve halka karşı bir borç" olarak nitelendirmiştir. (Ahmad, 2014:184). Türkiye'nin aday ilan edilmesinden sonra doğrudan yabancı sermaye girişleri hızlanmış, müzakerelerin başlamasından sonra daha da artmıştır. Ne var 2006 yılında kimi müzakere başlıklarının dondurulması üzerine AB kuşkuculuğu güçlenmeye başlamıştır. Bu bölümde, 15 Temmuz öncesinde AB ile ilişkiler mercək altına alınacaktır.

1.1. Başlıkların Bloke Edilmesi

Türkiye ile AB arasında 3 Ekim 2005'de başlayan müzakerelerin başlangıcında Türk mevzuatı ile AB müktesebatı karşılaştırılmıştır. Tarama süreci olarak bilinen bu dönemin ardından, önce Bilim ve Araştırma Başlığı, bir süre sonra da Maliye ve Bütçe başlığı müzakereye açılmıştır. Tam üyelik müzakerelerinin yavaş başlamasının bir düzineye yakın sebebi bulunmaktadır. Her şeyden önce, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlaması, sürdürülmesi ve sonuçlandırılması konusunda Avrupa Birliği üyesi devletler arasında görüş birliği bulunmadığını belirtmek gerekir. Nitekim, müzakerelere yön veren temel ilkelerin kurgulanması, yani müzakere çerçeve belgesinin muğlak ve güçlüklerle dolu olması da, esasen AB tarafındaki kafa karışıklığını ve müzakerelerin sürüncemede bırakılacak şekilde kurgulandığını göstermektedir.

2006 yılı sonunda, gümrük birliğinin Güney Kıbrıs Rum Yönetimine teşmil edilmesi aşamasında bu ülkenin kullandığı Kıbrıs Cumhuriyeti kavramına karşı

Türkiye'nin çekince ortaya koyması ile başlayan ihtilafın derinleşmesi üzerine AB Bakanlar Konseyi (Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi) tarafından gümrük birliği ile bağlantılı 8 müzakere başlığının görüşmeye açılmaması kararı alınmıştır. (General Affairs and External Relations Council Press Release, 11 December 2006). Kıbrıs Rum Kesimi tarafından 2009 yılında 6 müzakere başlığı daha askıya alınmıştır. (Eralp, 2009)

2007 yılında ise Fransa Cumhurbaşkanı seçilen Sarkozy, Türkiye ile yürütülen müzakerelerde 5 başlığı daha bloke etmiştir. Sarkozy, Almanya Başbakanı Merkel'in de desteği ile Türkiye için tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık adı verilen ve AB müktesebatında yeri bulunmayan yeni bir seçeneği ortaya atmıştır.

Topluluk Müktesebatı bakımından hayati önem taşıyan başlıkların görüşülmesi gündeme geldiğinde Türkiye, Kıbrıs Rum Yönetimi ve Fransa engellemesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte, Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin göreve gelmesinden sonra bloke ettiği 5 başlık ise, 2012 yılında yeni seçilen François Hollande tarafından kaldırılmıştır. 2017 yılı başı itibarıyla müzakere başlıklarından bloke edilmeyenlerin sayısı sadece 3'tür. Müzakereler konusunda bir diğer sıkıntılı husus da Türkiye'nin üyeliği için referandum koşulunun gündeme getirilmiş olmasıdır. Avusturya ve Fransa tarafından Türkiye'nin tam üyeliği konusunda referanduma gidileceğinin açıklanması ve öteki bazı ülkelerin bu duruma olumlu yaklaşımları, müzakerelerin tarafsızlığına gölge düşürmüştür. Buna göre, Türkiye tüm yükümlülükleri yerine getirmiş olsa bile, herhangi bir ülkede yapılacak referandum tam üyeliği engellemek için yeterli olacaktır. Bu durum, Türkiye'nin tam üyelik beklentisini negatif yönde etkilemektedir.

1.2. Kıbrıs Sorunu

Türkiye ile AB arasında ihtilafa neden olan konulardan birisi de Kıbrıs sorunudur. Türkiye'nin Kurucu Antlaşmalara dayanarak 1974 yılında Kıbrıs'ta EOKA yanlısı darbeye müdahalede bulunması, ortaya fiili bir durum çıkarmıştır. Adanın kuzeyinde Türkiye'nin askeri müdahalesi sonrasında kurulan Türk yönetimi, Kıbrıs coğrafyasının % 36'sını kontrol altında tutmaktadır. Soruna çözüm bulunması amacıyla BM Şemsiyesi altında sürdürülen müzakerelerde kısmî ilerleme sağlanmış olsa da, taraflar arasında mutabakat sağlanamamış ve nihai bir barış antlaşması imzalanamamıştır. Özellikle, BM Genel Sekreterleri Butros Gali ve Kofi Annan dönemlerinde sağlanan uzlaşma ve güçlenen çözüm ümidi sonuçsuz kalmıştır.

Kıbrıs Sorununa çözüm arayışlarında müzakere platformu genel olarak BM olmuştur. Ne var ki, Rum Yönetiminin adanın tamamı adına 1990 yılında tam üyelik başvurusu yapması ile birlikte, AB de sorunun tarafı haline gelmiştir. Rum

Yönetimi ile AB arasında 1998 Mart ayında tam üyelik görüşmeleri başlamış ve 2004 Mayıs ayında da Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında tam üye olmuşlardır. Kıbrıs Rum Yönetimi, tam üye olduktan sonra AB içerisinde Türkiye'nin hareket kabiliyetini, AB ile ilişkilerini sınırlandırmayı hedefleyen tavır ve eylemler içerisine girmiştir. Kıbrıs Rum Kesimi'nin savunduğu görüşler, bazı dönemlerde AB başkentlerinde yankı bulmuş, Türkiye, bir AB üyesi ülkenin toprağını işgal eden ülke olarak nitelendirilmiş ve anakronik biçimde suçlanmıştır.

Kıbrıs Sorununa çözüm bulunması amacıyla BM şemsiyesi altında bugüne kadar sürdürülen çok taraflı görüşmeler ise çoğu kez siyasi sebeplerle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

1.3. 2008 Ekonomik Krizi

Dünyayı 2008 yılında derin biçimde etkileyen küresel finansal dalganın kaynağı ABD'deki mortgage krizi olmuştur. Piyasa yapısı, denetim eksiklikleri ve bu süreçte izlenen politikalar öngörülemez olumsuzluklara yol açmıştır. Kriz, ABD'de başlamasına rağmen tüm dünyayı derin biçimde etkilemiş, özellikle AB'nin Euro bölgesinde bir çok ülkenin Maastricht Kriterlerinin gerisine düşmesine neden olmuştur. Ekonomik krizden derin biçimde etkilenen ülkelerden Yunanistan'da tam bir kaos yaşanmış, AB Kurumları ve üye devletler, Yunanistan'a yardım için yoğun çaba göstermişlerdir.

Euro bölgesi ülkeleri başta olmak üzere AB ülkelerinin çoğunluğunun ekonomik performanslarında gözlemlenen gerileme, daha belirgin bir hal almıştır. Yunanistan'ın iflas noktasına gelmesi ile birlikte İrlanda ve Portekiz, AB'den yardım talebinde bulunmuş, adı geçen ülkelere Avrupa Merkez Bankası ve IMF üzerinden mali yardım programları başlatılmıştır. Krizin etkilerinin bertaraf edilmesine yönelik olarak AB ülkelerinin tamamında tedbir paketleri uygulamaya konulmuş, ekonomilerin buna tepkisi de farklılık göstermiştir. (European Commission, 2009)

Bu çerçevede Euro bölgesi dışında kalan devletlerin ödemeler dengesinde yaşanabilecek sorunlar ve finansman güçlüklerine çözüm bulmak amacıyla Ödemeler Dengesi Fonu oluşturulmuş, bir kredi havuzu tesis edilerek Yunanistan'ın borçlarının bir bölümü silinmiştir. Ayrıca mali sıkıntı yaşayan ülkelere destek sağlamak amacıyla Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması oluşturulmuş, kriz nedeniyle birçok ülkenin bütçe açığı ve borç sorunlarını rahat biçimde çözüme kavuşturması öngörülmüştür. Bunun dışında Euro bölgesi ülkeleri arasında Avrupa Rekabet Paketi adı verilen bir başka müessese oluşturulmuş, diğerlerinin de gönüllülük esasına dayalı olarak bu işbirliğine katılabilecekleri öngörülmüştür. Paketin temel hedefi, üyeler arasında rekabet gücünü ve istihdamı arttırmak,

kamu maliyelerinin sürdürülebilir kılınmasını sağlamak ve mali istikrarı güçlendirmek olarak belirlenmiştir. (EEAG, 2012)

2008 ekonomik krizinden AB ülkelerinin her biri farklı şekilde etkilenmiştir. Bir bütün olarak ele alındığında kriz, kuzeydeki zengin ülkelerle güneyin yoksulları arasındaki gelişmişlik uçurumunun daha da açılmasını sağlamış, 2004 ve 2007 yılında AB'ye tam üye olarak katılan ülkelerde hayal kırıklığı yaratmıştır. Genel olarak ücretlerde düşmeler yaşanmış, halkın satın alma gücü azalmıştır. (Espósito, 2014)

Ekonomik krizin siyasal hayata yansımaları ise yabancı düşmanlığının artması, aşırı milliyetçi siyasal eğilimlerin ve partilerin güçlenmesi şeklinde kendini göstermiştir. 2014 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde marjinal partilerin güçlü biçimde temsil edilmişlerdir. (European Policy Center, 2014)

2008 ekonomik krizinin Türkiye –AB ilişkilerine yansımaları ise alım gücü düşmesi nedeniyle Türkiye'nin AB ülkelere ihracatında gerileme şeklinde kendini göstermiştir. Daha da önemli olan husus, AB genişlemesinin ekonomik sıkıntılar nedeniyle yavaşlamasıdır. Batı Balkanlara yönelik genişleme stratejisi ve Türkiye ile yürütülen müzakereler de, kaçınılmaz olarak AB ülkelerini etkileyen ekonomik ve parasal krizden etkilenmişlerdir.

1.4. Avrupa'da Yükselen Yabancı Düşmanlığı ve İslamofobi

Türkiye- AB ilişkilerini doğrudan veya dolaylı yönde etkileyen Avrupa'nın bir kronik sorunu da bir çok ülkede güçlenen yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobidir. Sorunun hem tarihsel, hem de demografik boyutları bulunmaktadır. İngiltere, Fransa, Hollanda gibi kimi ülkelerin eski sömürge vatandaşlarına kimi alanlarda ayrıcalık tanımaları, zaman içerisinde Avrupa başkentlerine anılan ülkelerden yoğun bir göç yaşanmasına neden olmuştur. İngiltere'de Pakistan ve Hindistan kökenli göçmenlerin sayısının artması ve toplum içerisinde görünürlüklerinin artması, benzer şekilde Fransa'da Cezayir ve kimi Afrika kökenli kişilerin yerleşmelerine kısmî kolaylık gösterilmesi, anılan ülkelerde eski sömürge kökenlilerinin sayısının artmasına neden olmuştur. Avrupa'da yabancı kökenli nüfusun artmasına neden olan bir başka dalga da, 1960'ların sonundan itibaren işgücü açığını kapatmak için Türkiye ve Yugoslavya gibi ülkelerden talep edilen göçmen işçilerin zaman içerisinde Avrupa ülkelerinde tutunmaları ve sayılarının artması olmuştur.

Avrupa ülkelerinin büyük bölümünde nüfus artış hızı negatif veya fiili durumu koruma şeklinde iken, göçmenlerin nüfus içindeki oranının görece olarak artması ve toplumsal statülerinde kısmî düzelmeler Avrupa ülkelerinde yabancı düşmanı eğilimleri güçlendirmiştir. (UN Chronicle, 2007). Öte yandan, Avrupa Parlamen-

tosu bünyesinde aşırı sağ partileri bünyesinde toplayan siyasi grup oluşturulması da yabancı düşmanlığının güçlendiğini göstermektedir. Fransa'da Ulusal Cephe, Avusturya'da Özgürlük Partisi yabancı düşmanı eğilimlerin temsilciliğini yapan siyasal hareketler olarak öne çıkmışlardır.

11 Eylül 2001'de İkiz Kulelere yapılan saldırı sonrasında ABD ve Avrupa ülkelerinde yoğun ve kesif biçimde yürütülen İslam karşıtı propaganda, güçlü bir İslamofobinin güçlenmesinin temel nedenini oluşturmaktadır. Avrupa Parlamentosu bünyesinde faaliyet gösteren Sosyalist ve Demokratlar İttifakı Grubu raporuna göre, Avrupa değerleri tehdit altındadır. Kıta genelinde hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı öne çıkaran siyasal ideolojiler güçlenmiş, nefret söylemi özellikle orta ve yaşlı kuşakta olmak üzere, toplumun tamamında güçlenmiştir. (Socialist and Democrat Alliance Report, 2014)

İslamofobi günümüzde hem AB'nin temel değerleri olan demokrasi, sosyal barış ve insan hakları bakımından tehdit oluşturmaktadır, hem de kadar farklı kültürler, dinler ve milletlerin bir arada yaşaması bakımından tehlike oluşturmaktadır. Rusya'dan Portekiz'e, Yunanistan'dan Letonya'ya eğitim, istihdam, medya, siyaset ve yargı çevrelerinde İslamofobi gözle görülür biçimde artmıştır. İslamofobinin sınırları retorik düzeyi çoktan aşmış, okul, işyeri, ibadet mekanları ve sokakta saldırıların yaygınlaşmasına dönüşmüştür. Ayrımcılık ve ötekileştirme gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Müslümanların dışlanması ve nefret söylemi sadece ekonomik krizden etkilenen alt ve orta sınıflarla sınırlı kalmamış, toplumun üst kesimleri ve seçkinler de benzer davranış ve eğilimler göstermişlerdir. (Hafiz ve Bayraklı, 2016). Özellikle Müslüman kadınlara yönelik saldırılar dikkate değer oranda artmıştır. Avrupa ülkelerinin genelinde güçlenen yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve İslamofobi doğal olarak AB ülkelerinin Türkiye'ye bakışını ve siyasetlerin davranışlarını doğrudan veya dolaylı biçimde etkilemektedir.

1.5. Mülteci Sorunu, Vize Muafiyeti ve Geri Kabul Anlaşması

AB- Türkiye ilişkilerini doğrudan etkileyen bir başka önemli mesele de Arap Baharının ardından AB'ye yönelen göç ve mülteci akımı olmuştur. Frontex verilerine göre, son 6 yılda Avrupa kapılarına dayananların sayısı yaklaşık 2 milyon düzeyindedir. Bunların yaklaşık yarısı Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa ülkelerine yönelmişlerdir. Bu noktada Avrupa Birliği, Türkiye ile işbirliğine gitmeye büyük önem atfetmiştir. Topraklarında 3 milyon sığınmacı barındıran Türkiye, bu koşullar altında Arap Baharının yarattığı sıkıntıları en fazla göğüsleyen ülkelerden biridir.

Mülteci sorunlarına çözüm arayışları çerçevesinde sürdürülen görüşmelerde taraflar Türk vatandaşlarına 1980 askeri darbesinden sonra uygulanan vizele-

rin kaldırılması, gümrük birliğinin yeni koşullara göre revize edilmesi ve yüksek seviyeli diyalogun devamı konularında işbirliği yapmayı kararlaştırmışlardır. AB tarafı, Türkiye ile imzalanan vize muafiyeti ve geri kabul anlaşması çerçevesinde Türkiye’de bulunan mültecilerin ihtiyaçları için kullanılmak üzere 3 milyar dolar hibe yardımıyla bulunma ve 2018 yılına kadar ilave 3 milyar Euro kaynak tahsis etme taahhüdünde bulunmuştur. Ne var ki, Türk vatandaşları için vize muafiyeti uygulaması yasal eksiklikler olduğu gerekçesiyle yürürlüğe girmemiştir. AB’nin Türkiye için taahhütleri ise proje karşılığı olduğu için gerçekleştirme oranı bakımından sınırlı kalmıştır.

Türkiye ile AB arasında vize muafiyetinin gerçekleşmesi için öngörülen değişiklikler kapsamında Türkiye’den 72 alanda hukuki düzenleme yapması talep edilmiştir. Bunlar arasında çocukların korunması, kişisel verilerin güvence altına alınması, sivil toplumun güçlendirilmesi gibi hususlar da bulunmaktadır. Öngörülen yükümlülüklerin büyük bölümü yerine getirilmiştir. AB tarafının talebi olan kimi değişiklikler ise terörle mücadele faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyeceği gerekçesi ile zamana yayılmıştır. Suriye’deki iç savaştan derin biçimde etkilenen Türkiye, vize muafiyeti ve geri kabul anlaşması yükümlülüklerini sayılan alandaki istisnalar dışında yerine getirmiştir. Vize muafiyeti tam olarak yürürlüğe girmemiş, ancak Türkiye, geri kabul anlaşması çerçevesinde Avrupa ülkelerine yönelen mülteci akınını önemli ölçüde sınırlandırmıştır.

2. Avrupa Birliğinin 15 Temmuz Sınavı

15 Temmuz 2016’da Türk demokrasisi büyük bir tehditle karşı karşıya kalmıştır. FETÖ terör örgütünün darbe girişimi, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çağrısını dikkate alarak sokaklara çıkan sivil halkın halkın direnişi sonucunda bastırılmış, 250’nin üzerinde insan hayatını kaybetmiş ve 2000’den fazla yaralanma olmuştur. Darbe esnasında ve sonrasında Avrupa Birliği ve ABD’nin olan bitenlere seyirci kalması ve net bir tutum ortaya koymaktan geri kalması, ülke genelinde Batıdan duyulan kuşkunun güçlenmesine neden olmuştur. Aday bir ülkenin demokrasisine yönelik tehdidin bertaraf edildiği darbenin ilk saatlerinde AB tarafı Türk demokrasisi ile dayanışma içerisinde olduğunu göstermekte geç kalmıştır. Darbe girişimi esnasında yaşanan gelişmeler, televizyon kanallarından canlı olarak yayınlanmıştır. İlk anından itibaren darbe girişiminin FETÖ tarafından kurgulandığı ve örgüte bağlı militanlar tarafından uygulamaya aktarıldığı keskinleşmiştir.

Türk demokrasisine yönelen darbe tehdidi ve bu işe soyunan örgüt militanları ile daha organize mücadele etmek amacıyla 20 Temmuz 2016’da olağanüstü hal ilan edilmiştir. Darbe girişiminin ilk günlerinde tepkisiz kalan, cılız açıklamalar

yapan AB'nin, 20 Temmuz sonrasında temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiğini öne sürerek hükümet tasarruflarını eleştirmesi dikkat çekmiştir. Uluslararası medya, özellikle Batıda yayınlanan gazeteler ve haber ajanslarında bastırılan darbe ve demokrasi vurgusu yerine kamu görevlilerinin ihraç edilmesi, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi yönlendirme yönü ağır basan bir dil kullanılmıştır. (SETA Raporu, 2017). Batı medyası, tıpkı 2013 Mısır darbesinde olduğu gibi ilk anlarda “bekle ve gör” prensibi ile hareket etmiş, ardından da yayınlarında FETÖ örgütü militanlarının söylemine ağırlık vermiştir. Bir çok gazete ve haber ajansında Erdoğan'ın baskı rejimi kurmak için darbeyi planladığı görüşü savunulabilmiştir. Öte yandan, Türkiye’de darbe yapılmasının olağandışı bir durum olmadığı, Türkiye’nin esasen bunlara alışık olduğu, böyle bir ülke ile tam üyelik müzakerelerinin kesilmesi ve Türkiye’nin NATO’dan ihraç edilmesi gibi aşırı görüşler de açık biçimde yazılmıştır. (15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası, 2017)

Türkiye’nin 1999 Aralık ayında Helsinki zirvesinde aday ilan edilmesinden sonra siyasi ve idari reformlar bakımından çok önemli adımlar attığı ve ülkenin siyasi ve ekonomik bakımdan Batı standartlarına çok yakın bir seviyeyi yakaladığı bir vakıadır. AB’nin Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum için ileri sürdüğü koşullar, Türkiye bakımından yol haritası niteliği taşımış ve Ulusal Programlarla Türkiye’nin hukuki değişimi takvime bağlanmıştır. Türkiye- AB ilişkilerinde yaşanan gerilim ve anlaşmazlık dönemlerinde bile Türkiye hukuki uyum çabasını sürdürmüş, Erdoğan’ın ifadesiyle “Kopenhag Kriterlerini Ankara Kriterleri yapıp yola devam etme” iradesini ortaya koymuştur (Hürriyet, 17 Aralık 2012). Bu bölümde darbe teşebbüsüne karşı AB’nin tutumu analiz edilecek, ardından son bir yıl içerisinde taraflar arasındaki ilişkiler üzerinde durulacaktır.

2.1. Darbe Girişiminin Zayıf Biçimde Kınanması

Avrupa Birliği’ni kuran Roma Antlaşmanın dibacesinde ve muhtelif maddelerinde örtülü biçimde demokrasi ve insan haklarına gönderme yapılmıştır. Bu durum antlaşmanın dibacesinde “bir araya gelmeye karar veren devletlerin barış ve özgürlüğün korunup güçlendirilmesi hususunda kararlı oldukları, aynı ideali paylaşan Avrupa halklarını bu çabalarına katılmaya çağırdıkları” şeklinde bu ifade edilmiştir. (İKV, tarihsiz). Kurucu Antlaşmaları değiştiren ilk metin kabul edilen 1986 yılında imzalanan ve bir yıl sonra yürürlüğe giren Tek Avrupa Seneğinde ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine gönderme yapılmıştır. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin daha açık ifadeler, Amsterdam, Nice ve Lizbon Antlaşmalarına eklenmiş, ayrıca Avrupa Temel Haklar Şartı adıyla yeni bir sözleşme üye devletlerin asgari müştereği olarak kabul edilmiştir. (Metin, 2015)

22 Haziran 1993’de Konseyi Kopenhag Zirvesi sonuç bildirisinde, bir devletin AB’ye tam üye olabilmek yerine getirmesi gereken yükümlülükler sayılmıştır. Buna göre, aday ülkelerde “demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunması, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve AB içinde piyasa güçleri ve rekabetçi baskı ile baş edebilecek kapasiteyi garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olması” AB’ye katılmanın asgari koşulları olarak ifade edilmiştir. (Presidency Conclusion, 1993).

AB, normatif değerler olarak demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve azınlık haklarının üye ve aday ülkelerde yerleşmesi için çaba göstermektedir. Aday ülkelerin Kopenhag Siyasi Kriterlerine ne ölçüde uyum sağladıkları, tam üyelik yolculuğunda yükümlülüklerini aksatıp aksatmadıkları her yıl Komisyon tarafından hazırlanan İlerleme Raporları ile takip edilmektedir. AB’nin tüm bu konularda hassasiyet içerisinde olması, bunlara aykırılık teşkil eden fiillere karşı tutum ortaya koyması olağan beklenti iken Türkiye örneğinde bir istisna yaşanmıştır. Demokrasi ve insan hakları ile taban tabana zıt bir darbe girişimi, sivil halkın direnişi ile bastırılmış, ancak AB bu durumu hiçbir şekilde gündeme getirmemiş, Türk halkının mücadelesini desteklediğini söz ve fiilleri ile göstermemiştir.

AB’nin darbe teşebbüsüne karşısında güçlü tepki vermek yerine sade ve rutin açıklamalarla yetinmesi, Türkiye kamuoyunda büyük tepki doğurmuştur. AB’nin samimiyeti, demokratikleşmeyi gerçekten isteyip istemediği, medyada, siyaset dünyasında ve Türk halkı nezdinde sorgulanmaya başlamıştır. Darba karşıtı ilk rutin açıklama AB Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini’den gelmiş, Twitter hesabında yaptığı açıklamada, “Ankara ve Brüksel ile irtibat halinde olduğu ve Türkiye’de demokratik kurumlara saygı gösterilmesi” gerektiğini ifade etmiştir. 16 Temmuz’da ise AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, Komisyon Başkanı Jean Claude Juncker ve Mogherini tarafından ortak açıklamada ise darbe teşebbüsü kınanmış, “Türkiye’nin AB’nin ortak üyesi olduğu, demokratik olarak seçilmiş hükümet ve hukuk devletinin AB tarafından desteklediği belirtilmiştir. (Council of the European Union Declaration 452/16, 2016). 18 Temmuz 201’de ise Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi tarafından yapılan yazılı açıklamada, “AB’nin sivil hükümete yönelik eylemleri şiddetle kınadığı, meşru kurumları desteklediği, Türk halkı ile dayanışmaya önem verildiği ve Türkiye’deki siyasal partilerin demokrasi lehine açıklamalarını olumlu karşıladığı” görüşleri ifade edilmiştir. (Council of the European Union 463/16, 2016)

19 Temmuz’da Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi toplanarak Türkiye’deki durumu müzakere etmiş, toplantı sonunda Elmar Brok tarafından yapılan açıklamada, Türkiye’nin AB’den uzaklaşmasından endişe duyduklarını, Tür-

kiye'nin stratejik bir partner olduğunu ve idam cezasının geri getirilmesine karşı olduklarını ifade etmiştir. (European Parliament Joint Statement, 2016).

Bu rutin açıklamaların ötesinde AB tarafından demokrasiyi savunan, Türk halkının darbecilere karşı yürüttüğü karşı duruşu öne çıkaran güçlü bir açıklama gelmemiştir. Darbe girişiminin ardından hiçbir AB organı yöneticisi veya üye devlet yetkilisi Türkiye'yi ziyaret etmemiştir. Batı kurumlarından yapılan rutin açıklamalar, ne siyasetleri ne de Türk kamuoyunu tatmin etmiştir. Temsili demokrasinin, temel hak ve özgürlüklerin şampiyonluğunu yapan AB, 15 Temmuz darbesinin ardından Türk hükümeti ile dayanışma ortaya kıymaktan kaçınmıştır. Terör saldırılarının ardından yapılan açıklamalar zayıf kalmış, Türk hükümetinin aldığı önlemler ise güçlü biçimde eleştirilmiştir.

2.2. Olağanüstü Hal Uygulamalarının Eleştirilmesi

Darbe girişinden 5 gün sonra, 20 Temmuz 2016'da TBMM tarafından üç ay süreyle olağanüstü hal ilan edilmiştir. Türk demokrasisine yönelen tehditle mücadele etmek için başvurulmuş bir yöntem olan olağanüstü hal, esas itibariyle anayasal bir idare şeklidir. 1982 Anayasasında olağanüstü hal ilan edilme koşulları iki kategoride toplanmıştır. Bunlardan ilki, anayasanın 119'ncu maddesinde düzenlenmiş ve tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar, ağır ekonomik bunalım halleri olağanüstü hal ilan edilebileceği öngörülmüştür. 120'nci maddede ise, olağanüstü hal koşulları, "Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması halleri" şeklinde ifade edilmiştir. Anayasada, hükümetlerin olağanüstü hal döneminde yapacakları uygulamalar ise üç kategoriye ayrılmıştır. Bunlar, vatandaşlar için para, mal ve çalışma yükümlülüğü getirilebilmesi; temel hak ve özgürlüklerin kullanımının kısmen veya tamamen durdurulması ve son olarak da, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi olarak sıralanmaktadır. (Gözler, 2000; 810-816)

Darbe girişiminin ardından demokratik siyasal sistemi yıkmak isteyen unsurlarla etkili mücadele etmek amacıyla çıkarılan kanun hükmünde kararname ile getirilen düzenlemeler, Avrupa basını tarafından kıyasıya eleştirilmiş ve Türkiye'de sivil dikta yönetimi tesis edildiği öne sürülmüştür. Bu eleştirilere kimi zaman AB organlarının yöneticileri, Komisyon ve Parlamento Başkanı ve üye ülke liderleri de katılmıştır. 21 Temmuz 2016'de Yüksek Temsilci Federica Mogherini ve Komisyon üyesi Johannes Hanh tarafından yapılan açıklamada, "Türk hükümetinin aldığı kararların kabul edilemez olduğu, temel hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesi gerektiği ve herkesin adil yargılanmaya hakkı olduğu" ifade edilmiş-

tir. (BBC, 21 July 2016). Ortak açıklamada, AB'nin Türkiye'deki olağanüstü hal uygulamalarını yakından takip edeceğine vurgu yapılmıştır.

Terör olaylarından sonra Fransa'nın olağanüstü hal ilan etmesini normal karşılayan AB'nin Türkiye söz konusu olduğunda açıklamalar, AB Bakanı Ömer Çelik tarafından AB'nin Türkiye'deki durumun ciddiyetini anlamadığı ve "pokemon oyunu" zannettiği şeklinde değerlendirmiştir (Yeni Akit, 23 Temmuz 2016). Türkiye'deki durumun ciddiyeti konusunda Batılıları uyaran tek yetkili İsveç Eski Başbakanı Carl Bildt olmuştur. Twitter hesabından yaptığı açıklamada, AB'yi darbeye karşı Türkiye'nin yanında durmaya çağırmıştır. (Twitter, 2 August 2016) Bildt, "darbeyi anlamamakta direnen AB'nin moral değerlerini yitirmekle karşı karşıya kaldığı" görüşünü savunmuş, hiçbir AB yetkilisinin Türkiye'yi ziyaret etmemesini eleştirmiştir. Bildt, demokratik sistemi yıkmak isteyenlere karşı önlem almak amacıyla ilan edilen Olağanüstü Hal uygulamalarının AB tarafından eleştirilmesini de anlayamadığını, Fransa için aynı eleştirilerin yapılmadığını görüşünü savunmuştur.

Darbe teşebbüsünden sonra Avrupa'dan Türkiye'ye ilk üst düzey ziyaret, 3 Ağustos 2016 tarihinde gerçekleşmiş, AB'den farklı bir başka uluslararası örgüt olan Avrupa Konseyi'nin Genel Sekreteri Thorbjorn Jağland, Ankara'yı ziyaret etmiştir. (Daily Mail, 3 August 2016). Avusturya Başbakanı Christian Kern ise ORF televizyonuna yaptığı açıklamada, "Türkiye'nin AB üyeliğinin gerektirdiği demokratik ve ekonomik standartları karşılamaktan uzak olduğu ve müzakerelerin durdurulması gerektiği" görüşünü savunmuştur. Bu arada Viyana havalimanı terminaline "Türkiye'ye turist olarak giderseniz Erdoğan'ı desteklemiş olursunuz" ifadesini içeren döviz asılmıştır. (Daily Mail, 31 July 2016)

2.3. Terör Gruplarına Doğrudan / Dolaylı Destek Sağlanması

Türkiye'de 15 Temmuz darbe girişimini planlayan, kurgulayan ve bu süreçte rol alanların bazıları, Batı ülkelerine kaçmış ve iltica talebinde bulunmuşlardır. Bunların Türkiye'ye iade edilmesi için resmi kanallardan yapılan başvurular sonuçsuz kalmıştır. Türk devletine ve toplumuna karşı şiddet kullanan FETÖ örgütü mensuplarına ilave olarak, Avrupa'nın terör listesinde yer alan PKK terör örgütü de, Avrupa ülkelerinde aleni biçimde siyasal faaliyetlerini sürdürmüş, hiçbir engelleme ile karşılaşmamıştır.

Buna karşılık Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde terör örgütüne karşı yürüttüğü mücadele, AB ülkeleri tarafından eleştirilmiş, bu yöndeki önlemlerin "liberal değerler"e aykırı olduğu öne sürülmüştür. NATO çatısı altında Türkiye'nin müttefiki olan Avrupa ülkeleri terör saldırısına uğradığında dünyanın desteğini talep etmişlerdir. Terörden mağdur olan söz konusu ülkelerin, Türk

insanına ve toplumuna kast eden terörist örgütlere destek sağlamaları ise büyük çelişki olmuştur. Avrupa Parlamentosu binasında açılan PKK sergisi, kimi siyasetçilerin PKK'yı terör listesinden çıkarma girişimleri, örgütün Avrupa ülkelerinde haraç toplaması ve sembollerinin aleni biçimde sergilemesi gibi hususlar sık karşılaşılan uygulamalar olmuş, Türkiye tüm bu konularda hassasiyetini AB yetkililerine ve üye ülke hükümetlerine iletmiştir. (İnat, 2016) AB'nin terörle mücadele konusunda Türkiye'ye destek olmaması, tam aksine terörist unsurlara örtülü biçimde destek sağlaması, Türkiye ile AB arasında güven bunalımını derinleştirmiştir.

2.4. İdam Cezası Tartışmaları

Türkiye ile AB arasında bir başka tartışma konusu da idam cezası olmuştur. 15 Temmuz darbe girişiminin bastırılması esnasında hayatını kaybedenlerin ve yaralananların yakınları ve kimi toplum kesimleri tarafından kalkışmada bulunanlar için idam cezası yaptırımı uygulaması talep edilmiştir. Bu talep kimi siyasal partiler tarafından da olumlu değerlendirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, yasa meclisinde idam cezasının yeniden uygulamaya konulmasına ilişkin bir yasal değişiklik yapılması halinde tasarrufu onaylayacağını açıklamıştır. (Hürriyet, 18 Temmuz 2016)

Türkiye'de idam cezası, 2002 yılında AB uyum yasaları çerçevesinde yapılan bir düzenleme ile kaldırılmıştır (Resmi Gazete, 3 Ağustos 2002). Yeni koşullarda idam cezasını gerektirecek cürüm işleyenler için ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yaptırımı uygulanmaktadır. Darbe teşebbüsü ardından çeşitli sivil toplum kuruluşları, dernekler ve siyasal partiler tarafından idam cezasının yeniden yürürlüğe sokulması talebi kamuoyu desteği bulsa bile hukuk tekniği açısından sorunlu gözükmektedir. İdam cezasını yeniden hukuk sistemine dahil edilecek yasama tasarrufu kesinleşmiş olsa bile "yasaların geriye yürümezliği" ilkesi nedeniyle 15 Temmuz darbe teşebbüsünde bulunanlara bunun teşmili mümkün olmayacaktır.

İdamın yeniden Türk ceza sistemine dahil edilmesinin kamuoyunda tartışılması AB tarafından eleştirilmiştir. Kimi AB yetkilileri tarafından yapılan açıklamalarda Türkiye ile AB arasında aralıklarla devam eden tam üyelik müzakerelerinin idam cezasının getirilmesi halinde dondurulacağı ve Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinin tehlikeye girebileceği ifade edilmiştir. Avrupa Komisyonu Başkanı Jean Claude Juncker, Türk hükümetinin ölüm cezasını yeniden yürürlüğe koyması halinde, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerinin gerisine düşeceğini ve bu durumun da tam üyelik müzakerelerinin sona ermesi anlamına geleceğini söylemiştir. (Reuters, May 31, 2017). İdam cezası, esasen Türkiye'nin de üye ol-

duğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yasaklanmıştır. Türkiye’de idam cezasının geri getirilmesi ve fiilen uygulamaya sokulması, AB’nin yanında Avrupa Konseyi üyeliğinde de sıkıntı yaratacaktır. (European Stability Initiative- 2017)

2.5. AP’nin Müzakereleri Dondurma Kararı

Avrupa Parlamentosu, 6 Temmuz 2017’de yaptığı toplantıda Türkiye Rapor-törü Kati Piri tarafından hazırlanan raporu kabul etmiştir. 64’e karşı 477 oyla kabul edilen raporda, “16 Nisan anayasa değişikliği paketinin mevcut haliyle yürürlüğe girmesi halinde” tam üyelik müzakerelerinin askıya alınması için AB devletleri ve Avrupa Komisyonu’na çağrı yapılmıştır. Hukuki bakımdan bu çağrının bir bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte, sembolik bakımdan önem taşımaktadır. Bu karar, tam üyelik müzakerelerinin 2005 yılında başlamasından bu yana ilk defa bir Avrupa Birliği (AB) kurumunun müzakerelerin resmen askıya alınması çağrısında bulunması bakımından önem taşımaktadır.

Türkiye ile AB arasında yürütülen müzakereler için rehber niteliği taşıyan ve 2005 yılında kabul edilen Müzakere Çerçeve Belgesinde hangi koşullarda müzakerelerin askıya alınacağı saymak suretiyle belirtilmiştir. Söz konusu belgedeki düzenlemeye göre, müzakerelerin askıya alınması ancak şu hallerde söz konusu olabilecektir. “Türkiye’de, Birliğin temelini oluşturan özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin ciddi ve sürekli olarak ihlal edilmesi hallerinde, Komisyon kendi inisiyatifiyle veya üye devletlerin üçte birinin talebi üzerine müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye eder.” (AB Bakanlığı, 2005). Görülebileceği üzere, müzakerelerin askıya alınması ya Komisyon talebi veya üye devletlerin üçte birinin bu yönde ortak irade koymaları ile gündeme gelebilmektedir. Bu konuda bağlayıcı karar almaya yetkili organ ise Bakanlar Konseyi’dir.

Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen raporda bir yandan 15 Temmuz darbe girişimi kınanıp, sorumluların yargı önüne çıkarılıp adil yargılanması ve adil yargılanması istenirken, öte yandan anayasa değişikliği paketinin hukuk devleti ve temel hak ve özgürlükler bakımından Avrupa değerleri ile uyumsuz olduğu görüşü savunulmaktadır. Kararda, darbe girişiminin ardından olağanüstü hal kapsamındaki uygulamalar ve kamu görevlilerinin ihraç edilmesine ilişkin düzenlemelerin orantısız olduğu görüşü de ileri sürülmektedir (European Parliament, 2017). Raporda, üye devletlerden PKK sembollerinin yasaklanmasının talep edilmesi dikkat çekerken, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın kimi AB ülke liderlerine yönelik “Nazi” benzetmesi eleştirilmiş, Ankara’nın Avrupa’daki Türk diasporası üzerinde tahakküm kurmaya çalıştığı görüşü savunulmuştur.

Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen müzakerelerin dondurulması kararı Türkiye’de büyük tepkiyi neden olmuştur. Hukuku bakımdan geçerliliği olmayan kararı AB Bakanı Ömer Çelik, kabulden hemen sonra yaptığı açıklamada eleştirmiş, “Türk-AB ilişkilerini sabote etmeye yönelik bir çaba” şeklinde değerlendirmiştir. Çelik, kararın “yok hükmünde ve geçersiz” olduğunu ifade etmiş ve “vizyonsuzluk belgesi” şeklinde tanımlamıştır. (Cumhuriyet, 6 Temmuz 2017)

Avrupa Parlamentosu kararında anayasa değişikliklerinin yürürlüğe girmesi, tam üyelik müzakereleri arasında illiyet bağı kurulması zorlama bir yorum iken, katılım öncesi fonların askıya alınması çağırısı, Parlamento’nun Türkiye- AB ilişkilerinin önemini anlamadığını göstermiştir. Avrupa halklarını temsil eden Avrupa Parlamentosunun Türk halkının anayasa değişikliği şeklinde ortaya koyduğu iradesini yok sayması da bir başka çelişki olarak dikkat çekmiştir. Hollandalı rapor-tör Kati Piri tarafından hazırlanan raporun Avrupa kamuoyunu yönlendirme ve Türkiye’ye karşı önyargıları güçlendirme amacına hizmet etmek için hazırlandığı izlenimi güçlenmiştir. Rapora da yansıyan ve sorun yaratan husus ise şudur: Avrupa Parlamentosu kararında da görüleceği üzere Türkiye’de meydana gelen 15 Temmuz darbe girişimi hakkında AB’nin genel tutumu hatalıdır. AB, Türk halkının darbe girişimini yapanları püskürtmesi ve demokrasi vurgusu yapmak yerine Türk hükümetinin olağanüstü hal uygulamalarını eleştirmeye ağırlık vermiştir. Bu durum da tarafların işbirliği ve diyalogunu negatif yönde etkilemiştir.

3. Karşılıklı Bağımlılık ve İlişkilerin Geleceğine İlişkin Senaryolar

Darbe girişimi öncesinde ve sonrasında yaşanan tüm bu olumsuzluklara rağmen, Türkiye ile AB arasında ticari ve siyasi ilişkiler devam etmektedir. Türkiye, Batı başkentlerinde görevli diplomatları kriz döneminde “danışmalarda bulunmak amacıyla” geri çağırır bile hiçbir AB ülkesi ile diplomatik ilişkiler kesilmemiştir. Tarafların birbirlerini anlamaları veya öncelikleri sıralamasındaki farklılık, ilişkilerin seyrini de etkilemektedir. Türkiye’nin AB’den beklentisi darbelere karşı çıkan demokrasi için tanklara direnen halkın mücadelesinin AB tarafından güçlü biçimde desteklenmesi ve bu hususa vurgu yapılması iken, AB tarafı, hükümetin darbecilerle mücadele için aldığı olağanüstü önlemlerin AB müktesebatı ve normları ile uyumsuzluğunu eleştirmiştir.

İki taraf arasında kronik hale gelen gerilimlere rağmen herkesin farkında olduğu gerçek şudur: Türkiye, aday ülkeler arasında ekonomik, askeri, siyasi ve kültürel hintenland bakımından en güçlü ülkedir. Buna karşılık Avrupa kamuoyunda Türkiye’ye karşı önyargılar da güçlüdür. Terörle mücadele, Suriye iç savaşının sona ermesi, Avrupa’ya mülteci akınının denetim altına alınması, güvenlik ve enerji, Türkiye ve AB’nin ortak işbirliği alanlarını oluşturmaktadır. İki taraf ara-

sında ticari ilişkilerin hacmi, 2015 yılı itibariyle yaklaşık 130 milyar Euro seviyesindedir. Türkiye 2015 yılında, Avrupa Birliği üyesi 28 ülkeye toplam 57,6 Milyar Euro değerinde ihracat ve 70,9 Milyar Euro değerinde ithalat gerçekleştirmiştir. Türkiye, 2015 yılında, toplam ihracatının %44,5'ini AB üyesi ülkelere yapmıştır. Anılan yılda toplam ithalat içinde AB'nin payı ise % 38 düzeyindedir. (Ağyar, 2016). 1996 yılından beri devam eden gümrük birliğinin günün koşulları dikkate alınarak güncellenmesi halinde, Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacminin de bu gelişmenin bir yansıması olarak daha da artması beklenmektedir.

3.1. Karşılıklı Bağımlılık

20. yüzyılın sonlarında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda yaşanan gelişmeler sonucu oluşan küreselleşmenin uluslararası ilişkilere yansımaları karşılıklı bağımlılık kavramını ortaya çıkarmıştır. Günümüz uluslararası ilişkilerinde büyük güçler arasındaki karşılıklı bağımlılığın ekonomik boyutunun güvenlik ve askeri boyutun önüne geçtiği görülmektedir. Türkiye ile AB arasında fiili durumu en iyi izah eden teorik çerçeve, Josep Nye ve Robert Kohane tarafından ortaya atılan karşılıklı bağımlılık teorisine uyarlık taşımaktadır. Buna göre, uluslararası ilişkilerin aktörleri sadece devletlerle sınırlı değildir; uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler, kitlesel destek bulan ideolojik akımlar, ticaret ve sanayi kuruluşları da uluslararası ilişkileri doğrudan etkilemekte ve devletler arasında karşılıklı bağımlılığı güçlendirmektedir. (Nye ve Kohane, 1971: 329-349)

Bir başka ifadeyle karşılıklı bağımlılık; devletler arasında ve toplumlar arasında çok sayıda etkileşim kanalının yarattığı bağlantı ve ilişkilerin, belirli bir hiyerarşik gündemden yoksun olan uluslararası sistemde neden olduğu karmaşık koşullar bütünüdür. Söz konusu etkileşimlerin kaynağı, parasal, mali, toplumsal ya da güvenlik konuları ya da sorunları olabilir. Günümüzde ideolojiler, inançlar ve fikirlerin dışında mallar, hizmetler, sermaye ve kişiler de olağanüstü hareket kabiliyeti kazanmıştır. Bu durum, toplumlar ve devletler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisine neden olmaktadır. Bağımlılık ilişkisi, aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan tarafların davranışlarını farklı seviyede etkilemektedir. Eğer taraflardan biri için ilişkinin taşıdığı önem ötekenden fazla ise, bu durumda ilgili devlet daha fazla dikkat edecek, ilişkinin bozulmamasına ötekenden fazla itina gösterecektir. Keohane ve Nye, çok taraflı bağımlılığın temel niteliklerini ve koşullarını üç noktada toplamaktadır. Bunlar, uluslararası ve toplumlararası iletişim kanallarının çokluğu, uluslararası konuların gündemine ilişkin bir öncelik sıralamasının olmaması ve askeri gücün giderek azalmasıdır. (Akçadağ, 2013). Türkiye ile AB arasında son 20 yılda yoğunlaşan ekonomik, ticari, siyasi ve askeri işbirliği çabaları, taraflar arasında karşılıklı bağımlılık yaratmıştır. Bu ilişkinin

sona ermesi veya mevcut seviyesinin daha altına düşmesi halinde bundan Türkiye kadar, AB tarafı da olumsuz olarak etkilenecektir. Nitekim bunun bilincinde olan Avrupa Komisyonu, gerilim dönemlerinde ilişkileri korumaya önem vermiş ve uzlaşmaya çaba göstermiştir.

3.2. İlişkilerin Geleceğine İlişkin Senaryolar

Avrupa Parlamentosunun tavsiye niteliği taşıyan müzakerelerin dondurulması kararına Türkiye'den sert tepki gelmiştir. AB ülkelerinin 15 Temmuz darbe girişimi karşısında Türkiye'ye beklenen desteği vermemeleri, darbecilerle mücadele için anayasal bir yönetim biçimi olarak getirilen olağanüstü hal uygulamalarını eleştirmeleri iki taraf arasında güven bunalımı yaratmıştır. İki taraf arasında gerilim zaman zaman tırmanış göstermiş olsa da, ilişkilerin tamamen koparılması düşük bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Özellikle ticari ilişkilerin seviyesinin yüksekliği, enerji bakımından Türkiye'nin terminal özelliği taşıması, güvenlik ve mülteci krizinde işbirliğine gidilmesi karşılıklı bağımlılığı derinleştirmektedir. 2017 yılı Aralık ayında toplanacak olan Avrupa Birliği Zirvesinde Türkiye ile ilişkiler de ele alınacaktır. Avrupa Parlamentosunun ilişkileri dondurma kararının Avrupa Konseyi tarafından aynen kabul edilmesi düşük bir ihtimal olarak görülmektedir.

Önümüzdeki yıllarda ilişkilerin nasıl bir seyir takip edeceği, uluslararası siyasal sistemdeki gelişmelerin yanında, Türkiye ve AB tarafındaki gelişmelere bağlı olarak şekillenecektir. Bu çerçevede gündeme gelen alternatifler üç ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki müzakerelerin sonlandırılması, ikincisi tam üyelik seçeneği dışında işbirliğinin derinleştirilmesi ve sonuncusu da müzakerelerin hızlandırılması ve Türkiye'nin 4-5 yıl içerisinde tam üye olarak AB'ye katılımıdır. Mevcut koşullardan realist perspektif esas alındığında gerçekleşme ihtimali en yüksek seçenek, tam üyelik dışında işbirliğinin derinleştirilmesidir. Zira ilişkilere tamamen son verilmesi, her iki taraf bakımından da istenmeyen bir durumdur. Bir başka ifadeyle taraflar arasında karşılıklı bağımlılığın güçlü olması, bu seçeneği devre dışı bırakmaktadır. Tam üyelik müzakerelerindeki tıkanıklıkların giderilmesi ve Türkiye'nin hızlı bir şekilde AB'ye tam üye olarak katılımı seçeneği ise, yakın bir gelecekte AB'nin mevcut ekonomik sıkıntıları, Türkiye konusundaki önyargılar ve gelecek perspektifi dikkate alındığında, düşük bir ihtimal olarak gözükmemektedir.

Bu koşullarda, başka faktörlere de bağlı olarak gerçekleşme ihtimali en güçlü olan seçenek, fiili ilişkilerin tam üyelik dışında bir başka modele uyarlanmasıdır. Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin savunduğu "imtiyazlı ortaklık" seçeneği, hukuki bakımdan neleri içerdiği belli olmayan hipotetik bir öneridir. Bununla birlikte Türkiye ile AB arasında bugüne kadar gümrük birliği ve tam

üyelik müzakereleri esnasında kaydedilen gelişmeleri, özellikle müktesebat uyumunu göz önünde bulunduracak, alternatif bir ortaklık oluşturmak mümkün gözükmektedir. AB ile EFTA ülkeleri arasında 1994 yılında yürürlüğe giren Avrupa Ekonomik Alanı benzeri bir modelin bu çerçevede uygulamaya konulması yüksek ihtimali olan bir seçenek olarak gözükmektedir. (Directorate for European Affairs, 2015). EFTA modeli işbirliğinde malları dışında kişiler, sermaye ve işgücü de serbest dolaşmakta, AB'nin ekonomik işbirliğini düzenleyen mevzuatı taraflar arasında bağlayıcılık taşımakta, ortak para birimi, İçişleri ve Adalet gibi konular da ise AB'nin mevzuatına bağlı kalınmamaktadır. (Avery, 2012)

SONUÇ

Avrupa Birliği ile Türkiye'nin ilişkileri 1963'den günümüze inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Türkiye'den, Avrupa bütünleşmesinin güncel sorunlarından veya uluslararası ortamdan kaynaklanan sıkıntılar, ilişkileri doğrudan etkilemektedir. 2005 yılında tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla birlikte ikili ilişkiler son dönemece girmiştir. Ne var ki, Müzakere Çerçeve Belgesi'nde öngörülen koşullar ikili ilişkilerin sağlıklı bir çerçevede yürütülmesine engel teşkil etmektedir. Gümrük Birliğinin 2004 yılında katılan ülkelere teşmili esnasında, Kıbrıs Rus Kesiminin kullandığı Kıbrıs Cumhuriyeti ismine Türkiye'nin çekince koyması ile başlayan ihtilaf, bazı müzakere başlıklarının Bakanlar Konseyi, bazılarının da Kıbrıs Rum Yönetimi ve Fransa tarafından bloke edilmesine neden olmuştur. Bu durum nedeniyle hukuki bakımdan devam eden müzakereler, fiilen ivme kaybetmiş ve durma aşamasına gelmiştir.

Kıbrıs sorunu dışında iki taraf arasındaki ilişkiler, AB'nin içerisinde meydana gelen gelişmelerden negatif yönde etkilenmiştir. Büyük bölümünü eski komünist ülkelerin oluşturduğu 5'nci genişleme dalgası, ardından Anayasanın reddedilmesi ve 2008 yılındaki ekonomik kriz Avrupa bütünleşmesinde duraklamaya neden olmuştur. Öte yandan, uluslararası siyasal sistemdeki gelişmelerden de ikili ilişkiler doğrudan veya dolaylı biçimde etkilenmektedir. Arap Baharı sonrasında Avrupa ülkelerine yönelen mülteci akınına çözüm bulmak için yürütülen çalışmalar iki tarafın arasında yeni bir diyalog ve işbirliğinin kapısını aralamıştır. Bu dönemde imzalanan vize muafiyeti anlaşması, hukuki eksiklikler öne sürülerek tam olarak uygulamaya aktarılamamıştır. Buna karşılık geri kabul anlaşması kapsamında Türkiye taahhütlerini yerine getirmiş, AB tarafının Türkiye'deki mülteciler için öngördüğü mali desteklerde ise aksama ve gecikmeler yaşanmıştır.

Öte yandan 2005'de başlayan tam üyelik müzakerelerinde, siyasi sebeplerle yeni fasıl açılmamakta, açılan fasıllarda ilerleme sağlanamamakta ve tamamlanan fasıllar kapatılmamaktadır. Müzakere süreci hukuken devam etmesine

karşılık fiilen donmuş durumdadır. AB ülkelerinde yabancı düşmanı eğilimler, aşırı milliyetçi akımlar Türkiye karşıtı kamuoyunu güçlendirmiştir. Benzer şekilde Türkiye’de de Batıdan duyulan kuşku eskiye kıyasla artmıştır.

15 Temmuz 2016’da patlak veren darbe girişiminin Türk halkının direnişi sonucu başarısız olmasının yarattığı fırsatı AB tarafı değerlendirilememiştir. Avrupalı liderler ve AB yöneticileri, darbe teşebbüsüne direnen Türk halkının mücadelesine vurgu yapmak yerine, darbecilerle ve terör unsurlarıyla mücadelenin hızlanması için getirilen ve esasen anayasal bir kurum olan olağanüstü hal uygulamalarını eleştirmişlerdir. Tedhiş örgütlerinin Avrupa’daki faaliyetlerine kısıtlama getirilmemesi, Türkiye’nin ve Erdoğan karşıtlığının Avrupa iç siyasetinde bir araç olarak kullanılması ve Avrupa Parlamentosunun aldığı müzakerelerin askıya alınması kararı, iki taraf arasında güven bunalımını derinleştirmiştir.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen, taraflar arasında ticari ve ekonomik ilişkiler canlılığını korumaktadır. Türkiye’nin dış ticaretinde AB’nin payı % 50 seviyesinde seyretmektedir. İki taraf arasındaki bağımlılığın sürmesine dış ticaretin dışında enerji, mülteci krizi, savunma ve güvenlik alanlarındaki işbirliği de olumlu katkı sağlamaktadır.

Bu koşullarda ilişkilerin geleceğini şekillendirecek üç seçenektan ilki, tam üyelik müzakerelerin sonlandırılması ve ilişkilerin tamamen koparılması, ikincisi tam üyelik dışında güçlü ortaklık biçiminde ilişkilerin yeniden tanımlanmasını ve sonuncu olanı da müzakerelerin hızlandırılıp Türkiye’nin kısa sürede AB’ye katılımını öngörmektedir. AB’nin içinde bulunduğu koşullar, Türkiye’nin üyeliği konusunda siyasi irade eksikliği ve uluslararası siyasal sistemdeki gelişmeler nedeniyle son sırada bulunan ihtimalin gerçekleşmesi muhal gözükmemektedir. İlk seçenekte ifade edilen ilişkilerin tamamen koparılması da, karşılıklı bağımlılık nedeniyle mümkün gözükmemektedir. Türkiye-AB ilişkilerinde önümüzdeki döneme damga vuracak olan en güçlü seçenek, EFTA ile AB arasında imzalanan Avrupa Ekonomik Alanı benzeri bir ortaklıkla ilişkilerin ekonomik boyutunun güçlendirilmesi ve yeniden tanımlanmasıdır. 15 Temmuz darbe girişimi, tarafları yakınlaştırma potansiyeli taşımasına rağmen, AB tarafının müphem tutumu nedeniyle bu mümkün olmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

AB Bakanlığı (2005), Müzakere Çerçeve Belgesi, http://www.ab.gov.tr/files/AB_İliskileri/Adaylik-Sureci/MuzakereCerçevesi/Muzakere_Cerçevesi_2005.pdf (02.09.2017)

Agyar, Zafer (2016), "AB Ülkelerinin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Yeri", <http://www.europolitika.com/?p=473/> (16.09.2017)

Ahmad, F. (2014), *The Quest for Identity*, Oneworld, London

Akçadağ, Emine (2013), Bir Ekonomik Bağımlılık Örneği Olarak ABD- Çin Ekonomik İlişkileri, <http://www.uiportal.net/bir-karsilikli-bagimlilik-ornegi-olarak-ab-cin-ekonomik-iliskileri.html/> (15.09.2017)

Avery, Graham, "European Economic Area Revisited", EPC Policy Brief, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1428_the_european_economic_area_revisited.pdf (17.09.2017)

BBC (2016), Turkey attempted coup: EU says measures 'unacceptable', 21 July 2016, <http://www.bbc.com/news/world-europe-36861154> (13.09.2017)

Council of the European Union (2016), 452/16, Statement by the President of the European Council, the President of the European Commission and the EU High Representative on behalf of the EU Member States present at the ASEM Summit on the situation in Turkey, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/07/16-tusk-juncker-mogherini-statement-turkey/> (12.09.2017)

Council of the European Union (2016), 463/16, Council conclusions on Turkey, <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/07/18-fac-turkey-conclusions/> (12.09.2017)

Daily Mail, 3 August 2016, <http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3721418/Council-Europe-head-visits-Turkey-wake-failed-coup.html> (11.09.2017)

Daily Mail 31 July 2016, Austrian airport propagates 'travelling to Turkey will only support Erdoğan', <http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3721418/Council-Europe-head-visits-Turkey-wake-failed-coup.html> (10.09.2016)

Directorate For European Affairs (2015), European Economic Area Fact Sheet, <http://www.lv.li/files/sewr/ewr-kurzinformation-englisch-april-2015-web.pdf> (17.09.2017)

Eralp, Nilgün Arsan (2009), "How Do EU Decisions of December 2009 Summit Affect Turkey-EU Negotiation Process?" TEPAV Evaluation Note, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1262782190r3657.How_do_Decisions_of_December_2009_Summit_Affect_Turkey_EU_Negotiation_Process.pdf (03.09.2017)

Esposito, M, vd (2014), *The European Financial Crises-Analysis and a Novel Intervention*, Harvard University, Boston, <https://scholar.harvard.edu/files/markesposito/files/eurocrisis.pdf> (08.09.2017)

European Commission, (2009), *Economic Crisis in Europe: Causes, Causes, Consequences and Responses*, http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication15887_en.pdf (07.02.2017)

European Parliament (2017), Resolution of 6 July 2017 on the 2016 Commission Report on Turkey, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2017-0306+0+DOC+XML+V0//EN> (15.09.2017)

European Policy Center (2014), *Post-European Parliament Election Analysis*, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4464_post-ep_elections_analysis.pdf (12.09.2017)

EEAG (2012), , "The European Balance-of-Payments Problem", The EEAG Report on the European Economy, CESifo, Munich 2012, pp. 57–81

European Council Presidency Conclusion (1993), Copenhagen, 20-22 June http://www.europarl.europa.eu/enlargement_new/europeanCouncil/pdf/cop_en.pdf (00.09.2017)

European Stability Initiative (2017), "Europe, Turkey and the Future of the Death Penalty" <http://www.esiweb.org/pdf/ESI%20-%20Hang%20them%20in%20Taksim%20-%202016%20May%202017.pdf> (15.09.2017)

European Parliament Joint Statement (2016), Joint Statement - Committee Chair Elmar Brok and Rapporteur Kati Piri on Turkey, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20160719IPR37518/joint-statement-committee-chair-elmar-brok-and-rapporteur-kati-piri-on-turkey/> (13.09.2017)

General Affairs and External Relations Council Press Release, 11 December 2006, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-06-352_en.htm?locale=en (01.09.2017)

Hafız, Fared ve Bayraklı, Enes (2016), "The European Islamophobia Report" SETA Publication, <http://www.islamophobiaeurope.com/wp-content/uploads/2017/03/France.pdf> (14.09.2017)

Gözler, Kemal (2000), Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi, Bursa.

Hürriyet Gazetesi, 17 Aralık 2012

Hürriyet, 18 Temmuz 2016, "Erdoğan: Meclis idam cezasını getirirse onaylarım" <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-meclis-idam-cezasini-getirirse-onaylarim-40153204> (13.09.2017)

İKV (tarihsiz), Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma: Roma Antlaşması, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf> (09.09.2017)

İnat, Kemal (2016), Türkiye-AB İlişkilerinde PKK Sorunu, <http://kriterdergi.com/tu%CC%88rkiye-ab-i%CC%87lis%CC%A7kilerinde-pkk-sorunu/> (09.09.2017)

Metin, Yüksel (2002), "Avrupa Temel Haklar Şartı", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:57, Sayı: 4, s.35-63.

15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası (2017), Seta Raporu, <http://setav.org/assets/uploads/2017/07/Rapor86.pdf> (09.09.2017)

Reuters, 31 May 2017, Death Penalty in Turkey Would Mean End to EU Accession Talks: Juncker, <https://www.reuters.com/article/us-eu-turkey-juncker/death-penalty-in-turkey-would-mean-end-to-eu-accession-talks-juncker-idUSKBN18R330> (14.09.2017)

Resmi Gazete, 3 Ağustos 2002, Sayı: 24841.

Socialist and Democrat Alliance Report (2014), The Rise of Right Wing Extremism and Populism in Europa, Position Paper, http://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/position_paper/Rise_right_wing_extremism_populism_europe_en_140416.pdf (15.09.2017)

Twitter, 2 Ağustos 2016, <https://twitter.com/carlbildt/status/760579273111527424> (12b09b2017)

UN Chronicle (2007), "In the Wake of Xenophobia: The New Racism in Europe", Vol. XLIV No. 3 September 2007, <https://unchronicle.un.org/article/wake-xenophobia-new-racism-europe>, (14.09.2017)

Yeni Akit, 23 Temmuz 2016, "AB Darbeyi Pokemon Oyunu Zannediyor." <http://www.yeniakit.com.tr/haber/omer-celik-askeri-diktatorluk-kurmak-istediler-196434.html/> (13.09.2016)

15 TEMMUZ SONRASI TÜRKİYE-AVUSTURYA İLİŞKİLERİ; AVUSTURYA’NIN 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİ OKUMASI

Doç. Dr. Murat ERCAN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Siyaset Bilimi
ve Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi
murat.ercan@bilecik.edu.tr

ÖZET

Türkiye Avusturya ilişkileri uzun bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Ne zaman iki ülke arasındaki ilişkiler gündeme gelse 1529 ve 1683 yıllarında gerçekleşen bu iki Viyana kuşatması ilişkilerde bir etkileşim yaratmıştır. Özellikle Avusturyalılar, bilhassa ülkedeki aşırı sağcılar sık sık bu olayları gündemde tutarak bu tarihi iki olayın iki ülke arasındaki ilişkilerin temel felsefesini oluşturduğunu tüm dünyaya kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. II. Dünya Savaşı sonrası iki ülke arasında geliştirilen siyasi ilişkiler Avusturya’nın, Türkiye’nin AB üyeliğine karşı tavır sergilemesi haricinde 15 Temmuz 2016 tarihine kadar “mesafeli dostluk” şeklinde devam etmiştir. Fakat iki ilke arasındaki mesafeli dostluk ilişkisi Avusturya’nın 15 Temmuz FETÖ darbe kalkışması sonrası Türkiye karşıtı propagandalarını artırması, Avusturya’nın Viyana’daki PKK eylemlerine izin vermesi ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Türkiye’den kaçıp Avusturya’ya sığınan darbecilere kapılarını açması ve onlara sahip çıkmasıyla bozulmuştur. “15 Temmuz sonrası Türkiye- Avusturya ilişkileri; Avusturya’nın 15 Temmuz Darbe Girişimini okuması” başlıklı çalışmada öncelikle iki ülke arasındaki ilişkilerin değişme nedenleri ortaya konulacaktır. Ayrıca çalışmada AK Partisi hükümetleri dönemi Türkiye-Avusturya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler analiz edilerek Avusturya’daki aşırı sağın ve İslamofobinin iki ülke arasındaki ilişkilere etkileri tartışılacaktır. Akabinde ise çalışmada, 15 Temmuz darbe kalkışması sonrası Avusturya’nın takındığı tutumunun gelecek dönemlerde iki ülke arasındaki ilişkilere nasıl yansıtacaktır? gibi soruların cevabı aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Avusturya ilişkileri, 15 Temmuz, Aşırı sağ

15 AFTER JULY TURKEY-AUSTRIA RELATIONS AFTER 15 JULY, AUSTRIA'S INTERPRETING THE JULY 15 COUP ATTEMPT

ABSTRACT

Turkey and the Austrian relations are based on a long history. Whenever relations between the two countries have become at the top of agenda, the two sieges of Vienna, which took place in 1529 and 1683, led to an interaction in relations. The Austrians, especially extreme right-wings in the country, have often kept these events on the agenda and tried to convince the whole world that these two historic events constitute the basic philosophy of relations between the two countries. Political relations developed between the two countries after World War II continued as "distance friendship" until July 15, 2016, except that Austria showed an attitude towards Turkey's EU membership. However, the distant friendship relationship between the two countries broke down due to Austria's increased propaganda against Turkey after the July 15th FETO coup attempt, Austrian permission for PKK actions in Vienna, and the opening its doors for the coup plotters escaping from Turkey after the July 15 and protecting them. This study with the title of "*Turkey-Austria relations after 15 July; Austria's interpreting the coup attempt on 15 July*" will first reveal the reasons for the changes in relations between the two countries. In addition, the study will analyze the political and economic relations between Turkey and Austria during the AK Party governments and discuss the effects of extreme right in Austria and Islamphobia on relations between the two countries. Afterwards, some questions such as "How will the attitude of Austria after the July 15 coup attempt be reflected in the relations between the two countries in future periods?" will be answered.

Key Words: Turkey-Austria Relations, 15 July, Extreme Right

1. Giriş

Türkiye Avusturya ilişkileri uzun bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. Ne zaman iki ülke arasındaki ilişkiler gündeme gelse 1529 ve 1683 yıllarında gerçekleşen bu iki Viyana kuşatması ilişkilerde bir etkileşim yaratmıştır. Özellikle Avusturyalılar, bilhassa ülkedeki aşırı sağcılar sık sık bu olayları gündemde tutarak bu tarihi iki olayın iki ülke arasındaki ilişkilerin temel felsefesini oluşturduğunu tüm dünyaya kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. Hâlbuki Osmanlı İmparatorluğu 1787-1791 yılları arasında Avusturya ile yaşanan savaş sonrası imzalanan Zıştovi Antlaşmasıyla rekabet ve karşılıklı mücadeleye dayanan ilişkileri sonlandırmış ve yerine dostluk dönemini başlatmıştır. Hatta Osmanlı imparatorluğu Avusturya ile

ilişkileri sağlamlaştırmak için ilk daimi elçiliğini 1798 yılında Viyana’da kurmuştur. I. Dünya Savaşı’nda ise Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasındaki ilişkiler müttefikliğe dönüşmüş ve iki ülkede aynı tarafta yer alarak Galiçya cephesinde birlikte savaşmışlardır. İmparatorluk döneminden miras kalan müttefik ilişkisi Cumhuriyet döneminde de devam ettirilmiş ve bu ilişkiler 1924 yılında imzalanan dostluk anlaşması ile perçinlenmiştir. II. Dünya Savaşı’nda da Türkiye savaşa girmemiş olmamasına rağmen Avusturya’ya karşı düşmanlık yapmayarak herhangi bir olumsuz tavır sergilememiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Avusturya Türkiye ile başta işgücü olmak üzere siyasi, ekonomik ve sosyokültürel ilişkilere girmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası iki ülke arasında geliştirilen siyasi ilişkiler Avusturya’nın, Türkiye’nin AB üyeliğine karşı tavır sergilemesi haricinde 15 Temmuz 2016 tarihine kadar “mesafeli dostluk” şeklinde devam etmiştir. Fakat iki ülke arasındaki mesafeli dostluk ilişkisi Avusturya’nın 15 Temmuz FETÖ darbe kalkışmasını desteklemesi, Türkiye karşıtı propagandalarını artırması, Avusturya’nın Viyana’daki PKK eylemlerine izin vermesi ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Türkiye’den kaçıp Avusturya’ya sığınan darbecilere kapılarını açması ve onlara sahip çıkmasıyla bozulmuştur. 21. yüzyılın Türkiye- Avusturya ilişkilerini analiz eden bu çalışmada öncelikle geçmişte uzun tarihe dayanan iki ülke arasındaki ilişkilerin değişme nedenleri ortaya konulacaktır. Ayrıca çalışmada AK Partisi hükümetleri dönemi Türkiye-Avusturya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler analiz edilerek Avusturya’daki aşırı sağın ve İslamofobi’nin iki ülke arasındaki ilişkilere etkileri tartışılacaktır. Akabinde ise çalışmada, 15 Temmuz darbe kalkışması sonrası Avusturya’nın takındığı tutumunun gelecek dönemlerde iki ülke arasındaki ilişkilere nasıl yansıtacaktır? gibi soruların cevabı aranacaktır.

2. 21. Yüzyılın Türkiye- Avusturya İlişkileri; İlişkilerin Siyasi ve Ekonomik Perspektifi

Türkiye-Avusturya ilişkileri çok uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Bu ilişkiler genel olarak savaşlarla, bazen ekonomik ve değişik dönemlerde de müttefik ilişkisi olarak şekillenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Türkiye -Avusturya ilişkileri üzerine çalışılmış pek çok akademik çalışma olduğu düşüncesiyle iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerin sadece 2000’li yılların ilk çeyrek dönemindeki gelişmelerine yer verilecektir. Çalışmanın giriş bölümünde de ifade edildiği üzere özellikle 20.yüzyılda iki ülke arasındaki ilişkiler mesafeli dostluk ilişkisi şeklinde sürdürülmüştür. Özellikle Avusturya’nın 1990’lı yılların ortalarında AB’ye üye olmasıyla birlikte bu mesafeli ilişki AB nezdinde Avusturya’nın Türkiye’nin üyeliği karşısında duruş sergilemesiyle sertleşmeye başlamıştır. Her ne kadar Avusturya Türkiye’nin üyeliğini desteklememiş olsa da iki ülkede eko-

nomik, ticari ve diplomatik ilişkilere dikkat etmişlerdir. 2000’li yıllar itibariyle AK parti hükümetleri döneminde, bilhassa 15 Temmuz 2016 tarihine kadar iki ülke arasında diplomatik ve ekonomik ilişkilerden ödün verilmemiştir. 2000 ve 2016 yılları arasında iki ülkenin diplomatları karşılıklı olarak Türkiye ve Avusturya’ya ziyaretlerde bulunmuşlardır. Örneğin Avusturya’nın eski Cumhurbaşkanı Thomas Klestil’in 24–26 Haziran 1996 tarihleri arasında Türkiye’ye gerçekleştirdiği ilk Devlet Başkanı düzeyindeki ziyareti Türkiye Cumhuriyeti’nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in 17–19 Kasım 1998 tarihleri arası Avusturya’ya gerçekleştirdiği resmi ziyaretle devam ettirilmiştir. Thomas Klestil ve Demirel döneminde başlatılan karşılıklı ziyaret ilişkisinin devamında 19–22 Mayıs 2008 tarihleri arasında Avusturya Cumhurbaşkanı Heinz Fischer’in Türkiye ziyaretine karşılık olarak, Abdullah Gül 2–4 Mayıs 2011 tarihlerinde Avusturya’ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret ardından 8–9 Aralık 2011 tarihleri arası Abdullah Gül Avusturya Cumhurbaşkanı Fischer’in davetlisi olarak Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (IFRI) tarafından 9–11 Aralık 2011 tarihlerinde Viyana’da düzenlenen Dünya Siyaset Konferansı’na onur konuğu olarak katılmıştır. Yapılan her ziyarette Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Fischer ve Avusturya Başbakanı Feyman ile gerek Avusturya’daki Türk vatandaşları konusunda, gerekse iki ülke arasında ekonomik ve ticari ilişkilerin arttırılması hususunda görüşmelerde bulunmuştur.

2000–2016 tarihleri arasında iki ülke arasında gerçekleştirilen siyasi ilişkiler iki ülke Cumhurbaşkanlarının haricinde diğer üst düzey ziyaretlerle devam ettirilmiştir. Örneğin Parlamento Başkanları düzeyinde; 19–22 Ocak 2004 tarihleri arasında TBMM Başkanı Bülent Arınç, Avusturya Meclis Başkanı Andreas Khol’un daveti üzerine Avusturya’ya resmi bir ziyarette bulunmuş ve Avusturya ziyareti esnasında Arınç Avusturya Federal Başbakanı Wolfgang Schüssel ve 2. Meclis Başkanı Sosyalist Parti (SPÖ) üyesi Heinz Fischer ile ayrı ayrı görüşmüştür. Ayrıca Arınç Avusturya Dış Politika Komisyonu ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanı Peter Schieder ve komisyon üyeleriyle, ardından da Federal Dışişleri Bakanı Benita Ferrero Waldner ile görüşmelerde bulunmuştur (Hürriyet, 2004). Benzer ziyaret 4–6 Kasım 2008 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Köksal Toptan’ın, Avusturya Cumhurbaşkanı Heinz Fischer ve Avusturya Milli Meclis Başkanı Barbara Prammer ile görüşmelerde bulunmasıyla gerçekleştirilmiştir. Avusturya’dan Türkiye’ye gerçekleştirilen üst düzey ziyaret ise 2–5 Haziran 2014 tarihleri arası Avusturya Federal Konsey Başkanı Michael Lampel, TBMM Başkanı Cemil Çiçek’in davetlisi olarak Türkiye’yi ziyaret etmesiyle gerçekleştirilmiştir. Ziyaret esnasında Lampel Türkiye’nin geleceğe yönelik planları hakkında bilgi almış ve TCDD ve Avusturya Federal Demiryolları (Österreichische Bundes Bahn-ÖBB) arasındaki mevcut ilişkilerinin geliştirilmesine ilişkin

temenniler de bulunmuştur(Avrupa, Entegrasyon ve Dışişleri Federal Bakanlığı, 2017).

Başbakanlar düzeyindeki karşılıklı gerçekleştirilen üst düzey ziyaretler ise 21–22 Haziran 2001 tarihinde Avusturya Başbakanı Wolfgang Schüssel'in Türkiye'yi ziyaret etmesiyle başlamıştır. Avusturya Başbakanı Wolfgang Schüssel dönemin başbakanı Bülent Ecevit ile görüşmelerde bulunmuştur. Yapılan iki görüşmede iki lider AB ve Kıbrıs konuları üzerinde durmuşlardır. Bu üst düzey diplomatik ziyaret trafiği 11–12 Temmuz 2003 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlık döneminin ilk yıllarında Avusturya'ya resmi bir ziyarette bulunmasıyla devam ettirilmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Avusturya Başbakanı Wolfgang Schüssel ile Viyana'da gerçekleşen görüşme sonrası yaptığı açıklamada KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Lefkoşa Havaalanı'nın ortak kullanıma açılması önerisine Türkiye'nin tam destek verdiğini ifade etmiştir. Başbakan Erdoğan BM ve AB'ye bu önerilerin hayata geçirilmesine destek olmaları çağrısında bulunmuştur. 10–12 Mayıs 2006 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan Viyana'da gerçekleştirilen AB-Latin Amerika zirvesi çerçevesinde Avusturya'yı ziyaret etmiş ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan zirve öncesinde Başbakan Wolfgang Schüssel ile görüşmüştür. Görüşme sonrasında Schüssel, ülkesinin AB dönem başkanlığında herhangi bir aksilik çıkmaması durumunda bilim-araştırma, eğitim-kültür fasıllarında Türkiye ile müzakerelerin başlamasını beklediklerini belirtmiştir. 20–21 Haziran 2008 ise Recep Tayyip Erdoğan Avrupa Futbol Şampiyonası vesilesiyle Avusturya'ya gitmiş ve maç öncesi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Avusturya Cumhurbaşkanı Heinz Fischer ve Başbakan Alfred Gusenbauer ile bir araya gelmiş ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci, Terör ve Rusya meselesini görüşmüşlerdir(Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü,2003). 26–27 Şubat 2013 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan başbakanlığı döneminde Viyana'da düzenlenen Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı 5. Yıllık Forumu'na katılmak üzere Avusturya'yı ziyaret etmiştir. Ziyareti döneminde Recep Tayyip Erdoğan Avusturya Cumhurbaşkanı HeinzFicher ve Avusturya Başbakanı Werner Faymann bir araya gelmiştir. Recep Tayyip Erdoğan'nın her iki liderle yapmış olduğu görüşmelerin gündem konusu iki ülke ilişkileri, AB süreci ve terörle mücadele olmuştur(İKV,2013). 19–20 Haziran 2014 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı seçiminden önce Avusturya'da ikamet eden Türk vatandaşlarla buluşmak üzere Viyana'ya gitmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesi Recep Tayyip Erdoğan bu ziyareti Avusturya'daki aşırı sağcıların tepkisini çekmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.

İki ülke arasında Cumhurbaşkanı, Parlamento Başkanı ve Başbakanlar haricinde dışişleri bakanları çerçevesinde karşılıklı ziyarete dayanan ilişkiler de

gerçekleşmiştir. Dışişleri Bakanlarının karşılıklı diplomatik ziyaretlerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- 23 Şubat 2001: Dışişleri Bakanı Ferrero Waldner Türkiye'ye bir çalışma ziyaretinde bulunmuştur.
- 20–22 Nisan 2008: Dışişleri Bakanı Ursula Plassnik, Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 6–7 Nisan 2009: Dışişleri Bakanı Michael Spindelegger, İstanbul'da gerçekleştirilen Medeniyetler İttifakı II. Toplantısı'na katılmak üzere Türkiye'yi ziyaret etmiştir.
- 6–8 Ekim 2010: Dışişleri Bakanı Michael Spindelegger Türkiye Cumhuriyeti'nin dışişleri bakanın davetine icabetle Türkiye'yi ziyaret etmiştir.
- 18–19 Eylül 2015: Dışişleri, Avrupa ve Uyum Bakanı Sebastian Kurz, Türkiye'ye ziyarette bulunmuştur.
- 1–3 Eylül 2003: Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Avusturya'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur.
- 3–4 Haziran 2005: Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Wachau Forumuna katılmak üzere Avusturya'yı ziyaret etmiştir.
- 7–10 Mart 2006: Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Viyana'da gerçekleştirilen Türkiye-AB Troikasası vesilesiyle Avusturya'yı ziyaret etmiştir.
- 14–15 Nisan 2009: Dışişleri Bakanı Ali Babacan, Avusturya'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur.
- 22 Mart 2012: Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Avusturya'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur.
- 5–6 Mayıs 2014: Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Avrupa Konseyi Bakanlar Konseyi 124. Toplantısı'na katılmak üzere Viyana'yı ziyaret etmiştir.
- 21–22 Ekim 2015: Dışişleri Bakanı Feridun Sinirlioğlu, 1970 ve 1980'li yıllarda ASALA ve iltisaklı terör örgütleri tarafından Viyana'da yapılan saldırılarda hayatlarını kaybeden şehitlerimiz, Viyana Büyükelçimiz Daniş Tunalgil, Büyükelçilik Çalışma Müşaviri Vekili Erdoğan Özen ve Birleşmiş Milletler Viyana Ofisi'nde görevli Türk diplomatı Evner Ergun anısına Viyana Büyükelçiliğimiz dış duvarına yerleştirilen plaketin açılış töreni vesilesiyle Avusturya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 23 Ekim 2015: Dışişleri Bakanı Feridun Sinirlioğlu, Suriye bağlamında Ortadoğu konularını görüşmek üzere ABD, RF ve Suudi Arabistan Dışişleri Bakanları'nın da katılımıyla Viyana'da düzenlenen toplantıya iştirak etmiştir.
- 30 Ekim 2015: Dışişleri Bakanı Feridun Sinirlioğlu, Viyana'da düzenlenen Uluslararası Suriye Destek Grubu toplantısına katılmıştır.

- 12–14 Kasım 2015: Dışişleri Bakanı Feridun Sinirlioğlu, 12 ÷lkenin Dışişleri Bakanları ve BM Suriye Özel Temsilcisi De Mistura'nın iştiraki ile tarihlerinde Viyana'da gerçekleştirilen Suriye Zirvesi'ne katılmıştır.
- 15–17 Mayıs 2016: Dışişleri Bakanı Mevlüt avuřođlu, Viyana'da dñzenlenen Libya ve Suriye konulu uluslararası toplantılara katılmak üzere Viyana'yı ziyaret etmiştir(TC. Viyana Bñy÷keliliği, 2017).

Bu ziyaretler esnasında iki ÷lkenin dışişleri bakanları gerek Tñrkiye-AB ilişkilerini, gerekse uluslararası sistemin karşı karşıya kaldığı g÷, m÷lteci, ter÷r gibi konuları ele almışlardır.

Yukarıda izah edilen ÷st dñzey ziyaretlerden de anlaşılacağı üzere, Tñrkiye-Avusturya arasında kurulan mesafeli dostluk ilişkisinin 2016 yılının Temmuz ayına kadar genel olarak ekonomik, ticari Avusturya'da yaşan Tñrk toplumu ve Tñrkiye'nin AB'ye ÷yeliği çerçevesinde geliştirildiğini ifade edebiliriz. 15 Temmuz 2016 yılına kadar iki ÷lke arasında ekonomik ve ticari ilişkiler Avusturya'da ika-met eden 300 bine yakın Tñrk k÷kenli Avusturya vatandaşları ve Tñrk vatandaşlarının iki ÷lke arasında beşeri bir k÷pr÷ vazifesi g÷rmesiyle etkinlik kazanmıştır. Avusturya Federal Ticaret Odası verilerine g÷re Avusturya genelinde Tñrk ve Tñrk asıllı vatandaşların işlettiği 3.000 – 3500 civarında ticari işletme bulunmaktadır. Bunların yıllık ciroları 300–400 milyon Euro civarında olduğu belirtilmektedir. Avusturya genelinde faaliyet g÷steren Tñrk k÷kenli işletmelerin sekt÷rel dağılımı ise şoyledir(WKO, rapor, 2017):

- İthalatçı / Toptancı firma sayısı: 100
- Perakende Ticaret: 2.000 (oğu gıda sektöründe)
- Gastronomi: 500 (yiyecek bñfeleri dahil)
- Seyahat Acentaları: 100
- Diğerleri (inşaat, at÷lye, oto tamir vb.): yaklaşık 300

Avusturya Federal Ticaret Odası verilerine g÷re bu işletmelerde 6000–7000 kişiye istihdam ettiği ve bunların % 97'i ise Tñrk olduğu ortaya konmaktadır. Ayrıca Avusturya İstatistik Kurumu verilerine g÷re Avusturya'daki Tñrk ve Tñrk k÷kenli işletmelerin sadece 2009 yılında Tñrkiye'den Avusturya'ya 796 milyon Euro ihracat gerçekleştirdiğini rapor etmektedir. Avusturya'da çeşitli sektörlerde faaliyet g÷steren ithalatçı Tñrk k÷kenli toptancıların bu ihracat içinde % 10–15 payı ve cirolarının yaklaşık 85–95 Milyon Euro olduğu tahmin edilmektedir(Dñnya Tñrk İş Konseyi, rapor,2016). Avusturya İstatistik Kurumu ve Avusturya Federal Ticaret Odası verilerinden de anlaşılacağı üzere Avusturya'daki Tñrk ve

Türk kökenli Avusturya vatandaşlarının iki ülke arasında önemli pozisyona sahip oldukları ortadadır. Ayrıca Avusturya'daki Türk ve Türk kökenli Avusturya vatandaşlarının Turizm alanında da hissedilir bir şekilde etkisini gösterdiğini ifade edebiliriz. Çünkü her yıl 500 binin üzerinde Avusturya'da yaşayan Türk toplumu ve Avusturyalı Türkiye'ye ziyarete gelmektedir. Bu ziyaretler gerek iki ülke arasındaki ilişkilere, gerekse Türkiye'nin ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır.

Avusturya, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde karşıt bir pozisyon almasına rağmen 15 Temmuz 2016 tarihine kadar ilişkiler genel anlamıyla çok ileri seviyede olmasa da mesafeli dostluk seviyesinde olmuştur. Hatta Türkiye'nin üyeliğine karşı olan Avusturya Dışişleri Bakanı Sebastian Kurz, AB'nin mülteci krizinde Türkiye'nin tutumunu övmüş ve Türkiye'nin mülteci krizinin çözümünde kilit ülke olduğunu açıklayarak AB'nin maddi destekle Türkiye'nin yanında yer alması ve AB'nin Türkiye ile dürüst bir şekilde çalışması gerektiğini savunmuştur (Keskin, 2016:2).

Türkiye-Avusturya ilişkilerine ticari ve ekonomik çerçevede bakıldığında, ekonomik ilişkilerin 2002–2016 yılları arasında canlı bir perspektifte seyrettiğini ifade edebiliriz. TC. Ekonomi Bakanlığının verilerine göre, Avusturya hem teknolojik altyapısı ve inovasyona verdiği önem hem de yüksek gelir sınıfı kategorisinde yer alması nedeniyle Türkiye için önemli bir pazar ve yatırım ortağı olmuştur. Güncel ticaret verilerine göre 2015 yılı Ocak – Eylül döneminde, Avusturya 98,6 milyar Avro ithalat, 97,5 milyar Avro ihracat gerçekleştirmiştir. Bu itibarla, geçen yılın aynı dönemine göre Avusturya'nın genel ithalatı %1,5 oranında, genel ihracatı ise %2,5 oranında artmıştır. 2016 yılında ihracat %4, ithalatın ise %3,5 artmıştır. Türkiye ile olan ticari ilişkilerinde ise, Türkiye 2015 yılı Ocak-Eylül döneminde Avusturya'nın ihracatında %1,072'lik pay ile 20. sıradan 19. sıraya, ithalatında ise %1,071'lik pay ile 19. sıradan 18. sıraya yükselmiştir (TC. Ekonomi Bakanlığı, 2015). Özellikle AK Parti hükümetleri döneminde Türkiye'de doğrudan yabancı sermayeli yatırım Hollanda'dan sonra 9,3 milyar dolar ile Avusturya ikinci sırada yer almaktadır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2015–2016 yılları arasında 2,8 milyar dolara ulaşmıştır (WKO, rapor, 2016).

Avusturya İstatistik Kurumu geçici dış ticaret verilerine göre, 2017 yılı Ocak döneminde Avusturya 11,40 milyar Euro ihracat, 11,56 milyar Avro ithalat gerçekleştirmiştir. Bu itibarla, bir önceki yılın aynı dönemine göre Avusturya'nın genel ihracatı %18,4 oranında gerilerken, genel ithalatı ise %11,2 oranında artmıştır. Aynı dönemde, Avusturya'nın Türkiye'den ithalatı 117,83 milyon Avro, Türkiye'ye ihracatı ise 86,60 milyar Avro olmuştur. Bu itibarla, bir önceki yılın aynı dönemine göre toplamda Avusturya'nın Türkiye'den ithalatında %6,4 artış

kaydedilirken, Avusturya'nın Türkiye'ye ihracatında ise %13,6 artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, Avusturya'nın Türkiye'den ithalatı toplam ithalatının %1,0'ini, Türkiye'ye yaptığı ihracat ise toplam ihracatının %0,8'ini oluşturmuştur(TC. Ekonomi Bakanlığı, rapor,2017).

Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği'nin verilerine göre 2015 yılından önceki yıllarda olduğu gibi, 2016 yılında Avusturya'nın en önemli ihraç kalemlerinin başında motor ve aksamı, ilaç ve eczacılık ürünleri, otomotiv yedek parçaları ve motorlu kara taşıtları gelmektedir. Avusturya'nın ürün bazında ithalatında ise, yine motorlu kara taşıtları, akaryakıt, ham petrol ile ilaç ve eczacılık ürünleri bulunmaktadır. Türkiye'den yaptığı ithalatta giyim eşyası, motorlu yolcu taşıtları ve işlenmiş sebze ve meyve, Türkiye'ye yaptığı ihracatta ise makineler ve cihazlar, suni lif ve artıkları ile kâğıt ve karton başta yer almaktadır(Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 2016). 2016 yılı Avusturya ve Türkiye arasındaki yatırım ilişkisine bakıldığında ise 2016 yılının ilk 6 aylık döneminde Avusturya'nın yurt dışı doğrudan yatırımları 6,4 milyar Avro iken Türkiye'ye yaptığı doğrudan yatırımlar 22 milyon Avro seviyesinde kalmıştır. Avusturya'nın Türkiye'deki kümülatif yatırımları ise 7 milyar Euro, Türkiye'nin Avusturya'daki yatırımları ise 800 milyon Euro'ya ulaşmıştır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere 2002–15 Temmuz 2016 yılına kadar Türkiye-Avusturya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler normal seyrinde devam etmiştir. Fakat iki ülke arasında normal seyrinde devam eden ilişkiler 2014 Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı seçiminden önce bozulmaya başlamış ve 15 Temmuz 2016 tarihinden itibaren itibariyle de tamamen gerilmiştir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde Avusturya'da yükselen aşırı sağın Türkiye- Avusturya ilişkilerine etkileri ve 15 Temmuz Darbe Kalkışması sonrası Avusturya'nın tutumunun ilişkilere yansımaları üzerinde durulacaktır.

3. Avusturya'da Yükselen Aşırı Sağın Türkiye Avusturya İlişkilerine Etkileri

20.yüzyılın son dönemlerinde Avrupa geneline yayılan ve yükselişe geçen aşırı sağ ve islamofobinin son zamanlarda Avusturya'da da hissedilir bir şekilde artığını ifade edebiliriz. Özellikle Türk ve İslam karşıtlığı AB ve Avusturya'nın iç ve dış siyasetinin her alanında açıkça hissedilmektedir. Daha önce normal seyrinde devam eden Türkiye-Avusturya ilişkileri, Avusturya tarafından peş peşe gelen Türkiye, özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan karşıtı açıklamalarla gerilmiş ve Avusturya'da yaşayan Türk vatandaşları birden ötekileştirilmiştir. Peki, bu gerilimin nedeni iki ülke arasında yaşanan herhangi bir anlaşmazlık mıdır yoksa başka bir nedeni mi vardır? sorusunun cevabı çok açık. Son zaman-

larda Türkiye'nin sadece Avusturya ile ilişkileri gergin değil aynı zamanda da AB ve pek çok AB üyesi ülkelerle normalinin çok altındadır. Bunun nedeni ise AB'nin genelinde yükselen aşırı sağ ve islamofobi endişeleridir. 2000'li yıllardan itibaren yükselişe geçen aşırı sağ, AB ve Avusturya'da sol kesimin oy kaybetmesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası Avusturya'daki siyasi iktidar eğilimine bakıldığında, Avusturya'da 1990 yılına kadar siyasi güç Avusturya Sosyal Demokrat (SPÖ) ve Avusturya Halk Partisi (ÖVP) arasında paylaşılmıştır. Zaman zaman SPÖ iktidar partisi olmuş, bazen de ÖVP iktidarı ele geçirmiştir. Bazı dönemlerde bu iki büyük parti Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) ile koalisyonlar kurarak FPÖ'nün Avusturya siyasetinde söz sahibi olmasını sağlamışlardır. SPÖ ve ÖVP'nin FPÖ'ye Avusturya siyasetinde söz hakkı vermesi aynı zamanda da FPÖ'nin meşruiyet kazanmasına imkân sağlamıştır. 1986 yılında Jörg Haider'ın çabası ile liberal kanattan ayrılarak kurulan FPÖ Soğuk Savaş sonrası dönemde 2000'li yıllara kadar Avrupa'nın diğer ülkelerindeki aşırı sağcı kesimleri etkisi altına almış ve 2000'li yıllarda Avrupa'da sağcı cenahın yükselmesinde etkin rol oynamıştır. Hatta FPÖ 1999 yılında yapılan seçimde Avusturya'da seçimi kazanan ikinci parti olarak parlamentoya girmiş ve ÖVP ile iktidarın ortağı olmuştur. Her ne kadar FPÖ'nün bu yükselişi uluslararası kamuoyunun tepkisine ve Avusturya'nın uluslararası alanda itibar kaybetmesine neden olmuş olsa da sonuç itibarıyla ÖFP Avusturya halkının oylarının pek çoğunu almasıyla kendini meşurlaştırmıştır. Uluslararası kamuoyunun tepkisi üzerine FPÖ'nin kurucusu Jörg Haider 2000'li yıllarda partiyi iki bölmüş Avusturya'nın Geleceği için Birlik (Bundes Zukunft Österreich-BZÖ) partisinin kurulmasını sağlamıştır. Böylelikle sağ kesim BZÖ ve FPÖ ile birlikte Avusturya'da söylem üstünlüğünü artırmıştır.

2008 yılında Jörg Haider'ın geçirdiği trafik kazası sonrası hayatını kaybetmesiyle yerine 23 Nisan 2005 tarihinde bir başka ırkçı lider Heinz Christian Strache geçmiş ve Avusturya'daki sağ kesim Strache'nin etrafında birleşerek ülke genelinde gücünü artırmıştır. Strache parti liderliğine oturur oturmaz Avusturya'da artan işsizlik, 2008 ekonomik kriz, göç, mülteci, hayat pahalılığı ve Avusturya'nın yabancı politikalarını eleştirmiş ve hatta seçim propagandalarında kilise ve cami söylemlerini ön plana çıkartmıştır. Strache'in seçim propagandalarında kişilerin dini ve ait oldukları kimliklerini kullanması aşırı sağcı çevreler tarafından desteklenmiş ve Avusturya'da insan hakları, demokrasi ve azınlık hakları gibi konularda işler çığırından çıkmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Avusturya'daki son Cumhurbaşkanlığı seçimleri ülkeyi kaosa ve olağanüstü bir siyasi atmosfere sokmuştur.

Yukarıdaki ifade edilen nedenlerden dolayı oluşan siyasi atmosfer aşırı sağcı FPÖ'nin yükselişini olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle de Avrupa genelinde ve

Avusturya'da yalpalanan mülteci krizi ülke içerisinde FPÖ söylem üstünlüğünü ele geçirmesinde etkili olmuştur. Son yıllarda FPÖ Avusturya'da yaşanan Türkler, Türkiye ve Türkiye-AB ilişkileri konusunda söylemlerini sertleştirmiştir. FPÖ'nün Avusturya'daki son Cumhurbaşkanlığı seçiminde Mülteci, Avusturya'da yaşayan Türkler, Türkenfobi, İslamofobi, Türkiye-AB ilişkileri ve Avusturya'nın AB üyeliğinden (Öxit) çıkma gibi konuları karşıt propaganda aracı olarak kullanarak oyunu arttırması, Avusturya'da yıllardır siyasi gücü elinde bulunduran SPÖ, Yeşiller Partisi ve ÖVP gibi partileri endişelendirmiştir. Dolayısıyla oy kaybına uğrayan bu partiler dahi bugün Türkiye, Tayyip Erdoğan, Türkiye- AB üyeliği, mülteci karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı konularında âdeta bir söylem yarışına girmiştir. Başka bir ifadeyle Avusturya'nın sol kesimleri dahi bugün temel stratejilerini ırkçı söylemler üzerine kurmuşlardır. Buradaki temel amaç kaybettikleri oy oranlarını arttırmaktır. Oy oranlarını arttırabilmek için ise bugün birbirleriyle yarışır duruma gelmişlerdir.

Avusturya'da siyasi grupların özellikle İslamofobi, Türk, Türkiye ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı hedef olarak gösterip siyasetlerinde sürekli gündemde tutmaları iki ülke arasındaki ilişkilere önemli ölçüde zarar vermekte ve ilişkilerin gerilmesine neden olmaktadır. İki ülke arasında ilişkilerin gerilmesinde toplumlar etkilenmekte, özellikle de Avusturya'da yaşayan Türk ve Türk kökenli vatandaşlar ötekileştirilmekte ve siyasi baskıya ve ırkçı eylemlere maruz kalmaktadırlar. Ayrıca iki ülke arasında gerginliğin artmasıyla Türkiye ve Avusturya arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler zarar görebilir. İki ülkenin karar vericilerinin de oy oranlarını arttırabilmek için birbirlerine karşı kullandıkları söylemlerinde dikkatli olması gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye- Avusturya arasında siyasi krizler çıkabilir. Siyasi krizin çıkmasıyla sadece Avusturya- Türkiye ilişkileri değil aynı zamanda her iki ülkenin AB ile ilişkileri zarar görebilir. Avusturya'nın Türkiye ile yaşayacağı bir siyasi krizin AB'ye sızma olasılığı/ihtimali oldukça yüksektir. İki ülke arasındaki bir siyasi krizde AB'nin Avusturya'nın arkasında yer alması kaçınılmazdır. Bu noktada Türkiye geri kabul ve Gümrük Birliği anlaşmalarını gündeme getirebilir. Böyle bir durumda krizin kaybedeni olmayacağı gibi kazananı da olmayacaktır. Her üç tarafta çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Özellikle AB mezhepsel ve ideolojik çerçevede bölünme riski ile karşı karşıya kalabilir.

4. 15 Temmuz Darbe Kalkışması Sonrası Türkiye Avusturya İlişkileri; Avusturya'nın Tutumunun İlişkilere Yansıması

15 Temmuz 2016 tarihine kadar Türkiye- Avusturya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkiler Avusturya'nın Türkiye'nin AB üyeliği karşıtlığı haricinde mesafeli bir şekilde gerçekleşmiştir. Fakat 15 Temmuz itibariyle iki ülke arasındaki bu mesafeli ilişkiler değişmiş yerini karşılıklı söylemlerle birbirini karalama propagandasına ve tehditlere dayandırılan bir ilişkiye bırakmıştır diyebiliriz. Peki, neden iki ülke arasında normal seyrinde devam eden ilişkiler 15 Temmuz 2016 yılında değişmiştir? Bu sorunun cevabını sadece Avusturya ile sınırlandırmak doğru olmaz. 15 Temmuz 2016 tarihinde FÖTE terör örgütünün Türkiye'de kalkıştığı ve başarısız olduğu darbe girişimi ile Türkiye'nin pek çok AB üyesi ülkeler ile ilişkisi gerilmiştir. Pek çok AB üyesi ülke Türkiye'nin yanında olmadığı gibi aksine Avusturya gibi pek çok AB üyesi ülke Türkiye'nin PKK ve FETÖ ile mücadelesinde yanında olmamış aksine bu iki örgüte siyasi ve diplomatik destekte bulunmuşlar ve hatta destekte bulunmaya devam etmektedirler. Demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerini savunan, darbeye karşıt duruş sergileyerek seçilmiş hükümetlerle işbirliğini her platformda dillendiren ve bunları kriter hâline getiren Avusturya gibi pek çok AB üyesi ülkelerin, 15 Temmuz 2016 tarihinde Türk halkının oyunun çoğunluğunu almış AK Parti hükümetine ve yine Türkiye Cumhuriyetinin seçilmiş Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı FETÖ'nin kalkıştığı darbe girişimine herhangi bir tepki göstermeyip darbeye karşı göğüs geren Türk halkı ve Türkiye'ye karşı suçlar ifadelerde bulunmaları taraflar arasındaki ekonomik siyasi ve toplumsal ilişkilerin sorgulanmasına neden olmuştur. Türk halkının darbe karşısında durması AB ve üyesi ülkeler tarafından sanki Türk halkı suç işlemiş gibi değerlendirilmiş ve 15 Temmuz itibariyle AB ve Avusturya, Hollanda ve Almanya gibi üye ülkeler darbecilerin yanında yer alarak Türkiye'ye karşı söylemlerini sertleştirmiştir. Avrupalı ülkelerin Türkiye'ye karşı darbecilerin yanında yer almasının nedeni olarak Avrupa'da yükselen aşırı sağın genel olarak Avrupa ülkelerini etkisi altına alması ve Avrupa'da islamofobi endişelerinin yaygınlaşması olarak belirtebiliriz. Ayrıca her ne kadar AB PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmiş olsa da Almanya, Hollanda, İngiltere ve Avusturya gibi AB üyesi ülkeler uzun zamandır Türkiye ile ilişkilerindeki önemli istihbaratı PKK ve FETÖ mensubu örgütlerin üyeleri ile elde etmiştir. Özellikle 15 Temmuz ile birlikte bu ülkelerin Türkiye'deki muhataplarının deşifre edilmiş olması başta AB olmak üzere diğer üye ülkeleri tedirgin etmiştir. Bunun sonucu olarak bu ülkeler 15 Temmuz ve sonraki süreçte FETÖ ve PKK gibi örgüt üyelerine kapılarını açarak Türkiye'yi insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği gerekçesiyle suçlamış ve terör örgütü üyelerinin yaptığı darbenin arkasında durmuşlardır.

Özellikle Avusturya darbecilerin ve teröristlerin korunup kollandığı bir ülke hâline gelmiştir. Avusturya’da medya ve siyaset üzerinden Türkiye ve Recep Tayyip Erdoğan karşıtı oluşturulan karalama propagandalarıyla terör öğütlerine destek verildiği Avusturya’nın yerel ve ulusal basınına bakıldığında net bir şekilde görülmektedir. Zaten Avusturya hükümeti 15 Temmuz darbe kalkışmasına ancak üç gün sonra göstermelik tepki gösterebilmiştir. Zira Avusturya demokrasi, insan haklarına saygı gösteren, darbe karşıtı olan bir sosyal ve hukuk devletidir. 15 Temmuz 2016 tarihi itibarıyla Avusturya’nın darbecilere kapılarını açması, Türkiye ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan karşıt söylemlerini arttırması 15 Temmuz öncesi Türkiye ile normal seyrinde ilerleyen ilişkilerin bozulmasına ve gerilmesine neden olmuştur. 15 Temmuz itibarıyla iki ülke arasındaki ilişkilerin kin, nefret ve öfke ilişkisi çerçevesinde olduğu ifade edilebilir. İki ülke arasındaki ilişkilerin bozulduğunun göstergesi olarak 15 Temmuz gecesi Türk ve Türk kökenli Avusturya vatandaşlarının Türkiye’ye destek amaçlı gösterileri örnek olarak verilebilir; özellikle 15 Temmuz darbe gecesi bütün Batı ülkeler ve Avusturya tarafından dikkatle takip edilmiştir. Darbe gecesi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yapmış olduğu telefon bağlantısı ile halka seslenmesi ve halkı sokaklara çıkması için çağrıda bulunmasıyla birlikte Türkiye’de milyonlarca insan sokaklara çıkmıştır. Bu çağrı ile birlikte Avusturya’da (Viyana’da) yaşayan Türk vatandaşları da ülkelerine destek olmak üzere Viyana Büyükelçiliği’nin önünde toplanmışlar ve gösterilerini hiçbir sorun yaşanmadan sonlandırmışlardır. Avusturya’daki Türkler 16 Temmuz’da da kalabalık bir şekilde benzer gösteride bir gösteri ve yürüyüşte bulunmuşlardır. Bu gösterilere Avusturya’da sağ ve sol kesim tepki göstermiş ve Avusturya’da yaşayan 300 bin civarındaki Türk asıllı vatandaşların ülkeye entegrasyonunu tartışmaya başlamışlardır. Avusturya’da yaşayan Türk asıllı vatandaşlara yönelik sert yaptırımları gündeme getirmişlerdir. Bunlardan biri 15 Temmuz faciasının ardından evlerinin camına ve balkonuna Türk bayrağı asan Türk vatandaşlarına bayrak asma yasağı getirmeleridir. Ardından Avusturya siyasi karar vericileri ve partiler ülkedeki Türk kökenli Avusturya vatandaşlarının Türkiye’yi destelemeye devam ettikleri sürece Avusturya vatandaşlığından çıkartılmalarıyla tehdit etmeye başlamışlardır. Türkiye –Avusturya ilişkilerini gerilmesine ve sertleşmesine neden olan en önemli gelişme Avusturya hükümetinin havaalanındaki billboarda ‘Türkiye’ye tatil ile sadece Erdoğan’ı desteklersiniz” şeklindeki yazının yayınlanmasına izin vermesi olmuştur. İki ülke arasındaki gergin havayı daha da geren bir başka havaalanı olayı ise Kronen Zeitung tarafından aynı billboarda” Türkiye’de 15 yaşından küçük çocuklarla cinsel ilişkiye izin verildiğini biliyor musunuz?” başlıklı yazının asılması olmuştur.

Panoda yazılan bu yazı doğal olarak iki ülke arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir.

Avusturya parlamentosunun Kasım 2016'da Türkiye'deki darbe girişiminin ardından terörle mücadele kapsamında muhaliflere yönelik operasyonlar, gazeteci, yazar ve akademisyenlerin gözaltına alınmaları ve tutuklanması, toplu memuriyetten çıkarmalar ve askeri operasyonlarda sivillerin hayatını kaybetmesi (Aljazeera, 2017) gibi nedenleri gerekçe göstererek Türkiye'ye silah ihracatının engellenmesini talep eden önergeyi kabul etmesi iki ülke arasındaki ilişkilerde tartışmalara neden olmuştur. Türkiye-Avusturya ilişkisini sertleştiren bir diğer olay ise Avusturya hükümetinin Şubat 2017'de Türkiye'den talimat aldığı iddiasıyla Avusturya Türk İslam Birliğini (ATİB) mali yönden inceleme kararı alması ve akabinde de ATİB'de görevli imamları casuslukla (Al Monitor, 2017) suçlaması olmuştur. Ayrıca Avusturya polisinin PKK terör örgütüne güvenli bir ortam sağlayarak Türkiye aleyhine protesto yapmalarına izin vermesi ve 15 Temmuz sonrası darbe girişimine kalkışmış FETÖ örgütüne mensup kişilerin kaçarak Avusturya'ya sığınması ve Avusturya hükümetinin FETÖ mensuplarına kapı kapı yardım zarfları göndererek onlara insan hakları çerçevesinde yardım toplaması ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Son olarak ise Avusturya siyasi karar vericilerinin 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen ve Türkiye'de sistem değişikliğini öngören referandumda oy veren Türk vatandaşlarını ülkelerine geri dönmesini istemesi ve oy veren Türk kökenli Avusturya vatandaşlarını vatandaşlıktan çıkartma ile tehdit etmesi bozuk olan Türkiye-Avusturya ilişkisini tamamen kopma noktasına getirmiştir.

Avusturya tarafından yapılan Türk ve Türkiye karşıtı hakaretler, söylemler ve eylemler karşısında Türkiye ise benzer şekilde cevap vermiş ve Avusturya'yı FETÖ ve PKK'yı desteklemekle suçlamıştır. Hatta Türkiye Avusturya'yı 24 yıl boyunca kızına tecavüz eden babayı gündeme getirip, Avusturya'da kendi öz çocuklarına tecavüz edildiğini dillendirmiştir. Avusturya'nın kendi öz çocuklarına tecavüz eden bir ülke olduğunu dile getirmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Avrupa'daki Türkler ve Müslümanların karşılaştığı olayları "Nazi" benzetmesi olarak açıklaması başta AB olmak üzere Almanya ve Avusturya'dan büyük tepkilere neden olmuş ve iki ülke arasında gerilen ortamı kopma noktasına kadar getirmiştir.

Yukarıda ifadelerden anlaşılacağı üzere zaten mesafeli olan iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin 15 Temmuz 2016 tarihi itibarıyla tamamen değişerek yerini karalama, aşağılama siyasetine bıraktığını söyleyebiliriz. Türkiye-Avusturya arasında yaşanan siyasi gerginlik, şayet iki ülke siyasi karar vericileri bu karalama ve birbirini aşağılayan söylemlerden vazgeçemedikleri sürece gerginliğin siyasi

krizden ekonomi ve Avrupa Birliği ilişkileri alanına yansması ve bu alanlarda da krizler yaşanması kaçınılmaz gözükmetedir. Örneğin uzun bir süredir Avusturyalı arkeologların öncülüğünde Efes antik kentinde yapılan kazı çalışmalarının ikili ilişkilerin kötüleşmesi nedeniyle zarar görmesi bu duruma/olumsuz etkilere bir örnek olarak gösterilebilir. Avusturyalı arkeologların öncülüğünde Efes antik kentinde yapılan kazıların durdurulmasında Avusturya'nın Türk ve Recep Tayyip Erdoğan karşıtı siyasi söylemleri etkili olmuştur. Avusturya'da uzun bir süre devam eden Türk ve Recep Tayyip Erdoğan karşıtı söylemlere karşın tepkisel olarak Türkiye Avusturyalı bilim adamlarının kazı çalışmalarına son vermesini talep etmiştir. Buna karşılık Avusturya parlamentosunun Türkiye'ye tehdit ve bir gözdağı niteliğindeki Türkiye'ye ihraç edilen silahların satışını durdurulmasını öngören taslağı onaylamıştır. İki ülke arasındaki bu restleşmeler ve ambargolar ilerideki süreçlerde başka alanlara sıçraması kaçınılmazdır. Dolayısıyla iki ülkenin ekonomileri, özellikle Türkiye ekonomisi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilir. İki ülke arasında yaşanan bu gerginliğin başka alanlara yansmaması için iki ülkenin siyasi karar vericilerinin gerginliğe neden olan ve olabilecek söylemlerden kaçınması gerekmektedir. Özellikle Avusturya kendi içerisindeki artan aşırı sağa karşı önlemler almalı, iki toplum arasında geçmiş asırlarda yaşanan savaşlara olan takıntısından vazgeçmeli, PKK ve FETÖ'ya destek vermeyi bırakarak ilişkileri hukuki çerçevede devam ettirmelidir.

Sonuç

Türkiye-Avusturya arasındaki mesafeli ilişkiler Türkiye'de en son gerçekteştirilen Cumhurbaşkanlığı seğıiminden önce tarafların karşılıklı söylemlerinden dolayı gerilmeye başlamış ve 15 Temmuz 2016 tarihinden itibariyle de kopma noktasına gelmiştir. İki ülke arasında ilişkileri kopma noktasına getiren nedenler arasında, ilk olarak Avusturya'nın 1529 ve 1683 yıllarında gerçekteşen olaylara olan tarihsel takıntısı, ikinci olarak Avrupa Birliği'nde özellikle de Avusturya'da yükselen aşırı sağ kesimin Avusturya siyasetinde etkin olması, üçüncü olarak islamofobi ve son olarak ise gerek Birlik içerisinde gerekse Avusturya'da artan göçmen sorunu gösterilebilir. Ayrıca Avusturya'nın FETÖ ve PKK'ya eylemlerinde destek olması ve hatta terör örgütlerine ev sahipliği yapması iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir.

Yukarıda ifade edilen nedenler Türkiye-Avusturya arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Avusturya Türkiye'yi AB üyelik bağlamasında tehdit ederken, Türkiye ise Avusturya'yı Nazi kalıntıları olarak eleştirmektedir. Avusturya Başbakanı Christian Kern, Avusturya'nın AB üyesi bir ülke olduğunu ileri sürerek iki ülke arasındaki gerilimi AB çerçevesinde değerlendirip Türkiye'yi

Birliğe üyelik yolunda veto ile tehdit etmesi iki ülke arasındaki gerilimin tırmanmasına neden olmuştur. Avusturya Başbakanı Christian Kern'in AB'ye Türkiye ile katılım müzakerelerini ve ilişkileri sonlandırılması için çağrıda bulunmasından, Avusturya'nın Birliğe aday ülke Türkiye'nin AB üyelik sürecini iki ülke arasındaki gerilimde kullandığı en önemli silah olduğunun sonucunu çıkartabiliriz. Başka bir ifade ile Avusturya söylemleriyle Türkiye'ye şu mesajı vermeye çalışmaktadır; *Zaten sizinle geçmiş asırlarda yaşadıklarımız var bizim söylediklerimizi yapmazsanız bizde sizin AB üyelik sürecinizi tıkarız. Siz bizimle iyi geçinmeniz gerekmektedir. Sizin eliniz kolunuz bize bağlıdır.* Avusturya'nın Türkiye'yi özellikle 15 Temmuz sonrası demokrasi, hukuk ihlali ve basın özgürlüğü çerçevesinde eleştirilmesi ve akabinde de FETÖ ve PKK eylemlerine sahip çıkması ve hatta Türkiye'ye ambargo uygulanması hususunda AB'ye çağrıda bulunması Avusturya'nın ne kadar tutarsız bir ülke olduğunun da göstergesidir. Zira Avusturya tarafından yapılan açıklamalarda AB Türkiyesiz yapabilir, fakat Türkiye AB'ye bağımlıdır ve Türkiye AB'siz yapamaz.

Türkiye-AB ilişkilerinin başlamasının üzerinden yarım asırdan fazla bir süre geçmiş ve bu süre içerisinde Türkiye Birliğe üye olamamıştır. Dolayısıyla geride kalan sürece bakıldığında Avusturya tarafından yapılan açıklamaların gerçeği yansıtmadığı ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki Türkiye 20.yüzyılda AB'nin bekçiliğini yapmış ve NATO içerisinde aktif görev üstlenerek AB üyesi ülkelerin güvenliğini sağlamıştır. Ayrıca Türkiye petrol boru hatları projeleriyle AB üyesi ülkelerin güvenli bir şekilde enerji ihtiyaçlarının gidermelerinde önemli katkı sağlamıştır. AB'nin Türkiye'nin gelişmesinde hiçbir katkısı olmamıştır demek doğru olmaz. Çünkü uluslararası ilişkiler devletlerin çıkarları üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla karşılıklı çıkar ilişkisi tarafları (Türkiye-AB'yi) birbirine bağımlı hale getirmiştir. Avusturya ve AB açısından Türkiye'yi önemli kılan diğer nedenlere bakıldığında; **A) Terör**; Türkiye uzunca bir süredir değişik terör örgütleriyle uğraşmaktadır. Dolayısıyla terörle mücadelede Türkiye tecrübe sahibi olmuştur. Türkiye'nin sınırlarının güvenli olması demek AB üyesi ülkelerinin vatandaşlarının da güvenli olması anlamına gelmektedir. **B) Göç ve Mülteci**; Bugün milyonlarca mülteci Avrupa'ya göç edebilmek için Türkiye sınırında tutulmaktadır. Türkiye sınırlarında aldığı güvenlik önlemleriyle mültecilerin AB üyesi ülkelere akın etmesinin önüne geçmektedir. **C) Doğu Akdeniz'in Güvenliği**; NATO üyesi bir ülke olarak Türkiye Doğu Akdeniz'in güvenliğinin sağlanmasında etkin rol oynamaktadır. Bu nedenle Doğu Akdeniz, dünyanın en önemli ticaret merkezidir. Örneğin Avrupa ticaretinin yüzde 40'ı bölgeden geçmekte, Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ithalatının yaklaşık yüzde 60'ı ve ihracatının yüzde 50'si bu bölgeden gerçekleştirilmektedir. Türkiye'nin bölgedeki varlığı ve bölgedeki güç dengesini sağlaması

bölgenin başka bir gücün kontrolüne geçmesini engellemektedir. **D) Pazar:** Türkiye gerek sahip olduğu 80 milyona yakın nüfusu, gerekse bölgedeki kültürel bağları ve etkisiyle üzerinde bulunduğu coğrafyada büyük bir pazara sahiptir. Bugün AB üyesi ülkeler Türkiye üzerinden bu pazara ulaşabilmektedir. Türkiye'nin ise ülkedeki demokrasinin gelişmesinde, ekonomisinin kalkınmasında AB ve AB pazarına ihtiyacı bulunmaktadır.

AB ve özellikle de Avusturya Türkiye ile ilişkilerin kesilmesi hâlinde karışılacağı sorunları çok iyi analiz etmelidir. Yukarıda ifade edilen sorunlardan sadece AB değil, aynı zamanda da Avusturya'nın da etkilenmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla Avusturya Türkiye ile ilişkileri düzeltme yollarını aramalıdır. Örneğin Avusturya siyasetinde aşırı sağın etkisini kırmalıdır. Avusturya tarihi takıntılardan uzaklaşmalıdır. İslamofobi endişelerini gidermeli, İslam'ı/ Türkleri hor gören ve aşağılayan söylem ve eylemlere karşı hukuki önlemleri almalıdır. Avusturya, Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyerek üyelik sürecinde Türkiye'nin önündeki engellerin kaldırılması için Türkiye'ye destek olmalıdır. Türkiye ise karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinde hareket ederek ilişkileri geren bütün sivri söylemlerden vazgeçmelidir. Üyelik yolunda ülke çıkarından taviz vermeden üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Avrupa, Entegrasyon ve Dışişleri Federal Bakanlığı(2017).”İkili Ziyaretler” [https://www. bmeia. gov. at/ tr/ bueyuekelcilik/ankara/ikili-iliskiler/ikili-ziyaretler.html](https://www.bmeia.gov.at/tr/bueyuekelcilik/ankara/ikili-iliskiler/ikili-ziyaretler.html), (03.14.2017).
- Aljazeera(2017). “Avusturya Parlamentosu’ndan Türkiye’ye silah ambargosu kararı” [http:// www. aljazeera. com. tr /haber /avus -turya-parlamentosundan-turkiyeye-silah-am bar gosu-kara- ri](http://www.aljazeera.com.tr/haber/avusturya-parlamentosundan-turkiyeye-silah-ambargosu-karari),(18.04.2017).
- Al Monitor(2017). “Avrupa-Türkiye arasında yeni kriz: Casus İmamlar”, [http:// www .al-monitor. com/pulse/tr/originals /2017/02/ turkey-europe-new-crisis-spying-imams .html](http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2017/02/turkey-europe-new-crisis-spying-imams.html)(18.04.2017).
- Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü(2003). “Aydın Tarihi” [http:// ayin tari hi .bye gm. gov. tr/pzmqpbt . html/date/2003-07-11](http://www.bye.gov.tr/pzmqpbt.html/date/2003-07-11)(14.03.2017).
- Dünya Türk İş Konseyi(2016).”Avusturya’da Yerleşik Türkler ve Şirket Bilgi Notu” [http://www.dtik. org. tr/DC/Editor/File/Raporlar/Avusturyada%20Yerlesik%20Turkler%20ve%20Sirket%20Bilgileri%20Notu.pdf](http://www.dtik.org.tr/DC/Editor/File/Raporlar/Avusturyada%20Yerlesik%20Turkler%20ve%20Sirket%20Bilgileri%20Notu.pdf), (07.04.2017).
- Hürriyet(2004). “Arınç, Avusturya’ya eşini de götürdü”19.01.2004, [http://www. Hur riyet. com. tr/ arinc-avusturyaya-esini-de-goturdu-196923](http://www.hurriyet.com.tr/arinc-avusturyaya-esini-de-goturdu-196923),(10.03. 201 7).
- İKV(2013).“Başbakan Erdoğan 5’inci Medeniyetler İttifakı Toplantısı İçin Avusturya’yı Ziyaret Etti”27.02.2013, [http://bulten.ikv . org. tr/ ?ust_ id=171 &id =9 09](http://bulten.ikv.org.tr/?ust_id=171&id=909)(10. 03. 2017).
- TC. Ekonomi Bakanlığı(2017). “Avusturya’nın 2017 Yılı Ocak Dönemi Dış Ticaret Rakamları (İhracat +%18,4, İthalat +%11,2)”
- Keskin, K.(2016). “Avusturya’nın Türkenfobi Politikaları”, SETA Perspektif, Sayı, 151:1-6.
- WKO(2017). “Beschäftigung türkischer Staatsangehöriger”, [Beschaeftigung _tuerkischer_ Staat- san gehoe riger.html](http://www.beschaeftigung-tuerkischer-staatsangehoeriger.html) (06.04.2017).
- WKO, Wirtschaftsperspektiven(2016). 2016,Was KommtAufUnsere Wirtschaft Zu?h [tps: //www. go-international .at /Oesterreichische-Exportwirtschaft-2016 .s.33 ,pdf](https://www.go-international.at/Oesterreichische-Exportwirtschaft-2016.s.33.pdf) (12.04.2017).
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği(2016). Avusturya Pazar Araştırma Raporu, 2016,s.4.[https://www.statistik.at/ web_de/statistiken/index.html](https://www.statistik.at/web_de/statistiken/index.html), [http://viyana. be.mfa.gov.tr/ ContactInfo.aspx](http://viyana.be.mfa.gov.tr/ContactInfo.aspx),(18.04.2017).
- TC. Viyana Büyükelçiliği(2017). “Türkiye ve Avusturya arasında karşılıklı üst düzey ziyaretler, 20.01.2017”[ShowInfoNotes.aspx? ID= 254 482](http://www.viyana.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=254482)(05.04.2017).

TOPLUMSAL HAREKETLER SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA 15 TEMMUZ DİRENİŞİ

Doç. Dr. Vehbi BAYHAN

İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
vehbi.bayhan@gmail.com

ÖZET

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimini, Türk halkının ontolojik hayatta kalma (survivor) sürecine tehdit olması çerçevesinde “bilinçli direniş” ile engellemesi toplumsal hareketler sosyolojisi açısından önem taşımaktadır. Osmanlı’da yaşanan darbeler dışında, Türkiye’de 1960 yılında yaşanan “sosyal mühendislik” ajandalı “askeri darbenin” her on yılda bir farklı bağlamlarda tekrar etmesi, Türkiye demokrasi tarihinde olumsuz travmatik vakalardır. Son olarak 15 Temmuz’da ordunun bir bölümünde örgütlenen Fetö ve paralel yapının silahlı darbe kalkışması, “karizmatik lider olarak” cumhurbaşkanının facetime ile halkı meydanlara direnişe çağırması ile önlenmiştir. Böylece Türk halkı ilk defa pasif nesneden, aktif özne konumuna geçerek self otonomisine sahip çıkmıştır. Bu anlamda, yeni veya postmodern toplumsal hareketler açısından sosyal medyanın etkin olarak kullanılması önemli bir unsurdur. Bu bildiride 15 Temmuz direniş toplumsal hareketler sosyolojisi bağlamında analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede, 15 Temmuz direniş; kitle psikolojisi, sembolik etkileşimcilik, yapısal perspektif, göreceli mahrumiyet anlayışı, yeni toplumsal hareketler, söylem analizi, moral panik, Bourdieu’nun “toplumsal alanlar teorisi” ve “habitus teorisi” ile meydanlarda demokrasi nöbeti tutan halkın sosyolojik profili bağlamında irdelenecektir. Çalışma, betimsel bir analiz ile toplumsal hareketler sosyolojisi teorilerinin, tarihte yeni bir direniş kimliğine örnek teşkil eden/edecek olan 15 Temmuz direniş çerçevesinde okunmasıdır. 15 Temmuz direnişinin norm-yönelimli, değer –yönelimli, sembolik etkileşim, yapısal-fonksiyonalist vb. gibi klasik toplumsal hareketler analizi yanında; söylem analizi, moral panik, göreceli mahrumiyetler teorisi vb. gibi yeni ve postmodern toplumsal hareketlerin bir sentezi olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz direniş, toplumsal hareketler sosyolojisi, yeni toplumsal hareketler, söylem analizi, sembolik etkileşimcilik, toplumsal alanlar.

15 JULY RESISTANCE IN THE CONTEXT SOCIOLOGY OF SOCIAL MOVEMENTS

ABSTRACT

The obstruction of the coup attempt on July 15, 2016 by “conscious resistance” in the context of the threat of the Turkish people to the ontological survivor process is of importance in terms of sociology of social movements. Apart from the coups in the Ottoman Empire, Turkey’s “social engineering” agent “military coup”, which lived in 1960, repeats every ten years in different contexts, and Turkey is a negative traumatic event in the history of democracy. Finally, on July 15th, the Fetö organized parallel to the army, organized in a part of the army, was prevented by the invitation of the president as a “charismatic leader” by the facetime and the people calling for resistance to the squares. Thus, for the first time, the Turkish people became self-autonomous by moving from the passive object to the active subject position. In this sense, the effective use of social media in terms of new or postmodern social movements is an important element. In this report, July 15th, resistance will be tried to be analyzed in the context of social movements sociology. In this framework, 15 July resistance; will be examined in the context of sociological profile of the people holding democracy watch in the square with Bourdieu’s “social spaces theory” and “habitus theory”, mass psychology, symbolic interactionism, structuralist perspective, relative deprivation understanding, new social movements, discourse analysis. The study is a descriptive analysis of the theories of sociology of social movements read on the July 15 resistance, which will set a precedent for a new identity of resistance in history. Norm-oriented, value-oriented, symbolic interaction, structural-functionalist, etc. of the July 15 resistance. besides the analysis of classical social movements such as; discourse analysis, moral panic, theory of relative deprivation, etc. seems to be a synthesis of new and postmodern social movements.

Keywords: 15 July resistance, sociology of social movements, new social movements, analysis of discourse, symbolic interactionism, social fields.

GİRİŞ

Toplumsal hareketler, bir konuda değişim gerçekleştirmeye çabalayan ya da ortaya çıkabilecek değişimi engellemeye çalışan oluşumlardır. Toplumsal hareketlerin temel özellikleri; ortak hareket etme, değişim temelli amaçlar, belirli düzeyde örgütlenme, belirli bir süre devamlılık, kamu yararı ve ortak fayda üzerine yapılan mücadeledir (Uysal, 2016:1). Bu çerçevede, 15 Temmuz direnişi, askeri

müdahale ile seçimle işbaşına gelen hükümeti ve mevcut sistemi değiştirme teşebbüsüne karşı, halkın kamu yararı ve ortak faydası temelinde oluşan toplumsal harekettir. Dolayısıyla, demokratik sistemi koruma ve sürdürme amacıyla toplumun, silahlı askeri güce karşı topyekun hareket etmesi önemli ve örnek bir toplumsal harekettir. Türkiye, 1960 askeri darbesi ile başlayan ve her on yılda bir askeri müdahale ile demokratik sistemin belli bir süre yok edildiği bir geçmişe sahiptir. Pozitivist paradigma bağlamında, “sosyal mühendislik” ile toplumu dizayn etme alışkanlığının bir tezahürü olan askeri darbeler, Türkiye’nin siyasal hayatında her zaman risk unsuru olarak bulunmaktadır.

15 Temmuz kalkışması, siyasi analistler tarafından “darbe, işgal ve terör birleşimi” olarak adlandırmaktadır. Tüm darbeler siyasi istikrarsızlıklar, koalisyon sorunları, iktisadi sıkıntıların toplumu ciddi anlamda etkilediği ve hatta şiddet eylemlerinin arttığı dönemlerde hayata geçirilmiştir. Robertson darbelerin, sosyal dalgalanmaların, siyasi belirsizliklerin ve istikrarsızlıkların görüldüğü dönemlerde gerçekleştiğini ve bu şartların varlığı halinde başarıya ulaşabildiğini belirtmektedir. Bunların hiçbirisi 15 Temmuz öncesinde mevcut olan şartlar değildir. Darbe için siyasi, iktisadi veya toplumsal alt yapı bulunmamaktadır. Tersine, diğer darbe dönemlerine kıyasla ekonomik verilerin olumlu seyrettiği bir dönem yaşanmaktadır. Son on yıl içerisinde toplumun tabanına yayılan bir şekilde hayat kalitesinde ve hayat standartlarında artış olmuş, kişi başına düşen gelir artmış, doğrudan dış yatırımlar iki katına çıkmış, IMF borçları ödenmiş, sağlık, eğitim, ulaşım ve kentsel dönüşüm hizmetleri iyileşmiştir (Arı ve Öztürk, 2017: 12).

15 Temmuz Cuma gecesi Türkiye, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) içine uzun yıllar boyunca sızmış Fetullahçı Terör Örgütü’nün FETÖ darbe girişimine tanık oldu. TSK başta olmak üzere devletin stratejik birçok kurumunda kadrolaşmış bu terör örgütünün mensupları tarafından organize edilen darbe girişimi Türkiye darbeler tarihinin de en kanlı olanıydı. FETÖ askeri cuntası TBMM, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, Genelkurmay Başkanlığı, Emniyet Müdürlüğü, MİT gibi kritik kurumları F-16 uçakları ve helikopterlerden attıkları bombalarla hedef aldı. Devletin stratejik kurumlarının yanı sıra darbeye karşı direnen sivil halkı da bombalayan ve ağır silahlarla tarayan cuntacılar 241 kişiyi şehit etti ve 2.195 kişiyi de yaraladı. Darbe girişiminin yaşandığı gece Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, iktidar ve muhalefet partisi yöneticileri ile halkı darbecilere karşı direnmeye çağırdı. Toplumun direnişi ve siyasal partiler, medya ve sivil toplum kuruluşlarının darbecilere karşı kararlı duruşuyla darbe girişimi başarısız oldu. 15 Temmuz gecesinde sergilenen bu sivil duruş devamındaki günlerde her türlü yeniden kalkışmaya karşı sokaklarda tutulan nöbetlerle devam etti. “Demokrasi nöbetleri” olarak adlandırılan yaklaşık bir aylık bu süreç dünya demokrasi

tarihinde de bir fenomen oldu. Türkiye'nin tüm illerinde her gece binlerce insan sokaklara ve meydanlara çıkarak darbecilere karşı tepkisini dile getirdi. 27 gün süren demokrasi nöbetleri 10 Ağustos'ta sona erdi (SETA, 2016: 7). Bu bağlamda, toplumsal hareketler teorileri açısından direnişi okumak demokrasi nöbetlerine katılan halkın sosyolojik profili daha anlamlı olacaktır.

TOPLUMSAL HAREKETLER TEORİLERİ AÇISINDAN 15 TEMMUZ DİRENİŞİ

Toplumsal hareketler, belli fikirleri ve inançları olan bir kitlenin belli bir amaç doğrultusunda, rasyonel, organize eylemidir. Bu çerçevede, 15 Temmuz darbe girişimi akşamı darbeyi engellemek için sokağa çıkmış kitle, toplumsal hareketin aktörleridir. Toplumsal hareketleri siyasî partilerden, çıkar gruplarından, yardım kuruluşlarından, benzer örgütlenmelerden ayıran en önemli özellik, toplumsal hareketlerin bir organizasyon/örgüt/parti gibi tek bir kimlik sahiplerinden oluşmamasıdır. Bir toplumsal hareketi tek bir organize aktör temsil edemez. 15 Temmuz gecesi sokağa çıkanların yaklaşık yarısının Erdoğan'ın çağrısı üzerine çıktığını, %27'sinin bu çağrıdan önce, %21'inin ise darbe girişiminin savuşturulmuş olduğu netleştikten sonra sokağa çıkmış olduğunu dikkate alınırsa, 15 Temmuz darbe karşıtı hareket bir toplumsal hareket olarak konumlanır (Çizmen, 2016). Ankara Kızılay Meydanı'nda demokrasi nöbetlerine katılan halkın cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, meslek, hane halkı büyüklüğü ve geliri incelendiğinde bu kitlenin toplumda geniş bir yelpazeyi temsil ettiği ve sosyoekonomik açıdan heterojen olduğu görülmektedir (ASBÜ, 2016: 3). Farklı sosyolojik ve siyasi arka plana sahip olmalarına rağmen, katılımcılar arasındaki birlik ve beraberlik duygusunu ayakta tutan temel değerın "vatan" sevgisi olduğu görülmüştür (SETA, 2016: 12).

Toplumsal hareketler sosyolojisi açısından ilk yaklaşımlardan birisi Gustave Le Bon tarafından geliştirilen "kitleler psikolojisi" teorisi. Le Bon'a göre, kitleyi meydana getiren bireyler kimler olursa olsun; yaşama tarzları, işgüçleri, karakterleri veya zekaları ister benzer ister ayrı olsun kalabalık haline gelmiş olmaları onlara kolektif ruh aşılar. Bu ruh onları, her biri tek başına, ayrı ayrı buldukları halde duyacaklarından, düşüneceklerinden ve yapacaklarından tamamiyle başka hissettirir, düşündürür ve yaptırır. Kitle içinde bireyin, tek ve yalnız bireyden ne kadar farklı olduğu kolaylıkla görülür (Le Bon, 1974: 34-35). Birey, kalabalıkta kontrol yetisini kaybeder ve kalabalıklar basit grup mantığı ile yönlendirilir. Normalde uyumlu davranışlar gösteren insanlar kalabalığa karıştıklarında kalabalık liderinin yönlendirmesiyle ya en basit dürtülerine göre davranırlar ya da daha yüce ideallerinin peşinden koşarlar. Le Bon'un kalabalık psikolojisi ve kitlele-

re mesajın sade ve kesin bir biçimde sunulması prensibi, siyasetçilerin kitleleri yönlendirmesinde etkili olmuştur. Sade ve duygu yüklü mesajlar (ihanet, namus, intikam gibi) kalabalıkları peşinden sürüklemekte oldukça etkili olabilmektedir (Uysal, 2016: 22).

15 Temmuz 2016 bağlamında, Fetö güdümlü askeri darbe girişimi, toplumsal bir sorun, kriz ve anomik durum oluşturmuştur. Karizmatik lider olarak Cumhurbaşkanı'nın sade ve kesin mesajı ile ihanete karşı halkın meydanlara karşı çıkmasını istemesi liderin kitleleri yönlendirme işlevidir. Halkın kendi geleceğine sahip çıkmak amacıyla "kitle psikolojisi" ile meydanlarda darbeye karşı toplumsal harekete katılması 15 Temmuz direnişini oluşturan süreçlerdir.

Ankara Kızılay Meydanı'nda yapılan araştırmaya göre, demokrasi nöbetlerine katılanların nedenleri şunlardır: Sayın Cumhurbaşkanımızın çağrısını; demokrasiyi koruma, darbeleri önleme ve olumsuz etkilerini bir daha yaşamama isteğini; millî birlik ve beraberlik ruhu sergileme isteğini; Mısır veya Suriye gibi olmama endişesini; ülke ve bayrak savunmasını; milli irade nöbeti görevini; tarafını belli etme düşüncesini; ülke ve çocukların geleceğini koruma endişesini; tehlikenin henüz geçmediği düşüncesini; milletin egemenliği, vatandaşlık borcu ve ölen şehitler için meydanlarda olma sorumluluğunu özellikle vurgulamışlardır (ASBÜ, 2016: 30).

Toplumsal hareketler teorilerinde sembolik etkileşimden yararlanan Blumer, insanların dünyaya ve nesnelere yükledikleri "anlamlara" göre hareket ettikleri, bu anlamların "etkileşimle" ortaya çıktığı ve bu anlamların "yorumlama" sürecinde yaratıldığı, sürdürüldüğü ve dönüştürüldüğü varsayımından hareket eder. Blumer'e göre, kolektif davranış büyük ölçüde spontane, kuralsız ve düzensizdir. Kolektif davranışlar üç aşamada ortaya çıkmaktadır. Sosyal düzendeki dengesizlik ve huzursuzluğu birbiriyle paylaşan bir grup insan bir şey yapılması konusunda tartışır. Huzursuzluk topluma yayılır. Toplumsal düzendeki bozukluklar ve huzursuzluk tesadüf, bulaşma, duyarlılık, etkiye açıklık ve karşılıklı etki ile ortaya çıkar. Blumer'e göre, kalabalık eylemleri bulaşıcı "döngüsel tepkilerle" oluşur. İnsanlar tepkilerini birbirlerine bulaştırırlar, davranışları taklit ederler. Kalabalıklar, özellikle söylentiler yoluyla korku ve endişe ile kolayca yönlendirilip, galeyana getirilebilirler (Uysal, 2016: 24-25).

15 Temmuz darbe karşıtı toplumsal hareketinde bireyler arasındaki etkileşimde medya olarak televizyon ve özellikle sosyal medya etkili olmuştur. Ankara'da yapılan araştırmaya göre, katılımcıların darbeye girişim haberini ilk olarak duydukları kaynakların başında televizyon kanalları gelmektedir (%41). Bunu sosyal medya (%18); akraba ve tanıdıkların telefon açıp bildirmesi (%18); alçaktan uçan jetlerin yarattığı izlenim (%11) vb. gelmektedir (ASBÜ, 2016: 4). Sosyal medyanın kullanımı Arap Baha-

rı'nda da Gezi hareketinde de çok dikkat çekmişti. Sosyal medya bu kez de çok kullanıldı. Konda araştırmasına göre demokrasi nöbetine katılanların üçte ikisi sosyal medya kullanıcısı ve yarıdan fazlası darbe girişimi ile ilgili paylaşımda bulunmuş (Çizmen, 2016).

Yapısalcı perspektif açısından toplumsal hareketler şu süreçlerden geçer. Yapısal-fonksiyonalizmin temel anlayışı, toplumun yaşayan bir organizma gibi birbiriyle uyum içinde çalışan ve her biri bir işlev yerine getiren kurumlardan oluştuğu düşüncesine dayanır. Neil Smelser, kolektif davranış için birbirine bağlı altı faktörün gerektiğini savunmuştur: (a) Yapısal teşvik, (b) yapısal gerginlik, (c) ortak inanç, (d) tetikleyici faktörler, (e) eyleme yönlendirme / harekete geçirme, (f) sosyal kontrolün aşılması (Uysal, 2016: 31).

Bu aşamalar, 15 Temmuz darbe karşıtı direniş açısından irdelenebilir. Toplumsal yapıyı tehdit eden darbe girişiminin "gerginlik" oluşturması, tehdiye karşı "ortak inanç ve Cumhurbaşkanının eyleme yönlendirme ve harekete geçirme yetisi ve darbe karşıtı hareketin başarılı olması.

Halkın meydanlara çıkması daha girişim hareketi devam ederken kendiliğinden başlamış, katılımcıların yakın çevresindeki insanların, Cumhurbaşkanının, ve Diyanetin çağrılılarıyla bu spontane katılım hareketleri daha sistemli, kalabalık, yaygın ve düzenli bir nitelik kazanmıştır. Kızılay'da görüşülen katılımcıların büyük bir kısmı demokrasi nöbetlerine sıklıkla ve düzenli olarak katılmaktadır. Katılımcıları meydana tutan Cumhurbaşkanının çağrısının yanında, halkın darbe karşıtı kesin tavrı, demokrasiye ve halkın iradesine olan inançları ve şehit ve gazilere karşı duyulan vefa borcu da nöbetlere katılımın devam etmesinde önemli etkenlerdendir. Katılımcılar ayrıca bu nöbetlerin Türkiye için önemli olduğu konusunda da fikir birliği içerisindedir. Katılımcılar ayrıca demokrasi nöbetlerine katılan halkın siyasal, ekonomik ve kültürel açıdan birbirinden farklı olduğunu gözlemlediklerini ifade etmişlerdir (ASBÜ, 2016: 34).

Smelser'in kolektif davranışları irdelerken kullandığı "norm-odaklı hareketler" ve "değer-odaklı hareketler" açısından 15 Temmuz darbe karşıtı direniş okunabilir. Norm-odaklı hareketler, ortak inançlar çerçevesinde normları korumak, onarmak, değiştirmek veya tekrar yaratmak için çaba gösterirler. Değer-odaklı hareketler de aynı süreci değerler için yapmaya çalışırlar (Uysal, 2016: 33). Fetö kurgulu askeri darbe ile toplumun hali hazırdaki (de facto) norm yapısı ile demokrasi değeri ve cumhuriyetin kazanımlarının yok edilme tehlikesine karşı halk, 15 Temmuzda kendini siper ederek darbeye karşı koymuştur. Bu aşamaya gelmek Türkiye'nin siyasal tarihinde geçirdiği darbeler sonunda oluşmuştur.

Türkiye'nin siyasal tarihinde çok fazla sayıda darbe olması (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat) hemen herkesin darbeye dair doğrudan ya da dolaylı bir

hafızaya sahip olmasına neden olmuştur. Aileler parçalanmış, yakınlar şiddete uğramış, işsiz kalmış, hatta kimi durumlarda ülkeyi terk etmek zorunda bırakılmıştır (KONDA, 2017: 9).

Bu bağlamda, 1960 darbesi 20 yıl boyunca bayram olarak kutlanmışken, 12 Eylül darbesinin imajı 10 yıl sürmüştür. 28 Şubat darbesi beş yıl sonra eleştiri ve itiraz konusu oldu. 2007 e-muhtırasını hükümet karşı muhtırayla savuşturdu. 15 Temmuz'da ise kuvveden fiile geçen ve sanal gerçeklikten kanlı gerçekliğe dönüşen darbe girişimi sokakta halk tarafından hezimete uğratıldı. Erdoğan'ın sokağa çıkma çağrısının böyle geniş bir kitleyi harekete geçireceği beklenmezken, bu çağrıdan önce de sokağa çıkanların mevcudiyeti, Türkiye'de darbe karşıtı hareketin 2007 sonrasında artık oldukça güçlenmiş olduğunu göstermektedir (Çizmen, 2016).

Toplumsal hareketler sosyolojisi bağlamında kitle toplumu kuramına göre, kentleşme, göç ve modernleşme süreci bireylerin yabancılaşmasına ve aşiret-akrabalık bağlarının kopmasına ve anomik ortamın medya veya liderlerin kitleleri yönlendirerek kitle hareketlerine açık hale getirdiğini savunur (Uysal, 2016:34-35). Türkiye'de kırsal alanın çözüldüğü, nüfusun %80'inin kentlerde yaşadığı, anomi ve yabancılaşmanın, bireyselliğin arttığı sosyolojik bir gerçeklik olsa da; kente göç edenler tam anlamıyla kent kültürünü içselleştirip kentlileşmemektedir.

Türkiye'nin toplumsal yapısındaki ilişki ağlarını Prof. Dr. Mübeccel Kiray "patronaj teorisi" ile açıklamaktadır. Kiray'a göre, kırsal alanda "ağalık patronajı (himayesi)" ile yaşayan bireyler, kente göç edince ağalık patronajının yerini sırayla dönemsel olarak; "hemşeri patronajı", "siyasi parti patronajı" ve "dinsel cemaat patronajı" almaktadır (Kiray, 1995: 64). Bu bağlamda, kolektif ruh her dönem kentte yeniden üretilmektedir. Dini cemaatlerin oluşturduğu "biz duygusu" ve himayesi, 15 Temmuz'da FETÖ ile son bulmuştur. Dini cemaat görüntüsü altında devleti ele geçirmeye çalışan bir yapı, dini cemaatlerin takiye yapma olasılığını her zaman akla getirecektir.

Ankara Kızılay Meydanı'nda yapılan araştırmaya göre, bu grubu ve FETÖ liderini anlatırken katılımcıların sıklıkla kullandıkları ifadeler şunlardır: vatan haini, terörist, darbeci, kukla, yabancı güçlerin ajanı, proje, şeytanın babası, çok tehlikeli, gözü dönmüş, istismarcı, milli ve manevi değerlere düşman, takiyyeci, haşhaşi, nefret edilen, Truva atı, halkın dinî duygularını sömüren, kalleş, kirli emelleri uğruna canlara kıyan, entrikacı, ihanet çetesi, çoluk çocuğun rızkını yiyen, insanları sömüren, münafık, paralel dinci ve benzeri (ASBÜ, 2016: 27).

Toplumsal hareketler sosyolojisinde göreceli mahrumiyet teorisi, insanların beklentileriyle gerçekte buldukları durum arasındaki farklılık yüzünden ya da

kendi durumlarının başkalarınınkinden farklı olması yüzünden mağduriyet düşünün ortaya çıkmasıdır. Öfke ve kızgınlık kitlenin protestolara katılmalarına neden olur. Özellikle, orta ve üst sınıfların durumlarına tehdit olduğunda kolektif eylemlere katılırlar (Uysal, 2016: 36-39).

Bu bağlamda, 2007 Cumhuriyet Mitingleri ile 2013 Gezi Parkı Eylemleri, görünürde iktidarın kendi yaşam tarzlarını tehdit ettiği iddiasıyla iktidara karşı yapılmışken; asıl amacının seçimle gelen iktidarı yönetimden uzaklaştırmak olduğu aşikardır. Aslında temel sorunsal, Türkiye'nin toplumsal yapısındaki patronaj sisteminden pay alamamak gerçekliğidir. 15 Temmuz darbe karşıtı toplumsal harekette de, askeri darbe ile toplumun kaosa sürükleneceği, istikrarın biteceği ve rövanş alınacağı, mahrumiyetler oluşacağı düşünceleri ile kitlenin öfke ve kızgınlığı direnişe katılmalarının saiklerinden birisidir.

Toplumsal hareketleri açıklamaya çalışan bir diğer yaklaşım söylem analiz teorisi. David Snow ve Robert Benford'un temsilcisi olduğu söylem kavramı, bireylerin kendi kişisel hayatlarını ve toplumsal yaşamı tanımlarını ve yorumlamalarını sağlayan "anlam şemalarını" ifade eder. Söylem geliştirme (framing) süreci, toplumsal sorunlara yönelik teşhis, reçete ve tedavi konularında anlam ve söylem kurma işlemidir (Uysal, 2016: 11). 15 Temmuz gecesi sokağa çıkma motivasyonunda; 1) Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın insanlara sokağa çıkma çağrısının, 2) TRT'de darbe bildirisinin okunmasının, 3) Camilerden selaların okunmasının etkili olduğu gözlenmiştir (SETA, 2016: 12).

15 Temmuz'un toplumsal hareketler hafızasına girecek simgelerinin başında salalar gelmektedir. Camiler ve camilerden okunan salalar İslam toplumlarına özgü olduğu için Batı'nın toplumsal hareketler yazınında doğal olarak yer almıyor. Çanlar işçi kentlerinde işbaşı ve paydos zamanlarını belirttiği gibi, yurttaşları kentlerini ya da uğruna mücadele ettikleri haklarını savunmak için harekete geçmeye çağırarak üzere de kullanılmıştır. Batı'da halkı toplumsal harekete katılmaya çağırarak çanların Doğu'daki karşılığı salalardır (Çizmen, 2016).

Robert Redford, söylemlerin harekete geçme gerekçelerinin 4 farklı biçimde olduğunu ifade eder: (1) Sorunun şiddeti (sorundan kimin/neyin sorumlu tutulduğu); (2) çözümün aciliyeti (hızlı bir çözümün gerekliliği hakkındaki fikirler); (3) eylemde bulunmanın işe yarayacağı düşüncesi; (4) eylemde bulunmanın doğruluğu (eylem istenen sonucu vermeyecek olsa bile böyle davranmanın ahlaki gerekliliği hakkında fikirler). Bunların dışında, söylemlerin etkili olabilmesi ve harekete geçirilebilmesi için söylemlerin "kültürel yankısı" olması gerekmektedir (Uysal, 2016: 12).

Söylemin gücü ve haklılığı karşısında bir sözü olmayan karşıt gruplar son çare olarak bunun mutlak bir gerçek olmadığını, çeşitli görüşlerden yalnızca bi-

risi olduğunu söyleyerek etki ve önemini azaltmaya çalışırlar. Hareket liderlerinin veya takipçilerinin karakterlerine oklarını yöneltirler. Samimiyetsizlik, takiyye, gizli gündem söylemleri ile “karşı-söylem” üretirler (Uysal, 2016:165-166). Bu çerçevede, 15 Temmuz darbesine karşı halkın direnişini ve darbenin önlenmesini değersizleştirmeye yönelik “tiyatro” söylemi karşı-söyleme örnektir. Özellikle bazı dış basın kuruluşlarında ve sosyal medyada yer alan haber ve paylaşımlarda millî irade ve demokrasi isteğine vurgu yapılmadan “meydanlarda idam isteyen halk”, “koyun sürüsü”, “tiyatro” gibi etiketlerle demokrasi nöbetlerinin itibarsızlaştırılması; halkın nefret duygularıyla, kendi iradeleri dışında meydanlara çıktığı ima edilmiştir (ASBÜ, 2016: 7).

Toplumsal hareketler sosyolojisinde moral panik tartışmaları, toplumda bazı dönemlerde gerçekte var olan tehdide göre daha fazla korku ve endişe oluşarak bazı konularda panik havasına girilebileceğini ifade etmektedir. Moral panikler elit gruplardan kaynaklanmakla birlikte, bazen de orta sınıftan ve tabandan gelebilmektedir. Bu grupların ortaya koydukları tepkiler, bazen maddi çıkarların ve statü çıkarlarının tehlikeye girdiğini hissetmelerinden bazen de kültürel ve ideolojik değerleri ile inançlarının toplumdaki ağırlığının sarsılmasından doğabilmektedir (Uysal, 2016:171). Darbeye en faal biçimde karşı duruşu sergileyen iktisadi anlamda alt-orta sınıf gelir grupları ve siyasi terminolojide “çevre” (periphery) olarak adlandırılan mütedeyyin, muhafazakâr, milliyetçi gruplar son yıllarda toplumsal yükseliş içerisinde. Darbe, bu gruplar için tüm siyasi ve iktisadi kazanımların kaybedilmesi anlamına gelmektedir (Arı ve Öztürk, 2017: 12). Ankara Kızılay Meydanı’ndaki katılımcıların yüksek okul / üniversite mezunu oranının %36 olduğu görülmektedir. Benzer oranda lise ve dengi okul mezunu bulunmaktadır (%35). İlkokul / ortaokul mezunlarının oranı %18 iken lisansüstü mezunu olan katılımcıların oranı %11’dir (ASBÜ, 2016: 3). Darbenin önlenmesinde Türkiye’de orta sınıfın genişlemesi, toplumsal ve siyasi özgüveninin yükselmesinin rolü büyüktür (SETA, 2016: 13). Gezi ile birlikte, sol ve öğrenci hareketinin yanı sıra “yaşam tarzı duyarlılığı yüksek kentli orta sınıflar” eylemci olmuştu. 15 Temmuz darbe karşıtı hareket ile kentli dindar alt ve orta sınıflar da sokak hareketi ile tanıştı. Bu tanışma gelecek toplumsal hareketleri kökünden değiştirmeye aday. Eylemcilerin ortak sloganlar, şarkılar, marşlar söylemesi de toplumsal hareket repertuarlarının standart unsurlarından. “Gezici değil kalıcı gençlik” pankartı ve “her yer Tayyip her yer Erdoğan” sloganı da (tersinden olsa da) Gezi hareketinin Türkiye’nin kolektif hafızasına işlemiş olduğunu ve sonrasındaki toplumsal hareketlerin biçim ve araçlarını etkilediğini gösteriyor (Çizmen, 2016).

15 Temmuz’da da, darbenin hem kazanılmış ve edinilmiş toplumsal statü ve ekonomik durumlara, hem de kültürel ve ideolojik değer ve inançlarına, yani

yaşam tarzına tehdit ile sonlandıracağı endişesi ve travması sonucunda moral panik ile halk, toplumsal hareketlerde etkin rol almıştır.

Ankara'da Kızılay Meydanı'nda "Demokrasi Nöbetleri"ne katılanlar üzerinde yapılan araştırmaya göre, katılımcıların darbe haberini alınca yaşadıkları duygular çeşitlilik göstermekle birlikte ortak payda darbe girişimini kabullenememektir. İlk anlarda yaşanan korku, çaresizlik, umutsuzluk, şaşkınlık, üzüntü, öfke ve nefret duygusu pek çok katılımcı için zamanla yerini olanları kabullenememe, direnme, vatani, demokrasiyi, milli iradeyi koruma duygusuna bırakmıştır. Yine pek çok katılımcı, "şehit olabiliriz" düşüncesiyle abdestini alıp dışarı çıktıklarını ifade etmişlerdir (ASBÜ, 2016: 4).

Yeni toplumsal hareketlerin kültürel temelli olması, Bourdieu'nun "toplumsal alanlar teorisi" bağlamında da okunabilir. Toplumsal yapıdaki *ekonomik sermaye, iktisadi kaynakları ifade etmekte; kültürel sermaye, eğitim sürecinde ve aileden elde edilen entelektüel niteliklerin bütünüdür; toplumsal sermaye, birey veya grubun kalıcı ilişkiler ağına ve kurumsallaşmış karşılıklı tanıma ve tanımlamayla elde edilen gerçek veya potansiyel kaynakların toplamına tekabül etmekte; simgesel sermaye ise, onura, tanınmaya ve kabule dayalı algı kategorisini betimlemektedir. Bu sermayelerin farklı kompozisyonu ve alanların işleyişinde Bourdieu'nun "habitus" kavramı önem taşımaktadır. Habitus, toplumsallaşmış bir özneliği ifade etmekte, ancak uyaranlara ve alanın yapısına göre zıt pratikleri de ortaya çıkartabilmektedir. Bir yandan alan, habitusu yapılandırırken, diğer yandan da habitus, alanın yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır (Gürakar, 2014: 239-240). Habitus, yapı ve fail arasındaki etkileşim sonucu oluşan ve somutlaşan ideal tipleri oluşturmaktadır.*

Bu bağlamda, 15 Temmuz direnişi "toplumsal alanlar teorisi" açısından kazanılmış ekonomik, kültürel, toplumsal ve simgesel sermayeye ve habitusa sahip toplum kesimlerinin hem halihazırdaki konumlarına hem de geleceklerine konulacak ipotek olarak darbeye karşı toplumsal harekete katılmaları anlamlıdır.

SONUÇ

KONDA'nın "Yeni Türkiye'nin Yurttaşları: 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Siyasi Tutumlar, Değerler ve Duygular" araştırmasında "nasıl bir Türkiye hayal ediyorsunuz?" sorusuna; tüm seçmen, yaş ve cinsiyet gruplarının ortak arzusu huzur, yaşam güvencesi ve barış içinde bir arada yaşamak cevabı verilmiştir. Bu bağlamda, her seçmen grubundan katılımcının en fazla kullandıkları kelime "tahammül" olmuştur (KONDA, 2017: 79). "Başka Türkiye yok" bilinci ile demokrasiyi içselleştirip, birbirini ötekileştirmeden toplumun sürekliliği, karşılıklı güven çerçevesinde sağlanmalıdır.

Her yaşanan tecrübe, geleceği inşa etmek için önemli birikim sağlamalıdır. Her olumsuz yaşantıdan ve travmadan ders çıkartarak sağlıklı toplumu üretmek ve sürdürmek amaç olmalıdır. Patronaj sisteminde bir cemaatin yerine başka cemaatlerin ikame edilmesi benzer kriz ve risklere neden olabilecektir.

İktidarı ele geçirmek için her yolu meşru gören bir zihniyet yerine, demokrasiyi içselleştiren bir kültürü inşa etmek zorundayız. Sürekli “rövanş” üzerine kurulu bir siyasal ve toplumsal yapı karşılıklı güvensizlik ve kuşkuyla yol açmakta, dolayısıyla “paranoid-şizoid toplum” meydana gelmektedir.

Birbirine saygılı ve empati kuran, bilinçli vatandaş yetiştirmek için daha fazla sosyolojiye ihtiyacımız bulunmaktadır. Liselerde okutulan felsefe, sosyoloji, psikoloji ve mantık derslerinin zorunlu ve işlevsel olması önem taşımaktadır. İlerde doktor, mühendis, avukat, öğretmen vb. gibi meslekleri yapacaklara da sosyoloji gerekmektedir.

Çünkü, toplum içinde insanlara hizmet verecek bütün mesleklerin empatik düşünceye gereksinimi vardır. Kendi toplumunu ve küreselleşme sürecinin gerçekliğini, başka toplumları ve kültürleri tanımak «sosyolojik tahayyül» ile mümkündür.

Birbirimizi ötekileştirmediyimiz, «paranoid-şizoid topluma» dönüşmediğimiz, darbeler yaşamadığımız güzel günlere hep birlikte erişmemiz ve huzurlu bir Türkiye'yi inşa etmemiz dileğiyle.

KAYNAKÇA

Arı, Bülent ve Ebru Çoban Öztürk (2017). "15 Temmuz Darbe Teşebbüsünün Toplumsal Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", YÖK Yüksek Öğretim Dergisi, Sayı:5, ISSN: 2458-9292, Ankara.

ASBÜ (2016). Demokrasi Nöbetlerine Katılanlar Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara.

Çizmen, Ümit (2016). "Bir Toplumsal Hareket Olarak 15 Temmuz Darbe Karşıtı Hareket", Altüst Dergi, Sayı 21, 09 Aralık 2016.

<http://www.altust.org/2016/12/bir-toplumsal-hareket-olarak-15-temmuz-darbe-karsiti-hareket/>

Gürakar, Tolga (2014): "Bir Direniş Oyunu: Gezi'yi Bourdieu Üzerinden Okumak", Sosyologca, Sayı:7, Ocak- Haziran 2014, İstanbul.

Kıray, Mübeccel (1995): "Siyasi Himayecilikten Dinsel Grup Himayeciliğine", Türkiye'de Toplumsal Değişim, Yeni Yüzyıl Yay., İstanbul.

KONDA (2017). Yeni Türkiye'nin Yurttaşları: 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Siyasi Tutumlar, Değerler ve Duygular, İstanbul.

Le Bon, Gustave (1974). Kitleler Psikolojisi, 2.Baskı, Yağmur Yayınları, İstanbul.

SETA (2016). Demokrasi Nöbetleri. Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi, İstanbul.

Uysal, Ahmet (2016). Toplumsal Hareketler Sosyolojisi, Tezkire yayınları, İstanbul.

DARBELERİN ÖNLENMESİNDE SİVİL ÖRGÜTLENME OLARAK STK'LARIN ROLÜ

Doç. Dr. Yusuf GENÇ

Sakarya Üniversitesi,
ygenç@sakarya.edu.tr

ÖZET

Darbeler daha çok zor kullanarak baskıcı bir üslupla yönetimi ele geçirmeyi hedef edinir. Darbe girişimleri her ne kadar yönetime yönelik olsa da darbe sonrası oluşturulmak istenen sistem ve uygulamalarda vatandaşlar muhatap alınmakta ve darbe halk tarafından benimsenmek zorundadır. Bu çalışmanın amacı; darbe girişimlerinin önlenmesinde bir araya gelen düzenli sivil halk örgütlenmelerinin önemi ve kalkışmaların bastırılmasında sivil toplum kuruluşlarının rollerini tartışmaktır. Kapsamı; 15 Temmuz 2016 tarihli Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) askeri darbe girişiminin önlenmesinde halkın ve STK'ların çalışmalarıdır. Çalışmada teorik bilgilerin yanında alanda yapılmış diğer çalışmalar ve Türkiye'deki 15 Temmuz askeri kalkışmasının bastırılmasında halkın ve sivil toplum kuruluşlarının göstermiş oldukları duyarlılıkla ilgili izlenimlerden hareketle yarı gözleme dayalı bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Darbeler daha çok askeri kaynaklı girişimlerdir. Sivil örgütlenmeler bile askeri kanalı kullanarak darbe girişimde bulunurlar. 15 Temmuz 2016 tarihli Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) askeri darbe girişimi de bunlardan biridir. STK'ların kendi aralarında örgütlenmeleri ve ülke menfaatleri için ortak tavır geliştirmeleri daha kontrollü ve daha düzenli kalabalıkların bir araya gelmesini ve daha etkili direnç gösterilmesini sağlamaktadır. Örneğin; 15 Temmuz darbe girişimi esnasında Sakarya'daki sivil toplum kuruluşlarından yaklaşık 70 kadarı aralarındaki misyon ve vizyon farkına rağmen hızlı bir şekilde bir araya gelerek kalkışmanın önlenmesinde, sonrası direnişlerde ve demokrasi nöbetlerinde önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Darbe, Sivil Toplum Kuruluşu, Yasa Dışıılık, Terör, FETÖ

THE ROLE OF CSOs AS CIVIL ORGANIZATION IN PREVENTING COUPS

ABSTRACT

Coups aims to take control by using force in an oppressive manner. Although coup attempts are aimed at state government, citizens are being addressed in systems and applications that are to be created after coup attempts. The aim of this work is to discuss the role of non-governmental organizations in suppressing the preoccupations and initiatives of regular civilian people organizations that come together in the prevention of coup attempts. The scope is the studies of the public and CSOs, with the prevention of the Gulenist Terror Organization's (FETO) coup attempt dated 15 July 2016. In the study, a semi-observational research method was adopted, based on the theoretical knowledge as well as other work done in the field and the impression of the sensitivity of the public and CSOs in the prevention of the July 15 coup attempt in Turkey. Coups are mostly military-based initiatives. Even civil organizations are engaged in coup attempts by using military channels. The Gulenist Terror Organization's (FETO) coup attempt of July 15, 2016 is one of them. It is CSOs with professional management approach that ensures the most functional and fast organized support of people. The organization of CSOs among themselves and the development of common attitudes for the interests of the country, provide for more controlled and more organized crowds to come together and to show more effective resistance. For example; during July 15 coup attempt, about 70 of the CSOs in Sakarya, despite their differences in mission and vision, quickly gathered together and undertook important functions in the prevention of coup attempt, the post-resistance and democracy watch.

Key Words: Coup, Civil Society Organization, Illegality, Terror, FETO

Giriş

İnsanlık tarihiyle dolu olan darbeler çok farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Menfaatlerin, iktidar yarış ve kavgalarının, ideolojilerin ve düzeni değiştirme çabalarının sonucunda ortaya çıkan bir şekil yönetime el koyma hareketidir. Yönetim, yöneten, yönetilenler arasındaki hiyerarşi ve iktidar arayışları, sivil halkın hak talepleri sivil, askeri ev siyasi darbelerin kaynaklarını oluşturur. Planlanan darbe girişimleri halk kitlelerinde zemin bulamadığı zaman darbenin başarılı olma eğilimi azalır. Darbeler mevcut hükümet liderlerinin şiddet kullanılarak veya şiddet kullanma tehdidiyle bir güç birliği tarafından hukuk dışı yollardan değiştirilmesi girişimi olarak tanımlanmaktadır (Huntington, 1969). Darbe, sıra dışı ve

güç kullanarak idareye el koyma, mevcut düzeni değiştirmeye teşebbüs etme faaliyetidir. Darbe yönetime el koyma hareketidir.

Darbeler her zaman kanlı ve zor kullanarak yapılmamaktadır. Bir çok siyasi ve askeri darbenin ültimatı ve özel kararlarla yapıldığı da bilinmektedir. Burada iki önemli nokta vardır. Birincisi darbe yapmayı planların başarılı olmaları için geliştirmeleri gereken stratejiler ve uygulama yöntemlerinin nasıl olması gerektiği, diğeri ise darbelerin püskürtülebilmesi için hangi argümanların kullanılması gerektiğidir.

Darbenin halk kitleleri tarafından kabullenilmesi ve başarılı olması için halkın darbe girişimlerine dâhil edilmesi, sahiplenmesi veya kabullenmesini sağlamak gerekir. Darbe girişimleri her ne kadar yönetime yönelik olsa da darbe sonrası oluşturulmak istenen sistem ve uygulamalarda vatandaşlar muhatap alınmakta ve darbe halk tarafından benimsenmek zorundadır. Çünkü halk desteği olmayan ve halkı yanına almayan/alamayan bir yenilik ve değişim hareketi kendisine zemin bulmakta zorlanır hatta hedefine ulaşamaz.

Tarih boyunca başarısız olan darbe girişimlerinin, kalkışmaların sayısı başarılı olanlara göre daha fazladır. O zaman başarısız bir darbe girişiminin karşısında oluşan direnişler çok önemlidir. Darbelerin kanlı veya kansız olması, ekonomik sonuçları, halk arasında doğurduğu belirsizlikler ve handikaplar, yeni düzene alışma ve değişimi kabullenememe gibi birçok özellik darbe girişimlerini değerlendirirken dikkate alınması gereken unsurlardır.

Darbe girişimlerinin püskürtülmesinin ve direnişin en önemli ayağı insan kaynağıdır. Halk tarafından kabullenilmeyen ve halkın direnişinin kırlamadığı darbe girişimleri her zaman başarısız olmaktadır. Bu işi planlayanlar halka rağmen kalkışmayı sağlıklı bir zemine oturtamayacaklarını bilmesi gerekir. Halk ayaklanması ve halkın direnişinin katıldığı çalışmadan daha kolay sonuç alınmaktadır. Fransız ihtilalini başarılı kılan şey hem de henüz tam örgütlenememiş olan halkın kararlı tutumudur.

Halk direnişini organize etmek, yönetmek ve istikametini saptırmadan hedefe ulaştırmada en etkin güç sivil örgütlenmedir. İnsan topluluklarının organize hareket etmesi istismar ve manipülasyonların önüne geçilmesi için önemli bir adımdır. Sivil toplum; devlet iradesiyle ortaya çıkmayan, kültürel plânda toplum üyeleri tarafından demokratik esaslara uygun olarak tezahür eden, toplumun örgütlenmesiyle sosyal hayatı yönlendirici bir etkinliğe sahip olan, haklarını müdafaa eden, medenî bir ortamda müspet değişikliklerden yana tavır koyan ve bunun için mücadele eden, devlet denetimi ve baskısının belirleyici olmadığı toplumdur. Sivil toplum aynı zamanda sivil halkın tezahürüdür.

Sivil toplum; toplumu oluşturan bütün fertlerin siyasî faaliyette bulunma haklarını tanıyan, bunu bir vatandaşlık vazifesi bilen, demokratik-siyasî bir nitelik taşıyan toplumdur. Fertlerin, devletten veya kamu gücünden izin almadan, herhangi bir endişe ve korku taşımadan rahatlıkla örgütlenebilecekleri, rızaya dayalı her çeşit sosyal ilişkiler oluşturabilecekleri ve sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunabildikleri toplumdur. Gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde örgütlü sosyal yapılanmalara verilen addır. Bu yapı, kanunî nizam veya müşterek kaideler dizisi gibi hürriyetlerin ve özerkliklerin güvencesi olan kurumsallaşmış bir temele oturmaktadır (Seyyar ve Genç, 2010:621).

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye demokrasisine karşı Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensupları tarafından girişilen başarısız askeri darbe girişimini püs-kürten ve başarısız kılan ana aktör sivil örgütlenme diyebileceğimiz halk hareketidir. Bu tebliğde darbe girişimlerinde STK'ların rolleri ve görevleri üzerinde durulacaktır. Toplumlar ne kadar örgütlü olurlarsa o kadar güçlü olmaktadır. Sivil hareketler daha hızlı, daha kolay ve daha disiplinli olarak bir araya gelen ve erken sonuç almada etkin rol oynayan kuruluşlardır.

Ülkenin her yerinde olduğu gibi 15 Temmuz 2016 gecesi Sakarya ilinde de milli irade oluşumu adı altında daha önce teşkilatlanan ancak çok aktif olamayan 70 kadar sivil toplum kuruluşu (vakıf, dernek, sendika, meslek odası) çok hızlı bir şekilde bir araya gelerek halkı örgütleme ve zinde tutmada etkin rol almışlardır. Merkezi yönetim, yerel yönetim ve STK'ların ortak tavır geliştirmeleri ve menfur darbe girişimine karşı tek vücut olarak karşı koymaları art niyetli hainlerin manevra alanını daraltmış ve kendilerini etkisiz hale getirmiştir. Vatandaşların her şeye rağmen ve her şeyi göze alarak gösterdiği bu kararlı duruş askeri ve güvenlik güçlerini kullanarak kamu kuruluşları ve halkın üzerinde etkili olmaya çalışan bu hainleri çok hızlı bir şekilde durdurmuş ve geri adım atıp teslim olmalarını sağlamıştır.

1. DARBE EPİSTEMOLOJİSİ

Darbeler iktidar niyeti olan totaliter yapılanmaların her zaman gündeminde olan ve kullanmayı düşündükleri yollardan birisidir. Bu tür hareketler demokrasiler için önemli tehditlerdir. Darbe meşru zemin ve yolların dışına çıkma hareketi ve uygulamasıdır. Darbe ile elde edilen iktidarlar uzun süre kendilerine zemin bulamamakta ve kısa zamanda çökmektedirler. Toplumsal ve bireysel baskılar haklı bile olsalar kullandıkları yolun gayri meşru alt yapısı bireysel ve toplumsal tepkileri beraberinde getirmektedir. İnsanları etkilemenin zor kullanmak, para ile satın almak ve inandırmak olmak üzere üç yolu vardır. İlk iki yol kısa zamanda

sonuç alınabilen ve çok hızlı etkisi kaybolan etkileme yollarıdır. İnanırmak uzun zamanda tesir eden ve kalıcı olan izler bırakan doğru yoldur. Darbelerin inandırma özelliği oldukça zayıf ve yetersizdir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi de başarılı, başarısız birçok darbeye tanıklık etmiş, uzun süre demokrasiye ara verilmiş, kalkınmanın hızı zayıflatılmış ve toplumsal yaraları halen canlılığını korumaktadır. 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbelerinin perde arkaları ve toplumda oluşturdukları travmalardan dolayı muhataplarıyla bir türlü hesaplaşmamıştır. Darbelere sonra potansiyel suçlu veya darbeyi başarılı kılmayı engelleyeceği düşünülen bireylere yönelik darbe sonrası uygulanan hapis cezaları ve cezalandırılan insanların yaşadıkları kötü muamelelerin izleri uzun süre silinememekte hatta kalıcı travmalar doğurabilmektedir. Olgun (2009) 1980 darbesinden sonra tutuklanmış ve işkence görmüş 32 kişi üzerinde yaptığı araştırma; hapiste yaşanan kötü deneyimler kişilerin bilişsel, duygusal ve davranışsal işlevlerinin bozulmasına yol açtığı, bireysel ve toplumsal ilişkilere ciddi zararlar verdiğini ortaya koymuştur.

Türk tarihinde görülen makus bu darbeler ülkenin gelişmekte olan demokrasi karnesini olumsuz etkilemiş ve zayıf notumuzu geçerli hale getirmek için çok fazla ekonomik, siyasi, sosyal ve diplomatik kayıplar yaşanmıştır. Türkiye'deki askeri darbelerin değişmez özelliği, gizli örgütler tarafından gerçekleştirilmiş olmalarıdır. Memleket buhrana girdiği zaman orduda birbirinden habersiz örgütler kurulur, bunların bir kısmı tesadüflerle birleşir, bir kısmı kaybolur gider (Erkanlı, 1982:12)

27 Mayıs cuntası ülkenin yönetimine el koyduğunda sadece siyasi iktidarı değiştirmek ve dönemin başbakanı ile iki bakanını idam etmekle kalmamıştır. Aksine yapılan anayasal ve kurumsal düzenlemeler ile siyasi hayat üzerindeki denetimini ve etkinliğini olağanüstü ölçüde artırmış ve oluşturulan Milli Güvenlik Kurulu aracılığıyla sivil siyaset üzerindeki askeri vesayeti kurumsallaştırıp süreklileştirmiştir. 12 Mart 1971 askeri muhtırasının ardından 11 ilde sıkıyönetim ilan edilerek birçok parti, sendika ve dernek kapatılırken pek çoğunun da faaliyetleri durdurulmuş ve bazı gazetelerin yayımlanması yasaklanmıştır. 12 Eylül 1980 Darbesi'nin ardından tüm siyasi partiler kapatılmış ve parti liderleri önce askeri üslerde gözetim altında tutulmuş, ardından da yargılanmıştır. Mevcut sivil toplum örgütleri, dernekler, vakıflar ve sendikalar kapatılmıştır (Ünay ve Dilek; 2017:13). Halkı en fazla örgütleyecek ve direnişi canlı tutacak sivil hareketlerin dahi etkisiz hale getirmeyi hedefleyen bir darbe girişiminin toplumun yararına iş yapma niyetinin olmadığı ve halkın zihinsel ve bedensel gücünü hiçe saydığı görülmektedir. Toplumun menfaatlerine yönelik yapılan bir hareketin toplumun sosyal sermayesine, sorumluluk duygusuna, bireysel ve toplumsal gönüllülük

hareketlerine göz dikmesi ve bu sivil örgütlenmeleri hiçe sayması ancak demokrasiyi yok etmek isteyen art niyetli bir çalışmanın ürünü olabilir.

28 Şubat post modern darbesi arkasına aldığı basın-medya-sermaye aktörleriyle hedefine ulaşmış ve kalkınma yönünde önemli adımlar atmakta olan hükümetlere balans ayarı vermeye çalışmıştır. Sözde başarılı olan darbeler ve başarısız olan darbe girişimleri ülkenin gelişmesi ve toplumun bütünlüğünü zedeleyerek devam etmişlerdir. Toplumsal zemin ve taraf bulamayan darbeler ve darbe girişimleri buldukları toplumlara fayda sağlamamıştır. Darbeler uluslararası boyutta değerlendirildiğinde benzer sonuç ve çıkarımlara ulaşılabilecektir. Collier'e (2008) göre; darbeler ülkelerin ulusal refah ve kalkınma süreçlerine negatif etkilemektedir. Darbelerden sonra ekonomik gelişme uzun süre yara almakta hatta bir daha belini doğrultamamaktadır. 15 Temmuz darbe girişimi süreci bu teoriyi zayıflatmış ve ertesini gün ekonomi kaldığı yerden canlılığını korumuştur. Çünkü güçlü ekonomiler ve istikrarlı siyasi duruşlar bu tür dalgalanmaları kolay aşmaktadır.

Demokratik yollarla yapılan hareket ve değişimler uzun zaman alan ve inandırma özelliği güçlü olan eylemlerdir. Kendine güvenen, toplumun yararına olan ve uzun vadede faydalı olacağı düşünülen fikir ve ideolojiler kendilerini halka açar, taraftar edinir ve toplumsal kabul gördükten sonra zaten kendiliğinden iktidarı alır ve düşüncesini hayata geçirir. Kendine güvenmeyen, toplumsal zemin bulma konusunda endişeleri olan düşünceler ve ideolojiler iktidara gelme hırs ve karpislerini canlı tutarak kanlı, kansız veya post modern şekilde darbe yapmayı tercih ederler.

İçerisinde menfaat ve çıkar olan düşünceler daha doğuş aşamasında darbeyi bir yol olarak hanelerine yazarlar. Halka rağmen haksız bir şekilde ülke menfaatlerini göz ardı ederek yapılan bu kalkışmalar artık bilgi toplumu çağında kendilerine zemin bulmakta zorlanmaktadır. Fetullahçı terör örgütünün 15 Temmuzda yapmaya çalıştığı ve başarısız olduğu kalkışma buna bir örnek olarak kayıtlara geçmiştir. Günümüz dünyasında bu teşebbüslere cesaret eden oluşumların gelişmemiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde yaşanıyor olması da bir diğer kıstas olarak alınabilir.

1.1. 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FESTÖ

15 Temmuz 2016 FETÖ darbe girişimi Türk toplumu açısından talihsiz bir olay olarak tarihe geçmiş ve Türk toplumunun en uzun gecelerinden birisi olmuştur. Bu darbe girişimi sadece bir kalkışma değil aynı zamanda bir isyan ve terör eylemidir. Çünkü amaç iktidarı ele geçirmek değil, isyan çıkarmak ve silahsız halka kurşun sıkarak etkisiz hale getirmektir. Fetullahçı terör Örgütüne (FETÖ) aslında

Fetullahçı Silahlı Terör Örgütü (FESTÖ) demek daha doğru olacaktır. Ordu güçlerini kullanarak devletin imkânlarıyla devlete kafa tutmak, TBMM gibi ülkenin etkin ve kutsal kurumunu bombalamak, cumhurun başını ve makamına saldırı düzenlemek, halkın üzerine dengesiz güç kullanarak kurşun yağdırmak ancak böyle açıklanabilir.

15 Temmuz darbe girişimi medya kuruluşları tarafından da sürekli terör ve şiddet kavramlarıyla özdeşleştirilerek sunulmuştur. Bu girişimin terör ve şiddet temalarında yoğun olarak haberleştirilmesinin nedeni yaşanan olayın ülke tarihinde daha önce başarılı ve başarısız birden çok kez deneyimlenmiş olmasına karşın bu kadar şiddetin ilk kez gösteriliyor, yaşanıyor ve normalleştiriliyor olmasıdır (Melek ve Toker, 2017:230).

FETÖ'nün daha önce ilişki kurarak hatta yetiştirerek kendisine bağladığı askerleri, askeri-sivil bürokratları, iş dünyasını, akademi ve medyadaki geniş ağı kullanarak hayata geçirdiği darbe girişimi Türkiye'nin makus darbeler tarihinde emir komuta zinciri dışında gerçekleştirilen ve başarısız olan darbelerden birisidir. Askeri ve sivil bürokrasi mekanizmalarına nüfuz etmeyi hedefleyen örgüt, konjonktüre göre siyasi partiler ile de pragmatik etkileşimde olmayı tercih ederek paralel bir devlet yapılanması oluşturma gayreti içinde olmuştur (Ünay, Dilek; 2017:8).

FETÖ yıllardan beri Türk toplumunun milli ve manevi hassasiyetlerini istismar ederek, genç neslin eğitim sürecindeki durumunu alet ederek ve dini duygular ve kavramları kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak karanlık hesaplar peşinde koşmuş ve devletin temelini dinamitlemek istemiştir. Uzun yıllar sinsice ve masonik yöntemlerle devletin resmi ve gayri resmi bütün birimlerinde örgütlenmiş, medya, ekonomi, eğitim, güvenlik, askeriye ve sivil örgütlenme başta olmak üzere elzem kabul edilen tüm alanlara yayılarak kendisine geniş bir yelpaze edinmiş ve tekamüle ulaştığını var sayarak ülkenin yönetimini illegal ve darbe mantığı ile ele geçirmeye niyetlenmiştir.

Bu örgüt toplumun manevi duygularıyla oynamış, yeni bir din ihdas etmeye yeltenmiş ve eğitim gibi en önemli sosyalleşme ve olgunlaşma aracını kullanarak taraftar bulmaya çalışmıştır. Taraf edindiği birey ve aileleri kendine hizmet ettirerek devlete olması gereken sadakati kendine doğru çevirmiş ve çok sayıda insanı ikna etmiştir. Aileleri ve devletini beyninden silen beyni ve değerleri satılmış ve dejenere edilmiş bir topluluk edinmiştir. Halka ve değerlere rağmen yapılan bu değersizleştirme hareketinin halk tarafından bastırılması kayda değer ve çok kıymetlidir.

Kendileri ile selamlaşan toplumun diğer katmanlarını bile kendilerinden sayarak amatörce girişilen bu kalkışma hareketinde hesap edilemeyen çok şey vardı.

Öncelikle kendilerine yakın gördükleri tüm katmanlar söz konusu vatan olunca karşı tavır sergileyerek devletin yanında olmayı ve bu haince harekete katılmayı tercih etmişlerdir.

Bu darbe girişiminde başarılı olan ve hedef tutturan halk ayaklanması olmuş, sivil halk ve örgütlenmiş hali olan sivil hareketler ellerinde silahları olmadan bu dengesiz güce karşı net bir tavır ortaya koymuş ve kararlılıkla bu tavrını sürdürmüştür.

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE DARBELER

Sivil hareketler gönüllü kuruluşlar ve sorumluluk seviyesi yüksek bireylerden oluşan topluluklardır. Cemaat tipi ilişkilerin hakim olduğu sivil hareketler kendi içlerinde tutkun ve diğerkâmlık özelliği gösterirken, gerektiğinde dış unsurlarla da işbirliği yapabilecek potansiyele ve olgunluğa sahip özellikler taşımaktadırlar. Günümüzde bu STK'ları vakıflar, dernekler, meslek odaları, sendikalar ve kooperatifler oluşturmaktadır. Temelinde ortak hareket etme ve gönüllülük özelliği yapmaktadır.

Sivil toplum; insana değer veren, ona zor ve şiddet uygulamayan, insanın insan olma özelliklerine ve özel hayatına saygı duyan, sosyal dayanışmayı ve yardımlaşmayı benimseyen, hakkaniyet ve adalet duygusuna sahip bulunan, itidal şuuruna sahip bir toplumsal hareketlerdir. Bu birliktelik; devlet iradesiyle ortaya çıkmayan, kültürel plânda toplum üyeleri tarafından demokratik esaslara uygun olarak tezahür eden, toplumun örgütlenmesiyle sosyal hayatı yönlendirici bir etkinliğe sahip olan, haklarını müdafaa eden, medenî bir ortamda müspet değişikliklerden yana tavır koyan ve bunun için mücadele eden, devlet denetimi ve baskısının belirleyici olmadığı beraberliklerdir (Seyyar ve Genç, 2010: 621). Sivil toplum gelişmiş ve katılımcı demokratik toplumların adıdır.

Keyman (2006), sivil toplum kuruluşlarını resmi kurumlar dışında ve bunlardan bağımsız olarak çalışan, politik, sosyal, kültürel, hukuki ve çevresel amaçları doğrultusunda lobi çalışmaları yapan, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük usulüyle alan, kâr amacı gütmeyen ve gelirlerini bağışlar veya üyelik ödemeleri ile sağlayan kuruluşlar olarak açıklamaktadır. Bu örgütlerin amacı, toplumun yönetiminde, merkezileşmiş dikey yapılarda bulunma olmayıp sendika, gençlik, kadın, din, basın, çevreci, sanat evleri vb. örgütlenmeleri ile hem kendi özerk alanlarında faaliyet göstermek ve hem de siyasal yapıyı kendi amaçları doğrultusunda etkilemek, yönlendirmektir (Mardin, 1985: 1920)

Sivil toplumu, yalnızca rijit bir devlet karşıtlığına indirgemek onu doğru anlamak için yeterli değildir. Çünkü sivil toplum; gönüllü, kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı

niteliğinde örgütlü bir sosyal yapılanma nitelikleriyle hem devlet iktidarını sınırlayıcı, hem de o iktidarı hukukla dayandığı sürece meşrulaştırıcı bir gücü bağrında taşır. Dolayısıyla, sivil toplum devletten özerk olmayı içerir ama ondan yabancılaşmayı zorunlu kılmaz. Bir başka deyişle, sivil toplum devlet iktidarına karşı dikkatli ama saygılıdır (Sarıbay, 1998:90)

Batı medeniyeti tarihi açısından kapitalizmin doğurduğu burjuvaziyle ortaya çıkan, devlet düzeni içinde yaşayan, fakat devletle özdeş olmayan, gerektiğinde ona karşı koyabilen bir tür insan münasebetleri yumağıdır. Bu anlayışla bireyler, devletten veya kamu gücünden izin almadan, herhangi bir endişe ve korku taşımadan rahatlıkla örgütlenmekte, rızaya dayalı her çeşit sosyal ilişki kurabilmekte ve sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunabilmektedirler. (Seyyar Genç, 2010).

Sivil toplum kavramını en genel biçimiyle, “devlet denetimi ve baskısının ulaşmadığı veya belirleyici olmadığı alanlarda, bireylerin yada grupların devletten izin almadan, kovuşturmayla uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyo-kültürel etkinliklerde bulunabildikleri, gönüllü ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturulabildiği bir toplum” u ifade etmektedir (Atar,1997:98).

2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Sivil toplum kuruluşları toplumda çok önemli işlevler yerine getirmektedirler. Katılımcı demokrasilerde önemli fonksiyonlar üstlenerek siyasi erki denetleme, günceli belirleme, sosyal hayatı ve meslek gruplarını örgütleme, ekonomik hayatta ortak geliştirme ve bireyi sosyalleştirme gibi birçok alanda etkililiğini sürdürmektedir.

Siyasal İşlevleri

Sivil toplum kuruluşlarının en önemli işlevleri siyasi iktidara nüfuz etmek, siyasi iktidarı parçalayarak ademimerkezi hâle getirmek, bireyleri otoriterinin baskısına karşı korumak ve böylece despotizme karşı güvence oluşturmaktır. Siyasi partiler halk tabanlı olmaları dolayısıyla sivil hareketlerdir (Tuncay, 2012:5).

Siyasi partiler aynı zamanda demokrasinin yerleşmesi için önemli undurlar ve araçlardır. Demokrasinin tabana yayılabilmesi için sivil toplum kuruluşlarının sisteme katkı vermesi gerekir. STK’lar toplumu örgütleyen ve yönlendiren kuruluşlar olarak demokrasiye katkı sağlarlar. Katılımcılık ancak örgütlü toplum aracılığıyla hayata geçirilebilir.

Kültürel İşlevleri

Sivil toplum kuruluşlarında insanlar, birtakım ilişkiler içine girerek karşılıklı tutum ve davranışları ile birbirlerini etkilemekte ve bu ilişkiler belirli bir süre içinde gelişerek süreklilik kazanmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik sayesinde oluşan grup aidiyeti; üyelere belirli bir grup kültürünü paylaşma, ortak hareket etme ve davranışlarında diğer grup üyelerinin eylemlerini de hesaba katma alışkanlığını kazandırır. Topluma kazandırılan kültür kodları katılımcı demokrasi kültürünün kapıları aralar (Tuncay, 2012:7).

Toplumsal İşlevleri

Devlet vatandaşların seviyesine inip, yeterli iletişim kurup, insanların ihtiyaçlarını ve taleplerini belirlemede yetersiz kalmaktadır. Aradaki resmiyet bu rahatlığı ve duyguları tamamen yansıtmayı sağlayamamaktadır. STK'lar bir nevi vatandaşla devlet arasında köprü görevi yerine getirmektedir. Çünkü sivil toplum kuruluşları, örgütsel yapılanmaları ve sivil güçleriyle çoğulcu bir toplum yapısı oluşturmada etkin rol almaktadırlar.

STK'lar kamuoyu oluşturmada etkin bir güce sahiptirler. Sadece kendi üyelerini değil toplumun diğer katmanlarını da etkileyerek taraftar bulmaya çalışırlar. Sivil toplum kuruluşları kamuoyu oluşturma suretiyle bireylerin taleplerinin dile getirilmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olurlar (Tuncay, 2012:5). Birey bir STK'ya üye olduğunda o oluşumun tüm üyelerine karşı yakınlık duymakta ve kısa zamanda bu çevre ile tanışma ve kaynaşma fırsatı yakalamaktadır. Gelişmekte olan toplumlarda birbirinden görerek hareket etme ve yakın çevreden etkilenme oranı yüksektir. Özellikle sosyal sorumluluk gerektiren ve toplumsal olarak ortak tavır geliştirilmesi gereken durumlarda bu etkileşim zirve yapmakta ve bireyler birbirlerinden güç ve destek alarak daha çabuk organize olmakta ve daha hızlı karar vermektedirler.

Bireysel İşlevleri

Bireylerin seslerini duyurmak, kendine güven oluşturmak ve toplumsal ödevlerini yerine getirebilmek için bir grubun üyesi olma ihtiyacı duyarlar. Bu üyelik bireyin yaratıcı ruhunu ve verimini artırmak üzere motive edici özelliklere taşımaktadır. Sivil toplum kuruluşları aracılığı ile belli bir amaç için bir araya gelen bireyler; takdir edilme, belirli bir değer ve statü elde etme, saygı görme, güven oluşturma ve benlik kazanabilme ihtiyaçlarını karşılarlar. Bu motivasyon bireylerin sorumluluk alabilme, gönüllü olarak içten duygularla hizmet edebilme ve toplumsal sorumluluklar üstlenebilme yeteneklerini geliştirmemelerine katkı sağlamaktadır.

STK'lar ortak hareket etme, fikir beyan etme, eleştirel yaklaşım kazanma ve yeni bilgilerle donanma için oldukça önemlidir. Bireyin sosyalleşmesi ve sorumluluk alma cesareti geliştirebilmesi için bu aidiyet yaralı olmaktadır.

2.2. Darbelerin Önlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi

Sivil hareketler içinde bulunulan toplumun yaşaması ve bekası için bir şeyler yapmak niyetinde olan örgütlenmelerdir. Bu örgütlenmelerde sivillik, gönüllülük, tarafsızlık, duyarlılık, sosyal sorumluluk halk temelli bakış açısı gibi kavramlar değer görür ve cemaat tipi ilişkiler oluşur. Yazılı kurallardan ziyade sözlü kurallar geçerlidir. Vakıf ve dernekler yardımlaşma ve dayanışmayı daha önemli kılarlar. Çıkar ilişkilerinden ziyade karşılıklı iş bölümü ve yardımlaşma öne çıkar.

STK insanların bir araya gelerek ve meşru şartlara örgütlenerek toplumu koruma özelliği taşımaktadır. Darbeler daha çok yönetimi ve sistemi ele geçirme gayret ve niyeti taşıdığından ve halkı yönetme ve değiştirme amacı güttüğünden toplumun bireylerinin kabullenebileceği ve taraf olacağı bir özelliği yoktur. Darbelerin başarılı olabilmesi için sistemin bastırılması ve halkın susturulması gerekir. Sivil toplum kuruluşlarının ana görevi toplumun yararına olacak şekilde halkın sesini duyurmaktır. Yani darbe ile STK'nın beraber hareket etmesi ve bir araya gelmesi işin doğasına terstir.

Demokratik bir rejimde sivil toplum örgütleri, devlet idaresine karşı toplumun egemenliğini koruma işlevini yerine getirirler. Bilgin'e göre demokrasi tanımlarının olmazsa olmaz şartı devlet karşısında, devlete rağmen; toplumdan bireye kadar uzanan zatiyetlerin haklarının garanti altına alınmasıdır. Topluma karşı devlet değil, devlete karşı toplum korunmalıdır. Bu da büyük ölçüde sivil toplum kuruluşlarının çabaları ile mümkündür. Demokratik rejimler, aynı zamanda her çeşit sivil toplum kuruluşlarının var olduğu rejimlerdir. Demokrasinin bir toplumda var olabilmesi, çağdaş olgunluğa ulaşabilmesi, sivil toplum güçlerinin yaygın örgütlenmeleri ve demokrasi yönünde tavır almalarına bağlıdır. Yaptırım ve baskı mekanizmalarını kullanan ve başka olana hayat hakkı tanımayan totaliter devletin aksine sivil toplum iknaya, diyaloga ve uzlaşmaya dayanır (Tunç, 1998:126)

Darbeler her zaman kanlı ve zor kullanılarak gerçekleşmeyebilir. Darbe sonrası yönetilecek halkın bu darbeyi benimsemesi, kendisi için faydalı ve gerekli olduğuna inanması gerekir. Darbe içinde bulunduğu yönetime ihanet ve karşı koymadır. Hiçbir toplumun üyeleri içinde bulunduğu sisteme ihanet etmez, aksine devletin bekası için çaba gösterir. Darbeler halktan temel bulamadıkça uzun vadede başarılı olamamaktadırlar.

Mesele ülkenin korunması, mevcut düzenin devamlılığının sağlanması ve kaosik ortamların engellenmesi ise burada sivil toplum kuruluşlarının üyelerini

yönlendirip organize ederek darbe yapmak isteyen unsurlara karşı duruş göstermeleri söz konusudur. Elbette ki öncelikle darbelerin karşısında durması gereken mevcut düzenin koruyucularıdır. Çoğu zaman darbe girişimleri karşısında devletin kurumları etkisiz hale getirilerek karşı koyma engellenmek istenir. Bu aşamada otorite sivil kuruluşları arkasına alıp direnişi sürdürmeleri kalkışmaları daha kolay etkisiz hale getirmektedir.

Ancak birçok darbe girişimi öncelikle STK'ları kapatarak veya etkisiz hale getirerek halk direnişini kırmak istemektedir. Sivil hareketleri etkisiz hale getirmek darbe için başarılı olma gerekçelerinden ve yollarından bir tanesidir. STK'ların etkin gücü kırılmadan halkın direnişi önlenemez. Sivil hareketlerin etkin ve güçlü olduğu toplumlarda da darbeler başarılı olamamaktadırlar.

2.3. 15 Temmuz Darbe Girişiminin Önlenmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Roller

15 Temmuz 2016 darbe girişimi hariç Türkiye'de yaşanan darbelerin önlenmesinde sivil hareketlerin çok etkili olduğu söylenemez. 1960 muhtırasında basın kuruluşları ve birkaç gençlik teşkilatları çeşitli beklentiler dolayısıyla darbeye tam destek verir bir görüntü çizmişlerdir. Bu dönem zaten sivil kuruluşlarının sayısı oldukça azdır.

12 Mart 1971 Muhtırası'nın gerekçesi "anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar" olarak açıklanmıştır. Sayıları az da olsa bu dönemin Sivil toplum kuruluşları (Gençlik örgütleri, meslek kuruluşları ve sendikalar) halkın temsilcisi olan hükümetin değil askerin yanında yer almışlardır. Son Havadis ve Tercüman gibi bazı gazeteler hükümetin demeçlerine yer verdiği için cunta tarafından hırpalanmışlardır.

12 Eylül 1980 Darbesinde sivil kuruluşların sayısı biraz daha artmış ancak darbeye karşı hiçbir direniş gösterememişlerdir. İşçi sendikaları DİSK, HAK-İŞ ve MİSK kapatılmış ve diğer sivil kuruluşlar bastırılmıştır. Öcal (2009:5) "darbeye karşı toplumsal kesimlerden bir tepki görülmedi", Dursun (2005:96) "vatandaşlar artan terör dolayısıyla, işveren örgütleri ise sendikal faaliyetler yasaklandığı ve grevler son bulduğu için darbeyi desteklediler" diyerek süreci anlatmaya çalışmışlardır.

28 Şubat 1997 Muhtırası devrin cumhurbaşkanı tarafından imzalanmış ve hükümeti bu muhtıraya uymaya zorlamıştır. Bu dönem STK'ların bir kısmı seslerini yükselmiş ve muhtıraya karşı ilk kez sesli tepkiler verilmiştir. Ancak sivil toplum örgütlerinin çoğunluğu askeri müdahaleyi desteklemiş ve çözümü kendilerinin dışındaki unsurlarda (askeri otorite) aramayı tercih etmişlerdir. Bu tutum kendini inkar etmek demektir.

2007 e-muhtırasında Ak Parti iktidarının ve STK'ların sesleri daha gür ve cesur bir şekilde çıkarak demokrasi ve halkın görüşlerinin daha önemli olduğu yönünde beyanlarda bulunmuşlardır. Bu sürece kadar kendilerine darbe yapılan hükümetler hiçbir tepki ortaya koyamamışlardı. AK Parti yaptığı acil toplantılardan sonra bu e-muhtıranın kendilerine karşı yapıldığını dile getirerek, bildiriye sert bir şekilde cevapladılar ve demokratik bir duruş sergilediler (Akıncı, 2013:53). Sivil hareketlerin çoğu 28 Şubatın tersine bu e-muhtırayı desteklememiş ancak muhalefet partileri ve bir kısım STK'lar iktidarla olan küçük hesapları dolayısıyla destek vermişlerdir. Gelinen nokta sevindirici ve ümit vericiydi.

Bu dönemden sonra darbenin her türlüsüne karşı toplumsal bilinç oluşmuş ve halk duyarlı hale gelmişti. 2007'den sonra iktidarın darbeleri tartışmaya açması ve bazı darbecilerin hesap vermesinin gerektiği fikrinin zemin bulması toplumda yeni bir uyanış ve hareketlenmeyi sağlamıştır. Sonraki yıllarda ordu komutanlarının zaman zaman çıkışlarına karşı dik duruşlu ve güçlü bir iktidarın olması darbecilerin alanını daraltmıştır. 17-25 Aralık 2013 darbe girişimi anında bastırılmış birçok taraftarı olmasına rağmen halkın ve iktidarın istikrarlı duruşu bir hareketi etkisiz hale getirmiştir. Bu durumdan sonra Türk toplumunda Türkiye'de bir daha darbe yapılamayacağı kanaatleri oluşmuş ve bu toplumsal bilinçle halkın desteği ön plana çıkmıştır.

Ancak 15 Temmuz darbe girişimcisi hain, kindar ve küstah FESTÖ hareketi 1970'li yıllardan beri dış destekli olarak oluşturdukları ve uzun zamana yayarak geliştirdikleri sözde cemaat anlayışıyla ablalar, abiler ve kimliği belirsiz, kod ad kullanan, yüzüne ve gönlüne maske takan, kendi aralarında kardeşlik ruhuyla hareket eden, dışarıya karşı ketum bir küstahlıkla kin ve nefret kusan, kendilerine dini ve ahlaki bir süs vererek toplumda taraftar edinmeye çalışmıştır. Sabırla ve mason locaları yöntemiyle toplumda yer bulmaya çalışan bir hain hareket Amerika patentli misyonuyla dünyanın çeşitli ülkelerinde de etkili olmaya çalışmıştır.

Türkiye'de Ak Parti iktidarı döneminde 2010 yılından sonra hain hareketin foyaları ortaya çıkarılmaya başlanmış, sinsi planları deşifre edilemeye başlanmış 2012 yılından sonra hükümetle hesaplasmaya başlamış ve bu başkaldırı kamu kuruluşlarında, askeriyede, sivil sosyal ve ekonomik alanlarda toplumun birçok kesimini baypas etmeye kadar ilerlemiştir. 17-25 Aralık 2013 darbe girişimi ile foyası daha belirgin olarak ortaya çıkmaya başlayan FESTÖ'nün paralel yapılması toplumun birçok kesiminin dikkatini çekerek bu harekete verilen toplumsal ve sivil destekler geri alınmaya başlamıştır. Ekonomik gelir kaynakları olan Bank Asya ve diğer isimsiz şirketler, medya kuruluşları, okulları, sendikaları, vakıfları ve derneklerinin kapatılması ve devlet tarafından terör örgütü olarak ilan edilmeleri

kendilerini ciddi bir telaşa sürüklemiştir. Daha sonra yapılması düşünülen hain darbe girişiminin tarihi öne alınarak 15 Temmuz gecesi olarak kararlaştırılmış ve bu yönde Amerika'da oluşturulan ve çok kapsamlı olarak planlanan darbe, terör ve isyan hareketi uygulamaya konmuştur.

Bu süreçte ve gelinen noktada iktidarın ve halkın istikrarlı ve kararlı duruşu, ülkenin korunması için hiçbir şeyi düşünmeden, her şeyini arkada bırakarak arkaya bakmadan karalılıkla şehadet şerbetini içmeye yemin edecek ve uygulayacak sivil savunmayı ve halk darbesini hesap edemeyen ya da başka çare kalmadığı düşünülerek terör ve isyan hareketi 16 Temmuz sabaha karşı herkes uykudayken yapılmasına karar verilmiştir. Daha akşam saatlerinde hesaplaşmalar başlayınca deşifre olmamak için isyan saati 15 Temmuz Cuma günü akşam 22.00 sularında aktif olarak başlatılmıştır.

Darbe girişiminin başladığı andan itibaren iktidar, muhalefet, sivil hareketler ve medya kuruluşları tarafından destek görmemiş ve çok hızlı bir şekilde sokağa çıkılmaya başlanmıştır. Önce başbakan ve sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın sakin ve dik duruşla halka yaptıkları sokağa çıkma çağrısından sonra insanlık tarihinde görülmemiş ve dünyada örneği olmayan bir halk direnişi başlamıştır. Bu sivil hareket ve önünde durulması mümkün olmayan insan kalabalığı ve her şeyi göz önüne alarak karşı duruş sergileyen vatandaşların bu duruşu siyasi erkin ve medya kuruluşlarının kararlılığını kuvvetlendirmiş ve dik duruşunu güçlendirmiştir. Ayrıca yerel kanalların farklı yöntemlerle kışlalardan askeri araçların çıkmalarını engellemeleri kanlı darbeci terör hareketinin manevra alanını kullanılamaz hale getirmiştir. Bu yerel ve lokal halk hareketleri çok kısa bir zamanda örgütlü kuruluşlar gibi şehir merkezlerinde toplu gösterilere ve kent meydanlarında gönüllü nöbet tutmalara dönüşmüştür.

FETÖ'nün gerçekleştirdiği darbe girişiminin başarısız olmasında Türk toplumunun takdire şayan direnişi, emniyetin ve MİT'in olağanüstü savaşı, TSK içindeki milli unsurların direnci, medyanın, siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin topyekun çabası önemlidir. Ancak bu mücadeleyi canlı tutan, motive eden ve kararlı hale getiren kuşkusuz Sayın Cumhurbaşkanı'nın istikrarlı ve dik duruşudur (Nis vd, 2016:44).

Toplumun tüm katmanlarının ortak notası 15 Temmuz kalkışmasında halk direnişi galip gelmiş ve darbe teşebbüsü bir gece de ve birkaç saatte püskürtülmüş ve etkisiz hale getirilmiştir. Halkın bu duyarlılığı ve kararlılığının adı sivil darbedir. Yani darbecilere darbe yapılmıştır. Bu süreçte ülkemizdeki Sendikalar, vakıflar, meslek odaları, dernekler, medya kuruluşları ve yarı sivil örgüt olarak gördüğümüz siyasi partiler kendi çaplarında ve misyonları doğrultusunda tek vücut olarak darbeye karşı duruşlarını açıklamış ve üyelerini örgütlemişlerdir.

Burada önemli olan nokta daha önce bir araya gelmekte zorlanan hatta bir araya gelemeyen siyasi ve sivil kuruluşlar bir araya gelmiş, ortak tavır geliştirmiş ve kuruluşlar arası diyalog ve etkileşimler güçlenmeye başlamıştır. Örneğin 7 Ağustos 2016 tarihli ve Türk siyasi tarihinde ilk diyebileceğimiz Yenikapı mitinginde neredeyse tüm siyasi eğilimler bir araya gelerek siyasi bir ortak tavır ve bütünlük oluşturulmuştur.

15 Temmuz'a karşı yürütülen bu sivil direniş aynı zamanda silah kullanılmadan, kan akıtılmadan, kimseye zarar vermeden medeni bir şekilde yürütülmesi ve sonuçlanması bir diğer önemli sonuçtur. Darbecilerin silahlı terör eylemi ve isyanı gönüllerin ve bedenlerin siper edilmesi ve karşı kurşun sıkılmamasıyla etkisiz hale getirilmiştir.

Türkiye'de etkin ve üye sayısı olarak çok büyük Sivil hareketler ve bunların federasyon ve konfederasyonları vardır. Lokal olmaktan öte üst kurulları bulunan bu STK'lar ülke genelinde etkili olabilmekte ve belli uyarılarla iktidara yön verebilmektedirler. 15 Temmuz gecesi ve dem eden günlerde bu STK'ların açıklamaları ve kararlı tutumları, üyelerini yönlendirmeleri ve ülkeye sahip çıkma görevlerini en etkin bir şekilde yerine getirmeleri darbenin önlenmesinde ve bir daha ayağa kalkmamasında çok etkili olmuştur.

Türkiye'deki bu sivil hareketlerin organize ettiği veya organize olan oluşumlara eşlik ettiği sivil baskı dünyada çok büyük yankılar oluşturmuş ve Türkiye'de demokrasinin geldiği nokta itibarıyla çok olumlu not alınmıştır. Batılı gelişmiş ülkelerin övgüyle bahsettikleri ve çok başarılı buldukları bu sivil hareket dünyaya örnek teşkil edecek niteliktedir. Batının dikkatini cezbeden Türk toplumun olgun direnişi aynı zamanda medeniyet olarak Türkiye'nin geldiği olgunluk seviyesine de referanstır.

2.3.1. Sakarya Milli İrade Platformu ve 15 Temmuz'daki Rolü

Türkiye'nin her tarafında olduğu gibi Sakarya ilinde de 15 Temmuz öncesi 20 kadar sivil toplum kuruluşu her hangi bir adı olmadan ve resmi bağlayıcılığı bulunmadan bir araya gelip yaptıklarını ve yapabileceklerini tartışıyor ve aralarındaki iletişimi güçlendiriyorlardı. 15 Temmuz darbe girişimi bu çalışmaya da hayırlar getirdi ve 100'e yakın STK (Sendika, vakıf, dernek ve yardım kuruluşları) çok hızlı bir şekilde kendiliğinden bir araya gelerek milli irade adı altında bir oluşumla birleşmiştir.

Yapısı oldukça esnek, gönüllü bir araya gelen, ilk bir aylık süreçte her akşam Sakarya demokrasi meydanında buluşarak üyelerini organize etmeye başladılar. Her akşam konuşmaların ve bilgilendirmelerin yapıldığı platformda STK'ların temsilcileri görüşlerini beyan ederek darbe girişimine karşı direnişlerini ifade

etmişlerdir. Zaman zaman toplu hareket ederek Sakarya halkına STK'ların birlik ve beraberlik mesajını yansıtmış ve ayrılıklara ve farklılaşmalara kapılarını kapatmışlardır. Çünkü 15 Temmuz tüm Türk halkının tek vücut olma zamanı ve aralarındaki husumetleri kulak ardı etme zamanıydı. Vatan konu olduğunda gerisini teferruat olarak gören bir olgunluk ve duyarlılık oluşmuş bir araya gelemez denen oluşumlar dahi kol kola olabilmıştır. Daha sonraki çalışmalarda bile Sakarya'nın veya ülkenin ortak menfaatleri söz konusu olduğunda bütün bu milli irade oluşumu bir araya gelerek üyelerini örgütleyerek sokaklarda çok büyük kalabalıklar oluşturup karar mekanizmalarını etkimeye çalışmaktadır.

Ülkenin birçok ilinde buna benzer farklı adlarla anılar oluşumlar vardır. Biç çoğu bu oluşumu resmileştirerek yeni dernek ve yönetim oluşturarak aktivitelerini sürdürmektedirler. Sakarya'daki oluşum esnek bir yapıyla resmen kurumsal hale gelmeyen, gönüllülük esasıyla her ay kesintisiz olarak bir araya gelen her hangi bir STK'yı ön plana çıkarmadan her ay farklı bir STK'nın başkanlığında ve organizesi ile buluşmaktadırlar. Belli bir yönetim oluşturulduğunda ve resmi bir dernek statüsüne kavuşturulduğunda bu birlikteliğin bireyselleşeceği ve ayrışmalara sebep olacağı da temel felsefeler arasındadır. Bu Milli irade platformu (tam bir platform gibi olmayan ve tamamen sivil çalışan bir birliktelik olduğu için oluşum denmektedir) tamamen sivil hareket etmesi dolayısıyla konuları gereği ilgi duymayan STK'lar gerektiğinde lokal olarak o etkinliğe katılmamaktadır. Bundan dolayı neden katılmadı asla sorgulanmamakta ve dikkate alınmamaktadır.

!5 Temmuz FETÖ darbe girişiminde halkın nabzının tutulmasında ve sorumluluk üstlenilmesinde Sakarya milli idare oluşumunun etkisi ve katkısı büyüktür. Kendiliğinden katılım sağlayan halkın organize edilmesi çok zor olmakta ve yönlendirmelerde başarı seviyesi ve hızlı hareket edilmesi sağlanamamaktadır. Örgütlü toplum her zaman daha planlı, hızlı ve istismarlara müsaade etmeden bir araya gelme ve hedefe ulaşmada profesyonel hareket edebilen toplumlardır.

Darbe girişimi ve yeniden doğabilecek ayaklanmaların cesaretini kıran ve kalkışmalara cüret gösterememesini sağlayan toplumun tüm katmanlarının ortak tavır geliştirmeleri ve sivil halkın ortak paydada buluşması olmuştur. Elbette burada Sayın Cumhurbaşkanının üstün liderlik vasfının ve süreci olgun ve akıllıca yönetmesinin payı inkâr edilemez ve göz ardı edilemez.

SONUÇ

Darbeler demokrasiler için bir tehdit ve sivil örgütlenmenin faaliyet alanının önünde bir engeldir. Türk tarihi boyunca yapılan darbe girişimlerinin bu kadar çok olmasına rağmen toplumun bunlara alıştığı söylenemez. Türkiye’de demokrasinin henüz ileri seviyede işlediğinin iddia edilemeyeceği 1990 öncesi gerçekleştirilen darbelerde her ne kadar sivil örgütlenmelerden ve medya patronlarından ciddi bir karşı duruş gösterilmemiş/gösterilememiş olsa da toplum bu darbeleri benliğine sığdıramamış ve ülkenin kalkınmasının, gelişmesinin önünde engel oldukları yönünden ortak bir kanaat oluşmuştur. Tarihin hiçbir döneminde gerekçeleri ne olursa olsun darbeler toplumsal temel bulamamaktadır. Toplumda karşılığı olmayan bir faaliyetin de uzun süre yaşaması mümkün değildir.

Türkiye’de 1990 sonra yapılmak istenen darbeleri dikkate aldığımızda demokrasinin de belli bir mesafe aldığı ve toplumda sivil hareketlerin ve halk katmanlarının sivilleşme yönündeki bilinç ve yaşam seviyelerinde belli bir aşamaya gelinmesiyle demokrasiye yapılmak istenen müdahaleler karşısında sivil direnişin daha güçlendiği, geliştiği ve cesaret kazandığı görülmektedir. 1980 darbecilerinin hesap vermesi, yargılanması ve sonucuna katlanması yönünde atılan adımlar ve bu darbenin mimarlarının yargılanıp ömürlerinin sonunda devletten (hükümet) ve toplumdan değer görmemeleri toplumsal katmanların cesaretini artırmış ve darbelerin haksızlığını ortaya koymuştur.

2007 e-muhtırasına karşı hükümet erkânının ve halkın tepkisi oldukça yüksek olmuş ve bundan sonra darbeler kamuoyunda tartışmaya açılmış, ülkeye verdikleri zarar ve cunta faaliyeti oldukları yönünde Türk toplumu bilinçlendirilmiş ve bu yöntemin ülkeye her zaman zarar verdiği toplumun beynine kazınmıştır. Yani darbe girişimlerine karşı sivil toplumun örgütlenebileceği, gerekirse karşı koyabileceği ve bunu yaparken de haklı olacağı inancı yerleşmiştir. Güçlü hükümet ve istikrarlı bir siyasi hayatın bu toplumsal gelişmedeki payı inkâr edilemez. 2007’den sonra darbeye kalkışanların kısa bir zaman sonra beklisi de hemen sorgulanabilecekleri, hesap verebilecekleri bilgisi de tüm topluma bu konuda iştahı olanlara lanse edilmiştir. Bu süreçten sonra toplumda artık Türkiye’de yeni bir darbe yapılamayacağı ve darbeler döneminin geride kaldığı yönünde bir birikim oluşmuştur.

17-25 Aralık FETÖ darbe girişiminde medya dâhil sivil örgütlenmenin ekseriyeti bu hareketin yolsuzluk meselesi olmadığı ve hükümeti ele geçirme yani bir darbe girişi olduğu kanaatıyla aleni tepki göstermişlerdir. Bu teşebbüsün adresi belli ve niyeti de açıktı. Sivil toplum kuruluşlarının tepkisi toplumu ve hükümeti olumlu motive ederek halkın arkasında olduğunu gören hükümet daha katı ve net tavırlar geliştirmiştir. Bundan sonra bu oluşum terör örgütü olarak resmi ka-

yıtlara geçmiş ve halkın desteğinin geri çekilmesi resmen topluma ilan edilmiştir. Henüz taraftar edinilemeyen ancak sempati duyan büyük bir kesim bu ihanet çetesinden desteğini çekmiş, bir kısım insanlar ise olaya ihtiyatlı yaklaşmıştır. Taraf olanların da bir kısmı duruşunu ve desteğini devam ettirmiş, önemli bir bölümü kendisini gizlemiş ve her zaman takiye yapan ve görünmeyen kesim ise gizli kalmak için yeni stratejiler geliştirmiştir.

Doğuştan beri amacı darbe olan ve henüz olgunlaşmadığı ve ileri tarihlerde yapılması düşünülen darbe girişimi çaresiz kalınması ve hesaplarının bozulması ile 15 Temmuz 2016 tarihine çekilmiş ve Türk toplumuna tarihte görülmemiş çok uzun bir gece yaşatılmıştır. Yapılışı ve uygulanışı ile bu kalkışmayı bir darbe girişimi, silahlı terör hareketi ve ayaklanma olarak görmekteyiz. Esas amacın yönetimi ele geçirmek değil dış kaynaklı olarak ülkede ayaklanma çıkararak kaos ortamı oluşturma olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı 15 Temmuzdan önce adı Fetullahçı terör Örgütü (FETÖ) olarak konan bu oluşumun adının Fetullahçı Silahlı Terör Örgütü (FESTÖ) olarak değiştirilmesinin daha açık ve kapsayıcı olacağını önermekteyim.

15 Temmuz faciası ve kalkışması devletin başı olarak Cumhurbaşkanının dik duruşuyla yönetimi teslim etmemesi, devleti temsil eden bürokrasinin karşı koyuşu ve en önemlisi sivil halkın silahlara göğsünü siper etmesiyle çok kısa bir zamanda etkisiz hale getirilmiş ve püskürtülmüştür. Bu duruş ve mücadele ile Türk katılımcı demokrasisinin, sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini yerine getirebilmesinin ve halkın bilinç düzeyinin geldiği noktayı göstermektedir.

Tebliğde verilen örnekten yola çıkarak ülkenin her yerinde olduğu gibi Sakarya ilinde de sivil toplum kuruluşları 15 Temmuz darbe girişiminde olağan üstü bir gayret göstererek devleti temsil eden valilik binasını en erken geri alan illerimizden birisi olmuştur. Sakarya'da 100 kadar sivil toplum kuruluşu çok hızlı şekilde bir araya gelerek esnek bir yapılanma ile Milli İrade adı altında bir oluşum gerçekleştirmiş, darbe girişimiyle mücadele etme sürecinde (27 gün ve gece) ve daha sonra sürekli olacak şekilde üyelerini örgütleyerek bu tür oluşumlara karşı mücadele etmeye devam etmektedirler. Bu yolla STK'ların daha hızlı ve planlı bir şekilde hareket etmesi ve kısa zamanda sonuç alması sağlanmıştır.

15 Temmuz kalkışmasının önlenmesinin asıl mimarı ve kahramanı halktır ve halkı örgütlemeye sistemli çalışan sivil toplum kuruluşlarıdır. Medya, bürokrasi, merkezi hükümet, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının ortak tavri başarıyı getirmiş ve Türk toplumu bu faciaya karşı tek vücut olmuştur. Halkı ve sivil örgütlenmeyi arkasına alamayan hiç bir hareketin modern dünyada başarılı olmasının mümkün olmadığı 15 Temmuz gecesi Türk toplumunun üstün duyarlılığı ile marka organizasyon olarak tüm dünyaya sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- AKINCI, A. (2013) Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler Ve e-muhitira” Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2013 Cilt 15 Sayı 2 (39-58)
- ATAR, Y., “Demokratik Sistemde Sivil Toplum Fonksiyonu ve Sivil Toplum Düalizmi”, Yeni Türkiye Dergisi, sayı: 18, 1997, s.98,
- COLLIER, P, (2008) The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It, (Oxford University Press, Oxford)
- DURSUN, D. (2005a), 12 Eylül Darbesi, Şehir Yayınları, İstanbul
- ERKANLI O. (1982) Anılar Sorunlar Sorumlular, Baha Matbaası, İstanbul, s.12
- HUNTINGTON, S. P. (1969). Political Order in Changing Societies. New Haven: Yale University Press.
- KEYMAN, E. F. (2006), Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni İmkansızlar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Ankara
- MARDİN, Ş. (1985) Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul: İletişim, 1985, s.1920
- MELEK, G., TOKER, H. (2017), Şiddet, Demokrasi Ve Terör Bağlamında Ana Akım Medyanın Analizi: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Erciyes İletişim Dergisi “akademia” 2017 Cilt (Volume): 5, Sayı (Number): 1, (222-234)
- NİS vd.(2016“15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması” SETA Yayınları 68, I. Baskı: 2016, 75-2
- Öcal, B (2009),”12 Eylül’den 28 Şubat’a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi”, ETHOS, Sayı: 1/4, s.1-61.
- SARIBAY, A. Y. (1998), “Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum”, Küreselleşme Sivil Toplum ve İslam, (Der. Ali Yaşar Sarıbay ve Fuat Keyman), Vadi Yayınları, İstanbul
- TUNCAY, T. (2012) Sivil Toplum Örgütlerinin İşlevleri, (Ed.) Tark Tuncay, Sivil Toplum Örgütleri, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Online yayın
- TUNÇ, H. (1998). “Türkiye’de Askeri Darbeler, Muhitralar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Tepkileri”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6 (1-2 (Prof. Dr. Süleyman ARSLAN’a ARMAĞAN), 125-164. <http://dergipark.gov.tr/suhfd/issue/26617/280442> (25.10.2017)
- ÜNAY, S. Dilek, Ş. “15 Temmuz: Başarısız Bir Darbe Girişiminin Ekonomi Politikası” Seta-Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ocak 2017 Sayı: 184

DARBE'DEN DEMOKRASİ'YE FETÖ'DEN DİRENİŞE: 15 TEMMUZ GECESİNDE HALKI SOKAĞA ÇAĞIRAN SÜRECİN SOSYO-POLİTİK İNŞASI

Yrd. Doç. Dr. Adem PALABIYIK

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
adem.palabiyik@hotmail.com

ÖZET

Sosyo-Politik inşa çabaları, genellikle her toplumun belirli zaman aralıklarında karşılaştıkları ve işlevsel olmayan bir ana tekabül eden bir süreç içerisinde ortaya çıkar ve kendini meşrulaştırır. Bu meşrulaştırma olgusunun reel hayatta karşılık bulması ise oldukça güçtür, çünkü geleneksel değerlerden bir anda ayrılmak mümkün olmadığı gibi kabul edilebilir de değildir. Geleneksel süreçten modern sürece geçiş için ortaya konulması gereken rasyonel yaklaşımın kendisini kabul ettirmesi adına mücadele etmesi gereken birden fazla hem reel hem de politik olgu mevcuttur. Yeni olanın eski ile yaşadığı alan mücadelesi ve bu mücadeleden yaralanmadan çıkması uzun zaman alma ihtimaliyle birlikte bir anlamda da varlığının sonunu hazırlayabilir. Dolayısıyla her yeni toplumsal devinim, düşünce, hareket yada diğer sosyo-politik unsurlar, gelenek ile olan mücadelesinde ontolojik bir savaş vermek zorundadır. 15 Temmuz gecesinde ise yukarıda ifade edilen sosyo-politik gerçeklik inşasının hiçbirinin gözlemlenmediği ve şahit olunmadığı görülmüştür. Darbe kavramının sahip olduğu habitus, kendisinden beklendiği gibi kolayca verilen bir zaferi değil aksine ciddi bir mağlubiyeti yaşamıştır. Bu mağlubiyet ise geleneksel olanın yeni olana karşı gücünü bir anda kırmış ve darbe kavramı postmodern süreçte olması gerektiği gibi merkez olmaktan çıkarak, yeni merkezlerin inşasını kenardan izlemekle yetinmiştir.

İşte 15 Temmuz gecesi yaşananlar modern sosyolojik analizle izah edilemeyecek ve bunun yerine postmodern süreçle birlikte ele alınacak bir sosyo-politik inşayı da gerekli kılmıştır. Geçmiş dönemlerde akıl tutulması yaşayan halk, 15 Temmuz gecesi bu tutulmasını kırmış ve sokaklara inmiştir. Sokaklara inmenin arkasındaki boyutları ise tek bir nedene indirgemek ve sadece tekil bir duruma göre analiz etmek mümkün değildir. Bu metnin konusu da halkı sokaklara çağırın sürecin postmodernist bağlamda sosyo-politik inşasıdır. Bu inşa sürecinin sosyo-politik yönü; Mısır'da yaşanan Sisi darbesi örneği, darbe Habitusu, 17-25 Aralık krizi, çatışmanın işlevselliği, Hendek olaylarından çıkarılan

dersler, medyanın etkinliği, darbe süreçlerine ait sosyolojik, iktisadi ve ontolojik olgular, demokrasi sahipliği, yeni bilinç inşa süreci ve Recep Tayyip Erdoğan'ın –karizmatik, geleneksel ve rasyonel- liderlik özellikleriyle birlikte sahip olduğu ve desteğini aldığı entelektüel söylem gibi sebeplerle analiz edilerek ifade edilmeye çalışılacaktır. Bu tür bir metodoloji, bizim için, 15 Temmuz 2016 gecesinde “halk önceki darbelerde sokağa neden inmedi de şimdi indi” sorusuna sistematik bir yanıt hazırlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Recep Tayyip Erdoğan, Haklın Gücü, Sokaklar, Sosyo-Politik İnşa Süreci.

FROM COUP D'ÉTAT TO DEMOCRACY, FROM FETO TO RESISTANCE: SOCIO-POLITICAL CONSTRUCTION OF THE PROCESS CALLING PEOPLE TO STREETS ON THE NIGHT OF JULY 15TH

ABSTRACT

Socio-political construction attempts generally occur and legitimize themselves in a process that corresponds to a nonfunctional moment that each society meets at certain time periods. It is very difficult for this legitimacy to be met in real life, as it is not only it is impossible to abruptly break with traditional values but also it is not acceptable. There is more than one real and political phenomenon that must be struggled for the rational approach to be put across itself for the transition from the traditional process to the modern process. Besides coming out of new-old struggle without injury for the new one probably takes long time, it can prepare for the end of the its existence, in other words. Therefore, every new social movement, thought, movement, and other socio-political elements must have an ontological battle in the struggle with the tradition. On the night of July 15th, it has been seen that none of the above-mentioned socio-political reality construction has been observed or witnessed. The habitus in which the concept of the coup d'état did not possessed victory which is easily given as it is expected from itself but rather experienced a serious defeat. This defeat has broken the traditional power against the new one and the concept of coup d'état which stopped being the center contented with watching the construction of the new centers from the periphery as it must be in post-modern period. As it has seen, those encountered on July 15th, 2016 cannot be explained by modern sociological analysis, and instead of this kind of analysis, a socio-political construction has been needed which will be contextualized with the postmodern process. The people who had been in abdication of the reason

in the past, has broken this and has gone down to the streets on the night of July 15th. It is not possible to reduce the dimensions and the underlying causes of going down on the streets to only one reason and it is not possible to analyze it with considering only one single situation.

The subject of this text is the socio-political construction of the postmodernist context that calls the people to the streets. The socio-political aspect of this construction process has been tried to be analyzed with the causes such as Sisi coup d'état- as a case, habitus of a coup d'état, the 17th- 25th December crisis/ incidents, functionality of the conflict, lessons from Ditching, efficiency of the media, sociological, economic and ontological phenomenas, owning democracy, process of consciousness construction and intellectual discourse/rhetoric thanks to leadership characteristics of Recep Tayyip Erdoğan- *charismatic, traditional and rational*- which support him. Such a methodology will, for us, prepare a systematic answer on the night of July 15, 2016, the question “why the people did not go down to the streets in the previous coup d'états, but now they were in the streets”.

Keywords: July 15th coup d'état, Recep Tayyip Erdoğan, the Power of People, Streets, Socio-political construction process.

1. GİRİŞ

Sosyo-politik inşa çabaları, genellikle her toplumun belirli zaman aralıklarında karşılaştıkları ve işlevsel olmayan bir ana tekabül eden bir süreç içerisinde ortaya çıkar ve kendini meşrulaştırır. Bu meşrulaştırma olgusunun reel hayatta karşılık bulması ise oldukça güçtür, çünkü geleneksel değerlerden bir anda ayrılmak mümkün olmadığı gibi kabul edilebilir de değildir. Geleneksel süreçten modern sürece geçiş için ortaya konulması gereken rasyonel yaklaşımın kendisini kabul ettirmesi adına mücadele etmesi gereken birden fazla hem reel hem de politik olgu mevcuttur. Yeni olanın eski ile yaşadığı alan mücadelesi ve bu mücadeleden yaralanmadan çıkması uzun zaman alma ihtimaliyle birlikte bir anlamda da varlığının sonunu hazırlayabilir. Dolayısıyla her yeni toplumsal devinim, düşünce, hareket ya da diğer sosyo-politik unsurlar, gelenek ile olan mücadelesinde ontolojik bir savaş vermek zorundadır. 15 Temmuz gecesinde ise yukarıda ifade edilen sosyo-politik gerçeklik inşasının hiçbirinin gözlemlenmediği ve şahit olunmadığı görülmüştür. Darbe kavramının sahip olduğu habitus, kendisinden beklendiği gibi kolayca verilen bir zaferi değil aksine ciddi bir mağlubiyeti yaşamıştır. Bu mağlubiyet ise geleneksel olanın yeni olana karşı gücünü bir anda kırmış ve darbe kavramı postmodern süreçte olması gerektiği gibi merkez olmaktan çıkarak, yeni merkezlerin inşasını kenardan izlemekle yetinmiştir.

Postmodernizm ve toplumsal hareketlerin kendilerini dizayn ettiği 21. yüzyılda, toplumların olaylara verdiği tepkiler de farklılaşmıştır. Aklın süzgecinden geçmeyen doğruluğunun tartışılmadığı modern dönemin aksine postmodern dönem için akla uygunluk önemli bir olgu değildir. Metot değişimi ile birlikte ele geçirilen bu yeni güç, yani aklın doğruluğunun tartışılır hale gelmesi gerçeği pratiklerin/eylemlerin/direnişlerin de merkez olarak seçtikleri düzlemin kendileri tarafından belirlenmesine sebep olmuş ve akıl merkez olmaktan çıkarılmıştır. Böylece akıl tarafından oluşturulan üst anlatıların sonu gelmiş (Soykan, 1993: 125) ve daha makul, küçük ve yerel anlatılar kabul edilmeye başlanmıştır. Her ne kadar meşruiyet açısından tartışılabilir de postmodernizm, merkezin ortadan kalkmasıyla meşruluk kazandığını iddia etmektedir. Büyük ideolojilerin söylem güçlerini kaybetmesi ve bunun yerine diğer sosyolojik olguların örgütlenme biçiminde daha belirgin olması, postmodern söylemin gücünü pekiştirmiştir. Örneğin modernizmin akli karşısında gücünü sağlamlaştıran ve meşrulaştıran din olgusu, postmodern dönemin başat simgelerinden biri olmuştur. Özellikle ortaya çıkan örgütler ve şiddet olayları tam da modernizmin gücünü yitirdiği 1960'lara denk gelmektedir. Bu bağlamda postmodern söylem bir meşruiyet aramak yerine meşruiyeti yeniden tanımlama metodunu seçmiştir. Kullanılan özne dilin kendisidir ve insan için bir çıkış yoludur (Uçan, 2009). Bu çıkış yolunda dogma kalıplarıyla oluşturulan kültür biçimi artık eylemin doğuşuna hizmet etmemektedir (Murphy, 1995, 173), postmodern düzen bu kültür biçimi evirerek, kendi istediği boyuta getirmiş ve böylece oluşan bu yeni kültür melez bir özellik kazanmıştır. Bu bağlamda önceki kültürün disiplin anlayışı ortadan kalkarak, disiplinsiz bir düzen oluşturulmuştur.

Disiplinsiz düzenler ise riske girmeyi seven düzenlerdir, bu düzen türü, aklın riski ortadan kaldırdığı bir süreci benimsememektedir. Düzen artık geçmişte kalmıştır ve eğilip bükülebilir (Murphy, 1995, 185-189). Bu düzene ait bilgi türü ise artık modern döneme ait değildir çünkü modern dönemin bilgi anlayışı tek düze ve mutlak doğruyu arayan bir yönelime sahiptir. Postmodern döneminde önemli olan bilgi ise mutlak değildir ve bilginin önemi, sanayi sonrası toplumda üretimin önüne geçmiştir (Lyotard, 1990, 10-16). Böylece postmodern durum, modernizmi, güvenilirliğini yitirmiş büyük anlatılar içerisinde bir anlatı olduğunu ve kendini meşru kılmak için büyük anlatılar başvuran her şeye modern dediğini öne sürmektedir (Sarup, 1995, 174). Bu ifadelerin yanında postmodernizmi kendine göre kodlayan önemli bir yazar daha mevcuttur. Özellikle reklam, medya, enformasyon gibi kavramlarla kendisine yer bulan Baudrillard, postmodernitenin simülasyon toplumu oluşturduğu üzerinde durmuştur. Ona göre gerçekler birer yansımalarıdır ve gerçeğin kendisinin gerçekliğinden uzaktır (Baudrillard,

1997: 149, 177, 201-203). Kitle iletişiminin yeni bir çağ başlattığını iddia eden Boudrillard, sır kavramının ortadan kalktığını ve artık bu kavramın kamusal bir anlama büründüğünü ifade etmiştir (Sarup, 1995,195).

Mesihçi, yan, kurtarıcı söylemlerden uzak duran ve böylesine bir çabaya gereksinim duymayan postmodern söylem, dogma olan büyük ifade biçimlerinin yerine küçük ifadeleri davet etmiştir (Heller-Feher, 1993,12). Ancak bu ifade biçimleri mozaik bir toplumun bir arada yaşamasına katkı sağlayabilecek güce sahiptir. Postmodern bir toplumda nihai bir perspektif yoktur bu yüzden postmodern topluluk, farklılıklardan oluşan bir topluluk olarak tanımlanabilir. Benimsenecek siyaset, modern dönemin etkin olduğu kapitalist gücün desteğiyle meşruiyetinin sağlayan bir politika değil tam tersine radikal demokrasiyi de benimseyecektir (Mouffe, 1994, 192-193). İşte ülkemizdeki demokrasi anlayışı özellikle AK Parti ile birlikte bu düzleme girmiştir. Elitlerin siyasi arenasında yeri olmayan Anadolu insanları, ülke yönetiminde söz sahibi olmaya ve halktan ciddi destek almaya başlayınca, kendisini ülkenin sahibi hisseden insanlar yeniden harekete geçmiştir. Lakin artık onların verdiği “büyük” vaatler karşılığını bulmakta, samimi ve dürüst olan kapitalizmin üretimi olan burjuvanın yerini almakta ve böylece farklı düşünenlere siyaset yolu açılmaktadır. Bu bağlamda ülkemizdeki darbe geleneğinin, modern dünya sistemi içerisinde kaybolup gittiğini de açıkça söyleyebiliriz. Ülkemizin tarihsel hafızasına baktığımızda darbelere karşı halkın gösterdiği tavırlar tek bir çizgiye indirgenebilir lakin 15 Temmuz sürecinde halkımızın yaşadığı akıl tutulmasının sona ermesi, demokrasi mücadelesi açısından önemlidir ve sosyolojik olarak analiz edilmeye muhtaçtır. Darbe girişiminin yaşandığı gece halkın sokağa çıkmasının ardındaki sebepler hem Türkiye içindeki hem de Türkiye dışındaki gelişmelerden beslenmiştir. Bu sebepler veya dinamikler kategorik olarak şu şekilde ifade edilebilir;

2. DİRENİŞİN ANALİZİ

15 Temmuz Darbe Girişimi'ne karşı verilen yanıtın adı postmodern direniş olmalıdır. Modern aklın ürettiği geleneği sürdürme biçimi postmodern parçalanmışlıklar karşısında devamını sağlayamamıştır. Avrupa devletlerinin sahip olduğu demokrasi geleneğinin ülkemizde vuku bulması sonucu rahatsız olan elit kesim, demokrasiyi yalnızca kendilerinin bileceği binciyle hareket ederek 15 Temmuz'u gerçekleştirebileceklerine inanmışlardır. Lakin bu düşünce tam simülasyondur, çünkü ülkenin sahibi olduklarına inanan elit kesim için hakikat artık değişmiş ve bir yansıma haline gelmiştir. Akıl artık mutlak doğru olanı sunamamış ve askeri modernleşme ile modernleşmeyi anlamaya çalışan bir ülke için, modernleşme kavramı yeniden üretilmesi gereken bir sürece dâhil edilmiştir. Bugüne kadar

özellikle sol cenahın iyi anladığı iddia ettiği demokrasi kavramı, kendilerinin elinden kaçınca öteki olarak konumlandırılmış ve yabancı olarak isimlendirilmiştir. Halkın bu kavrama sahip çıkması ve radikal demokrasi anlayışıyla, yönetime dâhil olma çabası göstermesi her şeyi alt üst etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 15 Temmuz gecesi “ben halkın gücünün üstüne bir güç tanımadım” ifadesinin karşılığı işe budur. Peki, darbe geleneği bu kadar güçlü olan bir ülkenin, 15 Temmuz gecesi sokaklara çıkmasının ardındaki postmodern anlama biçimi nedir?

2.1. Direnişin Dinamikleri

Öncelikle 15 Temmuz girişiminin hatırlattığı en önemli toplumsal olay uluslararası boyutu olan Mısır'ın seçilmiş ve darbeyle yönetimden düşürülen cumhurbaşkanı Muhammed Mursi meselesidir. Mısır'da yaşananların benzerinin Türkiye'de yaşatılmak istenmesi, halkın sokağa çıkmasındaki başat dinamiktir. Mısır halkının, ordunun müdahalesine verdiği geç karşılık, Mursi'nin teslim oluşuna ve asker kökenli Sisi'nin iktidarı ele almasına sebep olmuştur. Türkiye'deki insanlar, ordunun yapmaya çalıştığı aynı pratiğe erken karşı çıkmış, onlara canı pahasına meydan okumuş ve böylece Mısır'da gerçekleşen süreç Türkiye'de karşılığını bulamamıştır. Mısır gibi olmayı istemeyen vatandaşlar, ülke yönetimine el koymak isteyen kesimin taleplerini reddetmiş ve bu reddi eylemsel hale getirmiştir. İlginçtir ki 15 Temmuz gecesi HDP seçmenleri arasına dâhil edebileceğimiz bazı simaların da sokakta olduğuna tanıklık edilmiştir¹. Buradaki temel vurgu, askeri bir müdahalenin olma ihtimalidir. Darbe sürecinin gerçekleştiği anda FETÖ ile ilgisinin olup olmadığını anlayamayan HDP'li kesimlerin, girişim sürecindeki tutumları tahmini bir analizle doğal bir reflekstir. Lakin süreç ilerlerken HDP'nin sergilediği tavırlar kanımca bu algıyı tersi yöne çevirmiştir. Özellikle postmodern dönemde sokaklar, siyasete dâhil olamayan ve iletişim kanallarına erişemeyen kişilerin iletişim biçimlerini harekete geçirebildikleri yerdir (Bayat, 2008: 27-69). HDP'nin, olası durumlarda en fazla kullandığı aygıt olan sokaklar, 15 Temmuz akşamı büyük ihtimalle birçok HDP'li vatandaş tarafından aşınmıştır ama yukarıda da belirttiğimiz gibi HDP'nin süreç ilerlerken izlediği tavır sonucu oluşan algı birlikteliğini tersine çevirmiş ve yok etmiştir.

¹ 15 Temmuz gecesi Muş ilinde karşılaştığım bazı simalar HDP'li seçmenler ve öğrencilerdi. BDP konulu doktora tezimi çalışırken görüştüğüm bazı kişiler, 15 Temmuz gecesi sokağa çıkmıştı. Bu kişilerin sokağa çıkma düşüncesi altında HDP'nin sahip olduğu ideolojik kökenden ziyade “asker” yönetimi ihtimalinin olduğunu düşünüyorum. Ayrıca HDP'li bu vatandaşların, HDP'nin ideolojisine tam anlamıyla sahip olmadıkları da sanırım açık bir gerçektir. Çünkü HDP içinde, HDP'nin izlediği politikaların hatalı olduğunu düşünen çok sayıda vatandaş ve üniversite öğrencisi mevcuttur.

Ülkemizde önemli bir darbe “habitusu” mevcuttur. Yaşanılan dönem boyunca bütün tecrübe, birikim ve deneyimleri içeren habitus kavramı, Türkiye halkının darbe geçmişini en iyi açıklayan kavramlardan biridir. İnsanlar darbe kelimesini duyunca nelerin olabileceğini bu habitusları sayesinde anlayarak, olguyu anlamlandırabilmektedirler. İşte bu habitus durumu, halkın darbe kavramına karşı olan ani refleksini harekete geçirmiştir. Bu refleksi oluşturan en önemli gelişme ise MİT krizi ve 17-25 Aralık sürecidir. Halkın habitusunu besleyen bu iki önemli süreç, darbe girişimine karşı konulması gereken eylem biçimini de ortaya çıkarmıştır. Habitus’un anlamı, toplumsal yapı içerisinde yapılandırılmış bir yapı’dır (Bourdieu, 1966: 170). Bu yapılandırılmış yapı insanoğlunun bütün tecrübelerinden oluşmuştur. Geçmişte yaşananlar ise bu tecrübelerin en önemli pratiğidir. Kürtlerin habituslarına bakıldığında ise karşımıza dindarlık, eşitsizlik, ezilmişlik vb. kavramlarla ifade edilen bir tarihsel sosyoloji çıkmaktadır. Bu ezilmişlik pratiğinin önemli bir sonucu ise Kürtlerin geçmiş yıllarda bizzat devlet tarafından ötekileştirilmesi olmuştur. Sahip oldukları habitus, devlet tarafından inşa edilen bir gerçekliğe karşılık gelmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde HDP’nin habitusu ise oldukça farklılık arz etmektedir. HDP, özelliklerin Kürtlerin kökeninde yer alan din olgusuna önemli özeni gösterememiştir. Söylemsel ifadelerinin çoğu İslam’ın özüyle mesafe taşımakta ve geleneksel Kürt kadınına tarif etmede önemli tahribatlara sebep olmuştur. Bu bağlamda HDP’nin 15 Temmuz sürecindeki tutumu bir bakıma nevi şahsına münhasırdır. Temsil anlamında uzak kaldığı ve daha çok PKK merkezli bir yönetim biçimine razı gelmesi, HDP’yi Yenikapı ruhunun bir parçası yapmaktan uzak tutmuştur.

Darbe vakaları genellikle çatışma içerir ve çatışma kavramı olarak pozitif bir bağlam taşımamaktadır. Fakat 15 Temmuz süreci çatışma kavramını işlevselleştirmiş ve çatışma kavramı sonuç bağlamında pozitif bir anlam kazanmıştır. Darbeler tarihinde ilk defa “çatışma kötüdür” önermesi yanlıştır, aksine “çatışma iyidir” önermesi geçerli hale gelmiştir. 15 Temmuz gecesi böylece çatışma meşru ve olumlu bir perspektif kazanmış, böylece halk, çatışmadan hayır doğacağına inanarak meydanlara inmiştir. HDP için ise çatışmanın işlevselliği daha farklı ve olumsuz bir anlam taşımaktadır. HDP için sokak, “otoriteler tarafından kendilerine tanınmış hakların dışına çıkarak etkin kullanım yoluyla sahiplenme ve dönüştürme potansiyeline” (Dinçer, 2016: 57) sahip olan bir mekândır. Sokak bir direnişten çok, çatışarak öldürme ve ölmenin bir mekânı olarak tasavvur edilmiş ve PKK’nın sokak çatışmalarına itiraz gelmemiştir. Gelen itirazlar ise HDP’li şahin kesimler tarafından dikkate alınmamıştır. Bu bağlamda postmodern hareketlerin en fazla kendini gerçekleştirdiği yer olan sokaklar, hala HDP için modern dönemden kalma bir çatışma sahasıdır lakin bu saha pozitif bağlamda değil ne-

gatif bağlamda bir anlam taşımaktadır. Sokak şuuru, yeniden bir diriliş ve direniş yerine, yok olma ve fedailik mekânları olarak toplumun hafızasında yer etmiştir. Özellikle 6-7 Ekim olayları, HDP'nin sokak şuurunun en önemli temsilidir. Bu süreç içinde sokaklarda ölen gençler, Kürt realitindeki sokak şuuruna olumsuz ve kalıcı bir anlam yüklemiş ve öyle anılmasına sebep olmuştur.

15 Temmuz gecesindeki pratiğin önemli bir dinamiği ise Hendek olaylarında yaşananlardan çıkarılan derslerdir. Hendek olaylarındaki üst söylem şunu ileri sürmüştür: “Kürt halkı için iyi olanı biz biliriz ve ancak biz gerçekleştirebiliriz”. Lakin sonuç açısından tam tersi bir gerçekliğin mevcudiyeti süreç içerisinde ispatlanmıştır. Aynı senaryo/pratik/eylem biçimi 15 Temmuz gecesinde de gerçekleşmiştir. Özellikle Türkiye halkı adına olumlu veya makbul olana karar vermek isteyen kesimler benzer çağrılar yapmış hatta daha ileri giderek “evde kalınmasının” ülkenin menfaatine olduğu dillendirilmiştir. Lakin Hendek vakasında yaşananlardan ders çıkararak Türkiye halkı bu çağrılara uymamış ve gerçekliğin kendileri tarafından oluşturulması gerektiğine inanarak sokağa çıkmıştır. 15 Temmuz ile Hendek olaylarının tek benzerliği “sokak” kavramına sahip olmalarıdır. Bunun dışında hiçbir benzerliğe sahip değildir. Sokak siyaseti kavramı, sokağı mutlak şekilde otoritenin² “egemen olmaya çalıştığı bir mekân olarak değil, güç ve tahakküm ilişkileri ile direnişin girift bir şekilde iç içe geçtiği bir alan olarak kavramamıza ve böylece gündelik hayatın içine sızan çeşitli pratiklerle sokağı dönüştürme ve direniş alanı olarak taşıdığı potansiyelleri tartışmamıza imkân veren bir kavramlaştırma (Dinçer, 2016: 57) anlamına sahiptir. Bu anlam, o sokakta yaşayan insanların hayatlarına etki etmeyi değil, onlarla birlikte olmayı içermektedir. Hendek olaylarında sokaklar sadece bir grubun ideolojisine ait olan eylemlere sahne olmuş ve sokaktakiler bu eyleme katılmamıştır. Hatta daha da öteye giderek, o sokaklardaki evlerini terk etmişlerdir. Fakat 15 Temmuz'da sokağa çıkan vatandaşlara sokaklardaki evler kapılarını açmış, farklı ideolojilere sahip olsalar da tek bir amaç için birleşmiş ve belki de en önemli pratik olarak silah yerine imanlarını, bedenlerini ve cesaretlerini kullanmışlardır. Öldürmemiş, öldürülmüşler³; kaçmamış direnmişler ve saklanmamış tam tersine aşikâr bir biçimde meydan okumuşlardır. Böylece kendilerini sokaklardaki mekânlar üzerinden görünür kılmayı sağlamışlardır (Sennet, 2011: 76).

Medyanın etkin kullanımı yine 15 Temmuz gecesinde insanların sokağa çıkmasında etkili olmuştur. Özellikle sosyal medya üzerinden yapılan haberleşmeler

² Buradaki otorite kavramı, 15 Temmuz gecesinde yönetimi ele geçirmeye çalışanlar için kullanılmıştır, çok şükür ki amaçlarına ulaşmamışlardır.

³ Şehit edilmişlerdir.

ve bunun sonucundaki örgütlenme biçimleri, girişimi gerçekleştirmek isteyenleri maksadına ulaştırmamıştır. Direnişin zayıf olduğu yerlere yapılan çağrıların çoğu sosyal medya üzerinden gerçekleştirilmiş ve simüle gerçeklik realitenin kendisine dönüşmüştür.

15 Temmuz'da insanların sokaklara inmesinin önemli sebeplerinden biri de herşey yolunda giderken neden böyle bir girişimin yaşandığı sorusuna halkın cevap bulamamasıdır. Bu süreçten önceki darbelerde mevcut olan kargaşa ortamlarının 15 Temmuz öncesinde olmaması, vatandaşın geleceğe yönelik hayal kuruyor olabilmesi, bu hayal ile birlikte özellikle borçlanma korkusunun ortadan kalkmış olması ve mevcut ekonomik refah sürecinde bir aksaklığın görülememesi, darbenin neden yapılmak istendiğine dair bir cevap sunamamıştır. Neler oluyor diye kendilerine soru soran vatandaşların, gerçekleşen olayların iradelerine karşı meydana geldiğini anlayınca sokakta iradelerini savunmaya karar vererek harekete geçirmiştir.

Özellikle AK Parti iktidarı boyunca demokrasi kavramı üzerinde yapılan tartışmalar artık olgunlaşmaya ve Batı'daki karşılığını almaya başlamıştır. Batı'da demokrasi verilmemiştir tam tersine ciddi bir mücadele sonucu alınmıştır. Türkiye haklı da Cumhuriyet'in kurulduğu günden itibaren ilk defa demokrasiyi sivil bir iktidarla korumaya almış ve Batı benzeri bir mücadelenin içine girmiştir. Özellikle seçilmiş kesimin, ötekileştirdiği halk üzerinde kurmaya çalıştığı otorite, demokrasiye yalnızca kendilerinin sahip çıkabileceği inancını doğurmuş ve güçlendirmiştir. Lakin 2002'den itibaren demokrasi kavramına sahip çıkmaya başlayan halk, 15 Temmuz gecesi uzun süren bir mücadele sonunda elde ettiği demokrasinin ellerinden alınacağını fark etmiş ve bu realiteyi koruma güdüsüne girmiştir. Bu güdü ise bilinçli, istekli ve mücadeleciler bir pratik alanını içermektedir. İşte 15 Temmuz'da Türkiye halkı demokrasisine sahip çıkmak için sokaklara bu sebepten dolayı da inmiştir. HDP için ise demokrasi kavramından ziyade demokratik kavramı daha önemli bir hal almıştır. Bir hareketin demokratik olması demek demokrasiye uygun olması anlamına gelmektedir. Lakin demokratik modernite, demokratik öz yönetim ya da demokratik İslam birleşimlerinin hiçbirisi demokrasiye ait değildir. HDP'ye göre sokağa çıkan ve mekânı kendine göre yeniden yorumlayanlar demokratik bir halk talebinde bulunmaktadır. Sokak, bu taleplerin mekânı olarak tanımlanmıştır. Kısmen bu doğru olabilir lakin demokratik talepler, demokratik olmayan metotlarla istendiği takdirde süreç hiçbir zaman demokratik adımlarla ilerleyememekte ve tam anlamıyla bir şiddet yaşanmaktadır. Sınırlı demokratik şiddet adı verilecek bu süreç de HDP için yeniden tanımlamanın bir araç ve aygıtı olarak sunulacaktır. Demokrasi kavramı demokrasinin kendisinden önce gelir (Ural, 1999: 451). Dolayısıyla HDP'nin söylemi olan demokratik

ifade biçimlerinin, demokrasi ile hiçbir ilişkisi mevcut değildir ve asla Kürtlere ait olamayan ve de tamamen başarısız bir inşanın ürünüdür.

AK Parti'nin kurulduğu yıllarda, Türkiye, postmodern bir sürece dâhil olmaya başlamıştır. Özellikle kırmızıçizgilerin aşılması, halkın ülke yönetiminde ciddi bir etkiye sahip olması ve sorgulanamaz kavramların yeniden üretilmesi, modern olguların artık geçerli olmadığına dair inancı güçlendirmiştir. Modernizmin temel vurgusu olan aklın süzgecinden geçenin tek gerçeklik olarak kabul edilmesi pratiği artık son bulmuş ve gerçek, elit kesimin aklından geçen değil milletin ortak kararıyla alınan bir sürece dâhil edilmiştir. Artık gerçek ve geçerli olan olgular üst aklına kabul ettiği ve bize de kabul ettirmeye çalışılan olgular değil, bizzat halk tarafından yeniden inşa edilen olgular olarak kabul görmüştür. AK Parti'nin bu yeniden inşa sürecindeki pozitif etkisi, 15 Temmuz gecesinde karşılığını almıştır. Bu yeni inşa sürecine karşılık HDP'nin yürüttüğü politika ise yeni bir ulus inşa etmektir. HDP, bu inşa sürecini Kürtlere bırakmak yerine dogmatik söylemlerle kendisine ait olmayan muktedir bir özneyi oluşturmaya çalışmaktadır. Çünkü Öcalan'a göre demokratik özerklik, demokratik ulus inşasının ete, kemiğe bürünmüş halidir (Öcalan, 2010: 47). Öcalan'ın bu söyleminden hareketle HDP, bir ulus inşasına girişmiş ve bu inşayı dil, din, kadın üzerinden sürdürmeye ve tamamlamaya çalışmıştır. Lakin inşa süreci Kürt geleneği parçalanmış, PKK gibi Kürt geleneğinde yeri olmayan bir yapılanmanın söylemlerine itaat söz konusu olmuştur. Postmodern süreçte bile PKK'nın rasyonel akıl vurgusu devam etmiş, bir yandan sosyalist geleneklerini korumaya çalışırken bir yandan da modern dönemin taleplerini savunarak, kendilerine itaat edecek bir halk talebinden vazgeçmemişlerdir. HDP'nin de inşa sürecindeki rolü, Kürtlerin geleneksel tavırlarından bağımsız olunca sokaklarda istenilen destek bulunamamış ve başarısız bir inşa süreci yaşanmıştır.

3. RECEP TAYYİP ERDOĞAN VE LİDERLİK

15 Temmuz gecesinde Türkiye halkının sokağa çıkmasının en önemli nedenlerinden biri ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısı ve karizmasıdır⁴. Recep Tayyip Erdoğan, Weber'ci bağlamda hem karizmatik hem geleneksel hem de yasal bir liderdir. Gücünü Anayasa'dan alan Erdoğan, aynı zamanda oldukça karizmatik bir liderdir. One Minute çıkışı, Arap dünyasındaki etkisi, Avrupa ülkelerinde önemli bir rakip veya partner olarak kabul edilmesi ve özellikle BM Genel Kurulu'nda ifade ettiği "dünya beşten büyüktür" gibi önemli ve dünya

⁴ Karizma kavramının Recep Tayyip Erdoğan ismiyle sosyolojik analizi için "15 Temmuz Darbe Girişiminde Liderlik ve Millî Duruş Örneği Olarak Recep Tayyip Erdoğan Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmamaya bakılabilir.

siyasetini değiştirebilecek söylemleri, Erdoğan'ı önemli bir karizma içerisine dahil etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin en zor döneminde kurtuluş umudu olarak görülen niteliğini hala kaybetmemiş olan Erdoğan'ın karizması asla rutinleşmemiştir. Erdoğan'ın, Erbakan geleneğinden gelen bir lider olması da ona ayrı bir nitelik kazandırmaktadır. Geleneksel niteliklere de bu yönüyle sahip olan Erdoğan, Türkiye halkı için vazgeçilmez bir liderdir. Bu üç liderlik niteliği ile birlikte Erdoğan'ı siyasi otoriteden ayıran üç önemli başlık daha mevcuttur. Bunların ilki Erdoğan'ın dindar kimliğidir. Müslüman dünyasındaki algısı, taziye ziyaretlerinde Kuran'dan sureler okuması ve Külliye'den yayınlanan namaz kıldırma fotoğrafları, Erdoğan'ı aynı zamanda bir önder haline de getirmiştir. Bunun yanında Erdoğan'nın sahip olduğu entelektüel kişilik de ayrıca analiz edilmelidir. Konuşmalarındaki üslup ve okuduğu şiirler, ayrıca şiirlerini okumak için seçtiği isimler oldukça önemlidir ve sembolik bağlamda güçlü karşılığı mevcuttur. Türkiye'deki entelektüel ve aydın kesiminin de ciddi desteğine sahip olan Erdoğan'ın üçüncü farklı niteliği ise hem ifade ettiğim sınıflardan (entelektüel ve aydın) hem de sanat ve aktivist kesimlerinden aldığı destektir. Türkiye tarihinde Atatürk hariç hiçbir lider bu oranda ciddi bir desteğe sahip olmamıştır. İşte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yapmış olduğu "halkımı meydanlara davet ediyorum, ben halkın gücünün üstünde bir güç tanımadım" çağrısı bu bağlamda önemli bir karşılık bulmuş ve Türkiye halkı 15 Temmuz gecesi, liderlerinin çağrısını karşılıksız bırakmamıştır. Bütün bunlara karşın HDP'nin Eş Başkanlarından Selahattin Demirtaş'ın liderlik profili oldukça sorunlu hale gelmiştir. 6-7 Ekim olaylarındaki çağrısı ile Erdoğan'ın 15 Temmuz çağrısı aynı olguları barındırmamaktadır. Demirtaş'ın karizmatik niteliği 6-7 Ekim'de ve 15 Temmuz akşamı oldukça kötü sınavlar vermiştir. Kaotik dönemlerde bir kurtuluş reçetesi olarak sarılan liderlik vasfı, bu bağlamda Demirtaş'ın başarısızlığına işaret etmiştir.

SONUÇ

Güncel yaşamımızda önemli bir yeri olan sokakların zaman aralıklarında yeniden üretildiği tartışılmaz bir gerçektir. Bu üretim tabii ki sokaklardaki pratiklerden kaynaklanmaktadır. Sokağı bir direniş alanı olarak seçmek bazen kuralların dışına çıkmaya sebep olabilir ama bu eylem biçimi, sokakların özünden bağımsız olmamalı ve yaratıcı öğeler içeren pratiklere de sahip olmalıdır. Sokaklar ölümün değil, direnişin ve meydan okumanın yeridir. Sokakları ele geçirmek; kanın dökülmesi, parçalanmalar, tatmin edilen egolar ve bilgisizliğin kaynağı değil aksine yeni anlamların üretilmesi, paylaşımların artması, birlikteliklerin sağlanması ve tecrübe ile bilginin kaynağı olması anlamına gelmelidir. Bu bağlamda 15 Temmuz, sokak şuurunun yeniden inşa edildiği ve pratiğe geçirildiği bir dönem

olarak kabul görecektir. 15 Temmuz en önemli özelliği ise Müslümanların, yeni toplumsal hareketlere yaptığı katkıdır. Özellikle İran devriminden sonra Müslümanların gerçekleştirdiği en büyük sokak pratiği 15 Temmuz'dur. 15 Temmuz'da Müslümanlar kavramsal ontolojisi kendilerine ait olmayan demokrasi kavramına sahip çıkarak, aslında kendilerinden olmayana karşı ne kadar demokratik olduklarını ispatlamışlardır. 15 Temmuz, Avrupa'nın, Müslümanları uygar olmayan bir toplum biçimi olarak tanımladığı yüzyılımızda, Avrupa'ya uygarlık alameti olan demokrasi dersi vermiştir. Belki bu pratik, İslamcı Faşist iftiralarına da en güzel cevaptır. Sokakların garantisiz ve sosyal güvenceden yoksun insanların mekânları olmadığı bizzat Müslümanlar tarafından bütün dünyaya kanıtlanmıştır. Yeniden üretilen ve sahiplenilen sokaklar, öldürmenin değil yeniden varoluşun yaşam alanı rütbesini kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- BAUDRILLARD, J. (1997). Tüketim Toplumu, (Çev.) H. DEREÇAYLI – F. KESKİN, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAYAT, A. (2008). Sokak Siyaseti, (Çev.) Soner TORLAK, Phoenix Yayınları, Ankara.
- BOURDIEU, P. (1996). Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste, (Çev.) R. NİCE, London: Routledge.
- DİNCER, Ö. (2016). "Sokak Siyasetinin Bir Örneği Olarak Yüksel-Konur Sokaklar", İLEF Dergisi, 3(2): 53-77.
- HELLER, A.-FEHER, F. (1993). Postmodern Politik Durum, (Çev.) Ş. Osman AKINHAY, Öteki Yayınları, Ankara.
- LYOTARD, J.F., (1990). Postmodern Durum, (Çev.) A. ÇİĞDEM, Arı Yayınları, İstanbul.
- MOUFFE C. (1994). "Radikal Demokrasi: Modern mi? Postmodern mi?", Modernite Versus Postmodernite , Der: M. Küçük, Vadi Yayınları, Ankara.
- MURPHY, J. W. (1995). Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri, (Çev.) H. ARSLAN, Eti Yayınları, İstanbul.
- ÖCALAN, A. (2010) "Demokratik Özerklik", KOMÜNAR, Ağustos- Eylül-Ekim, 5(47), 3-11.
- SARUP M. (1995). Postyapısalcılık ve Postmodernizm, (Çev.) A.B.GÜÇLÜ, Ark Yayınları, Ankara.
- SENNETT, R. (2011). Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir, (Çev.) T. BİRKAN, Metis Yayınları, İstanbul.

AHLAKİ ÇÖZÜLME: 15 TEMMUZ ŞİDDETİNİ KOLAYLAŞTIRAN BAZI PSİKO-BİLİŞSEL MEKANİZMALARIN ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem GÜLMEZ

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
gulmezcigdem@gmail.com

ÖZET

15 Temmuz Darbe Girişimi'nin nedenleri, sonuçları kadar önemli olan bir diğer konu darbe teşebbüsünde aktif rol alan insanların psikolojileridir. Darbe girişimi sonrasında çeşitli mecralarda bu insanların dini değerlere bağlılıkları dikkati nazara alınarak masum insanların üzerine nasıl ateş açtıkları, ülkeyi nasıl kana buladıkları sorgulandı ve hala darbe girişimcilerinin dini bir kamuflaje bürünmüş zalim, vahşi, kan dökmeye meyilli insanlar olup olmadığı sorgulanmaya devam etmektedir. Darbe girişimcilerinin psikolojisini anlamak için ahlaki çözülme teorisi uygun bir kavramsal çerçeve sunabilir. Psikolog Albert Bandura'nın sosyal bilişsel kuram içinde geliştirdiği ahlaki çözülme, insanların ahlaki standartlarına aykırı davranışları zorlanmadan nasıl gerçekleştirdiğini açıklamaktadır. Teorinin ileri sürdüğü psiko-bilişsel mekanizmaları kullanarak insanlar kendilerini yeniden düzenleyebilmekte ve böylece suçluluk, pişmanlık duymaksızın toplum tarafından kabul edilen dini ahlaki değerlere aykırı bir biçimde davranabilmektedir. Darbe girişimcilerinin 15 Temmuz gecesi davranışlarına akabinde basına yansıyan sesli ve yazılı dokümanlara bakıldığında ayrıca dava sürecinde gösterdikleri hal ve tavırlar dikkate alındığında Bandura'nın kuramında ileri sürdüğü psiko-bilişsel mekanizmalarının çoğunu kullandıkları gözlemlenmektedir. Bu çalışmada 15 Temmuz darbe girişimcilerinin çoluk çocuk demeden masum insanların üzerine bomba yağdıran acımasız zalimlere nasıl dönüştüğü ahlaki çözülme teorisi çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar kelimeler: 15 Temmuz, darbe, ahlaki çözülme.

MORAL DISENGAGEMENT: ANALYSIS OF CERTAIN PSYCHO-COGNITIVE MECHANISMS FACILITATING THE VIOLENCE IN JULY 15

ABSTRACT

Another matter which is as important as the reasons and consequences of the coup attempt of July 15 is the psychology of people taking an active role in the coup attempt. Following the coup attempt, how these people opened fire on innocent people taking into account their faith in religious values and how they shed blood across the country were questioned in various media and it is still being questioned whether those who made the coup attempt are cruel, wild people who tend to shed blood and disguised under a religious camouflage. Moral disengagement theory might offer an appropriate conceptual framework in order to understand the psychology of those who made the coup attempt. Developed by Psychologist Albert Bandura under social cognitive theory, moral disengagement is a theory that explains how people carry out behaviors which are contrary to their moral standards easily. People may reconfigure themselves using the eight psycho-cognitive mechanisms put forward by the theory and this way act in contrary to religious moral values adopted by the society without feeling any guilt or regret. When the behaviors of those who made the coup attempt during the night of July 15 and their audio and written speech texts which appeared on the press thereafter are examined and their attitude and manners during the lawsuit process are taken into account, it is observed that they used most of these psycho-cognitive mechanisms. This study examines how those who made the coup attempt of July 15 become cruel savages who dropped bombs on innocent people indiscriminately of whether there were kids within the framework of the moral disengagement theory.

Keywords: July 15, coup, moral disengagement.

1. GİRİŞ

15 Temmuz 2016 gecesi, Türkiye Cumhuriyet tarihine en karanlık ve en kanlı gece olarak yazıldı. Kendini hizmet hareketi olarak tanımlayan yapının bir terör örgütü olduğu gerçeği çok acı biçimde öğrenildi. Bu örgüt, liderinin “Kendinizi belli etmeden devletin kılcal damarlarına kadar gireceksiniz” talimatı gereği uzun vadeli planlamalarla, ince stratejilerle Türk Silahlı Kuvvetleri başta olmak üzere emniyet, yargı, MİT gibi kurumlarda yuvalandı. Dini kisve altında sistemli biçimde gelişerek siyasi ve ekonomik bir güce ulaştı. Mit müsteşarı Hakan Fidan’ı tutuklama girişimi, Cumhurbaşkanını hedef alan 17-25 Aralık operasyonu, Adana’da Mit tırlarının durdurulması gibi olaylarla FETÖ seçimle iş başına gelmiş meşru hükümeti düşürmeye yönelik bir dizi faaliyette bulunurken ve bir taraftan da ülke yönetimindeki etkisini test etmeye çalıştı. FETÖ’nün ülkenin geleceği için tehdit oluşturan bu girişimleri karşılıksız kalmadı. 2013’ten itibaren FETÖ’ye bağlı mülki idari amirler tasfiye edilmeye, askeri yapılanma çözülmeye, yüksek yargı mensupları görevden alınmaya, MİT ve emniyetteki cemaat üyeleri azledilmeye başlandı. FETÖ yarım asırlık emeğinin boşa çıkması, kazanımlarının eriyip gitmesi korkusuyla harekete geçti. Kendine yönelen bu hamleleri durdurmak ve ülkenin yönetimini ele geçirmek için TSK içindeki bazı generallerin ve sivil işbirlikçilerinin tertibiyle 15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştirdi.

Halkın direnişiyle engellenen 15 Temmuz darbe girişiminde yüzlerce insan katledildi, binlerce insan yaralandı ve milyonlarca insan ağır bir travma yaşadı. 15 Temmuz 2016’dan bu güne darbe girişimi ülkenin değişmez gündemi oldu. Darbe girişimine götüren süreçler, kalkışma gecesi yaşananlar, darbe girişiminin sonuçları çeşitli platformlarda çok yönlü tartışıldı ve tartışılmaya devam edecek. Zihinleri zorlayan önemli konulardan biri de darbeye teşebbüs eden FÖTE mensuplarının nasıl bir ruh haline sahip olduğu idi. O gece karşı karşıya kalınan darbeci profilleri büyük bir şok yaşattı. Örgütü yakından takip edenler, onun ülke için tehlikesini yazıp çizenler bile muhtemelen bu kadarını tahmin edemiyordu. Nasıl oldu da hizmete adanmış “iyi çocuklar”, silah arkadaşlarına, korumakla vazifelendirildikleri halka karşı kurşunları, bombaları acımasızca yağdırabildi? 15 Temmuz, örgüt üyelerinin yaşadığı “toplu cinnet”in mi yoksa soğukkanlılıkla tasarlanmış bir vahşet planının sonucu muydu? FETÖ mensupları, kişiliksiz, öz-güvensiz, paranoyası yüksek, yeri zamanı geldiğinde kendilerine verilen görevi yerine getirmek üzere robotlaşmış varlıklar mıydı ya da terörist kişiliklerini din kamuflajı altına gizlenmiş caniler miydi? Yıllarca dini diline dolamış bu insanlar gerçekten Allah korkusu taşımayan, ahlaki değerlerden yoksun, vicdansız varlıklar mıydı? FETÖ üyelerinin psikolojik gerçekliklerine ilişkin pek çok soru o gecedeki beri dillere pelesenk oldu.

Taraftarlarınca cemaat, hizmet ne denirse densin Fethullah Gülen liderliğindeki bu yapının bir terör örgütü olduğu hukuken ve toplumsal olarak kabul edildi. Ancak FETÖ ne bilinen silahlı terör örgütlerine benzemekte ne de FETÖ teröristlerinin davranışları bilinen terörist davranışları ile kıyaslanabilmektedir. Tüm sınırlılıklarına rağmen örgüt mensuplarının psiko-sosyal durumunu anlamak için terörist davranışlarını açıklamaya çalışan teorilerden istifade edilebilir.

Araştırmacıların “teröristleri terörist yapan nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar genel olarak iki kategoriye indirilmektedir. Birincisine göre insanların kişilik yapısındaki, duygu durumlarındaki bozukluklar terörist olmalarının nedenidir. İkincisine göre ise teröristler zihinsel ve duygusal olarak gayet normal insanlardır, durumsal nedenlere bağlı olarak terörist olurlar. Erken tarihli çalışmalar terörizmin dramatik sonuçları ile bağlantılı anormal davranışların belirli kişilik ve zihinsel bozuklukların sonucu olması gerektiğini varsayarak bireysel özelliklere odaklandılar. Ancak terörizm araştırmaları yalnızca ruhsal bozuklukları olan insanların terör eylemleri gerçekleştiği tezini çürütürken sabit, anlamlı, geçerli bir terörist profili de ortaya koyamamıştır. Psikopatoloji ile terörizm arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar, zihinsel hastalıkların ve anormalliklerin terörist davranışı ortaya çıkaran kritik faktörler olmadığı sonucunda neredeyse ittifak halindedir (Borum, 2004). Terör eylemleri genellikle kasıtlı (dürtüsel değil), planlı ve araçsaldır. Ayrıca ideolojilerle (politik, dini vb.) haklılaştırılır ve daima bir grubun veya çoklu aktörlerin/destekçilerin varlığını gerektirir (Borum, 2010).

Teröristlerin anormal, psikopat insanlar olmadığını kabul eden sosyal psikologlardan biri de Albert Bandura’dır. Bandura’nın sosyal bilişsel kuramına dayalı olarak ortaya koyduğu ahlaki çözülme kuramı (1990a, 1991, 2002, 2015) teröristlerin psikolojisini ve eylemlerini anlamakta uygun bir kavramsal çerçeve sunmaktadır (1990b, 1999, 2004, 2006, 2015). Ahlaki çözülme, insanların kendilerini belirli durum ve koşullar altında ahlaki standartlara aykırı şiddet vb. gayri ahlaki davranışları yapmaya bilişsel olarak nasıl ikna ettiğini açıklar.

Ahlaki çözülme terörü doğuran nedenleri, gelişimini açıklamaktan çok terör eylemlerini motive eden bilişsel boyutlara işaret etmektedir. Kuşkusuz hiçbir kuramsal perspektif karmaşık yapıya sahip terör şiddetini tüm boyutlarıyla tek başına açıklayamaz. Ancak terör eylemcilerinin sosyal bilişsel süreçlerinin anlaşılması terör eylemlerinin anlaşılmasında yardımcı olabilir (Bandura, 1990b). Bu nedenle söz konusu çalışmada 15 Temmuz darbe girişiminde bulunanların uyguladıkları kontrolsüz terör şiddetinin nasıl ortaya çıktığı Bandura’nın ahlaki çözülme kuramı çerçevesinde ele alınacaktır. Ankara Başsavcılığı tarafından hazırlanan, en geniş iddianame özelliği taşıyan Akıncı İddianamesindeki (Tarih 31 Mart 2017, Sayı: E.2017/10698) darbe girişiminde bulunan şüphelilerin ifa-

delerinden hareketle bu çalışmada 15 Temmuz gecesinde ortaya çıkan vahşette ahlaki çözülmenin izi sürülecektir.

2. AHLAKİ ÇÖZÜLME NEDİR?

Saldırganlık ve şiddet konularında 1950'lerden beri araştırmalar yapan ünlü sosyal psikolog Albert Bandura, şiddet ve saldırganlığın araçsal olduğu tezini savunur. Ona göre patolojik rahatsızlıklara sahip insanların dışında kalan normal insanlar sosyalleşme süreci içinde topluma uyumu gerçekleştiren, davranışlara rehberlik eden ahlaki standartları kazanırlar. İnsanların ahlaki standartlara uygun davranışlar sergilemesi toplum tarafından pekiştirildiği kadar, bireyin kendisi tarafından da pekiştirilir. İnsanların ahlaki standartlarına uygun davranışta bulunması toplum tarafından ödüllendirildiği kadar bireyin kendisi tarafından da öz-memnuniyet, öz-saygı gibi duygularla ödüllendirilir. Ancak insanlar ahlaki standartlarına uygun davranışta bulunmazlarsa standartlarından sapmış davranışlar için toplumsal yaptırımların yanı sıra öz-kınama, ayıplama gibi öz-yaptırımlara maruz kalır. Toplumsal yaptırımlara kıyasla davranışı kontrol etme gücü daha fazla olan öz-yaptırımların (öz-kınama, öz-ayıplama) örseleyici etkisi daha ağırdır ve birey öz-yaptırımlara bağlı suçluluk ve pişmanlık duyguları ile baş etmek zorunda kalabilir. Bu nedenle Bandura normal insanların meşrulaştırmadıkları müddetçe şiddete başvurmayaacağını ileri sürer (1991).

Ahlaki standartların kazanılmış olması ne yazık ki otomatik bir biçimde ahlaki davranışları doğurmaz. Hemen herkesin kendi hayatında ve çevresinde gözlemlediği en yalın gerçek ahlaki değerlerle pek çok davranışın çelişmekte olmasıdır. Klasik tutum teorilerine göre çelişki rahatsızlık yaratır ve bu çelişkiyi azaltmak için davranışta ya da değerlerde değişim yapılmalıdır. Ancak Bandura bu görüşe katılmaz. Ona göre insanlar ahlaki değerlerini terk ederek, kişilik yapılarını değiştirerek şiddet makinasına dönüşmez. Onlar çeşitli psikobilişsel mekanizmaları kullanarak ahlaki standartları ihlal eden yaralama, öldürme, alıkoyma, gasp vb. gibi gayri ahlaki şiddet davranışlarında bulunurlar. Bandura ahlaki standartlardan çözülmeyi sağlayan sekiz psiko-bilişsel mekanizma tanımlamıştır. Bunlar; ahlaki haklılaştırma, avantajlı kıyaslama, örtmece dil, davranışın sonuçlarını çarpıtma/minimize etme, sorumluluğun yer değişmesi, sorumluyu yayma, dehümanize etme ve suç atfetmedir. Ahlaki haklılaştırma, ahlaki değerlerle çelişen davranış toplumsal, dini, ahlaki amaçlara hizmet edecek biçimde bilişsel olarak yeniden yapılandırılarak bu davranışa bireysel ve toplumsal açıdan kabul edilebilir bir statü kazandırmaya çalışmaktır. Örtmece dil, gayri ahlaki bir davranış daha yumuşak nötr ifadelerle karşılayarak, çirkin davranışın algı merkezi üzerindeki olumsuz etkisini azaltma gayretidir. Avantajlı kıyaslama ahlaki

olmayan bir davranışı daha kötü bir davranışla kıyaslayarak önemsizleştirmektir. Davranışın sonucunu çarpıtma veya minimize etme ise menfur davranışın neden olduğu sonuçla yüzleşmekten kaçarak onu küçümsemektir. Sorumluluğun yer değiştirmesi, otorite figürlerine ve durumsal faktörlere sorumluluğu yükleyerek kişisel sorumluluktan kaçmadır. Sorumluluğun yayılması, işin paylaşılması ile sorumluluğu da paylaşarak ahlaki olmayan davranış ve onu yapan kişi arasındaki bağın zayıflatılmasıdır. Dehümanize etme, zarar verilen kişinin insani vasıflarını yok sayarak, ona hayvan veya eşya gibi davranmaktır. Suç atfetme ise, gayri ahlaki davranışa kurbanın veya çevresel koşullarının neden olduğunu iddia ederek temize çıkmaya çalışmaktır (1990a, 1991, 2002).

Bandura'ya göre (1990) bu sekiz psiko-bilişsel mekanizma ahlaksız bir davranış ile davranışı yapan kişi arasındaki bağı zayıflatır. Bu bağ zayıflamadan insanların değerlerine aykırı biçimde davranmaları içsel bir çatışma doğurur. Kişinin sapma davranışına yönelik içsel yaptırımları kuvvetli ise değerlerine uygun biçimde davranma olasılığı yüksektir. Ancak dışsal tahriklerle baş edebilecek kadar öz-yaptırımlar güçlü değilse, ahlaki değerlere aykırı olan davranış kişinin kendisinin, bağlı bulunduğu grubun çıkarlarına hizmet ediyor ve önemli kazançlar sağlıyorsa ahlaki değerlerden seçici bir şekilde uzaklaşma gerçekleşebilir. Terörist şiddet eylemlerini gerçekleştiren kişilerin de değer ve davranış bağına kuvvetli biçimde kuracak öz-düzenleme süreci zayıflamıştır. Şiddet eylemlerini rahatlıkla yapabilenler bu davranışlara karşı öz-yaptırımlar (kınama, ayıplama) uygulayamaz. Ahlaki bir ilkeyi ihlal etmenin doğuracağı suçluluk ve huzursuzluk, vicdan azabı gibi duygular zayıflar veya hiç ortaya çıkmaz. Böylece kişi eylemi ve kendisi arasına mesafe koyarak kendine karşı öz-saygısını yitirmeden bir diğer ifade ile ahlaklı olduğu düşüncesinde sarsılma yaşamadan ahlaka aykırı davranışları yapabilir.

3. 15 TEMMUZ ŞİDDETİ VE AHLAKİ ÇÖZÜLME

15 Temmuz başarısız darbe girişimini gerçekleştiren kişilerin tamamının FE-TÖ'den olup olmadıkları zihinlerde soru işareti olarak kalsa da, planlayıcı ve uygulayıcı aktörlerinin önemli bir kısmının bu örgüte mensubiyeti noktasında kamuoyunun büyük bir kesiminin şüphesi kalmamıştır. Yıllarca hizmet cemaati olarak bilinen bu örgüt, elemanlarını neredeyse çocuk denilebilecek çağlarından itibaren devşirme usulüyle bünyesine katmıştır. Örgüte katılan çoğunlukla fakir Anadolu çocuklarının sosyalleşme sürecinde herkes kadar ahlaki standartları kazanmış olduklarını düşünmemeye bir sebep yoktur. Öldürme, başkasının canına, malına zarar verme, eziyet etme, haksız kazanç sağlama, insanların haklarını ihlal etme vb. davranışların ahlaka aykırı olduğunu, bunların dinen de kabul

edilemez davranışlar olduğunu herkes kadar FETÖ mensupları da bilmektedir. Ancak bu durum 15 Temmuz gecesi ortaya koydukları vahşet ve daha öncesindeki yaptıkları sayısız hukuksuz davranışlara engel olmamıştır. Öte taraftan bu insanlar ahlaki değer yargılarının, kişilik yapılarının veya saldırganlık dürtülerinin değişmesi ile suç makinasına dönüşmemiştir. Aksine gerek önemli pozisyonlarda etkin güce ulaştıktan sonra yaptıkları hukuksuzlukları gerekse 15 Temmuz gecesi ortaya koydukları şiddeti ahlaki değerleriyle seçici bir şekilde bağlarını kopararak gerçekleştirdiler. FETÖ üyeleri ahlaki çözülme mekanizmalarının pek çoğunu kullanarak işledikleri suçu kendilerince meşrulaştırmış, suç eylemlerini meşrulaştırmaları da beraberinde neden oldukları kötülüklerin sorumluluğundan, suçluluk, pişmanlık ve vicdan azabı gibi duygulardan kaçmalarını sağlamıştır.

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'nın hazırladığı Akıncı Üssü İddianamesinde ki ifadelerle yakından bakıldığında Bandura'nın ahlaki çözüme mekanizmaların en az altısının kullanıldığı rahatlıkla tespit edilebilir. Aşağıda tespit edilen bu psiko-bilişel mekanizmalara sıra ile yer verilecektir.

3.1. Ahlaki Haklılaştırma

Ahlaki çözülme kuramına göre normal insanlar kendilerini haklı görmedikleri sürece şiddet eylemlerine başvurmazlar. Gayri ahlaki davranışlar dinler, ideolojiler kullanılarak bilişsel olarak yeniden yapılandırılır ve bu davranışlar ahlaki bir hedefe hizmet edecek biçimde sunulur. Bandura(2015) haklılaştırma için kullanılan bahanelerin çok çeşitli olduğunu bunların önemli bir kısmının kutsal gerekçeler olduğunu, bir kısmının ise seküler olduğunu ifade eder. Kutsal haklılaştırma sürecinde dinlerden yararlanır. Kutsal haklılaştırmada insanlar Tanrının isteklerini yerine getirmek, ahirette şehit mertebesine erişmek için şiddeti kullanır. Seküler haklılaştırma ise sonuçsallıkla ilişkilidir. Seküler yönelimli teröristler, baskıcı sosyal uygulamaları sonlandırmayı, zalim rejimleri devirmeyi böylece insanların hayatlarını iyileştirmeyi amaçlarlar. Bunlar gerçekleştirecekleri müreffeh sosyal düzene kıyasla neden oldukları zararın büyük olmadığını düşünürler. Haklılaştırma sürecinde şiddet inkâr edilip yadsınmaz ancak yüce değerlere hizmet ettiği gerekçesiyle haklılaştırılır. Bandura(1991), insanların öldürmenin ahlaki değerini bilişsel olarak yeniden yapılandırarak acımasız, usta katillere dönüştüklerini ifade etmektedir. İnsanlığın şiddet tarihi saldırganlık dürtülerini kontrol edemeyen psikopatlar, sosyopatlar tarafından değil, dinler, ideolojiler, milli zaruretler adına kan döken normal insanlar tarafından yazılmıştır.

FETÖ mensuplarının vatan, millet, demokrasi, din gibi değerler adına haklılaştırma çabası darbede, KPSS gibi çeşitli sınavlarda soruların çalınmasında, orduda, emniyette ve çeşitli kamu kurumlarının yanı sıra özel alanlarda insanlara

yapılan her tür haksız ve hukuksuz uygulamada kendini göstermiştir. FÖTE hem kutsal haklılaştırma araçlarını hem de seküler haklılaştırma araçlarını kullanmıştır. FETÖ bu araçlardan özellikle dini istismar etmiştir. Laiklik tartışmalarının alevli olduğu, dindar çevrelerin değerlerine uygun biçimde kamusal yaşamda görünür olmalarının önüne geçildiği dönemleri FETÖ bir fırsata çevirmiştir. Örgüt üyelerini dinle zehirlemiş ve onları eğitim, ordu, emniyet, yargı her alanda haksızlık içeren ne yapıyorsa İslam'ın zaferi, Müslümanların özgürce yaşayabilmesi, gelecek güzel günler adına yapıldığına inandırmıştır (Yıldırım, 2016).

Akıncı Üssü İddianamesinde şüpheli Ali Pehlivan'ın bir diğer şüpheli Gökhan Şahin Sönmezafeş'le ilişkili olarak söylediklerine göz atıldığında dini sembollerin nasıl istismar edildiği açık biçimde görülebilir. Ali Pehlivan ifadesinde 10 Temmuz 2016 gecesini Gökhan Şahin Sönmezafeş'in kendini çağırdığını ve Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın hikayesini anlattığını ardından da duyduklarını kimse ile paylaşmamaya yemin ettirdiğini söylüyor. Pehlivan:

Sönmezafeş, “.....Bana güveniyor musun dedi ben de güveniyorum dedim. Daha sonra bana sana bir hikaye anlatacağım dedi. Bunun üzerine bana Hz. Hızır ile Hz.Musa'nın hikayesini anlattı. Hz.Hızır ile Hz.Musa'nın yaptığı yolculuğu anlattı. Hz.Hızır'ın gemiyi batırmasını, bir duvarı yıkmalarını anlattı ve bu eylemlerin arka planında neler olduğundan bahsetti. Hikayenin tamamını hatırlamıyorum. Hikayenin sonunda bana hiçbir şeyi olduğu gibi görme, her şeyin bir arka planı vardır şeklinde şeyler söyledi.”.

Kur'an'da Kehf Suresi'nde anlatılan bu kıssaya göre Allah'ın rahmet verdiği, ilim öğrettiği bir adam ile Hz. Musa arkadaşlık eder, ona öğretileni öğrenmeye talip olur ve adam buna güç yetiremeyeceğini, iç yüzünü bilmediği şeylere sabredemeyeceğini bildirir. Hz. Musa sabredenlerden olacağını söyler ve yolculukları başlar. Yolculuk sırasında yaşanan her hadisede (adamın gemiyi delmesi, küçük bir çocuğu öldürmesi, yıkık bir duvarı onarması) Hz. Musa bunları neden yaptığını sorgular. Adam sana sabredemezsin demedim mi diyerek yollarını ayırır. Ayrılırken zahirde kabul edilemez şeylerin batını anlamları Hz. Musa'ya açıklar. Bu örnekte görüldüğü gibi FETÖ dini değerleri ve sembolleri taraftar toplama, destekçilerini artırma ve onaylanma ihtiyacı ile şiddeti meşrulaştırmak için istismar edip, kullanmıştır. Yine savunmasında darbeye görev alması için komutanı tarafından ikna edildiğini ileri süren şüpheli Müslim Macit şu ifadeleri dile getirmektedir.

“Yarın üstte farklı bir hareket olacak.....siz bu günler için yetiştirildiniz. Verdiğimiz emeğin karşılığını ödeyeceksiniz. Ben bu güne kadar savaşı bir gün olmasını bekliyordum. Vatan için bunu yapmamız lazım.”

Şüphelinin komutanının ağzından aktardığı bu cümleler FETÖ mensuplarının kendilerini bir davaya adadıklarını, bu dava uğruna savaşı göze aldıklarını ve vatan değerini kullanarak savaşı meşrulaştırmaya çalıştıklarını örneklemektedir. Vahşet, örgütün kendi çıkarlarına hizmet ederken, vatan gibi değerler altında ise kutsallaştırılmaktadır.

15 Temmuz darbe girişimcilerin şiddeti kutsal değerlerle haklılaştırma gayretine seküler haklılaştırma da eşlik etmiştir. Modern Türkiye tarihinde yapılan darbelerin resmi gerekçeleri çoğunlukla vatanın bölünmez bütünlüğünü, istiklalini, cumhuriyeti korumak olmuştur. 15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştiren FETÖ mensubu subaylarının da benzer gerekçeleri kullanarak darbeyi haklılaştırmaya çalıştığı 15 Temmuz gecesi TRT’de okuttukları darbe bildirisinde görülmüştür. Yıllardır dinden beslenerek varlığını tahkim etmiş olan FETÖ, TRT de okuttuğu darbe bildirisinde geçmiş darbelerde kullanılan seküler, laik dili taklit ederek yönetime muhalif kesimlerin de desteğini almaya çalışmıştır.

“Sistematik bir şekilde sürdürülen anayasa ve kanun ihlalleri; devletin temel nitelikleri ve hayati kurumlarının varlığı açısından önemli bir tehdit haline gelmiş, Türk Silahlı Kuvvetleri dahil olmak üzere devletin tüm kurumları ideolojik saiklerle dizayn edilmeye başlanmış ve dolayısıyla görevlerini yapamaz hale getirilmiştir. Gaflet ve dalalet ve hatta hıyanet içerisinde olan cumhurbaşkanı ve hükümet yetkilileri tarafından; temel hak ve hürriyetler zedelenmiş, kuvvetler ayrılığına dayalı, laik ve demokratik hukuk düzeni fiilen ortadan kaldırılmıştır...Türk Silahlı Kuvvetleri, “yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesinden hareketle; vatanın bölünmez bütünlüğünü, milletin ve devletin bekasını devam ettirmek, cumhuriyetimizin kazanımlarının karşı karşıya kaldığı tehlikeleri bertaraf etmek...maksadıyla yönetime el koymuştur.

Bandura şiddet içermeyen yolların başarısız olacağına inanıldığında, yani şiddetten başka çıkar yolun olmadığı düşünüldüğünde şiddetin ahlaki olarak kabul edilmesinin de kolaylaştığını belirtmektedir (1990: 20). Darbenin ayak sesinin bile halkı korkutmaya, evinin köşesine çekmeye yeteceğine inan darbe tertipçileri ve aktörleri ülkeye kolaylıkla hâkim olacaklarını düşünmüşlerdir. Şüpheli Veysel Kavak’ın kayıt özellikli dâhili telefonda yaptığı bir görüşmede kullandığı şu ifadeler bunu desteklemektedir. “Başka çare şansımız yok komutanım, şey yapamaz artık

komutanım” dediği, şey yapacağından kastın; bombalama faaliyeti olduğu iddianamede yer almıştır. Darbeciler halkın beklemedikleri direnişi karşısında şaşkına dönmüşlerdir. Bu beklenmedik direniş darbe girişimcilerinde engellenme durumu yaşatırken, insanların üzerine yağdırdıkları bombaları “başka çare yok” diyerek haklılaştırmaya çalışmışlardır. Darbenin başarıya ulaşamayacağını fark etmelerine rağmen özellikle 16 Temmuz gecesi saat üçten sonra yoğunlaştırdıkları saldırılar haklı çıkma arzularının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Örgüt yaptığı her tür hukuksuz, gayri ahlaki davranışı vatanın, milletin, dinin, ahlakın hizmetine olduğu aldatmacası içinde olmuştur. Akıncı Üssü İddianamesine giren şüpheli itiraflarında sıkça bu türden ifadelerle karşılaşılmaktadır. Örneğin şüphelilerden Uğur Bozkurt savunmasında abilerin;

“Hükümetin haksızlığını, hırsızlığını ve yolsuzluğunu kendilerine anlatılıp, KPSS soru hırsızlığında siyasetin gerekli olduğunu, kendileri gibilerinin bu sınavda bir yerlere gelerek daha faydalı hizmetler verileceğini söylendiğini”.

dile getirmiştir. Görüldüğü gibi FETÖ mensuplarının zihninde “faydalı hizmet sunmak” ahlaki bir hedef olarak algılandığında bu hedefe ulaştıracak her tür gayri ahlaki yol ahlaklaşmıştır.

3.2. Avantajlı Kıyaslama-Örtmece Dil

Ahlaki olmayan bir davranışı rasyonelleştirmede kullanılan bir diğer bilişsel mekanizma avantajlı kıyaslamadır. Kötü bir eylem daha kötü bir eylem ile kıyaslanır, daha kötü eylemin gölgesinde kalan az kötü eylem masum bir görünüm alır. Şiddet uygulayıcıları düşman olarak gördükleri kişilerin davranışları ile kendi davranışlarını kıyaslar, düşmanlarının davranışlarını vahşet kendilerinin davranışları küçük ihlaller ya da meşru müdafaa olarak görürler (Bandura, 1991). Akıncı Üssü İddianamesine yansıyan ifadelere başvurulduğunda darbe girişimcilerinin avantajlı kıyası kullanarak ahlaki standartlardan uzaklaştıkları izlenmektedir. Nitekim darbe girişimcileri darbeyi yapmak zorunda olduklarına, bunu yapmazlarsa kendilerinin sonunun bütünüyle geleceğine, toptan ihraç edileceklerine inanmışlardır. Kısaca kendilerine yapılan zulümle kıyaslandığında darbeyi yapmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Darbe girişimcilerinin 15 Temmuz gecesinde insanların üzerine vahşice kurşunları yağdırırken de avantajlı kıyaslamayı yaptıkları görülmektedir. Darbe girişimcilerinin tapelerinde şu ifadeler yer almıştır.

“.....biz ateş açarsak 3 -5 kişi vururuz. Ama içeri girerlerse engelleyemeyiz. Bizimle çatışmaya girebilirler. Acımak yok. Acınacak hale düşmeyin.”

Örtemeci etiketleme dili kullanarak şiddeti meşrulaştırma mekanizmasıdır. Ahlaki ilkelerle çelişen eylemler olumsuz çağrışımlar doğurmayacak biçimde yeniden adlandırılarak kabul edilebilir hale getirilebilir. Düşüncelerin dili biçimlendirme gücü kadar dilin de düşünceleri etkileme gücü vardır. Bandura'ya (1991, 2002) göre şiddet eylemleri kapalı, muğlak ve soft ifadelerle maskelendiğinde insanların zihninde makul davranışlara dönüşebilir hatta ahlaki bir nitelik kazanabilir. Güçlü metaforlarla dilin meşrulaştırıcı gücü artırılabilir. Hiçbir terör örgütü kendini terör örgütü olarak tanımlamaz. Terör örgütleri kendilerini özgürlük savaşçısı olarak tanımlarlar. Askeri sistemler tarafından savaşlarda öldürülen masumlar ikincil zarar olarak isimlendirilir. Bedenleri paramparça edilen masum insanlar katledilmez, sadece hedefler vurulur. İnsanlar canlı bir varlık olmaktan çıkar ıskalamaması gereken hedefe dönüşür. Bosna Savaşında Sırpların zihinlere kazıdığı biçimiyle vahşet “etnik temizlik” olur. Darbe girişimcilerinden birinin 15 Temmuz gündüzünde Akıncı Üssü'nde yemek, temizlik hazırlıklarını kontrol ederken kullandığı ifadeler Sırpları aratmayacak cinstendir. Akıncı Üssü'nün temizlik işlerinden sorumlu şüphelilerden Recep Ulu ifadesinde şüpheli komutanlardan İlker Haznedar'ın üssün yemekhanesinde darbe akşamında diğer misafirleri karşılamak üzere gereken yemek ve temizlik hazırlıklarını kontrol ettiğini ve ardından öğleden sonra da kendilerinin temizliğe başlayacaklarını söylediğini dile getirmektedir. FETÖ darbe girişiminde kendini Yurtta Sulh Konseyi olarak adlandırmıştır ki bu da örtmeci etkiletmeyi ustalıkla kullandıklarının en iyi örneğidir.

İddianamede emniyet, yargı gibi kritik kurumlara hazırlanacak öğrencilere sınavlarda çıkacak soruların önceden verildiği bunun da örgüt jargonu içinde “fetih okutmak” olarak isimlendirildiği yer almaktadır. Fetih okutmak, “Sınavda çıkacak soruların öğrencilere okutulup, ezberletilmesi” demektir. Görüldüğü gibi açık bir hırsızlık örtmeceye başvuru olarak meşru bir eyleme dönüştürülmeye çalışılmaktadır.

3.3. Sorumluluğu Yayma ve Sorumluluğun Yer Değişmesi

Gruba dâhil olma insan hayatının en temel unsurlarındandır. Araştırmacılar gruba dâhil olma gereksiniminin doğuştan geldiğini ileri sürmekte ve evrimsel açıdan grup ilişkisi kurmanın hayatta kalabilmek için önemli olduğunu belirtmektedirler. Gruplar, bireyin kimliğini inşa etmesinde etkili olmakta ve oluşturdukları normlarla bireye yapmaları gereken veya kaçınmaları gereken davranışları belirleyerek istikamet sağlamaktadırlar. Ayrıca gruplar üyelerinin grup içindeki sosyal rollerini net bir şekilde tanımlamakta, bu rollerin üyelerce benimsenmesini ve üyelerin bunlara uygun şekilde davranmasını beklemektedir. Grubun beklentile-

rini birey karşılayamazsa grup yaptırımlar uygulamakta veya bireyi grubun dışına itmektedir. Ancak grup rolüne fazla kapılma kimliksizleşme ve kişiliksizleşme doğurabilmektedir (Aronson, Wilson, Akert, 2010). FETÖ hiyerarşik bir ilişkinin, katı kuralların ve gizliliğin hâkim olduğu bir yapıdır. Bu nedenle örgüt mensuplarını sert bir disiplin içinde tutarken, kişinin kendi davranışlarını gözlemesine, ahlaki standartları ile uyumlu hale getirmesine veya uyumsuzluk söz konusu olduğunda öz-yaptırım uygulamasına engel olmaktadır. Örgüt içinde bireyin kendini değil, örgütün bireyi kontrolü esastır. Örgüte kabul olan her kişi dokuz maddelik yemini ederek¹ zihnin, davranışlarının kontrolünü örgüte bırakmıştır. Bu nedenle örgütün aldığı karardan karara uyan birey değil örgüt sorumludur.

Bandura'nın ahlaki çözülme mekanizmalarından bir diğeri sorumluluğun yayılmasıdır. Sorumluluğun yayılması ahlaki ilkelerle uyuşmayan davranışlara karşı konulacak öz-yaptırımları zayıflatır ya da yok eder. Terör eylemleri grupça gerçekleştirilir ve işbirliğini gerektirir. Büyük bir vahşetin küçük bir parçasından sorumlu olan kişiler yaptığı işten dolayı suçluluk ve pişmanlık duymaz. Yapılan iş ve işin sonucu arasında doğrudan bağlantı kurulmadığında ahlaki çözülme daha kolay gerçekleşir. İşin paylaşılması ile sorumluluk da paylaşılır. Herkesin sorumlu olduğu bir yerde hiç kimse sorumlu değildir (Bandura, 1990). FETÖ mensupları da işledikleri zalimliklerin sorumluluğunu yaymıştır. 15 Temmuz gecesi Yurtta Sulh Konseyi etiketi dışında hiçbir şahıs veya komuta kademesi kendini göstermemiştir. Bu paravan etiket altında sorumluluk yayılmıştır. Sivil veya asker şüphelilerden bir iki kişi dışında hiç kimse darbe girişiminin sorumluluğunu üstlenmemiş, emir verdiğini kabul etmemiştir. Sanki o gece tankları insanların üzerine görünmeyen varlıklar sürmüş, savaş uçaklarından bombaları uzaylılar atmıştır.

En çok kullanılan ahlaki çözülme mekanizmalarından biri de sorumluluğun yer değiştirmesidir. Bandura'ya (1990b, 1991) göre insanlar belirli bir işi yapma veya yapmama konusunda etkin rollerinin olmadığını düşündüğünde, davranışın

¹ Fetö terör örgütü giriş yemini: "Gücüm yettiği kadar Kuran'ı hayatıma gaye edineceğime, Kardeşlerime karşı sadakat izinde bulunacağıma, Halkın ve talebe arkadaşların izzet ve onurlarını izzetim ve onurum kadar yükseltmeye çalışacağıma, Kusurlarımın hatırlatılması karşısında memnuniyet ihzar edeceğime, Dahilden ve hariçten gelen bilumum taarruz ve tenkitleri, 'nefsime yapılmış' gibi 'ret' edeceğime, Bilumum karar listesindeki esaslara riayette bulunacağıma, Hizmet adına uhdeme aldığım vazifeleri veya kararlar bana tahmil edilen mükellefiyetleri, 'itirazsız' yerine getirmeye çalışacağıma, Kuran'a sadakatten hiçbir surette ayrılmayacağıma, Münferit hareket edip bu kararlara muhalif davrandığım an, ihtiyarım ile bu kadrodan kendimi iskat edip, 'herhangi bir talebe gibi' dershane vazifeme devam edeceğime, Vallah-Billah kasemleriyle yemin ediyor ve bu yeminin 'La Yen Kati' olmasına, 'Cenab-ı Hakkı istihadda' bulunuyorum." (TC. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Akıncı Üssü İddianamesi, 2017)

sorumluluğunu çeşitli otorite figürlerine ya da durumsal faktörlere yüklediklerinde ahlaki standartlara aykırı biçimde davranmakta zorlanmamaktadır. Sosyal psikoloji tarihine dünyayı sarsan deney olarak geçen Milgram'ın (1974) ünlü itaat deneyi, insanların sorumluluğu otoriteye yüklemelerinin ahlaki ilkelerine aykırı biçimde davranmalarını nasıl kolaylaştırdığını en çarpıcı biçimiyle göstermiştir. Milgram, Nazi savaş suçlusu Adolf Eichmann ve diğer yoldaşlarının otoriteye boyun eğen verilen emirleri yerine getiren uysal memurlar olup olmadıklarını test etmek için bir deney düzenledi. Çünkü bu suçlular kendilerini "biz sadece bize verilen emirlerini yerine getirdik diyerek" savunmuşlardı. Milgram yaptığı deneyde² vicdan ve otorite arasında bir çelişki yaratmış sonuçta ise ne yazık ki otorite kazanmıştır. Deney sıradan insanların bir işin sorumluluğunu otoriteye yüklediklerinde kendilerini kısıtlayan ahlaki bağların zayıfladığını göstermişti.

15 Temmuz darbe girişiminde rol alan kişilerin sadist canavarlar olmadığını, Fethullah Gülen'in otoritesine sıkı sıkıya bağlanmış davranışlarını ahlaki standartlarına göre yargılama yetileri zayıflamış kişiler olduğunu söylemek daha sağlıklı olabilir. Çünkü bu kişileri anormal insan psikolojisi kategorisine dahil ederek yapılan her değerlendirme onların zavallı kurbanlar olarak görülmesine yol açabilir. Nitekim 15 Temmuz gecesi masum insanların üzerinde tankları süren, F-16'lerden bomba yağdıran katiller savunmalarda bu algıyı oluşturmak için büyük bir çaba sarf etmektedir. "Özel Kuvvetler Komutanlığı tarafından tevdi edilen terör saldırısına karşı Genelkurmay'ın güvenliğini temin için emir komuta içinde verilen görevi icra ettim.", "Ben FETÖ'cü değilim. Sadece Genelkurmay Başkanlığı tarafından verilen yazılı emri uyguladım. Anayasanın koyduğu düzeni ortadan kaldırmaya ve bu düzen yerine başka bir düzen yerine geçirmeye teşebbüs etmedim.", "Ben sadece aldığım emirleri uyguladım. Emirleri de resmi sıralı amirlerimden aldım." gibi iddianameye giren ifadeler Eichmann vari bir savunmayla şüphelilerin sorumluluktan kaçmaya çalıştıklarını göstermektedir. Bu menfur

² Milgram, Yale üniversitesinde gerçekleştirdiği deneyde sıradan, ruh sağlığı normal insanların deney gözlemcisinden aldıkları talimatlara uyararak hiç tanımadıkları insanlara ne kadar acı çekebileceğini ortaya koydu. Deneyin esas amacı manipüle edilerek cezanın öğrenme üzerinde etkisinin test edileceği, deneyde öğretmen rolünü alan deneğin öğrenci rolündeki kişiye bilmediği her soruya karşılık elektroşok vermesi gerektiği söylendi. Deney sonucuna göre deneye katılan insanların %65'i, 45 volttan başlayarak 450 volta kadar deney gözlemcisinin talimatları ile öğrenci rolündeki kişiye (gerçek bir elektroşok yoktu ancak öğretmen rolündeki kişi var olduğuna inandırılmıştı) elektroşok vermişti. Deneklerin verdikleri elektroşok ahlaki değerlerini açıkça ihlal etmesine rağmen, denekler iyi bir şey yaptığına inandıkları deney gözlemcisine itaati seçmişlerdi. Denekler yoğun kaygı, stres yaşasalar da deneyin sonuçlarından sorumlu tutulmayacaklarının garantisini aldıktan sonra deneye devam etmişlerdi.

girişimin içinde bilerek yer aldığını kabul eden, yaptığı hatanın sorumluluğunu üstlenen şüpheli ifadesine iddianamede neredeyse hiç rastlanılmamaktadır.

15 Temmuz gecesi darbe girişiminde aktif rol alanların içinde emir komuta zinciri içinde hareket ettiğine inanan, FETÖ üyesi olmayan kişiler olabilir. Ancak seçimle iş başına gelmiş meşru hükümeti zor kullanarak devirmeye çalışmak, Cumhurbaşkanını teslim almaya gitmek, elinde bayraktan başka bir şey olmayan insanların üzerine kurşun yağdırmak, milli iradenin sembolü olan meclisini bombalamak emir komuta zinciri içinde de olsa suçtur. Darbenin emir komuta zinciri içinde olması bu davranışları meşru bir eylem yapmaz. Tüm darbelerin özünde şiddet vardır ve milletin iradesini hedef ala her darbe hem toplumsal yaşamda hem de bireysel yaşamda derin yaralar açmaktadır.

Otoriteye itaat konusunda önemli bir belirleyici otoritenin meşruiyetidir. Milgram'ın deneyinde deneyin Yale gibi prestijli bir üniversitede düzenlenmiş olması, deneklerin deneyin sonuçlarının bilime katkı sunulacağına inandırılmış olmaları deney gözlemcisinin talimatlarına uymalarını kolaylaştırmıştır. 15 Temmuz'un darbe girişiminin bir numaralı sanığı Fetullah Gülen darbe girişiminin esas otoritesidir. FETÖ bağlılarının gözünde ise Fethullah Gülen'in otoritesi sarsılmaz, sorgulanamaz niteliktedir. FETÖ mensuplarınca Fethullah Gülen olağan üstü haller yaşayan, masum, Allah'ın halifesi, insanlığın kurtarıcı mehdisi olarak görülmektedir. Fethullah Gülen'e atfedilen bu özellikler onu Allah ile insanlar arasında aracılık eden bir konuma indirgerken, ona itaat edenler arasında Allah'ın emirlerine uyduklarına inanmaktadır. Fethullah Gülen aracılığıyla Allah'la kurulan bu dolaylı bağ, yapılan eylemlerden dolayı kişinin sorumluluk almasına, kendini yargılayıp suçluluk ve pişmanlık duymasına da mani olmaktadır.

3.4. Dehümanizasyon

Dehumanizasyon ahlak psikolojisi için geniş boyutları olan sosyal psikologlar tarafından önem verilen bir konudur. En genel tanımlamayla dehümanizasyon insanların insanlıklarının inkâr edilmesidir. Bir insanın kimlik, karakter, şeref, izzet gibi insani özelliklerini yok saymadır. İnsanı daha az insan olarak algılama ve daha az insan olarak muamele etmedir. Bandura'ya göre dehümanizasyon ahlaki çözülmeyi gerçekleştiren bilişsel mekanizmaların en etkili olanlarındandır. Dehümanizasyon tarih boyunca insanlar arasındaki şiddetin, ırkçılığın, savaşların, soykırımların önemli bir parçası olmuştur.

Dehümanizasyon son yirmi yıldır sosyal psikologların sistematik biçimde ilgisini çekmiştir. Sosyal psikologlardan Nick Haslam (2006) dehümanizasyonu iki sınıfa ayırmaktadır. Bunlardan birincisi animalistik dehümanizasyon, ikincisi ise mekanik dehümanizasyondur. Birincisinde insanın havyandan ayrılan özellikleri

yadsınır ve insan hayvan gibi görülür. Animalistik biçimde dehümanize edilen kişilere domuz, yılan, sürüngen, solucan, vahşi köpek, parazit, fare, haşarat vb. isimler verilir. İnsanlar kültürsüz, kaba, ahlak yoksunu, öz-kısıtlamalardan uzak, irrasyonel, içgüdüsel kısaca hayvani bir varlık olarak görülür. İnsan grupları yüksek ahlaki duyarlılığa ve bilince sahip olmayan hayvanlar olarak değerlendirildiğinde onların davranışlarının da ya içgüdüleri ya da başkalarının güdümünde ortaya çıktığı otomatik biçimde kabul edilir. İnsanların hayvanlardan ayrılan özellikleri yok sayıldığında açık ya da örtük biçimde hayvan olarak görülür ve ona göre davranılır. Haslam'a göre insanların kullandığı ikinci tür dehümanizasyon mekaniktir. Mekanik dehümanizasyonda insan bir canlı olarak algılanmaz nesneye veya otomata benzetilir (Haslam, 2006). İnsanlar duygusuz, ruhuz, soğuk varlıklar olarak görülür. Bilişsel incelikleri, esneklikleri, sorumluluk kapasiteleri inkâr edilen insanlar katı bir görünüm kazanacak ve tahakküm edilmesi, kontrol altında tutulması gereken pasif varlıklar olarak görülecektir. Mekanik dehümanizasyonda derin insani özellikler yok sayılarak, yüzeysel niteliklere odaklanılır. Soğuk, katı, değiştirilemez, iradesiz gibi özelliklerin bileşimi insanların bir obje veya otomat olarak değerlendirilmelerine neden olur (Haslam, 2006). İnsandışılaştırılan ilişkiler duygusal ve empatik içerikten yoksundur.

Martin Buber'in ifadesiyle insani ilişkiler "Sen-Ben" üzerinden, insandışılaştırılan ilişkiler "Ben-O" üzerinden tanımlanır. Diğer bazı insanların insanaltı kötü, insandışı, harcanabilir veya hayvan olduklarına yönelik yanlıgı, etiketler, kalıp yargılar, sloganlar ve propaganda imgeleriyle kolaylaştırılabilir. İnsandışılaştırmaya nesneleştirilen kişilere yönelik istismarcı ve yıkıcı eylemleri çoğunlukla kolaylaştırılabilir. (Zimbardo, 2015: 354). İnsanlık tarihi bunun tabii örnekleriyle doludur. Ayrıca sosyal psikoloji laboratuvarlarında yapılan deneylerle de insanın bu karanlık yönü ortaya konulmuştur. Philip Zimbardo'nun ünlü hapisane deneyinde gardiyan rolünü üstlenen deneklerden biri mahkum rolündeki kişileri dehümanize edişini şöyle dile getiriyor:

"Onları birbirlerine seslenmeye zorladım ve onlara çıplak elleriyle klozetleri temizlettim. Tutukluları sığır sürüsü olarak gördüm ve bir şeye kalkışmaları ihtimaline karşın onları gözlemlmek zorunda olduğumu düşünüp durdum"(- Zimbardo, 2015: 355)

İkinci Dünya Savaşında Hitler yok etmek istediği, düşman olarak etiketlediği insanları "untermensch" alt insan olarak adlandırmıştır. Bosna savaşındaki soykırım Sırların Boşnakları insan dışı görmesiyle başlamıştır. Sırların Müslüman

Boşnakları insan dışı varlık olarak gördüklerini bir röportajda Amerikalı yazar David Rieff şöyle dile getirmiştir:

“Sırp lar için Müslümanlar, artık hiçbir şekilde insan değildirler. (...) Sırp lar halinde yerde yatan Müslümanlar, küçük bir nakliye aracını kullanan bir Sırp gözcü tarafından ezildiler”. Bütün bunları yaptıkları kimseler insan değil, Müslümandı.” (Rieff, 1998: 167)..

Benzer şekilde Ruanda’da Hutular Tutsileri dehümanize ederek onlara soykırım uygulamıştır. Hutular, Tutsileri öldürmeyi kolaylaştırmak için onlara hamamböceği anlamına gelen “inyenzi” demiştir. Irak savaşında Ebu Gureyb Cezaevinde Amerikalı kadın ve erkek askerler Iraklı Müslümanları dehümanize ederek işkence yapmıştır. İşkence fotoğraflarını kendi eliyle dünyaya yayan kadın asker Lynndie England yargılanırken işkencelerle ilgili olarak savunması sırasında, “Neden pişman olacaktım? Onlar düşmanlarımızdı” (İHA, 2009) ifadesini kullanmıştır. Kısaca dünya tarihi dehümanizasyonun örnekleri ile doludur. Eğer insan gerektiği gibi insan olarak algılanmazsa insanlar arası ilişkiyi düzenleyen ahlaki kurallar geçerliliğini yitirmektedir.

15 Temmuz darbesini planlayanların, uygulayanların dehümanizasyona başvurarak işlediği vahşeti kolaylaştırdıklarını görmek oldukça kolaydır. 15 Temmuz gecesi Yurtta Sulh başlığı altında kurulan whatsapp grubundaki yazışmalarda “yılanın başını aldılar mı” diye bir soru yer almaktadır. “Yılının başı” ile kastedilen kişi FETÖ’nün baş düşman olarak gördüğü Cumhurbaşkanıdır. Benzer şekilde şüpheli Mehmet Fatih Özkan savunmasında bir başka şüpheli Kenan Comart’ın şu cümleyi kurduğunu söylemektedir “Bu gece önemli bir operasyon var yılanın başını ezeceğiz, generalleri İstanbul’daki düğünden paketleyip alacağız”. Görüldüğü üzere hem Cumhurbaşkanı hem de darbe yanlısı olmayan diğer generaller dehümanize edilmiştir. Cumhurbaşkanı yılan benzeterek ona karşı uygulanacak şiddet rasyonelle edilirken, komutanlarda paketlenen bir nesneye indirgenerek insani nitelikten yoksunlaştırılmıştır.

Dehümanizasyon sadece insanları insan altı varlıklarla veya kötü sembollerle etiketlemeyi gerektirmez, ayrıca düşman kampları arasındaki farkı silmekle de gerçekleşebilir. Burada iç grup dış grup dinamikleri işlemekte ve bir iç gruba dahil olan kişi dış gruptakileri dehümanize edebilmektedir. FETÖ mensupları da kendilerini iç grup, kendi dışında kalan, hedeflerinin önüne çıkan herkesi monoblok bir dış düşman grubu olarak görmektedir. Örneğin şüpheli Selahattin Yıldız savunmasında, Mete Kaygusuz’un “gece saat 23:00 sıralarında dışarıda çatışma çıktı bizden olmayan herkes düşmandır, karşı gelen emirlere uymayan herkesi

etkisiz hale getirip kelepçeleysin.” dediğini aktarmıştır. Buna göre Mete Kaygusuz insanları biz ve onlar olarak ayırmış, kendinden olanları hümanize ederken, kendi grupları dışında kalanları dehümanize etmiştir. Yine whatsapp konuşmalarında yansıyan “verilen 2 hedef başarıyla vuruldu, AKP il teşkilat yolda, geçirmeyin ateş serbest, sakın tereddüt etmeyin çakın, toplanan kalabalıklar ateşle dağıtılacak, ateş kalabalığa ateş ediyorum bekliyorum tekrar tekrar, dağılıyorlar, 10-15 kişi pert, ee meclis binasının orada bulunduğunuz o yeşillik alana atış serbest kimsenin olması önemli değil atış serbest” benzeri ifadelerde insanların dehümanize edildiği görülmektedir. Gelişen savaş teknolojisi ile gayri şahsileşen çatışma koşulları dehümanize etmeyi kolaylaştırmaktadır (Bandura, 1991). F-16 nın düğmesine basılarak atılan bomba insanları öldürüp canları almıyor, canilerin gözünde sadece başarılı bir hedef atışına dönüşüyor. Yine teröristlerin gözünde insanlar can vermiyor hurdaya çıkan otomobil gibi pert oluyor. İsandışılaştırma ifade edildiği gibi empatiyi yok etmekte, duyguları bastırıp geriye itmektedir. Nitekim darbecilerin 15 Temmuz gecesi kayda geçen tüm davranışlarında kendi örgütlerinin dışında kalan, direniş gösteren askerlere, polislere ve sivil insanlara karşı şefkat duygusundan ve hassaslıktan eser görülmemektedir.

Darbeciler kendi dışındakileri dehümanize ederken, kendi gruplarını hümanize etmeyi, birbirlerine moral motivasyon sunmayı da ihmal etmemişlerdir. Örneğin whatsapp konuşmalarında darbecilerin birbirlerine karşı kullandıkları “ellerine sağlık”, “bileğimize kuvvet”, “devam koçum”, “emekleriniz için teşekkürler”, “gözlerinden öpüyorum”, gibi ifadeler kendi gruplarını hümanize ettiklerini göstermektedir. Yani darbecilerin canilik ve nezaket arasında, dehümanize etme ve hümanize etme arasında gidip geldikleri görülmektedir.

İnsanlar öz-saygılarını artıracak kendine hizmet eden, ben merkezci yanlılıklara başvurarak kendini özel hissetmektedir. Bu çeşit bilişsel yanlılıklar öz-saygıyı yükseltmekte ve hayatın darbelerine karşı korunmak gibi çok değerli bir işlev görmektedir. Ancak bu yanlılıklar başkaları ile olan benzerlikleri yok sayıcı, bazı zehirli durumlarda başkalarına kötü davranmayı kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir (Zimbardo, 2015: 413-414). İnsanlarda tabî olan bu kendini ayrıcalıklı görme duygusu belirli bir grup tarafından sürekli pekiştirilirse bir güç zehirlenmesi kaçınılmaz olabilir. Nitekim FETÖ mensuplarının bireysel öz-güvenlerini yok ederken onlara kolektif bir öz-güven, kolektif bir ayrıcalık ve üstünlük hissi aşılacaktır. Yıllarca FETÖ elemanlarını altın nesil, dışında kalanları kayıp nesil olarak tanımlamıştır. FETÖ’nün ayrıcalıklılık, seçilmişlik yalanına kapılmış kişiler ne yazık ki 15 Temmuz gecesi masum insanların üzerine bomba yağdırmaktan çekinmemiş, suçluluk ve pişmanlık emaresi göstermemiştir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada darbecilerin 15 Temmuz terör şiddetini nasıl sergiledikleri Albert Bandura'nın ahlaki çözülme kuramından hareket ederek anlaşılmaya çalışılmıştır. Ahlaki çözülme psiko-patalojik sorunlara sahip olmayan insanların şiddet eylemlerini nasıl gerçekleştirdiklerini anlamak için elverişli psikolojik bir çerçeve sunmaktadır. Sivil veya asker darbe kalkışması içinde rol alan veya örgütü için türlü hukuksuz eylemleri gerçekleştirmiş kişileri anormal psikoloji yaklaşımıyla incelemek bu kişileri suçlu olmaktan çıkarıp kurbanlar noktasına götüren bir kapının aralanmasına, zavallılar olarak algılanmalarına neden olabilir. Yani bu kişiler örgüt tarafından beyinleri yıkanmış, iradelerine ket vurulmuş, kimliksizleştirilmiş kişiler olarak görülmeye başlandığında bu insanlara karşı derinden bir empatinin de önü açılabilir. Oysa bu kişiler en az diğerleri kadar iyi ve kötü ayırımına sahip ancak kendi örgütlerinin çıkarları için kötülüğü bile isteye tercih etmiş suçlulardır.

Darbeci sanıklar emniyette hatta savcılıkta verdikleri ifadeleri inkâr ederek dava sürecini bulanıklaştırmaya çalışmaktadırlar. Hatta mahkemede insanların akıllarını zorlayan, dalga geçen beyanlarda bulunmaktadırlar. Bu da kendilerini haklı görmeye devam ettiklerinin, örgüte biatlerinin sarsılmadığının ve yaptıkları vahşetten suçluluk ve pişmanlık duymadıklarının göstergesidir. FETÖ üyeleri hangi enformasyon sürecine tabi olurlarsa olsun dini ahlaki değerleri bilen ancak örgütlerinin hedeflerine ulaşabilmek için bu değerlerden psikobilisnel mekanizmaları kullanarak çözülme yaşayan kişilerdir.

15 Temmuz gecesi yaşananların “nedeni” yahut da “nasıllığını” anlamak “ne” yapıldığına asla gerekçe bulmak değildir. Bir diğer ifadeyle bu çalışmada kullanılan ahlaki çözülme kuramı çerçevesinde yapılan psikolojik analiz bir gerekçelendirme değildir. Ahlaksızca veya yasa dışı davranan kişiler, gruplar veya ortakları suçlarından dolayı sorumlu, hukuki olarak muhataptırlar.

Son olarak sıradan insanların kendilerine karşı meşrulaştırabildikleri müddetçe her tür zalimane davranışı yapabileceği, terörist olmak için ruh sağlığının anormal olmasının gerekmediği ortadadır. İnsan doğasının bu karanlık yönü sabit olduğu müddetçe FETÖ gibi bir yapı ne ilk olacak ne de son olacaktır. Ancak 15 Temmuz veya benzeri olayların bir daha tekrar etmemesi dışsal ayartmalara, kişisel çıkarlara rağmen ahlaki değerlere olan bağı koruyacak, öz-yargılama yeteneğini boşa alıp dâhil olduğu örgütün abilerinin ablalarının dediğine teslim olmayacak sağlam bireylerin yetiştirilmesine bağlıdır.

KAYNAKÇA

- Bandura, A. (1990a). Selective activation and disengagement of moral control. *Journal of Social Issues*, 46, 27-46.
- Aronson, E., Wilson, T. D., & Akert. R. M., (2012). *Sosyal Psikoloji*, (Çev.), Gündüz, O., Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Bandura, A. (1990b). Mechanisms of moral disengagement. In W. Reich (Ed.), *Origins of terrorism: Psychologies, ideologies, theologies, states of mind* (pp. 161-191). Cambridge University Press, Cambridge.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. In W. M. Kurtines & J. L. Gewirtz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (Vol. 1, pp. 45-103). Lawrence Erlbaum, Hillsdale.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*. [Special Issue on Evil and Violence], 3, 193-209.
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31, 101-119.
- Bandura, A. (2004). Role of selective moral disengagement in terrorism and counterterrorism. In F. M. Moghaddam & A. J. Marsella (Eds.), *Understanding terrorism: Psychological roots, consequences and interventions* (pp. 121-150). American Psychological Association Press, Washington.
- Bandura, A. (2006). Training in terrorism through selective moral disengagement. In J.F. Forest (Ed.), *The making of a terrorist: recruitment, training and root causes* (Vol. 2, pp. 34-50), Praeger, Westport.
- Bandura, A. (2015). *Moral Disengagement: How Good People Can Do Harm and Feel Good About Themselves*, Worth Publishers, New York.
- Borum, R. (2004). *Psychology of Terrorism*, University of South Florida, Tampa, FL.
- Borum, R. (2010). *Understanding Terrorist Psychology*, Andrew Silke (Ed.) *The Psychology of Counter-terrorism* (Forthcoming), (Vol.2, pp.19-33). Routledge, Oxon, UK:
- Haslam, N. (2006). "Dehumanization: An Integrative Review", *Personality and Social Psychology Review*, 10 (3): 252-264.
- İHA, (2009). "Amerikalı kadın asker işkenceden utanmıyor!", 14 Haziran, Erişim: <http://www.ihacom.tr/haber-amerikalı-kadın-asker-iskenceden-utanmıyor-75526/>
- Milgram, S. (1974). *Obedience to Authority: An Experimental View*. London: Tavistock Publications.
- Rieff, D. (1992). Letter From Bosnia, *The New Yorker*, November 23, pp. 82. Erişim: <https://www.newyorker.com/magazine/letter-from-bosnia>
- T.C. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, (2017). Akıncı İddianamesi, Erişim: <http://www.ankara.adalet.gov.tr/sayfalar/duyuru/iddianameler/2016-103583/2016-103583.pdf>.
- Zimbardo, G. F. (2015). *Şeytan Etkisi*, (Çev.) Coşkan. C., Say Yayınları, İstanbul.

HISTORICAL ANTAGONISM AND HYPOCRISY OF THE WEST AND THE JULY 15 IN TURKEY^{1*}

Yrd. Doç. Dr. Erdem ÖZLÜK

Selçuk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler
eozyluk@selcuk.edu.tr

ABSTRACT

On July 15, 2016, a group within the Turkish army attempted a coup to change the democratically elected government. Turkey, with almost 70-year-old democracy experience, clearly faced the danger of losing its democracy on July 15. When Turkey met the democracy, no country other than Turkey was democratic in the South-East Europe and the Middle East in 1950. Turkey's democratization process can't be understood without the support of the western world after the Second World War. Therefore, it is expected that Western world promoting democracy with all means across the world by discourse would support democracy practices and process in Turkey during the coup attempt. On the contrary, Turkey's allies in the Western world harshly criticized the government. The attitude towards the coup attempt of the states, international organizations, and NGOs that all criticize the democracy practices in Turkey just before the coup attempt, is a fully organized hypocrisy. Taking into consideration what happened in Egypt, it can be claimed that if the FETÖ's coup attempt was successful, the Western world would probably consider the coup plotters legitimate. On July 15 Turks not just defended their democracy, but they also witnessed that Western world's reactions was a sign of West's historical antagonism.

Keywords: 15 July, Western World, Turkey, Democracy.

¹ The revised and updated version of this article's early version won the "15 Temmuz İngilizce Makale Yarışması Best Paper Award in the Category 4" organized by the Zeytinburnu Belediyesi and Daily Sabah and published on <http://en.turkiyede15temmuz.com>.

BATI'NIN TARİHSEL DÜŞMANLIĞI VE İKİYÜZLÜĞÜ VE TÜRKİYE'DE 15 TEMMUZ

ÖZET

15 Temmuz 2016'da Türk ordusu içindeki bir grup, demokratik olarak seçilmiş hükümeti değiştirmeye çalıştı. Yaklaşık 70 yıllık demokrasi tecrübesiyle Türkiye, 15 Temmuz'da demokrasisini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya geldi. 1950 yılında Türkiye demokrasiyle tanıştığında Orta Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da Türkiye'den başka hiçbir ülke demokratik değildi. Türkiye'nin demokratikleşme süreci İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı dünyasının desteği olmaksızın anlaşılabilir. Bu nedenle Türkiye'deki darbe girişimi esnasında söylem olarak dünyanın her yerinde demokrasiyi teşvik ettiğini ileri süren Batı dünyasının Türkiye'deki demokratik pratikleri ve süreçleri desteklemesi beklenirdi. Ancak tam tersine, Türkiye'nin Batı dünyasındaki müttefikleri hükümeti çok sert şekilde eleştirdi. Darbe girişiminden hemen önce Türkiye'deki demokrasi pratiklerini eleştiren devletlerin, uluslararası örgütlerin ve STK'ların darbe girişimine karşı tavırları tam bir organize ikiyüzlülük durumudur. Mısır'da neler yaşandığı göz önünde bulundurulduğunda, eğer FETÖ'nün darbe girişimi başarılı olsaydı, Batı dünyasının darbecileri muhtemelen meşru olarak kabul edeceği ileri sürülebilir. 15 Temmuz'da Türkler sadece demokrasilerini savunmadılar aynı zamanda Batı dünyasının tepkilerinin tarihsel Batı düşmanlığının bir işareti olduğunu da şahitlik ettiler.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, Batı Dünyası, Türkiye, Demokrasi

Introduction

On July 15, 2016, a group within the Turkish army attempted a coup to change the democratically elected government together with the President and the constitutional order in Turkey. The coup attempt organized by the Fetullah Gülen Terrorist Organization (known as FETÖ just after the "civilian" coup attempt in 2013) was the most murderous among numerous coups in Turkey's history. The putschists bombed crucial state institutions, such as the Parliament, Presidency and National Intelligence Agency with the fighter jets, seized the state television channel, and took the chief of the Turkish General Staff hostage. 249 civilians resisting the putschists were martyred and more than 2.000 people wounded (Miş, et al., 2016:23). As Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu (2016) stated, "Turkey, as a founding member of the Council of Europe, bastion of democratic universal values and norms, along with human rights and the rule

of law, and as a negotiating candidate country for the EU, has thankfully all the assets and maturity to resist such tragic ordeals”.

At first, we need to understand the coup attempt that is a catastrophe for Turkey’s almost 70-year-old democracy experience with the other triggering factors since 2010. At the beginning of 2010, FETÖ, which by that time had an immense national and international power network, was becoming impatient to reach the ultimate power (Yayla, 2016:39). The investigations just after the coup attempt shows that the coup attempt was very organized and members of the FETÖ had attempted many small-scale coup attempts leading us to July 15 towards to elected government such as summoning the Turkish Intelligence Chief for interrogation in 2012, bogus corruption charges in 2013, supporting and financing Gezi Park uprisings and stopping and confiscating MIT trucks in Adana in 2014.

Today, we can say that Turkey clearly faced the danger of losing its democracy on July 15. Turkey’s experience of transition to democracy is exceptional in many ways since no country other than Turkey was democratic in the region in 1950. The literature on democratic transition shows that any country bordered by non-democratic neighboring countries has a chance to be democratic only in %18. If any country with all democratic neighboring countries can be democratic in %82. As Samuel Huntington (1991) claimed in his pioneering book, Turkey was the first country to be democratic in its region. Turkey’s exceptional role in terms of democratization process can’t be figured out without the international support after the Second World War. Today, Turkey with her democratic experience is a model for many countries, especially in the Middle East. Turkish democracy is of utmost importance for both international and regional security and stability.

1. Democracy in Danger: Hypocrisy of the West

It is expected that Western world promoting democracy with all means just after the Second World War would support democratization process in Turkey during the coup attempt that kills democracy in Turkey. As İbrahim Kalın (2016) stated “the Turkish people expected full support from Western countries. The condemnations of the coup attempt only came together with warnings for Turkey to respect the rule of law and human rights when prosecuting the coup-plotters. Some criticisms were way beyond any reasonable limits; some in politics and media attacked us as if we had staged the coup”. It is necessary to analyze the process begun in 2011 to understand why the Western world that constantly criticizes Turkey for its democratization has taken a totally different stance on

the July 15 coup attempt. With this process, the conflict between the Western world and Turkey has begun and our Western allies have systematically weakened Turkey since 2011. The conflict between the Western world and Turkey is generally related to the increasing regional influence of Turkey, more particularly to the effects of the Arab Spring. For example, in this period, the Western world was indifferent to the civil war in Syria. The buffer zone could not be created in the northern Syria for controlling wave of migration and security issues both for Turkish and Syrian people. Moreover, the West, which is very sensitive to humanitarian values, has not taken concrete steps in this matter. The political cleavage between Turkey and the Western world has become clearer with the attitude of the West in the July 15 towards the coup attempt.

Especially the reactions of the Western world on the 15th and 16th of July provide much more meaningful clues in terms of the real thoughts of the parties. Turkey's so-called allies in the Western world criticized not coup plotters, but democratically elected government fell behind the developments in Turkey. According to Şener Aktürk (2016:96-7), "the primary cause of the Western media outlets' and the Western world early reactions misleading coverage of the failed coup was their inability or unwillingness to accept the fact that mostly religious, conservative masses in a predominantly Muslim country saved democracy by fighting against an emergent military dictatorship".

As a matter of fact, just as Aktürk mentioned, early reactions and statements of Western countries show their hypocritical stance towards Turkey. For example, in the early hours of the coup attempt, no official statement was made by the EU institutions. After the coup attempt was aborted on July 16, Mogherini declared that "the need to return quickly to the constitutional order of Turkey and the supremacy of fundamental rights and freedoms" (Ataman and Shkurti, 2016:62). The weak reaction and statements of our long-standing allies such as the USA, EU, NATO and many European countries were even more shocking. They started a smear campaign against Turkish citizens and Turkish politicians who courageously defeated a bloody coup attempt and saved the democracy in the country (Duran and Altun, 2016:8).

Instead of supporting Turkey for thwarting the coup attempt and for maintaining democracy, many officials such as the chief of the US Central Command said the purge of the Turkish military is "something to be very, very concerned about" (Gutman, 2016). NATO's Supreme Commander also declared his support for the putschists by saying "we've got some work to do there" (Syed, 2016). U.S. Secretary of State Kerry warned that Turkey's NATO membership could be in jeopardy if it continues to purge thousands of officials and civil ser-

vants, although this has been later denied (DS Centre, 2016:18). Many officials and columnists went one step further and analyzed why the coup failed. For example, they even claimed that the coup was unsuccessful due to the fact that President Erdoğan was not killed. Some analysts also claimed that the fight against Daesh is under threat as a result of the unsuccessful coup attempt (Acun, 2016). Sunday Times commentator used lofty descriptions for the coup plotters as “the guardians of secularism” and “a force for progress” (Ghannoushi, 2016). All these quotations are examples of the hypocritical attitude of the West.

The attitude towards the coup attempt of the states, international organizations, and NGOs like USA, EU, Amnesty International, the Human Rights Watch that all criticize the democratization processes in Turkey before the coup attempt, is a fully organized hypocrisy. July 15 coup attempt has revealed that the West does not sincerely care about democratic developments in countries they wish to influence. Western states, which did not condemn the anti-democratic coup attempt, not only immediately started a campaign against the democratically elected government but also tried to protect the coup plotters (Ataman, 2016:14). Therefore, it can, as a matter of course, be claimed that if the FETÖ’s coup attempt was successful, the Western world would probably consider the coup plotters legitimate. Because the rhetoric that the FETÖ used in the Western world deeply traumatized after 9/11, facilitated its acceptance through “moderate” Islam, dialogue and tolerance since 9/11. The effects of the Daesh, Boko-Haram, and al-Qaeda as well as other terrorist organizations not representing the real Islam legitimized the FETÖ in the Western world. Nevertheless, this terrorist organization started to harm Turkey with its lobbying activities.

2. FETÖ: A Brief Anatomy of the Hidden Agenda

Having the agenda of becoming strictly organized since the 1980s, the FETÖ lost its civic aspect and finally become a murderous terrorist organization with the July 15 coup attempt. FETÖ had seized control of many of the state institutions and ruled the state’s bureaucracy. And the same period FETÖ has been operating in more than 150 countries, running hundreds of schools, and associations. The geographical locus for the group’s elite private schools was mostly Central Asia and Africa (Berktaş and Kandemir, 2017:64). After 2013 civilian coup attempt the government decided to close down FETÖ’s chain of private teaching institutions. This step was untenable for FETÖ, which considered these institutions the main source for human and financial resources. Erdoğan’s move galvanized FETÖ to put an end to his reign (Yayla, 2016:41). After that

move, the putschists, whose allegiance to FETÖ is evident, did not hesitate to employ terrorist methods (Miş, et al., 2016:23).

By concealing their real identities in Turkey and other relevant countries, FETÖ was trying to settle into critical state institutions like the army, judiciary with a variety of identities (AA, 2016:5). As Michael A. Reynolds (2016) defined the “FETÖ as an organization which threatens the integrity of the Turkish state and the health of Turkish democracy more insidiously than any terrorist group could hope. Whereas other terrorists strike at the state from the outside in the hopes of disorienting and delegitimizing it, FETÖ penetrated the state from the inside and managed to take control of law enforcement agencies, the judiciary branch, and revenue agencies, among others. With total contempt for the law, they abused their positions and power in the state to destroy their enemies and any who would stand in their way”.

If the coup attempt succeeded, the West would probably legitimize the coup plotters. For example, after the coup d'état in Egypt, the US called the coup as “the process of rebuilding democracy” rather than defining it as the coup. The historical dilemma for the Western world is whether to maximize their own interest and to promote democracy in the region. The Western world has always supported “stable” regimes that meet their demands instead of supporting democracies. This preference naturally prevented the consolidation of democracy in the region. Beril Dedeoğlu (2016:33-4) stated that most of the NATO and the EU countries supported the Arab Spring at first, but later withdrew their support and promoted the platform of changing the rulers, not the regimes, in the Middle East. The strategic reason for the Western alliance to rapidly abandon Peoples' Regimes scenarios is the probability that the coming to power of the People would be “anti-Western,”.

Turkey has a long history of democracy different from all other countries in the region. Although historically disrupted from time to time, Turkey implements all the rules and institutions of democracy. The Turkish people also have democratic consciousness and on July 15 showed it to the whole world.

Conclusion

The coup attempt and Western world's reaction to this attempt has led to some changes in Turkish foreign policy. Turkish policy makers revised the relations with the ally and “friends” in the Western world. For example, although Turkey has fervidly sought Gülen's extradition and return to Turkey in order to stand trial for his alleged role in the plot, it seems that United States will not extradite Gülen to Turkey in a short period (Gisclon, 2017:85). Additionally, after

the coup attempt on July 15, Turkey's criticism of western apathy towards the coup, coupled with improving relations with Russia have led to the reemergence of an ever-present debate on Turkey's alleged shift of axis -this time away from the West towards a putative alliance with Russia (Dalay, 2017:3). Turkey also espoused a more critical tone against the NATO, especially in the aftermath of the failed coup attempt of July 15, due to alleged links of the Gülenist putschists with NATO (Aras, 2017:9). Kemal İnat (2017) believes that just after the coup attempt, the most prominent threats to Turkey's security emerges from the current policies of the U.S. and EU and particularly German governments. So therefore, improving relations with Russia, China and other Middle Eastern countries may allow Turkey to counterbalance its Western partners. If Turkey's partners and friends in the Western world don't support Turkey's fight against terrorist organizations such as FETÖ, PKK/YPG, DAESH, it is clear that mutual suspicion and mistrust will coexist with a degree of realism given the evident need for Turkish-U.S.-European cooperation in the near future (Lesser, 2016:53).

The Turkish nation showed an exemplary resistance in favor of the Republic and democracy. People flocked to the streets to protect the democratic order and to resist the coup attempt (Presidency, 2016:10). On July 15 Turks not just defended their democracy, but they also witnessed that Western world's reactions was a sign of West's historical antagonism. More than a year since the coup attempt, it is high time for both Turkey and Western world to find a common ground in order to deal with regional and global problems affecting directly to the two parties. Western world must aware Turkey, as a democratic and integrated country with the West, has an utmost importance for regional and global stability and security even for their own interest.

BIBLIOGRAPHY

- ACUN, C. (2016). "Déjà vu: The West's Effort to Transform Turkey into another Egypt", <https://www.middleeastmonitor.com/20160802-deja-vu-the-wests-effort-to-transform-turkey-into-another-egypt/>
- AKTÜRK, Ş. (2016). "Turkey's Civil Rights Movement and the Reactionary Coup: Segregation, Emancipation, and the Western Reaction", (Ed.) ATAMAN M., July 15 Coup Attempt in Turkey Context, Causes and Consequences, SETA Publications, Ankara.
- ANADOLU AGENCY (2016), FETÖ's Coup Attempt in Turkey: A Timeline, Anadolu Agency Publication, Ankara.
- ARAS, B. (2017). "Turkish Foreign Policy After July 15", İstanbul Policy Centre.
- ATAMAN, M. (2016). "Introduction", (Ed.) ATAMAN, M., July 15 Coup Attempt in Turkey Context, Causes and Consequences, SETA Publications, Ankara.
- ATAMAN, M. ve SHKURTI, G. (2016). "Batı'nın Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi", Adam Akademi, 6(2).
- BERKTAY, H. ve KANDEMİR, P. (2017). History and Memory: TRT World in the Face of the July 15 Coup, TRT World Research Centre.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (2016). "Fighting the Enemies of Democracy with Democracy", Newsweek, 8 August.
- DALAY, G. (2017). "What is Driving Turkish Foreign Policy Today?", Al Jazeera Center for Studies.
- DEDEOĞLU B. (2016), "Turkey and the West after the Failed Coup: Possible Scenarios", Insight Turkey, Vol. 18, No. 3.
- DEPARTMENT OF CORPORATE COMMUNICATIONS OF THE PRESIDENCY (2016), July 15 Coup Attempt in Turkey and People's Victory, Ankara.
- DS CENTRE FOR POLICY STUDIES (2016). July 15, Gulenist Coup Attempt, Report Issue 3.
- DURAN, B. ve ALTUN, F. (2016). The Triumph of Turkish Democracy: The July 15 Coup Attempt and Its Aftermath, SETA Publications, Ankara.
- GHANNOUSHI, S. "Why Is Erdogan Being Demonized in The West?", http://www.huffingtonpost.com/soumaya-ghanoushi/why-is-erdogan-being-demo_b_11112764.html
- GISCLON, M. (2017). "Trump's First 100 Days and US-Turkey Relations", Turkish Policy Quarterly, 16(1).
- GUTMAN R. (2016). "Turkey and U.S. at Loggerheads over Purge of Top Military Officers in Wake of Coup Attempt", Los Angeles Times, 29 July.
- HUNTINGTON, S.P. (1991). The Third Wave: Democratization in the Late 20th Century, University of Oklahoma Press, Oklahoma.
- İNAT, K. (2017). "Turkey's Balance of Power Politics in the Axis of Europe, US, and Russia", The New Turkey, <http://thenewturkey.org/turkeys-balance-of-power-politics-in-the-axis-of-europe-us-and-russia/>

- KALIN, İ. (2016). "Turkey after July 15: The View from Ankara", ECFR: Commentary.
- LESSER I. (2016). "Turkey and the West after the Failed Coup: Beyond Suspicion?", Insight Turkey, Vol. 18, No. 3.
- MİŞ, N. et al. (2016). Democracy Watch: Social Perception of 15 July Coup Attempt, Seta Publications, Ankara.
- REYNOLDS, M.A. (2016). "Damaging Democracy: The U.S., Fethullah Gülen, and Turkey's Upheaval", Foreign Policy Research Institute: E-Notes.
- SYEED N. (2016). "Widening Turkey Purges Sweep Up U.S. Contacts, Officials Say", Bloomberg, 28 July.
- YAYLA, A. (2016). "July 15: The Glorious Resistance of Turkish Democracy", (Ed.) ATAMAN, M., July 15 Coup Attempt in Turkey Context, Causes and Consequences, SETA Publications, Ankara.

OLAĞANÜSTÜ DÖNEMLERDE DEMOKRATİK YAŞAM: 15 TEMMUZ 2016 SONRASINDA TEMEL HAK ve HÜRRİYETLERDEKİ DEĞİŞİMLERİN YAZILI MEDYADAKİ HABERLERE YANSIMALARININ ANALİZİ”

Yrd. Doç. Dr. Hicabi ARSLAN

Adnan Menderes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
harslan@adu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ASLAN

Adnan Menderes Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü
maslan@adu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Aynur ÖRNEK

Adnan Menderes Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü
aynuro@adu.edu.tr

ÖZET

Olağanüstü dönemlerde siyasi hayat kesintiye uğramakta, temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ve korunmasında çok büyük sorunlar yaşanabilmektedir.

27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 post-modern darbesi, 27 Nisan 2007 e-muhtırası ve son olarak da 15 Temmuz 2016 tarihindeki kalkışma olmak üzere toplam 6 defa demokrasi askıya alınmış veya alınmaya çalışılmıştır.

1960 ihtilali ile başlayan ve 15 Temmuz 2016 kalkışması dahil gerçekleşen tüm bu eylemlerde, anayasa ve hukuk ihlal edilmiş, yaşanan hukuksuzluk ve mağduriyetler ulusumuza pahalya mâl olmuştur.

Bu çalışmada 15 Temmuz 2016 sonrası 4 aylık süreci kapsayan (16 Temmuz 2016-16 Kasım 2016) tarih aralığında ulusal yayın yapan 4 gazetenin (Hürriyet-Milliyet-Sabah-Cumhuriyet) bu alana yönelik haberleri derlenip, sınıflandırılarak “olağanüstü dönemlerdeki hak ve hukuk ihlalleri yanında bunları önlemeye

yönelik düzenlemeleri de içeren haberlerin” analizi yapılmış ve siyasi, idari ve sosyal yaşama etkisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Olağanüstü dönem, siyaset, hukuk, temel hak,, haber,

DEMOCRATIC LIFE IN EXTRAORDINARY TIMES “AN ANALYSIS OF THE REFLECTIONS OF CHANGES OBSERVED IN BASIC RIGHTS AND LIBERTIES AFTER 15 JULY 2016 ON THE NEWS IN THE PRINTED MEDIA”

ABSTRACT

In extraordinary times, political life is interrupted and great problems might be experienced in using and protecting basic rights and liberties.

Democracy has been suspended or tried to be suspended for totally 6 times as; 27 May 1960 coup, 12 March 1971 memorandum, 12 September 1980 coup, 28 February 1997 post-modern coup, 27 April 2007 e-memorandum and finally, 15 July 2016 attempt.

In all these actions that have started with 1960 revolution and even included 15 July 2016 attempt, the Constitution and law have been violated and all lawlessnesses and victimizations have cost our nation too much.

In this study, the news of 4 national newspapers (Hürriyet-Milliyet-Sabah-Cumhuriyet) comprising a 4-month period after 15 July 2016 (16 July 2016-16 November 2016) were compiled and classified; “the news containing violations of rights and law in extraordinary times, as well as regulations aimed at preventing these violations” were analyzed and their effects on political, administrative and social life were discussed.

Keywords: Extraordinary Time, Political, law, basic right, news

Giriş

Darbe, ihtilal, cunta, muhtıra, e-muhtıra, postmodern darbe, girişim, kalkışma v.b. adı her ne olursa olsun demokrasiyi askıya alan tüm bu kavramlar ve bunların uygulandığı tüm dönemlerde, siyasi hayatı kesintiye uğramakta, temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ve korunmasında çok büyük sorunlar yaşanabilmektedir.

Eğer bir düzen var iken devrim, darbe vb. hukuki olmayan bir yöntem ile o düzen ortadan kaldırılmış ve bazı haklar askıya alınmışsa genellikle mevcut anayasa ve anayasal düzen ilga edilir yani yürürlükten kaldırılır. Ancak bazen özellikle darbe dönemlerinde anayasa görünüşte yürürlükte olmakla birlikte anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkeleri ortadan kaldırılır.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen 94 yıllık süre içinde; 27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 post-modern darbesi, 27 Nisan 2007 e-muhtırası ve son olarak da 15 Temmuz 2016 tarihindeki kalkışma olmak üzere toplam 6 defa demokrasi askıya alınmış veya alınmaya çalışılmıştır. Örneğin; 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile mevcut anayasa ortadan kaldırılmış, başbakan Adnan MENDERES ve 2 bakanı darbecilerin kurduğu mahkemelerin talimatla verdikleri kararlar ile idam edilmiş, iktidar partisi kapatılarak yöneticileri ile zamanın cumhurbaşkanı Celal BAYAR hukuk dışı yargılamalarla cezalandırılmışlardır.

Aynı şekilde bu dönemde birçok insan hak ihlaline maruz bırakılmış ve ne yazık ki hukuksuz darbeyi yapanlardan gerektiği gibi hesap sorulamamıştır. 1960 ihtilali ile başlayan ve 15 Temmuz 2016 kalkışması dahil gerçekleşen tüm bu eylemlerde, anayasa ve hukuk ihlal edilmiş, yaşanan hukuksuzluk ve mağduriyetler ulusumuza pahalıya mâl olmuş ve telafisi ise maalesef uzun yıllar sonra ancak kısmen mümkün olabilmektedir.

12 Mart 1971 muhtırasında, aynı şekilde ihlal edilen hukuk ve buna göz yuman cunta 12 Eylül 1980 askeri darbe döneminde de kirliliğini göstermiş, anayasanın, hükümetin ve TBMM'nin ortadan kaldırılması, siyasi partilerin kapatılmasının yanı sıra bu dönemde yüzlerce vatandaşın faili meçhul bir şekilde öldürülmüş, yüz binlerce vatandaş sorgulanmış, fişlenmiş, on binlercesi hapislerde bekletilmiştir.

Hatta siyasetçilere siyaset yasağı dahi getirilmiştir. Bu kanlı darbeyi ve her türlü hukuksuzluğu yapan darbecilerden 2010 yılında yapılan anayasa değişikliğinden sonra ancak hukuk çerçevesinde hesap sorulabilmektedir.

28 Şubat 1997'de meydana gelen post modern darbe döneminde hukuk dışı yollarla milletin seçtiği hükümet görevden uzaklaştırılmış, iktidarın büyük ortağı Refah Partisinin kapatılmış, küçük ortak Doğru Yol Partisi ise zor duruma sokulmuş, her türlü hukuk dışı yollarla hakları elinden alınanların mağdur edildiği, bu dönemin darbe sanıklarının da yine aynı şekilde 2010 yılında yapılan anayasa değişikliğinden sonra adalet önüne çıkarılmaları mümkün olmuştur.

Türkiye'de ordunun yayınladığı 27 Nisan 2007 muhtırası da hukukun ortadan kaldırılmasına yönelik bir teşebbüs olarak yorumlanmış, zamanın hükümet yetkililerinin askeri vesayete karşı dik duruşu ile amacına ulaşamamıştır.

Son olarak da 15 Temmuz 2016 kanlı darbe girişimi, yine anayasa ve hukuk ihlal edilerek yapılan bir kalkışma olarak ülkemiz darbeler tarihine geçmiş, milletin silahsız ve saldırsız bir karşı duruşu ile iradesine sahip çıkmasıyla bu kanlı girişim boşa çıkarılmıştır.

Türkiye’de yaşanan tüm darbe dönemlerinde anayasa ve hukukun ayaklar altına alındığını bu dönemlerde yaşanan hukuksuzluk ve mağduriyetlerin millete pahalıya mâl olmuş ve telafisinin ise maalesef uzun yıllar sonra mümkün olabildiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu değişimi daha iyi anlayabilmek için geçmişten günümüze anayasalarımızı oluşum sebeplerini, içeriklerini ve sosyal, hukuksal yaşam alanına etkisini irdelemek gerekmektedir.

1. 1920’den Günümüze Anayasalarımız

İnsanların toplu yaşamasının zorunluluğu günümüz şartlarının özelliği olmayıp insanın sahip olduğu çeşitli özelliklerden dolayı toplu olarak yaşamasını zorunlu kılmıştır. Sosyal hayatta bireylerin birbirleriyle ve toplum ile ilişkileri hukukun doğmasına neden olmuştur. Toplum hayatında kişilerin birbirleriyle ve toplum ile olan ilişkilerini düzenleyen ve uyması kamu gücü ile desteklenmiş bulunan kuralların tanımına hukuk denir.¹

XVIII. yy.ın sonlarına doğru önce ABD’de (1787), daha sonra da Fransa da yazılı anayasalar görülmeye başladı. Amaç devletin temel kuruluşu ile ilgili yazılı ve yazısız bütün kuralları dağınıklıktan kurtararak tek metin halinde kaynaştırmak, ahenkli ve tutarlı bir bütün meydana getirmektir. Bu yüzdendir ki iki devlet için anayasaların görevi ve önemi büyüktür. Anayasa, diğer yasaların üstünde, daha temelli, daha geniş kapsamlı ve onlara temel dayanak olan bir yasadır. Hukuk alanında ise bunun doğal sonucu olarak, öbür yasaların anayasaya uygunluğunu zorunlu saymak ve uygunluğu denetleyici mekanizmaları kurmak gerekliliği doğmuştur. Bu yüzden anayasa mahkemesi gibi kuruluşların ortaya çıkması bu düşünceden dolayıdır.

Anayasalar da genel olarak yazılı anayasalar ve teamüllü anayasalar olmak üzere ikiye ayrılır. İngiltere geleneğe bağlı olan anayasaya sahiptir. Geleneksel anayasalar örf ve adetlere, fermanlara, günlük uygulamalara dayanır. Bunlar yazılı olmayıp sürekli uygulanan ve herkesin uyma zorunluluğu olan kurallar kapsamındadır. Yazılı anayasa temel belge olup yazılı anayasalar diğer anayasalara göre daha zor geliştirilir. İktidarın keyfi davranışlarını engeller kanunlara yol göstericidir. Anayasa devletin temel yapısını, biçimini, örgütünü ve bu örgütün işleyiş kurallarını, kişilerin hak ve özgürlüklerini belirleyen en temel kanundur.²

1.1. 1921 Anayasası: Bu anayasa 1876 Kanun-u Esasisini yürürlükten kaldırmamıştır. İlk kez “milli egemenlik ilkesi” ifadesine yer verilmiştir. Yasama ve yürütme yetkisi mecliste toplandığı için meclis hükümeti söz konusudur. Bu anayasa yürütmeye ilişkin olarak 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun kabulünü

¹ AKIN, İ.F. (1993) Kamu Hukuku, İstanbul: Beta Basım Yayın AŞ.

² DOĞAN, İ.(2005) Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları, 6. Baskı, Ankara: Pegama A Yayıncılık

sağlamakla merkezi yönetime ve yerel yönetimlere ne kadar önem verdiğinin göstermiştir.

1. 2. 1924 Anayasası: 1924 Anayasası kurtuluş savaşını yürüten Birinci Meclis tarafından değil, İkinci Meclis tarafından yapılmıştır. Çok katı kuralları içeren bir anayasadır. Bu anayasa karma bir hükümet sistemini belirlemiş olup bu yönetime “kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi” ismi verilmiştir. Çoğunlukçu demokrasi anlayışına sahiptir. **1924** Anayasasında yargı ile ilgili bazı önemli eksiklikler vardır. **1924** Anayasası, olağanüstü mahkeme kurulmasını yasaklamaktadır. Yani “kanunî hâkim ilkesi” veya “doğal yargıç ilkesi” denen ilke Anayasada kabul edilmemiştir. Doğal yargıç ilkesi, kişilerin **1924** Anayasasında şu temel hak ve hürriyetler ve ilkeler kabul edilmiştir: Eşitlik ilkesi (m.69), kişi dokunulmazlığı, kişi güvenliği (m.72), işkence ve eziyet yasağı (m.73), mülkiyet hakkı (m.74), din hürriyeti (m.75), konut dokunulmazlığı (m.76), basın hürriyeti (m.77), seyahat hürriyeti (m.78), sözleşme (akit) hürriyeti, çalışma hürriyeti, mülk edinme ve tasarrufta bulunma hürriyeti, toplanma hürriyeti, dernek (cemiyet) kurma hürriyeti, şirket kurma hürriyeti (m.70, 79), eğitim hürriyeti (m.80), haberleşmenin gizliliği esası (m.81), dilekçe hakkı (m.82), vicdan hürriyeti, düşünce hürriyeti, söz hürriyeti (m.72). Dikkat edilirse tüm bu hak ve hürriyetler “negatif statü hakları” niteliğindedir. **1924** Anayasa koyucusu, sosyal ve ekonomik haklar akımına yabancı kalmıştır. **1924** Anayasası, sosyal devlet anlayışından uzak, klasik, liberal bireyci bir felsefeye sahiptir. Anayasada bazı siyasal haklar da tanınmıştır. Mebus seçme ve seçilme hakkı (m.10, 11), vatandaşlık hakkı (m.88), devlet memuriyetine girebilme hakkı (m.92), Türkiye Büyük Millet Meclisine başvurabilme hakkı (m.82) gibi. Temel hak ve hürriyetlere ilişkin şunu özellikle belirtelim ki, **1924** Anayasası, tanıdığı temel hak ve hürriyetler için yargısal güvenceler getirmemiştir.³

1.3. 1961 Anayasası:

- * İki meclisli parlamento (millet meclisi ve Cumhuriyet Senatosu) sistemini kabul etmiştir.
- * Kuvvetler ayrılığı prensibi getirildi.
- * Yürütme organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar kurulundan oluşur
- * Meclis yasaların kabulünde son söze sahiptir.
- * Hukuk devleti ilkesi benimsenmiştir.
- * Sosyal Devlet anlayışı benimsenmiştir.

³ http://kampus.beykent.edu.tr/Paylasim/Dosyalar/Anayasalar_129807210772392500.pdf, 22.06.2017

- * Seçimlerin; serbest, eşit, gizli, tek dereceli genel oy ilkelerine göre yapılacağı belirtilmiştir.
- * Çoğunlukçu demokrasi anlayışından çoğulcu demokrasi anlayışına geçildi.
- * Temel hak ve hürriyetlerle ilgili geniş düzenlemelere yer verilmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin hangi hallerde sınırlandırılacağı belirtilmiştir.
- * Üniversitelere TRT'ye özerk statü tanındı.
- * Anayasa mahkemesi kuruldu
- * DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) kuruldu.
- * Milli Birlik komitesi kuruldu.
- * Millet meclisi ve Cumhuriyet senatosu olmak üzere iki meclisli sistem oluşturuldu.

Çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi: Siyasi partiler güvenceli bir hukuki statüye kavuşturulmuştur. Sendikalar hakkında düzenlemeler iş hukukunun gelişimi ve demokratik esaslara uyumu açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Özerk statüye sahip kamu kuruluşları kurulmuştur.

Temel hakların genişletilmesi ve güçlendirilmesi: Önceden izin almaksızın toplantı ve yürüyüş yapma hakkı getirilmiştir. Temel hak ve hürriyetler, anayasanın **sözüne ve ruhuna** uygun olarak kanunla sınırlandırılabilir. Bu madde ile temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması ağırlaştırılmıştır. 1961 anayasası ile temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması, yargısal denetime tabii kılınacak önemli bir gelişme sağlanmıştır.

Sosyal devlet: Amaç sosyal adaleti, barışı ve toplumsal dengeyi sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için devlet aktif olarak ekonomik ve sosyal hayata müdahale ederek sosyal devlet anlayışını uygulamakla yükümlüdür.

1.4. 1982 Anayasası: Genel nitelikte değil daha ayrıntılı hazırlanmıştır. Bu açıdan her iki anayasada kazuist sistemle hazırlanmıştır. Bunun sebebi ise her iki anayasanın da tepki niteliği taşımasıdır dolayısıyla daha ayrıntılı düzenlemeler mevcuttur. Bunun diğer bir sebebi ise siyasi kültürle alakalıdır. Yaşanan siyasal sorunlara daha legalistik çözümler bulmak gerekçesi ile bu sistem kullanılmıştır. 82 anayasası 61 'e göre daha kazuist bir karaktere sahiptir. Her iki anayasanın başlangıç kısımları mukayese edilirse 82'ninkinin daha uzun olduğu görülür. Ayrıca 1961 anayasasının 151 madde ve 11 geçici maddesi mevcuttu. Fakat 1982 anayasasının 177 maddesi ve 16 geçici maddesi vardır. Ayrıca 1961 anayasasının herhangi bir maddesine tekabül eden 1982 anayasası maddesi diğerine oranla daha uzun ve ayrıntılı tutulmuştur.

Sadece genel ilkeleri ortaya koyup bunların uygulanmasını kanunlara bırakma amacını güden anayasa tipine “çerçeve anayasa “ denir.

Her iki anayasa da çerçeve anayasa tipini benimsemeyip birçok muhtemel durumları düzenleme isteyen kazuistik yöneme yer vermiştir. Bir anayasa kazuistik ve katı ise o anayasa toplumun gelişmelerinin arkasında kalabilir. Çerçeve anayasa ise devlet hayatına ilişkin içeriği olduğu için toplum gelişmesine uyan bir karakteri olur. Bu yüzden çerçeve anayasa kazuistik’e göre daha uzun ömürlü olur (Amerikan Anayasası)

1982 Anayasasının temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması konusunda kabul ettiği temel kural bazı noktalardan 1961 anayasasının benimsediği sisteme benzemekte,bazı noktalardan ise ondan ayrılmaktadır. Benzer unsurlar sınırlamanın “Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması” ve “kanunla” yapılmasıdır.1961 anayasası genel olarak her temel hak ve hürriyetin hangi sebeplerle sınırlanabileceğini o hürriyetle ilgili maddede belirtilmiş fakat bunun yanında 11.maddenin 2.fıkrasında “kanun; kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni ,sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz”- hükmüne yer vermiştir.

2. Sıkıyönetim Kanunu

Savaş gibi ya da savaş gerektirecek durumlarda, ayaklanmalarda, vatanın ve milletin bölünmezliği tehlikeye düştüğü zaman olumsuz hareketlerin yaygınlaşması ile anayasada belirlenen kurallar çerçevesinde ilan edilen bir yönetim biçimidir. Anayasanın belirlediği hak ve özgürlüklerin bir süreliğine sınırlandırılması, kısıtlanması durumudur. Sıkıyönetim genellikle ülkenin tamamında değil; düzeni bozulan bölgelerde ilan edilmektedir. Gerekli görülmesi halinde tüm ülkede geçerli olabilir.

13.05.1971 tarihinde kabul edilen 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu, T.C. Anayasası'nın 124.maddesi gereğince (1961 Anayasası) verilmiş olan Sıkıyönetim ilanı kararı ve sıkıyönetim bölge ve süresi üzerinde yapılacak değişiklikleri İçişleri Bakanlığı'nın uygun göreceği araçlarla yapmasını öngörmüştür.

1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun "temel hak ve hürriyetlere" ilişkin olarak göze çarpan düzenlemeleri ilgili kanununun "Görev ve Yetki" başlığı altında toplanmıştır:

Madde 3 – (Değişik : 15/5/1973 - 1728/1 md.)

(Değişik : 19/9/1980 - 2301/2 md.) Sıkıyönetim Komutanı; Sıkıyönetim bölgesinde genel güvenlik, asayiş ve kamu düzenini korumak ve sağlamakla görevlidir. Ayrıca, gerektiği hallerde aşağıda yazılı tedbirleri almaya yetkilidir.

- a) Konutları ve her türlü dernek, siyasi parti, sendika, kulüp gibi teşekküllere ait binaları, işyerleri ile özel ve tüzel kişilikleri haiz (Özerk müesseseler dahil) müesseseler ve bunlara ait müstemilat ve her türlü kapalı ve açık yerleri mektup, telgraf ve sair mersuleleri ve kişilerin üzerlerini herhangi bir müracaat, talep ve karara lüzum olmaksızın aramak ve bunlardan sübut vasıtaları olan yahut zor alıma tabi bulunan eşyayı zaptetmek;
- b) Türkiye Radyo - Televizyon Kurumunun yayımları dahil olmak üzere telefon, telsiz, radyo, televizyon gibi her çeşit araçlarla yapılan yayım ve haberleşmeye sansür koymak, kayıtlamak veya durdurmak ve hizmetin gerektirdiği ahvalde bunlardan öncelikle faydalanmak;
- c) (Değişik : 28/12/1982 - 2766/2 md.) Söz, yazı, resim, film ve sesle yapılan her türlü yayım, haberleşme, mektup, telgraf vesair mersuleleri kontrol etmek; gazete, dergi kitap ve diğer yayınların basımını, yayımını, dağıtımını, birden fazla sayıda bulundurulmasını veya taşınmasını veya sıkıyönetim bölgesine sokulmasını yasaklamak veya sansür koymak; sıkıyönetim komutanlığınca basımı, yayımı ve dağıtılması yasaklanan kitap, dergi, gazete, broşür, afiş, bildiri, pankart, plak, bant gibi bilcümle evrakı, yayım ve haberleşme araçlarını toplatmak; bunları basan matbaaları, plak ve bant yapım yerlerini kapatmak, müsaderesine karar verilmemekle birlikte, sıkıyönetim komutanlıklarınca sahiplerine iadesinde sakınca görülenlerin imhası için gerekli önlemleri almak; yayına yeni girecek gazete ve dergilerin çıkarılmasını izne bağlamak;
- d) (Değişik : 3/6/1983 - 2836/1 md.) Kamu düzeni, Devlet kuvvetleri, kişi hürriyeti, kamu selameti aleyhine işlenen cürümlerle, adam öldürmek veya kişilere karşı müessir fiilde bulunmak suçlarından hükümlülüğü bulunanlardan veya genel emniyet gözetim altında olanlardan veya sıkıyönetim bölgesinde belirli bir ikametgahı olmayanlardan veya diğer şüpheli olan veya genel güvenlik ve

kamu düzeni bakımından zararlı faaliyette buldukları anlaşılan kişilerden gerekli görülenlerin sıkıyönetim bölgesi içinde yerlerini değiştirmek, veya bu bölge içinde belirli yerlere girmelerini veya yerleşmelerini yasaklamak, sıkıyönetim bölgesi içinde bulunmaları sakıncalı görülenleri de, sıkıyönetim bölgesi dışına çıkarmak; Genel güvenlik ve kamu düzeni bakımından zararlı faaliyette bulunanlardan gerekli görülenler sıkıyönetim komutanının takdirine göre beş yılı geçmemek üzere sıkıyönetim bölgesi dışına çıkarılarak İçişleri Bakanlığınca belirlenecek yerlerde ikamete mecbur tutulurlar.⁴

3. Olağanüstühal Kanunu

Olağanüstü yönetim usulleri veya hal rejimleri, devletin, hukuk düzeninin olağan kuralları ile üstesinden gelinmesine imkan olmayan bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu usullerdir.

2935 numaralı Olağanüstü Hal Kanunu, 25.10.1983 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun kapsamında güdülen amaç, kapsam ve olağanüstü hal ilanı şu şekilde ifade edilmektedir:

Amaç:

Madde 1 – Bu Kanunun amacı,a) Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım,b) Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin

⁴ T.C. Resmi Gazete, 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanunu, 13.05.1971, Yay.Tar. 15.05.1971, S. 13837

ciddi şekilde bozulması, durumlarında olağanüstü hal ilan edilmesi ve usulleriyle olağanüstü hallerde uygulanacak hükümleri belirlemektir.

Kapsam:

Madde 2 – Bu Kanun; olağanüstü hal ilanına tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinde ilan edilen olağanüstü hallerde vatandaşlar için getirilecek para, mal ve çalışma yükümlülükleri ile olağanüstü hallerin her türü için ayrı ayrı geçerli olmak üzere, temel hak ve hürriyetlerin nasıl sınırlandıracağı veya nasıl durdurulacağına, halin gerektirdiği tedbirlerin nasıl ve ne suretle alınacağına, kamu hizmeti görevlilerine ne gibi yetkiler verileceğine, görevlilerin durumlarında ne gibi değişiklikler yapılacağına ve olağanüstü yönetim usullerine ilişkin hükümleri kapsar.

Olağanüstü halin ilanı:

Madde 3 – Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu: Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım hallerinden birinin veya birden fazlasının görülmesi durumunda, Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması hallerinde, Milli Güvenlik Kurulunun görüşünü de aldıktan sonra; Yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya bütününde altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hal ilan edebilir. 4.(T.C. Resmi Gazete, 2935 Numaralı Olağanüstühal Kanunu, 25.10.1983, Yay.Tar. 27.10.1983, S. 18204)

Olağanüstü hal ilân edilmesinin, yani olağanüstü hal rejiminin başlıca üç sonucu vardır: (1) Vatandaşlar için para, mal ve çalışma yükümlülükleri getirilebilir. (2) Temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir. (3) Olağanüstü hal kanun hükmünde kararname çıkarılabilir.

Anayasanın 121'inci maddesi, gerek tabii afet, salgın hastalık veya ağır ekonomik bunalım sebebiyle, gerekse şiddet olaylarının yaygınlaşması sebebiyle ilân edilecek olağanüstü hallerde temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırabileceğini ve durdurulabileceğini öngörmektedir. 121'inci madde bu sınırlamanın veya durdurmanın Anayasanın 15'inci maddesindeki ilkeler doğrultusunda yapılacağını belirtmektedir. Yani bu tür olağanüstü hallerde, idare, yerleşim ve seyahat özgürlüğünü sınırlandırabilir veya durdurabilir. Yine örneğin, ağır ekonomik bunalım sebebiyle ilân edilen olağanüstü hallerde, olağanüstü hal yönetimi, para, kredi, kira, fiyat ve çalışmaya ilişkin her türlü tedbir alabilir (m.10). Yani, olağanüstü hal idaresi özel girişim özgürlüğünü ve bu arada sözleşme özgürlüğünü sınırlandırabilir. Keza, şiddet olaylarının yaygınlaşması nedeniyle ilân edilen olağanüstü

hallerde, olağanüstü hal yönetimi, kişilerin sokağa çıkmalarını, belirli yerlerde toplanmalarını yasaklayabilir; kişilerin üstünü, araçlarını ve eşyalarını arayabilir; gazete, dergi, broşür, kitap el ve duvar ilânı ve benzerlerinin basılmasını, çoğaltılmasını, yayımlanmasını ve dağıtılmasını yasaklayabilir; vs. (m.11). Bu yetkiler, kişi hürriyetini, özel hayatın gizliliğini ve basın hürriyetini sınırlandırır veya durdurur niteliktedir.

Anayasanın 121'inci maddesinin son fıkrasına göre, olağanüstü hal süresince, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir. 5. (<http://www.anayasa.gen.tr/oyu.htm>, 23.06.2017)

4. Kanun Hükmünde Kararname (KHK)

Kanun Hükmünde Kararname genel tanım olarak yasama organının konu, süre ve amacı belirleyen bir yetki kanunu ile verdiği yetkiye veya doğrudan doğruya anayasadan aldığı yetkiye dayanarak, hükümetin çıkardığı, maddi anlamda kanun gücüne sahip, parlamentonun tasdiki ile şekli ve organik anlamda kanun gücünü kazanacak olan kararnamelerdir.

Türkiye'de 1982 Anayasasının 87. maddesi ile, "Bakanlar Kuruluna belli konularda kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi vermek" TBMM'nin görev ve yetkileri arasında sayılmıştır. Anayasanın 91. maddesinde de KHK çıkarma yetkisi verme hususu düzenlenmiştir. Bu madde şöyledir: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir.

Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez. Kanun hükmünde kararnameler, olağan ve olağanüstü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde, Olağan Kanun Hükmünde Kararnameler, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılmakta; bu yetki Bakanlar Kurulu'na Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından yetki kanunu ile verilmektedir.

Temel haklar, kişi hak ve ödevleri ile siyasi hak ve ödevler hakkında düzenleme yapılamaz. Olağanüstü Kanun Hükmünde Kararnameler ise Cumhurbaşkanı başkanlığındaki Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılmaktadır. Bunun için TBMM'nin yetki kanunu vermesine gerek yoktur. Uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleri yerine getirmek şartıyla, her alanda düzenleme yapılabilir. Anayasa m. 148'e göre, Anayasa Mahkemesi, kanunların ve KHK'ların anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler, ancak olağanüstü hallerde çıka-

rılan KHK'ların şekil ve esas bakımından anayasaya aykırılığı iddiasıyla AYM'de dava açılmaz.

5. Olağanüstü Halin İlanı Sonrası Hukuksal ve Sosyal Yaşamda Değişiklik İçeren Haberlerin Yazılı Basındaki Yansımaları

İktidar mücadelesinde hangi yönetim biçimi olsun siyaset ile iletişim araçları arasında ilişki her dönemde var olmuştur. Çünkü her iktidar kendi varlığını sürekli meşru kılmak zorundadır. İktidarlar, iletişim araçlarıyla bir yandan kendi meşruluğunu sağlamaya çalışırken, diğer yandan politikalarının kamuoyunca desteklenmesini ve uygulanmasını amaçlar. Siyasi otoriteler veya iktidarlar belirli konuların kamuoyuna açıklanması ve toplum fikirlerinin yönlendirilmesi için medyayı kullanır. (<https://www.haber24.com/gundem/khk-nedir-gorevleri-nelerdir-h620703.html>, 23.06.2017)

Medya politikası oluşurken kimi zaman sansür, toplatma, yasaklama ve kapatma gibi baskı politikaları uygulanır, kimi zaman da kaba müdahaleler değil, uygun çizgide düşünen personelin seçilmesi ve editörler ile çalışan gazetecilerin kurum politikasıyla uyumlu öncelikleri ve haber değeri kriterlerini içselleştirmeleri sağlanmaya çalışır. Medya devletin sözde amaçlarını gerçek diye kabul eder, devletin politikasının ve eylemlerinin gerçek nedenlerini ender olarak araştırır.

4.güç olarak kabul edilen basın, demokratik rejimlerin vazgeçilmez öğelerinden biridir. Yönetenlerle, yönetilenler arasında aracı konumundadır. Ulaştığı

hedef kitlenin büyüklüğü açısından medya, kamuoyu yaratma gücü ve geniş kitlelere ulaşabilmesi sayesinde ülke gündemi üzerinde etkili olur.

Türkiye, gündemi çok sık değişen (ve/veya değiştirilen) bir ülkedir. Basının gündeminin sık sık değişmesi, basın kuruluşlarının yayın politikalarıyla doğrudan ilgilidir. Sosyal hareketlilik nedeniyle meydana gelen olay yoğunluğu bir etken olarak görülse de gündem değişikliklerinde temel faktör basın kuruluşlarının yayın politikasıdır. Tüm bu karmaşık yapı ve eylemler arasında sıkışıp kalan ancak 4.güç diye adlandırılan basın ile siyaset arasındaki bu ilişki Türkiye siyasi tarihi içinde de karşımıza çıkıyor.

Türkiye toplumunda siyaset odaklı değişim 1960, 1980 askeri darbelerinde tamamen, 1971'de, 28 Şubat Süreci ve 15 Temmuz 2017 darbe girişimi ile kısmen kesintilere uğramış ve son dönemdeki olay hariç genelde basın siyasetin askeri çözümlerle belirlenen çizgileri karşısında destekleyici bir rol oynamıştır. Bugüne kadar bölgede güçlü bir Türkiye istemeyenler sürekli ülke üzerinde çeşitli oyunlar oynamaktadırlar. Özellikle son yıllarda dünyadaki gelişmeler, sınırların yeniden belirlenmesi, bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerin kendi bünyesinde yaşadıkları değişimler, ülkemize kendi bölgesiyle birlikte dünyada oldukça önemli avantajlar sağlamıştır. Diğer sahalarda olduğu gibi dış politikada da ileri adımlar atılabilmesi için istikrar, iç barış ve güçlü bir ekonomi gerekmektedir. Basını dördüncü güç ya da "bekçi" olarak konumlandıran anlayış, gazeteciliğin ana akım bir ekonomik ve siyasal güç olmasına katkıda bulunmuş ve bugün gazeteciliği tarif eden pek çok pratiğin temellerini oluşturmuştur.

Ancak basını, devlete karşı halkın koruyucusu ve hakikatin tarafsız aktarıcısı olarak konumlandırılan dördüncü güç modeli, basının kendi içinde varlık gösterebilecek iktidar ilişkileri hakkında hiçbir şey söylememektedir.

Toplumsal sorumluluk kuramının temelinde medyanın gücü/etkisi ve monopolistik konumu karşısında, topluma karşı sorumlu olma, tüm toplumsal tarafları adil biçimde temsil etme ve kamunun karar alabilmesi için yeterince bilgilendirilmesi zorunluluğu vardır.

Olağanüstü durum olarak tanımlayabileceğimiz kriz dönemlerinde, medyanın üstlendiği rolle birlikte toplumsal sorumluluk ilkesini ne ölçüde yerine getirdiği konusu çoğu zaman tartışmalı bir durum olarak kendini gösterir. Çünkü bu tür olağanüstü durumların yaşandığı zamanlarda medya, enformasyon akışı sırasında haberin gerçeğe dayanan objektiflik ilkesinin dışına çıkarak, okuyucu ve izleyicide ilgi uyandıran tehlike ve tehdit içerikli abartılı imgeleri ön plana çıkarabilmektedir. (DEĞER, K.), (2017), (TRT Akademi Dergisi, “Olağanüstü Dönemlerde Yayıncılık”, “Olağanüstü Durum Haberciliğinin Atatürk Havalimanı Terör Eylemi Üzerinden İncelenmesi”, Cilt 2, sayı 3, Ankara)

Medya olayları ve olguları bilgilendirmek amacıyla aktarırken çoğu zamanda olumlu veya olumsuz etkilerini de bireylere ve kitlelere iletmektedir. Özellikle olağanüstü durumlarda bu etkilerin çarpanları artmakta ve medyayı doğru okumak da bir o kadar zar olmaktadır. Toplumun bir üyesi olan birey medyayı ne kadar doğru okuyabilir ve çözümleyebilirse toplumda aynı değerde sağlıklı ve sağduyu sahibi olabilir.

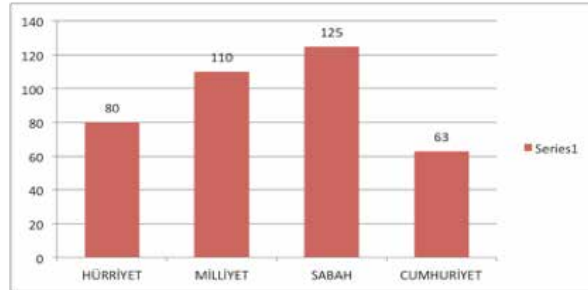
Afetler, savaş halleri, terörist saldırılar, darbe girişimleri gibi olağan dışı durumlarda yayıncılık gerçekten çok zor ama önemli bir iştir. Bilgi ihtiyacı ve merak bu tür durumlarda insanlarda en yüksek noktaya çıkar. Bu anlarda, topluma doğru, eksiksiz ve paniğe, yılgınlığa, karmaşaya neden olmayacak, sorunu daha da içinden çıkılmaz hale taşımayacak şekilde bilgilerin aktarılması gerekir.

5.1. Yöntem: Bu çalışmada 15 Temmuz 2016 sonrası 4 aylık süreci kapsayan (16 Temmuz 2016-16 Kasım 2016) tarih aralığında ulusal yayın yapan 4 gazetenin (Hürriyet-Milliyet-Sabah-Cumhuriyet) bu alana yönelik haberleri derlenip, sınıflandırılarak “olağanüstü dönemlerdeki hak ve hukuk ihlalleri yanında bunları önlemeye yönelik düzenlemeleri de içeren haberlerin” analizi yapılmış ve siyasi, idari ve sosyal yaşama etkisi tartışılmıştır.

5.2. Bulgular: Konuyu daha iyi analiz edebilmek için yazılı basında 4 aylık süre içerisinde yer alan haberlerin seçilen 4 gazeteye yansımalarının dağılımını yapmak gerekmektedir.

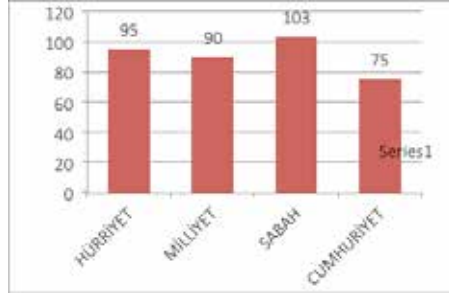
5.2.1. Tablolar

Tablo 1. (16 Temmuz 2016-16 Kasım 2016 tarihleri arası) Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet Gazetelerinde “Genel Darbe Haberleri” konusunda yapılan haberlerin tekrarlanma sıklığı

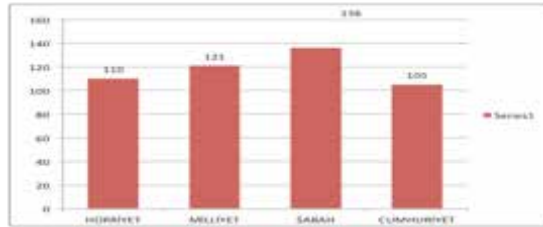
HÜRRİYET	80
MİLLİYET	110
SABAH	125
CUMHURİYET	63

Tablo 2. (16 Temmuz 2016-16 Kasım 2016 tarihleri arası) Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet Gazetelerinde “**Olağanüstühal Haberlerinin İşlenmesi**”

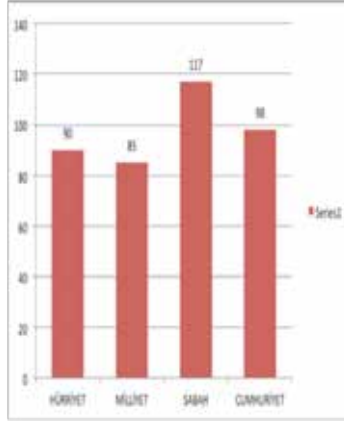
HÜRRIYET	95
MİLLİYET	90
SABAH	103
CUMHURİYET	75

Tablo 3. (16 Temmuz 2016-16 Kasım 2016 tarihleri arası) Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet Gazetelerinde “**Hükümet-Asker-Polis-Muhalefet ilişkisini İrdeleyen Haberlerin İşlenmesi**”

HÜRRIYET	110
MİLLİYET	121
SABAH	136
CUMHURİYET	105

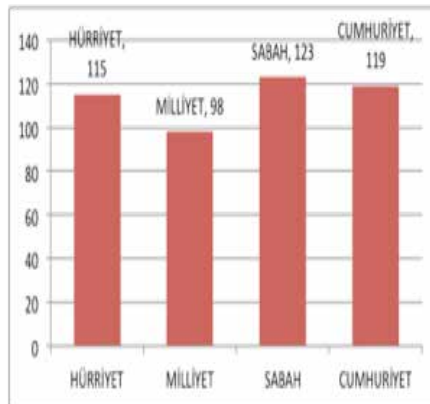
Tablo 4. (16 Temmuz 2016-16 Kasım 2016 tarihleri arası) Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet Gazetelerinde “Ulusal Yazılı Basında Yer Alan ve Dış Basından Alıntı Darbe Girişimi Konulu Haberlerin Yayınlanma Sıklığı”

HÜRRIYET	90
MİLLİYET	85
SABAH	117
CUMHURİYET	98

Tablo 5 (16 Temmuz 2016-16 Kasım 2016 tarihleri Arası) Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet Gazetelerinde “Genel Asayiş, “Kamu Görevlileri, İnsan Hakları ve Olağanüstü Dönemde Hukuk Konulu Haber Başlıklarının İncelenmesi”

HÜRRİYET	115
MİLLİYET	98
SABAH	123
CUMHURİYET	119

6. Değerlendirme: 15 Temmuz 2016 sonrası 4 aylık süreci kapsayan (16 Temmuz 2016-16 Kasım 2016) tarih aralığında ulusal yayın yapan 4 gazetenin (Hürriyet-Milliyet-Sabah-Cumhuriyet) bu alana yönelik haberleri derlenip, sınıflandırılarak “olağanüstü dönemlerdeki hak ve hukuk ihlalleri yanında bunları önlemeye yönelik düzenlemeleri de içeren haberlerin” analizi yapılmış olup;

- “Genel Darbe Haberleri”
- “Olağanüstühal Haberlerinin İşlenmesi”
- “Hükümet-Asker-Polis-Muhalefet İlişkisini İrdeleyen Haberlerin İşlenmesi”
- “Ulusal Yazılı Basında Yer Alan ve Dış Basından Alıntı Darbe Girişimi Konulu Haberlerin Yayınlanma Sıklığı”

“Kamu Görevlileri, İnsan Hakları ve Olağanüstü Dönemde Hukuk Konulu Haber Başlıklarının İncelenmesi”

sonucunda tüm haber gruplarında özellikle “Sabah Gazetesi”nin bu dönemde daha sık ve daha dolu bir biçimde konuların üzerine giderek detaylandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca “Hükümet-Asker-Polis-Muhalefet İlişkisini İrdeleyen Haberlerin İşlenmesi” başlığının da en çok işlenen başlık olduğunu görmekteyiz.

Sonuç: 15 Temmuz 2016 kanlı darbe girişimi, yine anayasa ve hukuk ihlal edilerek yapılan bir kalkışma olarak ülkemiz darbeler tarihine geçmiş, milletin silahsız ve saldırsız bir karşı duruşu ile iradesine sahip çıkmasıyla bu kanlı girişim boşa çıkarılmıştır.

Türkiye’de yaşanan tüm darbe dönemlerinde anayasa ve hukukun ayaklar altına alındığını bu dönemlerde yaşanan hukuksuzluk ve mağduriyetlerin millete pahalıya mâl olmuş ve telafisinin ise maalesef uzun yıllar sonra mümkün olabildiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu değişimi daha iyi anlayabilmek için geçmişten günümüze anayasalarımızı oluşum sebeplerini, içeriklerini ve sosyal, hukuksal yaşam alanına etkisini irdelemek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

AKIN, İ.F. (1993) Kamu Hukuku, İstanbul: Beta Basım Yayın AŞ.

DEĞER, K. (2017), TRT Akademi Dergisi, "Olağanüstü Dönemlerde Yayıncılık", "Olağanüstü Durum Haberciliğinin Atatürk Havalimanı Terör Eylemi Üzerinden İncelenmesi", Cilt 2, sayı 3, Ankara

DOĞAN, İ.(2005) Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları, 6. Baskı, Ankara: Pegama A Yayıncılık.

T.C. Resmi Gazete, 1402 Numaralı Sıkıyönetim Kanunu, 13.05.1971, Yay.Tar. 15.05.1971, S. 13837

(T.C. Resmi Gazete, 2935 Numaralı Olağanüstühal Kanunu, 25.10.1983, Yay.Tar. 27.10.1983, S. 18204)

http://kampus.beykent.edu.tr/Paylasim/Dosyalar/Anayasalar_129807210772392500.pdf, 22.06.2017

<http://bilgihanem.com/sikiyonetim-nedir/>, 22.06.2017

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8.htm>, 22.06.2017

<http://www.anayasa.gen.tr/oyu.htm>, 22.06.2017

http://d.barobirlik.org.tr/2017/20170116_venediktercume.pdf, 22.06.2017

<http://www.anayasa.gen.tr/oyu.htm>, 23.06.2017

<https://www.haber24.com/gundem/khk-nedir-gorevleri-nelerdir-h620703.html>, 23.06.2017

DARBELERİN EKONOMİSİNDEN 'EKONOMİK DARBE'YE 15 TEMMUZ: GELENEK, TEŞEBBÜS, DİRENİŞ VE ÖNLEMLER

Dr. Emre SAYGIN

Bağımsız Akademisyen
sayginemre@gmail.com

Dr. Tahsin YAMAK

Bağımsız Akademisyen
tahsinyamak@gmail.com

ÖZET

Literatürdeki çalışmalar, özellikle ekonomik performansın zayıf olduğu ülkelerde, silahlı kuvvetlerin yönetime el koyması eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Yine, darbelerin gerekçeleri açıklanırken de siyasal ve ekonomik istikrarsızlık ile toplumsal gerilimlere sıklıkla referans verilmektedir. Oysaki 15 Temmuz darbe girişimi, literatürün aksine siyasal, ekonomik ve sosyal gelişmeye dair parametrelerin olumlu bir trend izlediği koşullar altında, ekonomik faaliyete de ket vuran birçok provokatif girişim ile birlikte “yolsuzluk” ve “otoriterlik” söylemi üzerine bina edilmiştir.

Bu çalışmada, 15 Temmuz darbe girişimi öncesinde küresel başat aktörler tarafından Türkiye'ye karşı yürütülen kapsamlı ekonomik yıldırma politikası ile menfur kalkışmanın başarısız olması sonrasında adeta “ekonomik darbe” hamlesine dönüşen yoğun finansal baskının kökenleri, Kurumsal İktisat Okulu bağlamında incelenecektir. Analiz neticesinde edilecek bulgular çerçevesinde, daha kapsayıcı bir kurumsal yapının inşasına yönelik politika önerileri geliştirilmesi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Darbe Ekonomisi, Ekonomik Darbe.

FROM ECONOMICS OF COUPS TO ‘ECONOMIC COUP’: TRADITION, ATTEMPT, RESISTANCE AND PRECAUTIONS

ABSTRACT

The literature shows that the tendency of the armed forces to stage a coup is high, particularly in countries where economic performance is weak. Political and economic instability and social tensions are frequently referred to while the reasons for the military coup are explained. However, contrary to the literature, the July 15 coup attempt was based on the “corruption” and “authoritarianism” rhetoric, along with many provocative moves that inhibit economic activity in an environment where political, economic and social parameters followed a positive trend.

In this study, the comprehensive economic intimidation policy carried out by global dominant actors against Turkey before the July 15 coup attempt and the roots of intense financial oppression, which has almost become an “economic coup” after the failure of the sanctuary, will be examined in the context of Institutional Economics School. Within the framework of the analysis, the aim is to develop policy recommendations for the construction of a more inclusive institutional structure.

Keywords: July 15 Coup Attempt, Economics of Coup, Economic Coup.

1. GİRİŞ

Yaklaşık yarım yüzyıldır başta ordu teşkilatı olmak üzere neredeyse bürokratik yapının tamamına sızmış bulunan *Fetullahçı Terör Örgütü* (FETÖ), 15 Temmuz 2016 gününü 16 Temmuz’a bağlayan “uzun” gece boyunca Türkiye Cumhuriyeti’ni teslim almaya kalkışmış; bu menfur kalkışma, gerek siyasi aktörlerin sergilediği kararlı tutum gerekse nevi şahsına münhasır bir *sivil karşı-duruş* sayesinde oldukça kısa bir sürede bertaraf edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin yakın dönem siyasal tarihi askeri darbelerle hiç yabancı değildir; ancak gerek hazırlık safhası gerekse sonrasındaki iç ve dış menşeli gelişmeler dikkate alındığında, 15 Temmuz kalkışmasının anılan askeri müdahale tecrübelerinden ne denli farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalar, genel olarak, ekonomik performansın zayıf olduğu az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, silahlı kuvvetlerin meşru ülke yönetimine el koyması eğiliminin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ne var ki 15 Temmuz kalkışması, literatürün işaret ettiğinin aksine, temel hak ve hürriyetler ile ifade ve örgütlenme özgürlüğünün genişlediği, siyasal katılımçılık ve temsilin arttığı, iş ve yatırım ortamının iyileştiği, kamu yönetiminde reformların sürdüğü

ve kamu malî dengesinin olumlu bir görünüm arz ettiği, kişisel ve toplam refahın yükseldiği bir ortamda *yolsuzluk* ve *otoriterlik* söylemi üzerine bina edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti, mezkûr kalkışma öncesinde siyasete ve siyasetçiye güveni sarsan, sosyal yapıyı olumsuz yönde dinamize eden ve ekonomik faaliyete ket vuran birçok provokatif girişime sahne olmuştur.

İşte bu çalışmada, 15 Temmuz kalkışmasının öncesi ve sonrasında Türkiye'ye karşı yürütülen kapsamlı ekonomik yıldırma politikası ile menfur kalkışmanın başarısız olması sonrasında adeta *ekonomik darbe* hamlesine dönüşen yoğun finansal baskının kurumsal kökenlerinin incelenmesi ve böylece askeri müdahale girişiminin akamete uğramasını müteakip gerek yakın planda 2023 hedeflerinin gerçekleştirilebilmesine yönelik, gerekse uzun vadeli bir perspektifte siyasal, ekonomik ve sosyal anlamda daha kapsayıcı, belirsizlikleri azaltan, güven veren ve risk primi düşük bir kurumsal yapının inşa edilerek sürdürülebilir kılınmasına matuf somut çıkarımlarda bulunulması ve politika önerileri geliştirilmesi hedeflenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğüne göre *darbe* kelimesi, “bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi” olarak tanımlanmakta; başına getirilecek *askerî* sıfatıyla birlikte kullanıldığında ise meşru hükümetin, *silah zoru* kullanmak suretiyle görevden alıkoyulması anlaşılmaktadır. Diğer taraftan *müdahale* kelimesi ise “karışma, araya girme, elatma” şeklinde açıklanmakta ve *askerî müdahale* kavramı ile cebri bir kuvvet olmaksızın meşru yönetimin görevden el çektirilmesi kastedilmektedir

(TDK, t.y.).

Askeri darbe ya da müdahale süreçleri genellikle *ara dönem* olarak isimlendirilmekte; bu durumda genellikle, iktisadi ilişkileri tanzim eden formel kurumsal yapı da dahil olmak üzere ekonomik kalkınma vizyonuna dair kapsamlı hamleleri belirleyen dönemsel plan, yıllık program, reform ajandası ve sair düzenlemeler uygulamadan kaldırılmaktadır (ÖZTÜRKLER, 2016: 78).

Bu bağlamda askeri darbe ya da müdahale girişimleri öncesinde, kalkışmanın meşru bir toplumsal ve psikolojik zemine oturtulabilmesi maksadıyla siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamın istikrarsızlaştırılmasına matuf hamleler ile müdahale sonrasında söz konusu alanlardaki gelişmelerin değerlendirilmesi, genel olarak *darbelerin ekonomisi* ya da *darbelerin ekonomi-politiği* olarak adlandırılmakta; bir ülkede reel sektör, kamu sektörü, finansal sektör ve dış sektörün yapısal problemleri üzerinden yürütülecek manipülasyonlar ve bu girişimlerin *maksatlı*

dış politik yaptırımlarla desteklenmesi neticesinde, ekonomik aktörler nezdinde güven/itibar kaybı oluşturulması ve böylece ekonomik aktivitenin daraltılması ya da çökertilmesine yönelik sistematik hamleler ise *ekonomik darbe* olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Toplum-sivil siyaset-asker ilişkilerinin geçmişi oldukça gerilere uzanıyorsa da, esasen Soğuk Savaş döneminde dünya siyasetine ağırlığını koyan Amerika Birleşik Devletleri'nde askeri bürokrasisinin etki gücünün çok yönlü olarak artması ile birlikte, bu kuvvetin sivil siyasete müdahale potansiyelinin ne şekilde törpülenebileceği sorunsalı çerçevesinde genişleyen bir literatürün oluşmasını sağlamıştır. Yapılan araştırmalar bir taraftan güvenlik bürokrasisinin ne şekilde kontrol altına alınacağı hususuna odaklanmakta, diğer yandan ise silahlı kuvvetlerin sivil siyasete yönelik hamlelerinin ne tür siyasal, sosyal, ekonomik ve sair etkiler doğuracağını izah etmektedir.

Konumuz özelinde yapılan çalışmaların ağırlıklı kısmı, doğrudan darbe-ekonomi ilişkisine odaklanmaktan ziyade, bir politik şiddet unsuru/kaynağı olan darbe temayülünü de içerecek şekilde tanımlanan *siyasal istikrarsızlık* olgusunun *ekonomik performans* üzerindeki etkisi, anlamlılık düzeyi, aktarım mekanizmaları ve nedensellik ilişkisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda literatürde yer alan çalışmaların bazıları siyasal istikrarsızlık ile ekonomik performans arasındaki doğrudan ilişkiye vurgu yaparken, bir kısmı siyasal istikrarsızlığın ekonomik performans düşüklüğünün bir nedeni olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Siyasal istikrarsızlığın ortaya çıkardığı belirsizlik ortamının kamu kaynaklarının tahsis kararlarında oluşturduğu sapmalar ile özel kesimin sermaye birikim süreçlerinin sekteye uğraması ve yatırım kararlarının gözden geçirilmesi gibi farklı aktarım mekanizmaları yoluyla reel getiride düşüşe ve dolayısıyla da ekonomik performansın gerilemesine neden olduğunu açıklamaktadırlar (ARSLAN, 2011: 74-76).

Örneğin Acemoğlu ve Robinson ekonomik istikrarsızlık döneminde askeri darbe ya da müdahale eğiliminin güçlendiğine işaret etmektedir. 1950-1982 yılları arasında, 113 ülkede siyasal istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Alesina ve Diğerleri, siyasal istikrarsızlığın yatırımcı güvenini düşürmek ve iktisadi etkinliği azaltmak suretiyle ekonomik performansı azalttığı gibi gelir dağılımındaki bozuk yapı ile büyüme trendindeki dalgalanmaların da politik ortamı negatif etkilediği bulgularına erişerek siyasal istikrar ile ekonomik performans arasındaki karşılıklı ilişkiye dikkat çekmişler iken; yine 1960-1990 döneminde, 100 ülke özelinde demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Barro siyasal istikrarın demokrasi düzeyini kuvvetlendirdiği ve böylece ekonomik performansa olumlu katkı yaptığı sonucuna ulaşmışlardır (ACEMOĞLU ve ROBINSON, 2001; ALESINA ve DİĞERLERİ, 1992; BARRO, 1996).

Busse ve Hefeker, 1984-2003 döneminde, 83 gelişmekte olan ülke ekonomisi için politik istikrarsızlık riskinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, diğer değişkenler ile birlikte siyasal tansiyon ve yönetimin etkinsizliği yatırımcılar üzerinde negatif etkilerinin bulunduğu sonucuna ulaşmışlar; benzer bir ilişkiyi araştıran Azzimonti ve Sarte ise siyasal istikrarsızlık dolayısıyla gerçekleştirilecek sermaye kontrolleri, aşırı vergilendirme, döviz kuru manipülasyonları, rüşvet gibi dolaylı kamulaştırma/el koyma uygulamaları ve mülkiyet hakların yönelecek bir tehditle karşılaşma ihtimalindeki artışın da yabancı sermaye yatırımları üzerinde olumsuz sonuçları bulunduğu bulgusuna erişmişlerdir (BUSSE ve HEFEKER, 2007; AZZIMONTI ve SARTE, 2007).

Diğer taraftan anılan ilişkiyi irdeleyen Olson, uzun vadeli yönetimlerin ekonomik çıkar grupları ile geliştirdikleri yakın ilişkiler nedeniyle yozlaşmış bir ekonomik ilişkiler bütününe ortaya çıktığı ve böylece istikrarlı siyasal yönetimlerin ekonomik performansı olumlu yönde etkilemeyeceğini ileri sürmüştür (OLSON, 1982).

3. TÜRKİYE'DE DARBE GELENEĞİ VE DARBELERİN EKONOMİSİ

Birçok gelişmekte olan ülkede tecrübe edildiği gibi, toplum-sivil siyaset-asker ilişkilerinin Türkiye'deki serencamı da oldukça hararetli ve hareketli bir nitelik arz etmektedir. Buna göre, yakın dönem Türk siyasal hayatının, adeta bir *darbeler tarihini* andırdığını ve bu nedenle de gerek sürdürülebilir bir kurumsal devlet yapılanmasının gerekse sağlıklı bir zemin üzerine oturmuş sivil-asker ilişkilerinin hiçbir zaman tesis edilemediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kuşkusuz, çok partili hayata geçilmesinden günümüze değin süregelen bu sancılı sürecin meşru bir toplumsal ve psikolojik zemine oturtulabilmesi bakımından, *ekonomik sorunlar* da önemli ve kritik bir yer tutmaktadır.

Öyle ki yakın dönem Türk iktisadi hayatının serencamı toplam üretimdeki sektörel dengesizlik ve verim sorunları, kamu kesimi açıkları ve borçlanma ile finansmanı, dış ekonomik ilişkilerde düşük rekabet gücü gibi yapısal problemler etrafında dinamize olan *ekonomik gelişme-kriz* sarmalına sıkışmıştır. Bu süreç boyunca bir taraftan geleneksel ekonomiden modern ekonomiye geçişin ortaya çıkardığı yapısal problemlerle mücadele edilmiş; öte yandan ise uluslararası politik ve ekonomik değişimlere uyum sağlama çabasının sancıları derinden hissedilmiştir.

Kuruluşundan 1945 yılına kadar geçen dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik yapısı, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde yaşanan iktisadi yıkımın sonuçlarıyla yüzleşerek geçmiştir. Bu süreçte kapsamlı olumsuz etkiler

ortaya çıkararak Dünya Ekonomik Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı gibi önemli gelişmelerin gölgesinde devletçilik ve yerel sanayinin teşviki hamlelerine girilmiş ise de, kısmi ve konjonktürel iyileşmeler haricinde, ekonomik kalkınmanın uzun dönemli perspektifi anlamında ciddi bir mesafe alınamamıştır (OWEN ve PAMUK, 2002: 19-44).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı Bloğu ile yana durmayı tercih etmesiyle bağlantılı olarak çok partili hayata geçilmiş ve böylece ekonomi politikalarında korumacılık anlayışı terk edilerek liberalleşme/serbestleşme yönündeki tercihler öncelenmiştir. Savaş yıllarının ardından yaşanan kısa süreli ekonomik genişleme ortamında köyden kente göç hızlanmış ve değişen ve genişleyen tüketim kalıpları gelir-harcama dengesinin bozulmasına neden olmuştur. Bu dönemde özellikle tarım kesimine yönelik teşvik uygulamaları kamu dengesi üzerinde ciddi baskı oluşturmuş; ayrıca dışa açılma ile birlikte yükselen ithalat rakamları, daha sonra kronik hale gelecek bir dış denge sorununun doğmasına ön ayak olmuştur. Bu gidişat, 1953-1954 yılları ile birlikte uluslararası likiditenin daralması ile birlikte tersine dönmüş ve 1958 Krizi ile neticelenerek 27 Mayıs 1960 günü gerçekleşen askeri darbe öncesinde gerekli psiko-sosyal ortamın oluşmasında belirleyici olmuştur (HATİPOĞLU ve DİĞERLERİ, 2011: 3-12; BALKANLI, 2004a; SÖNMEZ, 2004).

Keza, 1960'lı yıllar ile birlikte tercih edilen *planlı ekonomi* döneminde izlenen *ithal ikameci* politikalar ile birlikte imalat sanayinin gelişmesinde önemli mesafe kat edilmiş ancak artan yatırımlara karşı yeterli tasarruf/kaynak birikimi bulunmadığı kaynak maliyetlerinin yükselmesine ve alternatif dış kaynak arayışına girilmesine neden olmuştur. İzlenen sabit kur politikası karşısına artan yatırım malları ihracatı ve yükselen dış ticaret açığı ile birlikte devalüasyon kaçınılmaz hale gelmiş; ayrıca hızla artan kentleşme nedeniyle oluşan kamu hizmeti talebinin Merkez Bankası'nın para basması suretiyle karşılanması dolayısıyla da enflasyonist bir ortam ve artan kamu borç yükü ile karşı karşıya kalınmıştır. Geleneksel ekonomik sorunların yapısal hale geldiği 1970'li yıllar ile birlikte ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısı ciddi bir bunalım içine girmiş; bu ortamın iyileştirilmesi maksadıyla, IMF ile ilişkiler bağlamında, ekonomik ilişkilerde serbestleşmeye yönelik 24 Ocak 1980 tarihli kararların imza altına alınması suretiyle girilen *şok terapi* metodu toplumsal tansiyonun daha da artmasına sebep olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 12 Eylül 1980 günü tekrar bir askeri darbeye muhatap olması ile sonuçlanmıştır (HATİPOĞLU ve DİĞERLERİ, 2011: 12-17; BALKANLI, 2004a; SÖNMEZ, 2004).

12 Eylül sonrasında yaşanan ara dönemin sona ermesini müteakip, uluslararası konjonktürün de etkisiyle liberal ekonomi politikalarının ağırlığı artmış, bu

bağlamda bir taraftan ihracata dayalı büyüme modeli esas alınırken, öte yandan istikrar ve yapısal uyum programları vasıtasıyla dış dengenin sağlanmasına gayret edilmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti, 1980’li yılların sonunda yaşanan *döviz darboğazı* ile birlikte 1990’lı yıllarda *sıcak para girişine dayalı* bir ekonomik yapıya geçilmiş olması ve kısa süreli koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkardığı *güvensizlik* ve *belirsizlik* ortamı nedeniyle *kronik enflasyon*, *dış borç artışı*, *reel ücret kayıpları*, *devalüasyon* gibi ağır bir kıskaç içine itilmiş; 28 Şubat 1997’de yine bir askeri müdahale ile sonuçlanan bu dönem, sermaye birikimi adına toplumun düşük ve orta gelirli kesimlerinin adeta ezildiği bir süreç olmuştur. 1990’lı yılların her anlamda kaotik görüntüsü, 2001 yılının Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz ile son bulmuştur. (TBMM, 2012: 143-144; KARAHAN ve KARAGÖL, 2014: 3-4; BALKANLI, 2004b; SÖNMEZ, 2004).

Nitekim eski Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Başkanı Ahmet ERTÜRK’ün, Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu’na yaptığı beyanlarında geçen, “*ekonomik manipülasyonlar, darbe korkusunu oluşturmak ve darbeyi insanların zihninde meşrulaştırmak için yapıldı. (...) 28 Şubat aynı zamanda bir finansal mühendislik projesidir. (...) 25 tane banka battı. (...)*” şeklindeki beyanları ile ekonomik kriz ortamlarının ve finansal sistemin işleyişine müdahale eden gayri hukuki organizasyonların, öncesi ve sonrasında darbe süreçlerini besleyen etkili birer araç olduklarını açıklamaktadır (TBMM, 2012: 145-147).

Bu açıklamalara göre, gerek 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde gerçekleşen askeri darbeler, gerekse 12 Mart 1971, 28 Şubat 1997 tarihlerinde gerçekleşen askeri müdahaleler ile Türkiye Cumhuriyeti’nin düzenli periyotlar dâhilinde sivil siyasete *ayar verilen* bir ülke olduğu imajı oluşturulmak ve bu algı normalleştirilmek istenmektedir. Diğer bir boyutuyla da ülkenin sürekli kaos içerisinde bulunması yoluyla sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma hamlesine girişmesi engellenmekte ve toplumda “*yönetenler* (meşru sivil siyasetçiler-y.n.) *bizi istediğimiz gibi yönetemiyorlar*”, “*biz bu hayat pahalılığı ve ekonomik krizden yorulduk*” algısı oluşturarak “*bu sorunların çözümünü acaba hangi halaskar sağlayacaktır*” arayışına binaen darbeye uygun bir zeminin inşa edilmesi amaçlanmaktadır (ÜNAY ve DİLEK, 2017: 10-12; TBMM, 2012: 145-147; ÖZSAĞIR, 2013).

4. AK PARTİ DÖNEMİ PERSPEKTİFİ

Biraz evvel de izah edildiği üzere, kuruluşundan 2000’li yıllara değin yapısal ekonomik problemlerine kalıcı çözümler üretemeyen ve ekonomik gelişme-kriz kısır döngüsü içinde yoğrulan Türkiye Cumhuriyeti, 2001 yılında, koalisyon hü-

kümetlerinin kırılğan yapısının gölgesinde tarihinin en büyük ekonomik kriziy-le yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu yıkıcı tecrübe sonrasında, bu durumun sorumluları olarak görülen siyasal partiler ve siyasetçiler, 2002 yılında yapılan seçimlerde adeta tasfiye edilmiş ve Ak Parti'yi tek başına iktidara taşımıştır.

Ak Parti ile birlikte koalisyon dönemlerinin ataletini üzerinden atan Türkiye Cumhuriyeti siyasal karar alma mekanizmalarının tek elden idare edilmesinin verdiği ivmenin de etkisiyle, süratli bir şekilde siyasal, sosyal ve ekonomik reformlara girişmiştir. Özellikle 2002-2007 döneminde; kamu mali yönetimi, kamu harcama hukuku, sosyal güvenlik sistemi, yerel yönetimler reformu, tarım sektöründeki yapısal dönüşüm, imalat sanayinde katma değer artışı, artan turizm gelirleri, yatırım ortamının/ikliminin iyileştirilmesi, bankacılık ve finans sektöründe denetim ve gözetim mekanizmalarının kuvvetlendirilmesi ile finansal piyasalarda ürün çeşitlendirilmesi gibi hamleler ile birlikte yüksek, istikrarlı ve kaliteli bir büyüme, üretimde verim artışı, kamu mali dengesinin normalleşmesi, kamu borç yükünün azalması, faiz, enflasyon ve işsizlikle mücadele, doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişlerinde artış hususlarında muvaffak olunmuş ve böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgesel ve küresel vizyonu oldukça geniş bir perspektif kazanmıştır (ACEMOĞLU ve UCER, 2015: 4-12; KARAGÖL, 2013).

Restorasyon dönemi olarak adlandırabileceğimiz ve birçok yapısal problemin çözüme kavuşturulduğu 2002-2007 döneminde yakalanan bu perspektif ile birlikte başta enerji ve savunma sanayi olmak üzere finans, ulaşım, iletişim ve farklı birçok kritik alanda makro projelere girişilmiştir. Fakat anılan ekonomik reform iklimi, bir taraftan küresel finans krizi ile birlikte uluslararası piyasalarda yaşanan *likidite daralması*, diğer taraftan ise tarihsel kökenleri bulunan ve bu dönemde dahi 27 Nisan muhtırasıyla baş gösteren ancak siyasal iktidarı karşı duruşu ile etkisizleştirilen *vesayetçi anlayışın* olumlu gidişatı aksatmaya yönelik eylem ve söylemleri ile birlikte, 2008-2012 döneminde, AB ile kırılğanlaştığı ilişkiler, yolsuzluk ve otoriterleşme söyleminin geliştirildiği, hukukun araçsallaştırıldığı, maksatlı kredi notu düşüşlerinin yaşandığı, güven/itibar kaybı ile siyasal gerilimin arttığı manipülasyonlar dönemine evrilmiştir (ACEMOĞLU ve UCER, 2015: 12-27; KARAGÖL, 2013). Ancak bütün bu manipülasyonlara rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin, 2002-2007 döneminde yakaladığı siyasal istikrar ve ekonomik büyüme ivmesinin de etkisiyle gerçekleştirdiği reformlar sayesinde, 2008-2009 yıllarındaki küresel mali kriz dönemi hariç, gerek ekonomik performans gerekse ihracat ve diğer makroekonomik göstergeler bağlamında bir gerileme trendine girilmemiş, bilakis iç ve dış kaynaklı bütün siyasi ve toplumsal provokasyonlara rağmen güçlü bir ekonomi görüntüsü verilmeye devam edilmiştir (KARAGÖL; 2016: 38-41).

7 Şubat MİT Krizi ve 17/25 Aralık *yargı darbesi* ile birlikte iyiden iyiye artan sosyal tansiyon ve siyasal kutuplaşma, 2013-2016 periyodunda, güney sınırımızda bulunan komşu ülkelerde artan uluslararası terör faaliyetlerinin negatif yansımaları, gezi parkı kalkışması gibi toplumsal tansiyonu yükselten iç provokasyonlar, çeşitli şehirlerde yaşanan toplumsal tedirginliğin yükselmesine sebebiyet veren bombalı terör eylemleri, küresel hegemonik aktörlerin gayri resmi abluka girişimleri ve muhalefet partilerinin tahrik edici söylemleri ile kışkırtıcı medya desteğiyle birlikte kısır siyasi tartışmaların gündemi belirlediği ve ekonomik reform ajandasının oldukça arka sıralara ötelendiği bir ortamın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle 2013 yılında IMF'ye olan borcun tamamen bitmesi ve bütün yönlendirmelere rağmen tekrar anlaşma yapılması üzerine başlayan bu *kapsamlı yıldırma politikası* dolayısıyla bir taraftan ekonomik aktörler nezdinde güven kaybı yaratılması diğer yandan ise ülkede faizlerin artması ve döviz kurunun yükseltilmesi yoluyla kaynak dağılımının olumsuz etkilenmesi maksadı güdülmüş ancak bu hususta başarılı olunamamış, yani Türkiye Cumhuriyeti'nde bir kriz ortamı oluşturulamamıştır (KARAGÖL, 2016: 42-43).

5. 15 TEMMUZ VE 'EKONOMİK DARBE' GİRİŞİMİ

Bütün bu açıklamalarımızdan, her ne kadar ucu teröre kadar varabilen siyasal, sosyal ve ekonomik manipülasyon ve provokasyonlara başvurulduysa da, 15 Temmuz süreci öncesinde, daha önceki darbe ve müdahalelerle benzer bir sosyo-ekonomik ve psikolojik ortamın oluşturulamadığı görülmektedir. Bu bağlamda, 15 Temmuz gecesi gerçekleşen ve hem siyasal iktidarın güçlü ve kararlı duruşu hem de milletin dirayetli ve ferasetli sivil karşı-duruşu sayesinde kısa sürede bertaraf edilen kalkışma, etkileri ulusal ve uluslararası boyutta günümüze kadar süregelen açık bir *ekonomik darbe* tecrübesi olarak anlaşılabilir.

Bu darbe kalkışmasının makroekonomik göstergeler üzerinde de olumsuz etkilerinin ortaya çıktığı muhakkaktır, ancak bu etkilerin öncüllerini tespit etmek ve ne şekilde mücadele edildiğini anlamak bakımında finansal piyasalarda yaşanan gelişmelerin gözlemlenmesi nem taşımaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 15 Temmuz Araştırma Komisyon Raporuna göre 18-22 Temmuz 2016 döneminde ortaya çıkan birincil etkiler şu şekilde özetlenebilir (TBMM, 2017: 547-549):

- 1- Bist100 Endeksi %13,4 oranında değer kaybetmiş, Borsa İstanbul'un (BIST) dolar bazında ortalama kaybı ise %18,1 olmuştur.
- 2- 15 Temmuz Cuma günü akşamında %8,55 olan Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) göstergesi tahvil faiz oranı, bir sonraki hafta kapanışında %9,37 olarak gerçekleşmiştir.

- 3- BİST'in bir önceki hafta 4,2 milyar TL olan günlük ortalama işlem hacmi, 15 Temmuz'u izleyen hafta 5,8 milyar TL olarak gerçekleşmiş; Borsa İstanbul'daki yabancı yatırımcı payı ise 15 Temmuz-1 Ağustos döneminde %63,5'ten %62,2'ye gerilemiştir.
- 4- BİST- Kesin Alım Satım Pazarı'nda bir önceki hafta 46,2 milyar TL olarak kaydedilen günlük ortalama işlem hacmi, 18-22 Temmuz 2017 döneminde 48,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.
- 5- Türkiye'nin ABD Doları cinsi 5 yıllık CDS (kredi temerrüt takası) primi 15-22 Temmuz arasında 224,7 baz puandan 275,2 baz puana çıkmıştır.
- 6- 15 Temmuz günü sonunda 2,89 düzeyinde bulunan Dolar/TL kuru, 22 Temmuz günü akşamında 3,07 düzeyine; aynı dönemde Euro/TL kuru ise 3,20 düzeyinden 3,37 seviyesine yükselmiştir.
- 7- Yurtdışı yerleşiklerin portföy yatırımlarını ifade eden sıcak paranın piyasa değeri 18-22 Temmuz haftasında 12,3 milyar dolar azalmış; bu azalmanın 8,4 milyar dolarlık kısmı hisse senedi portföyünde, 3,4 milyar dolarlık kısmı da DİBS portföyünde, kalan kısmı da repo ve mevduat portföylerinde gerçekleşmiştir.
- 8- Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında döviz tevdiat hesapları, 18,0 milyar TL'lik kısmı vadeli mevduat/katılım fonu hesaplarında olmak üzere, toplam 21,7 milyar TL azalmıştır.

Yine aynı rapora göre, 18-22 Temmuz 2016 döneminde ortaya çıkan ikincil etkiler şu şekilde özetlenebilir (TBMM, 2017: 549-551):

- 1- Uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu S&P, 15 Temmuz darbe girişimi nedeniyle artan ülke risklerine karşılık, Türkiye'nin, yatırım yapılabilir seviyenin bir basamak altında (BB+) olan kredi notunu, 20 Temmuz 2016 günü yatırım yapılabilir seviyenin iki basamak altına indirerek (BB) olarak tespit etmiştir.
- 2- Diğer bir uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu olan Fitch, 19 Ağustos 2016 tarihinde belirlediği (BBB-) seviyesindeki kredi notunu teyit ederken, notun görünümünü ise durağandan negatife çevirmiştir.
- 3- Moody's, Türkiye'nin yatırım yapılabilir seviyenin en alt kademesi olan (Baa3) seviyesindeki uzun vadeli yabancı para cinsi ülke kredi notunu, ödemeler dengesi açıklarının finansman riskinin artması ile kurumsal zayıflıklar ve düşen yatırımcı güvenine binaen doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişlerinde azalma trendi görüleceği endişesine binaen 23 Eylül 2016 tarihinde bir basamak düşürerek (Ba1) seviyesine indirmiştir.

- 4- 27 Ocak 2017 günü Fitch, Türkiye'nin yatırım yapılabilir seviyedeki uzun vadeli yabancı para cinsi ülke kredi notunu bir basamak düşürerek (BBB-) seviyesinden, yatırım yapılabilir seviyenin aşağısına, (BB+) düzeyine indirmiştir. Aynı gün açıklama yapan S&P de Türkiye'nin (BB) olan kredi notunun görünümünü durağandan negatife çevirmiştir.
- 5- 15 Temmuz darbe girişiminin ve sonrasında uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları cephesinden sistematik olarak açıklanan kredi notu düşüşlerinin finansal piyasalara yansımaları aşağıdaki şekilde olmuştur (Tablo 1).

Tablo 1: Seçilmiş Göstergelerin 15 Temmuz 2016 Tarihinden Bu Yana Gelişimi

Seçilmiş Göstergelerin 15 Temmuz 2016 Tarihinden Bu Yana Gelişimi					
Açıklama	Tarih	Dolar/TL Kuru	Gösterge Tahvil Faiz Oranı (%)	Türkiye'nin 5 Yıllık CDS Primi (Baz Puan)	Borsa İstanbul Bist-100 Endeksi (Puan)
Darbe Girişimi Öncesi	15.07.2016	2,89	8,55	224,7	82.825
Darbe Girişiminden 1 Hafta Sonra	22.07.2016	3,07	9,37	275,2	71.738
Darbe Girişiminden 2 Hafta Sonra	29.07.2016	2,99	9,14	274,6	75.406
Moody's Kredi Not İndirimi Öncesi	22.09.2016	2,94	8,39	244,7	79.796
ABD Başkanlık Seçim Sonuçları Öncesi	08.11.2016	3,16	9,56	264,5	76.368
En Güncel Veri	23.12.2016	3,51	10,58	270,7	76.972

Kaynak: Bloomberg

- 6-15 Temmuz darbe girişiminin ve sonrasında gerçekleşen mezkûr kredi notu düşüşlerinin kamu finansmanına etkileri ise aşağıdaki şekilde olmuştur (Tablo 2).

Tablo 2: 07.11.2016 tarihi itibarıyla iç ve Dış Borç İtfalarında Gerçekleşen İlave Maliyet

	15.07.2016	07.11.2016	Fark (Baz Puan)
2 Yıl Vadeli Sabit Kuponlu (*)	8,57	9,42	85
5 Yıl Vadeli Sabit Kuponlu (**)	8,92	10,10	118
10 Yıl Vadeli Sabit Kuponlu (***)	9,02	10,38	136
Türkiye 5 Yıl Vadeli CDS	225	269,0	44
Türkiye 10 Yıl Vadeli Eurobond Faizi	3,98	4,91	93
Türkiye 5 Yıl Vadeli Eurobond Spread	245	343	98
Borsa İstanbul BİST Endeksi	82.825	75.705	-7.120
Kur Dolar/TL (****)	2884	3.170	29

(*) Vade tarihi: 11.07.2018

(**) Vade tarihi: 17.02.2021

(***) Vade tarihi: 11.02.2026

(****) Kur tarihi: 14 Temmuz 2016

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

7- Kamu finansmanındaki maliyet artışı neticesinde; Temmuz ayının ikinci yarısında gerçekleşen kamu borçlanmalarında toplam 23,1 milyon TL, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında gerçekleşen kamu borçlanmalarında sırasıyla 121,5 milyon TL, 182,5 ve 52 milyon TL, Kasım ayında gerçekleşen iç borçlanma ihalelerinde ise -Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen Başkanlık se-

çimleri sonrası oluşan 70 baz puanlık kısmını hariç tutulduğunda- 330 milyon TL olmak üzere toplam 700 milyon TL ilave finansman yüküne katlanılmıştır. 8- ABD Doları ve Avro kurlarındaki artış nedeniyle 7 Kasım 2016 itibarıyla, dış borç servisinde 266,2 milyon TL ve Hazine garantili dış borcun üstleniminden kaynaklanan 679,2 bin TL olmak üzere toplam 266,8 milyon TL ilave yük ortaya çıkmıştır.

Bu süreçte Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), 17 Temmuz 2016 tarihli açıklamasıyla bankalara gerekli likiditeyi sağlayacağı, bu işlemlerde sıfır komisyon uygulanacağı ve finansal piyasaları ihtiyaç duyduğu tüm önlemlerin ivedilikle alınacağı hususlarını belirten basın açıklaması piyasaların rahatlama-sını temin etmek bakımından kritik bir hamle olmuştur. Bunun yanında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Binali Yıldırım ve ekonomiden sorumlu Başbakan Yardımcısı Mehmet Şimşek'in siyasal ve ekonomik aktörler nezdinde güven aşılama matuf açıklamaları, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Türkiye İhracatçılar Meclisi nezdinde özel sektör temsilcilerinin makroekonomik istikrara vurgu yapan açıklamaları sayesinde darbe girişimi sonrasında finansal piyasaların tansiyonunun düşürülmesi sağlanmıştır. Yine IMF Başkanı Christine Lagarde'ın, "*İnanılmaz derecede düzensiz bir olaydan sonra piyasalar düzgün bir şekilde çalıştı*" şeklinde, bütün bu önlemlerin başarısını vurgulayan açıklaması da, kuşkusuz piyasalar açısından pozitif bir mesaj olarak algılanmıştır. (KARAGÖL, 2016: 2; GÜR, 2016: 2).

15 Temmuz'un Türkiye Cumhuriyeti finansal sistemi üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlayan ampirik bir çalışmada da, BIST-100 endeksinin trendi ve oynaklığı, faiz oranlarının değeri ve oynaklığı, Türk lirasının dolar karşısındaki değeri ve oynaklığı ile ülkenin CDS primi trendi incelenmiş ve finansal sistemin darbe girişiminden etkilenmediği, kısa süreli bir daralma gözlemlenmekle birlikte halihazırda etkin şekilde çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır (KAYHAN ve KAR, 2016). Bununla birlikte finansal ve makroekonomik bütün bu önlemler yanında, FETÖ'nün yapısı ve kaynaklarının tasfiyesi, terörle sahada etkin mücadele ve uluslararası harekâtlar, güvenlik bürokrasisinin ve eğitiminin yeniden tanzimi, savunma sanayinin gelişmesine verilen özel önem, anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş, Türkiye Varlık Fonu'nun kurulması gibi tedbirlerin yapısal reformlar ile desteklenmesinin gerekliliği de bir defa daha ortaya çıkmıştır.

6. SONUÇ: EKONOMİDE KURUMSALLAŞMANIN ÖNEMİ

Katılımcı, şeffaf ve hesap verilebilir siyasal sistemlerinin tesis edilemediği ve kurumsallaşmadığı ülkelerde sivil siyaset ile güvenlik bürokrasisi arasındaki ilişkiler sancılı bir ortamda sürdürülmektedir. Bu gergin atmosferin bıçak sırtı denge durumu, çoğu kez güvenlik bürokrasisinin gayri meşru bir yolla yönetime el koyarak meşru sivil siyaseti saf dışı bırakması şeklinde neticelenmektedir. Bu durum *askeri darbe* ya da *askeri müdahale* olarak kavramsallaştırılmaktadır.

Askeri darbelerin ve girişimlerinin çok yönlü şekilde analiz edildiği çalışmalar incelendiğinde, ekonomik performansın zayıf olduğu az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, silahlı kuvvetlerin meşru ülke yönetimine el koyması eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. Çoğu kez, toplumsal düzeni tesis eden ve ekonomik faaliyetlerin gelişmesini teşvik edici çeşitli unsurlar barındıran *kurumsal yapının* etkin bir şekilde tesis edilememiş olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan siyasal, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıkların, darbelerin meydana gelmesinde önemli bir etkisinin bulunduğu değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda askeri darbelerin, ekonomik daralmanın ve toplumsal gerilimin giderilmesine matuf bir hamle olarak gerçekleştirildiği hususuna, genellikle referans verilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın dönem siyasal tarihi askeri darbelere yabancı değildir. Özellikle 27 Mayıs, 12 Eylül, 28 Şubat gibi askeri müdahalelerin öncesinde çoğu defa meşru sivil idarenin yönetmekte aciz kaldığı (ya da bırakıldığı) istikrarsızlık ortamı gerçekleşmiş; yani, Voltaire'nin ifade ettiği üzere, uygun şartların gerçekleşmesiyle birlikte "darbe gelmiştir". Fakat Türkiye Cumhuriyeti 15 Temmuz 2016 günü diğer darbe tecrübelerinden bariz farklılıklar ifade eden bir kalkışma ile karşı karşıya kalmıştır. Gerek öncesi yaşananlar ve hazırlık safhası gerekse sonrasındaki iç ve dış menşeli gelişmeler dikkate alındığında, 15 Temmuz kalkışmasının anılan askeri müdahale tecrübelerinden ne denli farklı olduğunu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, 15 Temmuz darbe girişimi, temel hak ve hürriyetler ile ifade ve örgütlenme özgürlüğünün genişlediği, siyasal katılımçılık ve temsilin arttığı, iş ve yatırım ortamının iyileştiği, kamu yönetiminde reformların sürdüğü ve kamu malî dengesinin olumlu bir görünüm arz ettiği, kişisel ve toplam refahın yükseldiği bir ortamda, esasen *sivil irade tarafından yönetilemeyen bir istikrarsızlık ortamının bulunmadığı* bir durumda gerçekleştirilmek istenmiştir.

15 Temmuz sonrası devletin verdiği reflexlerin, mevcut koşullar ve riskler de göz önünde bulundurulmak kaydıyla, sağlam bir zemine oturtulmak suretiyle kurumsallaşması önem arz etmektedir. Kısacası amaç darbe ortamını ortadan kaldırmaktır. Bu kurumsal dönüşüm çabası esnasında lokal alanlara odaklan-

maktan ziyade siyasal, sosyal ve ekonomik alana ilişkin düzenlemelerin birbirleriyle uyumlu bir şekilde tanzim edilmesi gerekmektedir.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine uyum süreci ve devletin reorganizasyonu esnasında, OHAL süresince yürütülen personel tasfiyesi uygulamasının yanında FETÖ zihniyetinin sirayet etmesi muhtemel formal düzenlemelerin gözden geçirilmesi; güvenlik bürokrasisinin ve eğitim sisteminin yeniden tanzimi hususunun hassasiyetle izlenmesi ve ekonomik aktörlere güven verecek şekilde askeri müdahale temayülünün asgari düzeye indirildiği bir sistemin inşası; siyasal katılımcılık kültürünün güçlendirilmesi; siyasal temsilde liyakate, karar prosedürlerinde ise istişareye önem verilmesi; hukuk güvenliğinin geliştirilmesi ve hukukun üstünlüğünün tesisi bağlamında temel hak ve özgürlüklerin sınırlarının genişletilmesi, yargıda birliğin sağlanması, hakim-savcı ayrımı ile adli-idari kolluk ayrımının netleştirilmesi, yargı ve kolluk personelinin liyakat ve ehliyetinin artırılması önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, devletin ekonomi içerisindeki rolünün daha dengeli ve düzenleyici bir yapıya kavuşturulması, ekonomi yönetiminin uyumu ve tutarlılığını temin edecek iletişim ve karar mekanizmalarının açıkça düzenlenmesi, ekonomik kaynakların konsolidasyonu maksadıyla oluşturulan Türkiye Varlık Fonu'nun, ekonomik darbe teşebbüslerine karşı bir enstrüman olacak şekilde yeniden yapılandırılması, kamu maliyesinin adalet, rekabet ve şeffaflığı tesis edecek bir zemine oturtulması, işgücü piyasası arz ve talebini dengeleyecek bir mesleki eğitim modelinin hayata geçirilmesi, küresel rekabet gücü performansının artırılması hususları da başlıca ekonomik önlemler olarak ön plana çıkmaktadır.

Şöyle ki, 15 Temmuz'un, *"artık bu ülkede darbe olmaz"* denilen bir ortamda gerçekleştiği hiçbir zaman hatırlardan çıkarılmamalı; yapılacak sağlam kurumsal düzenlemeler sayesinde, Acemoğlu ve Robinson'un işaret ettiği, (ACEMOĞLU ve ROBINSON, 2016: 57) *çoğunluğun konsolidasyonu sağlayarak doğrudan seçilmiş bir başkanın toplumun ihtiyaçlarına odaklanacağı ve bu nedenle de seçkin çıkar gruplarının menfaatlerini tehdit etmesi dolayısıyla darbelere muhatap olmasının yüksek bir ihtimal olduğu* şeklindeki riskin de en düşük seviyeye indirilebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- ACEMOĞLU, D. ve ROBINSON, J. A. (2001). "A Theory of Political Transitions", *The American Economic Review*, Cilt: 91, No: 4, ss.938-963.
- ACEMOĞLU, D. ve ROBINSON, J. A. (2016). *Diktatörlük ve Demokrasinin Ekonomik Kökenleri*, 2. Baskı, Ebru Tutu ve Diğerleri (çev.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- ACEMOĞLU, D. ve UCER, M. (2015). "The Ups and Downs of Turkish Growth, 2002-2015 Political Dynamics, The European Union and Institutional Slide", NBER Working Paper, No: 21608.
- ALESİNA, A. ve DİĞERLERİ (1992). "Political Instability and Economic Growth", NBER Working Paper, No: 4173.
- ARSLAN, Ü. (2011). "Siyasal İstikrarsızlık ve Ekonomik Büyüme Performans", *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 11, Sayı: 1, ss.73-80.
- AZZIMONTI, M. ve SARTE, P. G. (2007). "Barriers to Foreign Direct Investment under Political Instability", *Economic Quarterly*, Cilt: 93, Sayı: 3, 2007, ss.287-315.
- BALKANLI, A.O. (2004a). *Küresel Ekonomi Koşullarında Türkiye'nin Dışa Açılması Sorunu (1980-2002)*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- BALKANLI, A.O. (2004b). *Türkiye'de Ekonomik Gelişme ve Kriz-Gelişmekte Olan Ekonomi Örneği Olarak Türkiye'de Ekonomik Gelişme Sorunu (1838-1979)*, 2.Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- BARRO, R. J. (1996). "Democracy and Growth", *Journal of Economic Growth*, Cilt: 1, No: 1, ss.1-27.
- BUSSE, M. ve HEFEKER, C. (2007). "Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment", *European Journal of Political Economy*, Cilt: 23, Sayı: 2, ss.397-415.
- GÜR, N. (2016). "Türkiye Ekonomisi Darbe Teşebbüsünden Neden Etkilenmedi?", *SETA Perspektif*, Sayı: 140.
- HATİPOĞLU, Y. Z. ve DİĞERLERİ (2011). "Türkiye'de Darbelerin Ekonomi Politikası", *EconAnadolu 2011: İkinci Uluslararası Ekonomi Kongresi*, Eskişehir, 15-17 Haziran 2011.
- KARAGÖL, E. T. (2013). *AK Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi*, Ankara: SETA Yayınları.
- KARAGÖL, E. T. (2016). "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Ekonomisi", *Adam Akademi*, Cilt: 6, Sayı: 2, ss.37-50.
- KARAHAN, H. ve KARAGÖL, E. T. (2014). "Ekonomik Performansın Temel Taşı: Siyasal İstikrar", *SETA Perspektif*, Sayı: 41.
- KAYHAN, S. ve KAR, M. (2016). "The Resilience of Turkish Financial System to Failed Coup Attempt", *Bilgi*, Sayı: 79, ss.275-291.
- OLSON, M. (1982). *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. USA: Yale University Press.
- OWEN, R. ve PAMUK Ş. (2002). *20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi*, (çev.) Ayşe Edirne, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- ÖZSAĞIR, A. (2013). "Askeri Darbe ve Müdahalelerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 4, ss.759-773.
- ÖZTÜRKLER, H. (2016). "Darbeler ve Ekonomi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 8, Sayı: 76, ss.78-79.
- SÖNMEZ, M. (2004). *Türkiye Ekonomisinin 80 Yılı*. İstanbul: İTO Yayınları.

TBMM (2017). Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ/PDY) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu.

TBMM (2012). Ülkemizde Demokrasiye Müdahale Eden Tüm Darbe ve Muhtıralar ile Demokrasiyi İşlevsiz Kılan Diğer Bütün Girişim ve Süreçlerin Tüm Boyutları ile Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu.

TDK (t.y.). Güncel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&viewz=gts, (erişim: 12.11.2017).

ÜNAY, S. ve DİLEK, Ş. (2017). "15 Temmuz: Başarısız Bir Darbe Girişiminin Ekonomi Politikası", SETA Analiz, Sayı: 184.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN İSLAM DÜNYASINDA YANSIMALARI AFGANİSTAN ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. İzzetullah ZEKİ

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
izzetullahzeki@yahoo.com

ÖZET

Şüphesiz 15 Temmuz Darbe Girişimi, başta İslam Dünyası olmak üzere görsel ve sosyal medya üzerinden hızlı bir şekilde bütün dünyaya yayılarak, olumlu ve olumsuz yorumlar ve açıklamaları beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeleri, Afganistan İslam Cumhuriyeti de yakından takip etmiştir. Afganistan'da, darbe girişiminin çabuk duyulmasına, şüphesiz sosyal medya üzerinden Türkiye'de okumuş ve okumakta olan öğrenciler aktif rol oynamış, Afganistan halkı Afgan Türk bayraklarıyla Kabil, Belh, Cüzcan ve Faryab şehirlerinde darbe girişimini protesto etmiştir. Afganistan adına ilk resmî açıklama Devlet Başkanı 1. Yardımcısı Raşit Dostum'dan gelmiştir. Dostum, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile telefon görüşmesi yaparak Türk milleti ve Türk Devleti'nden yana tavır koymuştur. Bu çerçevede Maarif Vakfı yetkilileri Afganistan'a resmi bir ziyarette bulunarak hükümet yetkilileri ile görüşmüş, FETÖ okullarının Maarif Vakfı'na devri konusunda anlaşmaya varılmış böylece 1996'dan beri Afganistan'da faaliyet gösteren FETÖ okullarının devrini düzenleyen kararname Devlet Başkanı Eşref Gani tarafından imzalanmıştır. Ancak batılı devletlerin bölgedeki üstünlüğü bu kararın tam olarak uygulanmasını engellemiştir.

Anahtar Kelime:15 Temmuz, FETÖ, Afganistan

REFLECTIONS OF 15TH JULY COUP ATTEMPT ON THE ISLAMIC WORLD: THE EXAMPLE OF AFGHANISTAN

ABSTRACT

Undoubtedly, 15th July coup attempt circulated all around the world especially the Islamic World by the means of visual and social media by accompanying positive and negative comments and explanations. This development has been closely followed by the Islamic Republic of Afghanistan. Undoubtedly students studied and are still studying in Turkey played an active role to announce the coup attempt early in Afghanistan through the social media networks and Afghan people protested the coup in Kabul, Balkh, Jawzjan and Faryab with Turkish flags. The first official reaction on behalf of Afghanistan was made by Rashid Dostum, first vice of President. He made a phone call with the President Recep Tayyip Erdogan immediately in the night of the coup attempt and took up a position on the side of the Turkish people and Turkish State. In this context, Maarif Foundation officials visited Afghanistan and met with all the government authorities particularly with the agreed on the transfer of FETO schools to Maarif Foundation. Thus, the decree which regulates the transfer of FETO schools displaying activity in Afghanistan since 1996 has been signed by the President Ashraf Gani. However, the superiority of the western states in the region opposed this decree to be fully implemented.

Keywords: 15th July, FETO, Afghanistan

1. Giriş (Darbe Girişiminin Takibi)

Şüphesiz ki medya yaşadığımız çağda her devletin yargı, yasama ve yürütme gücüne ilave olarak dördüncü ana güç haline gelmiş, yönetimlerin değişmesi, demokrasi geleneğine zıt darbelerin gerçekleşmesi ve önlenmesinde mutlaka öncül rolü oynamıştır. Bilindiği üzere Arap Baharının başlangıcı, gelişmesi, duraklaması ve son olarak Mısır'da seçilmiş bir Cumhurbaşkanı'nın düşürülmesinde yine medya ve sosyal medya belirleyici rol aldığı gibi Türkiye'de de seçilmiş bir hükümetin askeri bir darbe ile düşürülmek istenmesine karşı da aynen belirleyici bir rol oynamış, Cumhurbaşkanı'nın daveti üzerine milyonlar sokaklara dökülmüştür. (Cumhurbaşkanlığı, 2016: 5) Bu gelişmeler derhal medya ve sosyal medya üzerinde dünyaya yayılmış ve çalışma bölgemiz olan Afganistan'a hızla duyulmuştur. Tarih ve kader birliği içinde olan Afganistan halkı da ülkenin televizyon kanallarından 15 Temmuz ihanet girişimini yakından takip etmiştir. Bu çerçevede Türkiye'de ikamet etmekte olan Afganistanlı gazeteci, yazar ve öğrencilerin canlı yayınlara katılmaları gelişmelerin an be an Afganistan halkına

duyurulması konusunda ayrıca önemli rolü üstlenmişlerdir. Buna yanı sıra ülkede yayın yapan Ayna TV, Batur TV, Tolo News, Ariana News, TV 1, Arezo TV, BBC Farsi ve Metra Televizyonları günlerce Türkiye'deki başarısız darbe girişimini gündemlerine taşımış, yorumcuların görüşlerine başvurmuşlardır. (BBC Farsça, 2016)

İkinci olarak darbe girişiminin Afganistan'a duyulması ve yansımada günümüzde tartışılmaz bir konumu olan sosyal medya da aktif rol oynamıştır. Sosyal medyayı aktif olarak kullanan Afganistan gençleri ülkenin resmi ve yerel dilleri Farsça, Peştunca, Özbek ve Türkmen Türkçelerinde darbe girişimini konuşmaya, yazışmaya ve tartışmaya başlamışlardır. Darbe girişiminin ertesi günü Afganistan yazılı basını da 15 Temmuz Darbe Girişimini sürmanşetlerinde taşımış, farklı yorum ve görüşleri okuyucularına sunmaya çalışmışlardır. (<http://dailies.gov.af>, Temmuz, 2016)

2. Darbe Girişimi Anındaki Tepkiler

15 Temmuz Darbe Girişimi gecesinde Afganistan İslam Cumhuriyeti adına ilk tepki Özbek Türkü Afganistan Devlet Başkanı 1. Yardımcısı Raşit Dostum'dan gelmiştir. Dostum, darbe girişiminin ilk anlarında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak desteğini bildirmiştir. Dostum, Türk Milletinin verdiği demokratik mücadele ve cesaretinden dolayı tebrik etmiş, yazılı mesajında ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'a başkomutan diye hitap etmiştir. Afganistan İslam Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyetinin arasındaki yakınlık ve kardeşlik hissinin daha iyi anlaşılması için Afganistan 1. Devlet Başkanı Yardımcısı Raşit Dostum'un gönderdiği destek mesajın metnini aşağıda paylaşmak istiyorum:

“Demokrasi düşmanı hain planı bu kadar kısa sürede engellenmesini sağlayan önce başkomutan, Cumhurbaşkanı, halkının liderliğini hak ettiğine inandığım Recep Tayyip Erdoğan Beyefendi, Başbakan Binali Yıldırım Beyefendi, tüm diğer partilerin liderleri, milletvekilleri ve kahramanlıkları dünya durdukça anılacak demokrasi için kanını tankların önüne dökmekten korkmayan, birlik içinde hareket eden Büyük Türk Halkının başarısıdır. Kendi ülkemde 30 yıldır savaş ve silahla uğraşmış kardeşiniz olarak demokrasinin tek ve en güzel yaşam şekli olduğuna inanıp, silahla bir şeyin olmayacağını görüp, kendi ellerimle silahları toplayarak, insanların kalemle ve düşünceleriyle ideallerine ulaşmalarının en doğru yol olduğunu anlatıp, mücadelesini vermekteyim. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bütün dünyaya birliğin, beraberliğin, millet olmanın, milletiyle barışık olan devletin, milletinin sevgi ve saygısını kazanmış bir rehberin, liderin olabilmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Doksan beş yıl önce Afganistan ve Türkiye arasında tarihi dostluk ve kardeşlik anlaşmasının halen daha da güçlenerek ya-

şandığına inanan bir kardeşiniz olarak darbe girişiminin olduğu gün Sayın Cumhurbaşkanını ve Sayın Başbakan ile irtibat kurup, halkımla beraber her zaman Türk Halkının ve Devletin yanında olduğumuzu ilettim. Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Beyefendiye her zaman verdiğim sözün arkasındayım. Bu veya buna benzer Türkiye'nin iyi ve kötü gününde bizler, Afganistan Halkı yanındadır. Büyük Türk Milleti ve Devleti tecrübesi, birlik ve beraberliğiyle 24 saatte bu hain saldırıyı püskürterek bir kez daha dünyaya ciddi devlet birikimini göstermiştir. Yaşanan bu hadiseden dolayı şehit düşen demokrasi kahramanlarına Allah'tan Rahmet, Yaralılara acil şifalar diler, Tüm Türkiye Cumhuriyeti Halkına başsağlığı dilerim. Saygılarımla, Allah (c.c.) daima yâr ve yardımcımız olsun.” (Sözcü, 2016)

Darbe girişimi anında bir devletin iki numaralı yetkilisinden böylesi sıcak bir destek mesajın gelmesi mutlaka önemlidir. Geçmişe baktığımızda böyle olması gerektiği kanaatine varırız. Bir kere Afganistan ile Türkiye'nin ilişkileri iki devlet olmalarından ziyade tarihleri, coğrafyaları ve kaderleri aynı olan iki kardeş devlet olmalarıdır. Bugünkü Afganistan hemen bütün Türk Devletlerinin kurulduğu coğrafyanın adıdır. Gazneliler, Selçuklular, Timurluların diyarıdır. İbni Sina, Fârâbi, Ali Şir Nevai ve Mevlanaların yetiştiği Türk medeniyetinin beşiğidir. Afganistan 1923'te Türkiye Cumhuriyetini tanıyan ilk ülkedir. Afganistan ve Türkiye Kral Amanullah Han ile Mustafa Kemal Atatürk döneminde dostluk anlaşmaları kurup günümüze kadar dostluğunu devam ettiren iki kardeş ülkedir. İkinci olarak Afganistan adına ilk mesajın Raşit Dostum'dan gelmesi tabii ve beklenen bir durumdur. Çünkü Raşit Dostum senelerdir Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin maddi ve manevi desteğiyle siyaset yapmakta olan bir Türk siyasetçisidir. Üçüncü olarak daha sonraki aşamalara değineceğimiz üzere Raşit Dostum'un bu kadar açık ve net yakınlığının bildirmesi, FETÖ kurumları hakkındaki net tavrı bazı çevreleri rahatsız etmiş, Türkiye ile münasebetlerini pekiştirmiştir.

Raşit Dostum'dan sonra Afganistan'da muhafazakâr görüşü ile bilinen eski devlet başkanı Burhaneddin Rabbanî'nin partisini temsilen Afganistan hükümetinde İcra Başkanı olarak görev yapmakta olan Abdullah Abdullah'tan gelmiştir. Abdullah Türkiye'deki seçimle iş başına gelen meşru hükümetin yanında olduğunu ve her türlü anti demokrasi girişimine karşı olduğunu bildirmiştir. O, mesajında: *“Askerlerin bu kalkışmanın sorumsuzluk ve asli görevlerinin aksine yapılmış bir eylemdir. Ayrıca Afganistan hükümeti her türlü darbe ve gayrimeşru ve anti demokratik yollardan iktidara gelmeye karşı olup, dolayısıyla darbe girişimini şiddetle kınar, Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Türk ulusundan yana desteğini bildirir”* (<https://www.darivoa.com>, 2016).

Görüldüğü üzere Afganistan halkının hemen her kesimi ve ülkede bulunan hemen her etnik grubunun lideri 15 Temmuz ihanetini kınamış ve reddetmiştir.

Darbe girişiminden kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanlık köşkü (Arg) da başka bir bildiri yayınlayarak hâlihazırdaki Türk hükümetinin ayakta kalmasından yana tavır koymuş, Türkiye ve Afganistan'ın köklü tarihine işaret etmiştir. Ayrıca Arg'ın yayınladığı bildiride Kabil ile Ankara'nın arasındaki siyasi ve askeri ilişkilere vurgu yapılmış, Türk askerlerini Afganistan askerlerini desteklemek üzere ülkede olduğu dile getirilmiştir (<http://af.shafaqna.com> Temmuz, 2016).

Hükümet yetkilerinden sonra Afganistan siyasi partilerinden darbe karşı tepkiler gelmiştir. Tabanını Afganistan Türklerinin oluşturduğu Afganistan Milli İslami Cünbiş Partisi sözcüsü ve Afganistan Temsilciler Meclisi Milletvekili Bashir Ahmad Tahyanj da 15 Temmuz Darbe Girişimini Afganistan'ın ulusal kanallarından olan Arina News'a taşır iki ülkenin dostane ilişkilerinden bahsederek Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan yana desteklerini bildirir (Facebook, Bashir Ahmad Tahyanj, 2016).

15 Temmuz darbe girişimini kınayan Afganistan'ın güçlü partilerinden sayılan liderliğini eski devlet başkanı Burhaneddin Rabbanî'nin oğlu Selahaddin Rabbanî'nin yaptığı, tabanını Taciklerin oluşturduğu Cemiyet-i İslami partisinden gelmiştir. Bildiride askeri darbe girişiminden şöyle bahsedilmiştir: *“Türkiye’de bazı askerler tarafından yapılmak istenen darbe girişimini kınarız. Halkın oyu ile iktidara gelen hükümete karşı yapılmak istenen darbe başarısızlıkla sonuçlanmış, Türk ulusu ve Türk Devletinin bu başarısını tebrik ederiz. Bu direniş halkın iradesini tank ve toplara üstün geldiğini göstermiştir. Tesadüfen bu darbe girişimi ülkemizde yapılmış olan 1973 darbesinin 43. yıldönümüne tekabül etmektedir. Afganistan halkının mutsuzluğunun büyük bir kısmının bu darbenin getirdiğini bilir ve seçilmiş hükümetlere yapılan her türlü darbe girişimini şiddetle kınarız. Biz dünya ve bölgedeki bütün siyasi partilerden darbe geleneğinin ortadan kalkması için bu darbe girişiminin kınamalarını isteriz. Zira dünya üçüncü ülkelerdeki felaketlerin en büyük nedeni darbelerdir* (Facebook, Noor Rahman Akhlaqi, 2016).

3. Darbe Sonrası Darbe Karşıtı Protestolar

15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası Afganistan'da başta başkent Kâbil olmak üzere Kuzey Afganistan'ın merkezi Belh ve Cüzcan şehirlerinde Cünbiş Partisi öncülüğünde darbe girişimini kınayan protestolar yapılır, Afgan Türk bayraklarıyla Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Afganistan 1. Devlet Başkanı Yardımcısı Raşit Dostum'un posterleri ellerde taşınır, caddelere asılır. Başkent Kabil'de bulunan Şehr-i Nev bölgesinde gerçekleştirilen gösteriye Türk ve Afgan halkının yanı sıra Türkiye'nin Kâbil Büyükelçisi Ali Sait Akın, TİKA Kabil Koordinatörü Süleyman Şahin da katılır. Kutlamanın yapılacağı bölgeye Afganistan'ın İngiltere etkisinden kurtularak bağımsızlığına kavuşmasına önderlik eden Amanullah Han ile Mus-

tafa Kemal Atatürk'ün, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani ve Afganistan I. Devlet Başkanı Yardımcısı Raşit Dostum'un posterleri asılır. Coşkulu kutlamaya Türkiye ve Afganistan bayrakları ile katılan halk, birlik ve beraberlik mesajı verir, program sonunda Dombra şarkısına eşlik eder (Youtube, Afgan Halkından Darbeye Tepki, Demokrasiye Destek, 2016).

Türkiye'nin Kabil Büyükelçisi Ali Sait Akın Türk halkına ve demokrasiye desteklerini göstermek için toplandıklarını şöyle ifade eder: *"Burada bulunan Türkiye ve Afganistan vatandaşları olarak Türkiye'deki darbe girişimini kınıyoruz. Askerler, insanlara ve demokrasiye saldırdı. Türk halkı ve Cumhurbaşkanı bunun üstesinden gelmeyi başardı. Buradaki Afgan kardeşlerimiz ve burada yaşayan Türk vatandaşları, Türkiye'deki halka desteğini gösteriyor"* Türkiye'ye destek programına katılan TİKA Kabil Koordinatörü Süleyman Şahin de *"Türkiye'de hem üzücü hem sevindirici bir olay yaşandı. Üzücü olan 250'den fazla insanımızın hayatına mal olan büyük bir kalkışma gerçekleşti. Sevindirici olan ise milletimiz akşam başlayan isyanı sabah gün ağarmadan bastırabildi. Demokrasisine sahip çıktı, cumhurbaşkanına sahip çıktı, seçilmiş hükümetine sahip çıktı. İnşallah çok hızlı zamanda da bu kalkışmanın yaraları sarılacak. Ben burada Afganistan'daki kardeşlerimin bizim acılarımızla acılanıp, sevincimizle sevindiklerini görüyorum bundan dolayı mutluyum. Tarih boyunca Afganistan ne zaman ağladıysa Türkiye de ağlamıştır, Afganistan ne zaman sevindiyse Türkiye de sevinmiştir"* diye duygularını dile getirir (Youtube, Afganistan'da Türkiye'deki Darbe Girişimi Kınandı, 2016).

Yine aynı programa katılan Ersin Selçuk isimli bir vatandaş ise Türkiye'deki halkın fedakârlık yaptığı direnişine katkı sağlamak için toplandıklarını ifade ederek: *"Onlarla gönül birliğimizi göstermek, onların dertleriyle dertlenmek, onların bu kutlu direnişinde hiç olmazda biz de buradan bir selam göstermek istedik. Onlarım bu direnişine çok mutlu olduk"* diye samimi düşüncelerini izhar eder (İHA, Afgan Halkından Darbeye Tepki, Demokrasiye Destek, 2017).

15 Temmuz askeri darbe girişimi başkent kabil dışında Özbek ve Türkmen Türklerinin yoğun olarak yaşadığı Cüzcan halkı da ağır bir dille darbe girişimini kınayarak *"Yaşasın Erdoğan"* ve *"Yaşasın Afganistan Türkiye Dostluğu"* sloganları atarlar. Cüzcan'ın merkezi Şibirgan kentinde düzenlenen gösteriye binlerce kişi katılır. Gösteri alanına Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani ve 1. Devlet Başkanı Yardımcısı Raşit Dostum'un posterleri asılır (Youtube, Afganistan Türkmenleri, Meydanlarda Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'a Dua Ediyor, 2016).

Gösteride Cüzcan İl Müftülüğü adına konuşan Mevlevi Yar Muhammed, *"İnsan vücudunun bir uzvu acı çekiyorsa tüm bedeni acı çekiyor demektir, Tür-*

kiye'nin derdi bizim de derdimizdir" diye konuşur. FETÖ'nün 15 Temmuz'daki başarısız darbe girişimini kınadıklarını ifade eden Mevlevi Yar Muhammed, Afganistan halkı olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı desteklediklerini vurgular. Göstericilerden Abdul Beşir Hâkimi de Türkiye'de halkın oyu ile seçilen hükümeti desteklediklerini ve Türk halkının her zaman yanında olduklarını dile getirir. Afganistan'da faaliyet gösteren FETÖ'ye ait okulların kapatılmasını da isteyen Hâkimi, Afganistan hükümetinden bu konuda somut adım beklediklerini açıklar (Sayed Khudaberdi Sadat, AA, 15 Temmuz Darbe Girişimine Afganistan'da Protesto Edildi, 2016).

Bu protestolar Afganistan Türkleri Dernekleri tarafından Afganistan dışında başta Ankara olmak üzere Konya ve Şanlıurfa şehirlerinde de yapılır. Bu gelişmeleri Konya'da faaliyet gösteren Merhaba Gazetesi okurlarına halk, meydanlarda milli iradeye sahip çıkıyor. Yedisinden yetmişine birçok vatandaş sloganlar atarak, birlik ve beraberlik mesajları veriyor. Afganistanlılar, demokrasi nöbetinde Müslüman Türk kardeşlerini yalnız bırakmadı. Mevlana Meydanı'nda Türklerle bir araya gelerek ülke bütünlüğüne karşı koymak isteyen girişimcileri kınadı. Alana kucağında çocuğu ile gelen Afganistan Türkleri Dayanışma Derneği Başkanı İzzetullah Zeki Dihkanoğlu, birlik ve beraberlik konusunda herkesin üstüne düşeni yapması gerektiğini vurguladı (Youtube, Afganistan Türkleri Darbe Girişimini Kınadılar, 2016). Türkiye'nin bütünlüğünün bütün İslam coğrafyası için teminat olduğunu söyleyen Dihkanoğlu, şunları kaydetti: *"Türk kardeşlerimizle demokrasi nöbeti tutmanın şerefini yaşıyoruz. Milli irade her şeyden önemlidir. Türkiye'de bizim vatanımız. Meydanlarda bulunmak bizler için de büyük bir görevdi. Görevimize sonuna kadar destek çıkacağız"* (Merhaba Gazetesi, Afganistanlılar Demokrasi Nöbetinde, 2016).

Afganistanlılar 15 Temmuz Darbe Girişiminin birinci sene-i devriyesini de unutmazlar. Afganistan'ın başkenti Kabil'de, 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü dolayısıyla anma töreni düzenlerler. Yunus Emre Enstitüsü Kabil Türk Kültür Merkezince düzenlenen törene, Kabil'deki Türk iş adamları, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, Kabil Üniversitesinin öğretim üyeleri, öğrenciler ve davetliler katılır. Törenin açılışında Kur'an-ı Kerim tilavetinin ardından şehitler için dualar edilir. Kabil Türk Kültür Merkezi Müdürü Ersin Selçuk, 15 Temmuz şehitlerinin ve Türk milletinin şanlı direnişinin canlı tutulması gerektiğini dile getirir. Bu direnişin, büyük Türkiye yolunda bir irade beyanı olduğunu ifade eden Selçuk, Türk halkının büyük bir tarih yazdığını belirtir. Selçuk, devletini ve vatanını seven Türk halkının bu direnişinin dünyada eşsiz olduğunu vurgulayarak, 15 Temmuz şehitlerinin kalplerde ebediyen gururla yaşayacağını ifade eder (Sayed Khudaberdi Sadat, AA, 2017).

Yine 15 Temmuz Şehitleri anısına elleri felçli Afganistanlı Rubaba Muhammedi, FETÖ'nün darbe girişimi ve halkın direnişini ağzıyla kullandığı kalemlerle resmeder. 16 yaşındaki Muhammedi, kalem ağzıyla tutarak çizdiği kara kalem tabloyu Afganistan Cünbiş Partisi Başkanı Batur Dostum'a sunar. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan hayranı olan Muhammedi, tablonun Cumhurbaşkanı Erdoğan'a ulaştırılmasını ister. Gazneli Türk Devleti'nin başkenti Gazne vilayetinde dünyaya gelen Muhammedi, doğuştan eli ve ayakları felç olduğu için resimlerini ağzında tuttuğu kalem veya fırçalarla çizer (Gazete Vatan, Afgan Kız Ağzıyla Tuttuğu Kalemlerle 15 Temmuz'u Resmetti, 2016).

4. Darbe Girişimi Sonrası Alınan Kararlar

15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası yurtdışında bulunan FETÖ okullarını devralmak üzere Türkiye Maarif Vakfı kurulur, yabancı devletler ile irtibata geçilir. (TBMM Raporu, 2017: 450) Bu çerçevede Afganistan İslam Cumhuriyeti yetkilileri ile de temas sağlanır, heyetler bazında görüşmeler gerçekleşir. Bu görüşmeler çerçevesinde darbe girişimi gecesinde Cumhurbaşkanı'na arayarak destek mesajı veren Afganistan 1. Devlet Başkanı Yardımcısı Raşit Dostum ile irtibata geçilir, Afganistan Milli Eğitim Bakanlığı ile görüşülür ve son olarak Devlet Başkanı Eşref Gani de ilgili kararnameyi imzalar. Ancak diğer taraftan ABD'nin bölgede varlığı ve desteğinden yararlanan FETÖ üyeleri Afganistan'da boş durmaz, milletvekilleri ve bakanlar arası lobi faaliyetlerine başlar, 15 Temmuz Darbe girişimini kınayan Raşit Dostum'a karşı ABD üzerinden türlü baskılar kurmaya başlar (Gurdian, Gülen Okullarının Devri İçin Raşit Dostum Pazarlığı, 2017).

Daha sonra Türkiye Maarif Vakfı Afganistan Koordinatörü Mucip Uludağ Afganistan'daki FETÖ okulları ilgili şöyle açıklama bulunur. *"FETÖ terör örgütü, ülkemizin bayrağını, ülkemizin ismini kullanarak burada açmış olduğu okulları en kısa süreçte hızlı bir şekilde devralarak burada mevcut eğitim kalitesinin de üzerinde bir kaliteyi Afgan halkına ve gençlere sunacağız."* Afganistan Devleti ve halkına seslenen Uludağ, *"Geçmişten bugüne gelen tarihi bağlarını canlı tutmak adına burada bulunuyoruz"* ifadelerini kullanır. Afganistan Devlet Başkanı Eşref Gani, FETÖ'ye ait okulların Maarif Vakfı'na devredilmesi için oluşturulacak komisyonun kurulmasını onaylamıştır. Maarif Vakfı, okulların devralınması, daha iyi eğitim ve hizmet kalitesini yükseltilmesi konusunda Afganistan hükümetine bir paket önermiş, önerilen paket, eksik olan laboratuvarların artırılması, eğitim kalitesinin yükseltilmesi ve bazı iç politika sorunlarının giderilmesi için 5 milyon doların verilmesini içerir. Maarif Vakfı, ayrıca bu okullarda eğitim alan öğrencilerin yüzde 30'una Türkiye'de yüksek eğitim bursu sağlarken, Afganistan güvenli güçleri içinde hizmet veren şehit ailelerinin çocuklarına bedava eğitim hizmeti

sunulacaktır. Diğer okullardan gelen öğrencilerin bu okullara kabul edilme kapasitesi yükseltilecek, Afganistan halkınca bu okullarla ilgili en çok konuşulan ‘ayırt etme’ sorunu çözülecek, FETÖ terör örgütünün bu okullarda düzenlediği finans sistemi değişecektir. Maarif Vakfı, daha önce Afganistan devlet adamları, iş adamları, siyasilerin çocuklarını okullara kabul etmek için uygulanan finans sistemini temelden değiştirecek ve herkese aynı imkân ve kolaylığı sağlayacaktır (AA, Afganistan’daki FETÖ Okullarını Maarif Vakfı Devralıyor, 2017).

Ardından Afganistan Milli Güvenlik Konseyi Sözcüsü Tawab Ghorzang: *“Okulların eğitim kalitesini yükseltmek amacıyla önerilen paket en iyi pakettir”* açıklamasında bulunur. Okullarda biriken yıllık paranın FETÖ’nün maddi kaynaklarına aktarılması ile ilgili Ghorzang, *“Bundan sonra biriken paralar ülke içine ve okulların kapasite ve eğitim kalitesinin artırılması için harcanacak”* ifadelerini kullanır. Afganistan hükümeti ile Maarif Vakfı arasındaki anlaşmaya göre okullarda öğretmen olarak görülen Türk uyruklu kişiler yerine Maarif Vakfı eğitim kalitesinin daha iyi olması için Türk hocalar yerleştirecek, Afganistan’da FETÖ’nün 3’ü kız lisesi, biri de dini okul olmak üzere 12 okulu bulunmaktadır. (Star Gazetesi, O Ülkedeki FETÖ Okulları Türkiye’ye Devredildi, 2017).

Bu gelişmeyi doğrulayan İngiliz Guardian Gazetesi de Afganistan’da FETÖ ile bağlantılı okulların kontrolünün Türkiye’ye devredileceğini aktararak Afganistan’daki Türk öğretmenlerin tutuklanma korkusu ile Türkiye’ye geri dönmek istemediği bilgisi de paylaşır. Türkiye ile Afganistan arasında yapılacak anlaşmaya göre, FETÖ ile bağlantısı bulunan okullar Türkiye Maarif Vakfı’na devredilecektir. Guardian Gazetesinin haberine göre Batılı ve Afgan yetkililer 1. Devlet Başkan Yardımcısı Raşit Dostum ile ilgili bir pazarlığın parçası olabileceği ve Raşit Dostum’un Türkiye’ye sığınmaya çalışacağı haberini verir (www.neoldu.com, Afganistan’daki FETÖ Okullarına Büyük Darbe, 2017).

Araştırmamızın girişinde bahsettiğimiz üzere FETÖ darbe girişimini Afganistan adına ilk kınayan Raşit Dostum olmuş, bu sebeple Kabil merkezi hükümet ve onun destekçisi olan batılı devletler, Raşit Dostum’u köşeye sıkıştırmış, sürekli terör karşıtı düşüncesi olan Raşit Dostum Haziran 2017’de Türkiye sürgüne göndermeyi başarmışlardır. Böylece FETÖ terör örgütü ile Taliban terör örgütü karşıtı devlet adamı Raşit Dostum’un Kabil’den uzaklaştırılması ile FETÖ okullarının kapatılması, FETÖ’nün amansız müdafii ABD’nin baskısı ile durdurulmuştur.

5. 15 Temmuz Darbe Girişiminden Alınan Mesajlar

Bilindiği üzere 15 Temmuz askeri darbe girişimine karşı başta Cumhurbaşkanı olmak üzere Türk milletinin destansı dik duruşu yıllardır FETÖ düşünceli işgalci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi veren Afganistan halkının kararlı ve istikrarlı bağımsızlık mücadelesini güçlendirmiş ve pekiştirmiştir (TBMM Raporu, 2017: 369). 2001 Afganistan işgali ve 2003 Irak işgalinin devamı olan 15 Temmuz 2016 ihanet darbe girişimi işgalcilerin değil halkın zaferi ile sonuçlanmıştır. Böylesi işgal girişimlerin ardında kimlerin olduğunu ve niçin savaştıklarını açık ve net ortaya çıkmıştır. Afganistan halkı, Türk milletinin vatan sevgisi ve istiklal mücadelesini içtenlikle alkışlamış ve kendilerine örnek olarak görmüşlerdir. Kallenin nasıl içten fethedileceğine şahit olmuşlardır. İşgalci güçlerin nasıl içeride hain yetiştirdiklerini ve dini nasıl istismar ettiklerini bizzat görmüşler, birilerinin gizli ve yer altından nasıl hilekârlık peşinde olduklarına vakıf olmuşlardır (Miş vd., 2016: 39).

6. FETÖ'nün Afganistan Yapılanması

Yaklaşık kırk yıldan bu yana Türkiye'de yapılanmış olan FETÖ 1989'de SSCB'nin Afganistan'dan çıkması, 1991'da Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının kazanmaları ile beraber başta Mezar-ı Şerif olmak üzere Afganistan Türklerini temsil eden Cünbiş Partisi tarafından özerk bir bölgenin ilan edilmesi üzerine dönemin Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri tarafından desteklenen FETÖ ilk defa okulunu Afgan-Türk Lisesi ismiyle Raşit Dostum'un ili olan Cüzcan'da açar (Aysultan, 2010: 55). Türkiye tarafından atılan bir adım olarak görülen bu okulun açılmasına başta Raşit Dostum olmak üzere Afganistan yetkilileri de destek verir. 2000 yılında Taliban tarafından kapatılan bu okullar 2001 yılında ABD'nin Afganistan müdahalesi ile beraber tekrar açılır. (Rasekh, 2017:66). TBMM'nin son raporuna göre son dönemlerde FETÖ'nün Afganistan'da 23 okulu bulunmaktadır (TBMM, 2017:78). FETÖ, İlk film Kelebek'te, Mevlânâ'nın görüşlerinden etkilenmiş bir cemaatin yurt dışı faaliyetleri anlatılmış, filmde, cemaat üyeleri Afganistan'da eğitim ve sağlık hizmetleri verdikleri gösterilmiş, dindar Afganistan halkına karşı dini bir kisveye bürünmüştür. Ayrıca bahsi geçen filmde Amerikancı ilımlı İslâm propagandası yapılarak içi boş, batı güdümünde bir din anlayışını benimsetme çalışmıştır (TBMM, 2017:180).

1992'de Kuzey Afganistan'daki gelişmeler, Türkiye Cumhuriyetini soydaşlarına yaklaştırmış, Mezar-ı Şerif TC Başkonsolosluğu açılmıştır. Türk bayrağı asılan her binaya Türkiye gözüyle bakılmış, hele AFGAN-TÜRK OKULLARI adını taşıyan bu kurumlara Türkiye Cumhuriyeti okulları anlayışıyla yaklaşılmıştır (Zeki, 2015: 90). Halk Türk adına bu gelişmelere sıcak bakmış, kucak açmış

ve en güzel binaları ücretsiz olarak bu okulların hizmetine sunmuştur. Dönemin hükümetleri tarafından desteklenen bu kurumlara Afganistan'ın başında bulunan hükümetler de sıcak bir şekilde ilgi göstermiş, artık devlet okullarının gözde öğrencilere bu okullara cezp edilmiştir. Devletin ilkokullarından birincilikle mezun olan başarılı öğrenciler üç aşamalı sınavlardan geçerek bir dizüstü bilgisayar ve 3000\$ dolar ödemeleri şartıyla bu okullara kaydedilmiştir. Afgan-Türk okulları sorumluları fazla eleştirilere maruz kalmamak için bazen bu şartlarını başarılı olan fakir öğrencilere karşı esnek hale getirmiş, vekil, vezir, vali ve önde gelenlerin çocuklarına öncelik hak tanınmıştır. Ancak kısa bir müddet sonra zeki ve fakir öğrencilere tanınan esneklikler kaldırılmış, vali, milletvekili ve zenginlerin çocukları kabul edilmeye başlanmıştır. Perde arkasından habersiz olan Afganistan halkı bu okullara bir cemaatin ve bir örgütün okulu değil Türk okulları gözüyle bakmış, zekât, fitre ve her türlü yardımını bu okullara göndermiştir. Çünkü Afgan halkı Türk bayrağının dalgalandığı her yere ve Türk olan her kişiye gönül rahatlığı ile ve güvenle bakmıştır. Bu okullar çok kısa bir sürede Afganistan'ın Belh, Herat Kabil, Kandahar, Cüzcan, Faryab, Celal Abat gibi büyükşehirlerine yayılmış, ağırlıklı olarak devlet yetkilileri ve milletvekillerinin oğul ve akrabalarının okuduğu için devlet idarecilerin tarafından tam destek görmüştür (Gözlem, izlenim ve görüşler).

Bu okullarda görevlenen kişiler de kendilerine verilen misyonu çok iyi yerine getirmiş, Afganistan halkının evine ve gönlüne girmeyi başarmışlardır. Halkın önde gelenlere iftarlar davetiyeleri verilmiş, yardımı dokunacağı düşünülen devlet yetkililerine bedava Türkiye gezileri ve tatilleri sunulmuş. Bu okulların bulunduğu iller ve özellikle başkent Kabil'in en üst yetkilisinden bir okul müdürüne kadar nerdeyse Türkiye'yi görmeyen kalmamış, gezilerin ve seyahatlerin neticesi mutlaka olumlu olarak geri yansır. Bu kadar izzet, ikram ve bedava gezilere rağmen hangi vali veya il milli eğitim müdürü onlara karşı nankörlük edebilirdi ki? Tabii ki edemezdi. Çünkü bağlılar. Akrabalarının da bu okullara gitmesi gerekirdi, arkadaşlarının bedava Türkiye tatili yapma ihtiyacı vardı. Bunun dışında tatil bölgelerindeki kayıtlar da başka bir tehditti. Çünkü aksi davranan idarecinin siyasi ve idari hayatı biterdi (Gözlem, izlenim, karşılık görüşmeler).

Bu okullardan mezun olup kimliğini açıklanmasını istemeyen iki kişinin hikâyesini paylaşmak isterim. Afganistan Konkor Sınavını kazanan bir Afgan-Türk Lisesi öğrencisinin bizzat kendime anlattıkları: *"Lise son sınıftaydım. Afganistan Üniversiteye Giriş Sınavı KONKOR'a girecektim. Sınava Bir gün kalan belletmen ağabeylerimiz bize bazı test sorularını çözdürdüler. Ertesi gün KONKOR sınavına girdiğim zaman hemen aynı sorularla karşılaştım. İlk tercihim kazandığımı daha o andan itibaren kesinleşti"* (Mülakatlar).

Bu okullarda okuyup belletmenlik yapan diğ er bir öğrencinin yine bizzat kendime anlattığı hikâye şöyledir: *“Bir gün Afgan-Türk okulumuzda yabancı misafirlerimiz vardı. Onlara lüks bir sofr a hazırlanmıştı. Yemek bitiminde yemek masalarını temizletirken içki şişelerini gördüm. Ağabeylerden birine biz burada Kur’ân okuruz, din eğitimi alınız, sizin yaptıklarınıza bunlar uyuşmaz dedim. Buna karşı ağabey bana kimseye duyurma! Bu gelen misafirler devletin yetkili insanlarıdır. Bunlara çok ihtiyacımız olur dedi”* (Mülakatlar). Artık siz düşünün ikiyüzlülüğü! Muhafazalar Afganistan toplumu bunları duyarlarsa inan ki ne okullarını bırakırlar ne canından ve gözünden daha fazla sevdiği oğullarını bu okullara gönderirler. Tabii bu anlattıklarım Allah şahit kulaklarımla duyduğum gerçeklerdir. En sevdiğim öğrencilerinden aldığım bilgilerdir. Kimseye iftira etme peşinde değilim, hakkım da değil, haddim de değil. Kendime ve aileme zarar verebileceklerini göze alarak bu gerçekleri anlatmak ve aktarmak zorundayım.

Bu okulları ve bu okullarda okuyan öğrencilerin başarısı ve prensipleri dolayısıyla “Türk Okulları” adından dolayı övdüğüm olmuştur. Dikkatimi çekmiş olabilir. Bu gerçekleri itiraf eden öğrencilerin ifadelerinden önce en güzel üniversitelere kazandıklarına taaccüple baktığım da olmuştur. Ne yazık ki 15 Temmuz Darbe Girişimine kadar birçok Afgan halkı aynı gözle bakmışlardır. Ve hala bu kurumları FETÖ ile alakası olmadığını Türkiye Cumhuriyetinin okulları olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Ancak ABD’nin bölgedeki üstünlüğü nedeniyle FETÖ kurumlarının savunucuları da bulunmaktadır. Velinimetlerine karşı gelemeyenler de mutlaka vardır. Zihnini ve kendini esir eden, farklı şantajlara maruz kalan sayısız kişiler de bulunmaktadır. Netice itibariyle bu kurumlar 1996’dan itibaren her iki devletin yetkililerinin referansları ile kurulmuş ve 2017 yılı itibariyle her iki devleti anlaşması ile Maarif Vakfı’na teslim edilmesi konusunda anlaşmaya varılmış olup yukarıda kısaca değindiğim üzere bölgedeki şartlara bağlı olarak henüz bir sonuca varılmamıştır. Her ne kadar FETÖ’nün Özbek ve Türkmenlerin yaşadıkları Belh ve Şibirgan bölgelerindeki okullarının tabelaları indirildiği¹ ise de başkent Kâbil başta olmak üzere güney ve güneybatı bölgelerindeki okulları kapatılmamış olup varlığını sürdürmektedir. (Facebook BBC Özbek, 2017).

¹ (AA Afganistan muhabiri Sayed Khodaberdi Sadat ile mülakatımdan)

Sonuç

15 Temmuz zaferi, yıllardır darbenin darbı yıkılan, dökülen ve neredeyse yok olmakta olan başta İslam dünyası olmak üzere bölge halkları için bir cesaret kaynağı olup, tank ve topların karşısına silahsız ve savunmasız durulabileceğini göstermiştir. Türk milletinin destansı mücadelesi, darbeci zihniyetle kavrulan, darbe üzerinde türlü sıkıntılara maruz kalan, senelerce iş savaşı ve istiklal mücadelesi veren Afganistan için de iyi bir örnek teşkil etmiştir. Şiddete, güce ve yasadışı eylemlere başvurmadan, birlik, beraberlik ve imanın gücüyle nasıl direnebileceğini göstermiştir.

Bahsedildiği üzere 15 Temmuz ihanetini defalarca böylesi ihanetlere maruz kalan, işgaline sebep olan Afganistan ilk anda ve ilk ağızdan şiddetle kınamış, Türk milleti ve Türk Devlet'inden yana tavır koymuştur. Afganistan halkı da tüm samimiyetleri başta başkent Kâbil olmak üzere Mezar-i Şerif, Cüzcan ve Faryab illerinde sokaklara dökülmüş, darbeci zihniyeti lanetleyerek Türk kardeş ve soydaşlarının yanında olduklarını göstermiştir.

Ülkede yıllardır Türk adına bürünüp faaliyet gösteren kurumların devri konusunda epeyce yol alınmış, bu kurumların devri için bakanlıklardan oluşan devir komisyonu oluşturulmuş ve Devlet Başkanı Eşref Gani tarafından da imzalanmıştır. Ancak üzülmekle belirtmemiz gerekir ki ülkenin içerisinde bulunduğu şartlar FETÖ'den yana olmuş, FETÖ karşı liderler sıkıştırılmış ve bir neve yönetimden uzaklaştırılmıştır. Böylece tüm alınan kararlara rağmen FETÖ Afganistan'daki okulları tartışılmaz hamisi olan batılı devletlerin sayesinde Türklerin yoğun yaşadığı iller Belh ve Cüzcan dışında henüz varlığını korumaktadır. İşte bu tablo da bağımsız olmanın ne kadar anlam ve değerli olduğunu, bağımlı olmanın da ne kadar değersiz ve rezalet olduğunu bize göstermektedir.

KAYNAKÇA:

AA, (2016), Afganistan'daki FETÖ Okullarını Maarif Vakfı Devralıyor, <http://www.iha.com.tr/haber-afganistandaki-feto-okullarini-maarif-vakfi-devraliyor-624053/> (10.1.2017).

Afganistan İcra Başkanı Türkiye'deki Darbe Girişimini Kınadı, (2016), <http://af.shafaqna.com/FA/092050>, (16.07.2016).

Afganistan Hükümeti, Türkiye'deki Darbe Girişiminden Endişe Duymaktadır, <https://www.darivoo.com/a/afghan-government-expressed-concern-over-turkey-situation/3420927.html>, (16.07.2017).

Aysultan, H. (2010), "Afganistan'da Dil Politikaları, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi TSA, 14 (1) s: 55.

Bashir Ahmad Tahyanj (2016), <https://www.facebook.com/hajibashirahmad.tayhyanj?fref=ts>, (16.07.2016).

BBC Farsça, (2016), Afganistan Türkiye'deki Darbe Girişimine Endişeli Olduğunu Belirtti, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2016/07/160716_k05_kabul_reaction_on_turkey_coup, (16.07.2016).

BBC Özbekçe, (2017), Türk Mektepleri Takdiri Nima Boladi?, https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=1815949688419168&id=1068750829805728, (18.09.2017).

Gazete Vatan, (2017), Afgan Kız Ağzıyla Tuttuğu Kalemle 15 Temmuz'u Resmetti, <http://www.gazetevatan.com/afgan-kiz-agziyla-tuttugu-kalemle-15-temmuz-u-resmetti-1085228-gundem/>, (16.07.2017).

İHA, (2016), Afgan Halkından Darbeye Tepki, Demokrasiye Destek, <http://www.iha.com.tr/haber-afgan-halkindan-darbeye-tepki-demokrasiye-destek-574871/>, (21.07.2016).

M. Yahya, Sh. R., (2017), Afganistan Eğitim Sisteminde Nitelik Sorununun Tarihsel, Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Temelleri, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara,.

Miş, N., Gülener, S., Coşkun, İ., Duran, H., M. E., Ayvaz, M. E., (2016), 15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması, SETA Yayınları, Ankara.

Merhaba Gazetesi, (2016), Afganistanlılar Demokrasi Nöbetinde, <http://www.merhabahaber.com/afganistanlilar-demokrasi-nobetinde-846792h.htm>, (23.07.2016).

Noor Rahman Akhlaqi, (2016), Cemiyet-i İslami Afganistan Kudata-i Türkiye ra Takbih Minumayed, <https://www.facebook.com/profile.php?id=100006265597634&fref=ts>, (16.07.2016).

15 Temmuz Darbe Girişimi ve Millet'in Zaferi, (2016), Cumhurbaşkanlığı Yayınları, Ankara,

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Fethullahçı Terör Örgütünün (FETÖ/PDY) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, (2017), Ankara.

Sayed Khodaberdi Sadat, AA, (2016), Afganistan'da FETÖ Darbe Girişimine Tepki, <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/afganistanda-fetonun-darbe-girisimine-protesto/614037>, (23.07.2016).

-----, (2017), Afganistan'da 15 Temmuz Şehitleri Anıldı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/afganistanda-15-temmuz-sehitleri-anildi/860081>, (12.07.2017).

Star, (2017), Afganistan'daki FETÖ Okulları Maarif Vakfına Devredildi, <http://www.star.com.tr/dunya/o-ulkedeki-feto-okullari-turkiyeye-devredildi-haber-1192309/>, (02.03.2017).

Sözcü Gazetesi, (2016) Afganistan Cumhurbaşkanı 1. Yardımcısı Raşit Dostum'dan Türkiye'ye Destek Mesajı, <http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/son-dakika-haberi/afganistan-cumhurbaşkanı-1-yardımcısı-rasit-dostumdan-türkiyeye-destek-mesajı-1318225/>, (17.07. 2016).

<https://www.neoldu.com>, (2017), Afganistan'daki FETÖ Okullarına Büyük Darbe, <https://www.neoldu.com/afganistandaki-feto-okullarina-buyuk-darbe-21114h.htm>, (31.05.2017).

Youtube, (2016), Afgan Halkından Darbeye Tepki, Demokrasiye Destek, <https://www.youtube.com/watch?v=wn6M8E7EtEo>, (21.07.2016).

-----, Afganistan'da Türkiye'deki Darbe Girişimi Kınandı, <https://www.youtube.com/watch?v=SrnYcfwhMvQ>, (25.07.2016).

-----, Afganistan Türkmenleri Meydanlarda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a Dua Ediyor, <https://www.youtube.com/watch?v=0rHuJpAi-ZY>, (23.07.2016).

-----, Afganistan Türkleri Darbe Girişimini Kınadılar, https://www.youtube.com/watch?v=Ay8_fYrhEkQ, (1.07.2016).

Zeki, İ., (2015), 1973 Sonrası Afganistan'da Siyasi Partilerin Gelişmesi ve Cünbiş Partisi Örneği, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi, Konya.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ ve AZERBAYCAN

Araz ASLANLI

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC) İktisat ve İşletme Bölümü Öğretim Görevlisi
arazaslanli@gmail.com

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti 15-16 Temmuz 2016 tarihlerinde cumhuriyet döneminin en önemli olaylarından birini yaşamıştır. 15 Temmuz günü Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde kümelenmiş bir grup tarafından başlatılan darbe girişimi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başta olmak ve silahlı kuvvetler dâhil olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin ortak direnci sonucunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi ve yaralanması pahasına cunta başarısızlığa mahkûm edilmiş ve demokrasi korunmuştur.

15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasındaki süreç tüm dünyada medyanın en önemli konuları arasında yer almıştır. Bu da nedensiz değildir. Tabii ki, Türkiye'nin Türk ve İslam dünyasındaki yeri özeldir, hatta tarihi, misyonu, nitelikleri, kapasitesi ve “dünya 5'ten büyüktür” sloganı nedeniyle dünyada özel bir yeri vardır. Fakat Türkiye dışında birkaç ülke daha vardı ki, bu ülkelerdeki insanlar o anları sanki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıymış gibi yaşadılar, aynı heyecanı hissettiler, aynı üzüntüye kapıldılar, darbenin başarısızlığından ve demokrasinin zaferinden aynı memnuniyeti duydular. Bu ülkelerden birisi ve muhtemelen birincisi Azerbaycan olmuştur.

Bu çalışmamda önce Azerbaycan'ın kendi “darbe geçmişi”ne bakılacak, ardından 15 Temmuz darbe girişiminin Azerbaycan'daki yankılanmaları ve bu süreçte Azerbaycan'ın tutumu analiz edilecektir.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, darbe girişimi, 15 Temmuz

JULY 15 COUP ATTEMPT AND AZERBAIJAN

ABSTRACT

Republic of Turkey was experiencing one of the most important events of the republican period on July 15-16, 2016. The coup attempt initiated by a group formed within the Turkish Armed Forces on July 15 failed as a result of common resistance of all segments of the society with the President Recep Tayyip Erdoğan being at the forefront and including the armed forces. At the cost of a large number of people lost their lives and injured, the junta was condemned to failure and the democracy was protected.

July 15 Coup Attempt and the subsequent processes had been seen among the most important subjects of the media of all over the world. And it wasn't causelessly. It goes without saying that a position of Turkey in the Turkish and Islamic world is specific; even it has a special place in the world with its history, mission, qualifications, capacity and due to the slogan of "the world is greater than 5". Yet there were a few other countries except Turkey, in which the people was going through those moments like they were the citizens of the Republic of Turkey, experiencing the same emotions, getting same sadness, and feeling same pleasure with the failure of coup and victory of democracy. One of these countries and probably the first was Azerbaijan.

In this work of mine, first we will look at the "coup history" of Azerbaijan itself, and then analyze the reflections of the July 15 Coup Attempt in Azerbaijan and position of Azerbaijan in this process.

Keywords: Azerbaijan, Turkey, July 15, Coup Attempt

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti 15-16 Temmuz 2016 tarihlerinde cumhuriyet döneminin en önemli olaylarından birini yaşamıştır. 15 Temmuz günü Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde kümelenmiş bir grup tarafından başlatılan darbe girişimi, silahlı kuvvetler dâhil olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin ortak direnci sonucunda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çok sayıda Türk insanının hayatını kaybetmesi pahasına cunta başarısızlığa mahkûm edilmiş ve demokrasi korunmuştur. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Binali Yıldırım, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu ve MHP lideri Devlet Bahçeli darbe karşısında önemli bir duruş ve güzel bir ortak tablo sergilemiştir. Bu tablonun sadece bir günle sınırlı kalmayıp, 7 Ağustos tarihli Yenikapı demokrasi mitingine de yansıtılması Türkiye Cumhu-

riyeti devleti adına da, Türk milleti adına da, Türkiye'yi seven ülke ve toplumlar adına da güzel olmuştur.

15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasındaki süreç tüm dünyada medyanın en önemli konuları arasında yer almıştır. Bu da nedensiz değildir. Tabii ki, Türkiye'nin Türk ve İslam dünyasındaki yeri özeldir, hatta tarihi, misyonu, nitelikleri, kapasitesi ve "dünya 5'ten büyüktür" sloganı nedeniyle dünyada özel bir yeri vardır. Fakat Türkiye dışında birkaç ülke daha vardı ki, bu ülkelerdeki insanlar o anları sanki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıymış gibi yaşadılar, aynı heyecanı hissettiler, aynı üzüntüye kapıldılar, darbenin başarısızlığından ve demokrasinin zaferinden aynı memnuniyeti duydular. Bu ülkelerden birisi ve muhtemelen birincisi Azerbaycan olmuştur. Çünkü Türkiye'nin Azerbaycan için yeri çok özeldir. Tarihi bağlar ve "bir millet-iki devlet" olmanın yanı sıra Türkiye ve Azerbaycan kelimenin tam anlamıyla stratejik ortaktır.

İkili ilişkilerin günümüzdeki durumu tüm dünyaya örnek olacak niteliktedir. İki ülke sürekli olarak hem iyi günde, ama aynı zamanda kötü günde (çoğu zaman da büyük risklere ve sıkıntılara rağmen) bir birlerinin yanında durmuş, ortak tavır sergilemiştir. En son Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklanan 18 Şubat ve 15 Mart tarihli Azerbaycan ziyaretleri, 17 Şubat ve 13 Mart tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen terör saldırıları sonrasında iptal edilmek zorunda kalmıştı. 14 Mart 2016'da 15 Mart tarihli ziyaretin iptali kararının alınması üzerine Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Ankara'ya gelmek istediğini açıklamış ve terör saldırısının ardından, Türkiye'de korku havası estirmeye çalışılan o günlerde Türkiye-Azerbaycan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin toplantısı Ankara'da gerçekleştirilmişti. Toplantı sırasında iki liderin bir-birlerine sarılarak samimiyet ve kardeşlik örneği sergilemeleri olumlu bir tabloydu. Kısacası, Türkiye'deki her hangi bir gelişmeye Azerbaycan'da özel bir ilgi vardır. Ama tabii ki, 15 Temmuz darbe girişimi daha dikkatli bir biçimde izlenmiştir.

Bu çalışmamda önce Azerbaycan'ın kendi "darbe geçmişi"ne bakılacak, ardından 15 Temmuz darbe girişiminin Azerbaycan'daki yankılanmaları ve bu süreçte Azerbaycan'ın tutumu analiz edilecektir. Ayrıca FETÖ'nün Azerbaycan'daki durumuna ilişkin iddialara değinilecektir.

2. AZERBAYCAN'IN "DARBE GEÇMİŞİ"

15 Temmuz darbe girişiminin Azerbaycan'daki yankılanmaları üzerinde durulmadan önce iki konuda ön bilgi verilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bunlardan birincisi Azerbaycan'ın "darbe geçmişi", diğeri ise Azerbaycan'da "FETÖ yapılanması"na ilişkin olacaktır.

Azerbaycan tarihinde darbeler, darbe girişimleri ve bunların yol açtığı sonuçlar çok ağırdır. Bunun en önemli örneklerinden birisi 1918’de İslam dünyasının ilk demokratik cumhuriyeti olarak kurulan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin karşılaştıklarıdır (Nesibli, 2011). Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’ni kuranlar bir yandan Birinci Dünya Savaşı sonrasında ağır koşulları altında Azerbaycan’ın bağımsızlığın tanınması için mücadele ederken diğer yandan da ülkenin toprak bütünlüğüne yönelik saldırıları bertaraf etmeye çalışmaktaydılar. Tüm bunlar yapılırken demokrasinin değerlerine mümkün kadar bağlı kalmaya özen gösterilmekteydi. Çokpartili siyasal sistem işletilmekte, Azerbaycan parlamentosunda 9 siyasi parti ve grup temsil edilmekteydi (İsmayılov ve Maksvell, 2008: 286).

Bu arada Rusya’da iç savaş sürmekte, iç savaşın tarafları olan Bolşevikler de onlara karşı mücadele eden “karşı devrimciler” (Beyazlar) da Azerbaycan’ın bağımsızlığına son vermek planları yapmaktaydılar. İç savaşta giderek üstünlük sağlamaya başlayan ama ekonomik sıkıntıların da pençesinde olan Bolşevik devrimin lideri Vladimir İliç Lenin petrolü ve diğer zenginlikleri dolayısıyla Azerbaycan’ın işgal edilmesine büyük önem vermekteydi. Bu amaçla önce bir yandan 11. Kızıl Ordu işgal etmek üzere Azerbaycan üzerine yollanmış, öte yandan Azerbaycan parlamentosundaki Komünist Parti grubu 11. Kızıl Ordu’yu tehdit aracı olarak kullanmak suretiyle darbe girişiminde bulunmuştur. Komünist Parti eğer meşru iktidar görevden çekilip tüm yetkileri komünistlere devretmez ise Rus ordusunun Bakü’yü işgal edeceği konusunda parlamentoya ultimatoluk vermiştir (Hesenli, 2009: 398). Parlamentodaki siyasal partilerin çoğunluğu darbenin kaçınılmazlığı konusunda hemfikir olmuş, en azından Azerbaycan’ın bağımsızlığını kurtarmak adına darbeye rıza gösterilmesi hususunda ortak kanaate gelmiştir. Bazı milletvekilleri güya 11. Kızıl Ordu’nun Anadolu’ya yardıma gittiğine ve Azerbaycan’daki yönetim değişikliğinin de bu sürece katkı sağlayacağına ilişkin tezin doğruluğuna inanmıştır. Sadece olarak Mehmet Emin Resulzade ve bazı arkadaşları Bolşevik Rusya’nın tezlerinin düzmece ve temel amaçlarının Azerbaycan’ın işgali olduğu konusunda ısrar etmiştir. Ama sonuçta Azerbaycan 27 Nisan 1920’de başlayan süreç 28 Nisan 1920’de bir dış müdahale ile, darbe olarak da nitelendirilebilecek bir girişim ile önce milli iktidarını, sonra bağımsızlığını kaybetmiştir (İsmayılov ve Maksvell, 2008: 345-346).

Azerbaycan 30 Ağustos 1991’de bağımsızlığına kavuştuktan sonra da çok sayıda darbe girişimine sahne olmuştur. Özellikle 1993 yılındaki bir darbe girişimi ile Azerbaycan ilk seçilmiş iktidarını kaybetmiştir. 1993 yılı Şubat ayından itibaren bir askeri birlik bazı muhalif siyasi partilerden ve bazı komşu ülkelerden de destek alarak Genelkurmay Başkanlığının ve Azerbaycan Devlet Başkanı Ebül-

fez Elçibey'in emirlerine uymamaya başlamıştır (Cafersoy, 2001: 111). 4 Haziran 1993'te Albay Suret Hüseyinov ve çevresindeki birlikler açık bir biçimde askeri darbe girişimi başlatmış ve önce bazı bölgeleri kontrolleri altına almış, ardından Elçibey'in başkent Bakü'yü terk etmesini sağlamıştır. Elçibey'in bu darbe sürecine karşı önemli hamlesi Haydar Aliyev'in Bakü'ye davet edilmesi ve iktidara ortak edilmesi, böylece iktidarın direkt darbecilere geçmesine izin verilmemesi olmuştur. Bu süreçte Azerbaycan ciddi düzeyde iç savaş riski yaşamış, Ermenistan'ın saldırıları devam ettiği için topraklarının bir kısmı işgal edilmiştir, ayrıca birkaç yere bölünme tehlikesi de yaşamıştır (Aslanlı, 2015: 75-76).

Haydar Aliyev iktidara geldikten sonra da darbe girişimleri devam etmiştir. Özellikle 1994 yılında Azerbaycan büyük petrol anlaşmalarını (Asrın Anlaşmasını) imzalamak üzereyken bu sürece karşı yine dış destekli bir direniş başlamıştır. Direniş başarılı olamayınca ve 20 Eylül 1994'te Asrın Anlaşmasının imzalanınca, bu kez yine Suret Hüseyinov liderliğinde bir darbe girişimi başlamıştır. Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev gece yarısı Azerbaycan Devlet Televizyonundan halka çağrı yaparak önce devlet başkanlığı sarayı karşısında, ertesi gün ise Azatlık Meydanına toplanmalarını sağlamış ve kendisi meydanda toplanan kalabalığın önünde konuşma yapmıştır. Haydar Aliyev karşı karşıya kaldıkları tehlikeye dikkat çekerek halka bu darbe girişimi karşısında birlik olma çağrısında bulunmuştur (Qaffarov, 2008: 267). Sonuçta darbe girişimi başarısız olmuş, Suret Hüseyinov dahil olmak üzere darbenin liderleri tutuklanmıştır.

1995 yılı başlarından itibaren özel birliklerin komutanı Ruşen Cavadov ile Devlet Başkanı Haydar Aliyev arasında şiddetlenen görüş ayrılığı da Cavadov'un Mart ayında askeri direniş sergilemesine kadar ilerlemiştir. Bu süreç 1994 yılı sonbaharıyla kıyaslandığında daha kanlı olaylara sahne olmuş, darbe girişiminin lideri Ruşen Cavadov öldürülmüş, ayrıca Cavadov yanlıları ve Azerbaycan Milli Ordusu sıralarından da çok sayıda kişi hayatını kaybetmiştir. (Qaffarov, 2008: 267-268).

Daha sonraki aşamalarda da daha küçük kapsamlı darbe girişimleri yaşanmış, bu girişimler bazen Azerbaycan'ın petrol stratejisini, bazen egemenliğini, bazen iktidarlarını hedef almıştır. Kısacası, Azerbaycan darbenin ve darbe girişiminin sıkıntılarını en iyi bilen ülkelerden birisidir.

3. AZERBAJYCAN VE FETÖ

Azerbaycan'da "FETÖ yapılanması" konusuna gelince, bu yapının Azerbaycan'da daha çok eğitim sektöründe yapıldığı ifade edilmektedir. Yapının ilk yurtdışı okulunu Azerbaycan'da açtığı, ilk üniversitelerden birisini yine Azerbaycan'da açmış olduğu ifade edilmektedir. Yurtdışındaki ilk dersaneler de Azer-

baycan'da açılmıştır. Bu yapıya ait okullar eğitimde birer marka olmuş, başarının adresi olarak kabul görmüştür (Bengin, 2016).

Daha Türkiye'de bu yapıyla ilgili ciddi sıkıntılar ortaya çıkmadan önce zaman zaman Azerbaycan yetkilileri bazı endişelerini dile getirmiş, bazı adli süreçler işletilmiştir. Ama özellikle 17-25 Aralık süreciyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin beklentileri ve talepleri doğrultusunda Azerbaycan'da da bu yapıya ilişkin daha kesin adımlar atılmıştır.

Azerbaycan'da FETÖ'ye ait okullar ve dersaneler 17-25 Aralık sürecinden sonra, Kafkas Üniversitesi ise 16 Temmuz darbe girişiminden sonra kapatılmıştır. 17-25 Aralık sürecinden sonra Azerbaycan'da üst düzey bazı kişilerin görevden alınmaları bu yapıyla ilişkilendirilmiştir. Ama devlet yetkilileri bu gerekçeyi onaylayan açıklamalardan kaçınmıştır.

Ayrıca bazı milletvekillerinin 17-25 Aralık sürecinden sonra bir daha aday olmalarını da yine bu süreçle ilişkilendirilmiştir. Bu kişiler de resmi olarak bu gerekçeyi kabul etmeye yanaşmamışlardır.

4. 15 TEMMUZ VE AZERBAJYCAN

Türkiye'deki 15 Temmuz darbe girişimine gelince konuya akademik bakışı, resmi bakışı ve kamuoyunun bakışını, bunun medyaya yansımalarını ayrı ayrılıkta ele almakta fayda vardır.

a) Azerbaycan'daki akademik çevreler 15 Temmuz darbe girişimi değerlendiren darbelerin sürekli olarak geri götürdüğünü, demokrasiyi kesintiye uğrattığını, hukuk devletinin sadece gücü-silahı olduğu için bazı kişilerin ipoteği altına girmesine yol açmasını, devletin askeri gücünün, yani milli ordunun milli iradeye karşı yöneltilmeye çalışılmış olmasını vurgulamış ve eleştirmiştir;

b) Azerbaycan resmi olarak 15 Temmuz darbe girişimine tepki göstermiştir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev 16 Temmuz'da Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a destek mektubu yollamış, daha soran telefon ederek desteğini tekrarlamıştır. Fethullah Gülen ile röportaj yaptığı gerekçesiyle Azerbaycan'ın ilk ve en popüler televizyon kanalı olan ANS Televizyonu kapatılmıştır.

Ayrıca Kafkas Üniversitesi de resmi olarak ifade edilmese bile aynı gerekçeyle kapatılmıştır (AA, 2017).

Sonraki süreçte bazı kişiler "FETÖ yapılanması" ile bağlantıları gerekçesiyle tutuklanmıştır. Ardından ise sırf bu yapıyla ilgili dava açılmış, davaların ve so-

ruşturmaların yürütülmesi açısından Türkiye’den teknik, yöntem ve istihbarat desteği istenmiştir.

Türk yetkililer de Azerbaycan’ın bu konudaki tutumunu önemli bulduklarını ifade etmiş, yapılan çalışmalar dolayısıyla Azerbaycan’a teşekkür etmiştir.

- c) Azerbaycan kamuoyu açısından bakıldığında girişte ifade edilen duygular çerçevesinde tüm kamuoyu Türkiye’deki kardeşleriyle dayanışma duygusunu ifade etmiştir. Azerbaycan medyasında konu sanki olaylar Azerbaycan’da cereyan ediyormuş gibi konuşulmuş ve değerlendirilmiştir. Aynı hassasiyeti sosyal medyada ve hatta sokaklarda da görmek mümkün olmuştur. Tabii ki, tıpkı Türkiye’de olduğu gibi Azerbaycan’da da herkes her konuda aynı fikirde olmamıştır ki, zaten böyle olması da beklenemezdi. İnsanların olaylara farklı perspektiften bakmaları, farklı bakış açıları geliştirmeleri, farklı yaklaşımlar sergilemeleri çok olağandır ve aslında demokrasinin de gereğidir.

Özellikle darbenin başarısız olması sürecinde askerlere yönelik sert tavırlar Azerbaycan kamuoyunda bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Bunun da Azerbaycan’da “Mehmetçiğe” yönelik özel sevgiden ve özel hassasiyetten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu arada Türkiye’deki darbe sürecinin Azerbaycan kamuoyunda bu kadar geniş yer tutması hem Azerbaycan’daki ve hem de Türkiye’deki bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Fakat Azerbaycan toplumunun yapısı ve duyguları yakından gözlemlendiği zaman Türkiye’ye özel bir sevginin bulunduğu, “bir millet – iki devlet” duygusunu tamamen özümsemiş görülmektedir. Tabiri caizse Azerbaycan insanları Türkiye ile nefes almaktadırlar: Her başarısına sevinir, her üzüntüsüne üzülürler. Türkiye’deki her önemli olayda aynı heyecanı yaşarlar. 15 Temmuz olayları sırasında da bu hassasiyetlerini yansıtmış oldular.

5. SONUÇ

Konuya ilişkin araştırmamız Azerbaycan’ın yaklaşık son yüz yıllık dönemde yaşadığı darbeler ve darbe girişimleri dolayısıyla iç savaş riski yaşadığını, bazen bağımsızlığını bazen de topraklarını kaybettiğini göstermektedir. Azerbaycan kamuoyunun Türkiye’deki darbe girişimine bakışının arkasında kardeş ülkede demokrasiye destek duygusunun yanı sıra kendi geçmişinden kaynaklanan bu endişe de yatmaktadır.

15 Temmuz darbe girişimine yönelik olarak Azerbaycan’daki yaklaşımları genelleyecek olursak ilk ortak nokta darbeye sert tepkinin gösterilmiş olduğudur. Bu öncelikle demokrasiye inancın gereğiydi. Çünkü darbeler sadece iktidarlara

karşı değil, genel olarak millete, akla, mantığa karşı yapılır. Darbe, güç sahibinin sadece güç sahibi olduğu için herkese hükmetme girişimidir. İktidarın kaynağı olması gereken asli unsur burada yok sayılmaktadır. Gerçi Türkiye’de olduğu gibi Azerbaycan’da da muhaliflik ile darbeciliği karıştıran insanlar olmuştur. Ama genel yaklaşım şu şekildeydi: Sırf silahı (gücü) olduğu için bir insan diğerlerine hükmetmemeli. İktidarlar seçimle gelmeli ve seçimle gitme ihtimali sürekliliğini korumalı. Darbe istemek aynı zamanda demokrasiyi reddetmektir. Darbe istemek, ülkelerimizi kimlerin yöneteceğine sürekli olarak ordu komutanlarının ya da herhangi bir askeri güç sahibinin karar vermesini beklemektir.

Azerbaycan’daki darbe karşıtlarının tepkisinin bir nedeni de yukarıda da ifade edildiği üzere Azerbaycan’ın yakın tarihte yaşadığı darbe süreciyle birçok şeyini ve bu arada topraklarının bir kısmını da kaybetmiş olmasıydı. Azerbaycan’daki çok sayıdaki insan darbe karşıtı görüşlerini ifade ederken bu hususa da vurgu yapmıştır. Yani darbe girişimlerinin Türkiye’yi de istikrarsızlığa ve karışıklığa götüreceği, hatta iş savaş riski oluşturacağı endişesi taşınmıştır.

Türkiye’nin zor bir süreçten geçtiği ve ciddi tehditlerle karşı karşıya olduğu görüşünde birleşmiştir. Genel kabul bu şekildedir: Türkiye’nin demokrasisini, güvenliğini ve daha da önemlisi toprak bütünlüğünü koruma adına yapılması gereken çok iş, alınması gereken ciddi önlemler söz konusudur. Bizim temennimiz; öncelikle Türkiye’nin bu süreçlerde milli birliğini koruması, krizlere rağmen demokrasisini en iyi şekilde sürdürmesi, bölgesindeki ülkeler için hukuk devleti modeli olma potansiyelini devam ettirmesi, sadece kendisi için değil, Türkiye’nin yardımına ihtiyaç duyan dost ve kardeş ülkeler için de güçlü kalmasıdır. Tabii ki, bu zorlu süreçte kardeş ve dost ülkeler de Türkiye’ye gerekli desteği vermelidir. Bu konuda da başta Azerbaycan olmak üzere tüm dost ve kardeş devletlerin gerekeni yapacağına inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- AA (2017). Türkiye'nin Bakü Büyükelçisi Özoral: FETÖ'nün Azerbaycan'da beli kırıldı, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-baku-buyukelcisi-ozoral-fetonun-azerbaycanda-beli-kirildi/734424>
- ASLANLI, A. (2015). Karabağ Sorunu Ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri, Berikan Yayınevi, Ankara.
- BENGLİN, T. (2016). Azerbaycan FETÖ'de nasıl kandırıldı?, 12 Ekim, Milliyet.
- CAFERSOY, N. (2001). Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası (Haziran 1992-Haziran 1993), ASAM yayınları, Ankara.
- HESENLİ, C. (2009). Azerbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Xarici Siyaseti (1918-1920), Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, Bakü.
- İSMAYILOV, M. ve MAKSVELL, N. (2008). Azerbaycan Tarihi 1900-1920-ci İllər, Elm, Bakü.
- NESİBLİ, N. (2011). Azerbaycan Demokratik Respublikasının Xarici Siyaseti, Qanun Neşriyatı, Bakü.
- QAFFAROV, T. (2008). Azerbaycan Tarihi 1941-2002-ci İllər, Elm, Bakü.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN ÖNLENMESİNDE SİYASAL LİDERLİĞİN TARİHİ ROLÜ

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ejder.okumus@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin modern tarihine damga vuran darbeler zinciri içinde çok farklı yönleriyle dikkati çeken 15 Temmuz 2016 darbe/işgal/iç savaş girişiminin halk tarafından engellenmesi ve püskürtülmesinde siyasi liderin rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç temelinde çalışmada araştırmacı, Türkiye'nin birçok siyasi, kültürel, toplumsal, ekonomik, dinî vs. birikimini olumsuz yönde etkilemeyi hedefleyen kanlı 15 Temmuz işgal hareketinin Türkiye halkının devrimci direnişiyile mağlup ve mahkum edilmesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinin etkilerini sosyolojik temelde anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Darbe ve darbe gibi olağanüstü durumlar ortaya çıkaran olaylarda, darbe girişimlerinde, fitne, fesat ve nifak hareketlerinde, savaş durumlarında, isyanlarda, deprem gibi doğal felaketlerde vs., halkın lider olarak gördüğü şahsiyetlerin aldıkları vaziyet, duruma göre belirleyici olur. Nitekim 15 Temmuz kanlı darbe girişimi gecesi, karizmatik siyasi lider Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın duruşu, yaptığı ilk konuşmadan itibaren darbe ve darbeye karşı ortaya koyduğu kararlılık, halkın yanında olduğunu ifade eden beyanlar vs. halkın darbeye karşı devrimci direnişe geçmelerinde, direnişlerini kararlılıkla sürdürmelerinde çok hayati bir rol oynamıştır. İşte bu çalışmada siyasi liderin malum darbeyi engellemedeki rolünü çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkiye, darbe, 15 Temmuz, Paralel, lider

THE HISTORICAL ROLE OF POLITICAL LEADERSHIP IN THE PREVENTION OF THE JULY 15 COUP ATTEMPT

ABSTRACT

This study aims to examine the role of the political leadership in the prevention, suppression and repression of 15 July 2016 coup/invasion/civil war attempt, which is noteworthy in many different aspects within the chain of coups that marked the modern history of Turkey, by people. On the basis of this aim, in

the study, the researcher seeks to understand and explain the effects of the leadership of President Recep Tayyip Erdogan in that the revolutionary resistance of Turkey's people defeated and convicted the bloody July 15 occupation movement aimed at influencing negatively Turkey's many political, cultural, social, economic, religious, etc. accumulation on the sociological basis. In coups, events and coup attempts that create extraordinary situations like coup, corruption, mischief, and disagreement movements, wars situations, rebellions, natural disasters such as earthquakes, etc., attitudes displayed by individuals whom people are seen as leaders are decisive by the fact. As a matter of fact, the bloody coup attempt night of July 15, the attitude of the charismatic political leader Recep Tayyip Erdogan, his determination against the coup and the coup attempters since the first speech he made, statements expressing that he is with the people, etc. played a very vital role in people's revolutionary resistance to the coup and in resolutely continuing their resistance. In this work, the role of the political leader in obstructing the known coup is dealt within various dimensions.

Anahtar kelimeler: Türkiye, darbe, 15 Temmuz, Paralel, lider

GİRİŞ

Bu çalışma, Türkiye'nin modern tarihine damga vuran darbeler zinciri içinde çok farklı yönleriyle dikkati çeken 15 Temmuz 2016 darbe/işgal/iç savaş girişiminin halk tarafından engellenmesi ve püskürtülmesinde siyasal liderin rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Bilindiği gibi Örgütlü Dinsel Küresel Mesihanik Paralel Yapı'nın (Okumuş 2014a) 15 Temmuz 2016 gecesi Yurtta Sulh Konseyi adıyla kalkıştığı uluslararası boyutlu işgalci kanlı terörist darbe/iç savaş girişimi (Dedeoğlu 2017a), halkın kelimenin tam anlamıyla devrimci direnişiyle sonuçsuzluğa mahkum edildi. Darbeci askerlerin askerî araç ve silahlarla acımasızca hücumlarına, ateş açmalarına karşı insanların ölümü öldürürcesine direnmeleri ve canhıraş mücadeleleri, ender kahramanlık destanlarından (Okumuş 2017).

Bu çalışmada araştırmacı, Türkiye'nin birçok siyasal, kültürel, toplumsal, ekonomik, dinî vs. birikimini olumsuz yönde etkilemeyi hedefleyen kanlı 15 Temmuz işgal hareketinin Türkiye halkının devrimci direnişiyle mağlup ve mahkum edilmesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğinin etkilerini sosyolojik temelde anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Darbe ve darbe gibi olağanüstü durumlar ortaya çıkaran olaylarda, darbe girişimlerinde, fitne, fesat ve nifak hareketlerinde, savaş durumlarında, isyanlarda, deprem gibi doğal felaketlerde vs., halkın lider olarak gördüğü şahsiyetlerin, örneğin başbakanların, cumhurbaşkanlarının aldıkları vaziyet, duruma göre belirleyici olur. Liderin bu

tür durumlarla gelen krizi iyi yönetmesi, elini taşın altına koyması, halkla birlikte olması, kaçmaması, zemini, menzili veya cepheyi terk etmemesi, halkın krizle baş etmesini kolaylaştırır; liderlerinin yanlarında veya arkalarında olduğunu gören halk, zorluklarla, sıkıntılarla mücadele etme azmi ve kararlılığına sahip olur. Nitekim 15 Temmuz kanlı darbe girişimi gecesi, karizmatik siyasal lider Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın duruşu, yaptığı ilk konuşmadan itibaren darbe ve darbecilere karşı ortaya koyduğu kararlılık, halkın yanında olduğunu ifade eden beyanlar vs. halkın darbeye karşı devrimci direnişe geçmelerinde, direnişlerini kararlılıkla sürdürmelerinde çok hayati bir rol oynamıştır. İşte bu çalışmada siyasal liderin malum darbeyi engellemedeki rolünü çeşitli boyutlarıyla ele almaktadır.

1. DARBELERE KARŞI SİYASAL LİDERİN TUTUMU

Darbe ve darbe gibi olağanüstü durumlar ortaya çıkaran olaylarda, darbe girişimlerinde, fitne, fesat ve nifak hareketlerinde, savaş durumlarında, isyanlarda, deprem gibi doğal felaketlerde vs., halkın lider olarak gördüğü şahsiyetlerin, örneğin başbakanların, cumhurbaşkanlarının aldıkları vaziyet, duruma göre belirleyici olur. Liderin bu tür durumlarla gelen krizi iyi yönetmesi, elini taşın altına koyması, halkla birlikte olması, kaçmaması, zemini, menzili veya cepheyi terk etmemesi, halkın krizle baş etmesini kolaylaştırır; liderlerinin yanlarında veya arkalarında olduğunu gören halk, zorluklarla, sıkıntılarla mücadele etme azmi ve kararlılığına sahip olur. Nitekim 15 Temmuz kanlı darbe girişimi gecesi, karizmatik siyasal lider Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın duruşu, yaptığı ilk konuşmadan itibaren darbe ve darbecilere karşı ortaya koyduğu kararlılık, halkın yanında olduğunu ifade eden beyanlar vs. halkın darbeye karşı devrimci direnişe geçmelerinde, direnişlerini kararlılıkla sürdürmelerinde çok hayati bir rol oynamıştır.

2. PARALEL DARBEYLE MÜCADELEDE SİYASAL LİDERLİĞİN HAYATÎ ROLÜ

Örgütlü Paralel Yapı'nın 15 Temmuz gecesi ortaya koyduğu kanlı darbe girişimi, halkın kutlu devrimci direnişiyle bertaraf edildi. Türk halkı, darbe girişimine karşı yerinde ve doğru bir refleks göstererek meydanlara indi ve tarihî direnişle darbecilerin emellerine ulaşmalarını engelledi. Halkın bütün 15 Temmuz gecesi şehadete ve gaziliğe koşması, ertesi gün ve daha sonraki günler bunu tekrarlaması, yaklaşık bir ay meydanlarda nöbet tutması; darbecilerin neye uğradığına şaşırmasına sebep oldu. İnsanların tankların, helikopterlerin, uçakların, askeri araçların, darbeci askerlerin acımasızca hücumlarına, saldırılarına, ateş açma-

larına karşı ölümü öldürerek direnmeleri, çırpınmaları, koşuşturmaları, canhıraş mücadeleleri, tarihte ender rastlanan kahramanca destanlardan biriydi.

Elbette halkın çeşitli kesimleriyle çok net bir şekilde darbe karşısında vaziyet almasında bizzat bu toplumun kendi iç dinamikleri, değerleri, cesaretleri önemli etkenlerdi. Fakat bu iç dinamikleri, bu cesareti besleyen, harekete geçiren çok önemli bir muharrik güç vardı ki, bu, siyasal liderlikti. Siyasal liderlik kurumunun başındaki kişinin, Cumhurbaşkanı'nın liderliği, halkı motive etti, halkın darbenin karşısında daha sağlam, daha kararlı, daha inançlı durmasında etkili oldu.

Şüphesiz Başbakan Binali Yıldırım'ın televizyonlarda yaptığı açıklamaların, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın camilerden okuttuğu salâların, medyanın aldığı darbe karşıtı tutumun vs., meşum darbe girişiminin başarısız kılınmasında ciddi katkıları, çok önemli rolleri oldu. Fakat bütün bunları da besleyecek şekilde halkın korkusuzca ölümüne darbecilerin karşısına dikilmesinde ve bugüne kadar darbe ile darbeci zihniyete karşı duyarlılık göstermesinde, karizmatik liderin tarihî ve hayatî rolü oldukça etkili oldu.

3. CUMHURBAŞKANININ KONUŞMASININ TELEVIZYONDAN VERİLMESİ

Cumhurbaşkanı'nın darbe karşıtı halkın bir kısmının sokak ve meydanlara çıkmasından sonra saat 00.25'te televizyon (CNN Türk) aracılığıyla cep telefonundan facetime ile görüntülü yayın halinde sesini duyurması, hem o ana kadar meydanlara koşmuş bulunan insanları motive etti, kararlı kıldı, hem de pek çok insanın meydanlara akın etmesini sağladı. Karizmatik liderin net ve kararlı bir üslup ve ses tonuyla halkı meydanlara darbe ve darbecilere karşı durmaya davet etmesiyle birçok medya organı ve mensubu da dahil halk, büyük bir coşku ve inançla adeta sel oldu, aktı, şehir meydanlarını, valilik önlerini, askeri alanların önlerini veya çevresini, medya ve basın organlarının önlerini, darbecilerin saldırısına hedef olan yerleri doldurdu.

Liderin çağrısı karşılık bulmuştu. Halk, darbe karşısında durmakta lideriyle birlikte hareket etmeyi tercih etmişti.

Belirtmek gerekir ki Cumhurbaşkanı'nın liderliği, sadece 15 Temmuz darbe girişimi gecesi yaptığı konuşma ve çağrı ile sınırlı değildir. Cumhurbaşkanı, darbe gecesinden itibaren ilk bir ay ve daha sonraki süreçlerde bugüne kadar darbe girişiminin getirdiği krizi ve olağanüstülüğü yönetme tarzı ile, konuşmaları, demeçleri, basın bildirimleri, programları, siyasal parti liderleriyle toplanıp görüşmesi, miting yapması vs. ile halkı birarada ve güçlü tutmada etkili olmuştur.

Nitekim bazı alan araştırmaları, örneğin Seta'nın yaptığı "Paralel Darbe Girişiminin Önlenmesinde Siyasal Liderliğin Tarihi Rolü" başlıklı araştırma da Cum-

hurbaşkanı'nın toplumu darbeye karşı direnişte motive etmede ve darbeyi önlemede çok önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Bu ve benzeri araştırmalarda insanların kahir ekseriyeti, sokağa ve meydanlara çıkmada kendilerini motive eden unsurlar arasında Cumhurbaşkanı'nın çağrısı ve daha sonra krizi yönetmesinin çok önemli bir etken, hatta en önemli etken olduğunu beyan etmişlerdir.

4. OLAĞANÜSTÜ DURUMLARDA LİDERİN KARARLI TUTUMUNUN ÖNEMİ

Olağanüstü durumlarda, örneğin darbe girişimlerinde, darbe zamanlarında, savaşlarda, çatışmalarda, kıtlık, sel ve deprem gibi felaketlerde, fitne ve nifak hareketlerinin etkili olmaya çalışmaları durumunda vs., liderin, yöneticinin, başbakanın, cumhurbaşkanının tutumu, vaziyet alışışı veya duruşu oldukça önemlidir. Türkiye'de daha önceki darbelerde veya darbe girişimlerinde, muhtıralarda siyasal liderliğin üzerine düşeni yaptığını söylemek çok zordur. Şüphesiz önceki darbe ve darbe girişimleri, yapı itibarıyla 15 Temmuz darbe girişiminden farklı özelliklere sahip idiler. Fakat son tahlilde darbe idiler ve millete, ülkemize, birikimimize çok zarar vermişlerdi. Dolayısıyla işbaşındaki liderlerin çeşitli araçları kullanarak alenen darbeyi onaylamadıklarını belli etmeleri, deklare etmeleri, halka duyurmaları hayati idi ve eğer bunu yapsalardı, belki de Türkiye'nin o meşum darbeler ülkesi olması çoktan önlenmiş olacaktı. Tabii ki o zamanki şartlar farklıydı, medyada çeşitlilik yoktu. Siyaset ve siyasetçiler, bugünkü pek çok imkandan yoksundu. Her şeye rağmen, liderin darbe karşıtı tutumu, birçok şeyi değiştirdi.

Liderin darbe zamanlarında veya benzeri olağanüstü zamanlarda ortaya çıkıp önderlik yapması, çoğu zaman halkın olağanüstü durumlarda ve o durumların, bilhassa darbelerin karşısına çıkmada inançlı ve kararlı bir şekilde tutum almasını sağlar. Nitekim 15 Temmuz darbe girişimine karşı Tayyip Erdoğan, liderliğini ortaya koyarak halkı darbe ve darbecilere karşı çıkmaya çağırdı ve çağrısına da olumlu cevap aldı. Lider bu şekilde hareket etmeseydi, birçok şehir ve gaziye rağmen sonucun bu şekilde halkın zaferiyle sonuçlanması mümkün olmayabilirdi.

SONUÇ

Anlaşıldığı üzere genel olarak darbelerin önlenmesi veya önlenmemesinde, başarılı olması ve olmamasında liderlerin tutumu ciddi ölçüde belirleyicidir. 15 Temmuz meşum kanlı darbe ve iç savaş girişiminin akamete uğratılmasında da, Cumhurbaşkanı örneğinde olduğu gibi liderin kararlı darbe karşıtı tutumu ve bu tutumunu, halka darbeye ve darbecilere karşı çıkmaları, direnmeleri, meydanlara çıkmaları çağrısında bulunarak göstermesi, çok etkili olmuştur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ALTUN, F. (2016), "Biz Burada Vatan Savunmasındayız", <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/fahrettinaltun/2016/07/18/biz-burada-vatan-savunmasindayiz> (Erişim: 18./7/2016).
- DEDEOĞLU, B. (2017a), "Coup Attempt: International Terrorist Attack", <http://www.dailysabah.com/columns/beril-dedeoglu/2016/07/17/coup-attempt-international-terrorist-attack> (Erişim: 25/01/2017).
- DEDEOĞLU, B. (2017b), "Coup Attempt and its Foreign Connections", <http://www.dailysabah.com/columns/beril-dedeoglu/2016/07/27/coup-attempt-and-its-foreign-connections> (Erişim: 20/01/2017).
- DİB (2016), Din Şûrası: Dinî İstismar Hareketi FETÖ/PDY (Olağanüstü Din Şurası Kararları), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- DURŞUN, D. (2005), 12 Eylül Darbesi, İstanbul: Şehir.
- ERDOĞAN, M. (1999), 28 Şubat Süreci, Ankara: Yeni Türkiye.
- GÖRMEZ, M. (2016), "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Din İstismarına Karşı Birlik, Dayanışma ve Gelecek Perspektifi", Din Şûrası: Dinî İstismar Hareketi FETÖ/PDY (Olağanüstü Din Şurası Kararları), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- HALE, W. (1996), Türkiye'de Ordu ve Siyaset, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil.
- MARDİN, Ş. (1992), Türkiye'de Di ve Siyaset, 2. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.
- MİŞ, N. vd. (2016), 15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması (Rapor), Ankara: Seta. <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-gecesi-bogazici-koprusunde-yasananlar-mobeseye-yansidi/612940> (Erişim: 29/01/2017).
- OKUMUŞ, E. (2005), Dinin Meşrulaştırma Gücü, İstanbul: Ark Kitapları.
- OKUMUŞ, E. (2011), Siyasette Din İstismarı Tartışmaları, İstanbul: Ark Kitapları.
- OKUMUŞ, E., (2014a), "17 Aralık: Küresel Mesihanik Bir Darbe Teşebbüsü", Yeni Şafak, 02/01/2014 (<http://www.yenisafak.com/hayat/17-aralik-kuresel-mesihanik-bir-darbe-tesebbusu-599828>).
- OKUMUŞ, E. (2014b), "Öz-Denetim Toplumundan Göz-Denetim Toplumuna: Para-Derin Yapı", Yeni Şafak, 09/04/2014 (<http://www.yenisafak.com/hayat/oz-denetim-toplumundan-goz-denetim-toplumuna-para-derin-yapi-635023?p=1>).
- OKUMUŞ, E. (2014c), "'Paralel Din'den 'Dine Karşı Din'e: Paralel Yapı", Yeni Şafak, 14 Mart 2014 <http://www.yenisafak.com/hayat/paralel-dinden-dine-karsi-dine-paralel-yapi-625767>
- OKUMUŞ, E. (2015). "The Debates On Religion in The Public Sphere: The Case Of Turkey", Turkish Studies Sosyal Bilimler Dergisi Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-. c. 10/10 Summer 2015, ISSN: 1308- 2140, Ankara/Turkey, www.turkishstudies.net, DOI Number: [http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7979,10\(10\):705-718](http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7979,10(10):705-718).
- OKUMUŞ, E. (2016a), "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Diyanet'in Tarihi Rolü", Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-darbe-girisimi-ve-diyamet-in-tarihi-rolu/660288> (Erişim: 07/10/2016).
- OKUMUŞ, E. (2016b), "Gösterişçi Dindarlıktan 15 Temmuz'a: Paralel Yapı", Anadolu Ajansı, 08/08/2016 (<http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/gosterisci-dindarliktan-15-temmuza-paralel-yapi/623716>).

OKUMUŞ, E. (2017a), "Siyasal Liderliğin Tarihi Rolü", Yeni Şafak, 10/01/2017 (<http://www.yenisafak.com/hayat/siyasal-liderligin-tarihi-rolu-2594183>).

OKUMUŞ, E. (2017b), "Darbe, Direniş ve Din -15 Temmuz Örneği", Uluslararası 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu, Muş Alparslan Üniversitesi, 24-26 Mayıs 2017 Muş.

ONUR, E. (1996), "Bir 12 Eylül Politikası Olarak Dini Meşrulaştırım", Yeni Şafak (Düşünce Günlüğü Sayfası), 18 Eylül 1996.

SUBAŞI, N. (2009), Ara Dönem Din Politikaları, Küre Yayınları, İstanbul.

<https://www.youtube.com/watch?v=2Vz6T0kX3BI> (Erişim: 29/01/2017)

<https://www.youtube.com/watch?v=uQ3Z2t0AOH8> (Erişim: 29/01/2017).

<http://t24.com.tr/haber/15-temmuz-gecesi-dakika-dakika-neler-yasandi,353315>(Erişim: 29.01.2017)

<http://www.iha.com.tr/haber-15-temmuz-darbe-girisimi-gecesi-yasananlar-dakika-dakika-iddia-namede-605465/> (Erişim: 29/01/2017);

https://www.youtube.com/watch?v=xkX_Zf27Ix0 (Erişim: 29/01/2017).

<http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-gecesi-bogazici-koprusunde-yasananlar-mobeseye-yansidi/612940> (Erişim: 29/01/2017)

<https://www.youtube.com/watch?v=a0BA5TghGd0> (Erişim: 29/01/2017).

DARBE VE DİN - 15 TEMMUZ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ejder.okumus@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin modern tarihine damga vuran darbeler zincirini dinî boyutu bakımından 15 Temmuz 2016 darbe/işgal/iç savaş girişimi örneğinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç temelinde çalışmada araştırmacı, darbelerin bizatihi dinî renklerinin ve din ile meşrulaştırılma boyutlarının yanı sıra darbeye karşı çıkış ve direnişlerin de bizatihi dinî renkleri ve din ile meşrulaştırılma boyutlarını anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. 1960 yılından itibaren Türkiye'de yaşanan darbeler, bu çalışmanın uygulama alanı olmakla birlikte, çalışmada bilhassa 15 Temmuz darbe girişimi temel uygulama alanı olarak seçilmektedir. Sosyolojik bakış açısıyla yürütülen bu araştırmada varsayılmaktadır ki, 15 Temmuz gecesi kalkışılan darbe/iç savaş girişiminde hem darbe girişimcileri tarafından, hem de darbe karşıtı halk tarafından açık bir dinî boyut bulunmaktadır. Darbe girişimi ve engellenmesi olayında, darbeciler tarafından Paralel Dinî Yapıdan kaynaklı bir din boyutu var iken, darbe karşıtı halk tarafından toplumsal olarak içinde çeşitli dinî anlayış ve pratiklerin yer aldığı ana dinî yapıyı ifade eden bir din boyutu vardır. Çalışmada yöntem olarak öncelikle genelde darbelerin din ile etkileşimleri ve özelde 15 Temmuz darbe girişiminin din ile etkileşimi, olguyla ilgili belge ve gözlemlere dayanılarak inceleme yoluna gidilmektedir. Bu çerçevede elde edilen veriler analiz edilmekte ve çalışmanın bulguları ortaya konulmaktadır. 15 Temmuz darbe girişimi ve bu girişime halkın devrimci direnişi, gerçekten de din bakımından çok önemli boyutlara sahip olması itibarıyla çok ciddi sosyolojik veçheler barındırmaktadır. Bu noktada konu, din sosyolojisi açısından da oldukça ilginç ve mühim boyutlara sahiptir. Bundan dolayı belirtmek gerekir ki 15 Temmuz darbe girişimi, yaşanmışlıklarıyla büyük duygusallıkları bünyesinde taşımakla birlikte bilimsel olarak ele alınmalıdır. Bu çalışmada yazar, bunu yapmaya gayret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, darbe, 15 Temmuz, paralel, din

COUP AND RELIGION IN THE CASE OF THE JULY 15

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the chain of coups that marked the modern history of Turkey in terms of religious dimension in the example of the 15th July 2016 coup/invasion/civil war attempt. On the basis of this aim, the researcher seeks to understand and explain the coups' own religious colors and their dimensions of being legitimized by religion, as well as the religious color of oppositions and resistances to the coups and their dimensions of being legitimized with religion. As well as the coups experienced in Turkey since 1960 is the application area of this work, especially 15 July coup attempt have been chosen as the main field of application of this research. In this work done with a sociological perspective, it is assumed that there is an open religious dimension both in terms of the coup attempters and in terms of the anti-coup people in the coup/civil war attempt that took place on July 15th. While there is a religious dimension originating from the Parallel Religious Structure in the case of coup attempters, there is a religious dimension which expresses the main religious structure in which various religious understandings and practices are socially involved in the case of the anti-coup people. As a method in the study, primarily in general the interactions of coups with the religion and in particular the intervention of the July 15 coup attempt with the religion are examined on the basis of documents and observations related to the event. The data obtained in this framework are analyzed and the findings of the study are presented. The July 15 coup attempt and the revolutionary resistance of people against this attempt have very serious sociological aspects in respect of having very important dimensions in terms of religion. At this point, the subject has quite interesting and important dimensions in terms of sociology of religion. It should be noted that the July 15 coup attempt must be scientifically handled, while still carrying great emotions with experiences lived in and with it. In this study, the writer strives to do this.

Keywords: Turkey, coup, July 15, parallel, religion.

GİRİŞ

2016 yılında Türkiye, din boyutlu kanlı bir darbe girişimine sahne oldu. Örgüt-lü Dinsel Küresel Mesihanik Paralel Yapı'nın (Okumuş 2014a) 15 Temmuz 2016 gecesi Yurtta Sulh Konseyi adıyla kalkıştığı uluslararası boyutlu işgalci kanlı ter-rörüst darbe/iç savaş girişimi (Dedeoğlu 2017a), halkın kelimenin tam anlamıyla devrimci direnişiyile sonuçsuzluğa mahkum edildi. Darbeci askerlerin askerî araç

ve silahlarla acımasızca hücumlarına, ateş açmalarına karşı insanların ölümü öldürüncesine direnmeleri ve canhıraş mücadeleleri, ender kahramanlık destanlarından (Okumuş 2017). Bu çalışma, mezkur darbe girişimi ve Türk halkının bu girişimi engellemedeki güçlü rolü bağlamında darbelerin çeşitli yönlerini din boyutu bakımından anlamayı amaçlamaktadır.

Gerek askeri darbe ve darbe girişiminde, darbelerin toplum tarafından kabulünde, gerekse darbelerin benimsenmemesi, olumsuzlanması veya önlenmesinde dinin önemli fonksiyonlarla devreye girdiği veya sokulduğu bir gerçektir. Örneğin Türkiye gerçekliğinde 1960 darbesinden tutun 15 Temmuz 2016 darbe girişimine kadar dinin, özellikle meşrûlaştırma boyutuyla darbeleri meşrûlaştırmada istihdam edildiği söylenebilir (Subaşı 2009; Okumuş 2005; Eren 1996). Yine 15 Temmuz darbe girişimine karşı halkın direnişinde de din, önemli işlevler görmüştür. Bu çalışma bu çerçevede 15 Temmuz darbe girişimi bağlamında darbe, darbeye direniş ve din bağlantılarını ele almaktadır.

Çalışmada araştırmacının 12 Eylül, 28 Şubat ve 15 Temmuz darbe ve darbe girişimleri sürecinde yaptığı gözlemlerle elde ettiği ve ayrıca konuyla ilgili kaynak belgelerden yararlanarak temin ettiği veriler analiz edilmekte, anlaşılma ve anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Yararlanılan kaynaklar arasında araştırmacının konuyla ilgili daha önce yazdığı yazılar (2014a, 2014b, 2016a, 2016b, 2017a, 2017b) önemli bir yer tutmaktadır. Bildiri metninde araştırmacının söz konusu yazılarının büyük bir kısmı yer almaktadır. Belirtmek gerekir ki makalede mümkün olduğunca nesnellik ve tarafsızlık ilkesiyle hareket edilmektedir. 15 Temmuz darbe girişiminde rol üstlenmiş dinî yapıya dair değerlendirme ve tahlillerde bilimsel yaklaşımın dışına çıkılmamaya özen gösterilmektedir.

1. TÜRKİYE'DE GENEL OLARAK DARBELER VE DİN

1.1. Toplumun Din Boyutu ve Dinî Meşrûlaştırma

Dinin toplumsal hayatta ne kadar ekili olduğu sosyal bilimcilerin sürekli vurguladıkları bir gerçektir. Bundan dolayı toplum ve din araştırmacıları, toplumun ve toplumsal olayların din boyutu üzerine çok çeşitli inceleme ve araştırmalar yapmaktadırlar. Bu bağlamda yapılan araştırmaların gösterdiği üzere dinin toplumsal boyutları arasında meşrûlaştırma gücü, diğer birçok boyutuyla da ilgili olarak toplumsal hayatta dikkat çekici bir şekilde dinin güçlü olarak varlık göstermesinde işlevsel olmaktadır (Okumuş 2005).

Toplumda din, hiç şüphesiz çeşitli boyut ve işlevleriyle kendini göstermekte, toplumsal hayatı etkilemekte ve kültürü dönüştürmektedir. Söz konusu boyut ve işlevlerden meşrûlaştırma, dinin mevcut olay, olgu, kurum, tutum ve davranışları

izah etmesi, anlamlandırması, geçerli hale getirmesi ve haklılaştırması demektir. Belirtmek gerekir ki bu anlamda dinî meşrûlaştırım, din için nôtür bir anlam içeriğiyle yüklü bir toplumsal gerçekliğe işaret etmektedir. Bu kavramsallaştırma, mutlak anlamda din için olumsuz ya da mutlak anlamda olumlu bir durumu ifade etmemekte, tersine var olan gerçekliği ifade etmek üzere nesnel bir kavramsallaştırma olarak yapılmaktadır.

1.2. Darbeler ve Din

Türkiye'nin modern Cumhuriyet tarihi, askerî müdahaleler açısından oldukça "zengin"dir. Darbelere kısaca bakıldığında, hemen hemen her 10 yıla denk gelecek bir darbe, darbe girişimi veya muhtıra gibi askerî müdahalelerin olduğu görülür (Hale 1996). Bu müdahalelerin siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel, hukukî, dinî vs. çok çeşitli boyutlarından, farklı neden ve gerekçelerinden bahsedilebilir. Fakat bunlar arasında dinî boyutun, darbelerin gerçekleştirilmesinin meşrûlaştırılmasında, gerek darbeleri topluma çeşitli açıklamalarla kabul ettirmede, gerekse toplumun gizli veya açık darbelerle karşı olmasında izah edilmesinde oldukça önemli bir boyut olduğu söylenebilir. Mesela 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin gerçekleşme zemininin oluşmasında etkili olduğu düşünülen önemli olaylardan biri, askerlerin Demokrat parti ile dinî grupların bir kısmının, bilhassa Nurcuların ittifak kurduklarına inanmaları ve böyle bir "gericilik" durumundan kurtulma istekleriydi (Mardin 1992). Fakat darbenin meşrûlaştırılmasında da darbecilerin dinî izahlara başvurmaları söz konusuydu. Ayrıca darbeye karşı çıkanların, darbeyi benimsemeyen toplum kesimlerinin darbeye olumsuz bakışlarını din ile meşrûlaştırmaları, dinî izah ve gerekçelerle açıklamaları da bir o kadar önemliydi. Yine 12 Eylül 1980 askerî darbenin hem yapılış sürecinde, hem yapıldıktan sonra topluma kabul ettirilmesinde, gerek darbecilerin gerekse darbeyi destekleyen seküler ve dinî aktör ve grupların dinî izahları oldukça önemlidir. Bu noktada örnek olarak 12 Eylül darbecilerinin, özellikle darbecilerin başındaki Kenan Evren'in darbeyi halk katında geçerli kılmak için dini ideolojik aygıt olarak devreye soktuğu, bilhassa da dinin meşrûlaştırma gücüne başvurduğu, dini araçsallaştırdıklarını, gerçekte veya söylemde İslamî birçok aktör veya grubu gerici, yobaz veya mürteci olarak görmesine rağmen ihtiyaç duyduğunda Marxçı anlamda dini istismar aracı olarak isti'mal ve istihdam ettiği belirtilebilir (Okumuş 2005; Eren 1996). Evren'in gerek çeşitli mitinglerde konuşma yaparken, gerek başörtüsü gibi dinî uygulamalara karşı çıkarken dine başvurduğu, ayetler okuduğu, dinî söylemler ortaya koyduğu bilinmektedir (Eren 1996). "Dinî meşrûlaştırım, 12 Eylül darbesini halkın sevgisine konu etmekte, darbecilerin yaptıkları onca haksızlıkları din kamufajıyla örtmekte, toplumu manüple

ederek zulümlerini görmemesini, kendilerini iyi karşılamasını sağlamaktadır. Din gerçeği, bu ülkede nice İslam karşısına camilere gitmeyi, cenaze kılmayı nasip etmiştir. Evren de konuşmalarında babasının, dedesinin hoca olduğunu sık sık vurgulama ihtiyacı duymuştur.” (Eren 1996).

28 Şubat postmodern askerî darbesine gelince; Bu darbenin yapılışına gerekçe gösterilmesinde dine darbeciler tarafından hem olumlu hem de olumsuz atıflarda bulunulmuş, Paralel dinsel yapıdan dinî destek sağlanarak olumsuz görülen dinî birey, kurum ve yapılara şiddetli baskılar uygulanmış, birçok aktör, vakıf, dernek gerici, irticacı gibi yaftalamalarla kapatılmış, çeşitli cezalara çarpıtılmıştır. Diyanet, İlahiyat Fakülteleri, İmam-Hatip Liseleri ve Kur'an kurslarına operasyonlar yapılmış, bu kurumlarda çalışanlar, ciddi baskılar, mobbingler, zulümler, sürgünler, fişlemeler, mahkumiyetler, iftiralar ve soruşturmalara maruz bırakılmışlardır. Başta üniversiteler olmak üzere eğitim kurumlarında ve kamusal alan olarak belirlenen yerlerde birçok dinî söz, ifade ve fiil yasaklanmıştır (Bkz. Okumuş 2015).

2. 15 TEMMUZ DARBE/İÇ SAVAŞ GİRİŞİMİ VE PARALEL DİN BOYUTU

15 Temmuz darbe girişimi, din boyutludur. Çünkü dine yaslanarak, dinden meşruiyet alarak, inanılan din açısından görünüşte her türlü gayri meşru araç ve yöntemi dahi din ile meşrulaştırarak hareket eden işgalci darbeci Paralel Hareket, dine dayanarak hareket eden bir “cemaat” yapısıdır. Mahremiyetleri tarumar eden (Okumuş 2014b) bir gösterişçi/din istismarcısı organizasyonu olan Paralel dinî yapı (Altun 2016; Okumuş 2016b), dinî liderlik, dinî hiyerarşik yapı ve örgütlenme, mesiyанизm veya mehdicilik, paralelizm, dinî faaliyetlerde bulunma, gösterişçi dindarlık, din istismarı gibi özellikleriyle dinî boyutlu bir harekettir.

2.1. Küresel Mesiyaniik Bir Darbe Teşebbüsü

Rüşvet ve yolsuzluk operasyonu adıyla meşrulaştırılmak istenen 17 Aralık müdahalesi, bazı yönleriyle 28 Şubat Postmodern Darbesine benzetilebilecek özellikler taşısa da, ondan çok farklı ve karmaşık bir darbe girişimidir. 17 Aralık, 25 Aralık ve 15 Temmuz müdahaleleri, görünüşe bakılırsa, küresel aktörlerin yerli dinsel aktörlerle gerçekleştirdiği darbe teşebbüsleri dizisidir. Bu darbe girişimlerinde görev alanların yazılı, sözlü ve görsel medyasıyla dinsel bir hareketin liderliği tarafından destekleniyor görünmesi, Hükümet'e yapılan söz konusu müdahalelerin, mesiyaniik boyutlu girişimler olduğu izlenimini vermektedir. O münasebetle bu darbe girişimlerinin doğru anlaşılması için onun mesiyaniik yönünün doğru anlaşılması gerekmektedir. Mesiyaniik darbe teşebbüsü ne anlama

gelmektedir? Bunu anlamak için önce mesiyaniğin teşebbüsüyle ne kastedilmekte olduğuna bir bakmak lazımdır (Okumuş 2014a).

Mesiyaniğin teşebbüsü; Mesih, Mehdi veya başka bir isimle ifadesini bulan bir kurtarıcı fikriyle hareket eden ve insanları mevcut kötü durumdan kurtaracak bir mehdi inancına sahip olan mesihçi veya mehdici girişim demektir. Mesiyaniğin girişiminin temel inancı mesiyанизmdir. Mesiyанизm, mesihçilik veya mehdicilik anlamındadır. Mehdicilik, ilahî bir kurtarıcının, bir Mehdi'nin, bir Mesih'in insanları kurtaracağı inancıdır. Birçok dinin sosyolojisinde ve teolojisinde bu inancın varlığı bilinmektedir. Bir mesiyaniğin hareketin mensupları, içinde buldukları şartlarda bir kurtarıcıya ihtiyaç olduğuna, o kurtarıcının yolundan gidilmesi gerektiğine, kurtarıcının herhangi bir zamanda geleceğine, hatta belki kendi liderlerinin kurtarıcı olabileceğine/olduğuna ve o kurtarıcıya tâbi olanların kurtuluşu ereceklerine inanırlar. Mehdi inancıyla yola çıkan insanların meydana getirdiği bir dinsel hareket, hoşnut olmadığı mevcut durumdan kurtulmak için çeşitli yol ve yöntemler izler, stratejiler geliştirir. Mevcut durumu değiştirmek ve kendi istedikleri bir durumu meydana getirmek için geliştirdikleri stratejileri izler. Kimi Mehdici hareketler, değişim stratejilerini sertlik üzerine kurarken, kimileri yumuşaklık üzerine kurarlar. Fakat son tahlilde Mehdici hareketler, insanlığı kurtarma hedeflerine erişmek için var güçleriyle çalışır ve mücadele ederler.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere "Mesiyaniğin Darbe Teşebbüsü", bir kurtarıcı beklentisi ve inancına sahip olan bir hareketin mensuplarının insanlığı kurtarmak amacıyla kendi hareket ve davaları adına liderlerine tâbi olup mevcut siyasal düzene veya hükümete karşı ortaya koydukları darbe girişimidir. İşte 17-25 Aralık ve 15 Temmuz'da Türkiye'de yapılanların adı, Mesiyaniğin Darbe Teşebbüsü'dür. Bu darbe teşebbüslerinin, hem küresel siyasal aktörler veya devletlerle ekonomik güçler, hem de Hareket'in küresel dinamikleri ile bağlantıları itibarıyla küresel boyutları dikkate alındığında, küresel mesiyaniğin darbe girişimleri olduğu anlaşılmaktadır. Böyle kabul edilirse, mezkur darbe girişimleri dizisi, "Küresel Mesiyaniğin Darbe Teşebbüsü" olarak adlandırılabilir.

Böyle bir adlandırmanın önemi nedir? Bu darbe girişimleri dizisini Mesiyaniğin darbe teşebbüsü olarak adlandırmak, darbe girişiminin çok ciddi boyutlarının olduğunu ve dolayısıyla etkileri sadece Ak Parti Hükümeti ve Türkiye ile sınırlı kalmayacak, başta Ortadoğu olmak üzere bütün İslam dünyasını etkisi altına alacak özellikler taşıdığını göstermektedir. Öncelikle din kaynaklı kurtarıcı merkezli bir hareket için önemli olan, kendisidir, kendi mensuplarıdır. Bu hareketin karizmatik lideri, kendisine birinci derecede bağlı olanların kayıtsız şartsız itaat ettiği rehber olup hareket mensupları, insanlığın kurtuluşunu kendi hareketlerine tâbi olmakta görürler. Bundan dolayı önemli olan kendi hareketlerinin varlığı ve

başarısızdır. Mesiyane hareket, kendi başarısı ve insanlığın kurtuluşu için Ak Parti gibi bir hükümeti veya onun mensuplarını, Türkiye'yi, hatta kendilerine mensup olmayan diğer Müslümanları feda etmekte bir beis görmez; feda etmesi gerektiğine inanırsa feda eder. Nitekim olanlara bakılırsa, bu net bir şekilde görülebilir. Darbenin sınırlarının çok geniş olduğu ve daha da genişletilmek istendiği, etkisinin büyüklüğünden, sesinin veya gürültüsünün alabildiğine çok çıkmasından, dinî, eğitimsel, ekonomik ve siyasal boyutlarının derinliğinden ve de darbe girişiminde rol alanların karmaşık küresel ilişkilere girerek gözü dönmüşçesine hiçbir şeyi görmeden, kural tanımadan, her şeyi yakıp yıkarasına hedefe kilitlenmelerinden anlaşılabilir. Bu nedenle bu darbe girişimi, 28 Şubat'tan sadece farklı olmakla kalmamakta, ilave olarak ondan çok daha büyük etkileri olan bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır (Okumuş 2014a).

2.2. Paralel Yapıda “Paralel Din” ve “Dine Karşı Din

2.2.1. Paralel Din ile Dine Karşı Dinin Sosyolojisi

Sosyolojik anlamda paralel din, geniş anlamda ana dinî bünye içinde ortaya çıkıp ana dinî bünyeye paralel olarak konumlanan dinî yapılanmayı; dine karşı din ise doğru dine karşı çıkarılan tahrif edilmiş dini, doğru dini istismar ederek insanları ezen, zayıflatan, uyuşturan ve halka zulmedenlerin istismar ve zulümlerini meşrulaştıran dini ifade etmektedir. Burada dine karşı dinden maksat, sosyolojik düzlemde dinin bazı mensuplarının başka bazı mensuplarına karşı konumlanması, bir anlamda dindarlara karşı dindarlardır. Tarihte ve günümüzde buna birçok örnek getirilebilir. Tarihte birçok din, tarikat, hareket, paralel din ve dine karşı din konumundadır. Günümüzde ise küresel aktör ve kurumların projelendirdiği ılımlı İslam, Avrupa İslam'ı, Amerikan İslam'ı, Türk İslam'ı gibi paralel İslamların, daha doğru bir ifadeyle paralel İslam'ın ötesine geçip İslam'a karşı İslam haline gelen dinî doktrin, pratik veya hareketlerin ve bu İslam'a karşı İslam'a uygun olarak faaliyet gösteren bir takım dinî akım ve hareketlerin varlığı bilinmektedir. 17 Aralık 2013 tarihiyle başlayan küresel mesiyane darbe girişimleri sürecine bir de paralel din ve dine karşı din açısından bakmak faydalı olabilir (Okumuş 2014c).

2.2.2. Paralel Din: Dine Karşı Dinin Zemini

Darbe teşebbüsünde, din temelli bir paralel yapı veya paralel din ve dolayısıyla bir tür dine karşı dinin önemli bir görev üstlendiği söylenebilir. Öteden beri kendini merkeze alan; İslam'ı en iyi kendisinin temsil ettiğine inanan ve bunu özellikle insanlarla yerel ve küresel düzlemde geliştirdikleri ilişki biçimiyle de gösteren; kendini fırka-i nâciye, yani kurtuluş fırkası olarak gören, halk dini ve

dindarlığının bazı karakteristik özelliklerine sahip olan bir dinî grup, cemaat, hareket veya tarikat, sosyolojik anlamda hem ana bünye Müslümanlarının, hem de herhangi bir dinî grubun yanında bir tür paralel din veya paralel dinî yapı konumundadır. Paralel din olarak faaliyet gösteren dinî hareket, gerek dinin namaz, oruç, başörtüsü, kardeşlik gibi çok temel denilebilecek farizalarına dair farklı yorum ve uygulamalar getirmek, gerekse küresel ölçekte diğer İslamî gruplara karşı oldukça mesafeli bir duruş sergileyip tersine Müslüman olmayanlarla, kilise ve havra gibi İslamî olmayan dinî kuruluş veya merkezlerle yakın diyalog ilişkileri sergilemek suretiyle bir çeşit dine karşı din veya bir tür dindarlığa karşı dindarlık ortaya koymaktadır. Bu yönüyle paralel din, dine karşı din haline gelmektedir. Bu durumda denilebilir ki, darbe teşebbüsünde rol alan devletteki paralel yapının arkaplanında dine karşı dinin zemininde paralel din bulunmaktadır (Okumuş 2014c).

2.2.3. Dine Karşı Din: Paralel Yapının Zemini

Mezkur darbe girişimleri, asıl aktörleri, gerçek plan ve proje sahipleri kimler olursa olsun, sahada görünenler itibarıyla, bir dinî hareketin mensupları ve medya organlarının, birçok unsurunu sahiplendiği veya savunduğu bir dizi olaylar zincirini içine almaktadır. 17 Aralık'la başlayan müdahale süreci, ABD'den yönetilen dinî hareketin başta lideri olmak üzere önde gelenlerinin ve medya organlarının, başından sonuna kadar Ak Parti hükümetine yolsuzlukla mücadele adı altında yapılan yargı eksenli darbe girişimine çok ciddi destekler verdikleri görülmektedir. Demek ki, bir harekete mensup bazı dindar insanların desteklediği darbe girişimi hükümete yöneliktir. Hükümet ise, dindarların kurup yönettiği Ak Parti hükümetidir. Yani hükümetin kimliğini tesis eden en önemli hususlardan biri, muhafazakârlık veya dindarlıktır. Aydınların ve halkın gözünde de durum budur. Buna göre darbe girişiminde bulunmanın ve bulunanların yanında yer alanlar da, darbeye maruz kalan hükümet grubu da de dinî kimlik sahibidir. O halde sosyolojik anlamda bir tür dine karşı din, dindarlığa karşı dindarlık ve dolayısıyla dindarlara karşı dindarlar gibi bir durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Hülâsa karşı karşıya kalınan paralel yapının zeminini, dine karşı din siyaseti ve sosyolojisi teşkil etmektedir (Okumuş 2014c).

2.2.4. Dindarlara Karşı Dindarlar

Sözün özü 17 Aralık ile birlikte başlayan süreçte yaşananlar, sosyolojik anlamda dindarlara karşı dindarlar denilebilecek bir olaylar bütününe işaret etmektedir. Paralel din, sonuçta dindarlara karşı dindarları çıkarır pozisyona gelmekte ve bu pozisyonda dindarlar eliyle dindarlar başarısız kılınmaya, kötü gösterilme-

ye ve iktidardan alaşağı edilmeye çalışılmaktadır. Görünüşe bakılırsa bu süreçte darbe girişimlerine destek olan dinî hareketin kimi mensupları veya sorumluları, kendilerine verilen rollerle, kendi dinî anlayış ve amaçları doğrultusunda kendilerinde olmayan imkânlarla sahip olan kimi dindarlara karşı mücadele vermektelerdir (Okumuş 2014c).

3. GÖSTERİŞÇİ DINDARLIKTAN 15 TEMMUZA: PARALEL YAPI

3.1. Küresel Gösteri Çağında Küresel Gösterişçi Paralel Yapı

Bir süredir Paralel Yapı olarak karşımıza çıkan Fethullah Gülen liderliğindeki küresel mesiyanic/mehdici hareket, kendini sürekli olarak gösteri ve gösterişçi dindarlık üzerinden var kılan bir örgütlü dinsel yapıdır. Yaklaşık 50 yıllık tarihiyle çeşitli aşamalardan geçerek bugünlere gelen bu güç odaklı siyasal hareketin, özellikle son yirmi yılı incelendiğinde, imaj, gösteri ve gösterişçi dindarlık olarak adlandırılabilir bir kimlikle temayüz ettiği görülür. 28 Şubat postmodern darbesinin din ayağında önemli görevler üstlenen bu yapı, o süreçte özellikle İmam-Hatip Liselerine, İlahiyat Fakültelerine ve Diyanet İşleri Başkanlığına operasyonlar yapmada, onları dönüştürmede ciddi çabalarda bulunmuştur. 2002 yılından sonra Ak Parti iktidarları döneminde kitlelere mal olmuş Ak Parti'nin yanında görünerek güç devşirmeye ve halka mal olmaya çalışmış, nihayet şartlar müsait olmaya başlayınca da bilhassa 2010 yılından itibaren siyaseti kontrol etme, dizayn etme ve sahiplenme iradesi göstermeye başlamış, Şubat MIT krizinde, 17/25 Aralık darbe girişiminde ve 15 Temmuz kanlı darbe ve iç savaş girişiminde başaktör görünümünde sahneye çıkmıştır (Okumuş 2016b).

3.2. Din İstismarcısı Küresel Mehdici Hareket

Gösterişçi dindarlıkla özdeşleşen bu kanlı darbeci terörist mesiyanic yapı, aslına bakılırsa küresel ölçekte din istismarı kavramıyla özetlenebilecek bir tutum, davranış ve ilişki biçimiyle kendini sahnelemektedir. Bilindiği gibi ekonomi, siyaset, eğitim ve kültür gibi sosyal hayatın bütün alanlarında kendini gösterebilen istismar, din alanında da ortaya çıkabilmektedir. Din alanında ortaya çıkan istismar, yani din istismarı ise; dini suistimal etme/kullanma, din sömürüsü yapma, dini menfaati için araçsallaştırma, dini asıl maksatlarının dışında kullanma, dine, dinî inanç ve duygulara haksız çıkar elde etmek amacıyla atıfta bulunma, dini bir şeye alet etme, dinî değerleri kullanarak toplumdan maddî veya manevî çıkar sağlama, Allah adını kullanarak çıkarlar elde etme gibi mânâlara gelir. Din istismarı, bir tür din tacirliğidir. Din istismarcısı, din üzerinden çıkar elde etmeyi amaçlayan, tabir caizse dini, dinin hükümlerini veya dinî kural ve değerleri kendi

çıkarcı uğruna satan kimsedir. İslam filozofu Kindî'nin ifadesiyle hayvanî nefislerinde yer eden haset kiri ve düşünce ufuklarını kuşatan karanlık, din istismarcılarının hakikatin nurunu görmelerini engeller. Saldırgan ve zalim düşman olarak bunlar, haksız yere işgal ettikleri makamları korumak için elde edemedikleri ve çok uzağında buldukları insanî erdemlere sahip insanları küçümserler. Amaçları makam ve mevkilerin başına geçmek ve din tacirliği yapmaktır. Gerçekte onlar, dinden yoksundurlar; zira bir şeyin ticaretini yapan onu satar, sattığı ise artık kendisinin değildir (Okumuş 2016b).

Gösterişçi dindarlıkla temayüz eden Paralel Yapı, bir din istismarı organizasyonudur. Küresel mesihanik mehdici bir örgütlü dinsel yapı olarak Paralel'in kendisi, bizzat küresel bir din istismarı projesi olup buna uygun olarak Müslümanları istismar eden din görünümü seküler bir yapısalılık arz etmektedir (Okumuş 2016b).

3.3. Riyâkarlıktan Gösterişçi Küresel Gösterişçi Dindarlık ve Paralel Yapı

Gösterişçi dindarlık, aslında ilahî dinlerin ve İslam'ın yasakladığı riyakarlığın (Bkz. Bakara 2/264, Nisa 4/38, 142, Enfal 8/47, Ma'un 107/6 vd.; Matta/6, 1-2, 1-4, 5-7; Matta/16, 16-18) ta kendisidir. Ancak bugünün gösterişçi dindarlığı, tarihte eşine rastlanmamış nitelikte geniş çaplı ve derinlikli boyutlara sahiptir. Küresel gösterişçi dindarlık olarak ifade edilebilecek olan ve küresel ölçekte varlık bulan dindarlık, diğer gösteri ve gösterişçilikler gibi görme ve gösterinin gücünden yararlanmak suretiyle dini, hayatta gösteriyle buluşturmaktadır. Küresel gösterişçi dindarlık, gösterinin genel olarak sahip olduğu imaj ve reklamcılık boyutuyla ve de küreselleşme araçlarıyla varlık kazanmakta, yayılmakta, güçlenmektedir. Gösterişçi dindarlıkta ve gösterişçi dindarlığın küreselleşmesinde, insanların imaja aşırı önem vermelerinden ve reklamlardan etkilenme düzeylerinin çokluğundan yararlanılır. Bir toplumsal ilişki biçimi olarak küresel gösterişçi dindarlığın Müslüman cemaat ve hareketlerin bilhassa Müslümanlarla münasebetlerini kaygan bir zemine oturtması, onları güce endekslemesi, gücü elde etmek için şiddete, çatışmaya, teröre yöneltmesi kaçınılmazdır. Küresel üst akıl aktörlerinin yönettiği anlaşılan 15 Temmuz kanlı darbe girişimini ortaya koyan Paralel Yapı örneğinde bu çok açık bir biçimde görülebilmektedir.

Gösterişçi dindarlıkla kimliklenen Paralel Mehdici Yapı, gösterişçiliğine uygun olarak takiyyeci, istismarcı ve aldatıcı özellikleriyle insanların bütün toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik, ahlâkî, hukukî vd. sermayeleri üzerinden güç devşiren bir örgütlü dinsel oranizasyondur. Kur'an'da "Aldatıcı sizi Allah ile aldatmasın." (Kur'an, 31/Lokman 33; 35/Fâtır, 5. Ayrıca bkz. 57/Hadîd, 14) ayetinde ifadesini bulan aldatıcı, tam anlamıyla bu gösterişçi dindar paralel yapıdır (Okumuş 2016b).

4. GÖZ-DENETİMCI PARA-DERİN YAPI

4.1. Gözetleme Yoluyla Hükümete Diz Çöktürme

Türkiye'nin bütün dünyanın gözü önünde karşı karşıya bırakıldığı 17 Aralık başlangıçlı darbe süreci, sosyolojik anlamda ara toplum veya geçiş toplumu diye de betimlenen toplumumuzun belli alanlarda aslında modernliği geçerek/aşarak postmodern topluma veya modern toplumun daha kaygan, çok kültürlü, akışkan, hızlı değişen bir türüne dönüştüğünü göstermektedir. Zira bu tür bir toplumun en önemli özelliklerinden biri, göz-denetim toplumu olmasıdır. Öz-denetim toplumunda birey, grup veya cemaatler kendilerini gerçekten, içsel ve özsel olarak denetlemelerine karşılık göz-denetim toplumunda dışsal olarak, gözetim yaparak, bir tür röntgencilik ya da gözetleme yoluyla elde ettikleri verileri gösterime sokup yaymak suretiyle denetleme yolunu tercih ederler. Göz-denetim toplumunun söz konusu özelliğini, 17 Aralık sürecinde çok açık bir biçimde anlaşıldığı üzere bu süreci başlatan para-derin yapının çok titiz bir biçimde üzerine aldığı anlaşılmaktadır. Türkiye'de ve küresel ölçekte para merkezli çalışan paralel derin yapının, siyasal, ekonomik, dinsel ve eğitimsel aktörler başta olmak üzere toplumu dinleme ve gözetlemeye tabi tutarak ve de bu yolla elde ettiği bilgi, resim, fotoğraf ve filmi yayarak kontrol etmeye çalıştığı görülmektedir. İnternette, televizyonda, gazetelerde yayımlanan dinleme ve gözetleme ürünlerine bakıldığında, bu net bir biçimde anlaşılabilir. Derin paralel yapı, çeşitli ortamlarda cep telefonu, internet, kamera gibi elektronik araçlarla yaptığı dinleme ve gözetlemelerden elde ettiği ses, görüntü, resim ve her türlü bilgiyle özellikle Ak Parti hükümetini denetleme iradesini göstermiş ve hükümeti kendisiyle pazarlığa oturtmak ve uzlaştırmak suretiyle dize getirmeyi hedeflemiştir (Okumuş 2014b).

4.2. Göz-denetim Toplumu

Günümüz gösteri veya gösteriş toplumlarını gözetim toplumu olarak adlandırmak mümkündür. Gözetim, günümüz toplumlarının temel özelliklerindedir. Her türlü teknolojik araçla; facebook, twitter, Google, amazon, instagram gibi internet araçları, telefonlar, özellikle cep telefonları, insansız hava araçları, kameralar veya başka araç ev mekanizmalarla, başta denetleme, gözetleme, dinleme ve takip etme yetkisini resmen elinde bulunduran siyasal erk ve yapılar olmak üzere isteyen herkesin kendi çapında gözetim işiyle meşgul olduğu bir toplumsal, kültürel, siyasal, dinsel ve ekonomik küresel dünyada yaşamaktayız. Küreselleşme sürecinin ağır etkisi altında aslında bütün dünya toplumlarının hatırı sayılır bir kısmı, küresel ölçekte adeta gönüllü olarak, hatta daha da ileri

düzeyde bir tür kendin pişir kendin ye teslimiyeti diyebileceğimiz derecede kendini, bedenini, ruhunu, ailesini, her şeyini gözetleme alanına teslim etmektedir. İnternetle, medya ile, sanal sosyal yaşamla bu böyle olmaktadır. Belli siyasal güçler, gruplar veya derin yapılar ise gözetleme işini daha profesyonelce, her türlü imkanı ve aracı, her türlü ilişki biçimini, her türlü ortamı, ev, otel, salon, makam odası, hamam, sauna gibi her türlü mekanı kullanarak yürütmektedir. Bir anlamda röntgencilik de denilebilecek olan bu gözetlemeyle elde edilen bilgi ve belgeler, görüntü ve gösterimler, aynıyla veya istenildiği biçimde montajlanıp düzenlenerek piyasaya sürülmek için tutulmakta, yeri geldiğinde de piyasaya sürülmekte, servis edilmektedir (Okumuş 2014b).

4.3. Mahremiyetleri Tarumar Eden Dinsel Görüntülü Yapı

Toplum, mahremiyetimizin toz duman edildiği, özelin darmadağın olduğu, mahremin kamusal hale getirildiği bir gözetleme ve yayma durumuna tanık olmaktadır. Hiçbir ahlak kuralının geçerli olmadığı bu gözetleme ve yaygınlaştırma işi, hem devasa bir mahremiyet kaybına, hatta kimi zaman yokluğuna yol açarken, hem de pek çok özel şeyin çirkinleştirilmesine ve çirkin şeylerin de meşrulaştırılmasına yol açmaktadır. Gözetleme ve yaymanın etkili bir surette gerçekleştirildiği bir darbe süreci yaşadığımız Türkiye’de küresel aktörlerin yönetiminde her türlü gözetleme ve dinlemenin ve dolayısıyla düşünen, yazan, gayret eden, çalışıp üreten, başarılı siyaset yapan ve hükümet edenlerin mahremiyetlerini kamusalılaştıran, tarumar eden bir para-derin yapıyla karşı karşıyayız (Okumuş 2014b).

4.4. Çok Kötü Bir Ahlaksızlık Örneği Olan Gözetlemeyle Hükümet Dize Getirilemez

Paranın belki de en temel bir güç unsuru ve aracı olarak işlevselleştirildiği bu derin paralel yapı, kendini sunduğu dinsel görüntü haliyle de uyuşmayacak biçimde ama yaptıklarını o dinsel görüntüyle meşrulaştırarak para temelli, gizemli, esrarengiz, büyüsel, mitolojik, mahremiyetleri afişe eden dinsel bir yapıyı ifade etmektedir. Ülkemizde gözetleyip servis yapma işi hükümet üzerinde, hükümete ayar çekmek için yapılmakta ve onun için dinleme ve gözetleme ürünleri şantaj olarak devreye sokulmaktadır. Ancak bunun yanlış ve ahlaksız bir seçim olduğu açıktır. Gözetleme ve yaymanın kendisi bizatihi ahlaki açıdan asla iyi bir konuma yerleştirilemez, fakat pratikte de bunun başarılı olamayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü hükümetin başında bulunanlar, kendilerini toplumun önemli bir kısmına çok net bir duruşla anlatma konusunda başarılı gözükmektedirler. Hükümetin

hodri meydan dediği bir durumda gözetleme yapanların işi oldukça zor görünüyor (Okumuş 2014b).

Bu gösterişçi, istismarcı, darbeci küresel mesiyanic hareket, gösterişçiliğinin bir gereği olarak insanları gözetleme-denetleme (göz-denetim) işini ustalıkla yürütmüştür. Türkiye’de ve küresel ölçekte para merkezli çalışan söz konusu paralel derin yapının, siyasal, bürokratik, ekonomik, dinsel, hukuksal ve eğitimsel aktörler başta olmak üzere toplumu dinleme ve gözetlemeye tabi tutarak ve de bu yolla elde ettiği bilgi, resim, fotoğraf ve filmi yayarak kontrol etmeye çalıştığı görülmektedir (Okumuş 2014b).

5. DİNÎ BOYUTLU DARBE GİRİŞİMİNE DİNÎ BOYUTLU DEVRİMCİ HALK DİRENİŞİ

5.1. Türk Halkının Darbecilere Cevabının Niteliği

Paralel işgalci kanlı darbe girişimi başarıya erişseydi, bütün dünyada paralel din projesi daha başarılı bir şekilde hayata geçirilmeye çalışılacaktı. Belki de başka kötü sonuçları da olacaktı (Dedeoğlu 2017b). Fakat Türk halkı, bütün unsurlarıyla bu işgalci darbe girişimine karşı kendinden emin, ölümüne, kararlılıkla harekete geçmiş, darbeyi/darbecileri püskürtmüştür. Halkın darbeye net cevabının niteliği devrimci direniştir.

5.2. Devrimci Direnişin “Halk Aktörleri”i

Bir bütün olarak Türk halkı, darbeye devrimci direnişte özne aktördür. Halkın çeşitli kesimleriyle darbe karşısında net vaziyet almasında bizzat bu toplumun kendi iç dinamikleri, değerleri önemli etkenlerdir.

Halkın devrimci direnişinde 15 Temmuz gecesi darbe seslerinin duyulmasından başlangıcından itibaren meydanlara inerek, direniş çağrıları yaparak rol alan bazı sivil toplum kuruluşları ve dinî grupları da bu noktada zikretmek gerek.

Elbette halkın iç dinamiklerini harekete geçiren çok önemli bir muharrir güçten söz etmek gerek. Bu güç, siyasal liderliktir. Cumhurbaşkanı’nın karizmatik liderliği, halkı motive etti, halkın darbenin karşısında daha sağlam/kararlı/inançlı durmasında etkili oldu (Okumuş 2017a).

Şüphesiz Başbakan Binali Yıldırım ve AK PARTİ’nin, bazı muhalefet parti liderlerinin, örneğin MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ve partisinin, Saadet Partisi, Büyük Birlik Partisi ve CHP gibi partilerin darbe karşıtı tavırları burada zikredilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın camilerden okuttuğu salâlar/ezanlar/mesajların (Miş vd. 2016; Okumuş 2016a), TBMM’nin, medyanın, bazı ordu ve Emniyet

mensuplarının darbe karşıtı halk direnişinde önemli aktörler olduğu unutulmamalıdır.

Bu aktörler birlikte değerlendirildiğinde, hepsinin devrimci direnişte “halk aktörleri” olduğu görülür.

5.3. Devrimci Direnişten Model Gerçeklikler

Halk, darbe girişimine karşı devrimci direnişinde 15 Temmuz gecesini ve sonrasında ortaya koyduğu duruşuyla, darbecilere karşı büyük mücadelesini göstermiştir. Gece 22.00'ye doğru İstanbul Boğaziçi/15 Temmuz Şehitler Köprüsü ve Fatih Sultan Mehmet Köprüsündeki askerî hareketlilikten darbe kokusu alınca, bütün halk aktörleri, hemen harekete geçip köprüye akın etmişlerdir (<http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-gecesi-bogazici-koprusunde-yasananlar-mobeseye-yansidi/612940> (Erişim: 29/01/2017)). Atatürk Havalimanını İstanbul'un ve civar illerin dört bir yanından gelerek kuşatan halk, benzer görüntüyü vermişti. Taksim meydanında darbecilerin ateşine halk, silahsız bir şekilde direnmiştir. Polis halkla birlikte darbecilerle mücadele etmiş, onları teslim almıştır.

Ankara'da Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, Meclis, Genelkurmay Başkanlığı, Başbakanlık, Emniyet Genel Müdürlüğü gibi darbecilerin uçak, helikopter, tank ve silahlarla saldırdığı stratejik yerlerde halk polisiyle, askeriyle ve diğer aktörleriyle derhal direnişe geçmiştir. Ankara Kızılay, darbecilerin ağır saldırılarına karşı halkın bütün aktörleriyle direnişine sahne olmuştur (<https://www.youtube.com/watch?v=2Vz6T0kX3BI> (Erişim: 29/01/2017); <https://www.youtube.com/watch?v=uQ3Z2t0AOH8> (Erişim: 29/01/2017)). Gölbaşı Özel Harekat Daire Başkanlığı ve Polis Havacılık Daire Başkanlığı'na yapılan, elli civarında emniyet mensubunun şehit olduğu saldırı da unutulmamalıdır.

TRT binası, Türk Telekom Müdürlükleri, İstanbul Belediyesi, Ak Parti il teşkilat binası, medya kuruluşları, 15 Temmuz gecesinden 16 Temmuz sabahına kadar saldırılara uğramış, işgal edilmiş, ele geçirilmeye çalışılmıştır. Buralarda da halk, derhal harekete geçip darbecilerin etkisiz hale getirilmesinde aktif rol üstlenmiştir. Maalesef buralardaki devrimci direnişte de halk şehitler vermiştir. Birçok kişi yaralanmıştır. (<http://t24.com.tr/haber/15-temmuz-gecesi-dakika-dakika-neler-yasandi,353315> (Erişim: 29.01.2017); <http://www.ih.com.tr/haber-15-temmuz-darbe-girisimi-gecesi-yasananlar-dakika-dakika-iddianamede-605465/> (Erişim: 29/01/2017); https://www.youtube.com/watch?v=xkX_Zf27lx0 (Erişim: 29/01/2017)).

Bütün bu kolektif direniş örneklerinin yanında ve içinde amacı ve ruhuyla bu direnişlere katılan, ama bireysel yönleriyle de dikkatleri çeken ölümsüz örnekler-

den de birkaçını zikretmek gerekir. Bunların başında işadami şehit Erol Olçok ve oğlu şehit Abdullah Tayyip Olçok, astsubay şehit Ömer Halis Demir, şehit Prof. Dr. İlhan Varank gibi yaklaşık 250 şehit ve nice gazi gelmektedir.

Buna benzer pek çok örnek mevcuttur. Çünkü bütün Türkiye’de halk büyük bir direniş destanı yazmıştır. Bu destanda halk, asker kıyafetli darbecilerin kurşunlarına hedef olmuş, erkeği ve kadınıyla, genci ve yaşlısıyla birçok şehit vermiştir. Kadın kahramanlar, erkek kahramanlar, şehitler, gaziler, ağır yaralananlar, bazı uzuvlarını kaybedenler, direnişte çarpıcı görüntüler vermişlerdir (<http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-gecesi-bogazici-koprusunde-yasananlar-mobeseye-yansidi/612940> (Erişim: 29/01/2017); <https://www.youtube.com/watch?v=a0BA5TghGd0> (Erişim: 29/01/2017)).

Türk halkı, devrimci mücadelesinde askerlerin karşısına doğrudan dikilmek, askeri ikna etmek, kamyon, tır, traktör gibi araçlarıyla askeri araçların ve karargâhların kapılarında/önlerinde set çekmek, samanını, yem balyalarını, lastikleri yakarak uçakların kalkışlarını engellemek, egzozlarını kapatarak tankları durdurmak, darbecilere müdahalede asker ve polise yardım etmek gibi yaklaşımlar/yöntemler izlemiştir. Ancak halk direnişte bulunurken resmi/sivil hiç kimsenin malına, mülküne zarar vermemiş, askere silah doğrultmamış, şiddet uygulamamıştır.

5.4. Direnişin Dinsel, Sosyal ve Siyasal Boyutları

Darbenin dinsel görünümlü bir din istismarcısı yapıyla bağlantılı olması na karşın halkın devrimci direnişinde din boyutu, samimidir. Halk, tekbirlerle, dinî sloganlarla, ezanlarla, salâlarla direniş göstermiştir. Elbette direniş halkının içinde farklı partilerden/ideolojilerden/siyasal görüşlerden/dinî inançlardan/dinî gruplardan insanlar bulunmaktadır. Fakat halkın direnişinin genel görüntüsüne bakıldığında, dinî hava/renk kendini belli etmektedir. Diyanet İşleri Başkanı ve personelinin/camilerin/imam-hatiplerin/müezzinlerin/müftülerin oynadığı darbe karşıtı rol, halk direnişinin dinî boyutuna büyük bir katkı yapmıştı. Camilerden okunan salalar/ezanlar/mesajlar, meydanlarda/nöbetlerde okunan Kur’an ayetleri, bir yandan halkın devrimci direnişine dinî kaynaklı motivasyon sağlarken, bir yandan da direnişte şiddet kullanılmamasında, mala-mülke zarar verilmemesinde, gayrimeşru araçlara tevessül edilmemesinde önemli rol oynamıştır. 15 Temmuz gecesi ve devam eden 27 gecelik nöbetlerle, din boyutu, halkın direnişte kenetlenmesini/kardeşleşmesini sağlamıştır.

Halk direnişinin sosyal boyutunda, toplumun bu darbe girişimine karşı nasil birlikle mücadele edebileceğini görülebilir. Halk, kolektif bilinç ve ruhla toplumsal-kültürel birikimlerine, ekonomisine, siyasetine, devletine, milletine sahip

çıkma iradesini bu direnişle göstermiştir. Direniş, Türk toplumunun dayanışma, kenetlenme, bütünleşme ruhunu güçlendirip geleceğe güçlü bir şekilde yelken açma umudunu arttırmıştır. Hangi siyasal, ideolojik görüşten/dinî gruptan olursa olsun insanlar, Yenikapı ruhunu ortaya koyabileceklerini göstermişlerdir.

Direnişin siyasal boyutuna gelince; sosyoloji ve siyaset bilimi açısından halkla siyasetin, milletle devletin bütünleşmesi, en dikkat çekici boyutlardandır. Devlet ve siyasal aktörler, halkın gücünü yanlarında hissetmişlerdir. Halk, devletin önemini haykırıcısına/devletin kendisi olduğunu ilan edercesine darbe karşısında direnişe geçmiş, devletini/hükümetini koruma refleksiyle darbecileri etkisizleştirmiştir.

5.5. Darbeye Karşı Direnişin Orijinalliği

15 Temmuz darbe girişimine karşı halkımızın mücadelesi, silaha/şiddete başvurmaksızın ölümüne direnmeleri, insana, mala-mülke zarar vermemeleri ve darbecileri engellemek için izledikleri yöntemler bakımından özgün olup başka halk hareketlerinin çoğundan farklıdır. Bütün bu özgünlükleriyle büyük bir destan yazan Türkiye halkı, devrimci halk direnişinin insanî boyutta gerçekleşebileceğini bütün dünyaya göstermiştir.

6. 15 TEMMUZ KANLI DARBE GİRİŞİMİNİN ÖNLENMESİNDE DIYANET'İN TARİHİ ROLÜ

Küresel mehdici örgütlü paralel dinsel yapılanmanın Türkiye'de 15 Temmuz'da gerçekleştirdiği uğursuz askerî darbe girişiminin, dünya çapında siyasal, eğitimsel, kültürel, dinsel ve ekonomik güçlerle bağlantıları dikkate alındığında, çok ciddi boyutlarının olduğu anlaşılır. Bu durum, darbe girişiminin, sadece Ak Parti Hükümeti ve Türkiye'yi değil, başta Ortadoğu olmak üzere bütün İslam dünyasını, hatta bütün dünyayı etkisi altına alacak boyutları haiz olduğunu gösterir. Belirtmek gerekir ki, etkileri böylesine geniş düzlemde kendini gösterecek olan darbe girişiminin halkın direnişiyle engellenmesi de etkileri küresel ölçekte, ama olumlu anlamda büyük olacak bir olaydır. Bu nedenle darbe karşıtı direnişin iyi anlaşılmasına katkı sunacak tahlillerin yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda darbe girişiminin kendine özgü devrimci bir direnişle önlenmesinde Diyanet İşleri Başkanlığının oynadığı tarihî rolün incelenmesi oldukça mühimdir (Okumuş, 2016a).

6.1. Küresel İstismarcı Darbe Girişimine Karşı Halk Direnişi

15 Temmuzda düşmesine basılarak uygulamaya konulmak istenen Paralel Küresel Gösterişçi din istismarcısı kanlı Darbe Girişimi, toplumun farklı kesimle-

rinin siyasal liderliğin de verdiği motivasyonla yerinde ve zamanında direnişiyile tarihin değersiz ve yüzkarası mezarlıklarındaki yerini almış oldu. Halk, darbeye karşı kutlu, anlamlı ve köklü bir direniş gösterdi. Halkın bütün 15 Temmuz gecesi şehadete ve gaziliğe koşması, ertesi gün, daha sonraki gün bunu tekrarlaması ve yaklaşık bir ay meydanlarda nöbet tutması; darbecilerin neye uğradığına şaşırmasına sebep oldu. Halkın direnişinde ve nöbetinde tekbirler getirmeleri darbe karşıtı direnişin en dikkat çekici boyutlarındandı. Nöbetlere akşamları Kur'an tilavetiyle başlayıp Sabah namazlarından sonra yine Kur'an tilavetiyle son vermeleri, anlamlıydı ve son derece dikkat çekiciydi. İnsanların tankların, helikopterlerin, uçakların, askeri araçların, darbeci askerlerin acımasızca hücumlarına, saldırılarına, ateş açmalarına karşı ölümü öldürerek tekbirlerle, dualarla, birbirlerine kenetlenerek, , maddeyle dalga geçercesine direnmeleri, çırpınmaları, koşuşturmaları, canhıraş mücadeleleri, asla tarihte ender rastlanan kahramanca destanlardan biriydi. En dikkat çekici önemli boyutlardan biri de, darbe karşıtı direnişte insanların kamunun malına mülküne zarar vermemesiydi. Türkiye adını tarihe altın harflerle yazdırmıştı (Okumuş, 2016a).

6.2. Direnişte Diyanet'in Tarihî Rolü

Kendini sürekli olarak imaj, gösteri, takiiye ve gösterişçi dindarlık üzerinden var kılan bir örgütlü dinsel yapı olarak mezkur mehdici hareketin katliam yapmayı ve iç savaş çıkartmayı baştan planlayarak ortaya koyduğu anlaşılabilir darbe girişiminin, halkın direnişiyile püskürtülüp engellenmesinde şüphesiz birden fazla etken çok önemli rol oynadı. Halkın bizzat kendi iradesiyile darbeye karşı harekete geçmesi, Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın liderliğıyle darbe karşıtı tutumu ve halkı meydanlara çağırısı, Başbakan Sayın Binali Yıldırım'ın darbe karşıtı açıklaması, Ak Parti teşkilatlarının darbeye karşı direniş çabaları, Türk medyasının kahir ekseriyetinin darbe karşıtı duruşu, ordu ve emniyet mensuplarının darbecilere karşı harekete geçmeleri vs., bu noktada zikre değerlidir. Darbenin önlenmesinde ve halkı darbeye karşı direnişte motive etmede en önemli etkenlerden biri de hiç kuşkusuz Diyanet İşleri Başkanlığı'nın net duruşu idi.

Diyanet kurumu, Başkanlığının zamanında kararıyla bütün din görevlilerine gönderdiği mesajla camilerden, minarelerden ezan ve salâ okunmasını salık vermesi ve ayrıca hiç kimsenin, kamunun malına, canına hiçbir surette zarar vermeksizin darbeye karşı direnmeye çağırın notun okunmasını istemesi, 15 Temmuz darbe girişiminin başarısızlığa mahkum edilmesinde en önemli yapıtaşlarındandır. Diyanet İşleri Başkanından gelen mesajla harekete geçen din görevlilerininin mesajın gereğini yerine getirmeleri, bilhassa salâ okumaları, halkın

darbeye karşı kutlu direnişinde coşmasında, inancını pekiştirmede çok büyük bir rol oynadı. 15 Temmuz darbe girişimine karşı gerçek sorumluluğunun gereği olarak Diyanet halkın, Hakkın, hukukun yanında yer alabileceğini net bir şekilde gösterdi.

Başkanlık, tarihî bir sorumluluk ve duruşla Diyanet'i kutlu direnişin parçası kıldı, hatta direnişin liderliğinin mütemmim bir cüzü kılmasını bildi. Hiç şüphesiz kuruluşundan 15 Temmuz'a kadar Diyanet'in darbelere karşı sessiz veya destekleyici tutumu ve ayrıca bu Paralel Yapı'ya karşı başından beri net bir tavır koymaması, yaklaşımlarını, duruşlarını, yanışlarını, teolojilerini, mehdiciliklerini, mesiyalizmlerini, nübüvvet anlayışlarını, konjonktürel tutumlarını açık bir biçimde olumsuzlama tavrının görülmemesi, eleştirel bir yaklaşımla ayrı bir çalışmada ele alınmalıdır. Fakat 15 Temmuz darbe girişimine karşı ortaya koyduğu sorumluluk üstlenici, risk alıcı, sonucu Başkan ve ekibini çok ciddi bedel ödemelerle de karşı karşıya getirici olabilecek örnek bir tutum ve pozisyon alması, Diyanet'in hanesine dolu dolu yazılması gereken bir olaydır (Okumuş, 2016a).

6.3. Din Görevlilerinin Câmilere Koşup Salâ Okumaları

Açıktır ki, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Başkanlık olarak tarih yazmaları ayrı bir konudur; din görevlilerinin birkaç istisnaıyla hepsinin Başkan'ın mesajını alır almaz camilere koşup ezan ve salâ okuması, Başkanlarının mesajlarını okuması ise ayrı bir konudur. Dolayısıyla ilk gecedan itibaren din görevlilerinin, imam-hatiplerin, müezzinlerin, müftülerin, vaizlerin din istismarcısı Paralel darbe karşıtı duruşları, ezanları, salâları, tilavetleri, vaazları vs. darbenin önlenmesinde, katliamların önüne geçilmesinde, iç savaşın engellenmesinde oldukça etkili oldu. Bu nedenle din görevlileri de Diyanet tarihi açısından çok önemli görevler ifa ettiler ve adlarını tarihin şanlı sayfalarına altın harflerle yazdırdılar. Tabii ki, Din görevlilerinin bağlı oldukları kurumun isteğini yerine getirmeleri, Diyanet'in darbe girişimi karşısında kurum olarak topyekün direnişe katıldığı anlamını da vermektedir (Okumuş, 2016a).

6.4. Diyanet'in Darbe Karşıtı Duruşu, Tarihinde İlk ve Özgündür

Diyanet, kuruluşundan beri halkın bütün kesimleri ve bütün kurumlar gibi birçok darbeye maruz kaldı ve aslına bakarsanız çok hor görüldü; hatta hor görülmesine rağmen istisnalar olmakla birlikte darbecilerin zoruyla dolaylı veya dolaysız darbeyi meşrûlaştıracak pozisyonlara girdi. Mesela 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 (muhtıra), 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997, 27 Nisan 2007 (muhtıra) gibi boyutları büyük askerî müdahale dönemlerinde Diyanet'i kurumsal bir bütünlükle bu müdahalelere karşı bir sivil duruş sergilerken görmek mümkün olmamıştır.

Dolayısıyla Diyanet'in 15 Temmuz darbe girişimine karşı geliştirdiği strateji ve ortaya koyduğu devrimci, sivil vaziyet alış, tarihinde ilktir ve özgündür. Daha önce kurumun darbelere karşı bir bütün olarak bu şekilde hareket ettiği vâki değildir.

Esasen Diyanet, bu duruşu ile kendi kimliğinde çok ciddi dönüşümleri işletmektedir. Diyanet'in tarihi boyunca ilk kez devrimci bir hareket içine girerek statükonun değil, sivil halkın, sivil toplumun, sivil iradenin, sivil siyasetin yanında yer alması çok konuşulacak bir duruştur. Bunda, Diyanet'in yaklaşık son 10 yıllık dönemde sivilleşme, halkla bütünleşme, sivil toplumun bütün açık kesimlerine açılma, çeşitli toplumsal ve dinî konularda onlarla ortak çalışmalar yürütme ve dolayısıyla toplumsal konulara, halkın problemlerine karşı daha duyarlı, daha sivil, daha geniş, daha yerel, daha ulusal ve daha küresel yaklaşıma noktasına gelmesinin çok büyük etkisi olduğu söylenebilir (Okumuş, 2016a).

6.5. Darbe Karşıtı Duruşun Diyanet'e Yükllediği Misyon

Din istismarcısı paralel, dine karşı dinsel yapı, 15 Temmuz gecesi teşebbüs ettiği kanlı darbe girişimiyle, kendi güç tapıcılığı ve din mühendisliği uğruna içinden çıktığı Türkiye'ye, özellikle Türkiye'nin son on-onbeş yıldır elde ettiği insanî, manevî, maddî kazanımlarına ne büyük zararlar verebileceğini sergilemiş oldu. Fakat bu hadsiz hareket; halktan, siyasal liderlikten, Başkomutandan, askerden, polisten, sivilden memurdan, küçümsediği bu toplumdaki, ümmetin bu evlatlarından hiç beklemediği bir cevap aldı. Halkın bu kutlu cevabî direnişinin başarılı olması ve dolayısıyla darbeyi önlemede Diyanet İşleri Başkanlığı'nın özellikle câmilerden salâ okutması hayatî bir rol oynadı. Diyanet, oynadığı bu rolle darbeyi meşrûlaştırma veya darbe karşısında sessiz kalma, edilgen ve tanımlanma konumuna yerleşmek yerine etken ve çaba içinde olma pozisyonunda yer almayı tercih etti. Bu, özelde Diyanet'in, genelde ise Türkiye'nin, hatta İslam âleminin modern tarihine apayrı bir olay olarak işlenecektir.

Diyanet, bundan sonraki süreçlerde 15 Temmuz gecesinden önceki görüntüsüne ve pozisyonuna asla geri dönemez. Kurumun darbe karşıtı devrimci duruşu, ona, sonraki hayatında artık kendisiyle, kendi iradesiyle sınırlandırılmayacak bir boyut ve derinlik kazandırmıştır. Diyanet'in bu tutumu, direnişine güç ve anlam kattığı halkın, sivil toplumun onu daha güçlü bir şekilde sahiplenmesini sağlayacaktır (Okumuş, 2016a).

SONUÇ

Bu çalışmanın sonuçları şöyledir:

1. Gerek askeri darbeler ve darbeler girişiminde, gerekse darbelerin önlenmesinde dinin önemli fonksiyonlarla devreye girdiği veya sokulduğu bir gerçektir. Örneğin Türkiye gerçekliğinde 1960 darbesinden tutun 15 Temmuz 2016 darbe girişimine kadar dinin, özellikle meşrûlaştırım boyutuyla darbeleri meşrûlaştırmada araçsallaştırdığı söylenebilir. Mesala 12 Eylül askeri darbe yönetimi, kendini halka kabul ettirmede dinî meşrûlaştırmaya başvurmuştur.
2. 28 Şubat askeri darbe döneminde darbeciler, hem paralel dinî grubun desteğini almışlar, hem de din, DİB; İlahiyat fakülteleri ve İmam-Hatip Liselerine operasyonlar yapmışlardır.
3. 15 Temmuz gecesi kalkışılan darbe/iç savaş girişimi, Örgütlü Küresel Mesihanik Paralel Dinî Yapı'dan kaynaklı gösterişçi-istismarcı bir din boyutuna sahiptir. Küresel mesihanik/mehdici örgütlü Paralel Dinsel Yapı, hizmet ve hoşgörü kavramları da dahil birçok dinî kelime, kavram ve konuyu gösterişçi dindarlığının bir parçası kılarak hem Türkiye'de hem de dünyanın diğer birçok ülkesinde insanların karşısına çıkmış dinî görünümlü gösterişçi bir örgüttür. Kendini hedeflediği güç merkezli hakimiyete erişirmede her türlü aracı meşrûlaştırmaktan kaçınmayan bu yapı, İslam dininin temel inanç, ilke, helal ve haramlarıyla asla uyuşmayacak kabul, tutum ve davranışıyla her türlü gösterişçiliğin sahteciliğinin varacağı son gibi kendi eliyle kendi sahteciliğini ortaya koymuş ve dolayısıyla kendi sonunu hazırlamıştır. Bu gösterişçi dinsel Paralel Yapının 15 Temmuz gecesi teşebbüs ettiği kanlı darbe ve iç savaşa karşı Türk toplumunun ortaya koyduğu tarihî direniş ve devrimci duruş, söz konusu hareketin yapaylığını, gösterişçiliğini, istismarcılığını apaçık sergilemiştir.
4. Halk, darbeye karşı canı pahasına direnmiş, askerî darbecilere karşı havaa-lanlarını, meydanları, askeri karargâhları doldurmuş, çok sayıda şehit ve gazi ile darbecileri engellemiştir.
5. Türk halkının devrimci direnişinin birçok dinî, toplumsal ve siyasal boyutu vardır. Bütün bu boyutlar birlikte dikkate alındığında halk, bu direnişiyke kenetlenme/kardeşleşme/bütünleşme iradesini ortaya koymuş, devlet-halk bütünleşmesinin en güzel örneklerinden birini göstermiştir.
6. Halk direnişi, silahsız halkın savaş gücüne galip gelebileceğinin en güzel göstergelerindendir.
7. Askeri savaş gücüne sahip darbecileri silahsız halkın resmi ve sivil hiç kim-senin malına-mülküne zarar vermeden özgüvenle, kendine özgü yöntemlerle mağlup etmesi, halk hareketleri ve devrimleri açısından dünyaya örnektir.

8. 15 Temmuz darbe girişimine halk direnişinde Diyanet İşleri Başkanlığının camilerden mesaj, ezan ve salâ okuması, oldukça önemlidir. Bu durum, halk direnişini motive etmiş, direnişi dinen meşrulaştırmıştır.
9. 15 Temmuz darbe girişimcilerine karşı halkın direnişinde dikkat çeken en önemli boyutlardan biri, direnişin dinî renge sahip olmasıdır. Halkın direnişi, dinden meşruiyet elde etmiştir. Halk, din istismarcısı gösterişçi darbe girişimcilerine karşı samimiyetle, ihlasla hareket etmiş ve darbecileri püskürtüp engellemiştir.

KAYNAKLAR

- ALTUN, F. (2016), "Biz Burada Vatan Savunmasındayız", <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/fahrettinaltun/2016/07/18/biz-burada-vatan-savunmasindayiz> (Erişim: 18./7/2016).
- DEDEOĞLU, B. (2017a), "Coup Attempt: International Terrorist Attack", <http://www.dailysabah.com/columns/beril-dedeoglu/2016/07/17/coup-attempt-international-terrorist-attack> (Erişim: 25/01/2017).
- DEDEOĞLU, B. (2017b), "Coup Attempt and its Foreign Connections", <http://www.dailysabah.com/columns/beril-dedeoglu/2016/07/27/coup-attempt-and-its-foreign-connections> (Erişim: 20/01/2017).
- DİB (2016), Din Şûrası: Dinî İstismar Hareketi FETÖ/PDY (Olağanüstü Din Şurası Kararları), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- DURSUN, D. (2005), 12 Eylül Darbesi, İstanbul: Şehir.
- ERDOĞAN, M. (1999), 28 Şubat Süreci, Ankara: Yeni Türkiye.
- GÖRMEZ, M. (2016), "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Din İstismarına Karşı Birlik, Dayanışma ve Gelecek Perspektifi", Din Şûrası: Dinî İstismar Hareketi FETÖ/PDY (Olağanüstü Din Şurası Kararları), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- HALE, W. (1996), Türkiye'de Ordu ve Siyaset, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil.
- MARDİN, Ş. (1992), Türkiye'de Di ve Siyaset, 2. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.
- MİŞ, N. vd. (2016), 15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması (Rapor), Ankara: Seta. <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-gecesi-bogazici-koprusunde-yasananlar-mobeseye-yansidi/612940> (Erişim: 29/01/2017).
- OKUMUŞ, E. (2005), Dinin Meşrulaştırma Gücü, İstanbul: Ark Kitapları.
- OKUMUŞ, E. (2011), Siyasette Din İstismarı Tartışmaları, İstanbul: Ark Kitapları.
- OKUMUŞ, E., (2014a), "17 Aralık: Küresel Mesihanik Bir Darbe Teşebbüsü", Yeni Şafak, 02/01/2014 (<http://www.yenisafak.com/hayat/17-aralik-kuresel-mesihanik-bir-darbe-tesebbusu-599828>).
- OKUMUŞ, E. (2014b), "Öz-Denetim Toplumundan Göz-Denetim Toplumuna: Para-Derin Yapı", Yeni Şafak, 09/04/2014 (<http://www.yenisafak.com/hayat/oz-denetim-toplumundan-goz-denetim-toplumuna-para-derin-yapi-635023?p=1>).
- OKUMUŞ, E. (2014c), "'Paralel Din'den 'Dine Karşı Din'e: Paralel Yapı", Yeni Şafak, 14 Mart 2014 <http://www.yenisafak.com/hayat/paralel-dinden-dine-karsi-dine-paralel-yapi-625767>
- OKUMUŞ, E. (2015). "The Debates On Religion in The Public Sphere: The Case Of Turkey", Turkish Studies Sosyal Bilimler Dergisi Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-. c. 10/10 Summer 2015, ISSN: 1308- 2140, Ankara/Turkey, www.turkishstudies.net, DOI Number: [http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7979,10\(10\):705-718](http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7979,10(10):705-718).
- OKUMUŞ, E. (2016a), "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Diyanet'in Tarihi Rolü", Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-darbe-girisimi-ve-diyamet-in-tarihi-rolu/660288> (Erişim: 07/10/2016).
- OKUMUŞ, E. (2016b), "Gösterişçi Dindarlıktan 15 Temmuz'a: Paralel Yapı", Anadolu Ajansı, 08/08/2016 (<http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/gosterisci-dindarliktan-15-temmuza-paralel-yapi/623716>).

OKUMUŞ, E. (2017a), "Siyasal Liderliğin Tarihi Rolü", Yeni Şafak, 10/01/2017 (<http://www.yenisafak.com/hayat/siyasal-liderligin-tarihi-rolu-2594183>).

OKUMUŞ, E. (2017b), "Darbe, Direniş ve Din -15 Temmuz Örneği", Uluslararası 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu, Muş Alparslan Üniversitesi, 24-26 Mayıs 2017 Muş.

ONUR, E. (1996), "Bir 12 Eylül Politikası Olarak Dini Meşrulaştırım", Yeni Şafak (Düşünce Günlüğü Sayfası), 18 Eylül 1996.

SUBAŞI, N. (2009), Ara Dönem Din Politikaları, Küre Yayınları, İstanbul.

<https://www.youtube.com/watch?v=2Vz6T0kX3BI> (Erişim: 29/01/2017)

<https://www.youtube.com/watch?v=uQ3Z2t0AOH8> (Erişim: 29/01/2017).

<http://t24.com.tr/haber/15-temmuz-gecesi-dakika-dakika-neler-yasandi,353315> (Erişim: 29.01.2017)

<http://www.iha.com.tr/haber-15-temmuz-darbe-girisimi-gecesi-yasananlar-dakika-dakika-iddia-namede-605465/> (Erişim: 29/01/2017);

https://www.youtube.com/watch?v=xkX_Zf27Ix0 (Erişim: 29/01/2017).

<http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/15-temmuz-gecesi-bogazici-koprusunde-yasananlar-mobeseye-yansidi/612940> (Erişim: 29/01/2017)

<https://www.youtube.com/watch?v=a0BA5TghGd0> (Erişim: 29/01/2017).

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ SÜRECİNDE TOPLUMSAL HAREKETLENME ve KATALİZÖR BİR UNSUR OLARAK LİDERLİK PROFİLİ

Emre ZENGİN

Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi
zenginemre29@gmail.com

ÖZET

Demokratik düzeni aksatan darbeler, Türkiye için yabancı olaylar değildir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Tarihi boyunca darbe girişimi olmuş, bir kısmı amacına ulaşırken, bir kısmı ise ulaşamamıştır. Bu tür girişimlerin sonuncusu olarak belirginleşen 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi yapısı ve niteliği açısından diğer darbelerden farklı değerlendirilmelidir. Diğer darbe girişimleri kendi iç dinamikleri nedeniyle veya önceden haber alınması sebebiyle amacına ulaşamazken 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişimi doğrudan bir siyasi aktörle ilişkili olarak akamete uğratılmıştır. Dönemin siyasi aktörü, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kitle iletişim araçları vasıtasıyla toplumsal hareketlenme çağrısında bulunmuş, bu çağrı toplumda karşılık bulmuştur. Bu çağrının toplumsal uzamda karşılık bulması ve buna müteakip demokratik düzene bağlı kurum ve kuruluşların müdahaleleri sonucunda darbe girişimi amacına ulaşamamıştır. Toplumsal hareketlenmenin özellikle Cumhurbaşkanının toplumu alanlara çağırmasının akabinde gerçekleştiği düşünülecek olursa, ne denli önemli bir katalizör olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Bir siyasi aktörün çağrısının karşılık bulması demokratik düzenin gücü, seçilmiş iktidarın meşruiyeti ve liderin karizması ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda çalışmamız kapsamında, olayın yaşandığı gece Twitter ortamında #Erdoğan Hashtag'i ile paylaşılan iletilerde, liderlik olgusuna işaret eden söylemler incelenerek, liderlik karizmasının bileşenleri ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır. Twitter ortamının seçilmesi olay gecesi büyük ölçekte hareketlenen halkın iletişim yöntemi olarak alternatif mecraları kullanması ile doğrudan ilişkilidir. Darbe girişiminde bulunanların geleneksel medyaya büyük oranda müdahale ederek yayını engellemesi ve tümüyle engelleyebilme ihtimali sebebiyle alternatif iletişim kanalları olarak sosyal medyanın önemi daha da belirgin hale gelmiştir. Çalışma kapsamında darbe girişimi gecesi ve takip eden günde, #Erdoğan Hashtag'i ile paylaşılan ve içerisinde liderlik söylemleri olan ile-

tiler ele alınacaktır. #Erdoğan hashtag'inde yer alan iletilerden içerisinde liderlik geçen veriler dikkate alınarak niteliksel içerik çözümlenmesi yöntemi ile analiz edilecektir.

SOCIAL MOBILIZATION IN THE PROCESS OF 15 JULY COUP ATTEMPT AND LEADERSHIP PROFILE AS AN ELEMENT OF CATALYZER

ABSTRACT

The Coups that hinder the democratic order are not foreign to Turkey. Coup attempts were made throughout the Ottoman Empire and Republican History, while some of them reached their goals, others did not. Yet the event of coup attempt dated July 15, 2016, which became the last of such initiatives, should be evaluated differently from the other coups in terms of its structure and quality. The coup attempt of July 15, 2016 was directly linked to a political actor while other coup attempts failed due to their internal dynamics or due to prior notice. The political actor of the period, President Recep Tayyip Erdogan, called for a social mobilization by means of mass media, the call found an answer within the society. The coup attempt could not achieve its purpose as a result of this call that got meaning within the society and also by means of the subsequent interventions of the agency and institutes that bound up with the democratic order. It will be better understood what an important catalyst it is if it is thought that the social mobilization takes place especially after the summoning of the President to the public sphere. The response to the call of a political actor is directly related to the power of the democratic order, the legitimacy of elected power and the charisma of the leader. In accordance with the scope of our work, it will be tried to reveal the components of charismatic leadership by examining the messages that possess the discourses pointing to leadership and are shared with # Erdoğan Hashtag. The selection of twitter platform is directly linked to the mobilized folk that used the alternative circulars as a method of communication in the night of event. The prospect of social media as alternative channels of communication has become even more pronounced because of the fact that those attempting to stage the coup blocked the broadcasting or because of the possibility that they could shut it out completely by intercepting the traditional media on a large scale. The messages possessing the discourses of leadership and shared with #Erdoğan Hastag will be discussed within the scope of the study. The data will be analyzed by the qualitative content analysis by taking

those messages into consideration that possess leadership discourse in comparison with all the messages that are shared with #Erdoğan hashtag.

Anahtar Kelimeler: erdoğan, 15temmuz, darbe, twitter, lider

Keywords: erdoğan, july15, coup, twitter, leader

GİRİŞ

Darbenin sivil ve askeri açıdan birçok tanımı vardır. Genel olarak bakıldığında demokrasiyi içine sindirememiş kişi veya gruplar, demokratik yollarla dahi olsa ülkelerin yönetimlerini zorla veya çeşitli entrikalarla ele geçirmesidir. Askeri ve sivil darbeler sadece Türkiye'ye özel bir durum değildir. Dünya ülkelerinin tarihlerine bakıldığında pek çok ülkede darbe veya darbe girişimleri olmuştur. Özellikle Güney Amerika ülkelerinin yakın tarihinde çok kanlı darbeler yaşanmıştır. Türkiye tarihi açısından bakıldığında darbeler Cumhuriyet dönemine özel olaylar değildir. Osmanlı İmparatorluğu döneminden Türkiye'ye kalmış miras gibidir. Osmanlı döneminde bozulan ekonomi sonrası, 1876 yılında Padişah Abdülaziz'e sivil bürokrasi, askeri paşalar ve Şeyhülislam birlikteliği ile darbe yapılmıştır. Osmanlı Döneminde 1913 Bab-ı Ali Baskını vb. birçok olay askeri ve sivil, darbe veya darbe girişimleri yaşanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti yakın tarihinde, ilk darbeye 27 Mayıs 1960 yılında tanıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, hükümetin birçok bakanı ve milletvekili tutuklanmıştır. Yapılan yargılamalar sonucunda, küçük bahanelerle hüküm verilmiştir. Verilen hüküm kapsamında birçok kişi hapis cezası alırken Başbakan Adnan Menderes, Bakanlar Fatih Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmiştir. Demokratik yollarla iş başına gelen yönetimlere sadece kaba güçle müdahale edilmemiş, bazı dönemlerde ise tehdit ve muhtıralarla hükümetler engellenmiştir. 12 Mart 1971 tarihinde dönemin Genel Kurmay Başkanı ve kuvvet komutanları, ülkenin çeşitli sorunlarını bahane ederek radyodan açıklama yapmıştır. Bu açıklamalar ve baskılar sonucunda dönemin Başbakanı Süleyman Demirel istifa etmiştir. Gerçekleşen istifa sonucunda geçiş hükümeti kurulmuştur. 1980 yılına gelindiğinde özellikle ülkenin genç yaş grupları arasında dış ideolojik destekli solcu ve sağcı çatışmalar gerçekleştirilerek, darbeye zemin hazırlanmıştır. 12 Eylül günü Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren ve kuvvet komutanlarının televizyon aracılığıyla ülke yönetimine el konulduğu açıklanmıştır. Demokratik sisteme yapılan bu müdahale sonucunda birçok siyasetçiye yasak getirilmiş ve çok sayıda vatandaş idam edilmiştir. İslamcı bir kaynağa sahip olan Milli Görüş hareketi ilk olarak 1969 yılından itibaren çeşitli partilerle Türkiye siyaseti içerisinde yer almıştır. Hareketin lideri Prof. Dr. Necmettin Erbakan 1995 yılında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde

Refah Partisi (RP) olarak birinci olup, Doğru Yol Partisi (DYP) ile birlikte koalisyon hükümeti kurmuştur. RP'nin düşünce ideolojisini İslami bir kaynaktan alması nedeniyle ülke içerisindeki bazı çevreler rahatsız olmuştur. Özellikle bazı kurum ve kuruluşların baskıları, tüm bunların yanında medyanın irtica ve şeriat gibi yıpratıcı söylemleriyle ülke gündemi gerilmiştir. Gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında alınan kararlar hükümete dayatılmıştır. Türk siyasi tarihinde 28 Şubat olarak anılan kararlardan sonra hükümetteki bazı milletvekillerinin istifasıyla 54. Hükümet düşürülmüştür. Milli Görüş hareketinin birçok partisinin kapatılmasından sonra, bu hareket içerisinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yapmış olan Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 2001 yılında kuruldu. AK Parti ilk girdiği Milletvekili Genel Seçiminde ve sonrasındaki seçimlerde üst üste birinci parti olarak günümüze kadar iktidarını devam ettirmiştir. AK Parti'ye açılan kapatma davasının dışında 27 Nisan 2007 tarihinde, dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt imzalı E- muhtıra ile demokrasi dışı tehditler yapılmıştır. Dönemin AK Parti hükümeti e-muhtıraya, aynı sertlikte karşılık verip millet iradesini korumuştur. 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de ve dünyada Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) hareketi İslami bir cemaat görünümünde çeşitli eğitim kurumları açmışlardır. Özellikle eğitim faaliyetlerini kullanarak halkın sempatisini kazanan FETÖ'nün Türkiye'deki ilk ciddi darbe girişimi 17 ve 25 Aralık 2013 tarihlerindeki hükümeti devirme teşebbüsleridir. FETÖ'cü savcı ve polisler tarafından planlanan bu operasyonlarla sahte delil üretmek hükümet üyeleri ve diğer bazı şahıslar gözaltına alınma istenmiştir. Gerçekleştirilen müdahalelerle bu operasyonlar bertaraf edilmiştir. FETÖ tüm gücüyle asıl darbeyi 15 Temmuz 2016 Cuma günü saat 20.00 sularında başlayan darbe girişimiyle gerçekleştirmeye çalışmıştır. Gerçekleştirilen darbe girişimi karşısında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, halkı sokak ve meydanlara davet ederek tepki göstermesini istemiştir. Halk Erdoğan'ın çağrısına uyarak darbe girişiminde bulunanlara karşı mücadele etmiştir. Halkın korkusuzca darbecilerin hareketine karşılık vermesiyle darbe girişimi başarısız olmuştur. FETÖ hareketinin dış destekli askeri darbe girişimi olduğu, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşanan FETÖ lideri Fetullah Gülen'in emriyle gerçekleştirildiği, darbe girişiminin ardından tutuklanan örgüt üyelerinin ifadelerinden anlaşılmıştır. Darbe girişimi sonrasında yurt dışındaki birçok FETÖ mensubunun Türkiye'deki birçok idari ve adli kurumlar tarafından ülkeye dönüşü istenmiştir. Türkiye'ye dönmeyen birçok örgüt mensubu hakkında alınan zorla getirilme kararlarını, ABD ve Almanya gibi ülkeler gerçekleştirmemiştir.

15 Temmuz Darbe Girişimi, 15 Temmuz 2016 Cuma günü saat 20.00 sularında FETÖ mensubu askerlerce, emir komuta zinciri dışında başlamıştır. Darbe Gi-

rişimi kapsamında Genelkurmay Karargâhı, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), Boğaz Köprüleri ve diğer bazı kurumlar işgal edilmiştir. Darbeciler TRT spikerine darbe bildiri metnini zorla okutmuşlardır. Bu kurumların dışında darbecilerin işgal edip, faaliyetlerini engelleyemedikleri önemli kurumlardan birisi de Ulusal Uydu Haberleşme, Kablo TV ve İşletme Anonim Şirketi (TÜRKSAT)'tır. Bu kurumların yanında Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Emniyet Genel Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)'e saldırılar gerçekleştirilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın özel televizyon kanallarına bağlanarak halkı sokak ve meydanlara davet etmesi karşılık bulmuştur. Halk sokaklarda, şehir meydanlarında, havalimanlarında ve askeri bölgelerde toplanarak, tanklara ve diğer askeri araçlara karşı koyarak darbeyi kahramanca bertaraf etmiştir. Halkın kahramanca müdahalesinde yaşamını yitiren şehit olan ve yaralanarak gazi olan vatandaşlar bulunmaktadır. Darbe girişiminin engellenmesinde halkın sokağa çıkmasının yanında, emir komuta zinciri içerisindeki polis görevlilerinin hızlı operasyonlar yaparak darbecileri tutuklaması büyük bir etkidir. Halkın korkusuzca darbeye karşı koymasıyla olaylar, 16 Temmuz 2016 Cumartesi günü akşam saatlerinde kontrol altına alınmıştır.

15 Temmuz Darbe Girişimi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin diğer darbelerinden farklılık göstermektedir. En önemli özelliği ise bu darbe girişiminin dış destekli olmasıdır. Darbe girişimi sonrasında gerçekleştirilen incelemeler kapsamında örgüt liderinin ABD'de bulunması, örgüt mensuplarının çeşit programlarla haberleşmeleri ve yurt dışı diğer servislerle bağlantılarının ortaya çıkması vb. faktörler yurt dışı desteğini doğrulamaktadır. 15 Temmuz darbe girişiminin bir diğer önemli özelliği ise sosyal medyadır. Diğer darbe girişimlerinde, darbe gerçekleştikten sonra halka radyo ve televizyon aracılığıyla duyuru yapılmaktadır. 15 Temmuz'da ise Cumhurbaşkanı Erdoğan darbe girişimine karşı halkı geleneksel medya ile sokaklara davet etmiştir. Bunun sonucunda halk evlerinden dışarı çıkarak darbeye engel olmuştur. Bu engelleme sırasında insanlar olaylara müdahale ederken toplanıp, birlikte hareket etmek için sosyal medyayı kullanmışlardır. Darbe girişimi sonrasında halk sosyal medya üzerinde haberleşmiş ve gerçekleşen operasyon vb. gelişmeleri evlerinin dışında, mobil iletişim araçlarıyla takip etmişlerdir. Darbe girişimi sonrasında gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde, sosyal medyanın özelde Twitter'ın Türkçe Tweet Trendinde darbeye ilgili etiketler içerisinde büyük bir artışın olduğu tespit edilmiştir.

Politik iletişimde verici, alıcı, kullanılan kanallar ve geri bildirim öğeleri farklı olabilmektedir. Politik iletişimin içerisinde mesajın çıkış noktasında siyasi lider bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, liderlerin iletişim olanaklarını kullanması ve liderlik bileşenleri önemlidir. Politik İletişim açısından liderin, kitleler ve bi-

reyler üzerindeki etkisini anlaşılması için belirli kriterlerin ortaya çıkması gerekmektedir. Siyasi liderin birey ve kitleler üzerinde etkisi açısından başta gelen kriterlerden birisi inandırıcılıktır. Birey ve kitleler liderin söylemlerine itimat etmesi ve devamında liderin söylemleri doğrultusunda hareket etmesi, inandırıcılık açısından büyük önem taşımaktadır. Siyasi liderin mesajlarının medya, mesleki ve diğer kuruluşlar tarafından desteklenerek, kitlelere duyurulması siyasi liderin erişim gücünü göstermektedir. Siyasi lider böylelikle kalabalık takipçileri bulunan kurumlar aracılığıyla kitlelere rahatça ulaşabilmektedir. Siyasi lider açısından Sosyal Toplum Destek yardım kuruluşları, dernek ve vakıfların kitleleri harekete geçirmesi noktasında önemlidir. Böylelikle siyasi liderin söylemlerinin kitleler tarafından uygulanması kolaylaşmaktadır. Birey ve kitleler siyasi lider için *Başkomutan*, *Lider* gibi çeşitli figürlerle sıfatlar yakıştırılabilmektedir. Bu şekilde siyasi liderin kitle üzerindeki imajı pekişmektedir. Kitleler, uzun yıllar devlet yönetiminde bulunan liderlere olağanüstü özellikler yakıştırılabilmektedir. Bu yakıştırmalar genellikle halk dilinde kullanılan *Reis*, *Usta* ve *Uzun Adam* gibi sıfatlarla yapılmaktadır. Bu şekilde kitleler lideri mitleştirmektedir.

15 Temmuz Darbe Girişiminde toplumsal hareketlenmenin özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkı alanlara çağırması akabinde gerçekleştiğinden, önemli bir katalizör etki yaptığı anlaşılmaktadır. Siyasi liderin yaptığı çağrının akabinde, halk tarafından karşılık bulması demokratik düzenin gücü, seçilmiş iktidarın meşruiyeti ve liderin karizması ile doğrudan ilişkilidir. Araştırmamızın amacı bu doğrultuda darbe girişiminin en yoğun olduğu 15-17 Temmuz tarihleri zamansalında, Twitter'da #Erdogan etiketiyle paylaşılan ve içerisinde liderlik söylemlerinin bulunduğu 53 ileti ele alınmıştır. Bu kapsamda paylaşılan tweetler İnandırıcılık, Erişim Gücü, Figür, Mitleştirme ve Sosyal Toplumsal Destek olarak 5 ana kategoriye ayrılmıştır. Yine kategorilerin kapsamına uygun olarak, her kategori içerisinde alt kategorilere yer verilmiştir. Tüm tweetler içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda siyasi lideri yücelten, kahramanlaştıran ve güvenilirliğini arttıran özellikler öne çıkmıştır.

1. TÜRKİYE'DE DARBELER

Darbe, Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlüğünde, “Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi” şeklinde açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2011: 595). Darbeler genellikle devlet ve siyasi kurumların bilgisi olmadan, gizli şekilde planlayarak askeri güçler eli ile yapılmaktadır. Anayasal kurallara ve hukuka ayrı olan darbeler, ülke meclisini, siyasi kurum, siyasi aktör, devlet kurumlarının vb. yerlerin zorla kapatılması ve değiştirilmesi ile

sonuçlanmaktadır. Darbe yapan askeri ve siyasi gruplar, demokratik seçimlerle iktidara gelen hükümetin yerine, devlet yönetimini kendi ideolojilerine göre anti demokratik olarak dizayn etmektedir. Samuel P. Huntington'a göre ise darbe, mevcut hükümet ve liderini şiddet kullanarak veya şiddete başvurma tehdidi ile bir güç grubu tarafından hukuk dışı yollarla değiştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Huntington, darbe faaliyeti içerisinde olan grup üyelerinin az olduklarını ancak siyasal sistem içerisinde belirli bir güce sahip olduklarını belirtmektedir (Aktaran: Toker ve Melek, 2017: 225). Huntington'ın değindiği üzere güç odakları siyasi ve özellikle askeri şahıslardan oluşan gruplardır. Askeri gruplar içerisinde ülkenin silahlı kuvvetleri olan kara, deniz ve hava birimlerindeki üst düzey bireylerdir. Gruplar içerisindeki yüksek rütbeli komutanlar darbe faaliyetinin beyin takımıdır. Darbe faaliyetini uygulayan bireyler daha düşük rütbeli askerlerdir. Yapılan gizli planlar, belirli bir program dahilinde fiiliyata dökülmektedir. Darbeler bazen başarılı bazen ise başarısız olmaktadır. Başarılı olunması halinde, gruplar darbe yoluyla demokratik olarak elde edemedikleri iktidarı, halkın iradesi olan hükümete zorla el çektirerek ulaşmaktadır. Darbeler evrensel ilkeler açısından anti demokratik uygulamalardır.

Darbeler sadece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde değil aslında dünyanın birçok kıtasında çok kez gerçekleşmiştir. Özellikle Güney Amerika ülkelerindeki birçok askeri darbe girişimi çok kanlıdır. “**Ekvator'da** 1961'de, CIA destekli askeri güçler seçimle işbaşına gelen Başkan Jose Velasco'yu istifaya zorlayarak hükümetin devrilmesi. **Dominik Cumhuriyeti'nde** 1963'te seçimle gelen Devlet Başkanı Juan Mosch'un devrilerek, CIA'nın askeri bir yönetim kurdurması, **Brezilya ve Endonezya'da** seçimle gelen Hükümetlerin (1964-65) askeri darbeyle devrilmesi. **Yunanistan'da** 1967 seçimlerinden iki gün önce Batı destekli askeri darbe gerçekleşmesi. **Şili'de** 1973'te, Batı destekli askeri darbenin Şili'yi karanlığa gömmesi, seçimle işbaşına gelen Sosyalist Başkan Salvador Allende'nin öldürülerek yerine General Augusto Pinochet alması, dünyada gerçekleşen darbe ve müdahalelerden sadece bazıları olarak tarihte kanlı veya kansız müdahaleler olarak yerlerini aldılar” (Bağcı, 2013).

Darbeler Cumhuriyet Dönemine özel olaylar değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine bakıldığında, darbeler aslında Osmanlı'dan miras kalmıştır. Tefik Çavdar'ın Türkiye'nin Demokrasi Tarihi kitabındaki darbe olaylarına değinilmekte fayda bulunmaktadır. 1875 yılında Osmanlı ekonomisi tarihinde görülmemiş şekilde, ciddi bir bunalım içerisindeydi. Dış kaynakların azalması, borçların ödemesini de imkânsız hale getirmiştir. 1875 yılında Osmanlı yönetimi ekonomik iflasın eşiğinde olduğunu kabul etmiştir. Tüm bunların yanında Bosna Hersek'te köylü ayaklanmaları, Bulgarlar isyanı vb. olaylar da bu ekonomik sı-

kıntılar ile birlikte yaşanmıştır. Böyle bir ortamda Hüseyin Avni Paşa, Süleyman Paşa gibi ordu mensupları, Mithat Paşa, Mütercim Rüştü Paşa gibi sivil bürokrasi mensupları ve Şeyhülislam birlikteliği ile 1876 yılında Padişah Abdülaziz'e karşı darbe yapılmıştır. Darbeyi Süleyman Paşa komutasındaki Harbiye öğrencileri ve onlara destek veren, Şeyhülislamlığın medreseli öğrencileri birlikte gerçekleştirmiştir. Tahttan indirilen Padişah Abdülaziz öldürülmüştür (Çavdar, 2004: 37). 1876 yılında gerçekleştirilen bu darbeye bakıldığında ordu, sivil bürokrasi ve tüm bunların yanında, dini bir kurum olan Şeyhülislamlık da darbe faaliyeti içerisindeydi. Bu darbe ile 15 Temmuz 2016 darbe girişimi olayını gerçekleştiren kesimler açısından benzerlik göstermektedir. 15 Temmuz darbe girişimi faaliyetlerine katılanlar arasında askeri güçlerin yanında kendini dini bir grupmuş gibi gösteren FETÖ'nün başındaki Fetullah Gülen'in emrinde olan sözde imamlar, akademisyenler ve devlet teşkilatlarının çeşitli kademelerinde çalışan örgüt mensupları da bulunmaktadır.

Osmanlı döneminin bir diğer darbesi de 23 Ocak 1913 yılında vuku bulan Bab-ı Ali Baskınıdır. İttihat ve Terakki üyeleri tarafından düzenlenen bu darbenin, 1912 yılının Aralık ayından itibaren hazırlıkları yapılmıştır. Gerçekleştirilen toplantılara Talat Bey, Enver Bey, Sait Halim Paşa, Hacı Adil, Ziya Gökalp, Binbaşı İsmail Hakkı, Fethi Okyar, Mithat Şükrü, Cemal Bey, Dr. Nazım, Kara Kemal, Mustafa Necip gibi üst düzey isimler katılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleri tarafından başlatılan baskının hemen öncesinde Edirne'nin düşmana bırakılacağı gibi nedenler gerekçeler gösterilmiştir. Bu gerekçeler Bab-ı Ali önünde İttihat ve Terakki üyelerine ve halka ilan edilmiş, kaotik bir ortam oluşturulmuştur. Sadaret binasının girişinde yaşanan mücadele sırasında, darbecilere direnen Harbiye Nazırı Nazım Paşa öldürülmüştür. Bu mücadelenin sonrasında Talat ve Enver Beyler Sadrazam Kamil Paşa'nın odasına giderek zorla istifa etmesini sağlamışlardır. Sadrazamın istifasını alan Enver Bey, Padişah V. Mehmet Reşad'ın yanına giderek istifa dilekçesini sunmuştur. Devamında ise devlet kademelerindeki önemli görevlere İttihat ve Terakki üyesi kişilerin getirilmesi yönündeki telkinler, Padişaha kabul ettirilmiştir. Böylelikle İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri devlet içerisinde önemli mevkilere gelmiş ve güçlenmişlerdir (Çavdar, 2004: 129). 30 Mayıs 1876 ve Bab-ı Ali Baskını darbeleri gibi Osmanlı tarihinde birçok olay yaşanmıştır. Osmanlı devlet yönetimi içerisindeki idari birimlerde sivil ve asker yöneticilerin iç içe bulunması, özellikle son dönemlerinde darbe, baskın, hükümet devirme vb. olaylara neden olmuştur. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk asker kökenli, bir Osmanlı subayı olmasına rağmen demokrasilere ters düşen asker siyasetçi anlayışını terk etmiştir. Böylelikle cumhuriyet döneminin ilk başlarından itibaren, askeri kurumlar ile demok-

ratik kurumlar birbirlerinden ayrılmışlardır. Cumhuriyetin kurulmasının ardından yıllar sonra, çok partili demokratik hayat denemeleri yapılmıştır. Tüm demokratik oluşumlara rağmen Osmanlı dönemindeki darbe ve zorla iktidarı ele geçirme faaliyetleri Cumhuriyet döneminde de son bulmamıştır. Özellikle silahlı kuvvetler başta olmak üzere sivil bürokrasiyi de içerisine alan, belirli çevrelerce darbe faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde birinci parti olan Demokrat Parti'nin (DP) diktatörce icraatlara yöneldiği, Anayasayı ihlal ettiği ve kardeş kavgası çıkardığı iddiasıyla ülke yönetimini ele geçiren Milli Birlik Komitesi, cumhuriyet tarihinin ilk darbesini gerçekleştirmiştir (Tek, 2003: 25). Dönemin Başbakanı Adnan Menderes özellikle ülkenin taşra ve köy halkı tarafından popülerliği olan bir siyasi aktördür. Darbe öncesi yıllarda DP hükümetine karşı siyasi ve bazı sivil örgütler tarafından ülke gündemi gerilmiştir. Yazılı basın kuruluşları tarafından da hükümete karşı acımasız ve yoğun bir eleştiri kampanyası yürütülmektedir. 27 Mayıs 1960 tarihi sabahının ilk saatlerinde, İstanbul Radyosu'ndan Silahlı Kuvvetlerin İstanbul, Ankara, Eskişehir ve diğer büyükşehirlerde 03.00 itibarı ile yönetim tarafından el konulduğu açıklanmıştır. İlerleyen saatlerde Ankara Radyosu'ndan yapılan duyuru sonrasında Albay Alparslan Türkeş, ülke demokrasisinin yaşadığı buhran, son hadiseler ve kardeş kavgasına son vermek için vb. nedenlere dayanarak darbe bildirisini seslendirmiştir. (Çavdar, 2013: 80). Darbeyi en yükseği albay olan, bir grup subay gerçekleştirmektedir. Lider olarak ise Orgeneral Cemal Gürsel belirlenmiş ve darbeye fazla bir karşı koyma olmadan, yönetim ele geçirilmiştir. İlk olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, İçişleri Bakanı Namık Gedik gibi isimler başta olmak üzere, DP milletvekilleri gözaltına alınıp Harp Okulu binasına hapsedilmişlerdir. Başbakan Menderes ise o gece Eskişehir'de bulunduğu için, sabah saatlerinde Kütahya'da derdest edilmiş ve bir uçak ile Ankara'ya getirilmiştir. Darbe günün öğle saatlerinde ise darbenin lideri Orgeneral Cemal Gürsel, askeri bir uçakla İzmir'den Ankara'ya gelmiştir. Dönemin yazılı basınının büyük bir çoğunluğu ise anti demokratik olan darbe ile ilgili sevinç manşetleri atmışlardır (Çavdar, 2013: 86). Milli Birlik Komitesi darbenin hemen arkasından, üniversitelerdeki bir grup akademisyeni Ankara'ya çağırarak, geçici bir anayasa çalışması yapılmasını istemiştir. Komite, geçici anayasa çalışmasının yanında akademisyenlerden, darbe girişimini meşrulaştırmayı amaçlayan ve yapılan harekâtın bir darbe olmadığına ispatlanmasını istendiği, bir bildiri yayınlamalarını istemişlerdir. Bu bildiri Tevfik Çavdar'ın sözleri ile *profesörler fetvası*'dır. Darbe sonrasında ilk acı olayı, görevinden uzaklaştırılan İçişleri Eski Bakanı Namık Gedik'in linç edilmesinden ve hakarete uğrayacağı düşünce gerekçesi ile intihar etmesidir (Çavdar, 2013: 89). Geçici Anayasa ile

Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı kurulmuştur. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yargılanabilmesi için, 1924 anayasasında Cumhurbaşkanıyı koruyan kanunun geçersiz kılınması amacıyla yasa çıkarılmıştır. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar, DP Milletvekilleri ve yöneticileri Yassı adada kurulan özel bir mahkemede yargılanmışlardır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Afgan Kralı'nın hediye ettiği köpeğin Atatürk Orman Çiftliğine satılması, Başbakan Menderes'in gayri meşru çocuğunu öldürtmesi ve diğer birçok devlet yöneticileri hakkında ispat edilemeyen, komik iddialarla yargılanmışlardır. Sonuç olarak Yüksek Adalet Divanı Mahkemesi on beş kişi hakkında idam, otuz bir kişi hakkında müebbet hapis, dört yüz kişi hakkında çeşitli cezalar vermiş ve yüz otuz beş kişi hakkında ise beraat kararı vermiştir. İdam kararları tüm ülkede ağır olarak görülmüş ve tepki ile karşılanmıştır. Bakanlar Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın 16 Eylül 1960 tarihinde idam infazı İmralı Adası'nda gerçekleştirilmiştir. Başbakan Menderes ise hasta olduğu için tutuklu bulunduğu yerde idam edilmiştir. Yassı Ada davası, Terakkiper ve İttihatçıların cezalandırıldıkları 1926 İstiklal Mahkemeleri'nden sonra, Cumhuriyet tarihinin ikinci *siyasal soykırımı* şeklinde nitelendirilebilir (Çavdar, 2013: 97). Dönemin koşullarına bakıldığında kitle iletişim aracı olarak yalnızca radyo ve yazılı basın bireyler tarafından kullanılmaktadır. DP'yi destekleyen kitleler genel itibarı ile köylerde ve şehirlerin taşra kesimlerinde yaşamaktadır. Bu kitleler sınırlı iletişim olanakları ile darbe harekâtından büyük bir oranda habersizdir. Tüm bunların yanında siyasi baskılar, ülke gündemini geren sivil kuruluşlar ve yazılı basın darbeye giden yolun önemli noktalarını oluşturmaktadır. O günün medyasında ve meydanlardaki gösterilerde Başbakan Menderes için *diktatör* yakıştırmaları yapılmaktadır. Türkiye'nin bugün ki siyasi durumuna bakıldığında adil olarak gerçekleştirilen seçimlerle seçilen Cumhurbaşkanı Erdoğan'a da bazı çevrelerce *diktatör* yakıştırmaları yapılmaktadır. 1960 darbesine bakıldığında, seçimler ile iş başına gelmiş bir başbakanı idam etmenin, demokratik ve evrensel hukuk ilkelerine dayanmadığı ortadadır. İlk olarak yaşanan bu darbe harekâtı Türkiye siyasi hayatında tabiri caiz olarak bir kan davası başlatmış ve siyasi kamplaşmaya yol açmıştır. Başbakanı idam edilen bir ülke olarak Türkiye, bu darbe ile siyasi olarak itibar kaybına uğramıştır. Sadece siyasi olarak değil güvensizlik ortamı sosyal ve ekonomik olarak da yansımaları olmuştur. 1960 darbesi siyasi aktörler için bir tehdit unsuru olarak hep hatırlanmıştır. Daha sonra gerçekleştirilen darbeler için kötü bir örnek teşkil etmiştir.

Tarih 12 Mart 1971'i gösterdiğinde Türkiye'de yine demokratik sisteme bir muhtıra ile uyarılar verildi. 1961-1971 yılları arasında kendilerini ilerici gençlik olarak nitelendiren gruplar ve işçi hareketlerinin artmasıyla dış ve iç destekli çevrelerce dönemin hükümetine uyarılarda bulunulmuştur. 12 Mart günü öğlen

haberlerinde radyodan Genelkurmay başkanı ve diğer kuvvet komutanları ile birlikte muhtıra metni okunmuştur. Muhtıra genel anlamda üç husustan bahsetmektedir. İlk olarak parlamento ve hükümetin tutumları sonucu ülkenin kardeş kavgası yaşadığı, ekonomik ve sosyal huzursuzlukların yaşandığı iddia edilmektedir. İkinci olarak da Atatürk ilke ve inkılaplarını uygulayacak, sıkıntılı durumu düzelterek bir hükümetin getirilmesi istenmektedir. Üçüncü olarak ise isteklerin gerçekleşmemesi durumunda ülke yönetimine Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) el koyacağı belirtilmektedir. Üçüncü maddede belirtilenler ile bir nevi siyasi kurumlar ve aktörler tehdit edilmiştir. Bu demokrasi dışı gelişme sonucunda Adalet Partisi (AP) Genel Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel istifa etmiştir (Çavdar, 2013: 193). Daha sonra muhtıradaki yapılması istenilenler ilgili, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nden istifa edip bağımsız olan, Kocaeli milletvekili olan Profesör Doktor (Prof. Dr.) Nihat Erim başbakanlığında bir geçiş hükümeti kurulmuştur. Muhtıranın gerçekleştiği dönemde, muhtıra için yumuşak bir darbe nitelendirmeleri de yapılmıştır. Bu olay cumhuriyet döneminin emir komuta içerisindeki ilk yumuşak darbesi ve muhtırasıdır. 1971 muhtırasının öncesi dönem Türkiye'de ilk defa sağ ve solcu siyasi ideolojilerin sokaklarda ve meydanlarda çatışmaya başladığı dönemdir. Yine bu muhtıra öncesinde ABD ve İsrail büyükelçileri sol örgütler tarafından kaçırılmıştır.

12 Eylül 1980 darbesinden önce dış destekli solcu ve sağcı gruplar tarafından gerçekleştirilen olaylar neticesinde sosyolojik ve güvenlik açısından zafiyetler olmuştur. Her ne gerekçe olursa olsun anti demokratik olan darbe, döneminde Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve diğer kuvvet komutanlarının televizyon aracılığıyla okuduğu darbe bildirisi sonucu tüm ülkeye ilan edilmiştir. Daha önceki darbeler gibi, Evren darbenin gerekçesi olarak ülkenin içinde bulunduğu durum, sokak olayları vb. nedenlerle ve devamında TSK İç Hizmet Talimatnamesinin vs. maddelerine dayanarak gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Beş generalin *Milli Güvenlik Kurulu* olarak adlandırdıkları yönetim, Türkiye'deki temel insan haklarının ve demokratik devinimleri askıya alarak ilk icraatını gerçekleştirmektedir. TBMM kapatılmış, siyasi parti liderleri, milletvekilleri, sendikacılar ve meslek örgütü mensupları göz altına alınmışlardır. AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Milli Selamet Partisi (MSP) Genel Başkanı Prof. Dr. Necmettin Erbakan ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Alparslan Türkeş gözaltına alınmışlardır. Darbenin ilk günlerinde ülke içerisindeki birçok yerde, gözaltına alınma olayları adeta bir kampanya gibi gerçekleşmiştir. Silahlı mücadelenin içerisinde olsun veya olmasın, her görüşten gençlik örgütleri liderleri, üyeleri ve mensupları cezaevlerine konmuştur. Farklı konularda davalar açılmış ve bu davaların sonucunda bir çok kişi idam edilmiştir

(Çavdar, 2013 : 264). Darbe sonrası yargılama ve infazlar sonucunda her sosyal kesimden birçok masum insanın idam edildiği bilinmektedir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren 2010 yılında bir televizyon kanalına verdiği röportajda şu şekilde konuşmuştur: “Ben sağ ve sol ayrımı yapmadım. Hatta o kadar ki mahkum olanlar, idam cezası alanlar var. Mesela sağdan bir tane mahkumun idamından sonra, bekletirdim. Sonra soldan bir tane idam ettirip, mahkum bekletirdim. Yani bir tane sağdan bir tane soldan adam astık. Sırf denge olsun diye buna dikkat ettim” (Haber7, 21.07.2010). Evren’in kendi ifadelerinde olduğu gibi her ideolojik görüşten insanlar bu darbeden zarar görmüştür. İdamlar, gözaltılar vb. diğer olaylar ile 12 Eylül, cumhuriyet tarihinin kanlı darbelerinden birisidir.

İslamcı bir kaynağa sahip olan Milli Görüş hareketinin, birçok partisi darbeler sonucunda veya laikliğe aykırı faaliyetler gerekçe gösterilerek kapatılmıştır. Türkiye’de Siyasal İslam’ın ilk hareketi olan Milli Görüş’ün kurucusu ve lideri, bilim adamı ve siyasi aktör Prof. Dr. Necmettin Erbakan’dır. Necmettin Erbakan ve Eski Bakanlar Recai Kutan, Şevket Kazan, Oğuzhan Asiltürk gibi arkadaşları ile ilk olarak Milli Nizam Partisini (MNP) 1969 yılında kurmuşlardır. MNP’den sonra MSP kurulmuş ve Mecliste yerini almıştır. 1974 yılında MSP, CHP ile koalisyon hükümeti kurup, iktidar olmuştur. Türk siyasi hayatı açısından temeli İslami görüşe sahip bir partinin, ana kurallarından birisi laiklik olan CHP ile koalisyon kurması ender görülecek bir durumdur. MSP’nin kapatılmasının sonrasında RP bu hareket tarafından kurulmuştur. Milli Görüş Hareketinin zirve yaptığı yıl 1994 Yerel Yönetimler Seçimidir. RP İstanbul, Ankara, Erzurum, Konya ve Diyarbakır gibi birçok büyükşehirde belediye seçimlerini kazanmıştır.

RP 24 Aralık 1995 tarihli Milletvekili Genel Seçimlerinde yüzde 21.4 oy oranı ile birinci parti olmuştur. Görüşmeler sonrasında Doğru Yol Partisi (DYP) ile koalisyon hükümeti kurulmuştur. İktidarlığın ilk günlerinden itibaren çeşitli laik çevreler, yazılı ve görsel basın irtica ve şeriat vb. konular üzerinden hükümeti yıpratmaya başlamışlardır. Aşırı şekilde süren baskılar sonucunda ülke gündemi gerilmiştir. Bu durumu fırsat bilen dönemin TSK mensupları, Türk siyasi hayatında 28 Şubat Kararları olarak bilinen Milli Güvenlik Kurulu (MGK) kararlarını hükümete dayatmıştır. Bu kararlar ile İmam Hatiplerin ortaokul kısmı kapatılmıştır. Hükümetin istifası için Türk-İş, Disk, TOBB, TİSK gibi birçok sendika ve sanayi odaları üyeleri tarafından protesto gösterisi düzenlenmiştir. Kamuoyunun tüm baskısı üzerine Başbakan Necmettin Erbakan görevini, hükümet ortağı lideri Tansu Çiller’e devretmek niyeti ile istifa etmiştir. Gelişen olaylar bu şekilde olmamış Cumhurbaşkanı Demirel Hükümet kurma görevini Anavatan Partisi (ANAP) Genel Başkanı Mesut Yılmaz’a verilmiştir (Çavdar, 2013: 343). 28 Şubat kararları öncesinden siyaset dünyasının dışında birçok kişi ve kurum hükümete karşı ağır

eleştirilerde bulunmuşlardır. Özellikle belirli medya grupları hükümet hakkında basın ilkelerine sığınan yalan haberler ortaya çıkarmıştır. Tüm bu baskılar TSK üst kadrosunun işini kolaylaştırmış ve demokratik haklar hiçe sayılarak, Türk siyasetinde *Postmodern* darbe olarak nitelendirilen darbe gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki yıllarda Milli Görüş hareketi içerisinde çıkan Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve Bülent Arınç liderliğindeki AK Parti 2003 yılında tek başına iktidara gelmiştir.

AK Parti 3 Kasım 2002 yılında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerinde yüksek bir oy oranına sahip olarak, 363 milletvekili ile tek başına iktidar olmuştur (Yüksek Seçim Kurulu [YSK], 2002: 1). Daha sonrasında gerçekleştirilen yerel ve milletvekili seçimlerinde üst üste birinci parti olarak yer almıştır. 2017 yılı itibari ile AK Parti, tek başına iktidarını sürdürmektedir.

AK Parti'ye demokrasi dışı ilk müdahale girişimi 27 Nisan 2007 tarihinde gerçekleşmiştir. Dönemin Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt tarafından kaleme alınan ve hükümeti tehdit eden içerikle yazılmış, ülke gündeminde e-Muhtıra olarak isimlendirilen yazılı açıklamadır. Açıklama da TBMM'deki Cumhurbaşkanlığı oylamalarında, AK Partili bir politikacının Cumhurbaşkanı seçilmesi ve sözde irtica faaliyetleri olarak nitelendirilen programların yapılmaması vb. konular üzerinde durulmuştur. İktidarı dolaylı yoldan tehdit eden bu yazılı açıklamaya karşılık olarak hükümet, TSK'nın beklemediği şekilde çok sert bir cevap vermiştir. Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek'in açıklamasında, TSK'nın Anayasa ve kanunlarla Başbakan'a bağlı bir kurum olduğu belirtilmiş, bu e-Muhtıranın demokratik bir hukuk devletinde düşülemez olduğu ifade edilmektedir (Aktaran: Devran ve Özcan, 2016: 13).

1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de ve dünyada FETÖ hareketi İslami bir cemaat görünümünde özel dersaneler, üniversiteler, öğrenci yurtları ve özel okullar vb. kurumlar açmışlardır. FETÖ tüm bu eğitim faaliyetleri ile kitlelerin ilgisini çekmeyi başarmış ve sempati toplamıştır. Eğitim faaliyetlerinin yanında FETÖ devletin çeşitli kurumlarına, özellikle polis ve askeri alanlarda kendi mensupları iş başına getirmeyi başarmışlardır. Hükümetler de eğitim faaliyetleri gerçekleştiren bu örgüte, bilerek veya bilmeyerek destek vermişlerdir. Belirli bir güce ulaşan FETÖ, devlet içerisinde paralel bir devlet gibi hareket etmeye başlamıştır. Devlet kademesindeki hiyerarşi içerisindeki FETÖ mensupları, gayri resmi olarak kendi yapılarındaki cemaat abisi veya imamlarına belirli zamanlarda bilgiler vermiş ve talimat almışlardır. FETÖ'nün Türkiye'deki ilk ciddi eylemi yargı içerisindeki terör mensupları aracılığıyla, devlet içerisindeki suçsuz ve FETÖ'nün amaçlarını engellemeye çalışan şahısların bir karalama operasyonu olan 17 ve 25 Aralık 2013 olaylarıdır. 17 ve 25 Aralık 2013 tarihlerinde, FETÖ mensubu savcılar hükümet

ve iş dünyasından belirli kişiler hakkında gözaltı kararı vermişlerdir. Gelişen olayların sonucunda yargı darbe girişimi engellenmiştir (BBC Türkçe, 16.12.2014).

FETÖ asıl darbe girişimini 15 Temmuz 2016 Cuma günü gerçekleştirmiştir. 15 Temmuz'da FETÖ mensubu askerler tarafından başlatılan darbe girişiminde savaş uçakları, helikopterler ve tank gibi ağır savaş makineleri kullanılmıştır. İlk olarak İstanbul'da boğaz köprüleri askerler tarafından trafiğe kapatılmıştır. Ankara'da ise savaş uçakları TBMM, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi, Emniyet Müdürlüğü, Özel Harekât Merkezi, MİT ve diğer kurumları bombalamışlardır. Yine TRT binası darbeci askerler tarafından ele geçirilmiş ve korsan bildiri TRT ekranlarından yayınlanmıştır. 16 Temmuz 2016 Cumartesi günü öğleye kadar devam eden olaylarda 248 vatandaş yaşamını yitirip şehit olurken, 2196 vatandaş ise yaralanarak gazi olmuştur (Sabah, 10.07.2017).

2. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN ENGELLENMESİ VE KONTROL ALTINA ALINMASI

15 Temmuz 2016 Cuma günü saat 20.00 sularında, darbe girişimi hareketi olayları başlamıştır. Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı'nda, 15 Temmuz günü FETÖ mensubu bir grup subay tarafından başlatılan harekât, tüm ülkede 22 saat içerisinde engellenmiş ve kontrol altına alınmıştır. Anadolu Ajansı (AA)'nın bilgilerine göre 22.00'de başlayan olaylar 16 Temmuz Cumartesi günü 20:02'de bertaraf edilmiştir.

Ankara'da ilk olarak saat 22.00'de Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı'nda silah sesleri duyulmuştur. Akabinde karargah önünde darbeyi engellemek için toplanan halkın üzerine, bir helikopter tarafından ateş açılmıştır. Karargâhtaki bu hareketlilikten sonra karargâh, bir grup darbeci asker tarafından ele geçirilmiştir. Yine Ankara'da aynı dakikalarda Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), darbeci FETÖ askerleri tarafından içindeki personeller de alikonularak işgal edilmiştir. Darbenin aynı dakikalarında İstanbul'da Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet Köprüleri, Anadolu yakasından Avrupa yakası yönünde, askerler tarafından trafiğe kapatıldı. Saat 23.05'de Başbakan Binali Yıldırım, özel bir televizyon kanalının canlı yayınına bağlanarak, ordu içerisinde bir kalkışma girişiminin olduğunu, bu girişime izin vermeyeceklerini ve bu olayları çıkartanların ağır bedeller ödeyeceğini belirtmiştir (Anadolu Ajansı [AA], 2016: 26). 22.50'de sosyal medyada, başta Ankara ve İstanbul olmak üzere çatışma seslerinin olduğu paylaşımları kullanıcılar tarafından belirtildi (Hürriyet, 16.07.2016 a). Saatler 23.24'ü gösterdiğinde, Ankara Gölbaşı ilçesindeki Polis Özel Harekat Eğitim Merkezi'nde bir patlamanın gerçekleştiği aktarılmıştır (AA, 2016: 26). 23.25 Facebook ve Twitter başta olmak üzere sosyal medyaya erişim engellendi. Erişim kısa bir zamandan

sonra kaldırıldı (Hürriyet, 16.07.2016 b). 23.30'da Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar'ın, darbe girişiminde bulunan askerlerce rehin alındığı bildirilmiştir. Gece yarısı 00.00'da 16 Temmuz 2016 tarihinde güvenlik kaynaklarından yapılan açıklamalarda, ordu içerisindeki bir grup FETÖ mensubu subay tarafından, darbe yapılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. 00.09'da Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde bulunan MİT merkezine askeri helikopterlerce ateş açıldığı ve buna karşılık olarak MİT görevlilerinin de savunmaya geçerek ateş açtıkları belirtilmiştir. 00.11'de Muğla'nın Marmaris ilçesindeki bir otelde tatilde bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan, İstanbul Atatürk Havalimanına harekete geçmiştir. 00.13'de TRT'yi işgal eden darbeci askerler TRT haber spikeri Tijen Karaş'a korsan darbe bildirisini zorla okutmuşlardır. Cumhurbaşkanlığı kaynakları tarafından, TRT'de okunan bildirinin korsan olduğunu ve dikkate alınmamasını bildirmiştir. Korsan bildirinin okunmasının ardından TÜRKSAT, TRT'nin yayınlarını kesmiştir. Yine bu dakikalarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın (DİB) talimatı ile 81 ilde, darbeye karşı *birlik salaları* okutulmaya başlanmış ve Türkiye genelinde halk darbe girişimine karşı çıkmak için, sokaklara çıkmaya başlamıştır. 00.26'da Cumhurbaşkanı Erdoğan CNN Türk kanalı canlı yayınına bağlanarak, askeri darbe girişimine tepki göstermiştir. Erdoğan yaptığı açıklamada, Milli İradeye yapılan bu ayaklanma hareketine karşı hukuk, yasalar ve anayasa içerisinde gerekli cevabın verileceğini belirtmiştir. Erdoğan yine bu canlı yayın sırasında *halkı şehirlerin meydanlarına ve havalimanlarına hareket etmesi çağrısında* bulunmuştur. 00.35'de darbe girişimi ile ilgili adli olarak ilk soruşturma başlatılmıştır. Küçükçekmece Başsavcısı Ali Doğan askerlerin görüldükleri yerde tutuklanacaklarını bildirmiştir. 00.57'de askeri helikopterlerce TÜRKSAT'ın Gölbaşı ilçesindeki merkezine saldırı gerçekleştirilmiştir. 01.01'de Ankara Emniyet Müdürlüğü F-16 uçaklarının ve helikopterler saldırısına uğramıştır. 01.39'da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) milletvekilleri ile Meclis Başkanı İsmail Kahraman başkanlığında toplanmıştır. 02.00'da darbe girişiminde bulunan askerler gözaltına alınmaya başlanmıştır. 02.20'de Darbeci askerler Gölbaşı ilçesindeki Özel Harekat Daire Başkanlığı'nı bombalamışlardır. Bu saldırı sonucunda 17 polis hayatını kaybederek şehit olmuşlardır. Darbe girişimi içerisinde olmayan Türk Hava Kuvvetlerine ait F-16 savaş uçağı, darbe girişiminde bulunan askerlerin elinde olan Sikorsky tipi helikopteri düşürmüştür. TRT'yi işgal eden darbeci askerler vatandaşlar ve polis tarafından etkisiz hale getirilmiştir. 02.42'de TBMM savaş uçakları tarafından bombalanmış, bazı polis ve meclis görevlileri yaralanmıştır. 02.49'da TBMM ikinci kez bombalanmış, TBMM Başkanı Kahraman ve milletvekilleri meclis sığınağına inmişlerdir. 02.55'de Başbakan Yıldırım özel bir televizyon kanalına bağlanarak, savaş uçakları ile devlet kurumlarını bombalayanların terör örgütü gibi olduğunu belirt-

miş ve TSK içerisindeki hiçbir subaya bunun yakıştırılabilecek bir iş olmadığını söylemiştir. 03.00'da TRT'nin yayınları normal akışına dönmüş ve FETÖ mensubu askerler gözaltına alınmıştır. 03.10'da Başbakan Yıldırım Ankara'da MİT, Meclis, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık gibi önemli devlet kurumları üzerinde uçuş yapan her türlü hava aracının füzeyle vurulacağını bildirmiştir. 03.15'te Genelkurmay Karargâhı'ndan çatışmalar olduğu bilgisi verilmiştir. 03.20'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın uçağı, halkın yoğun desteğı içerisinde İstanbul Atatürk Havalimanına gelmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan burada yaşanan olaylar ile ilgili, basın açıklaması yapmıştır. 04.00'da Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından, darbe girişiminde bulunan terör örgütü FETÖ ile ilişkisi olan yargı görevlileri ve sözde *Yurtta Sulh Konseyi* mensubu General, amiral, subay astsubay, erbaş ve erler hakkında gözaltı kararı verildiğı aktarılmıştır. Daha sonraki saatlerde ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Muğla, Marmaris'te konakladığı, dakikalar öncesinden ayrıldığı otel, helikopterlerle ateş altına alınmış ve ağır silahlı askerler tarafından basılmıştır. Ankara'da TÜRKSAT ve diğer kuruluşları işgal eden darbeci askerler teslim olmuşlardır. Büyük bir çoğunluğu etkisiz hala getirilmesine rağmen darbeci pilotlar tarafından saat 06.43'te Cumhurbaşkanlığı Külliyesi önüne ve vatandaşların olması rağmen, iki bomba atılmıştır. İstanbul'da ise son 06.40'da Boğaz Köprüsü'ndeki darbeci askerler teslim olmuştur. 08.32'de darbe gecesi rehin alınan Genel Kurmay Başkanı Hulusi Akar serbest bırakılmış ve Çankaya Köşkündeki Başbakanlık Konutuna gelmiştir. 08. 36'da Jandarma Genel Komutanlığı ve 09.40'da Genel Kurmay Karargâhı'ndaki çok sayıdaki darbeci asker teslim olmuştur. Darbe girişiminin ana merkezi olan Ankara Akıncı 4. Ana jet üssü pisti emir komuta içerisindeki savaş uçakları tarafından vurularak tahrip edilmiştir (AA, 2016: 26).

15 ve 16 Temmuz 2016 tarihlerinde gerçekleşen anti demokratik, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ve vatandaşları hedef alan darbe girişimi sırasında tüm ülkede halk evlerinden çıkarak, darbecilerle mücadele etmiştir. İstanbul'da boğaz köprülerinde, Ankara'da Kızılay, Genelkurmay Başkanlığı, TRT Genel Müdürlüğü vb. önemli devlet kurumlarında halk binaların içerisine girerek darbeci askerlere müdahale etmiştir. Özellikle Ankara'da Akıncı 4. Ana jet üssü girişinde darbecilerle mücadele eden vatandaşlar, yayılım ateşine tutulmuştur. Burada birçok vatandaş hayatını kaybederek şehit olmuştur. Diğer tüm illerde vatandaşlar valilikler, askeri kışlalar, havalimanları, şehir çarşıları ve meydanlarında kalabalıklar halinde toplanarak Milli İrade için çaba sarf etmişlerdir. Birçok vatandaş tank, zırhlı personel taşıyıcı vb. ağır askeri araçların önüne çıkmış ve bazı vatandaşlar bu araçların önüne yatmışlardır. Darbenin ilk başladığı saatlerdeki belirsizlikten sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkı meydanlara ve havalimanlarına davet

etmesi ile vatandaşlar özel araçları ile şehirlerde konvoylar düzenlemiş ve büyük kalabalıklarla darbecilerle mücadele etmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinin en büyük darbe girişimi Cumhurbaşkanı Erdoğan, Siyasi liderler, Polis kuvvetlerinin seri müdahaleleri, emir komuta zincirine bağlı askerler, Basın yayın kuruluşları, kamu ve özel kuruluşlar ve en önemlisi Türkiye Cumhuriyeti'nin cesur ve fedakâr vatandaşları tarafından engellenmiştir.

3. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NİN DİĞER DARBELERDEN FARKI VE SOSYAL MEDYA

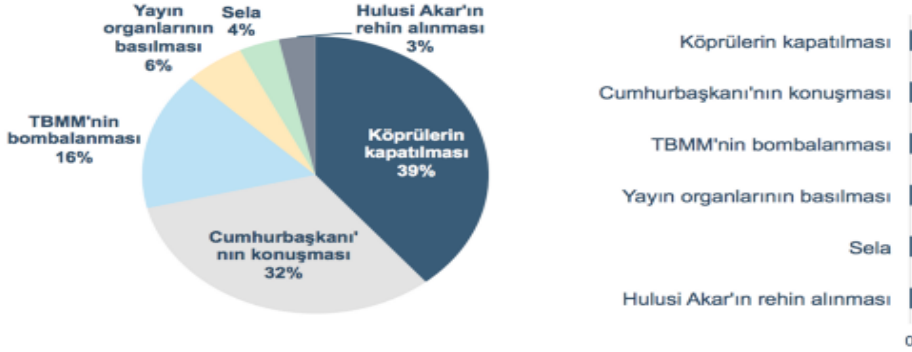
15 Temmuz Darbe Girişimi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet Döneminin diğer darbelerinden farklılık göstermektedir. En önemli özelliği ise bu darbe girişiminin dış destekli olmasıdır. Darbe girişimi sonrası yapılan araştırmalar sonrasında örgüt liderinin yurt dışından talimatları, çeşitli mobil uygulamalarla örgüt içi haberleşmenin sağlanması, yurt dışıyla gerçekleştirilen görüşmeler vb. bilgilerin ortaya çıkmasıyla yurt dışı destekli bir harekât olduğu anlaşılmıştır. 15 Temmuz Darbe Girişiminin ilk saatlerinde hükümet ve diğer siyasi liderler, darbe girişimine karşı hızlı bir şekilde tepki göstermişlerdir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, özel bir televizyon kanalına bağlanarak halkı, meydanlara ve havalimanlarına çağırarak darbeye karşı durulmasını istemiştir. Erdoğan'ın bu katalizör etkisi karşılık bulmuştur. Halk Erdoğan'ın çağrısına itibar göstermiş ve darbe girişimi halk müdahalesi ile engellemiştir. Bir diğer etkende sosyal medyadır. Bireyler sosyal medyadaki paylaşımlarla darbecilerin işgal ettikleri yerler ifşa edilmiş, insanların o noktalarda gösteriler ve müdahale etmeleri sağlamıştır. Yine bir başka etken ise özel televizyon kanallarının siyasi liderlere darbe girişimi boyunca ekranlardan halka mesajlar yollamasına fırsat vermesidir. Başbakan Binali Yıldırım ve Cumhurbaşkanı Erdoğan TRT'nin işgal edilmesinden dolayı halka çağrılarını özel televizyon kanallarından vermişlerdir. 15 Temmuz Darbe Girişimi ile diğer darbelerle karşılaştığımızda siyasi aktörlerin, halkın ve medyanın daha belirleyici oldukları dikkat çekmektedir. Diğer darbelerde iletişim teknolojilerinin kısıtlı olması, var olan iletişim teknolojisinin de devlet tekelinde bulunması ve sosyal medyanın o dönemlerde bulunmaması gibi etkenler darbeye karşı hareketin başlaması açısından önem arz etmektedir. 1960, 1971 ve 1980 gibi darbelerde iletişim olanakları çok kısıtlıdır. Siyasi aktörlerin darbeye karşı durmak için halkı harekete geçirecek iletişim olanakları kısıtlıdır. Geçmişteki darbelerde halkın olaylardan haberdar olması o günün teknoloji ile pek mümkün de değildir. 15 Temmuz Darbe Girişiminin en büyük farklılığı ise siyasi lider Cumhurbaşkanı Erdoğan etkenidir. Diğer darbelerde siyasi liderler halkı harekete geçmeye davet etmemiş veya etse bile karşılık bulmamıştır. 15 Temmuz Darbe Girişiminde ise

Cumhurbaşkanı Erdoğan darbeye karşı halkı ayaklandırmış ve kendisi de halk ile birlikte olmuştur. Uluslararası ilkeler ve demokratik kuralların dışında olan darbeler, halkın özür iradesini hedef almaktadır.

15 Temmuz Darbe Girişimi medya desteği ve duyurulması açısından diğer darbelerden belirli farklılıklarla değişiklik göstermektedir. Diğer bazı darbelerde de darbe harekâtı geleneksel medya araçları olan radyo ve televizyondan duyurulsa da karşı hareketi doğuracak bir durum olmamıştır. 15 Temmuz Darbe Girişimine karşı sokağa çıkma çağrısının, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından geleneksel medya aracılığıyla yapılmıştır. Bu sokağa çıkma çağrısının yapıldığı o anda, televizyon karşısındaki sınırlı sayıdaki insanlar tarafından izlenebildi. Her ne kadar geleneksel medya ile başlayan direniş hareketi olayların takip edilmesi, halkın örgütlenmesi ve diğer birçok bilgi akışı mobil cihazlar aracılığıyla, sosyal medya üzerinden takip edilmiştir. Bu doğrultu da sosyal medyanın halkın harekete geçmesindeki katkısı, azımsanamayacak derecede büyüktür. Al Jazeera Türk'ün darbe gecesiyle ilgili, sosyal medya üzerine yapılan araştırmasına değinmek faydalı olacaktır. 15 Temmuz 2016 gecesi saat 22.50'de uluslararası sosyal medya ağları olan Facebook, Twitter ve Youtube gibi sunucuların normal hızda hizmet sağlamasına rağmen Türkiye'de internet erişimi kesildi. Uzmanlara göre, sosyal medya sunucularına erişim engelinin nedeni, Türkiye'de her bombalı saldırının akabinde servis sağlayıcılarının IP'lerdeki sunuculara erişimi teknik olarak daraltmasından kaynaklanmıştır. Uluslararası haber ajansı Reuters, yasaklı internet sayfalarına girişi sağlayan popüler VPN servisi, Hotspot Shield uygulamasının Türkiye'de iki saatlik süre içerisinde indirilme sayısının, yüzde 300 oranında arttığını bildirmiştir. 16 Temmuz 2016 saat 01.00'da internet erişimi normale dönmüştür. Haber siteleri ve diğer sunucular sosyal medya üzerinden operasyonlar, gözaltılar vb. haberleri sorunsuz bir şekilde aktarmışlardır. Twitter'da 15 ve 16 Temmuz 2016 tarihlerinde #DarbeyeHayır, #MilletçeMeydanlardayız gibi onlarca etiket ile darbe karşıtı kullanıcılar tarafından tweetler atılmıştır.

Grafik 1: 8 – 17 Temmuz 2016 Tarihleri Arasında Twitter’da, Türkçe Tweet Trendi.
Kaynak: Somera, Al Jezeera Turk.

Sosyal medya ölçme, analiz ve araştırma hizmetleri veren, Somera kuruluşunun Al Jezeera Türk ile paylaştığı bilgilere göre, 16 Temmuz 2016 tarihinde atılan tweet sayısı yüzde 223 artmıştır. 15 – 17 Temmuz 2016 tarihleri arasında 34 milyon 818 bin 329 tweet atılmıştır. Atılan bu tweetler 15 milyar erişime ulaşmıştır. 2016 yılı 8-14 Temmuz tarihleri arasında Türkçe Tweet Trendi ortalama 5 milyon 773 bin olarak kayıt altına alınmıştır.

Grafik 2: 2016 Yılı 15 Temmuz’u 16 Temmuz’a Bağlayan Gece, Twitter’da Konuşulan Konuların Yüzdeler Oranları. Kaynak: Somera, Al Jezeera Turk.

15 Temmuz’u 16 Temmuz’a bağlayan gece Twitter’da yüzde 39 İstanbul’daki boğaz köprülerinin kapatılması ve yüzde 32 ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın halkı sokağa çağırması en çok konuşulan ilk iki konudur. Diğer konular ise yüzde 16 TBMM’nin bombalanması, yüzde 6 yayın kuruluşlarının basılması, yüzde 4 Di-

yanet İşleri Başkanlığı'nın emri ile İmam-Hatiplerin camilerden Sala okuması ve yüzde 3 ile Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar'ın rehin alınması konuları Twitter'da konuşulmuştur. (Al Jazeera Turk, 19.07.2016).

4. POLİTİK İLETİŞİMDE LİDERLİĞİN ÖNEMİ

İletişimdeki verici, alıcı, mesaj, kullanılan kanallar ve geri bildirim öğeleri farklı olabilmektedir. Bu olgu ve süreçler siyasal iletişim süreci içinde geçerlidir. Bu açıdan bakıldığında vericiler, siyasal iletişimde bulunanlar yani bu işi başlatanlar siyasi aktörlerdir. Bir ülkede siyasal iletişimde bulunan en üst makam cumhurbaşkanı veya devlet başkanıdır. Yönetici olarak halka verilecek mesajlarda planlanan bir politikanın uygulanması, siyasal iletişim en doğal durumudur (Aziz, 2015: 19). Bu politik iletişimde, liderlerin iletişim olanaklarını kullanması ve liderlik bileşenleri önemlidir. Politik bir liderin kitleler ve bireyler üzerinde etkisinin anlaşılması açısından belirli kriterlerin ortaya çıkması gerekmektedir.

“Siyasi lider, örgütünün, yani yönettiği siyasi partinin hedefine ulaşması için, yüksek düzeyde bir ikna, inandırma ve bağlılık yaratma gücüne sahip olabilmelidir. Çünkü, diğer örgütlerde olduğu gibi, siyasi parti liderinin elinde, ücret, yükselme, izin, vb. gibi somut ödüllendirme gücüne sahip ya da işten çıkarma, maaş kesme, ilerlemesini durdurma, vb. gibi cezalandırma gücüne sahip araçlar yoktur. Dolayısıyla, liderlik ederken kullanacağı en önemli gücü insanlar üzerinde yaratacağı ikna ve inandırma etkisi ile kendisine yönelik oluşturacağı hayranlık, sevgi ve saygı olacaktır. Bu nedenle, siyasi liderin kişilik özellikleri, iletişim özellikleri, diğer örgüt liderlerine göre daha önemli hale gelmektedir” (Özgül, 2017: 204). Bir siyasi liderin kitle ve bireyler üzerinde inandırıcılığı olması gerekmektedir. Kendisini kitlelere sevdirmiş, kabul ettirmiş veya kitle ile arasında duygusal bir bağ kurmuş olan siyasi liderlerin söylemleri toplumda hızlı bir şekilde yayılarak kabul edilir. Siyasi liderin söylemleri kitle içerisindeki bireyler tarafından algılandığında hemen kabul görüyor ve bu söylem birey için bir referans olarak kabul ediliyorsa, o siyasi liderin inandırıcılığı bireyler üzerinde pekişmiş demektir.

Siyasi liderin kitle içerisindeki bireylerin yanında sivil toplum kuruluşları, meslek grupları ve yardım kuruluşlarıyla ilişkisi de politik iletişimde önemlidir. Bir siyasi lider önemli bir karar aldığı anda veya destek görmesi gereken bir zamanda bir sivil toplum kuruluşundan destek bulması, o sivil toplum kuruluşu takipçilerini yönlendirebilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının siyasi lidere geleneksel veya sosyal medya üzerinden destek vermesi toplumsal ve sosyal destek açısından siyasi liderin popülaritesini arttıracaktır. Bu artışın toplumsal hareketlenmede, belirgin bir güce işaret etmesi ise kaçınılmaz olarak görülebilir zira hareket için temel gereklilik olan insan nosyonunu görünür kılmaktadır (Tilly, 1978; 2008).

Siyasi liderin kitleler üzerindeki algısı ve imajı da politik iletişim açısından önem arz etmektedir. Halk liderin kendilerini temsil ettiğini, kaygılarını, umutlarını ve hedeflerini anladığı liderleri desteklemek ister. Siyasi liderinde kitlelere bu duyguları olanlarla paylaştığını gösterdiği imajla ortaya koyması gerekmektedir. Siyasi liderin söylem ve duruşu sonucunda kitle içerisindeki bireyler üzerinde çeşitli sıfatları oluşabilmektedir. Örneğin bireyler siyasi lidere *Uzun Adam*, *Reis* gibi çeşitli sıfatlar addedebilir. “Bütün Devlet Başkanları, halkın bu tavrını kişilikleriyle ya da güçlü ve mücadeleci söylem biçimleriyle kendilerine bağlamak isterler. Bu söylem biçimleri kısa vadede işe yarar görünmektedir, çünkü halklar, kendisini anlayan ve yaşam zorluklarını dile getirebilen mücadeleci bir lidere oy vermeyi tercih etmektedir. Bu nedenle konuşma tarzı, şekli, hitabet gücü, halkı coşturma etkisi gibi sözel etkinlikler, liderliği belirlemede önemli bir etmen olarak görünmekte, kişi bu alanda ne kadar etkin bir rol oynarsa, lider olma olasılığı o kadar artmaktadır. Günümüzde seçmenler seçim bildirgelerine değil, liderin imajına yani algılanan ve alımlanan kimliğine oy vermektedirler. Bu noktada imaj, önemli bir kavram olarak ön plana çıkmakta, iletişim araçları ve parti liderleri arasındaki etkileşimi arttırmaktadır” (Sağlamtimur, 22.09.2017).

Politik iletişimde bir diğer önemli bileşen ise kitleler tarafından siyasi liderlere atfedilen çeşitli hikâyeleştirme ve efsanelerden oluşan mitleştirme olgusudur. Özellikle uzun dönemler bir ülkede devlet başkanlığı veya hükümet başkanlığı yapan siyasi liderlerin, önemli olaylarla ilgili durumları kitleler tarafından abartılarak çeşitli hikâyeleştirmelere yol açabilir. Bu durum özellikle kitleler üzerinde sevgisi, itibarı ve popülaritesi olan siyasi liderler için yapılmaktadır. Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ve Kıbrıs Barış Harekati sonrasında dönemin olaylarla ilgili efsane ve hikâyeleştirmelerle siyasi liderler mitleştirmeler yapılmıştır. Bülent Ecevit’in *Karaoğlan*, Süleyman Demirel’in *Baba*, Recep Tayyip Erdoğan’ın *Reis*, *Uzun Adam* gibi anımları ve mizaçlarına ya da görsel özelliklerine yapılan doğrudan güzellmeler, mitleştirme adına önemli bir örnek niteliği teşkil etmektedir. Özellikle Türkiye gibi lider imajının büyük önem taşıdığı ülkelerde bu tür bir anlatım biçiminin belirgin bir biçimde anlamı güçlendirdiğini söylemek mümkündür.

Yukarıda saymış olduğumuz kriterler bağlamında bir lider olarak Recep Tayyip Erdoğan’ın kişisel özellik ve nitelikleri çerçevesinde 15 Temmuz gecesi yaşanan uzlaşım noktaları incelenmeye çalışılacaktır.

5. ARAŞTIRMA

15 Temmuz Darbe Girişiminde toplumsal hareketlenmenin özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın toplumu alanlara çağırması akabinde gerçekleştiği düşünüldüğünde, önemli bir katalizör etki olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bir siyasi aktörün çağrısının karşılık bulması demokratik düzenin gücü, seçilmiş iktidarın meşruiyeti ve liderin karizması ile doğrudan ilişkilidir. Araştırmamız bu doğrultuda darbe girişiminin en yoğun yaşandığı 15-17 Temmuz tarihleri zamansalında, kullanıcılar tarafından Twitter'da #Erdoğan Hastag'i ile paylaşılan ve içerisinde liderlik söylemlerinin olduğu iletiler ele alınmıştır. Aynı bir analiz etme alanı olduğundan fotoğraflı ve videolu paylaşımlar değerlendirilmeye alınmamıştır. Bir bildiri makalesi olmasından dolayı araştırma kısmı dar tutularak 53 tweet kapsam içerisine alınmıştır. Ele alınan bu tweetler İnanırcılık, Erişim Gücü, Figür, Mitleştirme ve Sosyal Toplumsal Destek olarak 5 ana kategoride içerik çözümlemesi ile niteliksel olarak analiz edilmiştir. Bu 5 kategori, kendi içerisinde alt kategorilere ayrılmıştır. Tweetler kategorize edilirken kullanıcıların paylaştığı tweetler eğer birden çok kategori içerisine giriyor ise ilgili kategoriler içerisinde ayrı ayrı olarak değerlendirmeye alınmıştır.

5.1. İnanırcılık

İnanırcılık kategorisi kapsamında kullanıcılar tarafından paylaşılan tweetler Erdoğan'ın liderliği ile ilgili 4 alt kategori kapsamında değerlendirilmiştir. Tweetler Yalan Söylemez, Söylediklerinin Arkasındadır, Sözüyle Harekete Geçiren ve Diğer olarak alt kategorilerde analiz edilmiştir. Yapılan analiz çerçevesinde bir lider olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın inanırcı niteliklerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 1: İnanırcılık Kategorisi İçerisindeki, Alt Kategorilerde Belirlenen Tweetlerin Adet ve Yüzdelik Oranları

	Yalan Söylemez	Söylediklerinin Arkasındadır	Sözüyle Harekete Geçiren	Diğer
İnanırcılık	*****	***	*****	****
	**		*****	

Sonuç	7/%21	3/%9	20/%59	4/%12
Toplam Sonuç: 34 Adet Tweet				

Çalışma kapsamında ele adığımız tweetlerde örneklerin Erdoğan'ı biat ettikleri bir lider çerçevesinde nitelenmektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında Erdoğan'ın *Sözüyle Harekete Geçiren* niteliği kapsamında öne çıktığı görülmektedir. 15 Temmuz Darbe Girişimi sırasında Erdoğan'ın kitleleri sokaklara davet etmesinin bir göstergesi paylaşılan tweetlere de yansımıştır. Yani kitleler Erdoğan'ın çağrısına karşılık vermiş ve bu karşılığı da sosyal medya üzerinden paylaştıkları tweetlerle göstermiştir. Devamında ise Yalan Söylemez, Söylediklerinin Arkasındadır ve Diğer alt kategorileri gelmektedir.

5.2. Erişim Gücü

15 Temmuz Darbe Girişimi sürecinde birçok kurum ve kuruluş tarafından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ve görevi başındaki hükümeti destekler niyette açıklamalar yapmışlardır. Bu açıklamaların birçoğu sosyal medyada da paylaşılmıştır. Erdoğan'ın çağrısına olumlu karşılık veren birçok kuruluş paylaşımlarında #Erdogan etiketini kullanmamış ve Erdoğan'a desteğini paylaşımları içerisinde vermişlerdir. Araştırmamızın kapsamı #Erdogan etiketi olduğundan dolayı, kurum ve kuruluşların paylaştığı birçok tweeti kapsam dışarısında tutulmuştur.

Tablo 2: Erişim Gücü Kategorisi İçerisindeki, Alt Kategorilerde Belirlenen Tweetlerin Adet ve Yüzdeler Oranları

Erişim Gücü	Retweet	Medya Kuruluşları	Beğeni	Etiketlemek	Video/ Görsel	Diğer
		**				
Sonuç	0/%0	2/%100	0/%0	0/%0	0/%0	0/%0
Toplam Sonuç: 2 Adet Tweet						

Birçok kurum kendi üye ve destekçilerini Erdoğan'ın çağrısı ile sokağa ve meydanlara davet eden paylaşımlarda bulunmuştur. Bunlar arasında medya kuruluşları, çeşitli meslek kuruluşları, sendikalar vb. kurumlarda mevcuttur. 15-17 Temmuz 2017 tarihleri arasında Erdoğan'ın liderlik niteliği hakkında iki tweet paylaşımında bulunan bir Rus Haber Ajansı olan Sputnik'in Türkiye Servisi'dir. Belirtilen nedenlerden dolayı diğer alt kategorilerde herhangi bir tweet bulunmamıştır.

5.3. Sosyal Toplumsal Destek

Sosyal Toplumsal Destek kategorisi kapsamında kullanıcılar tarafından paylaşılan tweetler Erdoğan'ın çağrısına karşılık olarak onun liderlik niteliğini öne çıkararak kitleleri harekete geçirmeye çalışan paylaşımlardır. Araştırmamızda Sosyal Toplumsal Destek kategorisi içerisinde Yardım Kuruluşları, Dernek ve Vakıflar ve Diğer olmak üzere 3 alt kategori belirlenmiştir. Bu kuruluşlar Erdoğan'ın çağrısına karşılık vermişler ve kendi kitlelerindeki insanları bu çağrıya karşılık vermesi için paylaşımlarda bulunmuşlardır. Bu kuruluşlar 15-17 Temmuz 2016 tarihleri arasında paylaştıkları tweetlerde, #Erdogan etiketini tercih etmemişlerdir. Araştırmamızın kapsamı #Erdogan etiketi olduğundan dolayı paylaşılan birçok tweeti kapsam dışında tutulmuştur.

5.4. Figür

Figür kategorisi kapsamında kullanıcılar tarafından paylaşılan tweetler Erdoğan'ın liderliği ile ilgili ona yakıştırılan sıfatlardır. Bu kategori içerisinde kullanıcıların tweetleri 5 alt kategoride sınıflandırılmıştır. Figür kategorisi altında Paşa, Başkomutan, Lider, Seçilmiş Cumhurbaşkanı ve Diğer olarak analiz edilmiştir.

Tablo 3: Figür Kategorisi İçerisindeki, Alt Kategorilerde Belirlenen Tweetlerin Adet ve Yüzdeler Oranları

	Paşa	Başkomutan	Lider	Seçilmiş Cumhurbaşkanı	Diğer
Figür	**	*****	****	****	
		**			
Sonuç	2/%12	7/%41	4/%24	4/%24	0/%0
Toplam Sonuç: 17 Adet Tweet					

Figür kategorisi kapsamında kullanıcıların paylaştığı tweetler değerlendirildiğinde, ilk olarak Erdoğan'ın Başkomutanlık niteliğinin kullanıcılar tarafından vurgulandığı görülmektedir. 15 Temmuz darbe girişiminin emir komut zinciri içerisinde olmaması ve bunun sonucunda kullanıcılar Erdoğan Başkomutanlığını vurgulamaktadır. Erdoğan sonuç olarak seçilmiş bir liderdir. Başkomutan nite-

liğinin devamında Lider ve Seçilmiş Cumhurbaşkanı nitelikleri öne çıkmaktadır. Kullanıcılar darbe girişimine tepki gösterip, askeri bir dikta ile yönetimin ele geçiremeyeceğini belirtmektedir. Bunun tepkisi neticesinde kullanıcılar, Erdoğan'a Başkomutan sonrasında Lider ve Seçilmiş Cumhurbaşkanı olarak nitelemiştir. Erdoğan'ın liderliği kullanıcılar tarafından yoğun bir şekilde pekiştirilerek belirtilmiştir.

5.5. Mitleştirme

Mitleştirme kategorisi içerisinde kullanıcılar paylaştıkları tweetlerle Erdoğan'ın liderliğini olağanüstü özelliklerle ifade etmektedir. Bu kapsamda Reis, Uzun Adam, Usta, Milli İradenin Temsili/Milli Şuur, Demokrasi Timsali ve Diğer olmak üzere 6 alt kategori de paylaşılan tweetler değerlendirilmiştir.

Tablo 4: Mitleştirme Kategorisi İçerisindeki, Alt Kategorilerde Belirlenen Tweetlerin Adet ve Yüzdeleri Oranları

Mitleştirme	Reis	Uzun Adam	Usta	Milli İradenin Temsili/Milli Şuur	Demokrasi Timsali	Diğer
	*****	*****	***	**	*	****

Sonuç	10/%40	5/%20	3/%12	2/%8	1/%4	4/%16
Toplam Sonuç: 25 Adet Tweet						

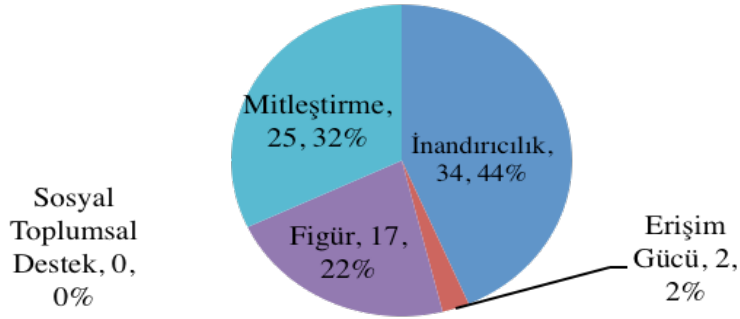

Paylaşılan tweetlerde kullanıcılar Erdoğan bir önder olarak öne çıkarmışlardır. Özellikle Erdoğan'ın olaylara karşı duruşu ve liderlik vasfını Reis kelimesi nitelemesi ile öne çıkarılmıştır. Kullanıcılar Reis nitelemesinden sonra Erdoğan'ın fiziksel özelliğine atıfta bulunarak Uzun Adam kelimesini kullanmışlar ve Erdoğan'ın imajına vurgu yapmışlardır. Kullanıcılar Erdoğan'ın tecrübesine binaen Usta, seçilmiş bir lider olarak Milli İradenin Temsili ve Demokrasi Timsali niteliklere vurgu yapmışlardır. Diğer kategori içerisinde ise Erdoğan için çeşitli diğer özellikler ifade edilmiştir.

5.6. Araştırma Sonucu

Araştırmamız kapsamında değerlendirilen 5 kategori arasında kullanıcılar paylaşımlarda ilk olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderlik profili açısından %34 ile İnanırcılık niteliğini vurgulamışlardır. Bu kategori kapsamında kullanıcılar Erdoğan'a inandıkları, söylemlerine güvendiklerini ve sonucunda harekete geçtiklerini belirtmektedir. Böylelikle araştırma kapsamı içerisindeki paylaşılan tweetlerde Erdoğan İnanırcı niteliğinin kullanıcılar arasında pekiştiği gerçekleşen analiz sonucunda ortaya çıkmıştır. Erdoğan'ın liderlik niteliğine yönelik öne çıkan ikinci bir özellik ise %25 oranıyla mitleştirmedi. Kullanıcılar Erdoğan'a darbe girişiminin sıcak saatlerinde Reis, Uzun Adam, Usta gibi çeşitli nitelermelerde bulunmuşlardır. Bu nitelermelere bakıldığında darbenin ilk saatlerinin etkisiyle kullanıcılar ülkenin kahramanı, lideri ve milli iradenin temsilcisi olarak Erdoğan'ı göreyerek belirtilen sıfatları kullanmışlardır.

Grafik 3: Kullanıcı Tweetlerinin Ana Kategorilere Göre Adet ve Yüzdeler Oranları

Kullanıcılar tarafından Erdoğan'ın liderlik profilini belirten üçüncü kategori yüzde 22 ile Figür niteliği gelmektedir. Paylaşılan tweetlerde kullanıcılar Erdoğan'ı darbenin askeri yönüne vurgu yaparak, askeri bir terim olan paşa ve başkomutan figürünü yakıştırmışlardır. Böylelikle seçilmiş bir cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ülkenin lideri konumu pekiştirilmiştir. Araştırma kapsamında diğer kategoriler olan Erişim Gücü yüzde 2 ve Sosyal Toplumsal Destek ise herhangi bir veri elde edilemediğinde yüzde 0'dır. Erişim Gücü ve Sosyal Toplumsal destek kategorilerinde Twitter içerisinde birçok kullanıcı tweet atmıştır. Nitekim araştırmamızın #Erdogan etiketiyle sınırlandırılması ve bu kurumların paylaşım yaparken #Erdogan etiketi kullanmaması nedeniyle bu tweetler değerlendirilmeye alınmamışlardır.

Araştırma çerçevesinde değerlendirilen tüm tweetlerde Erdoğan'ın liderlik nitelikleri olumlu olarak belirtilmiştir. Sürecin idaresi, idare edilmesi ve Erdoğan açıklamaları sonucunda Erdoğan'ın liderlik profili ile ilgili herhangi bir olumsuz paylaşımına rastlanamamıştır.

SONUÇ

15 Temmuz Darbe Girişimi dış destekli ve sosyal medya unsurlarından dolayı, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin diğer darbelerinden farklılık arz etmektedir. FETÖ lideri Fetullah Gülen'in yurtdışında gizemli bir şekilde bulunması ve ortaya çıkan diğer araştırmalarda örgüt mensuplarının yurt dışı bağlantıları bunun kanıtıdır. Sosyal medya açısından bakıldığında darbe karşısında kitlelerin ilk defa, 15 Temmuz Darbe Girişimine kadar herhangi bir direniş olmamıştır. Bireyler Erdoğan televizyon yayınlarıyla yaptığı açıklamalar sonrasında hem sokaklarda hem de sosyal medyada darbe karşı duruş sergilemiştir. Özellikle darbe girişiminin ilk gecesini 15 Temmuz'u 16 Temmuz'a bağlayan gece 34 milyon Türkçe Tweet paylaşımı yapılmıştır. Türkiye'de normal günlük ortalama 5 milyon civarı olan tweet sayısının bu denli artması, bireylerin darbeye karşı refleksini göstermektedir. Darbeye karşı duruşun simgesi olan Erdoğan'ın liderliği bireylerin söylemlerinde ortaya çıkmış ve sosyal medyadaki paylaşımlara da yansımıştır.

Araştırmamız kapsamında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın liderlik profiliyle ilgili değerlendirmeye alınan paylaşımlarda İnanırcılık, Mitleştirme ve Figür kategorileri öne çıkmaktadır. Kullanıcılar Erdoğan'ın liderlik bileşenleri içerisinde, inanırcı özellikleri üzerine birçok paylaşımda bulunmuşlardır. İnanırcılık kategorisinin, alt kategorilerine bakıldığında Sözüyle Harekete Geçiren özelliği öne çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kullanıcılar Erdoğan'ın sözleriyle kendisini ve diğer insanları, darbeye karşı durmada tetikleyici bir unsur olduğunu öne çıkarmaktadır. Erdoğan'ın kullanıcılar için yeterli bir referans ve güç kaynağı olarak liderlik yapmaktadır. Kullanıcıların öne çıkardığı özelliklerden mitleştirme, Erdoğan liderlik özelliklerinden bir yönünün halk nezdinde Reis, Uzun Adam, Usta, Milli İrade gibi kelimelerle açığa çıkmasıdır. Kullanıcıların halk dilinde söyledikleri bu yakıştırmalar, Erdoğan'ın halkın lideri olduğunu ve halk liderliği bireyler için pekiştirdiğini ifade etmektedir. İnanırcılık özelliğinin ardından mitleştirme özelliğinin ikinci olarak gelmesi sosyolojik olarak da sağlıklıdır. Bireyler ilk olarak Erdoğan'ın söylemlerine güvenmiştir. Erdoğan liderliğinin itici etkisiyle sokaklara çıkmışlardır. Tüm bunlarla birlikte bireyler Erdoğan için Reis, Uzun Adam, Usta, Milli İradenin Temsili gibi kahramanlaştırma ve bunun gibi birçok gayri resmi unvanları, ona yakıştırmışlardır. Birçok kullanıcı mitleştirmenin yanında Erdoğan söylemleri ve liderliğini çeşitli unvanlarla figürleştirmiştir. Bu figürler arasın-

da Başkomutan, Lider, Seçilmiş Cumhurbaşkanı, Paşa gibi alt kategoriler öne çıkmaktadır. Kullanıcılar darbe girişimini her ne kadar sivil şahıslar tarafından planlandığının farkında olsalar da asker bir girişim olan darbenin yine askerler tarafından uygulandığını bilmektedirler. Bu nedenle bu darbe girişiminin Başkomutan olan Cumhurbaşkanı'nın komutasında olmadığını, bu nedenle söz sahibinin millet adına Başkomutan Erdoğan'a ait olduğunu paylaşımlarında ifade edilmektedir. Başkomutan kelimesi kullanıcılar tarafından yoğun olarak kullanmasının bir başka gerekçesi olarak da gerçekleşen olayın bir askeri darbe girişiminden kaynaklandığıdır. Sonuç olarak darbe girişimi atmosferinde bireylerin bilinçaltında kahramanlaşan bir insanın Cumhurbaşkanı olması ve aynı zamanda bir Başkomutanlık unvanının da bulunması, önemli bir figür oluşturacak kaynaktır. Erdoğan ile ilgili diğer öne çıkan figürler ise Seçilmiş Cumhurbaşkanı, Lider ve Paşa kelimeleridir. Erişim kategorisine bakıldığında araştırma kriterleri kapsamında sadece iki adet paylaşım değerlendirilmiştir. Sosyal Toplumsal Destek kategorisinde ise hiçbir veri elde edilememiştir. Bu iki kategoriyi ilgilendiren hesapların birçoğu incelendiğinde kullanıcılar darbe karşıtı ve Erdoğan'ı destekleyici paylaşımlar yaptıkları görülmüştür. Araştırma kapsamımız #Erdogan etiketiyle sınırlı olduğundan bu paylaşımlar kapsam dışı bırakılmışlardır.

Geçmiş dönemlerden itibaren anti demokratik olarak dünyada ve Türkiye'de birçok kez gerçekleşmiş olan darbeler milli bir iradeyi yok saymaktadır. Arap Baharı vb. halk hareketlerinde de olduğu gibi sosyal medya 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde de bireyler ve kitleler için bir toplumsallaşma, birliktelik ve bir karşı duruş merkezi haline gelmiştir. Sadece Twitter değil, Facebook gibi bir çok sosyal medya platformunda darbe ile ilgili paylaşımlar ve hatta, meydanlardan, sokaklardan veya havalimanlarından canlı yayınlar yapılmıştır. Bu canlı yayınlarda olayların yaşandığı yerlere insanlar sosyal medya aracılığıyla davet edilmiştir. Böylelikle sosyal bir direniş sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrısından sonra bu sosyal direniş bir katalizör etkiyle çoğalmış ve sonuç vererek 15 Temmuz Darbe Girişimi halk tarafından engellenmiştir.

KAYNAKÇA

- Al Jazeera Türk (2016). "Sosyal medya nasıl darbeye direnişin aracı oldu?" <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/sosyal-medya-nasil-darbeye-direnisin-araci-oldu>, (19.07.2016).
- Anadolu Ajansı - AA (2016). Dakika Dakika Fetö'nün Darbe Girişimi (2016), Anadolu Ajansı Yayınları – 27, Ankara.
- Aziz, A. (2015). Siyasal İletişim, Nobel, Ankara.
- Bağcı, İ. (2013). "Darbelerin Tarihi ve Değişimi", <http://www.milatgazetesi.com/darbelerin-tarihi-ve-degisimi-makale,45052.html>, (05.09.2017).
- BBC Türkçe (2014). "10 Soruda: 17-25 Aralık operasyonları", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soruda, (16.12.2014).
- Çavdar, T. (2013). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çavdar, T. (2004). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839 – 1950, İmge Kitabevi, Ankara.
- Devran, Y. ve Özcan, F. (2016). "1960'tan 2016'ya Askeri Darbe ve Muhtıra Metinleri Anlamlar, Amaçlar, Niyetler ve İdeolojiler", İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1(2): 7 – 20.
- Haber7.com (2010). "Kenan Evren: Bir Sağdan Bir Soldan Astık", <http://www.haber7.com/siyaset/haber/572061-kenan-evren-bir-sagdan-bir-soldan-astik>, (21.07.2010).
- Hürriyet (2016a). "Dakika dakika darbe girişimi - 15-16 Temmuz 2016", <http://www.hurriyet.com.tr/dakika-dakika-darbe-girisimi-15-16-temmuz-2016-40149409>, (16.07.2016).
- Hürriyet (2016b). "Dakika dakika darbe girişimi - 15-16 Temmuz 2016", <http://www.hurriyet.com.tr/dakika-dakika-darbe-girisimi-15-16-temmuz-2016-40149409>, (16.07.2016).
- Özgül, B. (2017). "Medyanın Siyasi Liderlik Beklentilerine Etkisi" Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 5(1): 202 – 229.
- Sabah (2017). "15 Temmuz darbe girişiminin acı bilançosu! Kaç kişi şehit oldu?", <http://www.sabah.com.tr/gundem/2017/07/10/15-temmuz-darbe-girisiminin-aci-bilancosu-kac-kisi-sehit-oldu>, (10.07.2017).
- Sağlamtimur, Z. Ö. (2017). "Siyasi Lider İmajları: Gerçekliğin Yeniden Üretilmesi", <http://www.siyasaliletisim.org/index.php/ariv/makale/747-siyasi-lider-majlar-gerceklin-yeniden-ueretilmesi.html>, (22.09.2017).
- Tek, H. (2003). Darbeler ve Türk Basını, Atılım Yayınları, Ankara.
- Tilly, C. (2008). Toplumsal Hareketler 1768-2004 (Çev. O. Düz), Babil Yayınları, İstanbul.
- Tilly, C. (1978). From Mobilisation to Revolution, Random House, New York.
- Türk Dil Kurumu (2011). Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Toker, H. ve Melek G. (2017). "Şiddet, Demokrasi ve Terör Bağlamında Ana Akım Medyanın Analizi: 15 Temmuz Darbe Girişimi", Erciyes İletişim Dergisi, 5(1): 222-234.
- Yüksek Seçim Kurulu (2002). "Türkiye Geneli Partilerin Kazandıkları Milletvekili Sayıları", <http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2002MilletvekiliSecimi/turkiye/milletvekilisayisi.pdf>, (03.11.2002).

TÜRK KAMU DİPLOMASİSİ TÜRKİYE’NİN GÖRÜŞLERİNİN YABANCILARA BENİMSETİLMESİNDE NE KADAR ETKİN?: TÜRKİYE’DEKİ YABANCI ÖĞRENCİLER GÖZÜNDEN 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

Prof. Dr. Hamza ATEŞ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ates.hamza@gmail.com

Doktora Öğrencisi Yunus ÇOLAK

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü
yunuscolak92@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, yabancı öğrencilerin 15 Temmuz darbe girimini nasıl algıladıklarını tespit ederek, Türkiye’nin kamu diplomasisinin bu çok önemli ayağındaki yetkinliğini ölçmektir. Bu kapsamda, dünyanın çeşitli bölgelerinden gelerek Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin 15 Temmuz darbe girişimini nasıl algıladıklarını anlamak amacıyla gerçekleştirilen bir anket çalışmasının sonuçları paylaşılarak, Türk kamu diplomasisi mekanizmasının bu öğrencilerin 15 Temmuz darbe girimine ilişkin algı ve düşüncelerinin şekillenmesindeki etkisini ölçülmektedir.

Çalışmada elde edilen temel bulgu, Türkiye’deki birçok yabancı öğrencinin, başta 15 Temmuz olmak üzere Türkiye’nin kamu diplomasisi açısından önemli birçok mesele hakkında eksik ya da yanlış bilgiye sahip olduklarıdır. Türk kamu diplomasi açısından böylesine bir sorunun varlığına işaret eden bu çalışma, sorunun çözümüne ilişkin ilk adım olarak, uluslararası öğrenciler üzerinde çok daha ayrıntılı akademik çalışmaların yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Yumuşak Güç, Kamu Diplomasisi, Türkiye’deki Yabancı Öğrenciler, Türkiye Bursları.

TO WHAT EXTENT TURKISH PUBLIC DIPLOMACY IS EFFECTIVE IN ADOPTING TURKIC VIEWS INTO FOREIGNERS: JULY 15 COUP ATTEMPT FROM THE PERSPECTIVE OF FOREIGN STUDENTS IN TURKEY

ABSTRACT

The main aim of this paper is to measure effectiveness of Turkey's public diplomacy by identifying how foreign students perceive the July 15 coup attempt. Within this framework, results of a survey which was conducted on foreign students studying in Turkey and was aimed to find out how foreign students perceive the July 15 coup attempt and to what extent Turkish public diplomacy affects perceptions of these students on democratic development of Turkey as well as military coups, in particular the 15th of July coup attempt.

The main finding in this study is that many foreign students in Turkey have incomplete or inaccurate information about many important issues, mainly 15 July, of Turkish public diplomacy. This study points out to the existence of such a problem of Turkish public diplomacy and it is also draws attention to the necessity of detailed academic studies on the international students as the first step to solve this problem.

Key Words: Turkish Foreign Policy, Soft Power, Public Diplomacy, Foreign Students in Turkey, Türkiye Scholarship.

GİRİŞ

Son yıllarda gelişen teknoloji, kolaylaşan ulaşım ile birlikte kişilerin bilgiye ulaşımı çok daha kolaylaşmış ve gerek devletler gerekse de toplumlararası ilişkiler had safhaya çıkmıştır. İşte bu durum, yalnızca geleneksel diplomasi kurallarıyla yönetilebilen bir durum olmaktan yavaş yavaş çıkmış ve artık devletlerarası ilişkiler ile birlikte toplumlararası ilişkilere de ciddi önem verilmesinin önünü açmıştır. Bu çerçevede Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte çok önemli bir hâl alan kamu diplomasisi kavramı da artık gerek devletlerin iç politikaları gerekse de dış politikaları bakımından önem arz eden bir konu haline gelmiştir. Böylece, gelişmiş ve gelişmekte olan devlet, bir taraftan hükümetler arası ilişkileri sürdürürken, öte yandan, kendi dış politika amaçlarına uygun bir biçimde, toplumlararası uzun süreli barışın sağlanabilmesi için kamu diplomasisi çerçevesinde çeşitli kültür, sanat ya da eğitim faaliyetlerine hız vermişlerdir. Bu bakımdan, aşağıda ayrıntıları ile verileceği şekilde, yeni gelişen bu anlayışın temel mantığında devletlerarası ilişkilerde sert güç (hard power) hala çok önemli bir yere sahipken, yumuşak güç (soft power) ile desteklenmeyen sert gücün istenilen her amaca ulaşamayacağı

ğrı vurgulanmaktadır. Ak Parti hükümeti ile birlikte Türkiye de işte bu değişime uyum sağlamak amacıyla, ülke bürokrasisini kamu diplomasisine daha uygun hale getirerek, potansiyel yumuşak gücünü dış politikasının önceliklerine uygun bir biçimde kullanmak istemiştir. Bu doğrultuda, 2010 yılında kültür, sanat ya da eğitim faaliyetleri yürütmek kurumlarını yenilemiş ve sert gücünü, yumuşak güç unsurlarıyla desteklemek istemiştir.

Eğitim faaliyetleri ya da uluslararası öğrenciler, Türkiye'nin kamu diplomasisi çerçevesinde en önemli faaliyetlerinden bir tanesidir. Nitekim aşağıda da ayrıntıları verileceği üzere 2016 yılı rakamlarına göre Türkiye'de eğitim gören toplamda 103.727 uluslararası öğrenci bulunmaktadır (2016 Türkiye Göç Raporu, 2017: 44). Çalışmada yabancı öğrenciler ve uluslararası öğrenciler aynı anlamda kullanılarak, Türkiye'de lisans ve lisansüstü eğitim gören yabancı uyruklu öğrenciler kastedilmektedir. Bu noktada, Erasmus gibi değişim programlarıyla gelen öğrenciler söz konusu bu tanım içerisinde değerlendirilmemektedir. Peki, bu öğrencilerin Türkiye'ye bakışları nasıldır? Türk kamu diplomasisi, bu öğrenciler üzerinde ne kadar etkili sayılabilir? İşte bu noktada çalışmanın amacı, çalışma kapsamında ulaşılabilen ve Türkiye'de eğitim görmekte olan burslu ya da bursuz lisans ve lisansüstü uluslararası öğrencilerin, Türk kamu diplomasisinin son yıllardaki en önemli meselelerinden bir tanesi olan 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin nasıl bir algı ve değerlendirmeye sahip olduklarını ölçmektir. Bu çerçevede, söz konusu bu öğrencilere yönelik olarak bir anket hazırlanmış ve bölge, yaş, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın rastgele örnekleme yöntemi ile uluslararası öğrencilerin online olarak bu anketi doldurmaları sağlanmıştır.

Bu noktada çalışmanın temel kısıtlılığı, araştırma evreninin çalışmanın yürütüldüğü zaman ve insan gücü göz önüne alındığında çok geniş olmasıdır. Ayrıca, çalışmanın yapıldığı dönemin yaz dönemi olması, uluslararası öğrencilere ulaşabilmeyi zorlaştıran bir etmen olmuştur. Ancak bu çalışma, Türkiye'deki tüm uluslararası öğrencilerin düşüncelerini birebir yansıtmada iddiasında olmaktan ziyade, uluslararası öğrencilerin Türkiye'deki meselelere ilişkin algı ve değerlendirmelerinde Türkiye'nin kamu diplomasi faaliyetleri açısından bir sorun olup olmadığının tespiti amacını taşımaktadır. Bir başka ifadeyle bu çalışma, Türkiye'nin başta 15 Temmuz darbe girişimi olmak üzere, kamu diplomasisi önceliklerine ilişkin uluslararası öğrenciler özelinde bir sorunsalın varlığını ortaya koyup, bundan sonra daha kapsamlı çalışmaların yapılmasına öncülük etme amacındadır. Son olarak bir başka önemli kısıtlılık ise, katılımcıların burs, eğitimin devam ediyor olması gibi çok çeşitli kaygılarla konuya ilişkin gerçek düşüncelerini ankete yansıtmamış olma ihtimalleridir. Bu durumun aşılabilmesi için öncelikle öğrencilerin çeşitli sivil toplum kuruluşları veya sosyal medya grupları üzerinden rastgele se-

çilmiş ve uluslararası öğrenciler tarafından gönüllülük esasına dayalı ve herhangi bir kimlik bilgisi belirtilmeden doldurulması sağlanmıştır.

Yukarıda verilen amaç, yöntem ve kısıtlılıklar doğrultusunda çalışmanın giriş bölümünü takiben ilk bölüm içerisinde kamu diplomasisi ve yumuşak güç kavramları üzerinde durulacaktır. Ayrıca yine bu bölüm içerisinde Türkiye’de kamu diplomasisinin Ak Parti dönemi ile birlikte geçirdiği dönüşüm irdelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise 15 Temmuz darbe girişiminin uluslararası yansımalarına ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bölüm içerisinde batılı ülkelerin, Rusya’nın ve Ortadoğu ülkelerinin resmi görüş ve açıklamaları çerçevesinde bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bölümü takip eden üçüncü bölüm içerisinde ise uluslararası öğrenciler üzerinde yapılan anket çalışmasını sonuçları paylaşılacaktır. Son olarak ise çalışmanın sonuç bölümünde çalışma kapsamında elde edilen veriler genel bir değerlendirmeye tabi tutularak, bundan sonra yapılması gereken çalışmalara ilişkin öneriler sıralanacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde, kavramsal çerçeve üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda, özellikle kamu diplomasisi kavramına ilişkin yapılacak tartışmanın yanında, kamu diplomasisi ile yakından ilişkili yumuşak güç, halkla ilişkiler ve propaganda gibi kavramlar üzerinde de durulacaktır. Ayrıca, kamu diplomasisinin Türkiye’deki gelişim sürecinin yanında, Türkiye’nin kamu diplomasisi kurumları ve bu kurumların faaliyetleri de yine bu bölüm içerisinde incelenecektir.

1.1. Kamu Diplomasisi Kavramı ve Gelişimi

Kamu diplomasisi kavramı esasen çok yeni bir kavram olmamakla birlikte, gelişen iletişim araçları ve küreselleşmenin de etkisiyle, 2000’li yılların başından itibaren gerek akademik gerekse de karar alıcı nezdinde artan düzeyde bir ilginin odağı olmuştur. Türk dil kurumu (TDK)’nin yaptığı tanımlamaya göre kamu diplomasisi: “*bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2017). Her ne kadar, kamu diplomasisi kavramının ilk defa 1856 yılında İngiliz Times gazetesi (Cull, 2009:19) tarafından kullanılmışsa da modern anlamında ilk kullanımı, eski bir diplomat olan Edmund A. Gullion tarafından yapılmıştır. Gullion, kamu diplomasisinin geleneksel diplomasinin etki edemediği alanlarda ortaya konulan bir çaba olduğunu öne sürmüştür. Ona göre kamu diplomasisinin iletişimden dış politikaya birçok disiplini içerisinde barındıran bir yapısı bulunmaktadır (Ekşi, 2014:81-82). Bununla birlikte kavrama ilişkin yine ilkler arasında yer alabilecek bir başka ta-

nım Hans Tuch tarafından yapılmıştır. Ona göre de kamu diplomasisi, “*kendi ulusunun fikirlerinin ve ideallerinin, kurumlarının ve kültürünün, ulusal hedeflerinin ve mevcut politikalarının anlaşılmasını sağlamak amacıyla, yabancı halklarla iletişim kurması süreci*” şeklinde tanımlayarak, kamu diplomasisinin hükümetten topluma olan boyutunu öne çıkarmıştır (Oktay, 2012:127). Bunun yanı sıra Rhonda Zaharna ise kamu diplomasisinin iletişim boyutuna odaklanmış ve stratejik iletişim ile kamu diplomasisi arasında bir bağ kurmuştur (Bkz; Zaharna, 2010).

Gelişen teknoloji ve küreselleşmenin de etkisiyle kamu diplomasisi, 2000’li yıllardan itibaren farklı bir boyut kazanmıştır. İşte bu noktada kamu diplomasisi, birçok akademisyen tarafından geleneksel kamu diplomasisi ve yeni kamu diplomasisi olarak ikiye ayrılmaktadır. Geleneksel kamu diplomasisi bir hükümet tarafından dış politika amaç ve kapasitesi doğrultusunda karşı ülkenin kamuoyuna yönelik olurken, yeni kamu diplomasisi anlayışı hükümetin dışında sivil toplumun da sürece dahil olduğu bir yapıya işaret eder (Bkz; Snow, 2009: 3-12). Bu çerçevede üniversiteler, düşünce kuruluşları, medya organları gibi toplum üzerinde etki kapasitesi olan hükümet dışı kuruluşlarının kendi muhatapları özelinde diyalog ve iş birliği geliştirmeleri, yeni kamu diplomasinin en temel özelliklerindedir. Nitekim yeni kamu diplomasisinde hükümetin yönlendirici ve belirleyici etkisi, geleneksel kamu diplomasisine nazaran çok daha kısıtlıdır (Melissen, 2005: 3-27). Bununla birlikte, literatürde çok daha yeni bir kamu diplomasisi tanımlaması vardır ki, özellikle artan oranda sosyal medya kullanımı ile şekillenmiştir. Kamu diplomasisi 2.0 olarak adlandırılan kamu diplomasisinin bu yeni yorumunun merkezinde ‘Web 2.0’ teknolojisi ve sosyal medya araçları ile toplumlararası diyalogun çok daha hızlı ve etkili bir biçimde sağlanabileceği düşüncesi yatmaktadır (Glassman, 2008).

Kamu diplomasisinin doğrudan hedef kitle olarak toplumları seçmiş olması ve birçok disiplinden doğrudan faydalanıyor olması, kavramın diğer birçok kavram ile eş tutulmasına sebep olmuştur. Bunlar içerisinde, örneğin, halkla ilişkiler kavramı, diplomasisiyle eş tutulmuş ve birçok yazar kamu kamu diplomasisini “uluslararası halkla ilişkiler” olarak tanımlamıştır (Bkz; Sancar, 2012). Ancak söz konusu bu iki kavramın birbirlerine benzeyen yapılarına karşın, temelde amaçları bakımından bir ayrım söz konusudur. Nitekim kamu diplomasisi kavramı daha çok bir ülkenin dış politikası ekseninde ve ticari olmayan uzun süreli ilişkilerin inşası amacını taşıyan çok boyutlu bir yapıdayken, halkla ilişkilerde, daha çok ticari amaçlı şirketlerin spesifik bir kitle üzerine yoğunlaşması söz konusudur. Kaldı ki kamu diplomasisi yalnızca halkla ilişkiler yöntemlerini değil, diğer iletişim yöntemlerini de yeri geldiğinde kullanmaktadır. Dolayısıyla bu iki kavram arasında ciddi benzerlikler olmasına rağmen, temelde birbirinden farklı bir yapıdadırlar

(Ekşi, 2009:89-91). Bunun yanında, propaganda kavramı da kamu diplomasisi ile sıklıkla karıştırılan bir kavramdır. Halkla ilişkiler kavramı kadar olmasa da propaganda ile kamu diplomasisi arasında da bir benzerlik söz konusudur. Ancak propaganda ile kamu diplomasisi arasındaki en temel fark, kullanılan bilginin doğruluğu ya da güvenilirliği noktasındadır. Nitekim kamu diplomasisinin uzun vadeli amacı yalnızca devletlerarasında güvenlik veya ekonomi alanlarında kalıcı bir iş birliğinin sağlanması değil aynı zamanda kültürel ve sosyal alanlarda da toplumlararası kalıcı bir iş birliğinin sağlanmasıdır. Bu nedenle, propagandanın aksine, kamu diplomasisinde kullanılan her türlü bilgi, güvenilir olmak durumundadır (Akçadağ, 2012: 6).

Tüm bu tanımlamalardan da anlaşılıyor ki, kamu diplomasisine ilişkin üzerinde uzlaşmış net bir tanımla bulunmamaktadır. Fakat, tüm bu tanımlamaların özünde yatan en temel unsur, hangi kurum tarafından hangi araçlarla yapılırsa yapılsın, kamu diplomasisinin temel amacının kamuoyunu etkilemek olduğudur. Bu da esasen kamu diplomasisinin geleneksel diplomasiden en temel farkını yansıtmaktadır. Nitekim, geleneksel diplomaside devletlerarası bir ilişki söz konusu iken, kamu diplomasisinde temel hedef olarak toplum belirlenmiştir. Kaldı ki geleneksel diplomaside doğrudan iki veya daha fazla devlet arasında resmi olarak görevlendirilmiş görevliler tarafından yürütülen bir süreç söz konusu iken, kamu diplomasisinde gerek süreci yönlendiren aktörlerin gerekse de kamu diplomasisi ile hedeflenen kitlenin resmi bir görevi ya da statüsü olmak zorunda değildir (Ekşi, 2014: 87-88).

Son olarak, kamu diplomasisinin araçlarına değinmek gerekir ki kamu diplomasisi araçları seçilirken, yukarıda da belirtildiği üzere halkla ilişkiler, diplomasi, uluslararası ilişkiler, iletişim gibi çok sayıda farklı disiplinden yararlanılmaktadır. Aşağıda değinilecek olan yumuşak güç (soft power) odaklı bu araçlar içerisinde; film gösterileri, spor müsabakaları, sanat faaliyetleri gibi kültür diplomasisi¹ araçları; gazeteci, yazarlar, akademisyen ve öğrenci gibi toplumu etkileme potansiyeline sahip olan kesimlerin çeşitli değişim, burs ya da diyalog programları çerçevesinde karşı ülkedeki muhataplarıyla kısa veya uzun dönemli bir araya getirilmesi en çok tercih edilen araçların başında gelmektedir. Bunun yanı sıra, ulus markalama (nation-branding) ya da algı yönetimi gibi daha çok halkla ilişkiler ile özdeşleşmiş araçlar da kamu diplomasisi çerçevesinde sıklıkla tercih edil-

¹ British Council'in 21. Yüzyılda artan yumuşak güç mücadelesine kültür diplomasisi çerçevesinden baktığı raporunda, dünya genelinde 322 ofisle Çin (Konfüçyüs Enstitüsü), bu meseleye en çok yatırım yapan ülke konumundadır. Çin'i, sırasıyla, 229 ofisle Fransa (Institut Français), 196 ofisle İngiltere (British Council) ve 159 ofisle Almanya (Goethe Enstitüsü) takip etmektedir. Söz konusu rakamlar da esasen gelişmiş ülkelerin kültür diplomasisine ne denli önemsediklerinin bir göstergesidir (British Council, 2013: 25).

mektedir. (Hooghe, 2015: 28-31). Aynı şekilde stratejik iletişim araçları da kamu diplomasinin bir parçası olarak kullanılabilir.² Kamu diplomasinin yumuşak güç ile olan ilişkisine geçmeden önce, bir sonraki başlıkta, kamu diplomasinin en etkin araçlarından bir tanesi olan eğitim faaliyetlerine değinilecektir.

1.1.1. Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Eğitim

Eğitim faaliyetlerinin kamu diplomasisi aracı olarak kullanılması, yeni ortaya çıkmış bir durum olmamakla birlikte, artan ulaşım ve iletişim teknolojisi ile birlikte oldukça yaygınlaşan bir durumdur. Gerek devletler veya çeşitli kuruluşlar tarafından sağlanan burslar, gerekse de kaliteli eğitim, iş ve barınma imkânı gibi avantajlar neticesinde, birçok öğrenci vatandaşı olduğu ülkenin dışında kısa ya da uzun dönemli olarak öğrenim görmektedir. Bu da, söz konusu bu öğrencilerin, eğitim gördükleri ülkenin toplumu ile doğrudan bir etkileşime geçip, o ülke hakkındaki görüşlerini biçimlendirebilmektedir. Kaldı ki bu tür eğitim faaliyetleri, tüm bu imkanları sunan devletlere nitelikli iş gücünü de çekerken, ekonomik olarak da ciddi bir getiri sağlamaktadır ki 2011 yılında ABD, ülkesine gelen uluslararası öğrencilerden yılda yaklaşık 20 milyar dolar gelir elde etmiştir (SETA, 2012: 21). Bu şekilde eğitim odaklı programlar, akademik değişim programları olabilmekle birlikte, gazetecilerin, sanatçıların ya da toplumun herhangi bir kesimini temsil eden bir grubun dahil edildiği bir program da olabilir. Bu programlardaki çift taraflı etkileşim sayesinde, kamu diplomasinin genel amacına da uygun olarak toplumlararası doğrudan bir iletişim kanalı açılarak, uzun vadede daha sağlam temelli bir ilişki geliştirmek mümkündür (Scott-Smith: 2009: 51-52)

ABD, toplamda bir milyonu aşkın uluslararası öğrenci sayısı ile yükseköğretim seviyesinde dünyanın en çok tercih edilen ülkesi konumundadır (Institute of International Education, 2016). Bunun en önemli sebebi, hiç kuşkusuz ABD'nin yukarıda verilen ekonomik gelirin yanı sıra uluslararası öğrencileri en önemli kamu diplomasisi aracı olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Hatta söz konusu bu öğrenciler özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarını ardından yaşanan gelişmeler sonucunda bozulan ABD imajının yeniden düzeltilmesi noktasında bir ulusal güvenlik meselesi olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede, 1946'dan bu yana verilen ve 150'nin üzerinde ülkenin katılım sağladığı Fulbright programı ile ABD'de öğrenim görmek isteyen öğrencilere okul ve yaşam masraflarını karşılayacak bir burs imkânı sunulmaktadır. Bunun yanında, "*Kennedy-Lugar Youth*

² Literatürde stratejik iletişimin kamu diplomasinin bir aracı olup olmadığına yönelik bir tartışma mevcuttur. Örneğin Philip M. Taylor kamu diplomasisini, stratejik iletişimin dört ayağından birisi olduğunu öne sürmüştür (Taylor, 2009: 14). Öte yandan Nye ise stratejik iletişimin bir kamu diplomasisi aracı olduğunu öne sürmektedir (Nye, 2004: 107-117).

Exchange and Study (YES) Abroad” programı ile Amerikan vatandaşlarının, çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde bir sömestr ya da bir yıl boyunca burslu eğitim imkânı sağlanırken, yine çoğunluğu Müslüman olan ülke vatandaşlarını da ABD içerisinde dönemlik veya senelik eğitim burs sağlanmaktadır (Trost ve Wallin, 2013: 2-4). Uluslararası öğrencilerin için bir diğer cazibe merkezi ise İngiltere’dir. Uluslararası öğrencilere ilişkin tanımlarını çoğunlukla British Council ile gerçekleştiren İngiltere, aynı zamanda ülke içerisinde “*İngiltere Uluslararası Öğrenci İşleri Kurulu (UK Council for International Student Affairs)*” ile de uluslararası öğrencilere danışmanlık hizmeti sağlamaktadır (SETA, 2012: 40).

Türkiye açısından bakıldığında ise, tıpkı yukarıda verilen gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, uluslararası öğrencilere özel bir önem verildiği görülmektedir. Esasen, uluslararası öğrencilerin kamu diplomasininin bir aracı olarak kullanıldığı ilk önemli program, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Türki cumhuriyetlerdeki öğrencilere Türkiye’de burslu eğitim fırsatı sunan “*Büyük Öğrenci Projesi*” olmuştur. Söz konusu proje kapsamında ilk etapta 10 bin kadar öğrenci Türkiye’de burslu eğitim fırsatı bularak, Türkiye ile söz konusu bu ülkeler arasındaki bağları güçlendirmişlerdir (Ekşi, 2014: 122-123). Ak Parti dönemi ile birlikte, kamu diplomasinine olan artan ilginin de bir sonucu olarak, Türkiye’deki gerek burslu gerekse de burssuz uluslararası öğrenci sayısı ciddi bir artış göstermiştir. Nitekim 2011 yılında Türkiye’de toplam sadece 26 bin uluslararası öğrenci bulunurken (SETA, 2013: 51), 2016 yılında bu rakam, yukarıda da verildiği üzere göç idaresinin verilerine göre 103.727’dir. Ayrıca, 2012 yılında Türkiye de devlet tarafından verilen tüm bursları Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı (YTB)’nin koordinasyonunda “Türkiye Bursları” adı altında birleştirilmesi, uluslararası öğrencilerin de Türkiye’yi tercih etmesinde önemli bir adım olmuştur. Nitekim Türkiye Bursları çerçevesinde 2017 yılı itibarıyla toplamda 16 bin öğrenci lisans ve lisansüstü eğitim almaktadır (Bkz; Türkiye Bursları, 2017).

Bu çerçevede gerek ABD gerekse de İngiltere gibi gelişmiş ülkeler, özellikle gelişmekte olan ülkelere gelen uluslararası öğrencilere büyük önem vererek, bu potansiyellerini bir kamu diplomasisi aracı olarak kullanmaktadırlar ki son dönemlerde kolaylaşan ulaşım ve iletişim teknolojisi, kamu diplomasisi çerçevesindeki öğrenci hareketliliğini oldukça arttırmıştır.

1.1.2. Kamu Diplomasisi ve Yumuşak Güç

Joseph S. Nye, gelişen teknoloji ve kolaylaşan iletişimin ve ulaşımın bir sonucu olarak, askeri güç temelli sert gücün (hard power) eski önemini ve işlevselliğini kaybettiğini öne sürmüştü ve devletlerin başka aktörlerle ilişkilerde istedik-

leri çıktıkları/sonuçları elde edebilmelerinin en rasyonel aracının yumuşak güçleri olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, değişen uluslararası düzende ABD'nin hegemonyasını sürdürebilmesi için sert gücünün yanı sıra yumuşak gücünü de kullanması gerekmektedir. Yumuşak gücün ayırıcı özelliği ise, temelinde rızaya dayalı bir etkinin söz konusu olmasıdır. Nye'a göre yumuşak güç, askerî açıdan bir zorlama veya ekonomik yaptırımlardan ziyade, devletin kültürel ve politik değerleri vasıtası ile diğer bir devleti cezbederek (Attraction), istediği dış politika çıktısını elde etmesine dayanmaktadır (Nye, 2004: 1-33). Ona göre bir devletin kültür, politik değerler ve dış politika olmak üzere üç temel yumuşak güç kaynağı vardır. Bu kaynaklar, her ülke için farklı bir anlam ifade edebileceği gibi, her ülkenin bu kaynakları yumuşak güce dönüştürebilme kapasiteleri de farklılık göstermektedir (Nye, 2008: 96). Bununla birlikte, yumuşak güç kavramının sert güçten tam olarak ayrışmadığı, ayrıştırılsa bile devletlerarası ilişkileri etkileme kapasitesinin olmadığı yönünde eleştiriler de mevcuttur. Nye, esasen bu eleştirilere de bir cevap olarak, devletler için en makul olanın yumuşak güç araçlarıyla desteklenmiş sert güç olduğunu belirtmiş ve bunu da akıllı güç (smart power) olarak kavramsallaştırmıştır. Hatta bu kavram, 2009 yılında Obama yönetimi tarafından da benimsenerek ABD dış politikasında bir yer edinmiştir (Hooghe, 2015: 25; Nye, 2009: 160-163).

Nye'a göre kamu diplomasisi bir yumuşak gücün unsurlarından bir tanesidir. Nitekim yumuşak güç kaynaklarından olan kültür ve ülkenin sahip olduğu değerler, kamu diplomasisinin değişim programları veya enformasyon programları gibi araçları ile yayılmaktadır ki bu durum iki kavram arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır (Nye, 2004: 90). Yumuşak güç çerçevesinde kamu diplomasisinin en temel işlevi, devletin sahip olduğu yumuşak güç kaynaklarının karşı tarafa iletilmesini sağlamasıdır (Nye, 2008: 94-95). Bir başka ifadeyle kamu diplomasisi, var olan yumuşak gücün harekete geçirilmesinin bir aracıdır. Bu bağlamda, devletlerin kamu diplomasisi ile birlikte soyut bir kavram olan yumuşak gücü somut bir araçla ile harekete geçirdiklerini söylemek yanlış olmaz.

1.2. Türkiye'de Kamu Diplomasisi

Türkiye, her ne kadar görece geç bir tarih olsa da modern anlamda kamu diplomasisi uygulamasına 2009 yılında başlattığı bir takım kurumsal reform hareketleriyle başlamıştır. Söz konusu bu reformlar, Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) dış politikasının da önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Ak Parti'nin, kuruluşundan çok kısa bir süre sonra Kasım 2003 seçimlerinde toplam oyların yüzde 34.28'ini alarak 363 milletvekili ile Türkiye'nin 58. Hükümetini tek başına kurmayı başarması, gerek Türkiye için gerekse bölge için ciddi bir değişimin de yolunu

açmıştır (NTV, 2003). Yaşanan bu iktidar değişikliği, esasen uzun yıllardır Türkiye’de hâkim olan koalisyon hükümetleri döneminin de sonu olmuştur. Nitekim 2015 Haziran seçimlerindeki kısa bir ara hariç Ak Parti, 2002 seçimlerinden bu yana kesintisiz bir biçimde iktidar partisi olma özelliğini korumaktadır. Bu kesintisiz tek başına iktidarlık dönemi, hiç şüphesiz iktidar partisinin, doksanlı yılların koalisyon hükümetlerinden farklı olarak gerek iç politika gerekse dış politikada orta ve uzun vadeli planlar yaparak, bu planları hayata geçirebilmesine olanak sağlamıştır.

Ak Parti dış politikasında önce danışman ardından dışişleri bakanı ve son olarak başbakan olarak yer alan Ahmet Davutoğlu’nun ortaya attığı “stratejik derinlik doktrinine” göre, Osmanlı mirasının ulus-devlet inşa süreciyle birlikte terk edilmesi, Türkiye’yi savunma psikolojisine sokarak kendi potansiyelini kullanmasının önüne geçmiştir. Yine Davutoğlu’na göre bu durumdan kurtulmanın yolu, ikili ilişkilerde askeri temelli güvenlik anlayışının hâkim olmasından ziyade, kültürel ve ekonomik önceliklerin hâkim olmasıdır (Bkz; Davutoğlu, 2016). Bu bağlamda “komşularla sıfır sorun” prensibi de bu anlayışın bir yansıması olarak görülmektedir. Esasen komşularıyla ciddi sorunlar yaşayan Türkiye’nin bu tarz bir siyaset izlemesi Ak Parti’ye özgü bir durum değildir. Nitekim 1997-2002 yılları arası dışişleri bakanlığı yapmış İsmail Cem de benzer bir düşünceyle “komşuluk forumu” inisiyatifini başlatmıştır. Ancak Davutoğlu’nun sıfır sorun inisiyatifinin komşuluk forumu inisiyatifinden, tek başına iktidarı olmanın da avantajıyla, bir aşamaya kadar daha başarılı olduğu söylenebilir. Nitekim 2002 yılında Türkiye’nin komşuları ile olan ticareti toplam ticaretinin altıda birine tekabül ederken, bu oran 2008 yılına gelindiğinde iki katına çıkmıştır (Balci, 2010: 260). Bununla birlikte dış ilişkilerde kültürel ve ekonomik boyutun ön plana çıkarılmasının bir diğer yansıması ise, insani yardımların artırılması olmuştur. Nitekim Türkiye 2016 yılı verilerine göre toplamda en çok insani yardım yapan ikinci ülke konumundadır (Anadolu Ajansı, 2017). Dış yardımlara ek olarak Türkiye Bursları ile birlikte Türkiye’de yükseköğrenim görmek isteyen öğrencilere burslar verilmesi, Yunus Emre Enstitüsünün kurulup hâlihazırda bulunan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)’na işlevsellik kazandırılması, dış politikanın salt güvenlik ekseninden çıkarılıp, yumuşak güç çerçevesinde kültür ve ekonomi odaklı bir yapıya dönüşmesine ciddi katkılar sağlamıştır. Nitekim Türkiye’nin yumuşak güç potansiyelinin ön plana çıkarılması girişimi, özellikle eski Osmanlı coğrafyasında “kamu diplomasi” faaliyetleriyle kendisini göstermiştir. Bu coğrafyalarda sivil toplum örgütleriyle iş birliği yapılarak doğrudan bölge halklarıyla diyalog kurulması amaçlanmıştır (Bkz; Oğuzlu, 2007: 81-97). Fakat 2010 yılı itibarıyla bölgede yaşanan ve Türkiye’nin komşularını ciddi bir istikrarsızlığa sürükleyen başta

“Arap Baharı” olmak üzere bir takım olumsuz gelişmeler, Türkiye’nin yumuşak gücünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, aşağıda verilen kamu diplomasisine ilişkin kurumlar, halen faaliyetlerini sürdürerek, esasen Ak Parti dönemi Türk Dış Politikasının yumuşak güce dayalı kamu diplomasisi ayağını yürütmektedirler. Bu çerçevede, Türkiye’de yukarıda da verildiği üzere 2009 yılında ciddi anlamda örgütlenmeye başlayan kamu diplomasisi anlayışı, esas itibarıyla Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK), Yunus Emre Enstitüsü, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akra- ba Toplulukları Başkanlığı (YTB), Başbakanlık Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) kurumları tarafından yürütülmektedir.

2. 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN ULUSLARARASI YANKILARI

Ak Parti hükümeti, 15 Temmuz’u 16 Temmuz’a bağlayan gece, darbe girişimine karşı Türkiye içinde bir mücadeleyi koordine ederken, aynı zamanda Türkiye’nin yurtdışı temsilcilikleri aracılığıyla, başta batılı ülkeler olmak üzere birçok ülke nezdinde darbe girişimine karşı destek aramıştır ki 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin ciddi bir tartışma da bu konu üzerinden yapılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, 15 Temmuz darbe girişiminin uluslararası yankıları üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, önce ABD başta olmak üzere batılı devletin başarısız darbe girişimine ilişkin tutumları verilecek, ardından Rusya ve Ortadoğu ülkelerinin söz konusu girişime ilişkin tutumlarına yer verilecektir.

2.1. Batılı Ülkelerin 15 Temmuz Darbe Girişimine İlişkin Tutumu

15 Temmuz gecesi başlayan olayların bir darbe girişimi olduğu anlaşıldığında, en çok merak edilen, başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin tepkisi olmuştur. Nitekim uluslararası siyasetin en temel yönlendirici aktörlerinden olan batılı güçlerin olası desteğinin, darbe girişiminin başarılı olması durumunda uluslararası siyasetin diğer aktörleri tarafından da tanınması için çok önemli olduğu ortadadır. Kaldı ki, en yakın örnek olarak 2013 Mısır ve Ukrayna darbelerinde, batının verdiği desteğin darbeci güçlerin uluslararası sistemde tanınmalarına ya da en azından ülkelerinde kısmî ya da tam bir hakimiyet kurmalarına olanak sağladığı da görülmektedir. (Ataman ve Shkurti, 2016: 57-60).

Batılı devletler içerisinde de esasen ABD’nin tepkisi, tarihteki diğer birçok darbe ya da darbe girişiminde olduğu gibi, 15 Temmuz gecesi de en çok merak edilen hususlardan bir tanesi olmuştur. Ancak Obama yönetimi, darbeye ilişkin başlangıçta net bir tutum takınmaktan kaçınarak, darbenin seyrini gözlemlemiştir. Nitekim ABD’nin Ankara Büyükelçisi’nin açıklamalarına göre, Türkiye hü-

kümeti darbenin henüz başında ABD'yi bilgilendirerek destek istemiş, fakat bu destek ancak girişimin başlangıcından 3 saat sonra gelmiştir. Bunun öncesinde dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Kerry Moskova'dan *"Türkiye'de barış, istikrar ve devamlılık olmasını umuyorum"* şeklinde darbe ile çok ilgisi olmayan bir açıklama yapmış, Obama yönetimi de darbenin girişiminin kınanarak meşru hükümetin desteklediği bir açıklamadan kaçınmıştır. ABD'nin Türkiye'deki meşru hükümete destek açıklaması, ancak darbenin başarısız olduğunun anlaşılmaya başlandığı saatlerde gelmiştir. Fakat söz konusu resmî açıklamada, herhangi bir şekilde darbe veya demokrasi vurgusu olmaksızın " taraflar" Türk hükümetine destek vermeye çağırılmıştır (El-Cezire Türk, 2017).

ABD'nin 'bekle-gör' politikasına yakın bir şekilde tavır alan Avrupa Birliği (AB), darbe girişiminin akıbetinin belli olduğu bir zamanda açıklama yaparak Türk hükümetine destek olduklarını vurgulamıştır. AB Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, darbe girişime ilişkin yaptığı açıklamada, "anayasal düzene" bir an önce dönülmesi gerektiğini ifade ederek, sükûnet çağırısı yapmakla yetinmiştir (Amerika'nın Sesi, 2017). AB'nin çeşitli kurumları ve AB üyesi ülkelerin liderlerinde de benzer şekilde açıklamalar gelmiş ve AB kısa süre içerisinde Türkiye'deki darbeden ziyade, suçluların yakalanması ve cezalandırılmasına ilişkin sürece yönelik açıklamalar yapmayı tercih etmiştir (Ataman ve Shkurti, 2016: 62-64).

2.2. Rusya ve Ortadoğu Ülkelerinin

15 Temmuz Darbe Girişimine İlişkin Tutumu

15 Temmuz darbe girişimine ilişkin uluslararası tepkiler elbette yalnızca batılı ülkelerden gelmemiş, aynı zamanda gerek Türkiye ile yakın ilişkileri olan Rusya, Katar, Suudi Arabistan gibi ülkelerden de gelmiştir. Nitekim Türkiye'deki gelişmeler gerek siyasi gerekse de ekonomik açısından söz konusu bu ülkeler başta olmak üzere tüm bölgeyi etkileyebilecek düzeydedir.

Rusya, esasen darbe girişimine ilişkin en hızlı ve net tepkiyi veren ülkelerden bir tanesidir. Öyle ki, darbenin henüz başında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da belirttiği gibi, net bir mesaj vererek, Türkiye'nin seçilmiş hükümetine destek vermiştir (Sputnik Türkiye, 2017). Bununla birlik Rusya Devlet başkanı Putin, 15 Temmuz sonrası Türkiye'yi ilk arayan devlet başkanı olmuş ve *"15 Temmuz'u 16'sına bağlayan gece Türkiye'de çok sayıda can kaybına yol açan olaylardan ötürü sizlere başsağlığı ve geçmiş olsun diyorum. Rusya, hangi ülkede olursa olsun mevcut yönetimin kuvvet kullanılarak, anayasaya aykırı davranışlarla değiştirilmesine katıyetle karşıdır. Türkiye'de anayasal düzenin ve asayişin bir an önce sağlanmasını diliyorum"* şeklinde bir ifadeyle, seçilmiş hükümetin yanında yer aldığını bildirmiştir (Hürriyet, 2017). Hatta, 15 Temmuz darbe girişimine

kadar ikili ilişkilerin oldukça sorunlu bir dönemden geçiyor olmasına rağmen, Cumhurbaşkanı Erdoğan, darbe girişiminin ardından ilk ziyaretini 9 Ağustos tarihinde Rusya'ya yaparak, ilişkilere bir ivme kazandırmıştır (NTV, 2017a).

Öte yandan, darbe girişimini Irak, İran, Lübnan, Ürdün, Suudi Arabistan ve Katar gibi birçok Ortadoğu ülkesi de çok geçmeden net bir biçimde kınamışlardır. Örneğin İran Milli Güvenlik Yüksek Konseyi Genel Sekreteri Ali Şemhani, *“Türkiye'nin meşru hükümetini destekleyerek bu ülkedeki istikrar ve güvenliği hedef alan her türlü girişimi halkın çıkarlarına aykırı kabul edip, karşısında duruyor”* şeklinde bir açıklama ile Türk hükümetine İran'ın desteğini bildirmiştir (Bkz; BYEGM, 2017). Aynı şekilde Suudi Arabistan Kralı Selman bin Abdülaziz ve Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad Al Sani, darbe girişiminin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı arayarak güçlü desteklerini bildirmişlerdir (Anadolu Ajansı, 2017a). Fakat tüm bunların yanında, Erdoğan'ın: *“Darbe girişimi olduğu zaman Körfez'de kimlerin buna sevindiğini çok iyi biliyoruz. Kimlerin o geceyi nasıl geçirdiğini çok iyi biliyoruz. Türkiye'de ne oldu, ne oluyor, bitti mi, gidiyor mu, darbe neticeye ulaştı mı, ulaşıyor mu bunu takip edenleri çok iyi biliyoruz. Nasıl paralar harcadığını çok iyi biliyoruz”* şeklindeki açıklaması, Türkiye'nin Ortadoğu'dan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) örneğinde olduğu gibi, bazı geç gelen destek mesajlarına şüpheyle yaklaşmasına sebep olmuştur (Selvi, 2017). Ayrıca, Türkiye'nin 2010 yılında beri kriz yaşadığı Suriye devlet başkanı Beşar Esad'tan bu süreçte darbenin karşısında olduğuna ilişkin hiçbir açıklama gelmemiş ve hatta Suriye'nin rejim yanlısı TV kanalı Samaa tarafından darbenin başarılı olduğu yönünde yalan haberler servis edilmiştir (Hürriyet, 2017a).

15 Temmuz darbe girişiminin uluslararası yankılarına ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa, batı ülkelerinin genel itibarıyla 'bekle-gör' stratejisi izlediği görülmektedir. Darbenin ilk saatlerinde sessiz kalan batı yönetimleri, darbenin seyri belli olduğunda Türk hükümetine destek açıklamaları yapmışlar, fakat bu açıklamalar bile nispeten cılız açıklamalar olarak kalmıştır. Kaldı ki özellikle AB, darbenin hemen ardından Türkiye'deki darbecilerin yargılanmasına ilişkin görüşler beyan etmeye başlamış ve bir noktada 15 Temmuz darbe girişiminin yalnızca bu boyutu ile ilgilenmeye başlamıştır. Öte yandan, Rusya ise, Türkiye'ye en başından hızlı ve net bir destek vermiş ve demokratik yollarla seçilen Türk hükümetinin yanında olmuştur. Aynı şekilde Suriye hariç tüm Ortadoğu ülkeleri Türkiye'nin yanında oluklarını belirtmişlerdir. Ancak bizzat Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından dile getirilen darbe girişiminin Körfez ülkelerinden birisi tarafından finanse edildiği şeklindeki iddialar, BAE gibi bazı Körfez ülkelerinin darbe girişimine ilişkin vermiş oldukları tepkiye Türkiye'nin kuşku ile yaklaşmasına sebep olmuştur.

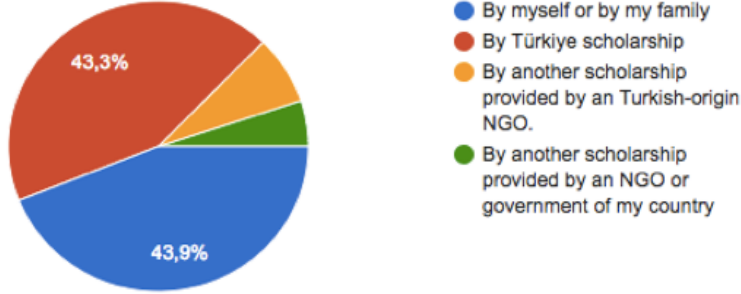
3. ALAN ARAŞTIRMASI: TÜRKİYE'DE YABANCI ÖĞRENCİLER GÖZÜNDEN 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'deki yabancı öğrenciler üzerinde yapılan ve onların 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin algılarının ölçülmeye çalışıldığı anketin sonucuna ilişkin veriler paylaşılacaktır. Toplamda 25 çoktan seçmeli ve bir tane açık uçlu sorudan oluşan söz konusu bu ankette, katılımcıların profilleri, Türkiye hakkındaki görüşleri, 15 Temmuz darbe girişimi ve Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile ilgili düşünceleri ve Türkiye'nin kamu diplomasisi söylem ve eylemlerinin uluslararası öğrenciler tarafından nasıl algılandığı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler, katılımcıların; Türkiye hakkındaki görüşleri, FETÖ terör örgütü hakkındaki görüşler ve Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından önem arz eden söylemlerine ilişkin düşünceleri üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Ancak onun öncesinde, ilk olarak, bir sonraki başlık altında katılımcıların profiline ilişkin veriler paylaşılacaktır.

3.1 Katılımcıların Profiline İlişkin Veriler

Ankete katılım sağlayan 157 kişinin, yüzde 28 (44)'i Afrika; yüzde 21.7 (34)'si Ortadoğu; yüzde 12.7 (20)'si Orta Asya; yüzde 12.1 (19)'i Balkanlar; yüzde 10.2 (16)'si Doğu, Batı ya da Orta Avrupa ve yüzde 15.3 (24)'lük bir kısmı ise söz konusu bu bölgelerin dışında kalan bölgeler için oluşturulmuş olan diğer kategorisindedir. Bununla birlikte, katılımcıların yüzde 68.8 (108)'i erkek; yüzde 31.2 (49)'si ise kadındır. Katılımcıların eğitim aldıkları il bazında bir değerlendirme yapıldığında ise yüzde 50.9 (80)'lük bir oranın İstanbul; yüzde 21.6 (34)'lük bir kısmı ise Ankara, Gaziantep, Adana ve Bursa gibi İstanbul dışında uluslararası öğrencilerin yoğun olarak yaşadığı kentlerden ve geriye kalan yüzde 27.3 (43)'lük bir oranı ise Türkiye'nin çeşitli illerinde eğitim gören öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların yüzde 52.2 (82)'lik kısmı lisansüstü eğitim görürken; yüzde 47.8 (75)'lik bir kısmı ise lisans eğitimi görmektedir. Öte yandan, katılımcıların yüzde 84.1 (132)'i Türk medyasını takip edebilecek kadar Türkçe anladıklarını belirtirken; eğitim gördükleri alan olarak yüzde 65.6 (103)'sü sosyal bilimler, yüzde 26.8 (42)'i fen bilimleri ve geriye kalan yüzde 7.6 (12)'lik bir kısmı ise sağlık bilimleri alanından olduklarını belirtmişlerdir. Son olarak ise, yüzde 85.4 (134)'lük bir oran 12 aydan fazla bir süredir Türkiye'de yaşadığını belirtirken; geriye kalan yüzde 14.6 (23)'lük bir oran ise 12 aydan az bir süredir Türkiye'de yaşadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, "Türkiye'deki giderlerimizi nasıl karşılıyorsunuz?" sorusuna ise verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Şekil 1: Türkiye'deki Giderlerimizi Nasıl Karşılıyorsunuz?

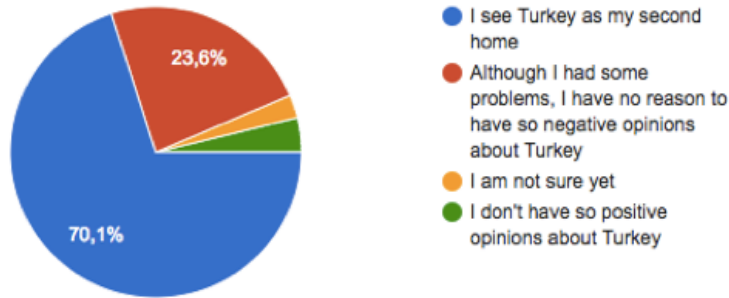
Katılımcıların yüzde 43.9 (69)'luk bir kısmı, Türkiye'deki giderlerini kendisi ya da ailesinin desteği ile karşılarken, yüzde 43.3 (68)'lük bir oranı Türkiye Bursları bursiyeridir.

3.2. Katılımcıların Türkiye Hakkındaki Genel Eğilimleri

Çalışmanın bu başlığı altında ise ankete katılan katılımcıların, Türkiye hakkındaki genel görüşlerine verilecektir. Bu çerçevede katılımcılara yöneltilen "Türkiye'de geçirdiğiniz zamanı göz önüne alarak, Türkiye hakkındaki genel olarak düşünceniz nedir?" sorusuna verilen cevaplar aşağıda Şekil:2 ile gösterilmiştir:

Şekil 2: Türkiye'de Geçirdiğiniz Zamanı Göz Önüne Alarak, Türkiye Hakkındaki Genel Olarak Düşünceniz Nedir?

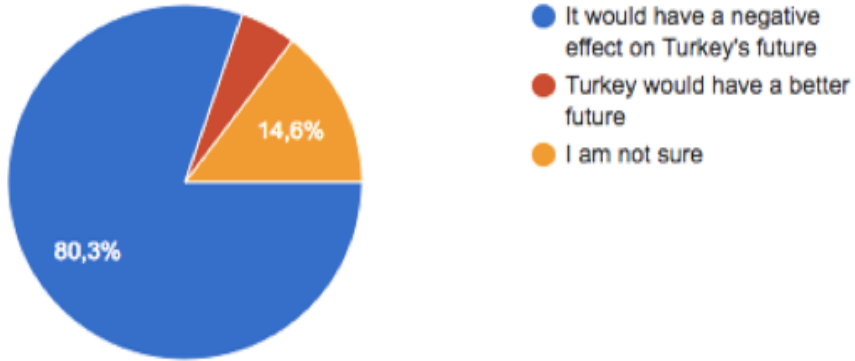
Yukarıda da görüldüğü üzere, katılımcıların büyük çoğunluğu (110) Türkiye'yi ikinci evleri olarak görmektedir ki diğer seçeneklerin dışında yalnızca 6 kişi, Türkiye hakkında olumsuz görüş bildirmiştir. Ayrıca, 37 katılımcı, bazı problemler yaşadıkları halde, Türkiye hakkında olumsuz bir görüş bildiremeyeceklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların Türkiye'ye bakışlarının ölçülmesine yönelik bir başka

soru ise “Türkiye’nin geleceğinin şu andan daha iyi olacağına inanıyor musunuz?” şeklinde sorulmuş ve bu soruya katılımcıların yüzde 75.8 (119)’i evet cevabını vermiştir. Söz konusu bu yanıtlara paralel bir biçimde “mezuniyetinizden sonra Türkiye’de çalışmak ya da yaşamak ister misiniz?” sorusuna ise yalnızca sadece 15 kişi olumsuz yanıt vermiş, geriye kalan katılımcılar olumsuz bir tercihte bulunmamıştır. Kaldı ki “Türkiye’de eğitim görmeyi başka insanlara da tavsiye eder misiniz?” sorusuna yüzde 72 (113)’lük bir kesim kesinlikle ederim yanıtı vermiştir. Tüm bu veriler şunu ortaya koyuyor ki, katılımcılar arasında ezici bir çoğunluk, birtakım sorunlara karşın, Türkiye’de yaşamaktan ve eğitim almaktan memnunlar.

3.3. Katılımcıların 15 Temmuz Darbe Girişimi ve FETÖ Hakkındaki Genel Eğilimleri

Çalışmaya katılan uluslararası öğrencilere, 15 Temmuz darbe girişimi ve FETÖ hakkında toplamda 4 soru yöneltilmiş ve bu başlık altında bu sorulara verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, uluslararası öğrencilere ilk yöneltilen soru “Eğer 15 Temmuz darbe girişimi başarılı olsaydı sizce bu Türkiye’nin geleceğini nasıl etkilerdi?” şeklinde olmuştur. Verilen cevapların yüzdeler dağılımı aşağıda Şekil 3 ile gösterilmiştir.

Şekil 3: Eğer 15 Temmuz darbe girişimi başarılı olsaydı sizce bu Türkiye’nin geleceğini nasıl etkilerdi?

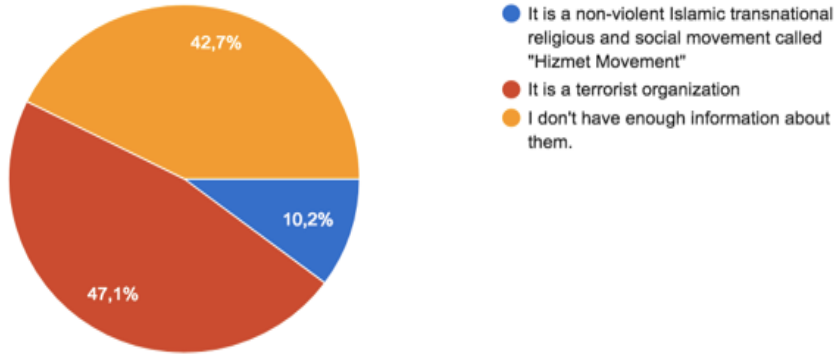

Şekil 3 ile de görüldüğü üzere, katılımcıların yüzde 80.3 (126)’lük bir kısmı, 15 Temmuz darbe girişiminin başarılı olması halinde Türkiye’nin geleceğinin bu durumdan olumsuz etkileneceğini düşünmektedir. Fakat bununla birlikte, yaklaşık yüzde 20’lik bir kesim ise, darbe girişiminin başarılı olması durumunda

Türkiye'nin geleceğinin ya daha iyi olacağını belirtmiş ya da nasıl bir etkisinin olacağından emin olmadığını belirtmiştir. Bu da esasen, katılımcılar arasında, sayı olarak küçük gibi gözükse de oran olarak küçümsenemeyecek bir kesimin, darbenin Türkiye'nin geleceği için olumsuz olmayacağını düşünmekte olduğunu göstermektedir. Uluslararası öğrencilere sorulan "Eğer 15 Temmuz darbe girişimi başarılı olsaydı Türkiye'deki eğitimimize devam eder miydiniz?" sorusuna verilen yüzde 54.8 (86) oranında "emin değilim" ve 16.8 (26)'lık "devam ederdim" şeklindeki cevaplar da bir arada düşünüldüğünde, yine uluslararası öğrencilerin darbenin başarılı olması durumunda Türkiye'deki durumun kötüleşmeyeceğini düşündüklerini ya da en azından buna ilişkin kesin bir yargıya sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Öte yandan, çalışmaya katılan uluslararası öğrencilerin FETÖ ile ilgili görüşlerinin sorulduğu toplamda iki soru bulunmaktadır. Bu çerçevede, "Gülen hareketini nasıl tanımlıyorsunuz?" sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar, Şekil 4 'te gösterilmiştir.

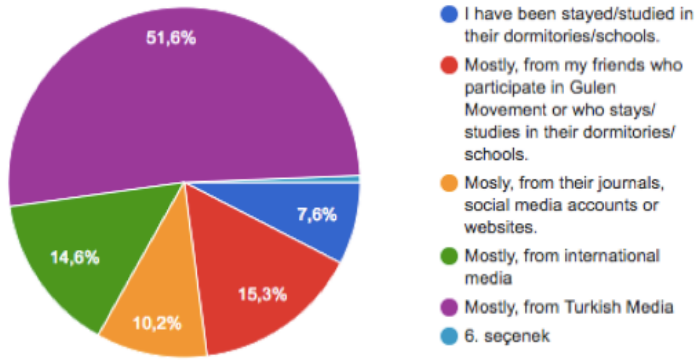
Şekil 4: Gülen Hareketini Nasıl Tanımlıyorsunuz?

Esasen, katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplarda ilk göze çarpan unsur, FETÖ hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarına dair seçeneğin, yüzde 42.7 (66)'lık bir oranda olmasıdır. Nitekim bu orana bir de örgütün "şiddet içermeyen dini bir örgüt" olduğuna dair yüzde 10.2 (16)'lık yüzde de eklendiğinde, katılımcıların yüzde 52.9 (82)'luk bir kısmının FETÖ hakkında eksik ya da yanlış bilgiye sahip olduğu net bir biçimde görülmektedir. Bu da esasen, çalışmada ortaya konulmak istenen sonucun en bariz göstergelerinden bir tanesidir. Nitekim, katılımcıların yukarıdaki soruya verdikleri yanıtın anlaşılıyor ki gerçek-

ten de Türkiye’de eğitim gören azımsanamayacak sayıda uluslararası öğrenci, FETÖ hakkında ya eksik ya da yetersiz bilgiye sahiptir. Peki bu öğrenciler, FETÖ hakkındaki bilgileri nereden elde ediyorlar? Şayet bu durum doğru tespit edilebilirse, öğrencilerin doğru bilgilendirmesinin sağlanması da oldukça kolaylaşır. Bu amaçla, katılımcılara “Gülen hareketini nereden biliyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Şekil 5: Gülen Hareketini Nereden Biliyorsunuz?

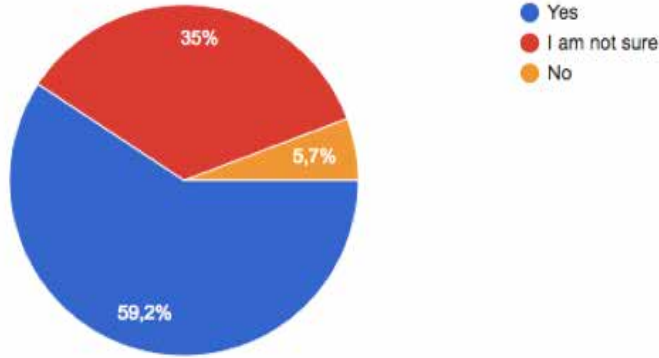
Şekil 5’te de görüldüğü üzere, katılımcıların yüzde 52.6 (81)’lık bir oranı, FETÖ’ye ilişkin bilgileri çoğunlukla Türk medyasından aldığını belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların yine azımsanamayacak bir kısmı, yüzde 32.1 (52), FETÖ ile ilgili bilgileri, çoğunlukla, ya bir şekilde bu örgütle temas etmiş arkadaşlarından ya da doğrudan FETÖ’nün yurt, okul vb. imkânlarından yararlanmaları neticesinde elde etmişlerdir. Bu da esasen, katılımcıların FETÖ ile ilgili yanlış ya da yetersiz bilgiye sahip olmalarında bir başka önemli husustur. Çünkü söz konusu bu kişilerin bu şekilde bir bilgi kaynağı ile FETÖ hakkında doğru bilgilenebilmesi mümkün değildir. Peki katılımcıların FETÖ hakkındaki yetersiz veya yanlış bilgiler, Türkiye’nin kamu diplomasisinde önemli yer edinen diğer meseleleri için de geçerli sayılabilir mi? İşte bu sorunu cevabı, çalışmanın bir sonraki başlığı altında irdelenmiştir.

3.4. Katılımcıların Türkiye’nin Bazı Kamu Diplomasisi Konularına İlişkin Eğilimleri

Katılımcıların profilleri, Türkiye hakkındaki genel eğilimleri ve FETÖ hakkındaki genel düşüncelerinin ardından, çalışmanın bu başlığı altında, katılımcıların

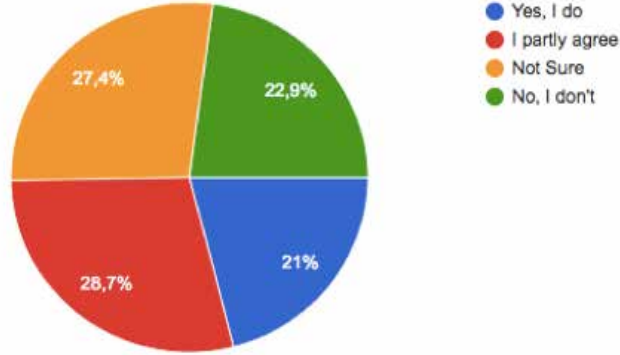
Türkiye'nin bazı kamu diplomasisi konularına ilişkin düşüncelerine veriler irdelenecektir. Bu çerçevede ankete katılan 157 uluslararası öğrenciye bu konuya ilişkin toplamda altı soru sorulmuştur. Bu sorular, Türkiye'nin gerek Ak Parti hükümetleriyle birlikte geliştirdiği dış politika söylemleri ve gerekse de 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında darbenin dünyaya anlatılması noktasında geliştirilen söylemler baz alınarak seçilmiştir. Nitekim bu söylemlerin başında, darbenin FETÖ tarafından gerçekleştirildiği gelmektedir ki katılımcılara sorulan "15 Temmuz darbe girişiminin arkasında Gülen Hareketinin olduğunu düşünüyor musunuz?" sorusu, esasen onların bu konu hakkındaki değerlendirmelerini ölçmeye yöneliktir.

Şekil 6: 15 Temmuz Darbe Girişiminin Arkasında Gülen Hareketinin Olduğunu Düşünüyor Musunuz?

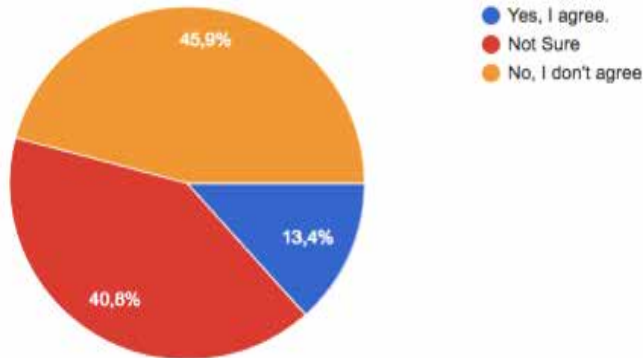
Şekil 6'ya göre, katılımcıların yüzde 59.2 (93)'si darbenin arkasında FETÖ olduğunu düşünürken, geriye kalan yüzde 40.8 (64)'lük bir oran ya bundan emin değil ya da bunun doğru olmadığını (yüzde 5.7) düşünüyor. Bunun yanı sıra katılımcılara sorulan "Darbe girişiminin Türkiye'nin etki ve ekonomik olarak büyümesini durdurmak maksadıyla büyük güçler tarafından desteklediğini düşünüyor musunuz?" sorusuna da, yüzde 43.3 (68)'lük bir kesim, emin olmadığını ya da buna katılmadığı şeklinde bir cevap vermiştir. Tüm bunların yanı sıra, bir başka önemli soru ise "15 Temmuz darbe girişiminden sonra Türkiye'de ifade ve basın özgürlüğünün kısıtlandığını düşünüyor musunuz?" sorusu olmuştur.

Şekil 7: 15 Temmuz Darbe Girişiminden Sonra Türkiye’de İfade ve Basın Özgürlüğünün Kısıtlandığını Düşünüyor Musunuz?

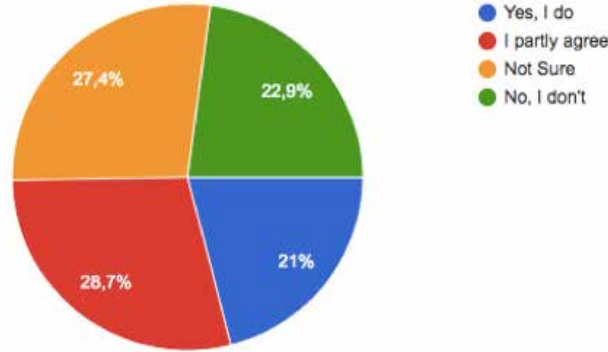
Şekil 7’de de görüldüğü şekilde, darbe girişimin ardından, Türkiye’de basın ve ifade özgürlüklerinin kısıtlanmadığını düşünenlerin oranı yalnızca 22.9 (36)’dur. Öte yandan, özgürlüklere ilişkin tamamen ya da kısmen bir kısıtlamanın olduğunu düşünenlerin oranı ise 49.7 (78)’tir. Sonuç itibarıyla, katılımcılar arasındaki genel eğilim, 15 Temmuz sonrası yaşanan süreçte bir şekilde Türkiye’deki özgürlüklerin kısıtlandığı yönündedir. Bunun yanında, çalışma kapsamında uluslararası öğrencilere yöneltilen bir başka soru ise “Türk Hükümeti’nin kendi gücünü arttırabilmek için 15 Temmuz darbe girişimini organize ettiğine dair bazı iddialar var. Bu iddialara katılır mısınız?” şeklinde olmuştur.

Şekil 8: Türk Hükümeti’nin Kendi Gücünü Arttırabilmek İçin 15 Temmuz Darbe Girişimini Organize Ettiğine Dair Bazı İddialar Var. Bu İddialara Katılır Mısınız?

Katılımcıların yüzde 45.6 (72)'si yukarıda verilen soruya katılmadıkları belirtilirken, geriye kalan yüzde 40.8 (64)'lük bir kısmı buna emin olmadıklarını belirtmiştir ki bu, böylesine bir iddia karşısında Türk kamu diplomasisini yeterince hazırlıklı olmadığını göstermektedir. Ayrıca, her ne kadar bu iddianın doğru olduğunu savunan yüzde 13.4 (21)'lük bir kesim azımsanabilecek bir oran ise de, kararsızlar ile birlikte düşünüldüğünde, söz konusu bu iddiaya inanabilecek oldukça fazla katılımcının olduğu net bir biçimde görülmektedir. Son olarak ise, katılımcılara Türkiye Birleşmiş Milletler (BM) sistemine yönelik eleştirilerinin bir ifadesi olan “Dünya 5'ten büyüktür” sloganına ilişkin düşünceleri soruldu.

Şekil 9: Türkiye'nin Dünya 5'ten Büyütür Sloganı Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

Türkiye'nin başta BM olmak üzere birçok platformda dile getirdiği bu sloganın, katılımcıların yüzde 21.7 (34)'lük bir oranı, ne anlama geldiğini bilmediğini belirtmiştir. Yani, her ne kadar neredeyse yüzde 60'lık kesim bu sloganın 'cesur ve mantıklı' olduğunu düşünse de, geriye kalan neredeyse yüzde 40'lık bir kesim buna katılmamaktadır ki Türkiye'nin uzun yıllar bu sloganı çeşitli platformlarda dile getirip destek aradığı düşünüldüğünde, Türk kamu diplomasisinin bu noktada ciddi bir eksikliği ortaya çıkmaktadır.

DEĞERLENDİRME

Türkiye, kamu diplomasisi alanında kendi imkân ve kabiliyetlerini geç keşfetmiş olsa da bu alanda çok önem adımlar atmaya devam etmektedir. Esasen, Türkiye'nin gerçek anlamda yumuşak gücüne ve kamu diplomasisi potansiyeline dönük politikalar geliştirmeye başlaması, 2010 yılında yapılan bir takım kurumsal reform çalışmaları ile olmuştur. Nitekim, bu reform çalışmaları kapsamında Türkiye'deki kamu diplomasisi faaliyetlilerinin koordinasyonu için Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü kurulmuş, aynı zamanda TİKA gibi hali hazırda kamu diplomasisi için kullanılabilecek kurumlar da çağın gereklerine uygun bir anlayışla yeniden düzenlenmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin kamu diplomasisi çerçevesinde dil, kültür gibi yumuşak güç kaynaklarını harekete geçirebilmek için Yunus Emre Enstitüsü (YEE) de faaliyetlerine hız kazandırmıştır. YEE'nin kültürel faaliyetlerinin yanı sıra, Türkiye Bursları adı altında, Türkiye devletinin uluslararası öğrencilere verdiği tüm bursların tek elden koordine edilmesine ilişkin görevi, hiç şüphesiz, Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerinden en önemli ayaklarından bir tanesini teşkil etmektedir. Kaldı ki, Türkiye Bursları'nın yanı sıra gerek kendi imkanları gerekse de çeşitli vakıf ya da burs programları ile Türkiye'ye gelen yabancı öğrenci sayısı, 100 bini aşmıştır.

Peki söz konusu bu öğrenciler, Türkiye ve Türkiye'nin uluslararası platformlarda dile getirdiği gerçeklikler hakkında ne düşünüyorlar? Bir başka ifadeyle, Türkiye, bu öğrenciler üzerinde ne kadar etkili bir kamu diplomasi yürütebilmektedir? İşte bu çalışma çerçevesinde söz konusu bu soruların cevabı aranmıştır. Genel bir değerlendirme ile, çalışmanın en temel sonucu, uluslararası öğrenciler arasında azımsanamayacak bir kesimin, 15 Temmuz darbe girişimi başta olmak üzere, Türkiye'nin uluslararası platformlarda dile getirdiği meseleler hakkında yetersiz ve hatta yanlış bilgiye sahip olduklarıdır. Türkiye'de eğitim gören 157 uluslararası öğrencinin yüzde 80'inden fazlası, genel olarak Türkiye'ye karşı olumlu bakarken, FETÖ ya da Türkiye'nin kamu diplomasisi söyleminin merkezinde sayılabilecek diğer hususlar noktasında, Türkiye'nin görüşlerine aynı oranda destek vermedikleri görülmektedir. Nitekim, çalışma kapsamında ankete tabî tutulan 157 uluslararası öğrencinin, yukarıda da verildiği şekilde, FETÖ hakkında yeterince bilgilendirilemediği görülmektedir. Aynı şekilde katılımcıların nedebye yarısı, Türkiye'de 15 Temmuz darbe girişiminden sonra basın ve ifade özgürlüklerinin kısmen de olsa kısıtlandığını düşünmektedirler. Kaldı ki Türkiye, söz konusu bu öğrencileri, yukarıda da verildiği şekilde, darbe girişiminin FETÖ tarafından düzenlendiğine bile tam olarak inandırabilmiş değil. Bu noktada, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu FETÖ ile ilgili bilgileri çoğunlukla Türk medyasından aldıkları düşünüldüğünde, medyanın da bu konuda yetersiz kaldığı ortadadır.

Ancak, 157 öğrencinin neredeyse yarısının 15 Temmuz ile alakalı olarak hiçbir etkinliğe katılmamış olması da Türk kamu diplomasisinin ne kadar yetersiz kaldığını bir başka göstergesidir.

Bu çalışma, Türkiye'deki uluslararası öğrenciler arasında, başta 15 Temmuz darbe girişimi olmak üzere, Türkiye'nin uluslararası platformlarda dile getirdiği görüşlerinin, ne ölçüde kabul gördüğünü ölçülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, çalışma bu noktada bir sorun tespit etmekle birlikte, bu sorunun temel kaynağına ya da ayrıntısına inmeyi amaçlamamıştır. Bu noktada, yapılan anket çalışmasına dair verilerin çarpıcı olanlarının bir kısmı kullanılmış, diğer veriler ise daha ayrıntılı çalışmalarda kullanılmak üzere saklanmaktadır. Söz konusu bu çalışma, esas olarak, uluslararası öğrencilerin 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin algılarını ölçülmesi noktasında öncü bir çalışma olup, bundan sonraki çalışmaların çok daha geniş imkanlar ile birlikte uluslararası öğrencilerin geldikleri bölge ya da ülke özelinde yapılması gerekmektedir. Böylece, uluslararası öğrencilerin, Türkiye ve Türkiye'nin görüşleri hakkındaki algı ve değerlendirmeleri daha net tespit edilerek, Türkiye'nin kamu diplomasisi açısından sorunlu olarak tespit edilen bölgeler üzerinde çok daha yoğun çalışılabilir. Bir de elbette, uluslararası öğrencilerle ilgilenen personele yönelik olarak da bir çalışma yapılması gerekir. Öyle ki, söz konusu bu personelin Türkiye'nin tezlerine inanmadığı takdirde, uluslararası öğrencileri de inandırmasını beklemek doğru değildir.

KAYNAKÇA

Akçadağ, Emine (2012). "Public Diplomacy: A Remedy For Nato's Image Problem", Bilge Strateji, 4(6): 105-134.

Amerika'nın Sesi (2017). "AB'nin Tavrı Net: Darbeye Yer Yok", <https://www.amerikaninsesi.com/a/abnin-tavri-net-darbeye-yer-yok/3421132.html>, (15.07.2017).

Anadolu Ajansı (2017). "Türkiye En Çok İnsani Yardım Yapan İkinci Ülke", <http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-en-cok-insani-yardim-yapan-ikinci-ulke/846370> (30.07.2017).

____. (2017a). "Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Bilgiç'ten 'Katar ve Suudi Arabistan' Açıklaması", <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/disisleri-bakanligi-sozcusu-bilgicden-katar-ve-suudi-arabistan-aciklamasi/611556>, (10.07.2017).

Ataman, Muhittin ve Gloria Shkuriti (2016). "Batının Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi", ADAM Akademi Dergisi, 6(2): 51-73.

Balci, Ali (2010). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar Etkileşim Yayınları, İstanbul.

British Council (2013), "Influence and Attraction: Culture And The Race For Soft Power In The 21st Century", <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/influence-and-attraction-report.pdf>, (30.06.2017).

BYEGM (2017). "Fetö'nün Darbe Girişimine Dünyadan Tepki Yağıyor", <http://www.byegm.gov.tr/turkce/faaliyet/fe-tonun-darbe-girisimine-dunyadan-tepki-yagiyor/97605> (10.07.2017).

Cull, Nicholas J. (2009). "Public Diplomacy before Gullion: The Evolution of a Phrase". Routledge Handbook of Public Diplomacy. (Eds.), Nancy Snow ve Philip M. Taylor. Routledge, New York.

D'Hooghe, Ingrid (2015). China's Public Diplomacy, 1991-2013, Brill | Nijhoff, Leiden.

Davutoğlu, Ahmet (2016). Stratejik Derinlik. Küre Yayınları, İstanbul.

Ekşi, Muharrem (2014). Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası, Siyasal Kitapevi, İstanbul.

El-Cezire Türk (2017). "ABD'nin 3 saat beklettiği açıklama" <http://www.aljazeera.com.tr/haber/abd-nin-3-saat-bekletti-gi-aciklama> (05.07.2017).

Glassman, James K. (2008). "Public Diplomacy 2.0: A New Approach to Global Engagement", <https://2001-2009.state.gov/r/us/2008/112605.htm>, (23.06.2017).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2016). 2016 Türkiye Göç Raporu. Yayın No: 40, Ankara.

Hürriyet (2017). "Putinden Erdoğan'a Telefon", <http://www.hurriyet.com.tr/putinden-erdogana-telefon-40150943>, (10.07.2017).

____. (2017a). "Basın darbeyi başarılı ilan etti!", <http://www.hurriyet.com.tr/basin-darbeyi-basari-li-ilan-etti-40163566>, (12.07.2017).

Institute of International Education (2016). "International Student Totals by Place of Origin, 2014/15- 2015/16." Open Doors Report on International Educational Exchange. <https://www.iie.org/opendoors> (02.07.2017).

Melissen, Jan (2005). "The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice", (Ed.) The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations, Palgrave Macmillan, New York.

NTV (2017), "2002 Genel Seçimleri Türkiye Geneli İllere Göre Oy Dağılım Tablosu" <http://arsiv.ntv.com.tr/modules/secim2007/secim2002/> (12.07.17)

____. (2017a). "Erdoğan Ve Putin'den İki Ülke İlişkileri İçin Kararlılık Vurgusu", <http://www.ntv>.

com.tr/turkiye/erdogan-ve-putinden-iki-ulke-iliskileri-icin-kararlilik-vurgusu,Vp7JejcUr0mZC8YH-svyV_w, (11.07.2017).

Nye, J.S. (2009). "Get Smart: Combining Hard and Soft Power", *Foreign Affairs*, 88(4): 160-163.

_____. (2008), "Public Diplomacy and Soft Power", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616: 94-109

_____. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.

Oğuzlu, Tank (2007) "Soft power in Turkish Foreign Policy", *Australian Journal of International Affairs*, 61(1): 81-97.

Oktay, Emel (2012) "NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi'nin Artan Rolü", *Uluslararası İlişkiler*, 9 (34): 125-149.

Özoğlu, Murat, Bekir S. Gür ve İpek Coşkun (2012). *Küresel Eğilimler Işığında Türkiye'de Uluslararası Öğrenciler*, SETA Yayınları, Ankara.

Sancar, G. Aslı. (2012). *Kamu Diplomasisi ve Halkla İlişkiler*. Beta yayınları, İstanbul.

Selvi, Abdulkadir (2017). "Erdoğan'ın rahatsızlığı ve Katar hamlesi", *Hürriyet*, 26 Haziran.

Smith, Scott-Giles (2009). "Exchange Programs and Public Diplomacy", *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. (Eds.), Nancy Snow ve Philip M. Taylor. Routledge, New York.

Snow Nancy (2009). *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, (Eds.), Nancy Snow ve Philip M. Taylor. Routledge, New York.

Sputnik Türkiye (2017). "Erdoğan: Putin'in darbe girişimi sonrasındaki hızlı desteğine minnettarım", <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201608081024281302-erdogan-putin-darbe-girisimi-destek/>, (07.07.2017).

Taylor, Philip M (2009). "Public Diplomacy and Strategic Communications". *Routledge Handbook of Public Diplomacy*. (Eds.), Nancy Snow ve Philip M. Taylor. Routledge, New York.

Trost, Katrina ve Matthew Wallin (2013). "Academic Exchange: A Pillar of American Public Diplomacy", *American Security Project, Fact Sheet*. <https://www.americansecurityproject.org/academic-exchange-a-pillar-of-public-diplomacy>, (05.07.2017).

Türk Dil Kurumu (2017). www.tdk.org.tr, (20.06.2017).

Türkiye Bursları (2017). <https://www.turkiyeburslari.gov.tr/> (05.07.2017).

Zaharna, Rhonda S. (2010). *Battles to Bridges: U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy After 9/11*, Palgrave Macmillan, New York.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ: TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE YENİ BİR KRİZ (Mİ?)

Nazlı USTA-LAZARIS

Erciyes Üniversitesi
naz.usta@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada 15 Temmuz darbe girişimi gibi iç veya dış siyasi meselelerin ekonomik ilişkilerin düzeyinin ve niteliğinin artırılması ve devletlerarasında ekonomik bağımlılık yaratma seviyesine ulaşmasıyla azalacağını savunan teoriler bağlamında Türk-Yunan ilişkilerinin güncel durumu analiz edilecektir. Olumlu tüm gelişmelere rağmen, halihazırda iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin, fiziki bir çatışmadan mutlak kaçışı sağlayacak düzeyde bir karşılıklı bağımlılık seviyesine ulaşmadığı söylenebilir. Ancak 15 Temmuz sonrası dönem, ekonomik iş birliği ihtimallerinin göz ardı edilemeyecek bir seviyeye eriştiğini ve çatışmayı söylem bazında olmasa da eylem bazında engellediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, ekonomik karşılıklı bağımlılık, askeri darbe, 15 Temmuz.

THE 15 JULY COUP ATTEMPT: (IS?) A NEW CRISIS IN TURKISH-GREEK RELATIONS

ABSTRACT

In this research, the current situation of Turkish-Greek relations is analyzed with a special focus on the theories claiming that improving the level and quality of economic relations, and reaching economic interdependence will reduce the internal or external political problems -i.e. the 15 July coup attempt- between states. Despite all positive developments, it can be argued that the Turkish-Greek economic relations have not developed into an interdependence which can provide an absolute escape from a physical conflict. However, the post-15 July period shows that the prospects for economic co-operation have reached a level that cannot be ignored, and that they have prevented the conflict, albeit not based on rhetoric but based on action.

Keywords: Turkey, Greece, economic interdependence, coup d'etat, July 15.

GİRİŞ

15 Temmuz darbe girişimi ve sonrasında gelişmeler, Türkiye'nin birçok ülke ile ilişkilerini etkilemiş ve ilişkilerini yeniden gözden geçirmesi sonucunu doğurmuştur. Yunanistan da tarihsel olarak Türkiye'nin problem yaşadığı komşu ülkelerden ve 15 Temmuz sonrasında da darbeci askerlerin batıdaki kaçış güzergâhlarından biri olarak Türkiye ile kriz yaşamaya en muhtemel ülkelerden biridir. Özellikle darbenin hemen ardından Dedeağaç'a kaçan ve Yunanistan'a siyasi sığınma başvurusunda bulunan subaylar, iki devlet arasındaki ilişkilerde kısa süreli de olsa gerginlik yaratmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada, 15 Temmuz darbe girişimi gibi iç veya dış siyasi meselelerin ve gerginliklerin; ekonomik ilişkilerin düzeyinin ve niteliğinin artırılması ve devletler arasında ekonomik bağımlılık yaratma seviyesine ulaşılmasıyla azalacağını savunan teoriler bağlamında Türk-Yunan ilişkilerinin güncel durumu analiz edilecektir.

Çalışmada öncelikle Türk-Yunan ilişkilerindeki avantajlar ve risklerden bahsedilecek ve sonrasında da bu çalışmaya temel oluşturan, ekonomik ilişkilerin kuvvetlendirilmesi yoluyla çatışmaların önlenebileceğini savunan örnek teoriler sunulacaktır. Ardından Türkiye ve Yunanistan arasındaki ekonomik ilişkilerin/bağlantıların dünü ve bugünü kıyaslanacak; 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında iki ülke arasında krize sebep olan gelişmeler ile bu gelişmelerin etkileri, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve ekonomi alanındaki diyalog çabaları üzerinden değerlendirilecektir. Ekonomi alanındaki analizler için Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne üye olduğu 1996 yılı sonrasında verileri kullanılacaktır.

Özellikle Yunanistan'daki askeri darbe yönetiminin devrilmesinden sonraki dönemde, Türkiye'de liberalleşme yanlısı Özal yönetiminin ve sonrasında da Cem-Papandreou yaklaşmasının iki devlet arasındaki ilişkileri bir detant sürecine soktuğu ve 2000'lerde de Erdoğan hükümetleri ile ekonomik ilişkilerin gelişmesi yoluyla çatışmaların azaldığı bilinmektedir. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, halihazırda iki ülkenin ekonomik ilişkilerinin, fiziki bir çatışmadan mutlak kaçışı sağlayabilecek düzeyde bir karşılıklı bağımlılık seviyesine ulaşmadığı söylenmelidir. Ancak 15 Temmuz sonrası dönem, ekonomik iş birliği ihtimallerinin göz ardı edilemeyecek bir seviyeye eriştiğini ve çatışmayı söylem bazında olmasa da eylem bazında engellediğini göstermektedir. 15 Temmuz gibi bir darbe girişimi dahi olsa, siyasi bir krizin, iki ülkenin ekonomik bağlantılarını sekteye vurmadığı gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda, komşu bölge ülkeleriyle ekonomik iş birliklerinin ve diyalogun geliştirilmesinin önemli olduğu vurgulanmalı ve zaman içinde çatışmaları sonlandırabilecek güce sahip olabilecekleri ortaya konmalıdır.

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİ ANALİZ ETMEK...

Türkiye ve Yunanistan, kuruluşlarından itibaren tarihsel olarak çatışma yaşayan devletler olduğundan, aralarındaki ilişkilerin değerlendirilmesi için, bu özgül durumlarına uygun bir analiz çerçevesi belirlenmelidir. İki devlet arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde kolaylaştırıcı etki sağlayacak veya tam tersi, ilişkilerde gerginlik yaratabilecek hususların dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Bu noktada ilişkilerde temel olarak, belirlenecek avantajlar ve riskler üzerinden yorumlama yapılabilir. Tarihsel olarak bu iki devletin ilişkilerinde rol oynama kapasitesine sahip olan avantaj-risk dağılımı aşağıdaki şekilde resmedilebilir ve devletlerin ilişkileri, çatışmaları ve iş birliği fırsatları bu tablo üzerinden yorumlanabilir.

Avantajlar	Riskler
Tarihsel bağlar	Tarihsel problemler
Coğrafi yakınlık	Coğrafi yakınlık
Azınlık grupları	Azınlık grupları
Ortak amaçlar (bölge güvenliği,.. vb.)	Ortak çıkarların çatışması
Uluslararası işbirliği fırsatları (NATO, BM, Gümrük Birliği,.. vb.)	Kıbrıs meselesi
Büyümeye elverişli ekonomiler	

Tarihsel bağlar, doğru politikalar yürütüldüğünde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde olumlu etki yaratabilir. Coğrafi olarak da bu iki örnekte olduğu gibi bir yakınlık söz konusu olduğunda, ortak projeler geliştirilmesi yoluyla olumlu çıktılara erişilebilir. İki ülkenin de azınlık gruplara yönelik iç politika kararlarındaki olumlu adımların neticesi, kardeş devletlere bir avantaj olarak yansiyabilir. Coğrafi yakınlığın da etkisiyle, iki devletin, bölge güvenliği gibi ortak amaçlar için çalışmaları sağlanabilir. Ayrıca yaygın etkiye sahip uluslararası organizasyonlardaki ortak üyelikler de dostluk ortamını geliştirici rol oynayabilir. Öte taraftan, iki devletin de büyümeye elverişli olan ekonomileri, özellikle ticari ve ekonomik iş birliğinin Türkiye-Yunanistan özelinde olumlu sonuç vermesini sağlayacaktır.

Ancak yukarıdaki tabloda görülebildiği üzere, avantaj sayılabilecek hususlar, aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan için risktir. İlişkilerde baştan negatif bir yaklaşım tercih edilirse bağ olarak değerlendirilebilecek ortak tarih, bir problem

halini alabilir. Coğrafi yakınlık, 15 Temmuz sonrasında da gözlemlediğimiz gibi ciddi bir sorun olabilir ya da azınlıklara yönelik olumsuz iç politika kararları, karşı tarafta tepkiyle karşılanabilir. Ayrıca yine coğrafi yakınlığın rol oynayacağı, özellikle bölgesel ortak çıkarlarda, uluslararası aktörlerin tercihlerinden de etkilenecek, bir çıkar çatışması durumu söz konusu olabilir. Öte yandan tarihsel ilişkilerin incelenmesinde Kıbrıs'ı özgün bir mesele olarak değerlendirmek gerekecektir. Zira bu hassas noktadaki her türlü politik adımın, Türkiye-Yunanistan ilişkilerine olumsuz yansiyebileceği, iki taraf arasındaki ilişkilerde ket vurucu etkisinin olduğu bilinmektedir.¹ İşte iki devletin, bu şekilde çerçevelendirilebilecek olan durumlarında, teorik olarak, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla, uzun vadede olumlu sonuç alınabilmesi mümkündür.

EKONOMİK KARŞILIKLI BAĞIMLILIK YARATMAK...

Karşılıklı bağımlılık, devletlerin masraflı (*costly*) ve kazançlı (*beneficial*) olabilecek etkileşimlerle birbirlerine bağlı olduklarında doğan bir çeşit uluslararası ilişki biçimidir (Gasirowski, 1986: 24). Türkiye-Yunanistan ilişkileri de yukarıdaki avantajlar ve riskler çerçevesinde değerlendirildiğinde, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinin ve ilişkilerin karşılıklı bağımlılık üzerinden incelenmesinin önemi anlaşılabilir. Özellikle coğrafi yakınlığın bir avantaja çevrilebilmesi, iki tarafın da ekonomilerini destekleyecek ve maksimum kazanç sağlamak için ortak amaçlara odaklanılmasını sağlayabilecektir. Ancak burada odaklanılacak nokta, karşılıklı bağımlılığın algılanışını da değiştirecektir. Karşılıklı bağımlılığın masraflı taraflarına vurgu yapanlar bunu ulusal güvenliğe bir tehdit olarak algılayıp düşmanca ilişkileri tetikleyeceğini iddia ederken bu bağımlılığın (ticari kâr gibi) kazançlı yanlarını ön plana çıkararak ise çatışmayı durduracağını savunmaktadır (Gasirowski, 1986: 27). Burada ilişkilerin tesis edilmesi noktasında devletlerin hükümet sistemleri; demokrasinin tesis edilip edilmediği, politika yapıcıların iç politikadaki güçleri, bakış açıları ve tercihleri gibi birçok unsur rol oynamaktadır (Papayouanou, 1997: 120, 121). Ayrıca taraflar arasındaki simetrik kazanç, barış getirecekken asimetrik kazanç, zaman içinde tansiyonu yükseltip yeniden çatışma yaratabilir (Barbieri, 1996: 29).

Keohane ve Nye'a göre (Türkiye ve Yunanistan gibi) tarihsel olarak çatışan devletler arasında ekonomik ilişkiler geliştirilmesi ve ekonomik karşılıklı bağımlılık kurulması yoluyla çatışmadan kaçınılabilecek; karmaşık karşılıklı bağımlılığın

¹ Kıbrıs konusunda Yunanistan, Türkiye ve AB'nin rollerini ve kronolojik olarak gelişmeleri daha detaylı incelemek için bkz. Nazlı Usta Lazaris: "Yunanistan-Avrupa Birliği İlişkileri", Avrupa Birliği ve Üye Devletler: AB15 Üzerine Bir İnceleme, Ed. E. Tezcan, İ. Aras, Ankara: Detay Yayıncılık, 2016, s. 347-353.

tesis edilmesi ile ise “güvenliğin ve gücün daha az önemli olduğu ve ülkelerin birbirlerine çoklu sosyal ve politik ilişkilerle bağlı oldukları bir dünya”ya erişilebilecektir (Keohane ve Nye, 1998: 83). Bu karşılıklı bağımlılığın kurulabilmesi için devletler, toplumlar arasında eyaletler ötesi, yönetimler ötesi ve ulus ötesi ilişkiler geliştirmek için çoklu kanallar kullanılmalıdır; öncelikleştirilen meselelerin ve değişen çıkarların uygulanmasında hiyerarşiyi yok etmeliler ve askeri gücü uluslararası ilişkilerde bir zorlayıcı güç nesnesi haline getirmekten kaçınmalıdır (Keohane ve Nye, 2000: 115).

Nye günümüz dünya siyasetinde, geleneksel askeri güç dengesi endişesinin yok olması gerektiğini savunurken artık “diğer” aktörlerin daha güçlü duruma geldiklerini söylemektedir (Nye, 1990: 156, 157). Buradaki “diğer”ler uluslararası örgütler, çokuluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları veya ticari organizasyonlar olabilir. Polachek de devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığın çatışmayı daha masraflı hale getirdiğini ve dolayısıyla iş birliği kurma ve barışı tesis etme noktasında önemli rol oynayacağını iddia etmekte ve uluslararası ticaretin, bu bağımlılığı oluşturmada önemli bir etken olduğunu belirtmektedir (1980: 56). Benzer hedefleri ve çıkarları olan, müttefik ve demokratik ikililer arasındaki ticaret akışının gücü test edildiğinde, demokrasinin ve çıkar ortaklığının ticareti olumlu etkilediği görülmektedir (Morrow vd., 1998: 649). Ancak uluslararası ticaret, ulusal güvenliği de etkilemektedir. Bir devlet ticari kazanımlarını, ticaret ortağı olan diğer devlet üzerinde askeri üstünlük kurmak için kullanacak olursa, bu ticari ilişki bir askeri dışsallık yaratabilir. Bu nedenle devletlerin, ticaret ortaklarının, kazanımlarını askeri yatırımlara dönüştüreceklerinden korkmaları için sebepleri olacaktır (Morrow vd., 1998: 652) -ki ilişkilerin kazançlı taraflarının vurgulanabilmesi için bundan kaçınılması gerekir.

Ekonomik ilişkilerini güçlendirme yolunu seçen ve ekonomik kazançlara odaklanan devletler, karşı taraf hakkında askeri kaygıları olmadığında, ekonomik bağlantılar kurdukları devletlere karşı tarihsel problemlerden kaynaklanan güvenlik kaygılarını da arka plana itecekler; ekonomik ilişkilerini güçlendirme hedefine odaklanıp diğer politikaların belirlenmesi süreçlerinde bunu göz önünde bulunduracaklar ve sonuçta işgal etmektense ticaret yapmayı tercih edeceklerdir (Copeland, 1996: 5). Bu aşamaya erişmiş bir ekonomik karşılıklı bağımlılık ilişkisinde milletlerin refahı birbirine bağımlı hale gelecek ve burada devletler yıkıcı faaliyetlerde bulunmaktansa iş birliği yapma yolunu seçeceklerdir. Yani ekonomik karşılıklı bağımlılığın artması, pozitif siyasal sonuçlar doğuracaktır (Nye, 1974: 587).

Fatih Tayfur da bu noktada Türkiye ve Yunanistan arasında farklı bir ilişki kurulabilmesi, iki tarafın da kâr elde edebilmesi ve Doğu Akdeniz’de iki tarafın

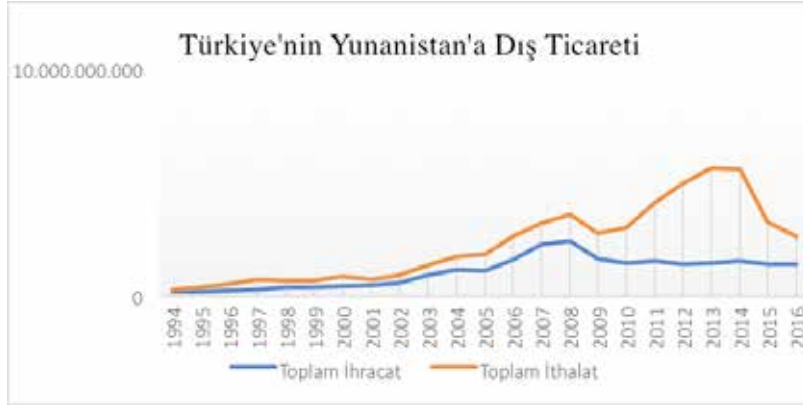

da etkinliğinin artabilmesi için bölgede iyi bilinen tarihsel bir terimi öne sürmektedir. Tayfur, “*Megali Idea*”nın iki tarafın da benimseyeceği bir fikir olarak kullanılmasını önermektedir. Sunulan bu “*Yeni Megali Idea*” fikri; güvenlik, enerji ve taşıma alanlarında iki ülkenin ortaklığını ifade etmektedir (Tayfur, 2006: 49). Buna göre iki ülkenin özellikle komşuluklarının ve bölgesel avantajlarının yardımıyla -tarihsel problemler ve güvenlik kaygıları dışarıda bırakılırsa- bölgede etkin rol oynayabilmesi söz konusu olacaktır. Bu etkinliği sağlamak gibi bir ortak hedef aracılığıyla da iki taraf birbirlerine bağımlı olabileceklerdir (Tsarouhas, 2009: 41).

Değinilen tüm bu teorik yaklaşımların ışığında, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ekonomik ilişkiler, dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar alt başlıklarında incelenebilir. Turizm de hem önemli bir ekonomik faaliyet sayılabileceğinden ve hem de taraflar arasındaki -devlet bazlı olmasa da toplum bazlı- güvenin test edilebilmesini sağladığı ve önemli iletişim kanallarından biri olduğu için, bu kapsamda değerlendirilebilir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, iki ülke ilişkileri bu çerçevede incelenecektir.

TÜRK-YUNAN EKONOMİK İLİŞKİLERİNİ DEĞERLENDİRMEK...

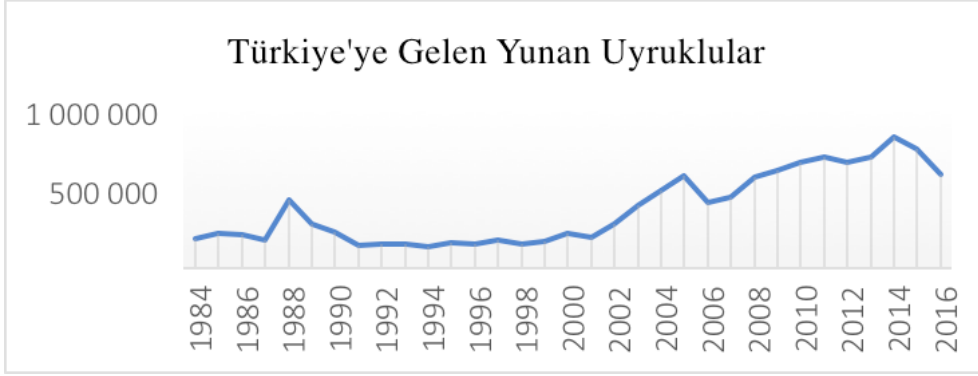
Yukarıdaki teorik çerçeveden yola çıkarak Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri ekonomi temelli analiz etmek için dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar incelenebilir. Ancak doğrudan yabancı yatırımlarda, düzenli bir akış söz konusu olmadığından ve dolayısıyla bu kalem, politik gelişmelerden ve değişimlerden kısa vadede direkt olarak etkilenmediğinden, bu çalışma kapsamında detaylı olarak değerlendirilmeyecektir. Ancak bir çerçeve çizmek gerekirse, Yunanistan menşeli yatırımların tutarı, 2002-2017 yılları arasında, Türkiye’deki toplam doğrudan yabancı yatırımlar içinde %4,8’lik bir paya sahiptir ve bu payla Yunanistan, Türkiye’de en çok yatırımı olan ülkeler listesinde onuncu sıradadır (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 15.11.2017). Bu listedeki en büyük sermaye ise Yunan şirketlerinin Türkiye’de Finansbank, Tekfenbank ve İddaa’daki yatırımlarıdır (Usta, 2012: 86-91). Tüm bu yatırımlarda da yıllar içinde pazardan çekilme, hisse payını artırma ya da azaltma gibi değişiklikler olabilmıştır. Yunanistan’da da çeşitli Türk şirketleri doğrudan yatırım yapmış ya da franchise vererek marka görünürlüğünü sağlamışlardır. Özellikle ekonomik krizin ardından özelleştirmeler başladığında Türk şirketlerinin Yunanistan’da önemli satın almalar yaptıkları dönem dönem basına yansımaktadır. Ancak kâr odaklı tüm bu yatırımların, ekonomik iletişim noktasında iki ülkeyi yakınlaştırsa da siyasetin ekonomi üzerindeki rolü hakkında anlamlı bir sonuç sunması mümkün değildir. Bu sebeple ekonomik karşılıklı bağımlılığın analizinde dış ticaret verilerinin incelenmesi hem ekonomi hem de siyaset noktasındaki ilişkileri göstermesi açısından daha önemlidir.

Yukarıda Türkiye'nin 1994'ten itibaren Yunanistan'la gerçekleştirdiği dış ticarete ait verilerin grafiği verilmektedir. Tabloda görülebileceği üzere, Yunanistan'daki ekonomik krizin durgunluk yarattığı 2008-2009 yılları haricinde, ekonomik ilişkilerde, incelenen dönem boyunca herhangi bir bozulma kaydedilmemiştir. Aksine, özellikle ekonominin yavaş yavaş toparlanmaya başladığı 2010 yılında Yunanistan'ın, Türkiye'ye yönelik bir ihracat atağına geçtiği söylenebilir. Bu yükseliş, 2015 yılında kırılmıştır. Ancak bu kırılmaya kadar Türkiye, Yunanistan'ın bir numaralı ihracat partneridir (Enterprise Greece, 2017). Türkiye'nin Yunanistan'dan yaptığı ithalat her ne kadar kendi toplam ithalatı içinde çok anlamlı bir miktara tekabül ediyor olmasa da² bu veri, ekonomik karşılıklı bağımlılık noktasından değerlendirildiğinde, Yunanistan'ın Türkiye'ye bu kadar bağlanmasının, siyasi ilişkilerde de şekillendirici rol oynayabileceği ihtimali sebebiyle önemlidir. Öte yandan, 2016'daki daralmanın yorumlanabilmesi içinse 2017 ve 2018 verilerinin de elde edilmesi ve tüm bu verilerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira şu an açıklanan resmi verilerle 2016 daralmasının 15 Temmuz kaynaklı mı yoksa 2015'teki daralmayı takip eder nitelikte mi olduğu yorumlanamamaktadır.

² Yunanistan'ın Türkiye'nin toplam ithalatındaki payı, zirveye ulaşılan 2011-2014 yılları haricinde genel olarak %1'in altındadır. Atak evresinde ise yaklaşık %5 bandına çıkmıştır. Türkiye'nin Yunanistan'a ihracatı ise yine Türkiye'nin toplam ihracatı içinde yaklaşık %1,5 kadardır. Çalışmada kullanılan tüm dış ticaret verileri, TÜİK ve ELSTAT Dış Ticaret İstatistiklerinden derlenmiş, oranlar ise yazar tarafından bu veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

Yunanistan'ın Türkiye'ye ihracatında maksimuma ulaştığı yıl olan 2014'te Türkiye, Yunanistan'ın toplam ihracatında %12'lik oranla tarihi bir rekor kırmıştır. Bu veri, Türkiye, Yunanistan için o yıla kadar bir numaralı ihracat partneri konumunda olduğundan önemlidir. Yukarıdaki tabloda incelenebileceği üzere, 2015 yılındaki düşüş, yalnızca oransal olarak değil, maddi olarak da anlamlıdır zira yarıdan fazla bir daralma söz konusudur. Ancak buradaki düşüş değerlendirilirken 2015'te Yunanistan'ın siyasi olarak karmaşık bir yıl geçirdiği, genel seçimlerde hükümetin ve meclis dağılımının değiştiği, ekonomik kriz sebebiyle alınan borçların geri ödemesinde kemer sıkma politikaları ile başa çıkmaya çalıştığı ve tüm bunlar yüzünden genel bir karmaşa içinde olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü bu dönemde, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğinin geliştirilmesi amacıyla yapılan forumlarda ve toplantılarda herhangi bir kesinti olmamıştır. Dolayısıyla burada daralmayı, bir kriz durumuna yormak anlamlı değildir.

Sunulan tüm veriler, iç politika ve dış politika açısından değerlendirildiğinde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ekonomik ilişkilerde direkt olarak bir 15 Temmuz etkisinden söz edilemez. Çünkü yukarıda da incelendiği üzere, dış ticaretteki daralma 2015 yılı ile başlamıştır. Dolayısıyla daralmadaki öncelikli etken 15 Temmuz değildir. Öte yandan 2017 yılı geçici verilerine göre Yunanistan'ın Türkiye'nin dış ticaretindeki yeri, oransal olarak iyileşme göstermektedir. Ancak veriler geçici olduğu için bu çalışmada değerlendirilmemiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar noktasında ise 15 Temmuz'un hiçbir anlamlı etkisi saptanamamıştır. Dolayısıyla 15 Temmuz'un, ekonomik ilişkiler üzerinde anlamlı bir rol oynadığı söylenemez.

GÜVEN TESİS ETMEK...

Yukarıda da değinildiği üzere, ülkeler arasındaki turizm faaliyetleri, dolaylı yoldan da olsa toplumların, ziyaret ediyor oldukları devlete duydukları güveni gösteriyor olması bakımından önemlidir. Bu açıdan, Türkiye ve Yunanistan'ın ilişkileri incelenirken, iki devletin vatandaşları arasındaki etkileşim de dikkate alınmalıdır. Yunanistan'a "gezi ve seyahat" için giden Türk vatandaşlarının sayılarına bakıldığında, iki devlet arasındaki pozitif politik hamlelerin ve diyalogun olumlu sonuçları net şekilde görülmektedir. 2010 yılında Yunanistan'ın yeşil pasaport hamillerine vizesiz seyahat hakkı vermesi ve 2012 yılında başlayan kapıda vize uygulaması sayesinde Yunanistan'ı ziyaret eden Türk vatandaşlarının sayısı neredeyse iki katına çıkmıştır. Ancak bu noktada iki ülkenin nüfusları ile seyahat eden vatandaş sayıları kıyaslandığında, Yunanistan'ın yaklaşık %8'inin Türkiye'ye geldiği, buna karşılık Türkiye'nin yalnızca %1'inin Yunanistan'a gittiği de vurgulanmalıdır. Yani iki ülkenin vatandaşları, seyahat konusunda, coğrafi yakınlık avantajından faydalanırlarken bunu daha etkin kullanan taraf Yunanistan gibi görünmektedir. Tabii ki burada Yunanistan vatandaşlarının Türkiye'ye vizesiz ve pasaportsuz seyahat edebiliyor olmalarının kolaylaştırıcı etkisini de göz önünde bulundurmamak gerekir.

Yukarıda, T.C. Turizm Bakanlığı istatistiklerinden derlenerek hazırlanmış olan tabloda görülebileceği üzere, vize serbestisi geldiği yıldan itibaren, Türkiye'yi ziyaret eden Yunanistan vatandaşlarının sayısında, dönem dönem daralmalar olsa da genel trend açısından, her geçen yıl artış kaydedilmiştir. Dikkati çekebileceği üzere, dış ticarete olduğu gibi, turist sayısında da maksimuma ulaşılan yıl 2014'tür. 2016 yılında ise Türkiye'yi ziyaret eden toplam Yunan turist sayısı, Yunanistan'da ekonomik krizin başladığı 2008 seviyelerine gerilemiştir. Bu yılda kaydedilen daralma %22'dir ve asla göz ardı edilebilir, azımsanabilir bir oran değildir. Ancak bunun da direkt olarak 15 Temmuz'a bağlanması sakıncalı bir yorum olacaktır. Zira aşağıda aylara göre Türkiye'yi ziyaret eden Yunan

vatandaşlarının sayıları değerlendirildiğinde, 2016 yılındaki azalmanın temmuz ayından önce başladığı ve turizmde de zirve olan 2014'ten başlayarak sonraki yıllarla karşılaştırılmalı incelendiğinde, 2015 ve 2016'da ilgili aylara göre bir daralma kaydedildiği görülebilmektedir. Yani 2016 yılında daralma, önceki yıllara kıyasla, yılın ilk yarısında da sürmüştür. Dolayısıyla 15 Temmuz kaynaklı değil gibi görünmektedir. Ayrıca 2017 yılı verileri de bir toparlanmayı işaret etmektedir.

Aynı şekilde 2016 yılında, yurtdışına çıkan Türk vatandaşlarının sayısında da bir milyondan fazla bir düşüş gözlemlenmektedir ve bu durum, dolayısıyla Yunanistan'a giden Türk vatandaşlarının sayısına da yansımıştır. Ancak bu noktada istatistikleri okurken dikkat edilmesi gereken husus, Yunanistan'ı tercih eden Türk vatandaşlarının oranında bir değişiklik olup olmadığıdır -ki bu oranda artış yönünde bir değişim söz konusudur. Yani daha az kişi yurtdışına seyahat ediyorken daha fazla kişi Yunanistan'ı tercih etmiştir. 2016'ya gelindiğinde artık yurtdışına çıkan her on Türk'ten birinin Yunanistan'a gittiği görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 15.09.2017). Tüm bu oranlar da Türkiye ve Yunanistan arasında, güven tesis edildiğini, iki devletin vatandaşlarının karşı tarafı ziyaret için gönüllü olduklarını göstermektedir. 2016 Ağustos ayı verilerinde hem Türk hem de Yunan turistler için 15 Temmuz kaynaklı bir daralma gözlemlense de bunun kalıcı olmadığı sonraki aylar ve 2017 yılı verileri incelendiğinden görülebilmektedir.

15 TEMMUZ SONRASINI DÜŞÜNMEK...

Bu çalışma kapsamında sunulan tüm veriler, Türkiye ve Yunanistan arasındaki iklimin, önceki on yıllarla kıyaslanamayacak şekilde yumuşadığını ve iki tarafın, 15 Temmuz gibi bir siyasi krizde bile diyalog kurabildiğini göstermektedir. Yunanistan Başbakanı Alexis Tsipras, Türkiye'ye Yunanistan'ın demokrasiyi ve anayasal düzeni desteklediğini ileten ilk liderlerdendir.

Gelen Yunan	2014	2015	2016	2017
Ocak	50 949	49 350	41 601	29 972
Şubat	50 222	43 163	34 176	36 629
Mart	69 880	57 978	49 250	40 090
Nisan	78 409	74 769	54 516	50 058
Mayıs	66 343	73 022	54 425	48 057
Haziran	68 079	60 299	49 447	46 521
Temmuz	72 261	54 513	43 298	55 562
Ağustos	100 914	80 558	56 472	66 568
Eylül	74 287	68 205	53 577	61 923
Ekim	79 783	75 064	60 527	67 785

Kasım	61 543	59 245	48 985	
Aralık	58 171	59 248	46 876	
Genel Toplam	830 841	755 414	593 150	

Ancak 15 Temmuz sonrası süreçte özellikle Dedeoğaç'a kaçan sekiz subayın Türkiye'ye iadelerinin iki kez reddedilmesi ve darbe girişiminin üzerinden aylar geçmiş olsa da her geçen gün Türkiye'den Yunanistan'a yasadışı yollarla kaçanların sayılarının ve dolayısıyla Yunanistan'a siyasi sığınma taleplerinin artması, iki devletin daha önceki krizlerine benzememektedir. Ancak bu siyasi kriz durumunda bile ticaretin ve turizmin etkilendiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Aksine 1980'lerde başlayıp düzenli devam eden Ekonomi Zirveleri 15 Temmuz sonrasında da sürmüş, istikşafı görüşmeler devam etmiş ve Dışişleri Bakanları düzeyinde de sürekli bir diyalog hâkim olmuştur.

15 Temmuz darbe girişiminin ve ardılı dönemdeki gelişmelerin de kanıtladığı üzere, ekonomik iş birliğinin ve iletişimin artması, devletleri uzun vadede, politikanın ve politika yapıcılarının olumsuz etkilerinden koruyup devletler arasındaki çatışmaları da azaltacağı için Türk-Yunan ilişkileri adına bundan sonraki dönemlerde de yapılması gereken; iki devlet arasındaki etkileşimi daha ileri seviyelere taşıyabilmektir. Bunun yolu da hem mikro hem de makro düzeylerde diyalog kurulmasından geçmektedir. Önceki on yıllarda görülen krizlerle kıyaslanamayacak ciddilikteki darbeci subayların sığınma talepleri ve bunların incelenmesi meselesi artık Türkiye ve Yunanistan arasında büyük bir siyasi kriz doğurmamaktadır. Yani iki ülke arasında, ekonomik karşılıklı bağımlılık tesis edilememiş olsa bile, geçen yıllar içinde diyalogun arttığı söylenebilir. Bu noktada da diyalog sayesinde daha da geliştirilen ikili ilişkiler üzerine tesis edilen ekonomik ilişkilerdeki kazancın ulaştığı seviyeden geri kalınması tercih edilmemektedir. Dolayısıyla 15 Temmuz'un da kanıtladığı üzere, Türkiye ve Yunanistan gibi örneklerde, sağlıklı bir diyalogun tesisine ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik kesintisiz çaba gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- BARBIERI, K. (1996). "Economic Interdependence: A Path to Peace or a Source of Interstate Conflict?", *Journal of Peace Research*, 33(1): 29-49.
- COPELAND, D. C. (1996). "Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations", *International Security*, 20(4): 5-41.
- GASIOROWSKI, M. J. (1986). "Economic Interdependence and International Conflict: Some Cross-national Evidence", *International Studies Quarterly*, 30: 23-38.
- KEOHANE, R. O., NYE Jr., J. S. (1998). "Power and Interdependence in the Information Age", *Foreign Affairs*, 77(5): 81-94.
- KEOHANE, R. O., NYE Jr., J. S. (2000). "Globalization: What's New?What's Not?(And So What?)", *Foreign Policy*, 118: 104-119.
- MORROW, J. D., SIVERSON, R. M., TABARES, T. E. (1998). "The Political Determinants of International Trade: The Major Powers, 1907-90", *The American Political Science Review*, 92(3): 649-661.
- NYE, J. (1974). "Collective Economic Security", *International Affairs*, 50(4): 584-598.
- NYE, J. (1990). "Soft Power", *Foreign Policy*, 80: 153-171.
- PAPAYOANOU, P. A. (1997). "Economic Interdependence and the Balance of Power", *International Studies Quarterly*, 41: 113-140.
- POLACHEK, S. W. (1980). "Conflict and Trade", *The Journal of Conflict Resolution*, 24(1): 55-78.
- TAYFUR, F. (2006). "The Greater Eastern Mediterranean Region and the Political Economy of Turkish-Greek Relations", *International Conference on Turkish-Greek Relations: issues, solutions, prospects*, (Ed.) AKSU F., Foundation for Middle East and Balkan Studies, Istanbul: 47-55.
- TSAROUHAS, D. (2009). "The political economy of Greek-Turkish relations", *Southeast European and Black Sea Studies*, 9(1-2): 39-57.
- USTA, N. (2009). "Türk-Yunan Ekonomik İlişkileri (1980-2010)", Yüksek Lisans Tezi Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- USTA LAZARIS, N. (2016). "Yunanistan-Avrupa Birliği İlişkileri", *Avrupa Birliği ve Üye Devletler: AB15 Üzerine Bir İnceleme*, (Ed.) TEZCAN E., ARAS İ., Detay Yayıncılık, Ankara: 327-362.
- Enterprise Greece: "Trade", 10.10.2017, [<https://goo.gl/d3AVJj>].
- Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2017). "Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri", <https://goo.gl/A1NGfF>, (15.11.2017).
- Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bakanlığı (2017). "Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri", <https://goo.gl/j15k8y>, (15.11.2017).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2017). "Dış Ticaret İstatistikleri", <https://goo.gl/jW2pRK>, (25.11.2017).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2017). "Turizm İstatistikleri", <https://goo.gl/oVX2zK>, (15.09.2017).

CHANGES IN THE POLITICS OF COUP MEMORY REGARDING THE FAILED 15 JULY COUP: FROM INTENTIONAL FORGETTING TO HANKERING FOR REMEMBERING¹

Prof. Dr. Nilüfer NARLI

Bahçeşehir University

nilufer.narli@eas.bau.edu.tr

1. INTRODUCTION:

Turkey is an example of a country that has experienced a series of military coups and interventions, with the July 2016 attempted coup being the latest. Turkey's military has forced out four civilian governments since 1960, when Prime Minister Adnan Menderes was deposed and executed. In 1971, a military memorandum forced Prime Minister Süleyman Demirel to resign while the military takeover in 1980 caused huge human right abuses and purges. In 1997, the military-dominated and led National Security Council issued recommendations that forced Prime Minister Necmettin Erbakan to resign. Given the military's previously central role in politics and its constitutional tools for intervening in civilian decision-making processes (Narli, 2011), coups were not unexpected events until EU harmonization-led reforms, which began in 2001 and accelerated in the mid-2000s, curbed the military's autonomy and its prerogatives (Narli, 2009).

How people remember a coup or military regime is a question of political memory and the politics of memory studies that is critical to any country's democratization, but particularly those with a history of coups and military regimes. Regarding the politics of remembering, the critical question is how a coup is narrated and how the victims are dealt with by the governments. The literature (De Brito, Enríquez & Aguilar, 2001; Sieder, 2001; Misztal, 2005; Uhl & Golsan, 2006; Barahona de Brito, 2010) reveals that collective remembering/disremembering a coup, the narration of the coup, and post-coup truth and transitional justice policies are related to democratization and reconciliation. In the era following a coup or military regime, the absence or presence of a politics of reconstructing a coup memory by building monuments and museums, and

¹ I would like to thank to Dr. Kaya Akyıldız for reading the manuscript and giving me insights.

monumentalizing it in movies and novels is significant for providing justice to the victims. That is, the memorialization of the victims forms part of transitional justice in a post-coup period.

Since all forms of media and politics are essential to reconstructing past events and ensuring justice, this paper compares and contrasts the politics of memory with regard to two diametrically opposed coup events, the 1980 coup and the failed 2016 coup by focusing on the following questions. In dealing with these two coups and their victims, which memory options have governments preferred – systematic oblivion or memorializing the coup victims and transmitting the coup’s memory through various media? How have these two coup events and their victims been officially narrated? To what extent have the power elites encouraged/discouraged the transmission of each coup’s memory to future generations? How have the media represented and framed each coup?

The comparison strategy adopted here is to analyze the politics of coup memory by looking at five aspects. The first is comparing the government’s politics of memory options, which either keep the coup’s memory alive through commemorations or adopting a policy of silence to forget it. The second is comparing how strong or weak people’s coup memories are. Related to this, the third concerns the presence or absence of societal demands for public memorialization of each coup. The extent to which transitional justice is successfully searched for and provided is closely related to civil society demands. The fourth aspect is the civil government’s transitional justice options, between initiating the relevant actions and taking no steps towards providing transitional justice in the post-military coup/ regime era. The fifth aspect compares how civil society actors deal with the coup’s memory and transitional justice options. They may either demand investigations to uncover the truth about the perpetrators’ misdeeds and to ask the government to provide transitional justice or only weakly request this or even embrace complete silence about the coup and its atrocities.

The data was collected from diverse research conducted by the author. It includes a 2013 nationwide survey of political memory in Turkey with 1,957 respondents; an analysis of media representations of historical events in Turkish dailies from 2012; and a further analysis of media representations of the July 15, 2016 coup attempt in mainstream Turkish dailies (*Hürriyet, Cumhuriyet, Sabah, Milliyet and Yeni Şafak*) between 1 and 20 July 2017, sampling 2,748 news items. This analysis enabled me to develop an unbiased heuristic of the framing in order to determine how the failed 2016 coup was constructed in Turkey’s mainstream media. This latter period was chosen because a week-long nationwide commemoration of the failed coup’s preparation took place. The five

dailies were selected because of their high circulation levels and their inclusion in earlier studies (Melek & Toker, 2017²; Nisan & Şeker, 2017³) investigating the framing of the failed coup in Turkish dailies between July 16-30, 2016.

2. Conceptual Definitions: Political Memory, Politics of Remembrance and Trauma in the Context of Military Coup

This paper is theoretically grounded in political memory, politics of memory frameworks and transitional justice concepts. In this study, political memory is defined as collective invocations of real or fictitious political pasts. This definition of political memory moves from Halbwachs' theory that even individual memory is always inherently shaped by collective context (Halbwachs, 1992), that whatever we remember is affected by its social, cultural and political context, and that it is recalled within the history of the collectivity (Assmann, 1999). Thus, like collective memory, political memory is "socially constructed," and *mnemic* (Halbwachs, 1992). Like the larger category of collective memory, political memory does not preserve the past or history but reconstructs the political past with the aid of material traces, rites and texts. Despite sometimes being "made from similar material" (Fogu and Kansteiner, 2006:285), political memory is different from history in that it comprises socially-reconstructed historical events. The defining feature of political memories is a continuous and socially-constituted connection with the political past that is the narrated past (Nora, 1989; Bell, 2003; Winter, 2010; Basu, 2011).

The collective and political memory of a social group can also be shaped by the state's apparatus of the remembrance policies (Connerton, 1989). The politics of remembrance is a process that shapes a society's political memory, and is often molded by the state (Nora, 1989; Hodgkin & Redstone, 2003). It is also associated with "the power and use of both practices of remembrance and broader discourses of past, (especially traumatic) experience" (McDonald, 2010: 290). Yet, while the state apparatus is powerful, it is still affected by the relations of forces between hegemonic master narratives while defiant counter-memories and silent groups whose historical experiences are rarely represented in

² This study investigated media representations of the failed 2016 coup in *Hürriyet*, *Milliyet*, *Cumhuriyet* and *Sabah*, which were "the most visited news websites in Turkey during the first three days of the coup attempt, 15-17 July" (Melek & Toker, 2017:222).

³ Nisan & Şeker (2017) analyzed the first pages of all national newspapers (*Akşam*, *Aydınlık*, *Birgün*, *Cumhuriyet*, *Evensel*, *Güneş*, *Haber Türk*, *Hürriyet*, *Karar*, *Millî Gazete*, *Milliyet*, *Ortadoğu*, *Sabah*, *Star*, *Takvim*, *Taraf*, *Türkiye*, *Vahdet*, *Vatan*, *Yeni Akit*, *Yeni Asya*, *Yeniçağ*, *Yeni Mesaj* ve *Yeni Şafak*) between 16 and 22 July, 2016.

public may also shape it (Resina, 2000; Booth, 2001). Each state has its own official commemorative practices and rituals to maintain its narratives and selectively remember events that are considered important for national identity and the national interest. However, over time and with political changes, this official state narrative may be challenged, deconstructed and contested by oppositional and other sectional narratives.

That politics of memory – that is, how to remember and what to remember – can become a particularly critical issue for democratization in post-conflict periods that require dealing with the conflict’s victims and their traumas (De Brito, Enríquez & Aguilar, 2001; Hodgkin & Radstone, 2003; Misztal, 2005). Trauma is a term often referred to in studies focusing on the memories of conflict witnesses and survivors (Karacan, 2015), and those researching the effects of a traumatized past on collective identities and political behavior. Like collective memory, trauma is “socially mediated” and “socially constructed” (Alexander, Eyerman, Giesen, Smelser, & Sztompka, 2004). Here we refer to “cultural trauma,” which is “historically made, not born” (Smelser, 2004: 37), which has the power to destroy or reshape who ‘we’ is, and which plays a crucial role reconstructing collective identity following a conflict (Karacan, 2015).

3. Political Context: The Military, Power Elites and Political Memory in Turkey

The military played a central role in Turkish politics for decades until EU harmonization reforms emasculated its prerogatives and institutional ability to intervene in the legislative and executive decision-making process (Narlı, 2009). During this earlier era, neither the military’s role nor Republican narrations of key political events were challenged. The mystification⁴ of the military and its officers as “saviors,” was a politico-cultural trend that led the society to see almost every coup as saving the country from economic and political crises.

Inheriting the Ottoman legacy of strong state-weak society tradition that sustained the weakness of the bourgeoisie vis-à-vis the state elites in Turkey in the first decades of the republic,⁵ the military’s key role as a state actor was largely supported by Turkey’s old-elite core,⁶ which represented a nationalist and secularist ideology. It pitted the bureaucrats, military and local notables

⁴ The Turkish army is mystified as “Home of the Prophet” (“Peygamber Ocağı”).

⁵ On the marginality of bourgeoisie vis-à-vis the state elites and the power of the state in Turkey, see Heper (1992) and Keyder (1988).

⁶ On the old center, see Mardin (1973).

against the periphery, including a large peasant population and petty traders representing a religiously conservative and somehow anti-secularist ideology in Turkey. After this bureaucratic-military complex became the center of Turkey's political structure,⁷ there was "role expansion of the military"⁸ and its penetration of various institutions during the 1960s, which was an important factor in forming civil-military coalitions, where the military evolved as the protector of the executive-administrative center and the country. The 1960-1980 period saw modernization at the center combined with the military's further role expansion; a process that was generally accepted by Turkish society at the expense of a weak legislative branch, politically immature political parties and a disorganized periphery, largely comprising peasants and shop-keepers in villages and small towns, who largely lacked social and political cohesion.

Curbing the military's central political role and demystifying it, and deconstructing existing narrations of its hegemonic period all happened simultaneously to create a new politics of memory in the late 2000s. In building this new politics of memory, defying the Republican past while remembering and honoring Turkey's Islamic and Ottoman past became a key policy that has found fertile ground in the post-hegemonic era since the 1980s with the fragmentation of the old power center. The Republicans' master narratives have been increasingly strongly challenged by defiant counter-memories while the peripheral groups that were silent until the late 1990s have begun expressing themselves in new public domains both within and beyond Turkey's borders.

Until the mid-2000s, the civil-military coalition and the mystification of the military made it politically difficult to criticize a coup or demand justice for the victims. Figure 1, which lists coups and other interventions in Turkey along with the politics of memory of each, shows that all were justified in the name of protecting democracy and national unity, and were even officially remembered and celebrated as victories of democracy (such as the 1960 coup). Although each coup led to significant human rights violations, existing norms and the politics of memory meant that there was no incentive to provide justice to the victims or financial and symbolic rehabilitation, and to punish the perpetrators. What efforts there were to ensure the memory of these coups' victims often originated from Turkey's intelligentsia, whose members, including writers and film producers, made great efforts to keep critical memories of the coups and the sufferings of their victims alive, particularly regarding the 1980 coup.

⁷ Heper (1985) analyzed the centrality of the military in the state.

⁸ Perlmutter (1980) introduced the concept of the "military's role expansion" in the study of civil-military relations.

Figure 1: History of Coups in Turkey, the Politics of Memory and Political Memory

Coup Date and Name	Political Results	Politics of Memory and Coup Narration	Political Memory and Trauma
1960 (May 27) Coup	Adnan Menderes' government was ousted. Menderes and several ministers were executed.	Celebrating May 27 as a victory of democracy Commemorated as Freedom Day until 1982 Narrated as a victory against anti-secular and anti-democratic forces	The execution of Menderes is one of the most frequently and painfully remembered events (2013 Political Memory Survey).
1971 Military Memorandum	Suleyman Demirel's government resigned.	No official commemoration Narrated as a remedy for extremism and terrorism	The execution of leading leftist figures, including Deniz Gezmiş, is one of the most frequently and painfully remembered ones (2013 Political Memory Survey). ⁹
1980 Coup (September 12 Coup)	The Demirel-led coalition government was ousted and all political parties were shut down.	No official commemoration Narrated as a remedy for terrorism	Trauma / People remember with pain and regret (2013 Political Memory Survey).

⁹ For this survey see Narli, et al, (2016).

February 28, 1997 Postmodern Coup	The Necmettin Erbakan-led coalition government had to resign	Narrated as a victory against anti-secular and anti-democratic forces	Islamists remember it as a major trauma.
--------------------------------------	--	---	--

Figure 2: History of Failed Coups in Turkey, Politics of Memory and Political Memory

Failed Coup Date and Name	Political Results	Politics of Memory and Coup Narration	Political Memory and Trauma
Talat Aydemir's Failed Coups (February 22, 1961; May 20, 1963)	Aydemir was pardoned for his first attempt but executed for the second during the İnönü government's term.	"an anti-democratic" and "anti-regime" attempt (Press data, <i>Tercuman</i> , February 23, 1963) ¹⁰	Very weak political memory, no significant trauma (2013 Political Memory Survey)
The General Madanoğlu-led aborted coup (March 9, 1971)	The generals who planned the coup were taken to court while many officers were purged.	"a leftist coup plot"; "anti-regime"	Weak political memory (2013 Political Memory Survey)
July 15th Failed Coup (2016)	The putschists were all arrested.	"anti-democratic and an act of terror"	Very strong memory and trauma (July 2017 Media Study)

¹⁰ The title of the article was "Attempt to Topple the Regime" (Rejim Yıkılmak İstendi"), *Tercuman*, February 23, 1963.

4. The 1980 Coup Memory and Politics of Memory: Institutional Forgetting and Civil Persistence to Not Forget

Following the military regime (1980-1983), Turkey's post-1980 coup civil government,¹¹ which came into power in 1983, had no choice but to endorse the pact of silence and forgetting despite the atrocities and severe human right abuses linked to the military regime. The Amnesty Law, established by 1982 Constitution but repealed in 2010, was critical for Turkey's systematic forgetting policy, whose path of transitional justice sharply contrasts with countries like Argentina, Chile and Peru that all established truth commissions to investigate deaths and torture during their military regimes, and to identify the perpetrators. They all enforced accountability for crimes committed during their military regimes soon after these regimes fell. In contrast, a 'no truth, no justice' formula prevailed for three decades in Turkey before the immunity of the 1980 coup leaders was repealed as part of the September 12, 2010 referendum on amending Turkey's Constitution. Following this, on April 12, 2012, two retired generals (Kenan Evren and Tahsin Şahinkaya) were placed on trial for their role in the 1980 coup. On April 7, 2012, the court indicated that criminal charges would be filed against Evren and Sahinkaya "on charges of torture and mistreatment, to be investigated separately". In 2014, the two generals were sentenced to life imprisonment for preparing and leading the 1980 coup. However, in the same year, another court ruled to drop a case against two high-ranking officers for torture allegedly carried out during the military regime.¹² Dropping this torture case due to the statute of limitations was a development that curtailed transitional justice hopes and disappointed many coup victims.

Both Evren and Sahinkaya died in 2015, one year after sentencing. The death of Evren in May 2015 brought back dark memories of human rights abuses and political violence sufferings. Anger, shame and feelings of injustice, all associated with the coup memory, prevailed in the media. Such negative emotions were also shared by Twitter users with several hashtags (e.g. *#KötüBilirdik*).¹³

¹¹ Turgut Ozal (1927-1993) was the leader of the Motherland Party and prime minister for two terms (1983-1989) before becoming the president in 1989.

¹² In July 2014, two torture cases were dropped. See "Diyarbakır Cezaevindeki İşkencecilere Takipsizlik" in *t24.com*. Access: <http://t24.com.tr/haber/diyarbakir-cezaevindeki-iskencelere-takipsizlik,264102>

¹³ *Kötü bilirdik*: At a funeral in the Islamic tradition, when a person dies, the *imam* asks the people who attend the funeral "How did you know the deceased?" Customarily, people always say, "We knew him/her as a nice person". However, Kenan Evren was remembered

In most of the tweets surveyed, Evren was condemned, while the memory of Erdal Eren, a victim of the coup who was executed at the age of 17, was commemorated across the media (Narli, et al., 2016). The grief was strong due to a lack of hope of justice for the victims. This was partly the result of silence since civil society's voice, muted by laws enacted soon after the coup,¹⁴ had remained weak for two decades, and unable to demand truth telling and transitional justice. Despite such a repressive political climate, however, one human rights advocate, the Human Rights Association, came into being in 1986. It worked diligently to bring the torture issue to the public's attention and seek justice for the 1980 coup's victims despite facing state interference in its work.

Looking at this situation, it not wrong to argue that transitional justice is an unresolved issue in Turkey, where no truth commission has been yet founded despite efforts to document human right abuses. Sema Pişkinsüt, a member of the Democratic Left Party (DSP), and one-time President of the Human Rights Inquiry Commission of the Turkish Grand National Assembly, documented human right abuses and torture in 2000 by carrying out investigations at police stations and prisons (Pişkinsüt, 2001). Piskinsut emphasized the need for transitional justice and the need for reparation for torture survivors, but this did not lead to progress in providing transitional justice and her commission was prematurely closed. Thus, the wound of the 1980 coup memory remains open and hurting the people. Our nationwide survey conducted in 2013 (Narli, et al., 2016). howed that the 1980 coup was the most frequently remembered event, regardless of age group. Both young and old respondents' mentioned remembering the coup with traumatic feelings like sorrow, shame, hurt and a sense of deep injustice (Narli, et al., 2016). Respondents with such feelings mentioned the importance of justice for the victims and the horrors experienced, but they were not optimistic about gaining justice when they were interviewed.

The 1980 coup memory is a type of "post-memory,"¹⁵ which is a memory of an event not directly experienced but powerful or traumatic enough to be indirectly "absorbed" from parents or elders, or from other sources like movies and novels. Such representations of the 1980 coup are worth mentioning with regard to its post-memory. In earlier years after the post-coup, many writers and

negatively in social media with the hashtag #KötüBilirdik (#We knew him as a bad person). See "The Death of Kenan Evren on Social Media: #KötüBilirdik", Bianet (2015), <http://m.bianet.org/bianet/other/164443-the-death-of-kenan-evren-on-social-media-kotubilirdik>.

¹⁴ The majority of associations and trade unions were closed soon after the coup.

¹⁵ The concept of post-memory is borrowed from Hirsch (2008).

film makers were not obscured by state-sponsored silence. They mediated the 1980 coup memory to dramatically express the losses of after 1980 in inventive ways through novels and films. Examples of early novels include Adalet Ağa-oğlu's *Hayır* (No: 1984) and Latife Tekin's *Gece Dersleri* (Night Classes: 1986), which challenged the coup, political oppression and systematic forgetting (Alver, 2000). Another early novel, *Yüz* (Face: 1981) and Bilge Karasu's *Gece* (Night: 1985) deal with the sufferings of the coup's victims from the violence and oppression of the military regime after the coup. Kaan Arslanoğlu's *Devrimciler* (Revolutionaries: 1998) focuses on politically-active students who faced persecution following the coups. Several other coup novels from the following decades also received academic attention (Özdoğan, 2008) while 'coup novels' have become a prominent sub-genre in Turkish literature since 1980. One of these more recent novels is *Şahbaz'ın Harikulade Yılı 1979* (Şahbaz's Wonderful Year of 1979: 2007) by Mine Söğüt, which depicts how the horror of the 1980 coup overshadowed the life of those who were children in the 1980s and who became a "politically orphaned generation," depoliticized yet retaining the memory and painful feelings of the coup; and hence a strong urge to transmit it to future generations through artistic products like novels.

Like these novels, many movies were a medium for commemorating the sufferings of the 1980 coup victims by mediating the coup memory and the sufferings of the victims. The earliest ones were made in 1986: *Dikenli Yol* ("Thorny Path") (1986); *Prenses* ("Princes") (1986); *Ses* ("Voice") (1986); *Sis* (1988); *Av Zamanı* ("Hunting Time") (1988) and *Uçurtmayı Vurmasınlar* ("Don't Let Them Shoot the Kite") (1989).¹⁶ Several more were made in the 1990s-2010s.¹⁷

Another factor related to the reconstruction of the 1980 coup in later decades was the trials of military officers on charges of plotting to overthrow the AKP (Justice and Development Party, Ak Party) government and their membership in a terrorist organization named *Ergenekon*.¹⁸ This trial paved the way for a

¹⁶ For more information on the September 12 Coup movies, is available on *liste film* web page. Access: <http://www.listefilm.com/darbe-filmleri/>

¹⁷ Examples of these movies are *Bekle Dedim Gölgeye* ("I Ask the Shadow to Wait") (1990); *Suyun Öte Yanı* ("Other Side of the Water") (1991); *Uzlaşma* ("Reconciliation") (1991); *Babam Askerde* ("My Father is Serving in the Army") (1994); *Gülün Bittiği Yer* ("Where the Rose Wilted") (1998); *Vizontele Tuuba* (2004); *Babam ve Oğlum* ("Father and Me") (2005); *Beynelmilel* ("International") (2006); *Eve Dönüş* ("Returning Home") (2006); *Bu Son Olsun* ("Never Again") (2012); *Hükümet Kadın I* ("Government Woman I") (2013); *Hükümet Kadın 2*, ("Government Woman II") (2014).

¹⁸ The *Ergenekon* trials, which began in 2008 and ended on August 5th, 2013, altered

judicial milestone mentioned earlier: the trial of the 1980 coup perpetrators in 2010. Both trials led the media to revise the 1980 coup memory by narrating the sufferings of the victims and condemning the perpetrators. However, these narrations were selective and polarized as they often focused on the suffering of the far-right while forgetting that of leftists (Narli, et al, 2016).

AKP's urge to seek post-coup justice and its politics of remembering the 1980 coup and supporting civil initiatives for remembering the coup victims by building museums all happened simultaneously during the late 2000s. As mentioned above, the position of civil society organizations vis-à-vis the politics of coup memory and demands for transitional justice is one parameter of comparison in this study. Official support for civil society's campaign for transitional justice during the late 2000s created hopes in wider society. However, these hopes were not fulfilled due to the conflicting politics of memory regarding the 1980 coup. Despite this, the Human Rights Association (1986) and the 78'ers Foundation have documented human rights abuses following the coup. The 78'ers Foundation, established in 2002, has begun to undertake truth-finding and citizenship rights activities, the Memory and Justice Center (*Hakikat Adalet Hafıza Çalışmaları Merkezi*), founded in 2011, has encouraged many people to share their memories while Islamic human rights associations have also initiated memory and truth activities. In 2010, the Museum of Shame, a large collection of images of trials and torture, and several items belonging to victims of the 1980 coup, was established by these victims. All these civil society efforts to construct memory places of the 1980 coup have expanded earlier memory and justice efforts since the 1990s.

5. Politics of Memory of the July 15th Failed Coup: Commemoration Practices, Construction of Memory Places and Media Coverage of the Events

Several commemorations and commemorative practices were organized to memorialize the July 15 failed coup, remember its victims and honor those who bravely fought against the coup attempt. By employing different agencies, the July 15th coup narrative has been communicated in different arenas, ranging from the smallest unit family networks to the public sphere of the nation-state (e.g. schools, ministries, public institutions, companies, even cemeteries), as exemplified below. All these official commemorative events have attracted

society's perceptions of the military, decreasing the traditional public trust in them, as shown by Eurobarometer surveys (Gürsoy, 2012).

the attention of civil society and the Turkish media. This study of these media representations of the failed coup, which analyzed 2,748 news items from five mainstream media companies (*Hürriyet, Cumhuriyet, Sabah, Milliyet and Yeni Şafak*) from July 1 to July 20, 2017, shows how the AKP government, civil society actors and the elites were united in this commemoration process. The first three weeks of July 2017 was selected because it covers activities held to commemorate the failed coup (2016). The date, July 15, has been officially declared the “Day of Democracy and National Unity,” while a week-long period of celebration ceremonies and commemorations of the “martyrs” who lost their lives resisting the perpetrators, labeled as “terrorists,” was organized.

5.1 Constructing Memory Places by Building Monuments, and Street and Place Renaming

To construct the memory spaces of the July 15th Coup attempt, the government built museums,¹⁹ monuments, exhibitions (e.g. the photo exhibition of the July 15 Treacherous Coup Attempt in AKP headquarters and in many schools). A typical example of monumentalizing the coup attempt and its victims is the Martyrs’ Memorial, a monument in memory of those killed while trying to stop the putschists. Moreover, several streets and places were renamed as “July 15th” or given the names of martyrs.

The political memory literature (Alderman, 2002; 2003; Rose-Redwood, 2008) highlights the importance of street and place naming as a strategy for constructing ‘places of memory’: “Commemorative street naming is an important vehicle for bringing the past into the present, helping weave history into the geographic fabric of everyday life” (Alderman, 2002 : 99).

This construction of memory places of the coup through street, school and public place²⁰ renaming began soon after the coup attempt in July 2016, such as changing the Bosphorus Bridge’s name to the July 15 Democracy and Martyrs’ Bridge, giving the names of martyrs to public buildings (e.g. Şehit [Martyr] Ömer Halisdemir Hall in Samsun) and schools (e.g. Şehit [Martyr] Ömer Halisdemir Girls’ İmam Hatip High School in Çekmeköy, Istanbul).²¹ These renamings all

¹⁹ The 15 the July Museum was built in Gaziantep in July 2017. *Ahaber TV*, July 14, 2017. Access: <https://www.ahaber.com.tr/webtv/programlar/15-temmuz/15-temmuz-demokrasi-muzesi-kuruldu>

²⁰ In Istanbul, Erzurum and Samsun, parks were renamed the July 15th Martyrs Park in 2017.

²¹ Information for this school is available on its web page. Access: <http://sohil.meb.k12.tr/>

keep the memory of the failed coup in the present and make it part of everyday life. The word “martyr” often appears in names referring to the memory of the attempted coup.

5.2 Constructing Memory in Formal Schooling

Schools are critical agencies in the production of the collective memory of those events that states identify as worth remembering. Thus, the government’s first step in the production of the coup memory in schools was to depict in rich detail what happened on that July 15th night in a brochure handed out to the students at the beginning of the 2016-2017 academic term. Its introduction, written by President Recep Tayyip Erdoğan was titled “In memory of the 15th July Martyrs and Democracy Victory.”²² Students were also provided with bulletins containing information on “The Yenikapı Democracy and Martyrs Rally”. As part of reconstructing the memory of the coup, the Ministry of Education initiated several commemoration programs, including students observing a minute of silence for the victims and saying a prayer for them in schoolyards. Children in some elementary schools staged a play re-enacting the coup attempt²³ while the Ministry of National Education issued a circular instructing teachers on how to narrate the coup attempt to pupils. The circular states: “It is our common responsibility to raise awareness among our children on issues of democracy, national unity and solidarity, patriotism, national defense and martyrdom”.²⁴ It also contains a week-by-week plan instructing students to write letters to the martyrs and set up memorials with verses from the Quran on martyrdom.

²² “Commemoration of 15th July Victory of Democracy and the Martyrs,” September 23, 2016.

Access: <http://www.modafen.com.tr/en/15-temmuz-demokrasi-zaferi-ve-sehitleri-anma-etkinligi/>

²³ See “18 million children head to school in Turkey”, *Hurriyet Daily*, September 19, 2016, Access: www.hurriyetdailynews.com/18-million-children-head-to-school-in-turkey.aspx?pageID=238&nID=104029&NewsCatID=341

²⁴ The Ministry of Education’s Official web page includes information on the brochure, commemoration events in schools and the weekly commemoration program for the pupils. See “Okullar ‘15 Temmuz Demokrasi Zaferi ve Şehitleri Anma’ etkinliğiyle açılacak”, Access: <http://www.meb.gov.tr/okullar-15-temmuz-demokrasi-zaferi-ve-sehitleri-anma-etkinligiyle-acilacak/haber/11877/tr> and http://www.meb.gov.tr/arama_sonuc.html?q=15%20Temmuz%20anma%20

5.3 Democracy Watch Rallies as Commemorative Practices

The politics of remembering the coup has included a rich repertoire of events, including “Democracy Watch” rallies in all cities in July-August 2016. The most monumental one, narrated as a “new spirit of unity and democracy,” was held in Istanbul’s Yenikapi²⁵ district on August 7, 2016, before being re-enacted on the first anniversary of in 2017. All these events brought thousands of people onto the streets again in scenes reminiscent of the immediate aftermath of the coup attempt. They were all captured on national TV while images of the rallies were posted on social media by both participants and nonparticipants who attached a special moral value to these commemorative activities.

5.4 Civil Society and Business Elite Statements Commemorating Victims and Condemning the Putschists

In the days following the coup attempt in 2016 and during the first anniversary of the coup in 2017, Turkey’s business elite, intellectuals, trade unions, business associations, and civil society actors made public statements to commemorate the failed coup and the victims. Their statements made in July 2017 appeared in all dailies, out of which five (*Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Sabah*, *Milliyet* and *Yeni Şafak*) covering the first anniversary of the coup were sampled and content analyzed for this study. In almost all the sampled commemoration statements by NGOs and unions, companies, elite business leaders and political party leaders, a celebration of the “victory of democracy,” condemnation of the “betrayal” by the putschists, and the mottos “never again” and “we will never forget” prevailed.

5.5 Holding a Special Session of Parliament and Other Commemorative Practices and Activities in the Public Space

Visits to local cemeteries and mosques across Turkey’s 81 provinces and hosting special prayer recitations for the victims are all examples of newly-established commemorative practices for constructing the failed coup memory. Several photo exhibitions opened in July 2017 and are planned to continue, honoring the “people’s heroic resistance” in response to the coup attempt and displaying the damage caused by the putschists in various places, including the Grand National Assembly. A special session of parliament was held with people

²⁵ “Yenikapi Democracy and Martyrs Rally” was held on August 7, 2016.

gathering to attend July 15, 2017 Democracy and National Unity Day events to commemorate the defeat of the coup.²⁶

In all the commemorative events and media described above, victim narratives usually centered on images of those resisting the coup and martyrs that sacrificed their lives. These were put into a broader context that not only linked them to the Independence War but also to the Gelibolu (Gallipoli) campaign. Many of the commemorative events included words like ‘martyr’ or ‘treason,’ such as the “July 15 Treacherous Coup Attempt through Photos,” an event organized by the Directorate General of Press and Information.²⁷ These commemorations of the victims were accompanied by social support campaigns for families who lost members resisting the putschists. Their children and dependent family members were provided with scholarships and various material compensation.

6. Constructing the Coup Memory in the Media and Comparing the Media’s Politics of Memory: July 15th Coup Attempt versus the 1980 Coup

Studies of media representations of coups in Turkey have revealed a systematic forgetting and pro-military stance (Duran, 2000) for decades until the military’s role was questioned and altered by EU harmonization reforms. However, the 1980 coup is anchored in the political memory of people from all age groups and prevailed in the media’s memory, as shown by our study, which investigated references to past political events in the Turkish media in 2012. We found that the 1980 coup was the fourth most frequently mentioned event in Turkey. That year, 2012, overlapped with a parliamentary investigation²⁸ of the 1980 coup, the trial of the coup’s perpetrators and the other coup trials investigating more recent alleged coup attempts (e.g. the Ergenekon and Balyoz trials).

Media representations of the July 15th coup were almost completely united in commemorating the coup attempt and in narrations that depicted intense details of what happened on the night of the coup, paying respects to the victims and their families, and condemning the perpetrators. The coup attempt was

²⁶ See “Turkey begins week-long commemoration of July 15 failed coup”, TRT World. Access: <http://www.trtworld.com/turkey/turkey-begins-week-long-commemoration-of-july-15-failed-coup-398462>

²⁷ See “Turkey begins week-long commemoration of July 15 failed coup”, TRT World. Access: <http://www.trtworld.com/turkey/turkey-begins-week-long-commemoration-of-july-15-failed-coup-398462>

²⁸ The Turkish National Assembly set up a committee to investigate coups in Turkey and published a report in 2012 (*TBMM Meclis Araştırmaları Komisyonu*, 2012).

framed as the nation's greatest betrayal while the people's resistance became new myth or saga, with the perpetrators labeled as terrorists and traitors. This was shown by our media study, which was a frame analysis of news stories collected from the websites of five mainstream dailies (*Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Sabah*, *Milliyet* and *Yeni Şafak*), all of which have different ideological tendencies and audiences. An earlier study of mainstream media framing of the coup attempt also found that the media described the coup attempt within a triangle of "violence," "democracy" and "terror" (Melek & Toker, 2017).

Our content analysis data (Table 1) showing the distribution of the frame categories representing the July 15th failed coup revealed that the failed coup was characterized within the ten frames listed according to their frequency of surfacing in the sampled dailies: "Commemorate and never forget"; "Martyrdom"; "Democracy and national unity"; "Justice to the victims and punish the perpetrators"; "Treason"; "Heroic resistance of the people" against the coup, named as a "new saga"; "a new war of independence"; "a new victory" after the Wars of Independence and Gallipoli Victory; "Treason"; "Blaming the opposition"; "Critical position"; and "Blaming foreign countries". In news reports catalogued under the "blaming" frames, either the opposition and foreign countries are blamed, by AKP's leadership for being part of the treasonous plot or such blaming was reported.

Amongst these frames, "Commemorate and never forget the coup attempt and victims" became a new motto that also appeared in statements by the business elite, civil society actors, political parties, trade unions and university leaders, while also echoing the content of speeches by the AKP's leader and state president, Recep Tayyip Erdoğan. During a ceremony marking the first anniversary of the attempted coup, he vowed to keep the memory alive and to "destroy traitors." As he said:

"Those who stood up to the coup plotters and those who did not allow this attempted betrayal, every individual who did so, thank you on behalf of myself and my nation."²⁹

²⁹ See "Turkey begins week-long commemoration of July 15 failed coup", TRT World, Access: <http://www.trtworld.com/turkey/turkey-begins-week-long-commemoration-of-july-15-failed-coup-398462>

Table 1: Distribution of Frame Categories Representing the July 15th Failed Coup in the Mainstream Media on the First Anniversary in 2017 (News Items from July 1 to July 20, 2017 in Hürriyet, Cumhuriyet, Sabah, Milliyet and Yeni Şafak

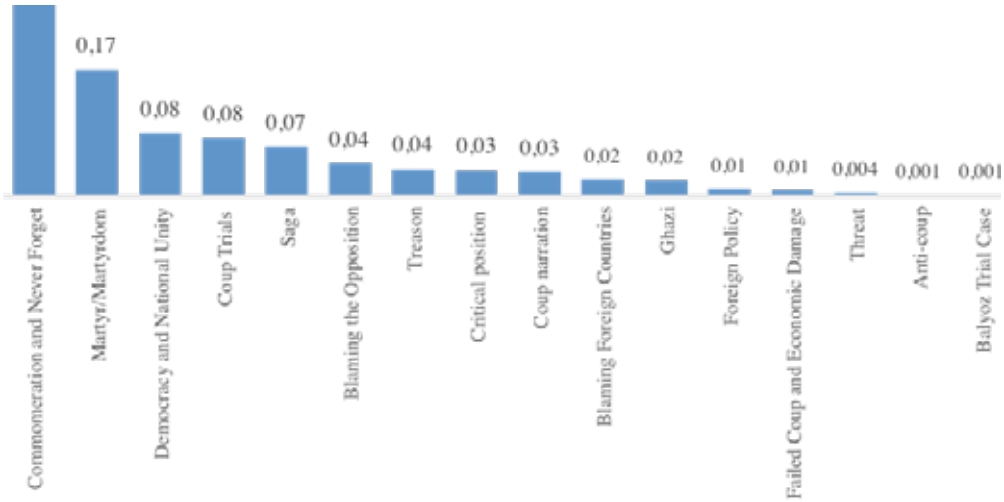
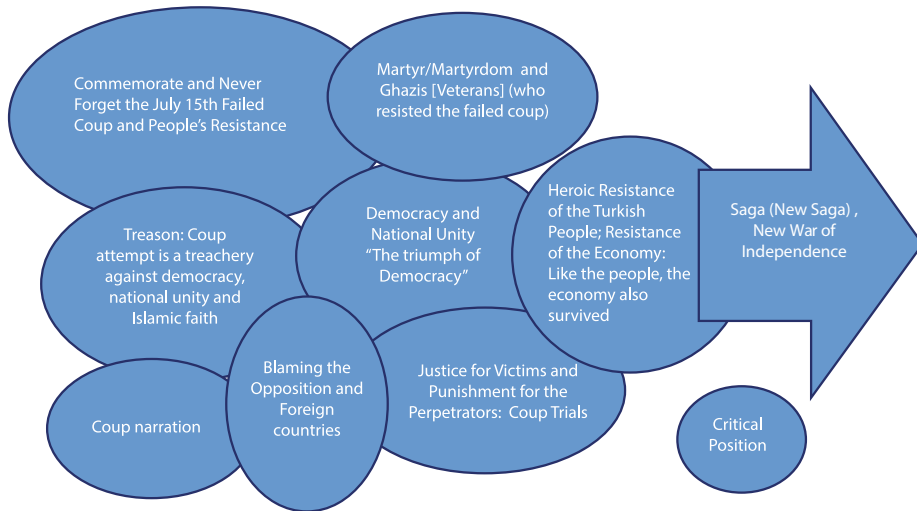

Figure 3: Exploring the Texture and Implications of the Distinct Frames: Assemblages of July 15th Failed Coup, Interpellation of Nine Constructs of the Dominant Frame versus Critical Position Frame

The interpellated³⁰ subject of the failed coup is only one line within the assemblage of meanings attributed to the coup. The nine distinct frames are associated but counter-posed to the “Critical position” frame, under which the sampled news indicated challenges to the official narration.

Based on the findings from the our media frame study and earlier studies referred to above, it is now possible to compare media representations of the two coups regarding narration, visibility of victims in the media, mode of media coverage of the perpetrators and the way people are mentioned (Figure 4).

Figure 4: Comparing Media Representations of the 1980 Coup and the July 15th Failed Coup

Narration and Media Representation Patterns	1980 Coup	15th July 2016 Coup Attempt
Narration of the coup in the media	Depicted as an act against terror and an attempt to save the motherland and democracy	Depicted as an act of terror and a betrayal of national unity and democracy
Visibility of the victims in the media	Low visibility in the media	High coverage of victims and portraying them as unforgettable heroes
Coverage of the perpetrators	Framing them as saviors	Framing them as betrayers and terrorists
Mentioning the people	No mention of ordinary people, who had no choice but to accept the coup	Narrating how people poured into the streets to resist the coup as a story of heroic achievement, a new saga. Several stories of individuals who were killed or wounded while resisting the coup narrated as martyr legends

³⁰ The term interpellation is an idea introduced by Louis Althusser (1918-1990): “Interpellation is the constitutive process where individuals acknowledge and respond to ideologies, thereby recognizing themselves as subjects and whereby they internalise” (Althusser, 1972).

Conclusion

The politics of memory is diametrically opposite when the 1980 coup and the July 15th Failed Coup are compared, as seen in Figure 5. The post-1980 coup government's politics of memory did not favor remembering the coup, the victims or the perpetrators. Instead, the 1980 coup memory was suppressed throughout the 1980s and 1990s along with a de-politicization process that silenced intellectuals and civil society actors from mentioning the coup, although the memory of the coup and the trauma associated with it have been retained in the people's political memory. In contrast, in the case of the failed coup in 2016, government and civil society actors have promoted and secured the recognition of the coup memories through various social agencies and media. The coup narration and the media representations of the two coups are utterly different as well. More specifically, the polarized narrations of the 1980 coup sufferers along a left-right political dimension contrast with the unified narration of the 2016 coup attempt.

This study shows that there was shift in the state's politics of memory between the two coups that involved abandoning the systematic disremembering of the earlier military coup while adopting an official monumentalizing of the recent failed coup. In this new politics of memory, remembering the failed coup and its victims by building monuments and advancing the coup's narration into several arenas and to future generations are approved by society. For the later coup, the victims are not only remembered and honored by various street and place renaming but are also provided economic and symbolic restitution as part of the transitional justice measures.

Figure 5: Five Dimensions of Comparison

Dimensions of Comparison	1980 Coup	July 15th Failed Coup
Government politics of memory options	The Ozal government adopted a pact of silence policy ³¹	AKP government kept the coup memory alive by various types of commemorations and programs for victim rehabilitation and traumas
Strength of people's coup/military regime memory	Strong (2013 Political Memory Survey)	Strong (2017 media representation study)
Presence of societal demands for public memorialization	Weak in the early years of the post-coup, becoming stronger after the 1990s	Strong (2017 media representation study)
Civil government's transitional justice options and dealing with victims	Taking no steps for transitional justice in the post-military coup/ regime era	Trial of the perpetrators Symbolic and economic restitution programs for victims and their families

Following the military regime (1980-1983), a civil government came to power in 1983 led by Ozal that had no choice but to endorse the pact of silence and forgetting despite the atrocities and severe human right abuses linked to the military regime.

³¹ Following the military regime (1980-1983), a civil government came to power in 1983 led by Ozal that had no choice but to endorse the pact of silence and forgetting despite the atrocities and severe human right abuses linked to the military regime.

BIBLIOGRAPHY

- Ağaoğlu, A. (2007). *Hayır...*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 14.
- Ak Party Sosyal Politikalar. (2017). 15 Temmuz Milli İrade Zaferinin Analizi Kitabı.
- Alderman, D. H. (2002). Street names as memorial arenas: The reputational politics of commemorating Martin Luther King in a Georgia county. *Historical Geography*, 30, 99-120.
- Alderman, D. H. (2003). Street names and the scaling of memory: The politics of commemorating Martin Luther King, Jr within the African American community. *Area*, 35(2), 163-173.
- Alexander, J. C., Eyerman, R., Giesen, B., Smelser, N. J., & Sztompka, P. (2004). *Cultural trauma and collective identity*. Univ of California Press.
- Alver, A. Postmodern Responses to the September 12th 1980 Military Coup D'Etat in Turkish Literature. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 30, 68-82.
- Althusser, L. (2006). Ideology and ideological state apparatuses (notes towards an investigation). *The anthropology of the state: A reader*, 9(1), 86-98.
- ARSLANOĞLU, Kaan (2006). *Devrimciler, İthaki Yayınları*.
- Barahona de Brito, A. (2010). Transitional justice and memory: Exploring perspectives. *South European Society and Politics*, 15(3), 359-376.
- Booth, W. J. (2001). The unforgotten: memories of justice. *American Political Science Review*, 95(4), 777-791.
- Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge University Press.
- De Brito, A. B., Enríquez, C. G., & Aguilar, P. (Eds.). (2001). *The politics of memory: Transitional justice in democratizing societies*. OUP Oxford.
- Dufft, C. (Ed.). (2009). *Turkish Literature and Cultural Memory: "multiculturalism" as a Literary Theme After 1980 (Vol. 16)*. Otto Harrassowitz Verlag.
- Duran, R. (2000). *Apoletli Medya*, Belge Yayınları
- EROĞLU, Mehmet (2000). *Yüz: 1981*, Everest Yayınları, 4.
- Fogu, C., & Kansteiner, W. (2006). The politics of memory and the poetics of history. *The politics of memory in postwar Europe*, 284-310.
- Gürsoy, Y. (2012). *Turkish public attitudes toward the military and Ergenekon: Consequences for the consolidation of democracy (Doctoral dissertation, İstanbul Bilgi Üniversitesi)*.
- Heper, Metin (1985). *The State Tradition in Turkey*. Beverly: The Eothen Press.
- Heper, M. (1992). The strong state as a problem for the consolidation of democracy: Turkey and Germany compared. *Comparative Political Studies*, 25(2), 169-194.
- Hirsch, M. (2008). The generation of postmemory. *Poetics today*, 29(1), 103-128.
- Hodgkin, K., & Radstone, S. (Eds.). (2003). *Contested pasts: The politics of memory*. Routledge.
- Karacan, E. (2015). *Remembering the 1980 Turkish Military Coup d'État: Memory, Violence, and Trauma*. Springer.
- Hamza Alavi (eds.) *State and Ideology in the Middle East and Pakistan*. New York: Monthly Review Press, 1988, pp.191-221.
- Keyder, C. (1988). Class and state in the transformation of modern Turkey. In *State and Ideology*

in the Middle East and Pakistan (pp. 191-221). Macmillan Education UK.

McDonald, M. (2010). "Lest We Forget": The Politics of Memory and Australian Military Intervention. *International Political Sociology*, 4(3), 287-302.

MELEK, G., & TOKER, H. (2017). ŞİDDET, DEMOKRASİ VE TERÖR BAĞLAMINDA ANA AKIM MEDYANIN ANALİZİ: 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1).

NİSAN, F., & ŞEKER, N. T. (2017). "Demokrasiye Sekteye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçeveselmesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği" TRT Akademi, 2 (3), 222-234.

Narli, N. (2009). EU harmonisation reforms, democratisation and a new modality of civil-military relations in Turkey. In *Advances in Military Sociology: Essays in Honor of Charles C. Moskos* (pp. 433-472). Emerald Group Publishing Limited.

Narli, N. (2011). Concordance and discordance in Turkish civil-military relations, 1980–2002. *Turkish Studies*, 12(2), 215-225.

Narli, N., Akyıldız, K., Bircan, T. (2016). #kotumubilirdik. *La memoria politica del golpe de Estado del 12 de Septiembre. Tiempo Devorado*, vol.3 (2) , 351-373

Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations*, 7-24.

Misztal, B. A. (2005). Memory and democracy. *American Behavioral Scientist*, 48(10), 1320-1338.

Özdoğan, B. D. (2008). Experience of September 12 Coup D'etat in Turkish Novels of 1980s. (Unpublished Graduate Thesis). Boğaziçi Üniversitesi / Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul

Perlmutter, A. (1980). The comparative analysis of military regimes: formations, aspirations, and achievements. *World Politics*, 33(1), 96-120.

Resina, J. R. (Ed.). (2000). *Disremembering the dictatorship: The politics of memory in the Spanish transition to democracy* (Vol. 8). Rodopi.

Pişkinsüt, S. (2001). *Filistin askısından fezlekeye: işkencenin kitabı*. Bilgi Yayınevi.

Rose-Redwood, R. S. (2008). From number to name: symbolic capital, places of memory and the politics of street renaming in New York City. *Social & Cultural Geography*, 9(4), 431-452.

Sieder, R. (2001). War, peace, and the politics of memory in Guatemala. *Burying the past: Making peace and doing justice after civil Conflict*, 184.

Smelser, N. J. (2004). Psychological trauma and cultural trauma. *Cultural trauma and collective identity*, 4, 31-59.

Tekin Latife. (1986). *Gece Dersleri*. Adam yayınları

TBMM Meclis Araştırmaları Komisyonu. (2012). *TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu*. Ankara: TBMM.

Uhl, H., & Golsan, R. J. (2006). *The politics of memory in postwar Europe*. Duke University Press.

Movies

Akpınar, N. (Producer) & Erdoğan, Y. (Director). (2004). *Vizontele Tuuba* [Movie]. Turkey: BKM Film.

Akpınar, N. (Producer) & Önder, S.S. (Director) & Atas, A. (Director). (2006). *Beynelmilel* [Movie]. Turkey: BKM Film.

Akpınar, N. (Producer) & Midyat, S. (Director). (2012). *Hükümet Kadın* [Movie]. Turkey: BKM Film.

- Akpınar, N. (Producer) & Midyat, S. (Director). (2013). Hükümet Kadın 2 [Movie]. Turkey: BKM Film.
- Aslan, H. (Producer) & Baran, S. (Producer) & Uğur, Ö. (Director). (2006). Eve Dönüş [Movie]. Turkey: Limon Yapım.
- Avşar, Ş. (Producer) & Irmak, Ç. (Director). (2005). Babam ve Oğlum [Movie]. Turkey: Avşar Film.
- Babacan, M. (Producer) & Giritlioğlu, T. (Director). (1991). Suyun Öte Yanı [Movie]. Turkey: TRT.
- Başaran, T. (Producer) & Onanç, J. (Producer) & Başaran, T. (Director). (1989). Uçurtmayı Vurmasınlar [Movie]. Turkey: Magnum Film.
- Benli, O. (Producer) & Üçpınar, Ş. (Producer) & Benli, O. (Director). (2012). Bu Son Olsun [Movie]. Turkey: Uzak Yakın Film Yapımcılık.
- Çetin, S. (Producer) & Tercan, O. (Director). (1991). Uzlaşma [Movie]. Turkey: Belge Film.
- Güneş, M. & Çapar, A. (Producer) & Güneş, İ. (Director). (1998). Gülün Bittiği Yer [Movie]. Turkey: Mavi Film.
- Gür, Ş. (Producer) & Ökten, Z. (Director). (1986). Ses [Movie]. Turkey: Şeref Film.
- Hekimoğlu, M. (Producer) & Çetin, S. (Director). (1986). Prens [Movie]. Turkey: Ömür Film.
- Hekimoğlu, B. (Producer), & Yılmaz, A (Director). (1990). Bekle Dedim Gölgeye [Movie]. Turkey: Yeşilçam.
- İpekci, H. (Producer and Director). (1994) **Babam Askerde** [Movie]. Turkey: Yeşilçam.

TÜRKİYE’DE GERÇEKLEŞEN DARBE GİRİŞİMLERİNDE PSİKO-SOSYAL AÇIDAN GENÇLERİN ETKİN ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Salih Soner GÜLER

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana resmi kayıtlar çerçevesinde yedi adet darbe girişimi yaşanmıştır bunların bir kısmı amacına ulaşmıştır., amacına ulaşanlar 27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 sürecidir. Amacına ulaşamayan darbe girişimleri ise 22 Şubat 1962 ayaklanması, 27 Nisan 2007 ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimidir. Yaşanan bu darbe girişimlerinde gençlerin ön plana çıkarılıp toplumda katalizör etki oluşturulmaya çalışıldığı görüşlerinden yola çıkarak çalışmamızın amacını bu yaşanan darbe girişimlerinde genç nüfusun darbe girişiminde çeşitli kademelerde ön plana çıkarılma nedenlerini araştırılması olarak belirlemiş bulunmaktayız. Genç nüfusun etkin olarak katıldığı darbe girişimlerinin halk tarafından domino etkisi olabileceği düşüncesinin temel nedeni nedir ve bu düşüncenin uygulamaya dönüştürüldüğünde gençler için ne gibi bir Psiko-Sosyal etki yaratmaktadır, bu psiko-sosyal etkinin travma kısmı nelerdir yada tersine gençler bilinçlendirildiği zaman darbe girişimlerinde, girişime karşı duvar etkisi oluşturup darbe girişimini engelleyebilir mi ? bu soruların araştırılıp bir sonuç çıkarıldığında ülkelerin kaderlerinin belirli odaklarca yürütülen darbe girişimleriyle yönlendirilemeyeceği düşünülmektedir.

Anahar Kelimeler : Türkiye, Darbe, Gençlik, Psiko-Sosyal, Demokrasi

ABSTRACT

Since the establishment of the Republic of Turkey has experienced seven coup attempts in the framework of official records since reached a part of their purpose, those who attained the purpose were 27 May 1960 coup, 12 March 1971 coup, 12 September 1980 coup, 28 February 1997. The coup attempts that can not reach its aim are the 22 February 1962 insurrection, 27 April 2007 and 15 July 2016 coup attempt. We have determined that the purpose of our work is to investigate the causes of the preliminary plan in various stages of the

coup attempt of young people in these live coup attempts by starting from the view that young people are tried to be created in the forefront of these coup attempts and creating catalyst effect in society. What is the underlying cause of the idea that the coup attempts to which the young population is actively involved can be the domino effect of the people and what psycho-social effect this young person has when it is transformed into practice is that the trauma part of this psycho-social effect is can it create a wall effect and prevent the coup attempt? when these questions are searched and a conclusion is drawn, it is thought that the fates of the countries can not be directed by the coup attempts of certain foci.

Key Words: Turkey, Coup, Youth, Psycho-Social, Democracy

1. Giriş :

Türkiye’de Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana resmi kayıtlar çerçevesinde yedi adet darbe girişimi yaşanmıştır bunların bir kısmı amacına ulaşmıştır, amacına ulaşanlar 27 Mayıs 1960 darbesi, 12 Mart 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 darbesi, 28 Şubat 1997 sürecidir, bu darbelerin öncelikle gerçekleştirilme nedenlerinin bilinmesi daha sonra oluşum süreçlerinde darbe girişimi öncesi hazırlanan darbe faaliyet planlarının darbe amacına ulaştığı andaki çıktılarının birbirleriyle örtüşme yüzdesini incelememiz gerektiği kanaatindeyiz. Amacına ulaşan darbe girişimlerinde bu detay bilgilere ulaşmak mümkün olmamaktadır ancak konu ile ilgili sadece darbe öncesi yaşanan olaylar ve sonrası ortaya çıkan sonuçlar gözlemsel olarak değerlendirilebilir. 27 Mayıs 1960 darbesini gerçekleştiren “Milli Birlik Komitesi” üyesi Albay Sami Küçük’ün kitabında bahsettiği 27 mayıs darbesinin faaliyet planı ve sonuç çıktısı analizi “27 Mayıs 1960 İhtilali, anti demokratik ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla demokrasiyi yok ederek parti diktasını kurmak isteyen DP iktidarına karşı, öğretim üyesi ve öğrencileriyle üniversiteler ile sivil aydınların başlattığı, yüzbaşı ve albay rütbesindeki genç subayların kurduğu gizli ve riskli bir örgütün planlayıp baskın şekilde uyguladığı, iki saat sürede canlı ve cansız bütün hedefleri ele geçirerek sonuçlandırdığı bir aydın hareketidir. Bu hareket başından itibaren halk tarafından desteklenmiştir. 27 Mayıs parti kapatmamış, yalnız onların siyasi faaliyetlerini yasaklamıştır. 27 Mayıs, iktidarının ilk gününde, 28 Mayıs’ta, Ankara ve İstanbul üniversiteleri anayasa profesörlerini davet ederek onlardan, bütün kurum ve kurallarıyla demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti kuracak bir anayasa hazırlamalarını istemiş ve ayrıca dinin politikada kullanılmasını önleyecek tedbirlerin de bu anayasada bulunmasını istemiştir. 27 Mayıs, vaat ettiklerinin hemen hepsini zamanında yerine getirmiştir” (Küçük, 2008). Bu değerlendirmede darbe girişiminin oluşturulma

nedeninin Demokrat Parti iktidarının dikta olup anti demokratik yaklaşımları olduğu gösterilmiştir, fakat burda çalışma alanımız gereği esas inceleme alanımız ve dikkatimizi çeken unsur “Üniversite Öğrencileri, Genç subaylar” ibarelerinin darbe faaliyet planlarında önceden kurgulanmış olması ve halk tarafından desteklendiği çıktısının oluşturulduğu kanısı ve tespittir, ayrıca söylemde belirtildiği üzere darbe faaliyet planı ve beklenen sonuçlar arasında örtüşmenin yüksek oranda yakalandığıdır. Bizde bu tespitten yola çıkarak darbe girişimlerinde gençlerin etkin rolünün faaliyet planları ve darbe sonucunda ortaya çıkan sonuçlarıyla oluşan toplum ve gençler üzerindeki Psiko-Sosyal etkisini inceleyeceğiz.

2. 27 Mayıs 1960 Darbesi oluşum sürecinde gençlerin Psiko-Sosyal Etkisi

1950’de yapılan seçimlerde iktidara gelen Demokrat Parti, 1954 ve 1957 seçimlerini de kazandı. Demokrasinin kurumsallaşması için bu dönemde önemli adımlar atılmış olduğu halde, demokratik kurumlar gerekli olduğu kadar pekişemediler. Bu dönemde en başta iktidar-muhalefet arasındaki ilişkilerde bu kurumsallaşma yetersiz kalmıştır. Türk siyasal kültüründe muhalefete olumlu gözle bakılmamıştır. Bundan dolayı çok partili döneme geçildikten sonra iktidar partilerinin muhalefete karşı tahammülsüz davrandıkları ve bunun da askeri darbelerle giden yolda önemli bir etken olduğu söylenebilir (Dursun, 2005: 182-183). Görüldüğü üzere halk tarafından benimsenmiş dönem iktidarlarının demokratik unsur ile değiştirilmesi mümkün görülmediğinde sonuç alıcı olarak askeri yöntem ile iktidarlar değiştirilmek istenmektedir peki sonuç alıcı tepkiye kadar gençler halkı darbenin geçerliliğine inandırmak için faaliyet planının neresinde kullanılmıştır. Hürriyet gazetesi 27 Mayıs Cuma 1960 tarihinde yayınladığı manşette halkın darbeyi benimsemesi için gençlerin darbe girişimi öncesi gerçekleştirilen bir eylemde Demokrat Parti iktidarı tarafından öldürülüp makinada toz haline getirildiği iddia edilmektedir, burada gençlerin toplumun hassas yapısı olduğu tespit edilip halkın darbenin gereksinimi için inandırıcı unsur olarak görüldüğü aşikardır.

(Hürriyet, 27 Mayıs 1960)

Askerlerin yönetime el koyuşu Ankara ve İstanbul gibi büyük kentlerdeki öğrenci kitlesi ve aydınlar arasında büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Kırsal kesim müdahaleye sessiz kalmış, daha önce yaşanan karışıklıklar sadece Ankara ve İstanbul’la sınırlı kalmıştır (Tekin Önal, a. g. m., s. 526). Dönemin yayınlarında ve Milli Birlik Komitesi tarafından desteklenen kurultaylarda öğrenciler yani genç kitle etkin olarak kullanılmıştır ve aynı dönemde darbe karşıtı demokratik toplu bir eylem yapmak ise mümkün olmamasına rağmen darbe yanlısı gençlerin toplu sevinç gösterilerine komite tarafından izin verilmiştir bu ise gençlerin görüşünün darbe yanlısı olduğunu halka kanıtlama çabası olduğu açıkça görülmektedir.

“27 Mayıs 1960 İhtilali, anti demokratik ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla demokrasiyi yok ederek parti diktasını kurmak isteyen DP iktidarına karşı, öğretim üyesi ve öğrencileriyle üniversiteler ile sivil aydınların başlattığı, yüzbaşı ve albay rütbesindeki genç subayların kurduğu gizli ve riskli bir örgütün planlayıp baskın şekilde uyguladığı, iki saat sürede canlı ve cansız bütün hedefleri ele geçirerek sonuçlandırdığı bir aydın hareketidir. Bu hareket başından itibaren halk tarafından desteklenmiştir. 27 Mayıs parti kapatmamış, yalnız onların siyasi faaliyetlerini yasaklamıştır. 27 Mayıs, iktidarının ilk gününde, 28 Mayıs’ta, Ankara ve İstanbul üniversiteleri anayasa profesörlerini davet ederek onlardan, bütün kurum ve kurallarıyla demokratik, laik, sosyal ve hukuk devleti kuracak bir anayasa hazırlamalarını istemiş ve ayrıca dinin politikada kullanılmasını önleyecek tedbirlerin de bu anayasada bulunmasını istemiştir. 27 Mayıs, vaat ettiklerinin hemen hepsini zamanında yerine getirmiştir” (Küçük, 2008). Milli Birlik Komitesi

üyesi Albayın itirafı sonucu görüldüğü üzere darbeyi planlayan gizli örgütün üyelerinin bir kısmının genç subaylar ve üniversite öğrencilerinden oluştuğu görülmektedir. Burada darbeyi yapan örgütün genç, dinamik, topluma sürükleyici etki yaratabilecek eleman arayışına girdiği ve bunu kısmen başardığı görülmektedir. Bu örgütün, gençleri mevcut iktidarın yanlış yolda olduğuna ve bunu düzeltmek için tek yolun şiddet içeren askeri yöntemler olduğuna inandırıp aslında travmatik bir baskı içine aldıkları açıkça görülmektedir.

3. 12 Mart 1971 Muhtırası oluşum sürecinde gençlerin Psiko-Sosyal Etkisi

1961 Anayasası ile demokratik siyasal hayata geri döndükten sonra genç 10 yıllık süre içerisinde, yeni oluşturulan düzen ihtiyaçlara cevap veremez hale geldiği için, bir restorasyona ihtiyaç duyuldu (Dursun, 2005: 187). 1969'da dünyanın bir- çok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de gençler değişim talepleri ile sokaklara döküldüler (Dursun, 2000: 8). 12 Mart 1971 tarihinde Türkiye'de ikinci kez yaşanan ters dalga sonucunda demokrasiden otoriter yönetime geçildi. Bu kez işlem daha değişik bir yöntemle gerçekleştirildi. Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının birlikte imzaladıkları "muhtıra" radyodan okundu. Bu muhtırada komutanlar demokratik seçimlerle iş başına gelmiş olan hükümetin istifasını ve Atatürkçü bir anlayışla anayasanın öngördüğü düzenlemeleri yerine getirebilecek güçlü bir hükümetin kurulmasını talep etmekteydiler. Eğer bu talepler yerine getirilmezse ordunun yönetime tamamen el koyacağı ihtar da yapılmaktaydı (Dursun, 2005: 187; Çavdar, 2004: 193; Turhan, 1991: 176-177). İlgili yazılarda da görüldüğü gibi muhtırayı yapan komitenin gençlerin değişim talebinde bulunduğu ve bu yüzden sokaklara indiğini gerekçe göstererek muhtırayı yayınladıkları görülmektedir, diğer darbe girişimlerinde de olduğu gibi gençler toplumun Psiko-Sosyal algısını değiştirmek için etkin bir şekilde kullanıldığı açıkça görülmektedir. Yine dönemin gazete manşetlerini incelediğimizde muhtıranın temelini hazırlayan gençlik oluşum liderlerinin muhtıra sonrası sıkı yönetim komitesi tarafından oluşturulan mahkeme ile idam edilerek toplumun Psiko-Sosyal dinamiklerine tekrar etki ettiği görülmektedir.

(Hürriyet, 6 Mayıs 1972 yıldırım baskı)

Bu dönemi incelediğimizde muhtıra ortamının oluşumu için hazırlanan hareketliliğin ve tekrar düzen sağlama gerekçesi ile oluşturulan algı yönetiminde toplumun Psiko-Sosyal dengesiyle gençler aracı edilerek kullanıldığı açıkça görülmektedir.

4. 12 Eylül 1980 Darbesi oluşum sürecinde gençlerin Psiko-Sosyal Etkisi

12 Mart Muhtırası sonrasındaki dönemde bütün düzenlemelere rağmen sorunları çözmek mümkün olamamıştır. Demokrasinin kurumsallaşamaması dolayısıyla sistem kısa zamanda iflas etmişti. Bir tarafta iktidar ile muhalefet bir araya gelerek sorunları konuşamazken, diğer taraftan da siyaset sağ ve sol diye ikiye bölünmüştü. Hızla artan köyden şehre göç sonucunda ortaya çıkan taleplere siyasetin çözüm üretememesi de bu dönemdeki krizi derinleştirmiştir (Dursun, 2005b: 191). Bunca krize bir de Cumhurbaşkanı'nın meclis tarafından bir türlü seçilememesi eklendi. Her gün yapılan seçim turlarından bir sonuç çıkmıyor, Meclis başka bir iş yapamıyordu. Bu durum toplumu rahatsız etmekteydi. Hatta bazı kesimler açıkça darbe beklentisi içerisindeydiler (Dursun, 2000: 191). 12 Eylül 1980 darbesinin oluşum sebeplerinin başında toplumun sağ sol olarak bölünmesi gerekçe gösterilmektedir bu bölünmenin ortaya çıkardığı sonuçlarda özellikle gençlerin fikir ayrılıklarında şiddet yolunu seçmeleri ve toplum üzerinde travmatik etkiye sebep olmaları huzursuzluk ortamı oluşturmuştur, gençler adeta

darbe ortamı oluşturmak için katalizör etki olarak kullanılmıştır, hatta bu gençlerin yaş aralıkları 14 ile 30 arasındadır. Marksist fikirlere mukabil milliyetçi-İslamcı-Osmanlıcı gruplar ortaya çıkmış ve bu ideolojik çatışma istikrarsız koalisyon hükümetleriyle paralel olarak 1980 Darbesi'ne kadar devam etmiştir. Sağ-sol çatışması güvenliği tehdit eder hale gelerek 1980 askeri müdahalesini halkın gözünde adeta meşrulaştırmıştır (Karaman, Akademik İncelemeler 8, 1, 2013). Darbe ortamına zemin hazırlayan bu katalizör etkinin sonucunda darbe meşru hale getirilmiştir ancak darbe sonucunda yine en büyük zararı gençler görmüş, yaşları daha reşit bile olmayan gençler ceza evlerinde çeşitli işkencelere maruz kalmış ve hatta sıkı yönetim mahkemelerince idama mahkum edilmişlerdir.

(Günaydın, 8 Ekim 1980)

(Tercüman, 14 Aralık 1980)

Dönemin medyasında da görüldüğü üzere gençler darbe komitesinin kurduğu mahkemelerce siyasi görüşü birbirlerinden farklı olmasına rağmen terörist ilan edilmiş ve toplumun dinamikleri olarak kabul edilen gençlik üzerinde topluma gücün darbe komitesinde olduğu mesajı verilmiştir.

5. 28 Şubat 1997 oluşum sürecinde gençlerin Psiko-Sosyal Etkisi

28 Şubat 1997 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ilk defa post modern darbe anlayışı ile tanıştı fakat bu sefer darbe girişiminin nedeni sağ- sol çatışması değil , aksine devletin muhafazakar kesim tarafından ele geçirecek olacağı endişesiydi darbe komitesi için. Başbakan Erbakan bu metni imzalamak istemediği halde, koalisyon ortağının ısrarı üzerine imzalamak zorunda kaldı. Genel Kurmay Genel Sekreterliği değişik meslek gruplarına dönük olarak bilgilendirme toplantıları yapmaktaydı. İmam Hatip Liseleri'nin (İHL) orta kısımlarını kapatmaya dönük girişime halkın tepkisi büyük oldu ve birçok gösteriler tertiplendi. Türk-İş, DİSK, TOBB, TİSK ve TESK'in bir araya gelmesiyle "5'li inisiyatif" adı verilen girişim grubu oluşturuldu. Bu inisiyatif hareketi hükümeti düşürmek için değişik çalışmalar başlattı. Bir taraftan da darbenin medya ayağı harekete geçirilerek, irticanın ne kadar ilerlediğini göstermeye dönük yayınlara hız verildi. Bu yolla Erbakan'ı istifaya zorladılar (Çavdar, 2004: 342).

Bu girişimde de en büyük zararı gençlerin gördüğü aşikardır. Bu süreçte sivil bürokrasinin üniversite ayağı da harekete geçti. YÖK yönetmelik değişikliğine giderek İmam Hatip Lisesi mezunlarının üniversiteye girişinin önünü kesti. Bu değişiklik hemen uygulamaya konulmuştur. Yapılan işlem tamamen hukuk dışıydı ve bu hukuk devleti anlayışı ile bağdaşmayan bir durum ortaya çıkardı. Çünkü o zaman İHL'lerde okuyan öğrenciler, okula başladıkları zaman geçerli olan mevzuata göre diğer liselerde okuyanlar ile aynı şartlarda üniversiteye gitme hakkına sahiptiler. Bu uygulama İHL'ye yeni başlayacak olanlar için uygulanmaya başlanmalıydı (Yayla, 2005). İmam Hatip Lisesi mezunu gençler darbe yapılan hükümetin neferleri olarak görülüyor ve onların bir üst öğrenim olan üniversiteye belirli bölümler harici girmesi yasaklanıyordu ve bu sayede darbe komitesi tarafından toplumun dinamiksel olarak algılanan hukuk, TIP, öğretmenlik, mühendislik gibi mesleki alanlarında muhafazakarlaşması engellenmeye çalışılıyordu, bunun yanı sıra meslek liselerinin de önü kapatılıyordu çünkü meslek liselerinde okuyan öğrenciler yüksek akademik başarılar elde etmelerine rağmen lise döneminde usta çırak ilişkisi ile yetiştirildikleri için manevi değerlere bağlı kalan genç bir kitle olmalarıydı. Dolayısıyla sistemin okullarında iki farklı tip insan ortaya çıkmaktadır. İHL'lerde yetişen gençler, diğerleri için bir tehdit olarak algılandığı için, o okulların önü kesilerek, bu tip gençlerin yetişmesinin engellenmesi amaçlanmaktaydı. İHL'lerin orta kesimlerinin kapatılması girişiminin altında yatan temel düşünce buydu (Gökmen, 1997: 333-334).

(Sabah, 22 Mart 1997)

Araştırma sürecinde dönemin 28 Şubat mağduru olan gençleriyle bilimsel araştırma yöntemlerinden birebir görüşme metodu ile yapmış olduğumuz görüşmelerde gözlemlediğimiz özellikle 28 Şubat süreci gençleri Psiko-Sosyal yapısını bozmuş ve geleceklerini olumsuz yönde etkilediği gözlemlenmiştir, 28 Şubat 1997 yılında Lise eğitimini Anadolu Teknik Lisesinde sürdüren bir katılımcı şu sözleri söylemiştir “28 Şubat 1997 yılında Anadolu Teknik Lisesi Makine bölümü 2. Sınıf öğrencisiydim ve bulunduğum okula yüksek bir sınav puanıyla girmiştım ve tek hayalim Makine mühendisi olup bilimsel ve teknolojik alanda kendimi geliştirip vatana millete hayırlı ülkesinin geleceği için çalışan bir mühendis olmaktı, ancak 28 şubat kararları gereği makine mühendisliği bölümüne eğitim almam engellendi, şuan da o zaman yaşamış olduğum hayal kırıklığım hala hayatımı etkilemeye devam etmekte, yıllar sonra bu adaletsiz karar kaldırılmış olsa bile yaşım geçtiği ve evli çocuk sahibi olduğum için tekrar sınava girip mühendisliği kazanmak benim için oldukça zor”.

6. Amacına Ulaşamayan Darbe Girişimlerinden Bazıları

a. 27 Nisan 2007 E- Muhtırasının Oluşum Sürecinde Gençlerin Psiko-Sosyal Etkisi

27 Nisan günü yapılan ilk tur oylamada Abdullah Gül, 361 oy aldı. CHP ise ilk tur oylama sonunda Anayasa Mahkemesi’ne, 367 yeter sayısına ulaşamadığı iddiasıyla başvurdu. Ancak asıl sürpriz Genelkurmay Başkanlığı’nın gece yarısı yaptığı açıklama oldu. Askerin internet sitesinden yayınladığı bu bildiri, Türkiye demokrasi tarihine ‘27 Nisan e-muhtırası’ olarak geçti (www.haberturk.com).

Bu E-Muhtıra olarak anılan ve bazı literatürlerde darbe girişimi olarak bile görülmeyen süreçte bizim çalışmamızı ilgilendiren kısmı başarısız bir muhtıra olmasına rağmen yine gençlerin toplum üzerinde Psiko-Sosyal algıyı etkilemek için kullanılması , bu muhtıranın temelini oluşturulmasında 23 Mayıs 2003 yılında bir gazetede atılan “Genç Subaylar Tedirgin” manşetinde de toplum dinamiği gençler alet edilmeye çalışılıyordu fakat toplum tarafından karşılığı oluşmadığı görülmektedir.

(Cumhuriyet, 23 Mayıs 2003)

b. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Oluşum Sürecinde Gençlerin Psiko-Sosyal Etkisi

15 Temmuz Darbe ve İşgal Girişimi, Türk ulusal kimliğinin yeniden uyanışıdır. Her ne kadar alt kimlikler arasında kutuplaşma ve çatışma uzun yıllardır devam etmekte olsa da, Türk üst kimliği tüm bu farklılıkları tek bir potada eritebileceği sınavını başarıyla vermiştir. 15 Temmuz'u tasarlayan "üst akıl" hesaplayamadığı en önemli gerçeklik Türk "üst kimliğinin" gücü olmuştur. O karanlık gecede tankların önüne kendilerini siper eden Türk halkı Sünni-Alevi, Sağcı-Solcu, Dindar-Laik gibi alt kimliklerini bir yana bırakıp, Türk üst kimliği şemsiyesi altında birlikte mücadele etmişlerdir. AK Parti, MHP ve CHP'nin temsil ettiği bu yaklaşık % 90'lık kesim, Türkiye'nin gerçek sahibinin Türk halkı olduğunu o gece tüm dünyaya haykırmıştır. 15 Temmuz Ruhu'nun devamı niteliğindeki 7 Ağustos Mitingi de bu birlikteliği taçlandıran çok önemli bir millî mutabakat sembolü olmuştur (Karabulut, Bilig, GÜZ/2016/SAYI 79).

Bu darbe girişimi özellikle halk tarafından bastırılmış ve girişimle ilgisi olan şahısların verdikleri incelendiğinde genç harp okulu öğrencilerinin kullanıldığı açıkça görülmektedir. 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin aralarında 70 Hava Harp Okulu öğrencisinin bulunduğu ve 3'ü rütbelinin tutuklu olduğu toplam 75 sanıklı davada, savcı esas hakkındaki mütalaasını verdi. Savcı, 3 rütbelinin 3'er kez ağırlaştırılmış müebbet hapsini ve 15'er yıla kadar hapisle cezalandırılmasını talep etti. Savcı 70 öğrenci ve 2 erin dosyasının ise bu davadan ayrılmasını talep etti. Mahkeme, savcının talebini kabul ederek öğrenci ve erlerin dosyasının bu davadan ayrılarak sürdürülmesine karar verdi (www.aydinlik.com). Ayrıca darbe girişiminin karşı tarafında olan ve darbe girişimini bastırılmasında rol oynayan

15 Temmuz 2016 gecesinde sokakta olan bireylerden örnekleme kadın bir birey ile yapmış olduğumuz birebir görüşme sonucunda “15 Temmuzda darbenin bastırılması için neden sokağa çıktınız ?” sorusuna şu cevabı vermiştir “ 28 Şubat sürecinde masum bir lise öğrencisiydim ve okulu bitirmemden hemen sonra imam hatip mezunu olduğum gerekçesiyle üniversite istediğim bölüme giremedim ve kamuda, özel sektörde imam hatip mezunu olmam gerekçe gösterilerek işe alınmadım, şuan bir kızım var ve kızımın benim gibi darbenin yarasını ömrü boyunca taşımasını istemiyorum” bu cevaptan anlaşılacağı üzere darbeler gençlerin ileriki orta yaş dönemleri de dahil olmak üzere hayatının bir çok döneminde derin izler bırakıyor.

(Sabah, 23 Mart 2017)

15 Temmuz darbe girişiminde görüldüğü üzere gençler ülkenin geçmişte yaşadığı darbe tecrübeleri ve bilinçlendirme ile tam tersi pozisyonda demokrasi dışı darbe girişimlerini engellemek adına da topluma Psiko-Sosyal etki oluşturabiliyor.

7. Sonuç ve Tartışma:

Türkiye’de yaşanan darbe girişimlerinde gençlerin Psiko-Sosyal açıdan etkin rolünü incelediğimizde ortaya başta 27 Mayıs 1960 darbesi olmak üzere akabinde gelen amacına ulaşmış tüm darbe girişimlerinin gerek darbe zeminini hazırlamak gerek darbe sonucunun halka benimsetilmesi için gençliğin etkin bir şekilde kullanıldığı ve gençliğin toplumun yönetsel fonksiyonlarını etkilediği sonucu çıktığı açıkça görülmektedir. Toplumun dinamiği olarak görülen genç-

lerin Psiko-Sosyal yapısının yaşanan darbe girişimleriyle negatif veya pozitif olarak etkilendiği ayrıca saptanmıştır. Ülkelerin demokratik kazanımlarını geriye götüren darbe girişimlerinin önlenmesi için gençlerin bilinçlendirilmesi ve sahip oldukları demokratik değerlerin farkına varabilmeleri için gerek sivil toplum örgütleri ve eğitim ile ilişkili devlet kurumlarının birlikte çalışması bu farkındalığı arttırabileceği kanısına varılmıştır. Özellikle 12 Eylül 1980 yılında yaşanan askeri darbe sonucunda binlerce genç ve aileleri psikolojik travma yaşamış ve bazıları darbe komitelerinin darbenin meşrulaştırılması çalışması için yaptıkları sosyal baskınlığı elde etmek adına idam edilmiştir, bu araştırmalarda en çok etkileyici olan kısım daha 16 yaşında sıkı yönetim mahkemesi kararıyla yaşı kağıt üzerinde büyütlüp reşit hale getirilerek idam edilen Erdal Eren ve hayatının bağrında mahkemece devlet aleyhinde işlediği hiçbir suç tespit edilmemesine rağmen idam edilen Mustafa Pehlivanoğlu ve daha nice gençtir. Mustafa Pehlivanoğlu'nun idam edilmeden önce ailesine yazdığı son mektup şu şekildedir "Sevgili anneciğim ve babacığım, sizler beni bu yasa kadar büyüttünüz ve yetiştirdiniz. Benim sizlere karşı işlemiş olduğum hataları ve suçlarımı affedin. Hakkınızı helal edin. Ben sizlerin bir evladınız olarak, bugüne kadar Cenab-ı Hakk'ın ve Onun Resulünün, Yüce Peygamberimizin yolundan ayrılmadım. Alın yazımız böyle yazılmış. Kader ne ise onu çekeceğiz. Ben de kardeşim Haydar gibi bir an önce Allah'ın huzuruna çıkacağım. Eğer benim günahım varsa Cenab-ı Allah'ın huzurunda çekmeye hazırım. Yok, bir yanlışlık sonucu ölümüne karar verenler, idam edenler Allah'tan bulsunlar. Şunu hiç bir zaman unutmasınlar ki, Mustafa'lar ölür, Allah davası ölmez, milliyetçilik yaşar. Kellemi verdiğim bu yolun zaferi yakındır. Zafer her zaman Allah'a inananlarındır. Bunun için hiç üzülmeyin. Cenazemin arkasından ağlamayın, gūnahtır. Sizden ricam ağlamayın. Anne, sizlerle helalleşmek isterdim, fakat olmadı. Hakkım varsa, hepinize helal olsun, siz de helal edin. Son olarak, abime, yengeme, yeğenime, bacıma selam eder, haklarını helal etmelerini dilerim. Nişanlıma da selam eder, Cenab-ı Allah'ın mutlu bir yuva kurması için ona yardımcı olmasını dilerim. Oğlunuz Mustafa" (Çayır, 2005). Her genç bireyin içinde saf bir masumiyet ve inanç yatar, bu inanç kimi zaman dini inançları kimi zaman vatan aşkıdır ancak bu inançlarını kendi amaçları için kullanmak isteyecek güç odakları dünya var olduğu müddetçe muhakkak çıkacaktır, ülkelerin bu güç odaklarına karşı alacakları en büyük önlem gençlerin birbirlerinin düşüncelerine saygılı, toplumsal barışı hedefleyen, insanlığın ortak gelişim seviyesini arttıran bilim, sanat, spor faaliyetlerinde bulunmalarını teşvik edip, insanlık onuruna yakışacak bir biçimde yaşamalarını sağlamak olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- (Dursun, 2005: 182-183).
(Tekin Önal, a. g. m., s. 526).
(Dursun, 2000: 8).
(Dursun, 2005: 187).
(Dursun, 2005: 187; Çavdar, 2004: 193; Turhan, 1991: 176-177).
(Dursun, 2005b: 191).
(Dursun, 2000: 191).
(Karaman, Akademik İncelemeler 8, 1, 2013
(Çavdar, 2004: 342).
(Yayla, 2005).
(Gökmen, 1997: 333-334).
(Karabulut, Bilig, GÜZ/2016/SAYI 79).
(tarih yok). www.haberturk.com. adresinden alınmıştır
(tarih yok). www.aydinlik.com. adresinden alınmıştır
Çayır, R. (2005). Onlar Diridirler.
Küçük, S. (2008). Rumeli'den 27 Mayıs'a. İstanbul: Mikado.
(Hürriyet, 27 Mayıs 1960)
(Hürriyet, 6 Mayıs 1972 yıldırım baskı)
(Günaydın, 8 Ekim 1980)
(Tercüman, 14 Aralık 1980)
(Sabah, 22 Mart 1997)
(Cumhuriyet, 23 Mayıs 2003)
(Sabah, 23 Mart 2017)

15 TEMMUZ DARBESİNE KARŞI KÜRTLERİN TUTUMU: MUŞ ÖRNEĞİ

Okt. Hatip ERDOĞMUŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi
hatip-12@hotmail.com

Öğr. Gör. Şeymus ORKİN

Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi
seyhmus.orkin@gmail.com

ÖZET

15 Temmuz'da yaşadığımız, sadece bir darbe girişimi değil aynı zamanda ülkenin savaş alanına dönüştürülmesi ve belirli bir gücün ülkeyi işgal girişimiydi. Bu girişime karşı farklı düşünce, inanç, ırk ve ekonomik yapıya sahip kişilerin aynı kararlılık içerisinde, omuz omuza darbeye karşı koydukları; Türkiyeli olma duygusunu ve sahiplenişini yakaladıkları görüldü. Ülkemizin diğer yerlerinde olduğu gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde de yaşayan Kürt vatandaşlarımız, darbe girişimi ile birlikte tepkilerini ortaya koymak için ilk andan itibaren sokaklara döküldüler. Kürtler, darbe olması durumunda bundan en çok kendilerinin etkileneceğinin farkındaydı. Özellikle 12 Eylül askeri darbesinin etkilerini iliklerine kadar hisseden birçok bölge insanı hala o etkiyi üzerinde taşıyordu. Bundan dolayı bölgenin tamamında halk, ilk saatlerden itibaren meydanlara, kışlaların önlerine akın etmeye başladı. Her ne kadar ilk saatlerde HDP gibi Kürt ulusal hareketler sessizliğe kapanmış daha sonra ikircikli bir tutum sergilemişse de kendi tabanları da dahil olmak üzere birçok kişi tepkisini ortaya koymak için sokaklara döküldü. Kritik noktalarda nöbet tutmaya başladı. Daha önce halk ile bayrak arasına konan mesafenin kalkmaya başladığını, vatandaşların ellerine aldıkları bayraklarla meydanları doldurdukları görüldü. Bu durum, halkın ellerinde bayraklarla günlerce meydanları doldurmalarından, bayrakları evlerinin camlarına, balkonlarına, iş yerlerine asmalarıyla tescillenmiş oldu. Darbeye karşı Türkiye'nin birçok şehrinde ortaya konan tepkilerle eş zamanlı olarak Muş'ta da sert tepkiler ortaya kondu. Muş'ta; üniversitesiyle, çocuğuyla yaşlısıyla ve kadınlarıyla halk, darbeye karşı büyük bir karşı çıkış sergiledi. Valisiyle, belediye başkanıyla, STK'larıyla, kurumlarıyla Muş, "Darbeye hayır!" diyordu. Meydanda her gün yapılan canlı yayınlara, Muş halkı darbeye olan tepkisini her yere ulaştırdı.

Meydanlar; Kürtçe - Türkçe şarkılar, marşların sesleriyle yankılanıyordu. “İki elin” darbe girişimiyle birlikte kenetlendiğine ve darbecilere karşı durduklarına şahit olunuyordu. Bu çalışmamızda; 15 Temmuz Darbesine karşı Kürtlerin tutumunu irdelemek, Muş örneklığı üzerinden değerlendirmeler yapmak, darbenin yansımalarını, oluşturduğu değişimi, sonuçlarını darbeye karşı tutulan nöbetlerden yola çıkılarak bir durum okuması yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler : 15 Temmuz, darbe, Türkiye, Kürtler, Muş.

THE ATTITUDES OF THE KURDS AGAINST 15TH JULY COUP: THE CASE OF MUS

ABSTRACT

The thing we experienced on the 15th of July was not only an attempt for a coup, but it was also an attempt to make the country look as if it were at war, and as if it were occupied by a force in the whole country. It was observed that people from different thoughts, beliefs, races and economic structures opposed to the coup with the same determination shoulder to shoulder, and embraced the thought of being one from Turkey. Our Kurdish citizens living in Eastern and Southeastern Regions, just like it is the case in any other areas of our country, fled to streets to show their reactions to the coup. The Kurds were aware of the fact that in case the coup was successful, it would be them that would be affected much. The people living in this area, who had felt the effects of the Coup in September 12 deeply, still had the same influence by the coup. For this reason, people living in this region started to flee towards the front sides of the military barracks from the early hours of the coup attempt. Although some Kurdish national movements like HDP were silent in the first hours, and they were hesitant in following hours, many people went to streets to show their reactions. They were on duty at critical points. It was observed that the distance between the people and the flag was eliminated and citizens filled the squares with flags. This situation was registered with the filling of the people in squares with flags in their hands for days, hanging the flags from their balconies, windows, and work places. At the same time with the reactions against the coup in many cities of Turkey the people in Mus also showed their reactions. The people in Mus with the elderly and children altogether showed a great resistance against the coup attempt. Mus was saying “No!” to the coup with its governor, mayor, NGOs and institutions. In the live broadcasts in the square, Mus tried to show reaction against the coup with cries. The squares were under the echoes of Kurdish and Turkish songs and marches alike. People were witnessing that “two hands” held

each other tightly and stood against the coup plotters. In this study, the attitude of the Kurds to the July 15 Coup will be examined, assessments will be made over the sake of Mus, and to interpret the case in this city with the reflections, changes, and results of the coup attempt.

Keywords: 15th July, Coup, Turkey, Kurds, Mus.

GİRİŞ

15 Temmuz Cuma gecesi, Türkiye; darbeler tarihinde benzerine rastlanılmayan ve beklemediği bir el tarafından, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün, kanlı bir darbe girişimine tanık oldu. Darbeyi gerçekleştiren Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ), yıllarca sözde dindar, yardımsever, hoşgörülü, milli hassasiyetler taşıyan bir kimlik görünümüyle toplum içine yerleşmiş; takındığı maskeyle çoğu insanı kendisine inandırıp bağlayan ve ne kadar kirli bir yapı olduğunu gerçekleştirmek istediği darbeye göstermiş oldu. Gerek toplumun gerekse devlet kademelerindeki yöneticilerin güvenini takındığı “iyilik” maskesiyle alan bu yapı, ülkenin birçok önemli kurumlarının içine sızmayı başardı. TSK başta olmak üzere devletin stratejik birçok kurumunda kadrolaşmayı başarmış, kendilerine yakın hatırı sayılır bir kitle oluşturmuştu. Ordunun içinde hatırı sayılır bir güce ulaşan bu örgütün mensupları tarafından organize edilen bu darbe girişimi, daha önce birçok darbeye maruz kalan Türkiye'nin en kanlı darbesi olarak tarihe geçti. Darbenin yaşandığı ilk andan itibaren sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan, iktidar ve muhalefet partisi yöneticileri ile halkı darbecilere karşı direnmeye çağırdı. Özellikle cumhurbaşkanımızın çağrısı ile toplumun her katmanından insanlar büyük bir dirençle darbeye karşı sokaklara döküldü. Toplumun direnişi, birçok siyasi yapı medya ve sivil toplum kuruluşlarının darbecilere karşı kararlı duruşuyla darbe girişimi başarısız oldu. 15 Temmuz gecesinde sergilenen bu sivil duruş, olası herhangi bir kalkışmaya karşı sonraki günlerde “Demokrasi Nöbetleri / Milli İrade Nöbetleri”ne dönüşerek yaklaşık bir ay devam etti. Ülkenin her yerinde gerçekleştirilen bu nöbetler 10 Ağustos'ta sona erdi.

Darbeden hemen önce birçoğu “hendek/çukur siyasetine” maruz kalan ve bunun sonucunda evinden, işinden olan Kürtlerin darbeye karşı tavırları kuşkusuz merak ediliyordu. Kürtleri, “Hendek/çukur siyaseti”ne mahkûm eden, onların evlerinden mahallelerinden göç etmelerine, evsiz kalmalarına sebep olan HDP/PKK'ya karşı tabanlarından ciddi bir tepki vardı. Halkın, bunların güttüğü bu siyasete sırtını döndüğü bir anda cuntacılar tarafından darbe yapılmak istendi. Cumhurbaşkanının çağrısı ile Türkiye'nin her tarafında sokaklara inen ve her geçen gün büyüyen bu kitleye, kendilerini Kürtlerin temsilcisi olarak gören siyasi yapı (HDP) arzulamadığı halde, kendi tabanı da dahil olmak üzere

birçok Kürt vatandaşı bu nöbetlere dahil oldu. Kürtler, darbelerin ne kadar kötü olduğunu ve darbenin hedefine ulaşması durumunda bundan en çok kendilerinin etkileneceğini daha önce yaşadığı darbelerden biliyordu. Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı illerde nöbetlere karşı büyük bir teveccüh gösterildi, belirlenen meydanlara her gece binlerce Kürt vatandaşı akın etti. Kürtlerin bu nöbetlere karşı gösterdiği bu teveccüh siyasi ve silahlı cenahı (HDP/PKK) oldukça rahatsız etti. Bu cenah, ilk günlerde kitlesini meydanlardan çekmek için orada toplanan halka ve darbeye karşı yaptığı çirkin yaftalamalarla ortaya koyduysa da Kürtleri meydanlardan çekmeyi başaramadı. Büyük katılımın sergilendiği, son güne kadar yoğun katılıma sahne olan meydanlardan biri de Muş idi. Kürt nüfusunun yoğun olduğu Muş'ta darbenin ilk gecesinden itibaren halk meydanlara indi. Nöbetlerin sürdüğü 27 gün boyunca Muş; darbeye karşı yaptığı yürüyüşlerle, meydandaki protesto gösterileriyle, STK'larıyla, resmi kurumlarıyla, üniversitesiyle ve özel bir kanalın nöbetler boyunca yaptığı canlı yayınlarıyla protestoların en önemli şehirlerinden biri olarak dikkatleri çekti.

KÜRTLER VE DARBELER

Kürtler, darbenin amacına ulaşması durumunda bundan en çok olumsuz yönde kendilerinin etkileneceğini daha önceki darbeler sonrasında yaşadıklarından biliyordu. Özellikle 12 Eylül Askeri Darbesi'ne tanık olmuş ve darbenin etkilerini iliklerine kadar hissetmiş ya da bir yakınını kaybetmiş birçok bölge insanı vardı. Kürtler, en kötü sivil yönetimlerin en iyi askeri yönetimlerden daha iyi olacağını, yaşadığı üç darbe ve farklı darbe teşebbüsleriyle tecrübe etmişti.

Diyarbakır cezaevinde 12 Eylül Darbesi sonrasında yaşanan trajedi hafızalarda hala canlı duruyordu. Oğluyla görüşmeye gelen ama dilleri kökten yasaklanan, Türkçe bir kelime dahi bilmediği halde Türkçe konuşturulmaya mecbur kılınan Kürt annelerin yaşadıkları acı travmalar bellekte duruyordu. Kürtçe konuşması yasak olan anne, başında cehennem zebanisi gibi bekleyen askerin denetiminde, papağan gibi üst üste sadece "Kamber Ateş nasılsın," diyebiliyordu. Bir annenin zorla ezberlediği yegâne Türkçe cümle olan bu söz, hapishanedeki mazgalın önünde çaresizce yüzlerce kez tekrarlanıyordu.(Kıran, 2016)

12 Eylül'de, Diyarbakır Cezaevinde yaşananların tanığı olan İlhami Işık, o günleri şöyle anlatıyor: "1980'de Kenan Evren'in başını çektiği askeri cunta darbe yaptığında Kürtler farklı siyasi düşünceleri ile şiddete bulaşmadan demokratik siyaset yoluyla haklarını elde etmeye çalışıyorlardı. Mitingler düzenliyor, seçimlere katılıyor, belediye başkanlıkları kazanıyor ve gün geçtikçe Kürt halkının teveccühünü kazanıyorlardı. Lakin o darbecilerin, TRT'nin siyah beyaz ekranlarından o malum bildiriye okumalarıyla her şey birden bire değişti. O

darbe gerçekleştiğinde Türkiye’de darbeye karşı duracak, TRT’yi darbecilerden alma cesareti gösterecek bir inanç ve iman gücü henüz bu topraklarda boy vermemişti. O gün insanlar köşelerine sindiler, çekindiler ve korktular. Zira onlara askerden korkmak gibi bir miras bırakılmıştı. Kimi Binxetê/Hataltı dediğimiz Suriye’ye kaçtı, kimi Avrupa’ya. Kimi yakalandı ve bir daha evine dönmedi. Kimi sakat kaldı. Kimi şimdi bu darbeler bir daha yaşanmasın diye yazıyor, siyaset yapıyor ve mücadele ediyor.” (Işık, 2016)

12 Eylül Darbesi sonrasında genç fidanlarını toprağa vermek zorunda kalan ebeveynlerin evlatları artık ne kendilerinin ne de evlatlarının huzurunu kaçıracak darbelere müsaade etmeyeceklerini, planlanan darbe gecesi ve sonrasında bedenlerini tanklara siper ederek gösterdiler. İnsanlar, 15 Temmuz gecesi yapılmak istenen darbeye karşı daha önceki darbelerde görülmeyen bir karşı duruş sergiledi. Sosyoloji değişmişti ve insanlar eski insanlar değildi. Menderes’in asılmasına seyirci kalan ve gözyaşı akıtan bu halk ve çocukları, kendi çocuklarının kendileri gibi acı yaşamalarını istemedi. Zaten çocukları da onlardan çok farklı reflekslere sahipti. Sevdiklerini darbecilere vermek istemediler ve sokaklara, meydanlara çıktılar. Tankların ve kurşunların karşısına dikildiler. Canlarını verdiler ama egemenliklerini ve iradelerini terörist darbecilere teslim etmediler.(Işık, 2016) Bölge nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Kürtler, hem Doğu ve Güneydoğuda hem de Batı da yaşadıkları illerde darbeye karşı ilk andan itibaren tepki gösterip meydanlara indiler.

Kürt Siyasi Yapıların Darbeye Karşı Tutumları

HDP’nin ikircikli tutumunun dışında genel anlamda Kürt siyasi yapılar darbeye karşı iyi bir sınav verdi. HDP, kendi tabanından da ciddi bir kitlenin darbeye karşı durduğunu, meydanlara indiğini görünce ve darbenin artık dumura uğratıldığı anlaşılınca bir basın toplantısı düzenledi. Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş, FETÖ’nün darbe girişimine ilişkin: “Hiçbir askeri ve sivil darbenin haklı gerekçesi, meşru dayanağı olamaz. Dün akşam başlayan bu darbe de demokratik siyasetin ortak duruşu, ilkesel kararlığı sayesinde başarıya ulaşmamıştır.” diyerek darbelere karşı olduklarını ve darbenin karşısında duran kitleden kendilerine de bir pay çıkarmaktaydı. Diğer sol yapılar gibi HDP yöneticileri de sürecin yeni bir paradigmanın inşasına doğru gittiğini gördüler ve süreci AK Parti’nin tek başına yürütmemesi için direnişin bir parçasıymış gibi kendilerini göstermeye, kendilerini bir partner olarak dayatmaya kalktılar. HDP, meclisteki tarihi oturumda yerini alıp darbe karşıtı açıklama yaparken, HDP’nin trolleri sosyal medyadan “tiyatro” algısını yaymaya çalışıyordu. Nitekim darbeye tiyatro diyerek çift yüzlü politikanın gereğini yaptı. Bir yandan darbeyi kınarken, darbe karşıtı eylemler

yaparken, diğer yandan darbe karşıtı direnişi itibarsızlaştırmaya, kendi tabanını o atmosferin dışında tutmaya çalıştı. Küresel kuşatmanın en büyük hamlesini yaptığı bir olayda HDP, halkı evde tutarak darbeye pasif destek verdi. Darbe karşıtı söylemle, tiyatro söylemi aynı anda sudur etti HDP/PKK'dan.(Yılmaz, 2016) Çukur siyasetiyle istediğini elde edemeyen, kendi halkından ciddi bir tepki alan bu cenah, özellikle direniş ruhunun Kürtlere uğramaması için gündem saptırmaya kalktı. Abdullah Öcalan'dan haber alınmadığını ileri sürerek bunun için kitlelerini sokaklara inmeye davet etti. Ancak bir karşılık bulamadı. FETÖ'nün en önemli mağdurlarından olan HDP/PKK'nın darbe girişimi ve FETÖ'nün tasfiyesine karşı bu kadar steril durmasını anlamak doğrusu oldukça zor. PKK'nın üst düzey isimlerinden Mustafa Karasu'nun darbenin FETÖ eseri olamayacağına dair makale yazması, milyonların IŞİD'ci olarak suçlanması ise akıl sınırlarını zorlayan tutumlar(Ekmen,2016).

PKK/HDP'nin tüm tehditlerine rağmen Doğu ve Güneydoğuda sokaklara inen, kendi iradesiyle darbeye karşı tepkisini ortaya koyan önemli bir kitle oluştu. Bu bölgedeki tüm illerde meydanlar on binlerin coşkulu katılımı ile doldu. Demokrasi nöbetlerinde bayraklar sallandı, Ölürüm Türkiye'm ve benzeri şarkıların Kürtçe versiyonları çaldı. PKK/HDP'ye rağmen sokaklara inen kendi iradesiyle darbeye karşı tepkisini ortaya koyan önemli bir kitle oluştu.

Bölgede HDP'ye destek vermeyen, kendi ilkeleri doğrultusunda hareket eden farklı Kürt siyasi hareketleri de vardır: HÜDAPAR, HAKPAR, PAK, PDK, AZADİ, PSK, ÖSP, TKDP.

Geçmişteki kimi olaylardan dolayı Kürtler arasında hep şüphe ile bakılan HÜDAPAR'a ayrı bir parantez açmak gerekiyor. HÜDAPAR, yöneticileri ve üyeleri ile kendisine yakın STK'lar ve tabanıyla birlikte ilk günden meydanlara indi ve darbe karşısında cesur ve yürekli bir tutum sergilediler. Bölgede tabanı olan yapı kendilerine yakın sanatçı ve ilahi gruplarıyla Kürtçe, Türkçe ezgi, marş ve ilahilerle meydanlarda yapılan etkinliklere katıldılar. HÜDAPAR Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Sait Şahin darbe gecesi halkı darbeye karşı durmaya, hükümetin yanında olduklarını, karşı durmanın bir memleket meselesi olduğunu şu tweetlerle duyurdu: "Ülkede yapılmaya çalışılan darbe girişimini kabul etmiyor ve şiddetle kınıyoruz. Tüm halkımızı darbecilere karşı direnmeye davet ediyoruz. Darbe karşısında hükümetin yanındayız. Herkes de husumetleri bir tarafa bırakıp hükümetin yanında yer almalı. Bu iktidarın meselesi değil, memleketin meselesi."

Darbeye ilgili Kürtlere yakın diğer siyasi yapıların görüşü şu şekilde:

PAK Genel Başkanı Mustafa Özçelik darbeye ilgili olarak: "Bu darbe girişimi başarılı olsaydı eğer, daha önceki darbelerden farklı bir yönetim getirmeyecekti.

Darbeye karşı yapılan gösteriler olumludur ve demokrasinin kurumsallaşması adına sevindiricidir.”

HAKPAR Genel Başkanı Refik Karakoç: “Bu darbeye karşı çıkmak, eleştirmek, kınamak her demokrat yurtsever insanın görevidir. Hükümet sahayı terk etmedi bu önemliydi. Önceki darbelerden farklı olan yanı buydu. Doğru ve cesaretli bir tavidir. Diğer önemli yanı da halk darbeye karşı sokağa çıktı.”

TKDP (Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi) Genel Başkanı M. Emin Kardeş: “Darbe nerden kimden ve nasıl gelirse gelsin seçilmiş bir yönetime karşı başkaldırıdır. Bu kabul edilemez. Darbe başarılı olsaydı bu gün durum çok daha kötü olurdu. Bölgedeki hiçbir siyasi partinin bu darbe girişimini tasvip etmeyeceğini düşünüyorum.”

ÖSP(Özgürlük ve Sosyalizm Partisi) Genel Başkanı Sinan Çiftiyürek: ”Darbeyi kim yapmış ne için yapmış, önemli değil, biz askeri darbenin karşısındayız. Halkın darbeye karşı tutum alması doğrudur. Sembolik bile olsa sivil halkın tankların üzerine çıkması olumludur.”

AZADİ Genel Sekreteri Sıtkı Zilan: “Darbeye karşı Türkiye halkının bu özgüveni iyidir. Tüm İslamcılar, buna Kuzey Kürdistan’da HüdaPar da dahil bunların hepsi darbeye karşı sokaktaydı. MHP’nin de azımsanmayacak bir desteği vardı.”

PDK (Kürdistan Demokrat Parti) Bakur Başkanı Sertaç Bucak: “Sivil halkın bu gün tankların karşısına geçip direnmesini çok doğru bir eylem olarak görüyorum. Darbelere karşı demokratim diyen herkes uyanık olmalıdır ve başta da Kürd halkı uyanık olmalıdır. Askeri cuntalar her zaman için tehlikelidir ve her zaman ona karşı koymak gerekir.”

PSK (Kürdistan Sosyalist Partisi) Genel Başkan Yardımcısı Bayram Bozyel: “Halkın bu darbe girişimine karşı tutum alması son derece sevindiricidir. Bu Türkiye toplumunun esasen demokrasi konusunda geldiği olgunluk noktasını gösteriyor. AKP hükümetinin ortaya koyduğu irade de bu açıdan sonuç alıcı olmuştur.”(Basnews,2016)

Darbeye ilgili düşüncelerini dile getiren bu yapıların vurguladığı ortak noktalar:

1. Askeri cuntalar her zaman için tehlikeli olduğunu, Kürtler olarak bunların sonuçlarını çok iyi hatırladıklarını, darbelerden en çok özellikle Kürtlerin etkilendiğini söyleyerek bu darbenin başarılı olması durumunda da ortaya çok ciddi sıkıntıların çıkacağını,
2. Halkın darbeye karşı sokaklarda gösteriler yapmasının olumlu olduğunu, bunun demokrasi adına sevindirici bir gelişme olduğunu,
3. Ne ve nasıl olurlarsa olsunlar, tüm darbelerin seçilmiş yönetimlere karşı gerçekleştiği için kabul edilemeyeceğini,

4. Mevcut iktidarın, Ak Partinin, darbeye karşı takındığı tutumun çok yerinde olduğunu, darbenin akamete uğramasında bu tutumun çok belirleyici olduğunu, söyleyerek darbeye ilgili bu ortak noktalara vurgular yaptılar.

MUŞ'UN DARBEE KARŞI DURUŞU

Darbeye karşı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun tüm şehirlerinde protesto gösterileri ilk andan itibaren başladı. Vatandaşlar, darbeye karşı tepkilerini ortaya koymak için özellikle buldukları şehirdeki Valilik, Ak Parti binası ve belediye önlerinde toplanmaya başladı. Cumhurbaşkanımızın halkı demokrasiye sahip çıkmak için meydanlara inmelerini söylemesinden sonra insanlar şehirlerin ana meydanlarına, askeri birliklerin önlerine akın etmeye başladı.

Muş'ta Milli İrade Nöbetleri ve Darbeye Karşı Tepkiler¹

Cumhurbaşkanımız henüz açıklama yapmamışken, herhangi bir organize olmadan Muş'ta vatandaşlar tek elden organize edilmiş gibi sokaklara dökülmüştü. Darbe girişiminin ilk saatlerinde Valilik konağının etrafında, valilik binasının önünde, belediye başkanlığının etrafında halk kenetlendi. Siyasi düşüncesi ne olursa olsun Muş halkı her kesimi ile meydanlarda idi. Sadece şahit olmak için değil şehit olmak için meydanlara gelinmişti. Şehir merkezine yedi kilometre uzaklıkta bulunan üniversite kampüs lojmanlarında kalan öğretim elemanları da ilk andan itibaren şehre doğru hareket ettiler. Artık darbeye cübbeleriyle selam duran üniversite hocaları yoktu, darbeye siper olan hocalar vardı. Atatürk Parkı önünde toplanan ve giderek büyüyen kitle Muş Belediyesi önüne doğru yürüyüşe geçti. Vali başkanlığında Muştaki tüm STK'lar toplanarak nöbetleri organize eden bir tertip komitesi kuruldu. Bu komitenin başkanlığına STK'lardan iki kişi görevlendirildi. Bu iki kişiden biri olan Cahit Karaalp izlenimlerini şu şekilde bizlere aktardı : “ Muştaki sivil toplum kuruluşları olarak, kendi aramızda, bir daha darbe teşebbüsünün yaşanması ihtimaline karşı elektrik, telefon, internet kesilecek olursa yarım saat içinde belediye meydanında toplanma kararı aldık. Meydanda toplanan herkeste “cumhurbaşkanımız eve dönün demeden dönmeyeceğiz ” söylemi hakimdi. En çok dikkatimi çeken pankart ise “Menderes'i idam ettiniz, Özal'ı zehirlediniz, Erdoğan'ı yedirmeyiz!” idi. Bu pankart aslında tarihten ders çıkardık artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak demektir... Bu pankart darbenin neden başarılı olmadığının ifadesi

¹ Muş'ta 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişimi ile ilgili bu bilgiler; nöbetler boyunca yaptığımız gözlemlerden, "Muş Milli İrade Nöbetlerini Düzenleme Platformu"nun başında yer alan Cahit KARAALP ve Erdal EKER hocalarımızın bizimle paylaştıkları izlenimlerden edindiğimiz bilgilerden oluşmaktadır.

idi aslında. Valimiz Seddar Yavuz Beyin 15 temmuz gecesinde sarfettiği çaba takdire şayandı. Sayın valimizde eve kapanmak sonucu beklemek yerine halkın arasına karıştı, sayın valimizi yanlarında gören halkın sevinci görülmeye değerdi. Sayın valimizin yürüyüş esnasındaki konuşması kamu spotu olarak günlerce TRT’de yayınlandı. Muş Belediye başkanımızın meydana ilk inenlerden biriydi. Belediye Başkanı, tüm personelini ilk gece belediye önünde toplayıp durum değerlendirmesi yaparak araçları askeriyenin önlerine sevk etti. Darbenin ilk günü “en büyük asker bizim asker” sloganları atıldı askerlerimiz aleyhinde farklı bir propagandaya girilmesine izin verilmedi. Yaşlı annelerimiz, bacılarımız, gençlerimiz, çocuklarımız hiç yorulmadan sabaha kadar nöbet meydanında bayrak sallıyorlardı. Her akşam Belediye Meydanında toplanan vatandaşlar saat gece 12’den sonra Valilik önüne doğru büyük bir kalabalık şeklinde, büyük bir coşkuyla, müzik ve sloganlar eşliğinde yürüyordu. Akşamları meydanda toplanan vatandaşlara Kızılay, İl Emniyet Müdürlüğü, STK’lar ve bazı marketler tarafından sürekli çorba, kek, su, meyve suyu, simit, çay dağıtılırdı. Emniyet Müdürlüğü nöbetler boyunca her gece sıcak çorba dağıtımıyla, üniversite çay ve simit dağıtımıyla dikkat çeken kurumlar oldu.”

Ulusal haber kanalı olan A Haber’in her gün canlı yayın yaptığı önemli merkezlerden biri de Muş’tu. Her gün birkaç defa canlı bağlantı yapan bu kanal sayesinde Muş darbeye karşı duruşunu ülkenin her tarafına duyurma imkanına sahip oldu. Bünyesinde barındırdığı zengin etnik yapısıyla-Türkler, Çerkezler, Kürtler, Araplar ve Zazalar- sosyolojisiyle darbeye karşı Türkiyede yaşayan halkların nasıl birlik olduğunun, kenetlendiğinin en güzel örneği Muş’ta yaşanıyordu. Bundan dolayı TRT Kurdi’nin de darbeye ilgili Kürtçe(Kurmanci) ve Zazaca haberlerinde önemli bir merkez konumundaydı Muş.

Belediye Meydanında şehitler için taziye çadırı kuruldu. Şehitler için gıyabi cenaze namazı kılındı, dualar edildi, şükür secdesi yapıldı, hatimler indirildi mevlitler okundu. Din, vatan, bayrak, millet, ümmet sevdasını aşıl原因an ilahi, türkü, ezgiler dinletildi. Sanatçılara konserler verdirildi. Her gece Türkiyede meydanlarda açılan sayılı büyük bayraklardan biri olan Türkiye bayrağı açılıyordu. Bu bayrakla her gece büyük bir kortejle ana caddede yürüyüş düzenlendi.

Alana ilk inen, “alanları doldurun mesajını ilk yayımlayan”, 27 gün boyunca sürekli “alanları boş bırakmayın” mesajını yayımlayan, her türlü desteği veren, darbe girişimini ilk kınayan üniversitelerden olan Muş Alparslan üniversitesinin duruşu da önemliydi. İlk gece üniversitenin araçları askeri araçların güzergâhını kapatmıştı. Darbe gecesini, kampüsteki lojmanlarda kalan hocalarımız güzergâhları üzerinde bulunan askeri karargaha rağmen risk alarak şehir merkezine akın ettiler. Nöbet meydanının ilk ezanını Muş Alparslan Üniversitesi Rektörü Fethi

Ahmet Polat okudu. Artık giydikleri cübbeleriyle askeri vesayete selam duran, alkışlayan, ezan ve secdeden rahatsız olan rektörlerden; cuma hutbesini veren, ezan okuyan, darbeye dur diyen rektörler vardı. Meydandaki mitingi organize eden, meydandaki ses sistemini kuran, halka çay ve simit dağıtan Muş Alparslan Üniversitesiydi.

Meydanda kurulan platformda; dengbejler tarafından 15 Temmuz ile ilgili Kürtçe ağıtlar yakıldı, mahalli sanatçılar, imamlar, kanaat önderleri, toplum önderleri, siyasi erkler, birçok kişi düşüncelerini dillendirdi.

Her yerde olduğu gibi Muş'ta da cumhurbaşkanımız "virgöl koyuyoruz" demeyene kadar meydanlar boşaltılmadı. Halka karşı gerçekleştirilen bir kalkışma halkın ayağa kalkması ile son buldu. Tankı, tüfeği olanlar değil iman olanlar ve haksızlığa karşı duranlar kazandı.

SONUÇ

Kürt halkının darbe karşısında sağduyulu davrandığı ve iyi bir sınav verdiğini söyleyebiliriz. Kürtler; bu topraklarda birlikte yaşadıkları Türkler ve Araplarla birlikte meydanlara çıkarak darbeye karşı ortak duruş sergilediler, seçilmiş hükümete, demokrasiye, geleceklerine sahip çıktılar. Kimi bocalamaları, ikircikli tutumları saymazsak, legal Kürt siyaseti de darbe karşısı bir pozisyon aldı. Darbe sonrasında "Türkiye, bayrak, millet, birlik, ortak vatan" teması üzerinden bir tavır gelişti. Darbenin gerçekleştiği günlerden önce başlayıp ve darbe günlerinde de sürdürülen "hendek/çukur siyaseti" tüm çağrılara rağmen Kürt halkından beklediği desteği alamamış, hayal kırıklığına uğratılmıştı. Darbedeki tutumlarıyla Kürtler; çağrılar yapılmadan, doğru ve haklı sebepler olduğunda sokaklara çıkabileceklerini de PKK'ya ve onun "hendek siyasetine" göstermiş oldular.

Devlet ile vatandaş arasına örülen barikatlar kaldırıldığında Kürtlerin de bayrakla hiçbir sorununun olmadığını, onu kendi bayrağı olarak gördüğüne şahit olundu. Bayrağın bir anda ve doğalında "Türkiye bayrağı" nitelemesi ile Kürtler tarafından da kabul gördüğüne şahit olundu. Milliyetçi söylemlerin dışına çıkıldığında sahiplenmişlik duygusunun bu topraklarda yaşayan her bireyde arttığı görüldü. Kürtlerin yaşadığı bölgelerdeki birçok belediye HDP'li olduğundan halk belediyelerden destek almadan "direniş nöbetlerini" yaklaşık bir ay boyunca sürdürdü. Türkiye'de farklı etnik yapıya sahip birçok halkın barış ve huzur içinde yaşadığı, ülkemizde önemli bir mozaik ve sosyolojik yapıya sahip olan Muş'ta darbeye karşı duruşun güzel örneğine tanık olundu. Muş; halkı, sivil toplum kuruluşları, valisi, milletvekili, üniversitesi, resmi kurumları ve belediyesiyle güzel bir dayanışma örneğini gösterdi.

Darbeye karşı Türkiye'nin Doğusu ile Batısı darbelerin bir daha yaşanmaması için gözdağı verircesine tepkilerini ortak bir şekilde omuz omuza ortaya koydu. Vatandaş, yanı başında komşuları Irak ve Suriye'nin başına gelenleri görüyordu. Yurtsuzluğun ne kadar kötü olduğunu iliklerine kadar yaşayan halk, bundan dolayı ortak düşmanları olan darbecilere karşı ülkesinin kaosa sürüklenmemesi için ortak ve üst perdeden tepki gösteriyordu.

KAYNAKÇA

ALMAZ, Dilan, ÖZYETER, Ahmet, KAN, M.Emin, ARİ, Kerem, POLAT, Yeter, (2016, 23 Temmuz). www.basnews.com

ALTINTAŞ, Canan, ARSLAN, Arif, KOYUNCU, Turan, GEZİCİ, Şahismail, GÜNEŞ, Nezir, ÖNAL, Aziz, (2016, 16 Temmuz). Doğu ve Güneydoğu'da Halk Sokağa Döküldü. www.hurriyet.com.tr

BOZARSLAN, Mahmut, (2016, 03 Ağustos). Kürtler Hem Darbeye Karşı Hem Demokrasi İçin Meydanlarda. www.al-monitor.com

ERKMEN, Mehmet Emin, (2016, 10 Ağustos). 15 Temmuz ve Kürt Meselesi. www.aljazeera.com.tr

KARAKAŞ, Ahmet, ÖZSOY, Mehmet Tahir, (2016, 12 Ağustos). Kürtler Darbeye Karşı Ciddi Bir Duruş Sergilediler. www.ilkha.com

KAYACAN, Murat, (2016). Muş Alparslan Üniversitesi'nin "Darbeye Direniş" Örneği. Haksöz Dergisi, 305, 77-80.

KAPMAZ, Cengiz, (2016, 08 Ağustos). Yenikapı'da HDP yoktu ama Kürtler vardı. www.serbestiyet.com

KIRAN, Abdullah, (2016, 03 Ağustos). Darbe ve Kürtler. www.serbestiyet.com

IŞIK, İlhami, (2016, 25 Temmuz). PKK'ye Rağmen Kürtler Darbeye Karşı. www.star.com.tr

YILMAZ, Serdar Bülent, (2016, 08 Ağustos). 15 Temmuz Kürtler ve HDP/PKK. www.star.com.tr

ÖZEL KUVVETLER KOMUTANLIĞI ve 15 TEMMUZ DARBE SÜRECİ

Prof. Dr. Ulvi KESER

Kıbrıs Amerikan Üniversitesi
ulvi.keser@gmail.com

ÖZET

Özel Kuvvetler Komutanlığı, 1950’li yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde Seferberlik Tetkik Kurulu isimiyle ve Tümgeneral Daniş Karabelen tarafından tesis edilmiş özel bir askeri güçtür. 1950’li yıllarda katıldığı en önemli faaliyet ise 1 Nisan 1955’den itibaren Kıbrıs adasını kan gölüne çeviren Yunanistan merkezli EOKA tedhiş örgütüne karşı Kıbrıs’ta teşkil edilen Türk Mukavemet Teşkilatı olmuştur. 1950’li yıllardan itibaren Seferberlik Tetkik Kurulu, Özel Harp Dairesi gibi isimlerle faaliyette bulunan ve zaman içerisinde farklı statü ve kimliklerle çalışmalarına devam eden bu askeri güç halen Ankara merkezli olarak ve Özel Kuvvetler Komutanlığı çerçevesinde ülkenin bekası için hassas ve son derece kritik görevler icra etmektedir.

15 Temmuz 2016 günü gerçekleştirilmeye çalışılan başarısız darbe girişiminin en kritik ve kırılma noktası olarak değerlendirilebilecek nirengi noktası Özel Kuvvetler Komutanlığı ve bu askeri birime bağlı askeri personel olmuştur. Bu çalışma kapsamında Özel Kuvvetler Komutanlığı (ÖKK) tarihçesi incelenerek 15 Temmuz 2016 günü yaşananlar ÖKK ekseninde irdelenecektir. Çalışmanın tamamlanması aşamasında arşiv kaynakları, basılı eserler yanında konuyla ilgili sözlü tarih çalışmalarından da istifade edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Seferberlik Tetkik Kurulu, Kıbrıs, Özel Kuvvetler, 15 Temmuz, Darbe

SPECIAL FORCES COMMAND AND THE 15TH JULY COUP d’ETAT

ABSTRACT

Special Forces Command established in 1950’s within Turkish Armed Forces as Mobilization Inspection Committee by Major General Daniş Karabelen is a second to none military force. The most important operation the Special Forces Command participated in 1950’s is the foundation and the activities of Turkish resistance Organization (TMT) fighting against the Greek-based terrorist orga-

nization which started the bloody assaults after 1st April 1955 in Cyprus. Since 1950's, the above-mentioned force got named as Mobilization Inspection Committee, Special War Office/Department and continued the activities and the operations in the frame of different names and the identities, and finally located in Gölbaşı/Ankara fighting in favor of Turkish security, honor and the safety with very hazardous operations. The most critical and the most important turning point of the unsuccessful military coup d'etat dated 15th July 2016 is the Special Forces Command and the military personnel of this force names as the Purple Berets. This scientific study aims to focus on the background and the history of the Special Forces Command as well as the actions occurred in 15th July 2017 in the barracks, making mostly use of the archives, and the oral interviews.

Key Words: Mobilization Inspection Committee, Cyprus, Special Forces, 15th July, Coup d'etat

1. ÖZEL KUVVETLER KOMUTANLIĞI TARİHÇESİ

ABD'den gelen bir teklifle ilgili olarak Türkiye bir gün Rusya tarafından işgal edilirse, buna karşı direniş yapmak ve gerilla savaşı başlatmak için bir teşkilat kurulması gerektiğine inanılır ve bu dairenin kuruluş hazırlıkları başlar. Dolayısıyla Seferberlik Tetkik Kurulu'nun¹ ilk kuruluş döneminde var oluş gayesi özellikle Sovyetler Birliği ve müttefikleri tarafından yapılabilecek muhtemel bir saldırı karşısında yeraltı mücadelesi vermek ve işgale karşı koymak olarak ortaya çıkar. Bu teşkilatın ilk komutanlığını ise Tümgeneral Daniş Karabelen yapmaktadır. 1898'de İstanbul'da dünyaya gelen Daniş Karabelen 7 Temmuz 1958'de Tümg. rütbesiyle Türk Silahlı Kuvvetlerinden ayrıldığı güne kadar hep ülkenin ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hizmetinde olur. Babası Kolağası Rasim Bey, annesi Növber Hanımefendidir. 1916 yılında Zabit Vekilliği ile başlayan subaylık hayatı yurdun değişik bölgelerinde 40 yıllık bir görev dönemini kapsar.

Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanı iken 6077 sayılı kanunun 1. maddesi gereğince kendi isteği ile istifa edip 150 Türk Lirası maaş ile Harekât Başkanlığı Eğitim Dairesi Mütahassıs Müşavir kadrosuna atanan Tümg. Karabelen 7 Temmuz 1958 tarihinden itibaren bu göreve sivil olarak devam eder. 6 Haziran 1333 (1916) - 31 Ekim 1334 (1917) yılları arasında 1. Dünya Harbi, 1 Kasım 1338 (1922) - 23 Ağustos 1339 (1923) tarihleri arasında İstiklal Harbi ve 28 Kasım 1952 - 4 Eylül 1953 yılları arasında Kore'de görev yapan Daniş Karabelen, Kore

¹ Daniş Karabelen'in kızı N. Özcan Atamert Karabelen ile muhtelif tarihlerde KKTC, İstanbul ve Dacca'da yapılan görüşmeler. Ayrıca Bkz. N. Özcan Atamert Karabelen, Minicik Bir Hayatı Yaşarken (Geçmişten Günümüze Kalan Gerçek Anılar, Avcıol Basın Yayın, İstanbul, 2006, s.126 ve Cemal Kutay, Beş Kit'ada Bir Türk Paşası; Daniş Karabelen, İstanbul, 1993, s.7-29.

Türk Tugay Komutan Yardımcısı olarak Piyade Alb. rütbesiyle görev yaptığı Kore’de “Legion of Merit” madalyası alır. 10 Haziran 1953’te ateşkes ilan edilmesiyle yurda dönen Alb. Karabelen 30 Haziran 1953’te Tuğgeneral, 1956 yılında da Tümğ. olur. 10 Haziran 1955’de Türkiye’de ilk paraşüt birliğinin temellerini atıp Kore Harbi’nde tatbik etme imkânı bulduğu komando okullarını, avcı taburlarını hayata geçirme imkânı bulan ve 7 Temmuz 1958’den, emekliye ayrıldığı 29 Mayıs 1960’a kadar Genelkurmay Başkanlığı, Harekât Eğitim Dairesi’nde müte-hassis müşavir olarak görev yapan Tümğ. Daniş Karabelen’in vatan ve milletine son hizmeti ise Kıbrıs savunmasını teşkilatlandırmasıdır. Tümğ. Daniş Karabelen 22 Mayıs 1983’de vefat eder. O dönemde İngiliz üslerinde görev yapmakta olan İngiliz subaylarının “Buradakiler, Anadolu’nun yaptığını tekrarlıyorlar. Başlarında Anadolu’daki destanı yaşamış ve yaşatmış olan tecrübeliler var.” derken kasettikleri ilk kişi kuşkusuz Daniş Karabelen Paşa’dır. Verilen mücadelenin başarıyla sonuçlanması için gizliliğin esas olduğunu her zaman bilen Karabelen Paşa yürütülen faaliyetleri kendi eşinden bile gizler. Bazen Ankara Zir kampında, bazen de Anamur’da veya Antalya’daki kampta TMT mensuplarını ziyaret eden, onların dertlerini dinleyen ve yanlarında olan Karabelen Paşa bütün bu faaliyetleri de büyük bir gizlilik içerisinde yürütür. En yakınındaki kişi olarak kendi eşine birlikleri denetlemek veya görev icabı mesaiye kaldığını veya Ankara dışındaki askeri birlikleri denetlemeye gittiğini belirttiği zamanlarda Karabelen Paşa büyük ihtimalle Zir kampındaki faaliyetlerle meşgul olmaktadır. 1958-1961 yılları arasında Kıbrıs’ta hürriyet mücadelesi veren Kıbrıs Türklerinin gönlünde “Paşa Baba” olarak yer eden Kore Gazisi Tümğ. Daniş Karabelen, eski mücahitlerden Hilmi Mertkan’ın 1958 Temmuzunda kendisine “Ankara’ya bomba yapmayı öğrenmek için geldik” demesi üzerine “Siz bombayı kullanmayı öğrenin. Kıbrıs’a geri döndüğünüzde orada bomba bulacaksınız.” cevabını verir. Birinci Dünya Savaşı’ndan İstiklal Harbine, Filistin Cephesinden Yıldırım Grubu Karargâhına, paraşüt, avcı ve komando birliklerinden Kıbrıs’ta hürriyet mücadelesi veren TMT’nin kurulmasına kadar 40 yıllık askerlik hayatı boyunca bu ülke ve bu bayrak için cepheden cepheye koşan Karabelen Paşa 1922’de 2.98’lik derecesiyle Türkiye sırlıkla atlama şampiyonu olur. Muhafız Gücü’nün kurulmasında aktif rol oynayan, bisiklet sporuna gönül veren ve Edirne’den Ardahan’a Sinop’tan Anamur’a ülke bütünlüğünü dosta düşmana göstermek için 14 gün aralıksız pedal çevirerek Ankara’dan Ağrı’ya gelen, boks, güreş, futbol ve atletizmin bütün dallarında faaliyet gösteren ve 54 yaşında paraşütçülük brövesi alan Tümğ. Daniş Karabelen, Amerikan Kongresi’nden The Legion of Merit nişanını da Kore Harbi sonrasında alır. Bunu Güney Kore Cumhuriyeti’nin verdiği nişan izler. Girdiği savaşlarda 17 yara alan ve vücudunda 2 mermi çekirdeği taşıyan, Atatürk’ün koru-

ma subaylığını da yapmış bu bilgili, kültürlü, yüksek şahsiyetli ve modern insan 22 Mayıs 1983 tarihinde hayata veda eder. Daniş Karabelen'in sevgili eşi Leman Karabelen de 28 Şubat 1996 tarihinde hayata veda etmiştir.

“Türk bölgelerindeki halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması, Türk toplumunun mukavemet azminin daima canlı tutulması ve bu konuda devamlı eğitilmesi, toplumun anavatan bağlılığının devamının ve güçlendirilmesinin sağlanması ve muhtemel bir harekâta adaya çıkacak Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yardımcı olacak şekilde faaliyette bulunması görevleri ile kurulmuş olan²” TMT başlangıçta Türk mitolojisine ve özelliklerine uygun olarak teşkilatlanır ve kullanılacak kod isimleri de buna uygun olarak seçer. Burada vurgulanması gereken en önemli husus ise TMT'nin tamamen Seferberlik Tetkik Kurulu bünyesinde emir-komuta zinciri içerisinde çalışan bir organizasyon olduğu ve hiçbir siyasi örgütlenme veya siyasi yapıyla ilgisinin bulunmadığıdır. TMT ile ilgili çalışmalara Seferberlik Tetkik Kurulu'na bu konuda dönemin Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından resmi yetki ve görev verilmesinin ardından hemen başlanır. Kurulacak teşkilat ile ilgili bir plan hazırlanır ve söz konusu plan Orgeneral Salih Coşkun'un yerine Genelkurmay 2. Başkanlığı görevine getirilen Org. Cevdet Sunay'a arz edilir. Kore harekâtı sonrasında Türkiye'ye dönen ve yeni kurulmuş olan Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanlığı görevine getirilen Daniş Karabelen Paşa bu görev çerçevesinde görev yapacak personeli de bizzat kendisi seçer ve görevin özelliğine uygun olarak da Kore'de yeraltı faaliyetleri ve gerilla harekâtı konusunda uzman olmuş ve bu tür eğitimden geçmiş personeli kendi kadrosuna alır.

Bu şekilde kadroya dâhil edilenler arasında Lojistik Şube Müdürlüğü yapan Bnb. İsmail Tansu³ ile daha sonra TMT'nin ilk Bayraktarı olacak olan Alb. Rıza Vuruşkan da bulunmaktadır. Bu plan daha sonra Kıbrıslı Rumların ve Yunanların Enosis emellerine karşı olarak Türklerin Kıbrıs'ı geri alması anlamına gelen “İstirdat” kelimesinden hareketle KİP-Kıbrıs İstirdat Planı adını alır. Daha sonra da bahsedileceği üzere her ne kadar hazırlanan planın ismi Kıbrıs İstirdat Planı olsa ve gaye Kıbrıs adasını geriye almak gibi son derece iddialı görünse de esasında ne Seferberlik Tetkik Kurulu, ne TMT, ne Türkiye Cumhuriyeti devleti ve hükümeti ve ne de Genelkurmay Başkanlığı'nın böyle bir gayesi söz konusudur. Zaten Kıbrıs'ta daha önce Kıbrıs Türkleri tarafından nüvesi atılmış olan TMT'nin devam

² Eğitim ve Doktrin Komutanlığı (EDOK) Alınan Dersler Merkezi (KALDEM), Geçmişten Geleceğe Kıbrıs, Askeri ve Siyasî Gelişmeler, Anılar ve Olaylar, Ankara, 2000, s.8.

³ 1917 yılında Safranbolu'da doğan Emekli Albay İsmail Lütfi Tansu, Safranbolu'da Gümüş İlkokulu ve İstanbul Haydarpaşa Lisesi'nden mezun olduktan sonra Kara Harp Okulu'na girdi. Babası Ali Rıza Bey ise o dönemde Safranbolu Ziraat Bankası müdürü olarak görev yapmaktadır. Öte yandan Ali Rıza Bey çok düzgün ve güzel konuşması, hitabet gücünün de çok gü-

ettirilmesi de adadaki gayenin sadece savunmaya ve karşı koymaya yönelik olduğunun en açık delilidir.

TMT'nin Türkiye'de kurucu kadrosu içinde yer alan Alb. İsmail Tansu bu teşkilatlanmayla ilgili olarak "...Özel Harp Dairesi'nin vazifesi bizim zamanımızda da hükümet tarafından belirlenmiştir. 1950'de avcı birliklerinin kurulmasıyla ilgili hükümet kararnamesi çıkarılmıştır. Türkiye için savaş hazırlığı yaptık. Düşman işgal ettiği zaman göreve hazır bir örgüt. Bu Türkiye'de halen var. Kıbrıs'ta yaptığımız ise İngiliz ve Rumlara karşı illegal, bize göre legal ve meşru." ifadesini kullanır. Emekli Orgeneral Kemal Yamak ise söz konusu kuruluşla ilgili olarak "...Bu dairenin kuruluşu, yanlış hatırlamıyorsam, 1950'li yılların başında (1952) ve Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı bulunduğu bir dönemde özel bir kararname ve sivil otoritenin kararıyla olmuştur. Genelkurmay Başkanlığına bağlı diğer bütün daireler, beliren ihtiyaca göre Genelkurmay Başkanının emir ve onayıyla kurulabilirken bu dairenin sivil otoritenin yazılı kararı veya kararnamesiyle kurulmasının bir anlamı olsa gerekir. Bu daireye bir özellik daha tanınmış ve daire, Genelkurmay'da herhangi bir başkanlığa değil, doğrudan Genelkurmay İkinci Başkanı'na bağlanmıştır. Bu bağlantı da, doğruca en üst kademedeki yönetim ve denetim ihtiyacından ve görevinin hassasiyetinden doğ-

zel olması nedeniyle Ali Rıza Nutki olarak adlandırılmaktadır. İsmail Tansu'nun annesi Habibe Hanım ise Paşacık ailesine mensup olduğundan Paşacık Kızı olarak da bilinmektedir. İsmail Tansu, 1939 yılında Teğmen rütbesi ile Türk Silahlı Kuvvetleri'ne katıldı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Trakya bölgesinde bulunan birliğinde 1945 yılına kadar Bölük Komutanı olarak görev yaptı. 1945 yılında Artvin Hudut Alay Komutanlığı'na atandı. 1950 yılına kadar Rusya sınırında görev yaptı. 1950 yılında 6 aylık mesleki kurs için Almanya'ya gitti. 1952-1953 döneminde 3. Kore Türk Tugayı ile Kore savaşlarına katıldı. Tugay Komutan Yardımcısı General Daniş Karabelen'in dikkatini çekip tevecöhünü kazandı. Kore'den dönüşünde General Karabelen'in kurmakla görevlendirildiği bugünkü adıyla Özel Kuvvetler Komutanlığı'nın Lojistik Şube Müdürlüğü'ne Karabelen Paşa'nın önerisiyle atandı. 1957 yılında TMT'nin kuruluş projesini hazırlamakla görevlendirilen Bnb. Tansu projenin daha sonraki safhalarında da görev aldı. Bnb. rütbesindeyken Irak'ta askeri ihtilalin yapıldığı 8 Temmuz 1958 günü Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Salih Coşkun'un emriyle Irak Kralı Faysal, Velihaht Prens Abdülillah ve Başbakan Nuri Sait Paşa'nın kurtarılmaları için Irak ve Ürdün üzerinden uçakla yapılan hava operasyonuna Kur. Bnb. Fikret Elbizim ile birlikte katıldı; ancak söz konusu devlet adamları ihtilalci subaylar tarafından öldürüldüklerinden kurtarılamadılar. TMT'nin kuruluşundaki hizmetlerinden dolayı İsmail Tansu ve eşi KKTC hükümeti tarafından 20 Nisan 1984 tarihinde KKTC vatandaşlığına alınmıştır. 1960 yılı Eylül ayında emekliliğini isteyerek ordudan ayrılan Tansu bir haber ajansının genel müdürü olarak da görev yapmıştır. Safranbolu doğumlu olan Emekli Alb. İsmail Tansu'nun ismi doğduğu kasabada bir parka verilmiştir; ancak bugün bakımsızlıktan çok kötü durumda olan parkla ilgilenmesi gerekenler parkı ihmal ettiklerinden park bugün atıl vaziyette bir vefasızlık örneği ve utanç abidesi olarak varlığını sürdürmektedir. Emekli Albay İsmail Tansu 26 Aralık 2015 Cumartesi günü saat 05.00'de Ankara'da 98 yaşındayken hayatını kaybetmiş, 28 Aralık 2015 Pazartesi günü saat 05.00'de Ankara Kocatepe Camii'nde öğle namazını müteakip askeri törenle Karşıyaka Mezarlığı'nda defnedilmiştir.

muştur. Daha sonraları bu bağlantıda sanki bir başıboşluk yaratılmış gibi değerlendirilerek ve “kontrgerilla” iftiralarına dayanılmayarak değiştirilmiş ve daire, ne değişecekse, Genelkurmay Harekât Başkanlığına bağlanmıştır. Her nedense, bu teşkilatın kendiliğinden oluşmadığı, Genelkurmay Başkanlığının bir dairesi olduğu, bütün personelinin ve barış kadrosunun askeri personelden oluştuğu, sefer kadrosunda görev yapacak sivil personelin de tıpkı diğer birliklerde olduğu gibi, Genelkurmay Başkanlığının özel emirleriyle sefer görev emir ve bağlantılarıyla daire emrinde görevlendirildiği, bütün atamalarının ve hizmetlerinin diğer askeri personelin tabi olduğu şartlara bağlı bulunduğu, bütün harcamalarını Genelkurmay kanalıyla Milli Savunma bütçesinden yaptığı hep göz ardı edilmiş ve adeta başıboş bir kuruluş olduğu şeklinde tanıtılmıştır...”⁴ der.

Savaş stratejisti Mei Yaochen’in “Siyasi liderliğin en önemli sorusu kimin halkın yüreğini kazandığıdır.”⁵ yaklaşımına paralel olarak halk desteğini arkasına almayan, halktan uzak ve kopuk bir mücadelenin başarılı olması mümkün değildir. EOKA ile TMT arasındaki temel farklardan birisi de şüphesiz budur. Öte yandan “vazifesi Türkiye’nin Kıbrıs’taki hak ve menfaatlerini, Kıbrıs Türk toplumunun can ve mal emniyetini korumak, Türkiye’nin müdahale harekâtı esnasında müdahale kuvvetlerine azami yardımı sağlamak ve adadaki Türk mukavemetinin devamını mümkün kılmak olan” TMT, Seferberlik Tetkik Kurulu tarafından faaliyetleri yürütülen bir organizasyon olmasına ve Seferberlik Tetkik Kurulu da Türkiye Cumhuriyeti devletinin meşru hükümeti tarafından anayasa ve kanunlara uygun olarak tesis edilmiş, Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde ve doğrudan Genelkurmay İkinci Başkanı’na bağlı yasal bir devlet kurumu olarak faaliyette bulunmasına rağmen farklı tartışmaların içine çekilmektedir.⁶ Seferberlik Tetkik Kurulu özellikle Sovyetler Birliği ve müttefikleri tarafından yapılabilecek bir saldırı ve işgale karşı koymak üzere Türkiye Cumhuriyeti devletinin meşru Türk Silahlı Kuvvetleri çerçevesinde tamamen devletin resmi organları tarafından ve yasalarla kurulmuş bir organizasyon olmasına rağmen bu sefer karşılıklarına çıkan görev ve kendisinden istenilen hizmet yurtiçi değil yurtdışı ile ilgilidir. O güne kadar Türkiye’ye yönelik olarak meydana gelebilecek bir tehlikeye karşı organize olmuş olan Seferberlik Tetkik Kurulu böylece ilk çalışma alanını ülke dışında; ancak Türklerin yaşadığı topraklarda bulacaktır. TMT’nin Kıbrıs’ta kurulma sürecini, Rauf R. Denктаş, 22 Mayıs 1982 tarihinde 82 yaşında hayata veda eden eski

⁴ Kemal Yamak, Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler, Doğan Kitap, İstanbul, Ocak 2006, s.248. Hürriyet, 25 Ağustos 2001.

⁵ Sun Tzu, Savaş Sanatı, Alter Yay., Ankara, Eylül 2008, s. 100

⁶ Ümit Özdağ, “Özel Harp Dairesi-Bir Kitap Örneğinde TSK ve Türkes’le İlgili Çarpıtmalar”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Özel Rapor, Haziran 2010, s. 2.

Cumhurbaşkanlarından Cevdet Sunay'la ilgili olarak yaptığı açıklamada şöyle ifade eder;⁷

“...Cevdet Paşa'yı 1958'lerden bu yana tanımaktayım. TMT'yi yeni kurmuş-tuk. O ilk günlerde Teşkilat'a Türkiye'yi karıştırmak istemeyen arkadaşlar vardı. 'Türkiye bize destek olsun yeter.' deniyordu. Bunlara göre halktan acilen para toplanacak, silah alınacak, Teşkilatın eğitimini biz yaptıracaktık. Bir liste bile hazırlanmıştı. Zenginlerden belirli miktarlar istenecek ve parayı vermeyenler cezalandırılacaklardı. Buna karşı çıktım. Bu yola tevessül edildiği takdirde çok kısa bir zaman içinde TMT'nin EOKA'dan da kötü bir tedhiş örgütü olacağına inanmaktaydım. Kıbrıslı, Kıbrıslı rakibine kan kusturacaktı, halk bizar olacaktı. Rumlarla kuşatılmış küçük toplumun içinde TMT mensuplarını eğitmek imkânsızdı. Eğitici elemandan yoksunduk. Kendi ölçülerimize göre Kıbrıs dâhilinde atacağı-mız adımlar Türkiye'yi çok zor durumda bırakabilirdi.

Halktan para toplamak ve sonra da 'Paralarla silah alınmıştır.' deyip hesap vermemek teşkilata öldürücü darbe indirmiş olacaktı. Neticede diğer arkadaşlar görüşlerimi kabul ettiler. O günlerde Dr. Küçük'le Ankara'ya ilk ziyaretimi yapacaktım. Türk hükümetinden sorumlu, destek ve eğitici kadro isteyecektim. TMT, belirli kişilerin teşkilatı olmayacak, davası Enosis'i önlemek, Türk halkını Enosis'in terörüne karşı korumak olan bir halkın Türkiye'nin eline vereceği bir ulusal müdafaa teşkilatı, direniş kalkanı olacaktı. Ankara'da Fatin Rüştü Zorlu ile ilk defa karşı karşıyaydım.

Fatin Bey'in Dr. Küçük'e karşı büyük sevgisi ve sempatisi vardı. Dr. Küçük beni kendisine takdim etti. Ben Savcılıktan ayrılmış, KTKF Başkanlığına getirilmiştim. Halkın ve köylerin durumu, EOKA'nın faaliyetleri hakkında Fatin Bey'e bilgi verdim. TMT'ni kurduğumuzu fakat bunun ileride Türkiye'yi belaya sokacak bir örgüt haline gelmemesi için Türkiye'nin sorumluluğuna vermek istediğimizi söyledim, eksiklerimizi sıraladım. Kıbrıs'ta 1955-58 yıllarının mücadelesi ve mukavemeti 13 tabanca ile yürütülmüştü. Av tüfeklerimizi de İngiliz hükümeti teslim almıştı. Su borusundan yapılan silahların etkisi az, zararı çoktu. Bomba yapacaklar diye ölenler vardı. Yunanistan bir Kıbrıslı emekli Alb. (Grivas) bulup onu Kıbrıs'a göndermiş, EOKA'yı kurmuştu. Tüm silahlar ve tüm destek Yunanistan'dan geliyordu. EOKA'nın faaliyeti Yunan Genelkurmayı'nda planlanıyor, Grivas doğrudan Yunan Genelkurmayı'ndan emir ve direktif alıyordu. EOKA, bazılarının zannettikleri gibi Rumların Kıbrıs'ı koloni idaresinden için kurdukları bir ulusal teşkilat değildi. EOKA, Kıbrıs Kilisesi kanalıyla Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmek davasını güden Yunanistan'ın yine kilisenin kanalıyla kurdurttuğu bir te-

⁷ Rauf R. Denктаş, "Cevdet Sunay ve Kıbrıs Türkleri", Belge Dergisi, 19 Haziran 1982, s. 8-9.

rör teşkilatıydı. Hedef, Kıbrıs'a zaten otonomi vermeye hazırlanan İngiltere'nin elini çabuk tutmasını sağlarken geleceği de teminat altına almaktı. Nasıl mı? Şöyle; Terör hareketleri Kıbrıs'taki Rum komünistlerle Türkleri de iyice sindirecek ve İngilizlerle Kıbrıs'ın geleceği hakkında pazarlık yapacak tek cephe, silahı ve gücü elinde tutan EOKA-Kilise cephesi (yani Yunanistan) olacaktı. O halde Türkiye'den istediğimiz yardım ve destek Türkiye'nin ulusal çıkarları açısından da gerekliydi çünkü Yunanistan, terör metotlarıyla Türk toplumunu Girit'te olduğu gibi sindirip çökerttiği takdirde ada Yunanistan'ın elinde Türkiye'nin güneyini tehdit eden bir hal alacaktı. Bu temastan sonra ben Lefkoşa'ya geldim. TMT'nin ada sathında örgütlenmesi çabaları sürdürüldü. Birkaç ay sonra tekrar Ankara'ya gittim. Cevdet Sunay Paşa'yı o zaman tanıdım. Onu Karabelen Paşa ile TMT konusunda çok meşgul ettik.

TMT'nin en iyi şekilde teşkilatlanması için bize en güzide adamlarını verdiler. Rıza Vuruşkan bunların başında geliyordu. TMT'nin ilk mensupları Cevdet Sunay Paşa ile değişik şartlar altında buluşacaklardı. Genelkurmay'ın İkinci Başkanı ve daha sonra Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay... TMT'ni bir müdafaa ve barışı koruma teşkilatı olarak görmekteydi. 'Makarios aklınıza gelen her çılgınlığı yapabilir fakat Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak edemez. Bunu denemesi çılgınlık olur. Bundan ancak kendileri zararlı çıkar. Biz bölgede barış istiyoruz. Yunanistan müttefikimizdir. Yunanistan'la iyi geçinmek istiyoruz. Birbirimize muhtacız. Kıbrıs'ı ilhak için uğraşları aramızı açıyor. Bu da onların aleyhinedir. Bu gerçeği Yunanistan er geç görecektir.' derdi."

Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanlığı doğrudan Genelkurmay Başkanlığı İkinci Başkanına bağlı olarak çalışmakta olan bir daire olmasına rağmen yaptığı görev gereği daha sonraki dönemde askeri personel tarafından da pek bilinmez. Örneğin söz konusu Seferberlik Tetkik Kurulu'nun 1967 yılında Kurmay Başkanlığı görevine atanan ve o dönemde Kur. Alb. olan Emekli Orgeneral Kemal Yamak ise 1967 yılında Kara Harp Okulu'ndaki görevinden ani olarak buraya atanmasıyla ilgili olarak, "...Ben hiçbir haberim ve müracaatım olmadığını, atandığım görevin ismini ilk defa duyduğumu, nerede, ne görev yapar, hiçbir bilgim bulunmadığını anlatmaya çalışıyordum..."⁸ sözüyle kurul hakkında bilgi sahibi olmadığını ifade eder. Konuyla ilgili olarak Prof. Dr. Ümit Özdağ'ın Ecevit Kılıç tarafından yazılan "Özel Harp Dairesi-Türkiye'nin Gizli Tarihi" isimli kitapta ortaya atılan yanlışlıklar, çarpıklıklar ve bilgi kirliliğini önlemek amacıyla kalem aldığı "Özel Harp Dairesi-Bir Kitap Örneğinde TSK ve Türkes'le İlgili Çarpıtılmalar" başlıklı çalışmada konuyla ilgili olarak "...Ecevit Kılıç'ın en temel çarpıtması Türkiye'de 1952'de

⁸ Kemal Yamak, Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler, Doğan Kitap, İstanbul, Ocak 2006, s.243.

kurulan Seferberlik Tetkik Kurulu ile İtalya'da kurulan Gladio'yu yapı ve işlev açısından özdeş örgütler olarak ortaya koyması ve Özel Harp Dairesi'ni İtalyan Özel Harp Dairesi ile özdeşleştirmesiyle başlıyor. Oysa karşımızda kuruluş zeminini, yapı ve işlev açısından çok farklı iki örgüt var. Seferberlik Tetkik Kurulu/Özel Harp Dairesi ile ilgili bilinen en temel gerçek Türkiye'nin 1952'de NATO'ya girmesinden sonra Türk Ordusu bünyesinde 'Seferberlik Tetkik Dairesi' adlı bir dairenin 27 Eylül 1952'de Milli Savunma Yüksek Konseyi'nde görüşüldükten sonra hükümetin kararnamesiyle kurulduğudur. Seferberlik Tetkik Kurulu/Özel Harp Dairesi'nin kuruluş kararnamesinin altında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Milli Savunma Bakanı (Ahmet Hulusi Köymen), İçişleri Bakanı (İbrahim Etem Menderes) ve Adalet Bakanı (Rüknettin Nasuhioğlu)'nın imzaları vardır. İtalya'da Gladio ise Amerikan istihbarat örgütüyle İtalyan istihbarat örgütü arasındaki bir anlaşma çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu çok önemli bir hukuki ve politik meşruluk farkıdır. Esasen İkinci Dünya Savaşı'nda Amerikan ordusu tarafından işgal edilerek Alman işgalinden kurtarılan İtalya'da Amerikan ordu ve istihbaratının İtalyan devleti üzerindeki etkisi 1950'lerin Türkiye'sindeki Amerikan etkisiyle kıyaslanmayacak kadar güçlüydü. Seferberlik Tetkik Dairesi NATO'daki benzer kuruluşlardan farklı olarak içinde 'İstikrar Harekâtı' ve 'Psikolojik Savaş' birimleri olmayan, sadece 'Gayri Nizami Harp' bölümü üzerine kurulmuş bir yapıdır. Gayri Nizami Harp üç askeri harekât türünü içermektedir. Bunlar gerilla harekâtı, mukavemet harekâtı ve özel kuvvetler harekâtıdır. Türkiye'de oluşan yapı gerek örgütsel gerekse stratejik anlayış açısından genel NATO modelinden büyük farklılıklar içermektedir. İtalyan Özel Harp Örgütü Gladio 'İstikrar Harekâtı', 'Psikolojik Savaş' ve 'Gayri Nizami Harp' bölümlerinin üçünü bünyesinde barındıracak şekilde oluşturulmuştur. Bu fark büyük bir öneme sahiptir. Çünkü örgütsel modeliniz sizin işlevinizi de belirler. Ecevit Kılıç ve onun gibi bir politik sonuca varmak isteyenler bu kuruluş farkı ve örgütsel model farkını bilmelerine rağmen bilmezlikten gelmektedirler Çünkü bu farkı ortaya koyduğunuz zaman daha sonraki çıkarımlarınız tartışmalı hale gelir..."⁹ der.

Söz konusu birimin komutanlığını da yapmış bulunan Orgeneral Kemal Yavaş da Türk Silahlı Kuvvetleri'ne özel harp çerçevesinde verilen görevin "gayri nizami harp"¹⁰ olduğunu; ancak ayırt edilmesi gereken en önemli hususun ise bunun "gayri kanuni harp" olmadığını. Gayri Nizami Harp ifadesi konuyla ilgili askeri kaynakta "...Her ne kadar gayri nizami kuvvetler muntazam ordunun sabit çerçeveli ve kadrolu belirli teşkilatına sahip değilseler de kendilerine ve

⁹ Ümit Özdağ, a.g.m., s. 2.

¹⁰ Harp Akademileri Komutanlığı, Gayri Nizami Harp, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1968, s.3 ve 18.

özelliklerine uygun bir düzen içinde kurulurlar. Belirli amirlere bağlı olarak iş görürler. Faaliyetlerinden ötürü amirlerine karşı sorumlu oldukları gibi amirler de maiyetlerinin icraatlarından sorumludurlar. Katı esaslar içinde icra edilmemesi kaidesi, daima değişik taktikler kullanılması, yanıltmak, sürprize maruz bırakmak en başta gelen esasını teşkil eder. Gayri Nizami Harbin şümülü çok geniştir. Gayesi hasmı veya hâkim otoriteyi yıpratarak yıkmak suretiyle hedefine ulaşmaktır. Hedefine ulaşmak için yalnız muayyen unsurlardan faydalanmakla yetinmez, mücadeleyi kütleyle mal edebildiği nispette milletin sahip olduğu bütün imkânları kullanır. Kullandığımız Gayri Nizami Harp terimi ise bu mefhumu tam olarak ifade edememektedir. Gayri Nizami Harp faaliyetinin en önemli kollarından biri olan gerillaların belirli bazı şartları yerine getirmek kaydıyla muharip sayılacakları ve harp hukukunun muhariplere tanıdığı haklardan faydalanacağı Cenevre Anlaşması hükümleri icabıdır. O halde hukuk nazarında meşrudur, hukukidir. Halbuki terimimizden bir gayri meşruluk manası sezilmektedir. Bu konuda otorite olarak kabul edilen müellifler ve tatbikatçılar konumuzu teşkil eden mücadele şeklini ifade etmek için son zamanlarda Yıkıcı Harp, Devirici Harp (Subversive) deyimlerini kullanmaktadırlar. Muntazam kuvvetlerle yapılan klasik manadaki bir harpte yurt savunması o memleketin silahlı kuvvetlerinin vazifesidir. Konumuzu teşkil eden savaş şekli ise sivil halkın mukavemet ve mücadelesi esasına dayanmakta, halkın savaş harekâtına fiilen katılmasıyla tatbik sahasına konabilmektedir...” denilmekte ve bu ifadenin Türkçe karşılığı konusunda yaşanan tereddütlere dikkat çekilerek yeni bir terim bulunması önerilmektedir.

İlk defa İspanya İç Harbi sırasında ortaya çıkan Madrid üzerine yürüyen Kralcılardan hangi grubun şehre önce gireceği tartışmasına General Franko'nun verdiği “Dört kol Madrid’e dışarıdan, beşinci kol ise içeriden taarruz ediyor.” cevabı literatüre Beşinci Kol terimini de dâhil etmiştir. Kabul edilen şekliyle Gayri Nizami Harp halkın yapılmakta olan veya yapılacak olan mücadeleye fikren hazırlanması, kütlenin mücadeleye fiilen iştirakinin temini veya en az olarak kütle desteğinin sağlanması, her imkândan faydalanarak mücadele gücünün teşkili, teçhizi ve donanımı ve son olarak düşman gücünün yıpratılarak kırılması suretiyle hedefe ulaşmak veya hedefe ulaşılmasına yardımcı olmak üzere özetlenebilir.¹¹ Ayrıca “gayri nizami askeri kuvvetler” ifadesiyle kastedilen de “gayri kanuni askeri kuvvetler” değildir. Buna göre “gayri nizami harp” olarak bilinen ifade, “Seferde düşman gerisinde kalarak veya çeşitli usullerle düşman gerisine sızarak, düşman gerisinde kalan halkla beraber silahlı kuvvetlerin harekâtını desteklemek veya

¹¹ Harp Akademileri Komutanlığı, a.g.e., s. 18.

mukavemeti tek başına üstlenerek kurtuluşu sağlamak maksadıyla yapılan ve uygulamada özellikleri olan bir harp türüdür.”¹²

Emekli Orgeneral Kemal Yamak tarafından özellikle üzerinde durulan husus ise “özel olarak eğitilmiş gayri nizami harp unsurlarının gerektiğinde eğitilmesi, yönetilmesi, teşkilatlandırılması dâhil her konuda uzmanlaşmış, teknik ve özel görevleri bilfiil yapacak şekilde yetişmiş askeri personelden kurulu birliklerdir.”¹³ Dolayısıyla bu birlikler “gayri nizami veya kanun, kural dışı birlikler” değildir. Söz konusu askeri teşkilatlanmayla ilgili olarak Emekli Orgeneral Kemal Yamak tarafından altı çizilen bir başka önemli nokta ise “bu personelin barışta gördüğü özel eğitim ve tatbikatlar dışında hiçbir yetki, görev ve sorumluluğu yoktur. Kendilerine hiçbir malzeme, silah ve mühimmat verilmez. Herhangi bir ödeme yapılmaz.” hususudur;¹⁴

“...Psikolojik harp veya harekât, gayri nizami harp ile ayaklanmalara karşı koyma (istikrar harekâtı) harekâtının ortasına konmuştur. Bu yerleşim bilinçli olarak böyle yapılmıştır. İşlenen tema veya verilmek istenilen mesaj, hem gayri nizami harp, hem de ayaklanmalara karşı koyma harekâtının psikolojik harp veya harekâtıyla desteklenme zarureti ortaya koymaktır. Her iki harekât da, halk desteğini esas alan ve toplumu kazanma hedefini güden bir harekât özelliği taşıdığından, psikolojik harekât bu savaş veya mücadelenin en etkin silahı kabul edilmiştir... Yeniden tekrarlamak istiyorum ki, o dönemde, Özel Harp Dairesi'nin barışta, Kıbrıs konusu hariç, aktif hiçbir görevi yoktur... Bu açıklamaları kasten ve biraz da istemeden yapıyorum. Zira daha sonraları yerli yerine koyamadıkları konularla kafalarında yel değirmeninden düşman yaratan ve onlarla boğuşan kimseler ortaya çıkacak ve yeterince bilinmeyen bu konuları siyaset sahnesinde bol bol istismar edeceklerdir...”

3 Aralık 1990 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı tarafından düzenlenen basın toplantısında gazetecilerin sorularını cevaplayan Genelkurmay Başkanlığı, Harekât Başkanı Korgeneral Doğan Beyazıt, Özel Harp Dairesi'nin kontrgerilla olmadığını vurgulayarak özel harbin düşman işgali altında kalan bölgede gerilla, yeraltı ve kurtarma-kaçırma çalışmaları olduğunu belirtir. Özel Harp Dairesi Başkanı Tuğgeneral Kemal Yamak da söz konusu kuruluşun Adnan Menderes hükümeti döneminde 27 Eylül 1952 tarihinde Millî Savunma Yüksek Kurulu kararıyla kurulduğunu, 1990 yılına kadar 1963–1974 döneminde Kıbrıs'taki mukavemet hareketinin örgütlenmesinde, 1980 yılında Diyarbakır'da kaçırılan THY uçağın-

¹² Kemal Yamak, Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler, Doğan Kitap, İstanbul, Ocak 2006, s.246.

¹³ Kemal Yamak, a. g. e., s. 246.

¹⁴ Kemal Yamak, a. g. e., s. 247.

daki rehinelerin kurtarılması operasyonunda ve daha sonra da Güneydoğu'da PKK terör örgütüne karşı yürütülen iç güvenlik harekâtında görev yaptığını belirtir.

Ayrıca Harekât Başkanı Korgeneral Beyazıt, Özel Harp Dairesi'nde özel tip ve gerilla mücadelesi veren iki kanadın bulunduğunu, özel timde görevli kişilerin çevrelerinde saygınlığı olan ve cesaret sahibi kişilerden oluştuğunu, bu kişilerin sefer görev emri olmayanlar arasından seçildiğini ifade eder. Buna göre, gerilla tipi mücadele verenlerin muvazzaf subay ve astsubaylardan oluştuğu, bunların 3-5 yıl gerilla eğitimi aldıkları, ayrıca bunlara verilecek silahların ya toprağa gömüldüğü, ya da askeri depolarda saklandığı belirtilir. Konuyla ilgili olarak 1974 yılında dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'e de bir brifing verilmiştir. Harekât Başkanı Korgeneral Doğan Beyazıt bu brifing konusunda da basın mensuplarına açıklamalarda bulunur;¹⁵

"1974 yılında döneminin Başbakanı Bülent Ecevit'e Genelkurmay'da bir brifing verildi. Brifingi verenler Sayın Ecevit'in bilgilendirme sonrası söylediklerini dosyanın altına not almışlardır. Ecevit'in notlarından aktarıyorum; 'Millî bir hizmettir. Millî bir vazifedir. İhtiyacın millî kaynaklardan karşılanmasına prensip olarak taraftarım. Taşınmayacak bir yük değil, örtülü ödenekten verilir. Telsiz isteyelim, ihtiyacı belirleyin ve bana verin.' demiştir. Bu brifingde bulunanlardan üçü öldü, 4 kişi yaşıyor. 4 kişinin üçü böyle söylüyor."

Aynı toplantıda gazetecilerin "Özel Harp Dairesi gizli bir teşkilat mıdır? Anti-komünist bir birlik midir?" sorularına ise Harekât Başkanı Korgeneral Doğan Beyazıt "Hayır, askeri bir birliktir." cevabını verir;¹⁶

"Bizim ülkemiz sadece komünist istilaya uğrayacak tek bir komşuya sahip olsaydı, o zaman komünist işgale karşı işgal sahasında mücadele verecek bir teşkilat denebilirdi. Fakat bizim ülkemiz bir din ihracından tutun, diğer bütün Saddam'ın durumu, öbür tarafta Bulgaristan, Yunanistan, tabii Rusya hepsi dâhil çeşitli tehdide de tabiidir. Dolayısıyla anti-komünist değildir. Din devrimine karşı da kullanılacaktır."

27 Kasım 1990 tarihli Kıbrıs gazetesinde "Özel Harp Dairesi ile ilgili Seferberlik Tetkik Kurulu" başlıklı bir makale yazan Fuat Veziroğlu bu konuyla ilgili düşüncelerini ortaya koyar;¹⁷

"...Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde bir kuruluş olan Özel Harp Dairesi eğer Kıbrıs konusunda suçlanırsa Kıbrıs Türkleri olarak

¹⁵ Cumhuriyet, 4 Aralık 1990.

¹⁶ A.g.g., 4 Aralık 1990.

¹⁷ Kıbrıs, 27 Kasım 1990.

biz susamayız. Susarsak ulusal ve utanç verici bir nankörlük olur. İnsan yüzünü kızartan emsalsiz bir vefasızlık olur. Ne dürüstlüğe sığar, ne de insanlığa... O zaman (1958) Özel Harp Dairesi sözcükleri ortada yoktu. Kuruluşun adı Seferberlik Tetkik Kurulu idi. Türkiye'nin burnunun ucundaki Kıbrıs adası Yunanistan tarafından yutulmak, Trakya'dan Ege'ye doğru sarkıtılan kuşatma Doğu Akdeniz'e kadar uzatılmak ve Türkiye toprakları Yunan kısılcacına alınmak isteniyordu.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin ve dolayısıyla Türk Genelkurmayı'nın buna sessiz ve seyirci kalması gaflet ve ihanet olurdu. Türk devleti ve Türk Genelkurmayı o gaflet ve ihanete düşmedi... Türk devleti ve Türk Genelkurmayı Türk ulusunun yüce çıkarları neyi gerekli kılıyorsa 1958'lerden beri Kıbrıs konusunda onu yaptı... Kıbrıs Türk'ü 21 Aralık 1963'te çöküp teslim olsaydı her şey o gün bitmiş olurdu. Ondan sonra ne 20 Temmuz olurdu, ne Türk ordusu Kıbrıs'a müdahale edebilirdi, ne Kıbrıs'ta bir Türk varlığı kalırdı, ne de Türkiye artık Kıbrıs için ağzını açabilirdi. Yenilmiş, tükenmiş, teslim olmuş bir halk için Türkiye'nin ya da dünyanın yapabileceği hiçbir şey kalmazdı. Yanmış harmanın öşürü olamazdı. İşte onun içindir ki 21 Aralık 1963 yaşamsal bir önem taşır. Kıbrıs Türk halkı 21 Aralık 1963'te direnmeseydi bugün Kıbrıs çoktan bir Yunan adası olmuştu. Kıbrıs bugün bir Yunan adası değilse bunu o direnmeye borçluyuz. Seferberlik Tetkik Kurulu olmasa o direnme olmazdı. Olsa de 24 saatte değilse bile 72 saatte çökerdi. STK'nın sağladığı olanaklardır ki Kıbrıs Türk'ü direndi ve 20 Temmuz 1974'e ulaştık. 20 Temmuz ise 21 Aralık'ın ürünüdür. Seferberlik Tetkik Kurulu, Türk ulusunun yüce çıkarlarını kollayıp başarıya ulaştıran ve sonra da sessizce köşesine çekilen yiğitlerle doludur. Sonradan adını değiştiren Seferberlik Tetkik Kurulu'na Kıbrıs Türk halkı her zaman en onurlu yeri verecektir..."

Kıbrıslı Rumlar 1 Nisan 2005 tarihinde EOKA'nın 50. kuruluş yılında Lefkoşa'da ilk etapta 108 eski EOKA mensubuna GKRY lideri tasos Papadopoulos tarafından devlet övünç madalyası verip adanın güneyinde devasa EOKA heykelleri açarken bunu protesto eden Kıbrıs Türkleri ise Ledra Palas yakınlarında bazı Kıbrıslı Türklerin saldırısına uğramaktadır. GKRY tarafından 1 Nisan 1955 tarihinde EOKA'nın başlattığı tedhiş döneminin 50. yılı dolayısıyla 20.000'den fazla eski EOKA mensubuna Tasos Papadopoulos imzalı devlet onur madalyası verilmeye başlanır. 2005 yılının Rum Ortodoks Kilisesi, EOKA'cı Birlikleri, Kurtuluş Mücadelesi Vakfı, Rum Eğitim ve Kültür Bakanlığı tarafından "EOKA Kurtuluş Mücadelesi Anı ve Onur Yılı" ilan edilmesinin ardından böyle bir karar alınır. EOKA Anısını Yaşatma Konseyi Başkanı olan Andreas Angelopoulos da yaptığı açıklamada 2005 yılının "EOKA Kurtuluş Mücadelesi Anı ve Onur Yılı" ilan edilmesi dolayısıyla çeşitli etkinlikler düzenleneceğini bildirir. Aynı şekilde Kıbrıslı Rumlar "Kurtuluş mücadelesinin yıldönümünü kutlarken" KKTC'de durum ise

hala netlik kazanmış gibi görünmemektedir.TMT faaliyetlerinin günümüze yansımaları noktasında Rauf R. Denктаş'ın da söyleyecekleri vardır;¹⁸

“...Vatan kurtaran kahramanlar çok oldu. Ben diyorum ki keşke hepsi aynı ruhta olsa, şimdi de vatan satan hale gelmemiş olsalardı. Çok korkuyorum...”

2. DÜNDEN BUGÜNE ÖZEL KUVVETLER KOMUTANLIĞI

Son dönemde Türkiye'nin gündemine 19 Aralık 2009 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğüne bağlı bir tyelefona yapılan “Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'a suikast yapılacak.” ihbarının ardından bir kere daha giren Özel Kuvvetler Komutanlığı zaman içerisinde haksız ve temelsiz bir şekilde “Kontrgerilla”, “Derin Devlet” ve “Gladio” gibi isimlerle de adlandırılmıştır.1992 yılına gelindiğinde Seferberlik Tetkik Kurulu özellikle iç güvenlik ve terörle mücadele kapsamında yeniden teşkilatlanmaya giderek yapısını tamamen değiştirirken ismi de Özel Kuvvetler Komutanlığı oldu. Yeni teşkilatlanmanın ardından aynı yıl 1. Özel Kuvvetler Alay Komutanlığı, 2. Özel Kuvvetler Alay Komutanlığı ve 3. Özel Kuvvetler Alay Komutanlığı tahsis edildi. Bunu iki yıl sonra 4. Özel Kuvvetler Alay Komutanlığı takip etti. Özel Kuvvetler Komutanlığı bünyesine 1995 yılında Muharebe Arama-Kurtarma Tabur Komutanlığı, 1998'de Sivil-Asker İşbirliği Grup Komutanlığı ve 2000 yılında da Doğal Afet Arama ve Kurtarma Tabur Komutanlığı¹⁹ dahil oldu. 2000 yılında aynı şekilde komutanlık özellikle terörle etkin mücadele kapsamında yeniden teşkilatlanmaya giderek bağlı birliklerini tugay seviyesine çıkarır ve iki ayrı tugay komutanlığı ile Seferberlik Tetkik Kurulu Başkanlığı tesis edilir. Ayrıca Muharebe Arama-Kurtarma ile Sivil-Asker İşbirliği Grup Komutanlığı²⁰ ile Özel Hava Grup Komutanlığı da alay seviyesine çıkarılır. 2008 yılında TSK Spor Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığı da adı geçen komutanlık bünyesine alınır. TSK'nin bu çok özel askeri gücü Kirazlıdere/Ankara ve Güvercinlik/Ankara kışlalarını 2002 yılında bırakarak girişinde “Ülkem, Bayrağım, Onurum” düsturunun yazılı olduğu Gölbaşı'ndaki yeni kışlasında konuşlanılır. Bülent Arınç'a suikast davası kapsamında mahkemeye gönderilen birliğin görev kapsamında ise “Harekat ortamında müstakil, müşterek ve birleşik özel kuvvetler harikatı icra etmek. Yurtiçi ve yurtdışında icra edilecek terörle mücadele hareketine destek vermek.Emirle gayri nizami harp hareketini planlamak ve icra etmek. Seferde düşman derinliklerinde bilgi toplamak, hedef tarifi yapmak, taktik akın/pusu icra etmek ve düşman işgaline uğramış bölgelerde mukavemet

¹⁸ KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

¹⁹ 17 Ağustos 2012 tarihinde TSK İnsani yardım Tugay Komutanlığı bünyesine alınmıştır.

²⁰ 2007 yılında komutanlık emrinden çıkarılmıştır.

harekatını başlatmak. Dost ve müttefik ülkelerin özel kuvvetleriyle taktik ve teknik bilgi alışverişi, teknik malzeme temini ve müşterek eğitim konularında işbirliği yapmak. Doğal Afet Arama-Kurtarma Tabur Komutanlığının imkan ve kabiliyetleri kapsamında yurtiçi ve yurtdışında meydana gelebilecek doğal afetlerde arama ve kurtarma faaliyeti icra etmek. TSK Spor Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığının imkan ve kabiliyetleri kapsamında Silahlı Kuvvetler personelinin en üst fizik kondüsyona erişmesine yardımcı olmak...”²¹ bulunmaktadır.

Emekli Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu²² da Kıbrıs'ta TMT için mücadele eden personelle ilgili olarak “...Kore'de savaşanlara gazi maaşı verildi. Kıbrıs'ta biz almadık. Gizlilik var ya. Gizli kalmış kahramanlıklar bunlar...”²³ der. İlginç ve acı olan bir nokta ise Türkiye'de ve KKTC'de bazı gazetecilerin EOKA faaliyetlerini yasal olarak niteleyebilmeleri ve TMT'yi kanunsuz olmakla suçlamalarıdır.²⁴ Türkiye'de özellikle 2002 sonrasında Türk Silahlı Kuvvetleri başta olmak üzere toplumun ileri gelenleri, aydınlar ve kanaat önderlerine yönelik olarak hazırlanan ve tamamının asılsız olduğu yıllarca devam eden mahkemeler, gözaltılar, ceza-

²¹ Söz konusu hayali suikast girişimi ihbarının ardından 6 Ocak 2014 tarihinde Özel Kuvvetler Komutanlığı'nın görev alanı değişikliğe uğrar ve “Yurtiçi ve yurtdışında gayri nizami harbi planlamak ve icra etmek. Direk görev harekatı icra etmek. Özel keşif harekatı icra etmek. Gerekliğinde iç güvenlik hareketine iştirak etmek. Gerekliğinde bilgi destek harekatı faaliyetleri icra etmek. Gerekliğinde sivil-asker işbirliği faaliyetleri icra etmek. Yurtiçi ve yurtdışında meydana gelebilecek afetlerde arama ve kurtarma faaliyetlerini icra etmek. Dost ve müttefik silahlı kuvvetlerine eğitim desteği sağlamak, doğrudan veya dolaylı olarak yardımda bulunmak... Verilecek diğer görevleri icra etmek...” şekline dönüşür. Saygı Öztürk, Kırmızı Klasör; Kozmik Oda'dan İmralı'ya, Doğan Kitap Yay., İstanbul, Nisan 2015, s. 40-41.

²² 1924 Merzifon/Amasya doğumludur. 1945 yılında Topçu Asteğmen olarak Kara Harp Okulu'ndan mezun olduktan sonra 1971 yılından itibaren Tuğgeneral oldu. 1971-1974 döneminde Genelkurmay Başkanlığı Özel Harp Dairesi Başkanlığı görevinde bulundu. 24 Temmuz 1987 tarihinde Kara Kuvvetleri Komutanı oldu. 1 Eylül 1989 tarihinde yaş haddinden emekliye ayrıldı. Emekli Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu 88 yaşında uzun süredir solunum yetmezliği tedavisi gördüğü İstanbul GATA Haydarpaşa Hastanesi'nde 3 Ocak 2016 Pazar günü hayatını kaybetmiş, 5 Ocak 2016 tarihinde de düzenlenen askeri cenaze töreninin ardından Foça'da toprağa verilmiştir.

²³ Tempo, 3 Şubat 2006.

²⁴ “...Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak isteyen EOKA örgütüne karşı mücadele etmek için kuruyor TMT. Ondan bir farkı var; EOKA'yı, onun yöneticisi Yunan Albay Grivas'ı, Kıbrıs başta olmak üzere her yerde herkes tanıyor, ne yaptığını biliyor, ne yapmak istediğini kestirebiliyor. TMT ise tümüyle illegal...” Örneğin Erdinç Gündüz de bir yazısında “Alev Er, “Ergenekon'un Kıbrıs bağlantısı TMT'nin kuruluş yıllarına mı dayanıyor?” diye sorarken Hüseyin Yoldaş da “... Türkiye'de kontrgerillanın labatuvarı olmuş Kıbrıs'ın hala Ergenekon'da sözü edilmemiş olmasıyla soruşturmanın eksik kaldığını söylemek mümkün. Türkiye'de Zir Vadisinde gömülü olan silahlardan sonra Ergenekon'un Kıbrıs ayağına savcılar ne zaman el atacak?” der. TMT'nin Kutsal Yemini”, gazeteme.net, 25 Aralık 2002. Kıbrıs Postası, 19 Ocak 2009. <https://m.bianet.org/biamag/dunya/111929-kibris-a-bakmadan-ergenekon-tam-anlasilamaz>

lar, geceyarısı baskınları sonrasında ortaya çıkan Ergenekon, Balyoz, Casusluk Davası, Poyrazköy Davası gibi isnatsız ve asılsız suçlamalar sürecinde itibarsızlaştırılmaya çalışılan 6 Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı personeli bu iftiralara dayanamayarak intihar ederken Kaşif Kozinoğlu gibi bazı önemli değerler de hapisane ve gözaltı sürecinin dayanılmazlıkları içinde çeşitli sebeplerle hayatlarını kaybederler.

Bu dönemde kamuoyunun gündemine tam anlamıyla bir psikolojik algı operasyonu, beyin yıkama ve beşinci kol faaliyeti olarak giren gündem belirleme, algı oluşturma çabaları arasında TBMM Araştırma Merkezi tarafından da Ocak 2010 tarihinde “Seferberlik Tetkik Kurulu, Özel Harp Dairesi ve Özel Kuvvetler Komutanlığı” başlıklı bir çalışma yapılır. Toplam 16 sayfalık raporun kapağında Nihan Altınbaş imzasıyla “Bu çalışmada Özel Harp konusu ile birlikte Türkiye’nin NATO’ya üye olmasının ardından kurulduğu düşünülen Seferberlik Tetkik Kurulu ve bu kurulun zaman içerisinde değişen halleri olan Özel Harp Dairesi ve Özel Kuvvetler Komutanlığı hakkında erişilebilen açık kaynaklar bir araya getirilmiştir. Bu yöntemle konunun medyada nasıl tartışıldığı anlaşılacaktır.” denilmektedir.

Bozuk bir Türkçe ile yanlı olarak ve temelsiz bir şekilde hazırlanan bu çalışma gerek bu çalışmayı yapanların bilgisizliğini, gerekse sözü edilen kurumun iddia edilen olaylarla ilintilenmesi bağlamında ne derece yanlı ve maksatlı olduklarını göstermesi açısından da tartışmaya değerdir. Örneğin dönemin hükümetinin onayı ve TBMM’nin bilgisi dahilinde kurulan Seferberlik Tetkik Kurulu hakkında “...Türkiye’nin NATO’ya üye olmasının ardından kurulduğu düşünülen...” denilmesi hazırlayanların bilgisizliği veya tarafgirliği anlamında değerlendirilmelidir.

Raporun Özet kısmında “Türkiye’de 1952 yılında Seferberlik Tetkik Kurulu adıyla gizli bir teşkilat kurulmuştur...” gibi cümleler faaliyetin kanundışı olduğu gibi bir intiba yaratmaya yöneliktir. Çalışmada ayrıca Seferberlik Tetkik Kurulu 6/7 Eylül 1955 olayları, Eylül 1969’da ODTÜ’de ABD büyükelçisinin arabasını yakan öğrenciler arasındaki Taylan Özgür’ün İstanbul Beyazıt Meydanı’nda öldürülmesi, 13 Nisan 1970 tarihinde Tbp. Atğm. Necdet Güçlü’nün öldürülmesi, 27 Kasım 1970 tarihinde İstanbul Kültür Sarayı’nın yakılması, Kızıldere Operasyonu, 1 Mayıs 1977 İstanbul Taksim olayları, 29 Mayıs 1977 tarihinde İzmir Çiğli’de Bülent Ecevit’e suikast girişimi, 24 Mart 1977’de Savcı Doğan Öz’ün öldürülmesi, 16 Mart 1978 katliamı ve Mehmet Ali Ağca’nın Maltepe Askeri Cezaevi’nden kaçırılması gibi olaylarla ilintilendirilmektedir.²⁵ Örneğin bu konuyla ilgili olarak 3 Aralık 2012 tarihinde Barış ve Demokrasi Partisi Grup Başkanvekili ve Bingöl milletvekili İdris Baluken imzasıyla dönemin başbakanının cevaplandır-

²⁵ Bu konuyla ilgili olarak 3 Aralık 2012 tarihinde Barış ve Demokrasi Partisi Grup Başkanvekili

ması talebiyle TBMM Başkanlığına bir soru önergesi verilerek Seferberlik Tetkik Kurulu yasadışı bazı olaylar ve organizasyonlarla ilintilenmeye çalışılır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yapılan görüşmelere Türk Silahlı Kuvvetleri adına Alb. Turgut Sunalp'in de katılımı ve ardından Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alay Komutanı olarak adaya çıkan ilk Türk askeri birliğin de komutanlığını yapması daha sonraki süreçte TMT'yi ve misyonunu farklı noktalara çekmek isteyenlerce çok istismar edilecektir. Bu noktada tartışılan isimlerden birisi de Kur. Alb. Alparslan Türkeş olacaktır. Örneğin Ecevit Kılıç'ın Özel Harp Dairesi hakkında yazdığı kitapla ilgili olarak Prof. Dr. Ümit Özdağ "...Ecevit Kılıç, Türkeş'le ilgili bir başka efsaneyi de özensiz bir şekilde gündeme taşıyor. '1948'de 16 Türk subayı iki ordu arasında yapılan bir anlaşma gereği gerilla savaşı konusunda eğitim almak üzere ABD'ye yollandı.' diyor. Gerçekten de 16 Türk subayı 1948 senesinde ABD'ye yollanıyor; ancak subayları Genelkurmay Başkanlığı keyfi olarak seçmiyor. Yapılan İngilizce sınavını kazanan 16 subay (ABD'ye) yollanıyor. Subayların politik görüşlerinin seçilme ile ilgili herhangi bir ilgisi yok; ancak Kılıç (kitabının 27. sayfasında) 'Nazilerin Türkiye'deki bağlantılı ismi olan Alparslan Türkeş' ve 29. sayfada 'Alparslan Türkeş ve Turgut Sunalp'in liste başı olduğu ekip' diyerek iki çarpıtma yapıyor. Ölçüt dil sınavında yüksek puan almak ve liste başı olmayı gerektirecek tek şey dil sınavından yüksek puan almak; ancak Kılıç burada gördüğü bir listeye atıfta bulunmuyor, sadece psikolojik operasyon yapıyor. ABD'ye yollanan 16 subay içinde 27 Mayıs'ta Millî Birlik Komitesi içinde ve Alparslan Türkeş'in politik olarak karşısında yer alan Ahmet Yıldız ve Mucip Ataklı da var. Özellikle Ahmet Yıldız 1970'li yıllarda Türkiye'de solun önde gelen isimlerinden. Yıldız (Muhtemelen Ecevit Kılıç olacak.) Millî Birlik Komitesi üyelerinden Suphi Karaman'ın da bu 16 subay arasında olduğunu söylüyor ki bu doğru değil. ABD'ye giden 16 subay gerilla ve özel harp eğitimi mi alıyorlar? Hayır. Aldıkları eğitim "İleri Piyade Tekâmül Kursu". Zaten Kılıç da Türkeş'in 'Şahinlerle Dans' adlı kitabındaki anılarına dayanarak eğitimin Georgia'da Amerikan Piyade Okulu'nda gerçekleştiğini ifade ediyor. Kılıç'a göre bu okuldaki eğitimin son üç ayında özel harp teknikleri öğretilmiş. Demek ki üç ayda özel harpçi olunuyormuş! Ecevit Kılıç kitabının 49. sayfasında Özel Harp Dairesi'ni kuran kadroların isimlerini veriyor. Bunlar arasında Alparslan Türkeş yok. İlk kez bir doğru ile karşılaşılıyor Türkeş ile ilgili. Türkeş emekli olduğu 13 Kasım 1960 tarihine kadar hiç Seferberlik Tetkik Dairesi'nde görev yapmamış. Bu nasıl Özel Harp Dairesi kurucusu ki hiç Özel Harp Dairesi'nde çalışmamış. Türkeş değil

ve Bingöl milletvekili İdris Baluken imzasıyla dönemin başbakanının cevaplandırması talebiyle TBMM Başkanlığına bir soru önergesi verilerek Seferberlik Tetkik Kurulu yasadışı bazı olaylar ve organizasyonlarla ilintilenmeye çalışılır.

özel harpçi olmak, özel harp eğitimi dahi almamıştır. Türkeş'in Çankırı'da Piyade Okulu'nda gerilla dersleri vermiş olması Özel Harp Dairesi ile ilgili bir kanıt gibi sunulmaya çalışılır. Oysa Türkeş Çankırı'da Piyade Okulu'nda 1949-51 seneleri arasında öğretmenlik yapmış. Bu okulda hem 'Gerilla Savaşı' dersine hem 'Savunma Tabyası' derslerine girmiştir. Gerilla savaşı özel harbin konularından sadece birisidir. Her gerilla savaşı dersi bilen subay özel harpçi değildir. Özetle onun gerilla savaşı dersi vermesi özel harpçi olduğunun kanıtı değildir. Zaten Türkeş'ten gerilla dersini alanlar da özel harp subayları değil, piyade subaylarıdır. Üstelik bu tarihlerde Seferberlik Tetkik Dairesi henüz kurulmuş değildir..." demektedir.

Aynı konuyla ilgili olarak Stratejik Düşünce dergisinin 3. sayısında Alper Tan imzasıyla ve hiçbir kaynak gösterilmeden; ancak muhtemelen Ecevit Kılıç'ın kitabından alınarak yazılan yazıda da aynı iddialar bulunmaktadır. Ümit Özdağ bunlara da cevap verdiğiinden burada aynı hususların tekrarlanmasında fayda yoktur. Öte yandan Alper Tan'ın Seferberlik Tetkik Kurulu'ndan günümüze uzanan süreçte Genelkurmay Başkanlığı'na ait Kozmik Oda'da yapılan arama ve buradan çıkartılan belgelerle ilgili olarak "...Devlet yönetimini, iktidarını milletin egemenliğine teslim etmek istemeyen iç ve dış şer güçlerin kirli çamaşırları artık ortaya dökülecektir..." minvalindeki yorumları ilginçtir.

Bugün o Kozmik Oda aramasına neden olan dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'a yönelik sözde suikast girişiminin de asılsız olduğu ortaya çıkmıştır. Gerek Türk Silahlı Kuvvetleri ve onun güzide mensupları ve gerekse Kıbrıs adasında Kıbrıs Türklerinin Kuvayı Milliye mücadelesi olarak nitelendirilen TMT faaliyetlerini bu şekilde karalama kampanyası sonuçsuz kalmakla birlikte yaşananların son derece üzücü ve kaygı verici olduğu da belirtilmelidir. Öte yandan takipsizlik kararı ile sonuçlanan "Kozmik Kumpas" olayında Yargıtay 1. Başkanlık Kurulu, Eski Başbakan yardımcısı Bülent Arınç'a suikast iddiasıyla devletin en mahrem bilgilerinin tutulduğu kozmik odaya giren Yargıtay üyesi Kadir Kayan için HSYK'nın suç duyurusu üzerine harekete geçer. Kurul, Kayan hakkında soruşturma yapılmasına karar vererek, konuyu araştırması için muhakkik görevlendirdi. Görevlendirilen muhakkik, iddia konusuyla ilgili tüm delilleri toplayarak, isterse tanık dinleyebilecek ve Kayan hakkında bir rapor hazırlayacak. Bu raporda suç işlediğine kanaat getirilmesi durumunda Kayan hakkında dava açılacak ve Yargıtay üyesi olması nedeniyle yargılama Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesinde yapılacak. Muhakkik, soruşturma aşamasında yeterli suç şüphesine ulaşması durumunda, Başkanlık Kurulundan, Kayan'ın görevden çekilmesi için çağrı yapılması talebinde de bulunabilecek. HSYK yalnızca kovuşturma aşamasında inceleme yetkisi olduğu halde soruşturma aşamasında savcının talebini

yerinde görerek Kozmik Oda'ya giren ve burada yaklaşık bir ay boyunca arama yapan Kayan hakkında suç duyurusunda bulunmuştu.²⁶

3. 15 TEMMUZ 2016 VE ÖZEL KUVVETLER KARARGAHI

Darbe girişiminin Özel Kuvvetler Komutanlığı'nda nasıl başladığı konusunda daha sonraki süreçte ifadesi alınan Osman Ç. isimli askeri personel ilk ifade-sinde darbe girişiminin darbeci askerlerin Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nda silahlandırılmasının ardından başladığını belirtir ve darbe talimatının da Genelkurmay Başkanlığı'ndan faks ile geldiğini söyler. Özel Kuvvetler Komutanlığı'nı ele geçirmeye çalışırken gözaltına alınan ve ifade verdikten sonra tutuklanan Osman Ç. ayrıca "15 Temmuz'da askerler tatbikat gerekçesiyle Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'na getirildi. Burada askerlere kamuflaj, silah ve mühimmat dağıtıldı. Silahlanan askerler koruma görevi bahanesiyle Gölbaşı'nda bulunan Özel Kuvvetler Komutanlığı'na hareket etti. Nizamiyeyi tutan askerlere içeriye kimsenin alınmaması gerektiği söylendi. Ardından Genelkurmay Başkanlığı'ndan darbe talimatı faksla gönderildi. Komuta kademesinin değiştiğini belirten faksta yeni komuta kademesi yer alıyordu. Mevcut komutan Zekai Aksakallı'nın görevden alınarak yerine Semih Terzi'nin görevlendirildiği bildirilmişti."²⁷ der. Özel Kuvvetler Komutanlığı darbe faaliyetine fiilen katılan personel ise ÖKK kışlasından 2 kurmay subay, 8 subay, 18 astsubay ve 9 uzman olmak üzere 37 personel yanında Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı'nda 19, Kur. Alb. Murat Korkmaz komutasında Genelkurmay Başkanlığı'nda 36, Türksat operasyonunda 7, Özel Hava Alay Komutanlığında 18, Akıncı Üs Komutanlığında 13, Özel Kuvvetler Harekat Üssü'nde 15 ve Marmaris'te 1 olmak üzere toplam 146 personeldir.²⁸

Darbe girişiminin başlamasının ardından Gazi Orduevi'nde bir düğünde²⁹ bulunan Tümğ. Zekai Aksakallı olup bitenleri emrindeki albaylar dadahil olmak üzere ilk etapta Astsb. İsmail Oğuz gibi güvenilir yaklaşık 20 personeline derhal aktarır. Bunun ardından Özel Kuvvetler karargahında darbeci subaylar, dışarıda

²⁶ Sözcü, 18 Nisan 2016. Ümit Özdağ, "Özel Harp Dairesi-Bir Kitap Örneğinde TSK ve Türkiye'le İlgili Çarpıtmalar", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Özel Rapor, Haziran 2010, s. 2.

²⁷ <http://www.abcgazetesi.com/ozel-kuvvetlerde-o-gece-neler-yasandi-22079h.htm>

²⁸ Burada belirtilen ÖKK personeli kurmay subaylar komutanlığa 2006-2015 arasında katılırken subay kadrosunda 1997-2016, astsubay kadrosunda 1993-2016 ve uzman kadrosunda da 1993-2016 arasında katılanlar söz konusudur. Mete Yazar ve Ceyhan Bozkurt, Darbenin Kayıp Saatleri, Destek Yay., İstanbul, Şubat 2017, s. 486.

²⁹ Zekai Aksakallı Paşa esasında bu düğüne kendi isteğiyle gitmemiş, doğrudan Genelkurmay Başkanlığından ve "Genelkurmay Başkanı'nın emri" denilerek düğüne katılması emredilmiştir. Bu durum ÖKK gibi son derece kritik ve hassas bir karargahın komutanının birliğinden uzaklaştırılması ve daha kolay etkisiz hale getirilmesi açısından tertiplenmiş ince bir tezgahtan

da ÖKK Tümgeneral Zekai Aksakallı'nın "...Hainler kışlamızı ele geçirmeye kalkmış. Derhal gidilip kontrol altına alınacaktır. Bu emri duyan herkes silahını alarak aşağıda toplansın." emriyle silah bulup evinden sivil kıyafetleriyle koşup gelen TSK'nin en seçkin askerlerinden oluşan bordo bereliler söz konusudur. Bu şekilde göreve çağrılanlar arasında ayrıca komuta kademesine koruma görevi veren ÖKK personeli de bulunmaktadır ve onlar da göreve çağrılmıştır.³⁰ Onlardan biri de 22 yıldır Özel Kuvvetler'de olan Başçavuş İsmail Oğuz'dur. Birkaç aylık görevden o gece evine dönmüş ve emirle tekrar görevinin başına koşmuştur. Darbecilerin attığı tek kurşunla yere yığılan Astsb. İsmail Oğuz ve sabaha kadar onunla birlikte darbecilerle çarpışan Niyazi Başçavuş da darbe girişimi gecesinin gizli kahramanlarından. 16 Temmuz saat 05:39'da Özel Kuvvetlerin eğitim arazisinde çatışmalar hala devam etmektedir. Gece boyu darbeci askerlerle çatışan İsmail Oğuz Astsubay 6 kişilik bir timinin içinde sabahın ilk ışıklarında sayıları azalan darbecilere "Teslim olun, birbirimizin kanını akıtmak bize yakışır mı?" diye seslenir. Karşı taraftan gelen cevap ise "Defolup gidin, birazdan Kobra (helikopter) gelecek parçanız bile kalmayacak" şeklindedir. Darbeci askerlere tekrar seslenmek için ayağa kalkan İsmail Oğuz Başçavuş karşı tepeden gelen kurşunla şehit düşer. Bir süre sonra kalkmak ister; ancak kalkamaz. Yardımına silah arkadaşı Niyazi Başçavuş koşar ve onu tellerden geçirerek hastaneye yetiştirmeyi başarır. Öte yandan ÖKK Tümg. Zekai Aksakallı ÖKK Komutanı Tümg. Zekai Aksakallı tarafından Ankara Cumhuriyet Başsavcılığına verilen ifade olanları ayrıntısıyla aktaracaktır;³¹

"...Genelkurmay 2. Başkanı başkanlığında yapılacak yıllık 'terörle mücadele' toplantısına katılmak için ÖKK kışlasından öğlen sularında ayrıldım. Darbeci Semih Terzi'nin öğleden önce babasının rahatsızlığını ifade ederek izin talebinde bulunması üzerine o güne planlı Özel Kuvvetler kurye uçağından istifade ederek gelmesine müsaade ettim. Saat 14.00'te Genelkurmay Karargâhı'ndaki 'terörle mücadele' toplantısı başladı. Tam saatini hatırlamamakla beraber saat 16.00-17.00 arasında Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Yaşar Güler'in önüne bir not bırakıldı. Org. Güler toplantıdan ayrıldı. Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanı Org. İhsan Uyar'a da bir not iletilmesi üzerine o da ayrıldı. Neler olduğunu anlamak maksadıyla geri dönmek üzere toplantıdan ayrıldım. Komuta katında kimseyi bulamadım. Koridorda bir personele Genelkurmay 2. Başkanı'nı sordum. Genel-

başka bir şey değildir.

³⁰ Bu personelin yetersiz de olsa silah ihtiyacı ise farklı zamanlarda birlikte görev yapılan bir MİT görevlisi oluyor ve onun kısa sürede temin ettiği bazı silahlarla darbecilere karşı mücadele başlatılıyor. Mete Yazar, a.g.e., s. 153.

³¹ Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet, Aydınlık, Sözcü, 17 Aralık 2016

kurmay Başkanı'nın yanında olduğunu, ayrıca MİT Müsteşarı veya MİT Müsteşar Yardımcısı'nın içerde olduğunu söyledi. Normal bir şey olmadığını anladım. Aynı katta Mehmet Partigöç ile karşılaştım. Yüzü kıpkırmızı ve çok telaşlıydı. 'Hasta mısın neyin var?' şeklinde üstüne gittim. 'İyiyim' dedi. Tekrar toplantı salonuna gittim. Toplantı saat 19.00'da sona erdi. Genelkurmay İkinci Başkanı ile görüşmek üzere komuta katına çıktım, kimse yoktu. Güler Paşa'nın Genelkurmay Başkanı'nın yanında olduğunu söylediler. Tümgeneral olan bir arkadaşımın kızının düğünü için Gazi Orduevi'ne gittim. Masaya vardığımda askeri protokol ve teamüllere uymayacak şekilde masamın en arkada, oturma planında sırtları salona dönük vaziyette olduğunu, masada tanımadığım 2 ailenin de oturduğunu gördüm. Karşımda MİT Sinyal İstihbarat Başkanlığı'nda çalışan K.K.'nin oturduğunu, beni tanınamazlıktan geldiğini gördüm. Bu gariplikler canımı sıktı. 16-17 Temmuz'da düğün sahibini aradığımda oturma planıyla ilgili 'Sonradan değiştirilmiş bilmiyorum' dedi.

Saat 21.30'da düğün salonundan çıkarken kapının önünde Jandarma Genel Komutanı Org. Galip Mendi'yi gördüm. Elinde telefon ile bir yeri aramaya çalışıyordu. 'Genelkurmay'a ulaşamıyorum, siber saldırı mı var nedir?' dedi. Sivil araçla orduevinden ayrıldık. Anayola çıkışa yaklaşık 30-40 metre kala yamaç olan yolda siyah renkli Mercedes Vito marka bir minibüs hızla yanımızdan geçerek ani frenle önümüzde durdu. Arabadan inen sivil giyimli iki kişi oturduğum sağ arka kapıya yaklaşarak camdan 'Bizimle geleceksiniz.' dedi. Eşim kolundan yaralandı. Sağ arka kapıyı açıp incek gibi yaptım, sağ ayağımla öndekine tekme atınca ikisi birden sendeledi. Geri viteste bekleyen şoförün hızlı hareketiyle kısaçtan kurtulduk. Çukurambar'a ulaştığımda Jandarma Genel Komutanı'nı, Genelkurmay 2. Başkanı'nı, Kara Kuvvetleri Komutanı'nı aradım ulaşamadım. Özel Kuvvetler Harekât Merkezi'ni aradım. Darbeci Alb. Ümit Bak'ın telefonu alması üzerine bu yaptıkları hatadan vazgeçmelerini söyledim. Terzi'nin emirlerine uyacağını söyledi. 22.54'de Adana Tümen Komutanı Tümğ. Osman Erbaş'ı aradım, İncirlik'in kritik olduğunu, dikkat etmesi gerektiğini söyledim. 23.35'de Selahattin/İrak bölgesinde görevli 3. Özel Kuvvet Tugay Komutanı Tuğg. Halil Soysal'ı arayıp Silopi'ye intikal ederek darbeci Terzi'nin sorumluluğundaki Silopi Özel Kuvvetler Harekât Üssü'nde bulunan karargâhın komutasını alması ve birliklerde kontrolü sağlaması, darbeye karışanları tutuklaması emrini verdim. O da gereğini yaptı.

23.37'de Emniyet İstihbarat Daire Başkanı Engin Dinç tarafından arandım. Darbeye karşı her türlü yardıma hazır olduğumuzu söyledim. MİT'ten K.E. ile konuştuk, ÖKK kışlasını darbecilerden temizlemek için gönderdikleri arkadaşlarının tabancadan başka silahlarının olmadığını belirterek silah ve mühimmat talebinde

bulundum. Her türlü yardımı yapabileceğini ifade etti. Koruma Astsubayı Makbul Uluğ'a Ankara'ya intikal halinde olduğunu öğrendiğim Semih Terzi'yi telefon ile aramasını söyledim. Terzi'nin Uluğ'a 'Konuşmalarını anlamıyorum ama konuşmaya devam et, anlat anlat.' tarzında alaycı cümlelerle cevap verdiğini öğrendim. Gece birçok kez MİT Müsteşarı Hakan Fidan'la görüştim. Önceden tahmin ettikleri FETÖ'cü generallerin isimlerini paylaştım. Genelkurmay karargâhındaki koruma personeli ile irtibata geçilip darbecilerin etkisiz hale getirilmesi emrini verdim. Genelkurmay Başkanımızdan 'uzlaşma yoluyla darbecilerin teslim alınmalarının sağlanması' emrini aldım. 16 Temmuz'da Genelkurmay Başkanı, beni arayıp Başbakanlık köşkünde olduğunu söyleyip yanına çağırırdı. Çankaya Köşkü'ne giderek Genelkurmay Başkanı'nı oradan aldık.

00.55'de ÖKK makamında koruma nöbetçiliği görevi yapan Ömer Halisdemir ile Koruma Astsubayı Makbul Uluğ vasıtası ile irtibata geçerek Özel Kuvvetler Karargâhı içerisinde darbecilerin başı olan Alb. Ümit Bak ve darbeci Yb. Mehmet Ali Çelik'in ne yaptıklarını, takip etmesini ve fırsat bulursa etkisiz hale getirmesi talimatını verdim. Durumun takibi ile ilgili Ömer Halisdemir ile 8 defa görüştim. Yaklaşık 3 yıldır Ömer Halisdemir bana koruma astsubayı olarak görev yapıyordu. Ömer Halisdemir güvendiğim bir askerdi. Son görüşmemizde ona 'Semih Terzi'nin hain, darbeci olduğunu, vatanımız ve milletimiz adına onu vurması emrini verip bunun sonunda şehadet olduğunu söyleyip hakkını helal etmesini' istedim. O da 'Sonuna kadar helal olsun, baş üstüne komutanım.' dedi. Helalleştik. 02.16'da darbeci General Semih Terzi'nin Astsubay Ömer Halisdemir tarafından vurulduğunu ve helikopter ile GATA'ya götürüldüğünü öğrendim."

Erzurum doğumlu ve çekirdekten yetişme bordo bereli Tümğ. Zekai Aksakallı'nın o gün Jandarma Genel Komutanı Org. Galip Mendi'nin de davetli olduğu Gazi Orduevi'ndeki düğünde gördüğü kişi ise Kur.Alb. F.Y.'dir. Söz konusu albayın tam teçhizatlı ve tepeden tırnağa silahlı bir timin başında olduğunu gören Aksakallı'nın eşi durumu Zekai Aksakallı'ya bildirince Aksakallı'nın o anki tepkisi olağanüstü bir ortamın yaşandığı yönündedir.³² Esasında Org. Mendi ve kendisine Genelkurmay merkezli gelmeye başlayan telefon mesajlarından olağandışı bir şeylerin olduğu da yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Kur. Alb. F.Y., ÖKK Zekai Aksakallı'nın karşı çıkmasına rağmen 2 yıllık KKTC görevinin ardından ÖKK Alay

³² Bu durumu Aksakallı Paşa hem jandarma Genel Komutanı Org. Galip Mendi gibi kıdemli komutanların ve hem de orada olmaması gereken kişilerin düğünde olması şeklinde izah eder. İlginç olan bir başka husus ise Aksakallı Paşa'nın masasında oturan ve daha önce Genelkurmay Elektronik Sistemler Komutanlığı (GES)nda görevli ve yıllardır buradan başka bir yere atanmayan/atandırılmayan bir astsubayın da aynı masada olması ve düğün sahibi tümgeneralin de kendisine "Sizin masanız başka bir masa olarak planlanmıştı. O masada olmamanız lazım. Neden sizi oraya oturtular?" cevabıdır. Mete Yazar ve Ceyhun Bozkurt, Darbenin Kayıp Saatleri, Destek Yay., İstanbul, Şubat 2017, s. 486. Sabah, 27 Temmuz 2016

Komutanı olarak atanmıştır. Zekai Aksakallı'nın alay komutanlığına istemediği diğer kişi ise bu darbe girişimin kritik isimlerinden birisidir ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar'ın 'Karargahtan çıkartılmam sırasında karşıma ürkütücü bir yüz ifadesiyle Kur.Alb.F.A. çıktı.' dediği kişidir. O da yukarıda adı geçen F.Y. öncesi KKTC'de aynı görevi üstlenmiş ve halef-selef olmuşlardır. Gazi Orduevi çıkışı Zekai Aksakallı'yı darbecilerden kurtaransa şoförünün ani ve kıvrak manevrasidir. Tümğ. Zekai Aksakallı ve eşi apar topar makam aracına binerken orada bulunan Kur.Alb. F.Y. ve emrindeki silahlı tim makam arabasına saldırılar. Darbecilerden ikisi Aksakallı'nın bulunduğu taraftan araca tutunurken diğeri açık olan sol arka kapıdan Aksakallı'nın eşini kolundan yakalar. Aksakallı'nın eşi kapıyı aniden kapatıp kurtulur. Daha sonra Gazi Orduevi kamera kayıtları incelendiğinde siyah Mercedes Vito minibüsle gri Toyota'nın düğün salonu önünde de makam aracının çıkmasını engellemek amacıyla ön ve arkasına park edildiği görülecektir. Makam şoförü tam bu anda ani bir hareketle arabayı geriye döndürür. Arkadaki araçla arkadaki hızlı bir manevra yapar ve darbeci iki asker de yere savurulurlar. Tümğ. Aksakallı ifadesinde de anlattığı üzere yoldayken Silopi'deki Birinci Tugay Komutanı Tuğg. Semih Terzi'nin Ankara'ya geldiği bilgisini alır ve emrindeki güvenilir personeli tek tek arayarak acilen karargaha gelmelerini emreder.

"Semih Terzi karargahı ele geçirmeye geliyor." bilgisinin ardından karargahta nöbetçi olan Astsubay Başçavuş Ömer Halisdemir'i de arayan Aksakallı "Semih Terzi oraya geldiğinde onu öldür." emrini verir; ancak Aksakallı Paşa karargahta kontrolün tamamen darbecilerin elinde olduğu konusunda o an bir bilgisi söz konusu değildir. Ayrıca bölgede komutanlığa bağlı bir Süper Kobra helikopteri uçmaktadır ve bölgeye ulaşmaya çalışanların yaklaşma istikametlerini ateş altına almaktadır. Karargahtaki darbeci kadro ise Silopi'den babasının rahatsızlığını ileri sürerek Ankara'ya gelmek isteyen Semih Terzi komutasında 01.13'de Ankara Etimesgut'a uçakla, oradan da Gölbaşı'na helikopter ile intikal etmekte olan Semih Terzi'nin emirlerini uygulamaktadır ve onun gelmesini beklemektedir. Bu arada Tümğ. Aksakallı'dan "Semih Terzi'yi öldür." emrini alan Astsubay Halisdemir önce makam katındaki bir odaya girer ve kapıyı içeriden kilitler. Ardından koridora çıkan Halisdemir kattaki bir askere doğru yaklaşır; ancak daha sonra vazgeçip tekrar odaya girer. Birkaç dakika sonra odadan tekrar çıkan Astsb. Halisdemir bahçeye iner ve bir ağacın arkasına gizlenip beklemeye başlar. Aynı anda karargahın helikopter pistine Semih Terzi'yi taşıyan Skorsky de dahil iki helikopter iner. Semih Terzi koruma görevi üstlenen önünde iki, her iki yanında birer subay ile karargah binasına doğru yürümeye başlarken arkasında da tam teçhizatlı 15 kişilik bir özel tim gelmektedir. Söz konusu silahlı Özel Kuvvetler

timi arkasında gizlendiği ağacın hizasına geldiği anda Başçavuş Ömer Halisdemir komutanının verdiği emri tereddütsüz yerine getirmek üzere bulunduğu yerden fırlar ve koşarak Semih Terzi'ye yönelir ve iki el ateş eder. Ardından söz konusu timdeki bir binbaşının ateşiyle yaralanıp yere düşer. Astsb. Halisdemir'i yaralayan darbeci binbaşıyla yanındakiler ise Semih Terzi'yi alıp geldikleri helikopterle GATA'ya götürmeye çalışırlar; ancak Semih Terzi için artık çok geçtir.³³ Bnb. Fatih Şahin³⁴ hastaneye giderken Ütğm. Mihrali Atmaca'ya da "Burada tertibat al." şeklinde emir vermeyi de ihmal etmez. 20 dakika kalp masajı yapılan ve bir çarşafa konularak 6 darbeci tarafından taşınan Terzi GATA'ya vardığında hayatını kaybetmiştir. Bu arada Zekai Aksakallı Paşa da nizamiyede görevli yüzbaşığı arayarak kışlaya general dahi gelse içeriye alınmaması talimatı vermiş durumdadır.

Bütün operasyona komuta etmesi düşünülen generalin beklenmedik bir şekilde ölmesi darbecilerin taktik hesaplarını alt üst eder. Eylem bağlamında darbe girişiminin silahlı gücüne komuta eden kişi ortadan kalkınca hesaplar da alt üst olur. Bu arada Tümğ. Aksakallı'nın acil emriyle karargaha gelmeye çalışan personele ise hem hem nizamiyeden hem de havadaki taarruz helikopterinden sürekli ateş açılmaktadır. Neredeyse ertesini gün sabaha kadar devam eden çatışmanın ardından nizamiyedekileri etkisiz hale getiren bordo bereliler bahçede 1. Tugay Komutanı Semih Terzi'nin Silopi'den getirdiği timle karşılaşılır. Astsb. Halisdemir'in de şehit olduğu³⁵ süreçte gerek nizamiyede ve gerekse karargah içerisinde bazı darbeci askerler de dışarıya destek vermektedir. Alay komutanlarından biri tam da bu arada silahlarını doğrultmuş iki grubun arasına girer ve kendi silahını yere atıp darbecilere durumu anlatır. Ne olup bittiğini anlayan

³³ Özel Kuvvetler Komutanlığı karargahının kapısında önce Binbaşı Fatih Şahin'in infaz emrini yerine getirip yerde yatmakta olan Ömer Halisdemir'in bedenine iki el ateş eden Ütğm. Mihrali Atmaca daha sonra bir darbe girişiminde yer aldığına uyanır ve bu sefer Tümğ. Zekai Aksakallı'nın emirleri doğrultusunda Özel Kuvvetler Komutanlığı karargahındaki darbecileri ele geçirmeye girişir. Bu yüzden de 30 Ağustos 2016 tarihinde Korgeneral olan General Aksakallı'nın övgüsünü alır. Ütğm. Mihrali Atmaca daha sonra bölgeye gelen emniyet güçlerine "Ben de o ekipteydim." diyerek teslim olur.

³⁴ Hastanede kendilerine silahlı olmaları nedeniyle tepki gösterilen ve ağaçlı bir bölgeye geçmesi istenen binbaşı daha sonra Aksakallı Paşa ile bir telefon görüşmesi yapar ve onun "Fatih senin timin karargahta nizamiyeden ateş ediyor." tepkisiyle karşılaşır. Ütğm. Mihrali Atmaca'ya da ulaşamayan binbaşı ardından silahını emniyet güçlerine verip teslim olur. Daha sonraki süreçte Şahin Astsb. Halisdemir'i vurmasını "Koronma içgüdüğü ve refleks gereği" olarak ifade eder ve ateş ettiği kişinin kim olduğunu görmediğini söyler. <http://www.dw.com/tr/halisdemir-davas%C4%B1nda-ilk-ifadeler-verildi/a-37657844>

³⁵ Zekai Aksakallı Paşa 16 Temmuz günü sabahıyla ilgili olarak da ifadesinde "Ömer Halisdemir'le 8 kez görüştüm, Terzi'yi öldürmesini istedim. Sabah komutanlığa gittiğimde şehit Ömer

Silopi'den gelen tim ikna olur ve aynı safta yer alır. Ardından karargahı elinde tutan darbecilerle yeni bir çatışmaya girilir ve ve karargah ele geçirilir. Bu durum 15 Temmuz gecesi sabaha kadar devam eden çatışmalarda birbirlerini çok iyi tanıyan ve güvenen bordo bereliler arasında karmaşaya meydan bırakmamak amacıyla ÖKK Tümğ. Zekai Aksakallı'nın emir ve talimatları olduğuna kesinlikle emin olunanların yapılması konusunda görüş birliğine varılmasıyla neticelenir ve komutanın emirlerini yerine getirdim sanırken darbecilerle aynı safta hareket eden pek çok bordo bereli de olması gereken safa geçer.

Öte yandan Özel Kuvvetler Komutanlığı'nı ele geçirmek isteyen darbeci general Semih Terzi'yi karargaha 19.5metre kala³⁶ sağ arkasından yaklaşarak ve çok yakın mesafeden sırtından üç el ateşle vurarak darbenin başarısız olmasını sağlayan Astsb.Ömer Halisdemir'i³⁷ şehit eden 12. ve 16. Özel Kuvvet Taburu'nun saat 21.00 civarında hareketle Diyarbakır'dan geldiği öğrenilir.³⁸ Bu uçakta olanlardan birisi de Bnb. Fatih Şahin'dir ve Silopi'den aldıkları emir doğrultusunda uçağa bindiklerinde nereye gideceklerini bilmemektedirler. Uçağın havalanmasının ardından Tuğg.Semih Terzi "TSK'de hareketlilik var. Biz de Ankara'ya gidiyoruz. ÖKK da tehdit altında. Birliği koruyacağız."³⁹ açıklamasını yapar. İlginç olan nokta ise Astsb. Halisdemir gibi Niğdeli olan Bnb. Şahin'in Semih Terzi'nin vurulmasının ardından Astsb. Halisdemir'in ateş açtığı yöne doğru ateş baskısı emrini veren kişi olmasıdır. Semih Terzi'nin emir astsubayı Ahmet Kara ise daha sonra çıkarıldığı mahkemede 2005'ten beri özel tim personeli olarak çalıştığını, 2014'te Terzi'nin emir astsubaylığına getirildiğini, 15 Temmuz sabahı saat 04.00'te Irak'ın kuzeyinde göreve başladığını, Silopi'de devir-teslim yapıp-

Halisdemir yerde yatıyordu üzerinde bir örtü vardı. Örtüyü kaldırıp alınından öptüm." diyecektir. Sözcü, 20 Mart 2017

³⁶ Yeni Şafak, 18 Mayıs 2017

³⁷ Astsb. Ömer Halisdemir kendisine verilen emri tereddütsüz uyguladıktan sonra ağaçlı bölgeye kadar ancak 21 metre kadar uzaklaşabilir ve yere düşer. Yeni Şafak, 18 Mayıs 2017

³⁸ ÖKK kışlasında devam eden çatışmalarda hayatını kaybeden ve cesedi bulunan Astsubay Gökmen Ata'nın nasıl ve kimler tarafından vurulduğu ise henüz aydınlığa kavuşturulmuş değildir. Gölbaşı İlçe Emniyet Müdürlüğü 8 Şubat 2017'de Gölbaşı Cumhuriyet Başsavcılığı'na Ömer Halisdemir davasıyla ilgili olarak bir yazı gönderir ve ÖKK yerleşkesi içinde ve farklı yerlerde meydana gelen silahlı çatışma neticesinde şahısların üzerinden ve yerleşke içinde çeşitli yerlerden alınarak emniyete teslim edilen toplam 113 kalem bulgunun (29 adet uzun namlulu silah ve 18 adet silahın üzerinde bantlanmış vaziyette poşetler içinde toplam 345 adet uzun namlulu silah kovanı ve 22 tabanca kovanı da dahil silah, teçhizat, kovanlar ve mermi çekirdeği) üzerinde inceleme yapılmak üzere ilgili birimlere gönderildiği" belirtilir. Müyesser Yıldız'dan aktaran Oda TV, 27 Nisan 2017

³⁹ Saygı Öztürk, Kod Adı Mürted; Tanıklıklar, İfadeler ve Belgeler Işığında 15 Temmuz, Doğan Kitap Yay., İstanbul, Ekim 2016, s. 151.

dığını, akşam saatlerinde de normal mesaiye geçip eşofmanlarıyla karargahta beklediğini anlatır ve Terzi'nin saat 21.00-22.00 arası kendisini yanına çağırarak Diyarbakır'a gideceklerini söylediğini belirtir.⁴⁰ Kara helikopterle Diyarbakır'a gittiklerinde kendilerini kimsenin karşılamadığını, indikten sonra Ankara'dan gelecek uçağın beklendiğini öğrendiğini söyler ve "Uçağı diğerlerine sordum, kimsenin haberi yoktu. Özel kuvvetler komutanının da Diyarbakır'a geleceğini düşündüm. Emir üzerine aceleyle eşyalarımı topladım. Binince 'Uçak Ankara'ya mı gidiyor teyit et.' dediler. Ankara'ya gittiğini teyit ettim. Uçakta iki kez temasım oldu. Sonra Özel Hava Alay'a indik. Komutan Yardımcısı Ahmet Balaban Albay bizi karşıladı. İki helikopter bizi bekliyordu. Helikopterle Özel Kuvvetler'e indik. Karargaha doğru ilerledik. Semih Terzi'nin etrafında güvenlik önlemi alınmıştı. Birkaç el silah sesi geldi. Koşarak kapıya doğru gittim, ambulans diye bağırdılar. Bina karanlıktı girdiğimizde, emir astsubayının odasından reviri aradım, ambulans istedim. Bu sırada asansörden Terzi'yi karga tulumla getirdiler." der. Mahkeme Başkanı İsmail Ademoğlu'nun "Semih Terzi vurulduktan sonra silah sesi gelmedi mi? Bu anları ayrıntılarıyla anlat, vaktimiz var, dinleriz." demesi üzerine Terzi'yi helikopterle GATA'ya götürdüklerini, bu sırada vatandaşların seslerini duyduğunu, bir askere de neler olduğunu sorduğunda 'Şerefsizler halkın üzerine ateş ediyorlar.' dediğini belirtir ve darbe olduğunu bu sırada öğrendiğini, Terzi'nin darbe girişiminden haberi olduğunu iddianameden öğrendiğini söyler. Kara "Kimse ÖKK'ye el koymaya gittiğimizi söylemedi. Orası zaten bizim birliğimiz, neden ele geçirmeye gidelim? 18 kişiyle zaten ele geçiremezsiniz. Şehit Ömer Halisdemir darbe olduğunu anlamış. Halisdemir'in bildiği bilgiye sahip olsaydım ben de uyarılsaydım, ben de bu iş daha başlamadan Semih Terzi'yi vururdum. Uçağın içinde deselerdi yapmazdım ama Halisdemir'in bildiği bilgiye sahip olsaydım ben de yapardım. Gönüllü veya isteyerek değil zorla emir astsubayı yapıldım. İstemediğimi söylediğimde de 'Dişini sık.' diye uyarılmıştım."⁴¹ der.

Astsb. Halisdemir'in vurulduğu an orada bulunan ve ÖKK Karargah Nöbetçi Subayı⁴² olarak görev yapan Bnb. Volkan Vural Bal da ifadesinde olay gününü saat 21.30 sıralarında Hareket Şube Müdürü Alb. Ümit Bak'ın kendisini aradığını ve nöbetçi amirinin yanına gelmesini istediğini, bunun üzerine nöbetçi amiri Yb. Ümit Koçak'a gereken bilgiyi verdiğini belirtir ve "...Geri döndüğünde ol-

⁴⁰ <http://www.dw.com/tr/halisdemir-davas%C4%B1nda-ilk-ifadeler-verildi/a-37657844>

⁴¹ <http://www.dw.com/tr/halisdemir-davas%C4%B1nda-ilk-ifadeler-verildi/a-37657844>

⁴² 15 Temmuz gecesi nizamiyede nöbetçi olan uzman çavuşlar Umut Coşkun, Kadir Aslan, Hüseyin Uludağ, Cem Sinan Yenal, Şükrü Bülbül, Ökkeş Dursun Öztürk, Fahri Ersoy, Mustafa Sariboğa, Mehmet Yaşar Çelik ise ilk duruşmanın ardından tahliye edileceklerdir.

dukça heyecanlı ve telaşlıydı. Bana ‘Olağanüstü şeyler oluyor. Nizamiyeye bilgi verin, emniyet tedbirlerini arttırın.’ dedi. Bana tehdidin niteliği hakkında bir şey söylenmemişti ama ben bu tehdidin canlı bomba olacağını değerlendirerek, nizamiyeyi arayıp gerekli talimatları verdim. (Helikopterle ateş açılmasının ardından) Karargah binasında hemen nöbetçi amir Yb. Ümit Koçak’ın odasında gittim. Dışarıdan gelen personelin orada toplandıklarını fark ettim. Ümit Bak’ın odasında bulduğum nöbetçi amirine olup biteni bildirdim. Bu arada Ümit Bak çok telaşlıydı. Nöbetçi amiri, Ümit Bak’a durumun anormal olduğunu söyledi. Bu sırada bir astsubay gelip ‘Zekai Paşa Ümit Bak Albay’la görüşmek istiyor.’ dedi. Telefonun açık olduğunu ve beklendiği söylendi. Ben bunun üzerine dışarı çıkıp hareket merkezine gittim. Telefona bakmak için Ümit Bak gelmedi. Tekrar Ümit Bak’ın odasına gidip ‘Komutanım komutanımız telefonda bekliyor, gelmeyecek misiniz?’ dedim. İkinci kez söylediğimde odada bulunun herkes ve Ümit Bak hareket merkezine geçtik. Telefonu tekrar hatırlatıp ‘Komutanımızla görüşün ve emrini alın.’ dedim. Bunun üzerine Bak telefonu eline aldı. Kısık sesle konuşurken ‘Emirleri uyguluyoruz.’ dedi. Karşı taraftan küfür edilmiş olacak ki ‘Küfür etmeyin.’ diyerek telefonu kapattı. Sonra bize dönüp ‘Gelen emirler var. Bu emirlere göre hareket edeceğiz.’ dedi ve elindeki kağıtları gösterdi. O sırada tekrar telefon çaldı. Arayan Zekai Paşa’ydı. Nöbetçi amiriyle görüşmek istediğini telefonu açan astsubay söyledi. Biz de telefona yöneldiğimizde içeri giren iki kişi bana ve nöbetçi amiri Yb. Ümit Kocak’a silah doğrulttu. Silahları atışa hazır hale getiren ve bize doğrultan kişilerin Nedim Şahin ve Muzaffer Han olduğunu sonradan öğrendim. Nöbetçi amiri telefonu açıp ‘Komutanım konuşmuyorum.’ diyerek kapattı. Bu sırada bize silah doğrultan kişilerden biri telefonu eline alıp parçaladı. Bu olaylar yaşanırken darbeci askerlerden Yb. Mehmet Ali Çelik de Ümit Koçak ve bana dönerek ‘Tarafinızı seçin.’ dedi. Ben de tarafımın Türk Silahları Kuvvetleri ve Özel Kuvvetler olduğunu söyledim. Nöbetçi amirliği odasının bitişiğindeki görüntü izleme odasının kapısını açarak olup biteni görmek istedik. Bu sırada orada görevli bir astsubay bir helikopterin inmek üzere olduğunu söyledi. Helikopter indikten sonra çatışma oldu. Biz bina içerisinde kendimizi emniyete aldık. Bize yerde bir kişinin yattığını yönünde bilgi geldi. Saat 02.15 gibi olduğunu tahmin ediyorum bir ambulans geldi. Ben de odadan çıkıp ellerimi yukarı kaldırıp ‘Nöbetçi subayım, beni vurmayın. Yaralı varsa yardım edelim.’ dedim. Dışarı çıktığımda Mihrali Atmaca’yı gördüm. Yanına yaklaştım, yerde yatan kişinin Ömer Halisdemir olduğunu anladım. Hayatta mı diye nabzını ölçmek istedim. Ben nabız alamadım. Ambulanstaki bir görevli de nabız ölçtü. ‘Sanki nabız var.’ dedi. Ben tekrar ölçmek isterken Mihrali Atmaca ‘Çekilin.’ diye bağırarak iki el Halisdemir’e ateş etti. Arkasından biri ‘Komutanım niye attınız?

Hesap verseydi.’ diye bağırdı. Üzerine örtü örtüp nöbetçi amiri Ümit Koçak’a bilgi vermek için odaya doğru gittim.” der.⁴³

Konuyla ilgili olarak Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’na ifade veren Üstğm. Mihrali Atmaca da Özel Kuvvetler Komutanlığı’nı basmak için 100 kişilik özel bir ekiple gidileceğinin planlandığını ancak uçağın kapasitesi nedeniyle 2 timden oluşan 40 askerin uçağa binerek Diyarbakır’dan Ankara’ya gittiklerini belirtir.⁴⁴ Uçakta yer olmadığı için Ankara’ya gidemeyen 60 darbeci Özel Kuvvetler mensubunun ise 16 Temmuz sabahı saat 04:00’e kadar Diyarbakır 4. Ana Jet Üssü’nde beklediği, darbe girişimi başarısız olunca birliklerine geri döndükleri ileri sürülür. Darbe için özel olarak hazırlanan ve başarısızlık sonrasında birliklerine geri dönen özel kuvvetler askerlerinin kimlikleri ise daha sonra yapılan çalışmalarla ortaya çıkartılacaktır. Darbeci ekipte yer alan Mihrali Atmaca, Özel Kuvvetler Komutanlığı’nı ele geçirmek için Ankara’ya doğru yola çıkarılan grubun Lice bölgesinde terör örgütü PKK’ya yönelik bir operasyon hazırlığında olduğunu ifade ederken darbecilerin faaliyetleri konusunda da “...Diyarbakır 7. Kolordu Komutanlığı’nda bulunurken Tabur Komutanı Bnb. Fatih Şahin gelerek ‘Bir saat içinde operasyona çıkıyoruz, gerekli hazırlıkları yapın.’ emri verdi. O günlerde Lice’de yapılacak bir operasyonla ilgili hazırlık içindeydik. Bu emir üze-

⁴³ Sözcü, 20 Mart 2017

⁴⁴ Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasal Düzene Karşı İşlenen Suçlar Soruşturma Bürosu tarafından açılan 2016/103508 soruşturma numarası ile hazırlanan darbe girişimi konulu 4658 sayfalık ana iddianamede ise bu durum için “...Saat 20:23’de; Akıncı 4. Ana Jet Üs Komutanlığı’nda toplanan 33 Özel Kuvvetler görevlisinin Genelkurmay Karargahı’na doğru bir otobüs ile yola çıktıkları, Saat 21:20’de; Akıncı 4. Ana Jet Üs Komutanlığı’ndan hareket eden ve içinde 33 Özel Kuvvetler personelini taşıyan otobüsün Genelkurmay Karargahı’na ulaştığı, saat 21:22’de Akıncı Üssü’nden gelen Özel Kuvvetler personeli 33 kişiyi Gökhan Eski’nin karşıladığı, Kur. Alb. Doğan Öztürk veBşçvş Suat Sağlam refakatinde Genelkurmay Başkanı’nın giriş çıkış yaptığı 1-A kapısından girerek komuta katına çıktıkları, **Saat 21:23’de** Genelkurmay Personel Başkanı Korg. İlhan Talu’nun ÖKK personeline Genelkurmay karargahı koridorunda yol gösterdiği ve 2. Başkanın koruması Yusuf Yalçın ve nöbetçi astsubay Mehmet Satun’a olayın bir

tatbikattan ibaret olduğunu söyleyerek yanılttığı, Saat 22:55’de detayları hareket özet defterinden ve tanık İsmail Üner’in beyanlarından anlaşılacağı gibi; Özel Kuvvetleri Komutanlığı’nda görevli Tuğgeneral Semih Terzi’nin Diyarbakır 8. Ana Jet Üs Komutanlığı kulesinde görevli albay Akgülay’dan Ankara’ya gitmek üzere 2 adet kasa nakliye uçağı ayarlamasını istediği, Alb. Akgülay’ın bu durumu Eskişehir Birleştirilmiş Hava Harekat merkezine sorduğu, izin verilmesi gerektiği söylendikten sonra Hava Kuvvetleri Harekat Merkezi’nde bulunan şüpheli Tuğg. Osman Nuri Gür’ün Diyarbakır kuleye telefon açtığı ve Semih Terzi’nin 2 adet nakliye uçağı ile birlikte Etimesgut havalimanına gelmesi konusunda yardımcı olunmasını talep ettiği, ilerleyen dakikalarda Semih Terzi’nin 1 adet Casa uçağı ile izinsiz kalkış yaparak Ankara Etimesgut havalimanına doğru hareket ettiği anlaşılmıştır...” denilmektedir. <http://www.halkinhabercisi.com/darbe-girisimi-gecesi-ozel-kuvvetleri-basan-60-asker-araniyor>

rine hemen hazırlıklarımızı tamamladık. 2 tabur halinde içtimaya geçtik. Ayı ayrı taburlar halinde iki otobüse binerek Diyarbakır Havaalanı'na gittik. Havaalanında bekleyen bir kargo uçağına kapasite nedeniyle 1. ve 3. timlerin binmesi talimatı verildi. Fatih Binbaşı'nın 1. ve 3. timi seçmesindeki amacın 1. timin kıdem ve tecrübe olarak üstün olması, 3. timinse teçhizat olarak tam donanımlı olması olduğunu düşünüyorum. Bu şekilde uçağına bindik, aramızda görevin ne olacağına ilişkin konuşmalar geçti. Fatih Binbaşı sürekli talimatlar veriyor ve sürekli sessiz olmamız gerektiğini söylüyordu. Şarjörlere mühimmat basılması konusunda talimat verdi, çatışmaya hazırlıklı olmamız konusunda bizi uyardı. Uçak içinde Semih Terzi'nin ön tarafta olduğunu gördüm. O ana kadar kendisini Diyarbakır'da görmemiştim. İniş yapıldıktan sonra Astsb. Ömer Halisdemir'i de şehit edecek olan Bnb.Fatih Şahin ve Ütğm.Mihrali Atmaca'nın da içinde bulunduğu 14 kişilik bir grubun Semih Terzi'yi koruması için seçilmesini istedi. Tahmini saat 01.40 gibi Ankara'ya iniş yaptık. Uçak indikten sonra seçilen kişiler ayrı ayrı helikoptere bindi, bu helikopterler ile Özel Kuvvetler Komutanlığı kışlasına indik.⁴⁵ der. Semih Terzi'ye Ankara'ya intikali öncesinde Kur. Alb. Osman Kılıç tarafından bir mesaj gönderilir ve "Zekai'yi alamadılar, F. takipte."⁴⁶ denilir. Böylece ÖKK Komutanı Tümğ. Zekai Aksakallı'nın Kur.Alb. F.Y. tarafından derdest edilemediği bildirilmiş olur. F.Y. ise Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından hazırlanan iddianamede farklı bir şekilde ortaya çıkacaktır;⁴⁷

"Kurmaya Albay olarak görev yaptığı, Lefkoşa'da görev yaparken Özel Kuvvetler Komutanlığına atandığını, yeni görevine başlamadığını, 15/07/2016 günü Akıncılar üssünde herhangi bir resmi görevinin olmadığını, olayları duyunca aile-

⁴⁵ Aynı mahkeme ifadesinde Ütğm. Atmaca darbeden en küçük haberlerinin olmadığını, bu sırada Yzb. Ahmet Kemal'in de Bnb. Fatih Şahin'e neler olduğunu sorduğunu ve onun da "Darbe olursa ve darbede görev alacaksak..." gibi cevaplar verdiğini, uçakta şarjörlere mermi doldurulduğunu, ekipten 14 kişinin Semih Terzi'nin koruması olarak görevlendirildiğini belirtir. Astsb. Halisdemir'in şehit edildiği an da ifadede "...Terzi ile birlikte karargaha yürürken silah sesi duydum. Terzi yere yığıldı. Fatih Binbaşı 'Ateş baskısı oluşturun.' dedi. Otobüs içinde teröristlerden bahsediliyordu. Terzi'den şüphelenmedim. O sırada bulunduğum yerden 10-15 metre ileride yerdeki bir kişinin başında iki kişi bekliyordu. Bu kişinin Ömer Halisdemir olduğunu öğrendim. Bnb. Fatih Şahin yerde yatan şahsın başındaki kişilere 'Etkisiz hale getirin.' dedi. Ben de emir üzerine hedef gözetmeksizin iki el ateş ettim. Atışların isabet edip etmediği noktasında emin değilim. Birliğe saldırı olduğunu düşünerek savunma reaksiyonu ile bu eylemi gerçekleştirdim. Kime inanacağımı bilmiyordum..." şeklinde yer bulur. Bnb. Fatih Şahin ise mahkemedeki ifadesinde böyle bir emir vermediğini söyleyecektir. Vurulduğu ağaçlık bölgeden 13.3 metre sürüklenerek getirilen Astsb. Halisdemir'in yaralı vücudu burada ikinci bir saldırıya daha maruz kalacaktır. Hürriyet, 22 Şubat 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=lfjclhQHY0>.

⁴⁶ <http://www.memurlar.net/haber/686079/darbe-gecesi-ozel-kuvvetler-de-yasananlar.html>

⁴⁷ Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasal Düzene Karşı İşlenen Suçlar Soruşturma Bürosu

sini akrabalarına gönderdiğini, kamuflajını giyip özel kuvvetlere gitmek için yola çıktığını, oranın karışık olduğunu öğrenince geri döndüğünü, Genelkurmay ve Kara Kuvvetlerini dolaştığını, oraların da karışık olduğunu görünce Akıncılar Üssü'ne gittiğini, buranın güvenli olacağını düşündüğünü, nizamiyeden içeri girip bir odada beklediğini, Yurtta Sulh Konseyi'ni bilmediğini, 16/07/2016 tarihine kadar askeri savcılar gelene kadar çeşitli binalarda zaman geçirdiğini, karacı olduğu için havacıların herhangi bir işine karışmasının mümkün olmadığını, tabancasının yanında olduğunu ancak kullanmadığını, uçuşların niçin yapıldığını bilmediğini, gözaltına alınan kişilerden Osman Kılıç'ı tanıdığını, Fetö ile irtibatının olmadığını, Akın Öztürk'ü tanıdığını ancak talimat almadığını, 5828 4 sayılı hareket yıldırım gizli ibareli mesaj formunu daha önceden görmediği şeklinde beyanda bulunduğu anlaşılmıştır...

Şüpheli F. Y.'nin Fetö/PDY Silahlı Terör Örgütü'nün yöneticisi olduğu, suç tarihinde kurmay albay rütbesiyle LefkoĞa'da görev yaptığı, darbeye teşebbüs faaliyetinden önce Ankara ÖKK'ye atamasının yapıldığı; ancak yeni görevine başlamadığı, suç tarihinde şüpheliler Ümit İeker, Seyit Hamza Taştan, Cengiz Atak, Hasan Saltan ve Efrail Saltabaş'ın aradığı, adı geçen şüphelilerle birlikte düğünden ÖKK Komutanı Zekai Aksakallı'yı zorla alıp Akıncı Üssü'ne götürmek üzere Gazi Orduevi'ne gittikleri, Zekai Aksakallı'nın orduevinden eşiyile birlikte çıktığı, siyah bir araca bindiği, F.Y. ve yanındaki şüphelilerin Zekai Aksakallı'ya ait aracı takip edip önüne çıktıkları, Ümit Şeker'in Zekai Aksakallı'yı buldukları araca davet ettiği; ancak Zekai Aksakallı'nın aracının manevra yaparak olay yerinden uzaklaştığı, şüpheli F.Y. ve yanındakilerin Zekai Aksakallı'yı Akıncı Üssü'ne kaçıramadıkları, daha sonra F.Y.'nin yanındaki şüphelileri Akıncı Üssü'ne götürdüğü, orada Ümit Şeker'e nizamiyede bekleme görevi verdiği, diğer şüphelileri de Akıncı Üssü'nde görevlendirdiği, izinde olmasına ve herhangi bir yazılı emir ve görev olmamasına rağmen darbenin yönetim merkezi olan Akıncı Üssü'ne geldiği, Jandarma Kriminal Daire Başkanlığı'nın 2016/2569 sayılı ekspertiz raporuna göre şüpheliden alınan svap örneklerinde atış artıklarının tespit edildiği, ÖKK Komutanı Zekai Aksakallı'nın Gazi Orduevi'nde derdest edilmesi için emirler verdiği, ayrıca Akıncı 4. Ana Jet Üssü nizamiye bölgesinde toplanan halka müdahale edilmesi için emirler verdiği, diğer darbe yöneticileri ile eylem ve işbirliği içerisinde hareket ettiği, darbe faaliyetinin başarılı olabilmesi için gerekli koordinasyonu sağladığı ve emirleri verdiği, şüphelinin darbe faaliyetini bu şekilde yönetip iştirak ettiği, Fetö/PDY Silahlı Terör Örgütü yöneticisi olarak aşağıda açıklanan atılı suçları işlediği, şüpheli savunması, taraf beyanları, MASAK rapo-

tarafından açılan 2016/103508 soruşturma numarası ile hazırlanan darbe girişimi konulu 4658 sayfalık ana iddianame

ru, HTS analiz raporu, Yurtdışı giriş çıkış analiz raporu, telsiz konuşma kayıtları, adli sicil ve nüfus kaydı ile tüm dosya kapsamından anlaşılacaktır...”

Bu durum çatı iddianamede ayrıca “...Çok az sayıda kötülük, iradesi ve ege-menliği gasbedilen bir milleti bu derece aşağılayabilir. İkinci ihtimal olan çatış-maların uzaması ve yaygınlaşması, devlet otoritesinin, hatta devletin tamamen ortadan kalkması riskinin yakın, ciddi ve açık bir tehdit olarak ortaya çıkmasına neden olacaktır. Son zamanlarda tanık olunan yakın çevremizdeki ülkelerin duru-mu, devlet otoritesinin ortadan kalkması halinde bırakın demokratik bir düzende yaşamayı insanların en temel haklarının her gün saldırı altında olduğu bir düzen-sizlik ve kargaşa ortamının acı örnekleri olarak dünya kamuoyunun gözü önünde durmaktadır.”⁴⁸ denilen darbe girişimin başarısızlığa uğraması için önemli mi-henk taşlarından birisi olacaktır.

ÖKK karargahına 119 ve 146 metre uzağa iniş yapan helikopterlerden inen-ler tarafından Astsb. Halisdemir’in vurulması ÖKK tarafından hazırlanan ve An-kara 14. Ağır Ceza Mahkemesi’ne verilen soruşturma raporunda “...Bu esnada Terzi’nin, sağ geri bölgesinde bulunan Tabur Komutanı Fatih Şahin’in emriyle, Halisdemir’e hedef gözeterek 12 kez ateş edildi. Fatih Şahin’in bulunduğu böl-geden bir kişi (Mülakatlardaki intikal düzenine göre Başçavuş İsmail Çınar veya Assubay Ali Solmaz olabileceği değerlendirilmektedir) bir kez ateş etti. Ardından Terzi’nin geri bölgesinde bulunan gruptan bir kişi (Başçavuş Hasan Aksoy ola-bileceği değerlendirilmektedir.) ise 3 el ateş etti.⁴⁹ Son olarak Üsteğmen Mihrali Atmaca tarafından Halisdemir’e iki el ateş edildi. Diğer personel mevzi aldı... Saat 02:19’da Semih Terzi, komutanlık binasındaki icra astsubaylarına ait odaya taşınıp tıbbi müdahale yapılmaya çalışıldı. Saat 02.50’de Terzi, Tabur Komutanı Fatih Şahin, Emir Astsubayı Ahmet Kara, Sıhhiye Uzmanı Hüseyin Oğuz, astsu-baylar Hasan Aksoy, Ali Kapucu (sivil kıyafetli) ile helikopterle GATA’ya hareket etti...” şeklinde yer alır. Aynı raporun kanaat bölümünde ise “...Tim Komutanı Yzb.Kemal Yılmaz; Semih Terzi, Fatih Şahin, Ümit Bak ve M. Ali Çelik’in ‘hain’ olduğunu en son Korg. Zekai Aksakallı’nın teyit etmesi üzerine Oğulbey Kış-lası’ndaki Ütğm. Mihrali Atmaca’yı arayarak bilgi verdi. Orada ÖKK’yi kontrol eden Ümit Bak, M. Ali Çelik ve Fatih Şahin’in gözetim altına alınması emrini verdi. Ütğm. Atmaca; Tim Komutanı Yılmaz’dan aldığı emir neticesinde yanına Bşçvş. İsmail Çınar ve Astsb.Muhammed Demirci’yi aldı, saat 03.10’da Yrb.M. Ali Çelik’i gözaltına aldı. Saat 03.14’te hareketlerinden ve M. Ali Çelik’in gözaltı-

⁴⁸ Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca FETÖ’nün 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin Genelkur-may Başkanlığındaki eylemlerle ilgili 26’sı general 221 şüpheli hakkında hazırlanan ve Ankara 17. Ağır Ceza Mahkemesine gönderilen 2.581 sayfalık çatı iddianamesi.

⁴⁹ Cumhuriyet, 20 Şubat 2017

na alınmasına itiraz etmesinden şüphelenilen Bşçvş Turgay Usanmaz gözaltına alındı. Saat 03.20'de odasında bulunan Alb.Ümit Bak gözaltına alındı..." denilir.⁵⁰

Şırnak Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bu konuyla ilgili olarak yapılan açıklamada ise "15 Temmuz 2016 tarihinde Fetö/PDY üyeleri tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan kanlı darbe girişiminde yayınlanan ilk direktiflerden biri Silopi ilçesinde konuşlu Özel Kuvvetler Komutanlığı birliklerinin Ankara iline hareket edilmesi yönünde intikal emri yazısının bulunduğu, bu birimin başında bulunan ve Şehit Ömer Halisdemir tarafından vurularak öldürülen Silopi İlçesi Özel Kuvvetler Komutanlığında görev yapan vatan haini darbeci general Semih Terzi'nin kanlı darbe girişiminde aktif rol almıştır..."⁵¹ denilmektedir. Öte yandan daha sonraki süreçte mahkemede yaptığı açıklamada Zekai Aksakallı darbeci Semih Terzi konusunda "...2015-2016 yıllarında Semih Terzi'nin görevden alınması için 2 defa teklifte bulundum, alınmadı. Terzi'ye olumsuz sicil ve olumsuz kanaat yazdım. 5-6 ay önce kendisine Silopi'de 'Dilekçeni yaz bu birlikten defol git.' dedim. Terzi'nin Fetö'cü olduğunu tahmin ediyordum. 2013 Ağustos'undan beri TSK'daki Fetö yapılanmasıyla ilgili mücadele vermeye başladık; ancak teamüllere uymayan atamalarla karşı karşıya kaldık. Özel Kuvvetler'e yapılan kurmay albay atamaları bunun son örneğidir. Bu darbeyi emperyalist güçlerin uşağı Fetö/PDY terör örgütüne ait TSK içerisindeki yapının gerçekleştirdiğine eminim." diyecektir.

Bu arada ÖKK'de bir gün öncesinde hummalı bir faaliyet söz konusudur ve 14 Temmuz 2016 Perşembe günü saat 15.00 sularında Alb. Murat Korkmaz da Astsb. Fatih Sincan'a Mit Müsteşarlığında bir rehine krizi nedeniyle operasyon yapılacağını, bunun için kapı ve duvar tahribi için malzeme gerektiğini, görevle Astsb. Mehmöet Gökçe ve Fatih Yanikkaya'nın da dahil olduğunu, bu malzemeleri 15 Temmuz günü 2. Tugay Komutanlığında Astsb. Harun Yıldız'a vermesi talimatını verir. Astsb. Muzaffer han da Astsb. Sincan'a albayın son derece güvenilir olduğunu, MİT ve Genelkurmay'ın da yapılacak operasyondan haberleri bulunduğunu belirtir. Ardından Astsb. Sincan kendisinden istenen 2 adet C3 tahrip kalıbı, 100 saniyeli fitil, 4 elektrikli fünye ve 4 de el aydınlatma roketiyle 30-40 kadar bomba atar mermisini hazırlar ve 15 Temmuz günü saat 22.30 gibi Muhafız Alayı'na götürür. Astsb. Fatih Yanikkaya kapıda koruma tatbikatına geldiklerini söylerken içeride Alb. Murat Korkmaz tarafından organize edilen çelik başlıklı ve her birine dörder şarjör takviyesi yapılmış 36 kişilik grupla darbe girişiminin emir-komuta zinciri içinde yapıldığını göstermek ve bu illegal faaliyetin

⁵⁰ <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/darbeci-ustegmen-atmacadan-itiraf-266961.html>.

⁵¹ Şırnak Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 11 Nisan 2017 tarih ve 2017/9 Basın sayılı basın açıklaması

dışında olanları da saflarına çekmek gayesiyle Genelkurmay Başkanlığı karargahına gitme hazırlığındadır.⁵²

Öte yandan ÖKK personeli bordo bereliler ertesi gün saat 13.30'da Akıncı Hava Üssü'nde rehin tutulan askeri personelin kurtarılması operasyonuna da katılmıştır. Konuyla ilgili olarak ÖKK tarafından hazırlanan 21 Temmuz 2016 tarihli rapora göre "Müzakereler sırasında Alb. Murat Yiğit ve 37. Özel Kuvvet Taburunda görevli Başçavuş Nurettin Aydın tarafından rehine personel darbecilerden sırasıyla alınmıştır." denilmektedir. Buna göre "İlk olarak Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Fahri Kasırga, müteakiben Genelkurmay 2'inci Başkanı Orgeneral Yaşar Güler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Abidin Ünal, Orgeneral Akın Öztürk, Korgeneral Uğur Tarçın, Korgeneral Metin Gürak, Tuğgeneral Ertuğrulgazi Özkürkçü, Korgeneral Fikret Erbilgin, Albay Ümit Tatan ve diğer rehine personelin emniyetli bölgeye çekilmesine yardımcı olunmuştur."⁵³

4. SONUÇ

Genelkurmay Başkanlığı karargahında başta Genelkurmay Başkanı olmak üzere üst düzey komuta kademesinin derdest edilmesi girişiminin elebaşı olarak görülen Kur. Alb. F.A. ve ekibinin bunda başarısız olması, aynı şekilde KKTC'de Sivil Savunma Teşkilat Başkanı olarak son 4 yıl içerisinde ikişer yıllık görevlerle halef-selef olduğu Kur. Alb. F.Y.'nin ÖKK Tümğ. Zekai Aksakallı'yı rehin alma girişiminin istenildiği gibi gitmemesi, darbecilerin askeri taktik bağlamında beyni pozisyonundaki Semih Terzi'nin ÖKK karargahı kapısında vurulması ve Astsb. Halisdemir başta olmak üzere komutanlığın seçkin ve vatansever bordo berelilerinin olup bitenlere direnmesi ve sonuna kadar çatışmada kalması darbe projesinin başarısız kalmasında en büyük etkidir. Aynı şekilde devlet üst yönetimiyle TSK'nin üst düzey komuta kademesinin Akıncı Hava Üssü'nden kurtarılması operasyonu da ÖKK'nin kahraman bordo bereli personeli sayesinde olmuştur. Klasik anlamda her operasyonda "karartma" uygulayan ve operasyon başlamadan önce her türlü iletişim araçlarını bilgi sızması ve istihbarata karşı koyma bağlamında sonlandırılan ÖKK personelinin bu kadar çetrefilli, karmaşık ve kimin hangi tarafta kimlerle mücadele ettiğinin bilinmediği bir safhada psikolojik harp uygulamasını başarıyla yerine getirmesi, öncelikle kendi karargahlarını korumak suretiyle darbecilerin psikolojik moral üstünlüğü ele geçirmek, TSK içerisinde

⁵² Esasında darbe girişimi sırasında işgal edilmesi planlanan ve rehin alınacak komuta kademesinin bulunduğu bütün birimler darbeciler tarafından yıllar içinde kuşatılmış durumdadır. Dolayısıyla darbe karşıtı ÖKK personelinin burada darbecilere karşı verdiği mücadelenin iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

⁵³ Oda TV'den aktaran Milliyet, 3 Ağustos 2016.

emir komuta zincirini kırmak ve kendilerinin hakim güç olduğunu göstermek planlarını alt üst etmiştir. TSK'nin en güzide askeri gücü olan bordo bereli personeli darbe girişiminin başarısızlığa uğraması, Genelkurmay Başkanlığı yanında bütün askeri karargahların ve devletin ele geçirilmesini planlarının sekteye uğratılması ve kayıplar verilme pahasına devlete sahip çıkılması anlamında her türlü takdirin üstündedir.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

ATAMERT, N. Özcan Karabelen, Minicik Bir Hayatı Yaşarken (Geçmişten Günümüze Kalan Gerçek Anılar, Avcıol Basın Yayın, İstanbul, 2006

EĞİTİM VE DOKTRİN KOMUTANLIĞI (EDOK) Alınan Dersler Merkezi (KALDEM), Geçmişten Geleceğe Kıbrıs, Askeri ve Siyasî Gelişmeler, Anılar ve Olaylar, Ankara, 2000

HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, Gayri Nizami Harp, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1968.

KUTAY, Cemal, Beş Kit'ada Bir Türk Paşası; Daniş Karabelen, İstanbul, 1993

ÖZTÜRK, Saygı, Kırmızı Klasör; Kozmik Oda'dan İmralı'ya, Doğan Kitap Yay., İstanbul, Nisan 2015

ÖZTÜRK, Saygı, Kod Adı Mürted; Tanıklıklar, İfadeler ve Belgeler Işığında 15 Temmuz, Doğan Kitap Yay., İstanbul, Ekim 2016

SUN TZU, Savaş Sanatı, Alter Yay., Ankara, Eylül 2008, s. 100

YAMAK, Kemal, Gölgede Kalan İzler ve Gölgeleşen Bizler, Doğan Kitap, İstanbul, Ocak 2006

YARAR, Mete ve Ceyhun Bozkurt, Darbenin Kayıp Saatleri, Destek Yay., İstanbul, Şubat 2017

Makaleler

DENKTAŞ, Rauf R., "Cevdet Sunay ve Kıbrıs Türkleri", Belge Dergisi, 19 Haziran 1982, s. 8-9. Süreli Yayınlar

Hürriyet Cumhuriyet Kıbrıs Belge Dergisi

Tempo Kıbrıs Postası Sözcü Milliyet

Aydınlık Yeni Şafak

Sözlü Tarih Çalışmaları

Daniş Karabelen'in kızı N. Özcan Atamert Karabelen ile muhtelif tarihlerde KKTC, İstanbul ve Datça'da yapılan görüşmeler

KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 8 Temmuz 2003 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

Elektronik Kaynaklar

www.gazetem.net

<https://m.bianet.org/biamag/dunya/111929-kibris-a-bakmadan-ergenekon-tam-anlasilamaz>
<http://www.abcgazetesi.com/ozel-kuvvetlerde-o-gece-neler-yasandi-22079h.htm> <http://www.dw.com/tr/halisdemir-davas%C4%B1nda-ilk-ifadeler-verildi/a-37657844>

Oda TV

<http://www.dw.com/tr/halisdemir-davas%C4%B1nda-ilk-ifadeler-verildi/a-37657844> <http://www.halkinhabercisi.com/darbe-girisimi-gecesi-ozel-kuvvetleri-basan-60-asker-araniyorhttps://www.youtube.com/watch?v=lfjclhQHY0>.

<http://www.memurlar.net/haber/686079/darbe-gecesi-ozel-kuvvetler-de-yasananlar.html>
<http://www.trthaber.com/haber/turkiye/darbeci-ustegmen-atmacadan-itiraf-266961.html>.

Diğer Kaynaklar

Ümit Özdağ, "Özel Harp Dairesi-Bir Kitap Örneğinde TSK ve Türkiye'le İlgili Çarpıtmalar", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Özel Rapor, Haziran 2010

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasal Düzene Karşı İşlenen Suçlar Soruşturma Bürosu tarafından açılan 2016/103508 soruşturma numarası ile hazırlanan darbe girişimi konulu 4658 sayfalık ana iddianame

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca FETÖ'nün 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin Genelkurmay Başkanlığındaki eylemlerle ilgili 26'sı general 221 şüpheli hakkında hazırlanan ve Ankara 17. Ağır Ceza Mahkemesine gönderilen 2.581 sayfalık çatı iddianamesi.

Şırnak Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından 11 Nisan 2017 tarih ve 2017/9 Basın sayılı basın açıklaması

DARBE KAPISINI KAPATMAK

Doç. Dr. Vahap COŞKUN

vahapcoskun@gmail.com

15 Temmuz, demokratik düzeni hedef alan bir darbe girişimiydi. Darbeciler, demokrasiyi simgeleyen bütün kişi ve kurumları yok etmek ve bütün bir ülkeyi teslim almak istiyorlardı. Ancak halk, eşine az rastlanır bir kötülüğü hâkim kılmayı amaçlayan bu kalkışmaya geçit vermedi. Canı pahasına olsa da direndi ve darbecilerin devleti ele geçirmesine müsaade etmedi. 15 Temmuz, bir halkın demokrasi için hayatını ortaya koyduğu istisnai bir gün olarak tarihe geçti.

15 TEMMUZ'UN ANLAMI

15 Temmuz gecesi ve sonrasında yaşananların işaret ettiği dört önemli nokta var:

1. Türkiye’de bir darbe geleneğinin varlığı herkesin malumudur. Cumhuriyet tarihinde askerler ilk olarak 27 Mayıs 1960’da yönetime el koydular. Dönemin siyasi iktidarı 27 Mayıs’a karşı herhangi direnç göstermedi. Darbeciler başarı kazandılar, taltif edildiler ve kendilerince uygun gördükleri bir yönetim tanzim ettiler. Düzenin “kurucusu” iddiasındaki ordu, darbe ile birlikte düzenin “koruyucusu” ve “kollayıcısı” da oldu.

Ordu bu koruma ve kollama vazifesine yaslanarak 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980’de demir yumrukla, 28 Şubat 1997’de ise kamufajlı bir biçimde yönetime el kodular ve siyasetçileri seçimle geldikleri makamlardan uzaklaştırdılar. Sivil yönetimlerin hiçbiri darbecilere itiraz etmedi. Askerler düdüğ çaldığı anda onlar sahayı terk ettiler.

Alışılabilen bu davranış kalıbındaki ilk çatlak 27 Nisan 2007’de yaşandı. Askerlerin elektronik muhtırasına hükümet anında mukabele etti ve üniformalı bürokratlara hükümetin emrinde olduklarını hatırlattı. Akabinde de erken seçim kararı olarak darbe heveslilerine karşı halkın iradesine başvurdu ve badireyi halkın desteğiyle aşmayı başardı.

27 Nisan, darbe geleneğinde bir gedik açtı. Ancak bu gelenekteki asıl kırılma 15 Temmuz’da oldu. Çünkü harekete geçmiş bir darbe teşebbüsü, halkın kararlı duruşuyla püskürtüldü ve halk –geçmişte yaşananların aksine bu kez- iradesinin gasp edilmesine müsaade etmedi.

2. 15 Temmuz, Türkiye halkına dönük iki tarihi önyargıyı un ufak etti. Önyargılardan biri mütedeyyin kitleye ilişkindi. Birçok mahfilde, bu arda darbecilerin kendi aralarında da, AKP tabanının ve toplumun çoğunluğunu oluşturan bu kitlenin -kendi aleyhine olan gelişmelere bile- meydanlarda tepki vermeyeceği düşünülüyordu. Onlara göre halk kuzu gibiydi; her ne kadar bugün iktidarı destekliyordu görünse de, bir güç gelip o iktidarı yaka paça dışarı attığında gıkı çıkmazdı. Unutulmasın ki bu halk Menderes'i de çok sevmişti ama onun darağacına götürülmesine de ses etmemişti.

Önyargılardan diğeri de, ordunun Türkiye toplumu içinde sahip olduğu yere ilişkindi. Yerleşik görüşe göre Türk milleti "asker millet", ordu da "peygamber ocağı" idi. Her bir vatandaşın nezdinde ordunun ayrı bir değeri vardı. İnsanlar orduyu gözünden sakınır, onun her türlü talebini karşılamak için canını dişine takardı. Bazen hatalı da olsa, yanlış yollara da sapsa, nihayetinde ordu bizim ordumuzdu, onun sözü yerde kalmazdı. O sebeple ordunun önyak olacağı bir girişime halkın itiraz etmesi düşünülemezdi.

15 Temmuz'da halk siyasi tercihine tecavüz etmeye kalkan ordu içine çöreklenmiş bir güruha karşı ayağa kalkarak her iki önyargıyı da yıktı.

3. Meşum gasp eyleminin boşa çıkarılması halkın demokratik rüşünü ispatıydı. Halkın darbelerle karşı ergin bir tavır göstermesini sağlayan birçok faktörden söz edilebilir:

- Geride kalan darbelerin yarattığı tahribatın insanların zihninde halen di riliğini koruması
- Birkaç kez kesintiye uğramış olsa da yarım asrı aşkın bir demokratik tecrübe ve birikimin varlığı
- Toplumun eskisine kıyasla çok daha çoğulcu bir yapıda olması
- Ekonominin dünyaya entegre olması ve çeşitlilik arz etmesi
- Medyada tekelin kırılması yok
- Sosyal medya hareketliliği

Süreç içinde bu faktörler derinleştikçe darbe-severlerin niyet ve heveslerinin de o derece kırılacağı söylenebilir.

4. 15 Temmuz'un kendisinden önceki darbelerden farkı bir savunanın olmasıydı. 27 Mayıs'ın da, 12 Mart'ın da, 12 Eylül'ün de, 28 Şubat'ın da, 27 Nisan'ın da gerek tabanda ve gerekse elitler arasında muhipleri vardı. Oysa 15 Temmuz'un toplum nezdinde böyle bir hamisi olmadı. AKP'ye karşı en sert muhalefeti yapanlar ve hatta Erdoğan'dan nefret edenler dahi, FETÖ'cü bir darbeye sıcak bakmadı. Darbecilerin zaten toplum nezdinde en küçük bir karşılığı yoktu. Bir de buna darbenin yürütülüşündeki gaddarlık eklenince öfke sel olup aktı.

15 Temmuz'un bir savunanın olmaması, darbenin mimarı olan FETÖ'nün akıbeti için de büyük bir anlam taşıyor. FETÖ'nün geniş bir uluslararası ilişkiler ağına, güçlü bir lobiye ve personele sahip olduğu biliniyor. Lâkin bütün bunlar FETÖ'ye Türkiye'de bir gelecek sağlayamaz. Çünkü toplumsal algıda bu örgüt "ajan", "hain" ve "düşman" olarak kodlandı. Bu kodlama genel bir kabul de gördü. Bugün her kesim bu örgütü lânetle anıyor ve ondan kaçıyor. Ezcümle, FETÖ artık ortak bir nefret nesnesine dönüştü. Dolayısıyla onun bu ülkede bir istikbali olamaz.

DARBENİN ÖNLENMESİ

15 Temmuz darbecilerinin hem sosyolojik bir ağırlığı yoktu hem de halk darbecilerin karşısında durdu. Darbenin önlenmesinde bu iki hususun önem taşıdığı açık ve sürekli vurgulanmasında da bir beis yok. Bununla birlikte darbe teşebbüsünü çökerten ve göz ardı edilmemesi gereken iki nokta daha var.

1. Darbe duyumunun alındığı ilk dakikadan itibaren siyasi iktidarın her kademesi darbeyi reddetti. İktidar namına söz alan bütün temsilciler, hiçbir şek ve şüpheye yer bırakmadan darbenin karşısında durdular. Bu kararlılık, iktidar ile halk arasında güçlü bir etkileşim yarattı. İktidarın darbeyi kabul etmediğini gören halkın mücadele şevki yükseldi. Halkın kitlesel desteğini arkasında gören iktidarın ise cesareti arttı. Eğer iktidar darbecilere itiraz etmese veya pısırık bir hal içine girseydi, muhtemelen halkın tepkisi daha sönük olurdu. Keza halk iktidarın davetine icabet etmese, iktidar kendine olan güvenini ve darbeyi püskürtme azmini yitirebilirdi. Dolayısıyla siyasi kararlılık, darbe karşıtı mücadeleyi besleyen bir işlev gördü.

Bu çerçevede Erdoğan'ın 15 Temmuz performansına ayrıca değinilmelidir. 15 Temmuz'da Erdoğan gerçek bir liderlik yaptı. İktidarına kasteden darbe teşebbüsüne karşı başarılı bir yönetim sergiledi. Kendisine bağlı bütün güçleri darbecilerin karşısına dikiyordu. Birçok risk aldı. Halkı sokağa davet etti. Marmaris'ten yola çıkıp Dalaman'dan İstanbul'a uçtu. Darbecilerin işgale yeltendiği Atatürk Havalimanı'na indi. Hepsini riskti bunların; ancak o tüm bu riskleri üstlendi ve darbenin seyrinin değişmesinde önemli bir rol oynadı.

2. Darbe teşebbüsünün akim kalmasında dikkat çekilmesi gereken diğer husus ise, ordu ve emniyet içindeki darbe karşıtı güçlerdir. Halkın meydanlara inmesi, psikolojik bariyerlerin yıkılmasında oldukça büyük bir önem taşıyordu. Lakin tankları sokaklara süren, uçaklarla Meclis ve Cumhurbaşkanlığına bombalayan darbecilerinin durdurulması, karşıt bir silahlı gücü gerektiriyordu. Ordu ve emniyetteki darbe karşıtları ihtiyaç duyulan bu gücü sağladılar, darbecilerle çatışarak onları başarısızlığı uğrattılar.

15 TEMMUZ VE BATI

15 Temmuz öncesinde bile, Türkiye’de halkın özellikle de AKP seçmeninin Batı’ya olan muhabbetinde belirgin bir azalma gözleniyordu. Çeşitli nedenleri vardı bunun; Batı’nın PYD/YPG’ye verdiği destek, Avrupa Birliği ile ilişkilerin açmazına girmesi, Batı’da İslamofobinin yükselmesi, vb. gibi. 15 Temmuz, Batı ile zaten var olan mesafenin daha da açılmasına neden oldu.

Batı, darbeyi reddeden ilkesel bir siyaset izlemedi. Bekle-gör taktiği uyguladı. Darbenin başladığı saatlerde dostlar alışverişte görsün kabilinden her tarafa çekilebilir açıklamalarla durumu idare etmeye çalıştı. Müttefikliğin gereğini yerine getirmede, demokrasi savunusu yapmaktan uzak durdu. Muhtemelen darbe başarılı olsaydı, Batı -aynen Mısır’da olduğu gibi- darbeyi meşrulaştırmaktan ve darbecilerle çalışmaktan imtina etmeyecekti.

Batı’nın darbe teşebbüsü karşısındaki bu tavrı, birtakım sonuçlar doğurdu. Halkın Batı algısını menfi yönde etkiledi, Türkiye’deki Batı karşıtlığı tırmandı. “Batı, Erdoğan’ın üzerini çizmiş” hissiyatı, iktidarın ve tabanının içe kapanma eğilimini güçlendirdi. Batı dışı arayışlar arttı, Rusya ile yakınlaşma arayışının dozu yükseldi. AB üyeliğine olan inanç ve destek azaldı. Batı’dan gelen her öneriye şüpheyle bakıldı. Makul ve mantıklı eleştirilere bile kapılar kapatıldı.

15 TEMMUZ, MUHALEFET VE KONTROLLÜ DARBE

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 15 Temmuz’daki etkin liderliğine karşılık muhalefet partileri ve liderleri o gece son derece düşük bir profil sergilediler. CHP ve HDP’nin o gece yazılı açıklamalar yaparak darbeye karşıtlıklarını deklare etmeleri önemliydi fakat yeterli değildi. Böyle tarihî bir anda muhalefet daha fazlasını yapabiliirdi ve yapmalıydı.

Darbe girişiminin bastırılmasından sonra CHP’nin ısrarla “kontrollü darbe” söylemine sarılması iki açıdan yanlıştır: Biri, apaçık gerçeklere tamamen ters düşmesidir. Bir kişinin 15 Temmuz hakkında kontrollü darbe ifadesini kullanabilmesi, ancak yargılama süreçlerinde ortaya dökülen çok sayıdaki kanıtı gözlerini sımsıkı kapatmasıyla mümkün olabilir.

Diğeri ise, CHP’nin darbenin ardından izlediği siyasetle ve faaliyetleriyle uyuşmamasıdır. Çünkü 15 Temmuz’dan sonra CHP hem Cumhurbaşkanlığı Külliyesi’ndeki liderler toplantısına hem de Yenikapı’da düzenlenen darbe karşıtı mitinge katıldı. CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu, dış basına yaptığı değerlendirmelerde 15 Temmuz’un FETÖ’nün işi olduğunu yazdı.

Eğer CHP 15 Temmuz'un kontrollü darbe olduğuna, yani hükümetin bilgisi dâhilinde gerçekleştiğine, inanıyorsa bunların hiçbirini yapmamalıydı. Oysa CHP bütün bunları yaptı, bu takdirde "kontrollü darbe" ifadesinden uzak durması gerekiyordu. Memleketin gerek bugününü ve gerek geleceğini şekillendirecek derecede önemli bir hadise hakkında ana muhalefet sıfatını taşıyan bir partinin bu kadar büyük bir tenakuza düşmesi ciddi bir zaaftır.

Başta CHP olmak üzere muhalefet partilerine düşen -kontrollü darbe gibi kendileriyle çelişen söylemlere yaslanmak yerine- 15 Temmuz ve sonrasına dair ciddi eleştiriler getirmektir. Muhalefetin darbe teşebbüsü hakkında iktidarın söyleminin aynısını benimsemesi beklenemez. Yanlış giden işler varsa muhalefet bunları eleştirmek ve doğrusunu göstermekle yükümlüdür. Bu meyanda muhalefetin odaklanabileceği üç konu vardır:

Birincisi, FETÖ'nün devlet içinde, devleti ele geçirmeye yetecek düzeyde örgütlenmesine rağmen zamanında açığa çıkarılmamasıdır. Muhalefet, iktidarın buradaki sorumluluğunu deşebilir.

İkincisi, soruşturma safhasında hayati bazı soruların cevaplanmamasıdır. Muhalefet, bütün resmi görmemizi engelleyen bu tür eksiklerin üzerine daha çok gidebilir.

Üçüncüsü de, iktidarın darbeyi fırsata çeviren uygulamalarıdır. İktidar, darbe sonrasında ilân edilen OHAL'in sağladığı imkânlardan istifade ederek darbe ile hiçbir irtibatı olmayan kesimleri de hedef alan baskı siyasetine daha çok projektor tutabilir. Bütün bu noktalarda iktidar eleştirisi yapmak muhalefetin hem hakkı hem de sorumluluğudur.

DARBE SONRASINI YÖNETEMEMEK

İktidar, darbeyi engellemek adına iyi bir yönetim gösterdi. Fakat aynı becerinin darbe sonrasında sergilendiğini söylemek mümkün değil. Türkiye gibi bir darbeler ülkesinde askeri kalkışmayı halkın muazzam direnişi ile yenilgiye uğratmanın anlamı çok büyüktü. 16 Temmuz yeni bir başlangıcın tarihi olabilirdi. Ne yazık ki bu fırsat harcandı. İktidarın bu süreçte yaptığı üç önemli hatadan bahsedilebilir:

1. Darbe ve zihniyetiyle mücadelenin öncelikli şartı, bütün toplumsal kesimleri mümkün olduğunca darbe karşıtlığında bir araya getirmektir. Gel gör ki iktidar, daha ilk günden itibaren buna tezat teşkil eden bir yol takip etti. TBMM'nin üçüncü büyük partisi olan HDP'yi sürecin dışında tuttu. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'ndeki liderler toplantısına çağırmadı. Yenikapı'daki mitinge davet etmedi. Meclis içi ve dışı tüm etkinliklerden dışladı. Bu tavır ne toplumsal bütünleşmeye katkı sundu, ne de darbe karşıtı cepheyi tahkim etti.

2. OHAL'in darbeyi aşan bir çerçevede kullanıldı. Demokratik siyaseti hedef alan kanlı girişimin bastırılmasından sonra OHAL'in ilanı beklenen bir gelişmeydi. OHAL'in ilanındaki gaye, hak ve özgürlükleri belli ölçüde sınırlandırmak ve yürütmenin elini kuvvetlendirecek tedbirler almaktı. Böylece darbecilerin daha hızlı bir şekilde ortaya çıkarılması ve cezalandırılmaları sağlanacaktı.

Fakat öyle olmadı; hükümet OHAL'i, meri anayasanın ilgili hükümlerine de aykırı olarak, salt darbe ve darbecilerle mücadele ile sınırlı tutmadı. Eline denetime tabi olmayan büyük bir güç geçen hükümet, bunu bir fırsat olarak gördü ve bütün bir muhalefeti OHAL ile bastırmaya çalıştı. *“Terör örgütleriyle iltisaklı ve irtibatlı olmak”* gibi hududu belirsiz bir kavramla, 15 Temmuz'dan habersiz ve ömrü boyunca Gülenistlerle en küçük bir teması bile bulunmayan binlerce insan işinden edildi, sivil toplum örgütleri kapatıldı, basın-yayın kuruluşlarının kapısına kilit asıldı.

Kısacası OHAL, darbe ile mücadelenin bir aracı olmaktan çıktı; hükümetin kendine muhalif saydığı bütün unsurları terbiye etmek için kullandığı bir sopaya dönüştü. OHAL'in muhalefete yönelmesi ise, hükümetin hedeflerine dair şüpheleri büyüttü ve darbe karşıtlığında gedik açtı.

3. Yargılamalarda ciddi gariplikler yaşandı. Tuhaf iddianamelerle at izi iti izine karıştırıldı. Suçun şahsiliği, masumiyet karinesi, suçun ve cezanın kanuniliği gibi temel hukuk ilkeleri ayaklar altına alındı. Siyasi bir tartışma çerçevesinde müta-laa edilebilecek meseleler “suç”a dönüştürüldü. Cıvıllığı bağırان bağlantılar üzerinden şahıslar için en ağır cezalar istendi, zorlama delillerle olmayan ve olması düşünülemez suç kategorileri ihdas edildi.

Tüm bu gariplikler hem toplumsal hem de siyasi düzeyde çok sayıda sorunu da beraberinde getiriyor. Toplumda adalet ve hakkaniyet duygusu örseleniyor. Darbe ile gerektiği gibi mücadele edildiği inancı zedeleniyor. Darbecilere karşı olan ahlaki üstünlük yara alıyor. Siyasette ise sınırlar geriliyor, tansiyon yükseliyor. Taraflar birbirlerini karşılıklı olarak darbecilikle ya da kontrollü darbecilikle itham ediyor. Akıl ve sağduyu geri plana itiliyor, komploculuk prim yapıyor. Siyasi partiler varlık nedenleri olan demokratik düzeni birlikte koruma noktasında olması gerektiği düzeyde bir hassasiyet göstermezken siyasi rekabeti yıkıcı bir tarzda yapmaktan ise geri durmuyorlar.

DARBECİLİĞİ GÜNDEMDE DÜŞÜRMEK

15 Temmuz'da darbenin boşa çıkarılmasıyla askeri vesayet hem fikri hem de fiili düzeyde ağır bir yara aldı. Darbeciliğin itibarlı bir meslek olmadığı tescil edildi. Siyasetçilerin hatalarının ya da bazı kesimlerin hoşuna gitmeyen icraatlarının

demokratik siyasete müdahale için bir gerekçe oluşturmayacağı idrak edildi. Halkın, sivil iktidara karşı darbecileri kucaklamak için hasret çekmediği görüldü.

Lakin tüm bu müspet girdiler, darbeciliğin tamamen gündemden düştüğünü göstermez, artık hiç kimsenin darbeye tevessül etmeyeceğini garanti etmez. Millet, iradesine kasteden bir tecavüzü engellemek için canını dişine taktı ve takdire şayan bir demokratik sorumluluk misaline imza attı. Darbe kapısını bir daha açılmamak üzere kapatmak için artık sıra iktidarda ve siyasi aktörlerde. Onların gecikmeden yapmaları icap eden işler var. Bunları dört başlık altında toplamak mümkün:

1. Şeffaflık: Darbeye ilişkin araştırma ve soruşturmalara şeffaflık egemen kılınmalı. Şeffaflığın iki yönlü işlemesi gerekir: Yönlerden biri, 15 Temmuz gününde ve gecesinde yaşananların mümkün merteye bilinir kılınması ve “kamusal bilgi” haline getirilmesidir. Elbette kanlı bir darbe teşebbüsünün tüm detaylarının göz önüne serilmesi kısa vadede mümkün olmayabilir. Aktörlerin ve dinamiklerin tam anlamıyla faş edilmesi seneler alabilir. Şu aşamada mühim olan, hakikate ulaşmak için kararlı bir siyasi iradenin gösterilmesidir. Halkın aklına takılan kılıçları giderecek olan da darbe mekaniğinin tekerine çomak sokacak olan da budur. Bu sebeple iktidar, 15 Temmuz’un üzerindeki perdeleri yırtmak için bütün olanaklarını seferber etmekle yükümlüdür.

Şeffaflığın hâkim olması gereken diğer yön ise, devlet organlarında 15 Temmuz’u mümkün kılan çürümenin boyutlarının ortaya çıkarılmasıdır. Mesihyanik bir örgütün -başta ordu, emniyet, yargı, eğitim ve maliye olmak üzere- devletin tüm hassas merkezlerini kuşattığı bir tablo var ortada. FETÖ mensuplarının devlet kurumlarındaki sayısal baskınlıkları göz önüne alındığında, FETÖ’nün devlete değil neredeyse devletin FETÖ’ye sızdığı nispette var olabildiği bir vasattan söz ediyoruz.

O halde, böylesine vahim bir tabloyu yaratan şartlar öncelikle ve ivedilikle masaya yatırılmalı. İnce elenip sıkı dokunan bir araştırma ile devletin bütün kurumlarının röntgeni çekilmeli. Teşkilatlanmadan personel alım rejimine kadar her mevzu ayrıntılarıyla ele alınmalı. Hataları, yanlışları ve suiistimalleri doğuran ve tetikleyen zeminin üzerine gidilmeli.

Devletin düzelmesi için, bir bütün olarak kendini gözden geçirmesine ve arınmasına ihtiyaç var. Bu ihtiyaç ertelenemez ve partizan hedeflere kurban edilemez. Aksi takdirde, 15 Temmuz’da olduğu gibi bunun ceremesini bütün toplum çeker, çöken bir devletin altında herkes kalır.

2. Demokratikleşme: Bir darbe kalkışmasına maruz kalan bir hükümet, refleksif olarak, demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlama yoluna gider. Dünyanın hemen her yerinde böyle olur; hükümetler aşağı yukarı aynı tepkiyi gösterir. Bu

itibarla, darbe sonrasının kaotik ortamında -işleri bir hal yoluna koymak adına- demokraside bir nebze kısıtlamaya gidilmesi anlaşılabilir.

Lakin bunun için iki noktaya dikkat edilmelidir: Biri, muvakkat olarak düşünülen -ve öyle de olması gereken- tedbirlerin daimileştirilmemesidir. Darbe ile etkin bir mücadele için hükümetlerin acil bazı önlemler alması gerekir. Bunun için hükümetlere, olağan dönemlerde sahip olduğunun üzerinde birtakım yetkiler tanınır. Hükümetlere düşen, bu yetkileri, kendilerine verilmelerindeki gayeyle uyumlu bir biçimde ve geçici bir süre için kullanmalarıdır.

Ancak bu halin ciddi bir tehlike barındırdığı da unutulmamalıdır; kendilerine verilen olağanüstü yetkiler hükümetlerde bir alışkanlık yaratabilir. Çünkü olağanüstü yetkilerle donatılmak hükümetlere yönetimde büyük bir kolaylık bahşeder. Hükümet, muhalefet partileriyle uzlaşma aramasına ya da parlamentoda tartışmasına gerek duymaksızın dilediği her düzenlemeyi hayata geçirebilir. Bu devasa güç hükümetlerin aklını başından alabilir; onlar bu yetkileri kolay kolay elden çıkarmak istemeyebilirler. Bu nedenle, sahip kıldıkları olağanüstü yetkileri zamana yayabilir ve verilme amacının dışındaki alanlarda da kullanabilirler. Bunun demokrasi için büyük bir tehlike oluşturacağı izahtan varestedir.

Dikkat edilmesi gereken diğer nokta ise, kısıtlamaların dozudur. Darbeyi püskürtmek için hükümetler sivil alanları daraltır ve merkeziyetçiliğe abanır. Darbecilerle başa çıkmak için en iyi yolun, daha az ses çıkmasını temin etmek ve bütün güçleri tek bir merkezde toplamak olduğunu düşünürler. Fakat burada da doz kaçırıldığında yapılanlar tedbir olmaktan çıkar, bozucu bir faktöre dönüşür. Salt darbecilerin ve darbe taraftarlarının değil, bütün muhalif odakların sesini kısmak demokrasinin altını oyar. Bütün yetkileri merkezde toplamak da darbe karşıtı mücadeleye hizmet etmez.

Bu çerçevede bakıldığında, 15 Temmuz ertesinin pek de olumlu bir manzara çizmediği belirtilmelidir. Bir kere, kısa bir sürede sona erdirileceği söylenen OHAL hem sürekli uzatıldı hem de ilan edildiği gayenin haricinde kullanıldı. Hak ve özgürlükler kısıtlandı, zaman içinde telafi edici adımlar da atılmadı. Merkeziyetçilik her alanda galebe çaldı, âdem-i merkeziyetçiliğin sözü edilmez oldu. Bu durum kısa vadede normal bir düzene geçilmesini, uzun vadede ise demokrasinin yerleştirilmesini geciktiriyor ve zorlaştırıyor.

3. Hukuk Devleti: Darbe neredeyse canlı yayınladığı için, insanlar 15 Temmuz'da nasıl vahşi fiiller işlendiğini gördü. Kabulü ve sindirilmesi imkânsız suçlara tanıklık etti. Fakat işledikleri suçlar ne kadar ağır olursa olsun, faillere hukuk dairesinde hesap sorulmalıdır. Hukuk devletinin ilkelerinden taviz verilmemelidir. Suçun ve cezanın kanuniliği, suçun şahsiliği, masumiyet karinesi gibi hukuku

hukuk yapan ilkelere halel getirilmemeli, insan haklarının evrensel ölçütlerine titizlikle uyulmalıdır.

Hukuk devletinin gereklerini yerine getirmek, bazılarının sandığı gibi, darbe karşıtı mücadeleye sekte vurmaz. Aksine hukuk devletine riayet, darbecilerin ve darbe sevicilerinin tezlerini ve propaganda imkânlarını ellerinden alır. Dolayısıyla darbecilere karşı kullanılacak en güçlü silah ve darbe karşıtı mücadeleyi pekiştirecek en büyük güç hukuk devletidir.

Buna mukabil hukuktan uzaklaşmanın bedeli ağır olur. İki açıdan: Biri, hukuki zafiyetin darbe yargılamalarının değerini düşürmesi, genel olarak darbecilerle yapılan mücadeleyi sulandırmasıdır. Diğeri ise hukuksuzluğun yaygınlaşmasıdır. Eğer devletin hukuka önem vermediği kanaati genelleşirse, hukuksuzluk sadece darbe veya terör davalarıyla sınırlı kalmaz; salgın gibi yayılır ve her vatandaşın kapsamına alır. Devlet ajanları kendilerini hukukun sınırları içinde görmemeye başladıklarında, her türlü hakkın çiğnenmesi rutin hale gelir. Son günlerde artan işkence ve kötü muamele haberleri bu tehlikeli gidişatı haber verir niteliktedir.

Hülasa hukukun dışına çıkmak, hem darbecilerin eline koz verir hem de bütün vatandaşların hak ve özgürlüklerini baskı altına alır ve demokratik kazanımlarını tehlikeye atar. Bundan ötürü asla kabul edilemez. Hiç kimse kendinde hukukla kayıtlı değilmiş bir kudret vehmedemez. Darbeye karşı mücadele hukuk içinde olur. Darbenin panzehiri hukuktur.

4. Liyakat: Türkiye'nin devlet yapılanmasında liyakat geçer akçe değil. Her iktidar, layık olanlardan ziyade sadık olan (ya da sadık olduklarını düşündüğü) kişi, grup ve kesimlerle çalışmaya azami gayret sarf eder. İktidara laiklerin ya da muhafazakârların renk vermesine bağlı olarak, bazen Atatürk rozeti ile dolaşanlar bazen de alını secdeye değenler ön plana çıkar. Makam koltukları nadiren beceri, yetenek veya başarıyla dolar. Genellikle o koltukları dolduran bağlılık, itaat ve ideolojik ahbablık olur.

Bugün devletin politik, etnik, dini ya da mezhebi aidiyetlerini işin içine katmadan kendisine eşit muamelede bulunacağı ve hakkını teslim edeceği hissini taşıyan kişi sayısı çok azdır. Eşitlik ve liyakat olmayınca herkes "adamını bulmak" için uğraşır. Adamını bulmak için ise önce devlete adam yerleştirmek gerekir. Bu bağlamda siyaset "devleti ele geçirme" yarışına dönüşür. İktidara gelmek devlet kadrolarını ve rantlarını yandaşlarına dağıtmayı; muhalefette olmak ise bunlardan mahrum olmayı imler. İktidar ve muhalefet konumları zamanla değişir ama bu döngü kendini devam ettirir.

Devletin yeniden yapılandırılması mecburiyetinin kendini gösterdiği bir dönemden geçiliyor. FETÖ'den boşalan yerlere aday olarak, etrafta boy gösteren

mebzul miktarda cemaat ve grup var. FETÖ'nün yerine bunlardan birinin veya birkaçının ikame edilmesi, yağmurdan kaçarken doluya tutulmaya neden olabilir.

Bu kısır döngü mutlaka kırılmalı. Başta ordu olmak üzere her kurum, toplumda var olan bütün kimliklere açık olarak yeniden yapılandırılmalı. Devletin görev ve yetkilerinin dağıtımı eşit ve objektif kriterler dâhilinde yürümelidir; kurumlarda her iş ehline teslim edilmeli. Çünkü ancak adalet ve liyakatle işleyen kurumları, insanlar kendi kurumları olarak görür ve sahiplenir.

Türkiye'nin önünde iki hayati vazife var: Bir, 15 Temmuz türbülansından bir an önce sıyrılmak ve normal bir düzene geçmek. İki, bir daha böylesine bir faciaya düşürülmemek için gerekli önlemleri almak.

Her iki vazifenin altından da ancak devlet ve toplum hayatını şeffaflık, demokrasi, hukuk devleti ve liyakat kavramlarının etrafında örerek kalkılabilir.

2

DARBELERİN DİLİ

DARBELERİN DİLİ

Yrd. Doç. Dr. Şahru PİLTEN UFUK

Sakarya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
sspilten@gmail.com

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti Devleti demokrasi tarihinde 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997, 27 Nisan 2007, 15 Temmuz 2016 olmak üzere üçü doğrudan üçü ise muhtıra şeklinde altı askerî müdahale ile karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmada daha önce yapılmış askerî müdahalelerde kitle iletişim araçları aracılığıyla halka okunan veya yayınlanmak suretiyle kamuoyuna sunulan bildirimler ve 15 Temmuz 2016 gecesi TRT spikeri Tijen Karakaş'a okutulan darbe bildirisi metni Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle deneyim değerleri açısından incelenerek karşılaştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Darbe bildiri metinleri, eleştirel söylem çözümlemesi, deneyim değerleri

LANGUAGE OF THE COUPS

ABSTRACT

In the history of democracy, the Republic of Turkey faced six military interventions: 27 May 1960, 12 March 1971, 12 September 1980, 28 February 1997, 27 April 2007, 15 July 2016. In this study, the texts of the memorandums and the coup manifestos that present to the public on the previous military interventions and the text of the coup manifesto recited by the newscaster Tijen Karakaş on the 15th of July 2016 will be examined and compared in terms of its experiential values with critical discourse analysis method of Fairclough.

Key Words: Texts of coup manifestos, critical discourse analysis, experiential values

1. GİRİŞ

Bu çalışmada 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti demokrasine yapılmış darbelerde kitle iletişim araçları aracılığıyla halka okunan bildirimler ve 15 Temmuz 2016 gecesi TRT spikeri Tijen Karakaş'a okutulan darbe bildirisi metni Fairclough (1989, 2013)'un eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle deneyim değerleri açısından incelenerek karşılaştırılmıştır.

Eleştirel söylem çözümlemesi (*critical discourse analysis*), yazılı ve sözlü metinler üzerinde yapılan disiplinler arası bir analitik söylem araştırması türüdür. Özellikle dil aracılığıyla ideolojik unsurların sahnelenmesi, yeniden üretilmesi ve bu unsurlara karşı konulması üzerinde odaklanır. Güç, hâkimiyet, eşitsizlik ve

önyargının söylem kaynaklarının belirli sosyal, politik ve tarihî bağlamlarda nasıl korunduğunu ve üretildiğini inceler.

Eleştirel söylem çözümlemesi üzerinde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu çalışmada darbeci zihniyetin söylediklerinden hareketle söylemediklerini tespit etmemize imkân sağlaması açısından Fairclough'un eleştirel söylem çözümleme yaklaşımı esas alınmıştır. Bu doğrultuda darbe metinleri karşılaştırmalı olarak incelenerek "deneyim değeri" adı verilen, metni üreten kişi veya kişilerin söyleminde direkt ifade etmediği fakat ifade tarzıyla örtülü olarak metne aktardığı yargılar tespit edilerek darbecilerin dünyayı algılayışları, bilgi ve inançları hakkında ipuçları elde edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntem uyarınca darbe bildirimleri ve muhtıralar 5 aşamalı bir incelemeden geçirilerek aşağıda sıralanan özellikleri ortaya koyulmuştur:

2. DARBE METİNLERİNİN DENEYİM DEĞERLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. Sık kullanılan sınıflandırma şemaları:

Sınıflandırma şemaları bir metinde yer alan aynı kavram alanına ait kelimelerin gruplandırılmasıyla ortaya konulur. Sık kullanılan sınıflandırma şemaları metnin ideolojisini ortaya koymak açısından önemlidir. Fairclough (1989: 110) sınıflandırma şemalarının belirlenmesi deneyim değerlerinin tespitinin ilk basamağı olarak göstermiştir.

Fairclough (1989, 2013) sınıflandırma şemasını tespit ederken daha ziyade kısa metinler üzerinde çalışmıştır. Birden fazla yazıyı içine alan bu çalışmada ise sınıflandırma şemasının belirlenmesinde ölçüt olarak kelimelerin frekans sayısı alınmıştır. Bu doğrultuda sıklık çözümlemesi yöntemi kullanılarak darbe metinlerinin ideolojini oluşturan temel kavramların ortaya konulması sağlanmıştır. Sık kullanıldığı tespit edilen kelimelerin sınıflandırılma şemaları Tablo 1'de gösterilmiştir:

Tablo 1: 1960, 1980 ve 2016 Darbe Metinlerinde Sık Kullanılan Sınıflandırma Şemaları

1960	1980	2016
Koruma -Kurtarma	Koruma -Kurtarma	Koruma -Kurtarma
Adalet ve Tarafsızlık	-	Adalet ve Tarafsızlık
Barış Kelimeleri	-	Barış Kelimeleri
Emniyet-Düzen Kelimeleri	Emniyet-Düzen Kelimeleri	Emniyet-Düzen Kelimeleri
Olumsuz Durum Kelimeleri (Kismen)	Olumsuz Durum Kelimeleri	Olumsuz Durum Kelimeleri (Kismen)
Birey	Birey (Kismen)	Birey
Toplum ve Topluluk	Toplum (Kismen)	Toplum ve Topluluk
Kanun ve Kurallar	Kanun ve Kurallar	Kanun ve Kurallar
Yönetim Kelimeleri	Yönetim Kelimeleri	Yönetim Kelimeleri
Birlik	Birlik	-
-	Ülke Bütünlüğünü	Ülke Bütünlüğünü
-	-	Uluslararası ve Evrensel
Hak (Kismen)	Hak (Kismen)	Hak ve Özgürlük

2.1.1. Koruma ve Kurtarma

1960, 1980 ve 2016 askeri müdahalelerinde halka okunulan darbe bildirileri üzerine yapılan incelemede sık kullanılan sınıflandırma şemalarında büyük ölçüde ortaklık olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda her 3 darbe metninde de özellikle koruma ve kurtarma ifadelerinin temel şemayı oluşturduğu ve metinlerin koruma ve kurtarma kavramlarını temel alarak bu kavramlar çerçevesinde inşa edildiği görülmektedir. Sık kullanılan diğer sınıflandırma şemalarının büyük ölçüde bu temele destek vermek amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda metinlerde tespit edilen deneyim değerlerinden hareketle darbe zihniyetinin yapmış oldukları darbeyi bir “koruma ve kurtarma” eylemi kendilerini ise “koruyucu” ve “kurtarıcı” olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Darbe metinlerinin bel kemiğini oluşturan koruma ve kurtarma kelimeleri metnin geneline yayılmakla birlikte özellikle metinde askerî müdahalenin gerekçeleri sıralanırken yoğun olarak kullanılmıştır. Bu kullanımlarda koruma ve kurtarma ifadelerine genellikle olumsuz durum ifadelerinden art arda sıralanmasından son-

ra yer verilmiştir. 1960 darbe bildirisinde bu kullanımlarda ayrıntılara girmekten kaçınan bir üslup göze çarpmaktadır:

*Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve **kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla**, Türk silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.*

*Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, **partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ... üzere** girişmiş bulunmaktadır.*

1980 darbe bildirisinde de olumsuz durum bildiren ifadeler sıralandıktan sonra darbenin gerekçesi koruma ve kurtarma ifadeleriyle açıklanmaktadır. Anlatım 1960 darbe bildirisinden daha ayrıntılı olmakla birlikte 1960 darbesinde yer alan “kardeş kavgası”, “demokrasi” ifadeleri bu metinde de geçmektedir:

*İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İç Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti’ni **kollama ve koruma görevini** yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.*

*Girişilen hareketin amacı, ülke bütünlüğünü **korumak**, milli birlik ve beraberliği **sağlamak**, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını **önlemek**, devlet otoritesini ve varlığını yeniden **tesis etmek** ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri **ortadan kaldırmaktır**.*

1980 bildirisinde de tıpkı 1960 darbe bildirisi metnindeki gibi koruma ve kurtarma ifadeleri metnin geneline yayılmıştır.

*Bu **kollama ve koruma hareketi** hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00’deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır.*

***Vatandaşların can ve mal güvenliğini süratle sağlamak** bakımından saat 05’den itibaren ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulmuştur.*

Koruma ve kurtarma ifadelerine her zaman açıkça yer verilmemiş kimi zaman bu anlam ima yoluyla metne yüklenmiştir.

*Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine **sığınmalarını** rica ediyoruz.*

1960 darbe bildirisinde geçen yukarıdaki cümlede *Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınma* ifadesinin yer alması dikkat çekicidir. *sığınmak* “tehlikelerden kaçarak güvenilir bir yere çekilmek”tir. Ancak güvenilen ve güçlü kişilere *sığınılır* ve *koruma* talep edilir. Dolayısıyla bu kullanım metnin temelindeki “koruma ve kurtarma” şemasıyla paralel olarak Türk Silahlı kuvvetlerinin “koruyuculuk”, “kurtarıcılık”, “güçlülük”, “güvenilirlik” ve “inanılabilirlik” özelliklerini ön plana çıkartma gayesini yansıtmaktadır.

2016 darbe girişiminde kamuoyuyla paylaşılan bildiride ise darbenin amacını teşkil eden “koruma ve kollama” eylemleri metinde bir kez kelime olarak yer alır:

*Bu ahval ve şerait altında, yüce Atatürk'ün önderliğinde milletimizin olağanüstü fedakarlıklarla kurduğu ve bugünlere getirdiği cumhuriyetimizin **koruyucusu** olan Türk Silahlı Kuvvetleri, “yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesinden hareketle ... yönetime el koymuştur.*

2016 darbe bildirisinde darbecilerin koruma ve kurtarma amacı imâ yoluyla ve ilgili sınıflandırma şemalarının kullanımıyla metne kodlanmıştır. Bu doğrultuda 1980 bildirisinde olduğu gibi Türkiye’de yaşanan olumsuz durumlar üzerine uzun ve ayrıntılı bir liste sıralanmıştır. Daha sonra ikili karşıtlıklar kurularak milleti sayılan olumsuz durumlardan “koruma” ve “kurtarma” kapsamında yer alan eylemler listelenmiştir. Hiçbir darbe bildirisinde amaç ifadeleri bu kadar uzun, ayrıntılı ve düzenli biçimde verilmemiştir:

- vatanın bölünmez bütünlüğünü, milletin ve **devletin bekasını devam ettirmek,**
- cumhuriyetimizin kazanımlarının karşı karşıya kaldığı **tehlikeleri bertaraf etmek,**
- hukuk devleti önündeki fiili **engelleri ortadan kaldırmak,**
- milli güvenlik tehdidi haline gelmiş olan **yolsuzluğu engellemek,**
- terörizm ve terörün her türlü ile etkin **mücadele yolunu açmak,**
- temel evrensel insan haklarını... geçerli kılmak,
- laik, demokratik, sosyal ve hukuk devleti ilkesi üzerine oturan anayasal **düzeni yeniden tesis etmek,**
- devletimizin ve milletimizin kaybedilen uluslararası **itibarını yeniden kazanmak,**
- uluslararası ortamda barış, **istikrar ve huzurun temini için daha güçlü bir ilişki ve işbirliğini tesis etmek** maksadıyla yönetime el koymuştur.

2.1.2. Olumsuz Durum İfadeleri

Darbe metinlerinde sıkça görülen ikinci şema olumsuz durum ifadeleridir. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere bu ifadeler koruma ve kollama eyleminin gerekçesi olarak, bir nevi dinleyiciyi ikna amaçlı sunulmuş, bu doğrultuda inandırıcılık etkisini arttırmak için koruma ifadelerinden önce sıralanmıştır. Anlatım üslubu özünde bir olmakla birlikte her üç metinde anlatım yolları açısından bir takım farklılıklar bulunmaktadır.

1960 darbe bildirisinde eylemin gerekçesi tek bir paragrafta daha kısa ve net bir cümleyle aktarılmıştır. Olumsuz durum bildiren ifadeler “demokrasimizin içine düştüğü buhran” ve “son müessif hadiseler” gibi ayrıntıya girmeyen son derece genel anlama sahip birimlerden oluşturulmuştur:

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla, Türk silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

1980 darbe bildirisinde sık kullanılan sınıflandırma şemaları ve bunların sunum tarzı öz açısından değişmemekle birlikte ayrıntılandırılmıştır. Nitekim Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu anlatan olumsuz durum bildiren ifadeler üç ayrı paragrafta ayrıntılı bir şekilde sıralanmıştır:

Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bu bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, izlediğiniz gibi dış ve iç düşmanların tahriki ile, varlığına, rejimine ve bağımsızlığına yönelik fikri ve fiziki haince saldırılar içindedir.

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş, siyasi partiler kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla devleti kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır. Böylece yıkıcı ve bölücü mihraklar faaliyetlerini alabildiğine arttırmışlar ve vatandaşların can ve mal güvenliği tehlikeye düşürülmüştür.

Atatürkçülük yerine irticai ve diğer sapık ideolojik fikirler üretilerek, sistemli bir şekilde ve haince, ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

2016 darbe bildirisinde ise olumsuz durum bildiren ifadeler daha da ayrıntılandırılarak beş ayrı paragrafta verilmiştir. Elbette ki bu ayrıntıcı üslup darbeci zihniyetin kalkışmayı Türk ve dünya kamuoyunun gözünde haklı bir hareket olarak gösterme kaygısının bir sonucudur:

Sistematik bir şekilde sürdürülen anayasa ve kanun ihlalleri; devletin temel nitelikleri ve hayati kurumlarının varlığı açısından önemli bir tehdit haline gelmiş, Türk Silahlı Kuvvetleri dahil olmak üzere devletin tüm kurumları ideolojik saiklerle dizayn edilmeye başlanmış ve dolayısıyla görevlerini yapamaz hale getirilmiştir.

Gaflet ve dalalet ve hatta hiyanet içerisinde olan cumhurbaşkanı ve hükümet yetkilileri tarafından; temel hak ve hürriyetler zedelenmiş, kuvvetler ayrılığına dayalı, laik ve demokratik hukuk düzeni fiilen ortadan kaldırılmıştır.

Devletimiz; uluslararası ortamda hak ettiği itibarını yitirmiş ve evrensel temel insan haklarının göz ardı edildiği, korkuya dayalı otokrasi ile

yönetilen bir ülke haline getirilmiştir.

Siyasi idarenin aldığı hatalı kararlarla mücadeleden geri durduğu terör tırmanarak birçok masum vatandaşımızın ve teröristle mücadele eden güvenlik görevlilerimizin hayatına mal olmuştur.

Bürokrasi içerisindeki yolsuzluk ve hırsızlık ciddi boyutlara ulaşmış, ülke sathında bununla mücadele edecek hukuk sistemi işlemez hale getirilmiştir.

2.1.3. Adalet ve Tarafsızlık İfadeleri

1960 darbe bildirisinde koruma ifadeleri adalet ve tarafsızlık ifadeleriyle birlikte kullanılarak koruyuculuk ve kurtarıcılık eylemlerinin adalet ve tarafsızlık içinde gerçekleştirileceği sıklıkla vurgulanmıştır. Bu kullanım 1980 darbe bildirisinde görülmez:

*Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz ... **partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında** en kısa zamanda **adil ve serbest** seçimler yaptırarak idareyi **hangi tarafa mensup olursa olsun** seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.*

İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir.

***Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun, her vatandaş** kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.*

2016 darbe bildirisinde ise adalet ve tarafsızlık ifadelerine sıkça yer verilmiştir:

*Vatana ihanet içerisinde bulunan tüm kişi ve kuruluşların en kısa zamanda ulusumuz adına **hakkaniyet ve adaletle karar vermeye yetkili mahkemeler** önünde hesap vermesi temin edilecektir.*

***hiçbir vatandaşımızın** zarar görmesine müsaade edilmeyecek, kamu düzeninin bozulmasına fırsat verilmeyecektir.*

***Hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm vatandaşlarımızın** ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, evrensel temel hak ve hürriyeti yurtta sulh konseyinin teminatı altındadır.*

*Yurtta sulh konseyi üniter devlet yapısı içinde **dil, din, etnik köken ayırımı yapılmaksızın toplumun tüm kesimlerini kapsayacak bir anayasa** hazırlanmasını en kısa zamanda sağlayacaktır.*

***Çağdaş, demokratik, sosyal, laik hukuk ilkelerine dayalı anayasal düzen** tesis edilene kadar yurtta sulh konseyi ulusumuz adına her türlü tedbiri alacaktır.*

2.1.4. Birey, Topluluk, Kurum ve Kuruluş İfadeleri

Yapılan askeri müdahalenin kişilere, şahıslara ve zümrelere karşı olmadığını

vurgulamak amacıyla 1960 darbesi bildirisinde en sık kullanılan ifadeler birey, topluluk, kurum ve kuruluş adları ifadeleridir. Bu grup içinde yer alan kavram alanlarını kendi içinde aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz:

(i) *Vatandaş* kelimesi:

*Dikkat... Dikkat... Muhterem **vatandaşlar**,*

*... her **vatandaş** kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.*

*Bütün **vatandaşların**, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak...*

*... **vatandaşların** her hususta emniyetini sağlayacaklardır.*

(ii) *ŞAHİS* kavram alanında yer alan kelimeler:

*Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir **şahsa** veya zümreye karşı değildir.*

*İdaremez hiç **kimse** hakkında **şahsiyete** müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği*

*Kabineye mensup **şahsiyetlerin** Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz.*

***Şahsi** emniyetleri kanun teminatı altındadır.*

***Kim** olursa olsun...*

(ii) Kurum ve bir kuruma mensubiyet içeren ifadeler:

*Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, **partileri** içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve **partiler üstü** tarafsız bir idarenin ...*

*...hangi **partiye** mensup olursa olsun, her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.*

*Bütün vatandaşların, **partilerin** üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak...*

***Güvendiğiniz silahlı kuvvetlerinizin** sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.*

*...**Türk silahlı Kuvvetleri** memleketin idaresini eline almıştır.*

...Silahlı Kuvvetlerimiz...

(iii) Diğer ülkeleri ifade eden ya da onları da kapsayan topluluk isimleri:

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz.

*Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh **Cihanda Sulh**" prensibi bayrağımızdır. Örgüt isimleri de geçmektedir:*

*Düşüncelerimiz, yurtta sulh, **cihanda** sulhtur.*

(iv) Örgüt isimleri:

***NATO**'ya inanıyoruz ve bağlıyız. **CENTO**'ya bağlıyız.*

(v) Millet ve milliyet isimleri:

*...aynı **milletin** aynı **soydan** gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak...*

*... **milli** varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir.*

1960 darbe bildirisinde sıkça kullanılan şahıs, toplum ve topluluk isimlerine 1980 darbe bildirisinde fazlaca yer verilmez. Halka sesleniş ifadesi olarak 1960 darbesinde *Muhterem Vatandaşlar* hitabı kullanılarak vatandaşlık bağı ön plana

alınırken 1980 darbesinde bu sesleniş *Aziz Türk Milleti* şeklinde milliyet bağı ön plana alınarak yapılmıştır. Metin içinde ise halk için *yüce Türk milleti, vatandaş, yurttaş* ifadeleri kullanılmıştır. Bu bağlamda metinde *millet* ve *millî* kelimelerine de yer verilmiştir.

1980 darbe bildirisinde en çok yer verilen kurum ve kuruluş adları ise devlet ve TSK'dır. Bununla birlikte metin genelinde, özellikle darbenin gerekçelerini sıralarken, çeşitli devlet kurumu isimlerine de yer verilmiştir:

Devlet, başlıca organlarıyla işlemez duruma getirilmiş, **anayasal kuruluşlar** tezat veya suskunluğa bürünmüş, **siyasi partiler** kısır çekişmeler ve uzlaşmaz tutumlarıyla **devleti** kurtaracak birlik ve beraberliği sağlayamamışlar ve lüzumlu tedbirleri almamışlardır.

...ilkokullardan üniversitelere kadar eğitim kuruluşları, idare sistemi, yargı organları, iç güvenlik teşkilatı, işçi kuruluşları, siyasi partiler ve nihayet yurdumuzun en masum köşelerindeki yurttaşlarımız dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir. Kısaca devlet güçsüz bırakılmış ve acze düşürülmüştür.

2016 darbe bildirisinde ise birey, topluluk, kurum ve kuruluş adlarına verilen önem derecesi 1960 darbesinde olduğu gibi yüksektir. Halka sesleniş, kapsam ve sınırlılık açısından daha belirgin bir şekilde olmakla birlikte, yine 1960 darbesinde olduğu gibi vatandaşlık bağı ön plana alınarak *Türkiye Cumhuriyeti'nin Değerli Vatandaşları* şeklinde yapılmıştır.

Siyasi idarenin aldığı hatalı kararlarla mücadeleden geri durduğu terör tırmanarak birçok masum vatandaşımızın ve teröristle mücadele eden güvenlik görevlilerimizin hayatına mal olmuştur.

Vatandaş ifadesi 2016 metninde sıklıkla geçmekle birlikte şahıs kavramına 1960 darbe bildirisinde olduğu gibi vurgu yapılmaz. *BM-NATO* örgüt isimlerine yer verilir. 2016 bildirisinde asıl göze çarpan **uluslararası** ve **evrensel** ifadelerinin sıkça kullanımınıdır. Bu kullanım farklılığı 2016 darbe girişiminin 1960 darbesinden farklı olarak askerî müdahaleyi Türk milletinden ziyade dış güçlere açıklama ve kabullendirme çabasını yansıtmaktadır:

Devletimiz; uluslararası ortamda hak ettiği itibarını yitirmiş ve evrensel temel insan haklarının göz ardı edildiği, korkuya dayalı otokrasi ile yönetilen bir ülke haline getirilmiştir.

- devletimizin ve milletimizin kaybedilen **uluslararası** itibarını yeniden kazanmak, **uluslararası** ortamda barış, istikrar ve huzurun temini için daha güçlü bir ilişki ve işbirliğini tesis etmek maksadıyla yönetime el koymuştur.

Yurtta sulh konseyi BM-NATO ve diğer tüm uluslararası kuruluşlarla oluşturulmuş yükümlülükleri yerine getirecek her türlü tedbiri almıştır.

Hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm vatandaşlarımızın ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, evrensel temel hak ve hürriyeti yurtta sulh konseyinin teminatı altındadır.

2.1.5. Hukuk ve Kurallarla İlgili İfadeler

1960 darbe bildirisinde görülen başka bir özellik kanun, hukuk ve kurallarla ilgili kelimelere sıkça yer vererek darbeyi hukukî bir zemine bağlama gayretidir:

*... her vatandaşı **kanunlar** ve **hukuk prensipleri** esaslarına göre muamele görecektir.*

*Şahsi emniyetleri **kanun** teminatı altındadır.*

Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız.

Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayetti.

Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır.

1980 darbe bildirisinde ise bildirinin ayrıntılı anlatım tarzına rağmen hukuk ve kurallarla ilgili kelimelere az rastlanır. 1960 darbe bildirisinin aksine halkı can ve mal güvenliklerinin kanun ve hukuk çerçevesinde adaletli bir şekilde sağlanacağı yönünde herhangi bir ikna çabası bulunmaz. Hukuk ve kurallarla ilgili kelimeler sadece iki kez kullanılmıştır. Birincisine Türkiye'nin içinde bulunduğu olumsuzluklar sayılırken yer verilmiştir:

...anayasal kuruluşlar tezat veya suskunluğa bürünmüş...

Darbeciler kanun, hukuk ve kurallarla ilgili kelimelere ikinci ve son kez yapmış oldukları darbeyi hukuka uygun olarak göstermeye çalışırken yer vermiştir:

*İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, **İç Hizmet Kanununun verdiği** Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına **emir ve komuta zinciri içinde ve emirle** yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.*

2016 darbe bildirisinde de hukuk ve kurallarla ilgili kelimelere sıkça atıf yapılmıştır. *Sistematik bir şekilde sürdürülen **anayasa ve kanun ihlalleri...***

... kuvvetler ayrılığına dayalı, laik ve demokratik hukuk düzeni fiilen ortadan kaldırılmıştır.

*...**hukuk sistemi** işlemez hale getirilmiştir.*

*- **hukuk devleti** önündeki fiili engelleri ortadan kaldırmak,*

- laik, demokratik, sosyal ve hukuk devleti ilkesi üzerine oturan anayasal düzeni yeniden tesis etmek,

*... **mahkemeler** önünde hesap vermesi temin edilecektir.*

*... bir **anayasa** hazırlanmasını en kısa zamanda sağlayacaktır.*

***Çağdaş, demokratik, sosyal, laik hukuk ilkelerine dayalı anayasal düzen** tesis edilene kadar yurtta sulh konseyi ulusumuz adına her türlü tedbiri alacaktır.*

Yukarıdaki ifadelerden de görüldüğü gibi diğer darbe metinleriyle 2016 darbe metninin hukuk ve kurallarla ilgili kelimelerin kullanımında amaç yönünden farklılık vardır. Diğer metinlerde bu ifadeler darbenin hukukî bir zemine bağlan-

ma gayreti ve/veya darbenin gerçekleştirilmesini haklı gösterme çabalarıyla kullanılırken, 2016 darbe metninde darbeciler tarafından yapılacak bir anayasal düzenden söz edilmektedir. Oluşturulmak istenen yeni hukuk sistemi halkı “koruma” ve “kurtarma” düşüncesiyle tesis edilecektir.

2.1.6. Birlik, Beraberlik ve Bütünlük İfadeleri

1960 darbe metninde soy ve kan bağı belirten kelimelerle milli birliğe gönderme yapılırken 1980 darbe metninde milli birlik kavramına net ifadelerle yer verilmektedir. Ayrıca milli birliğin yanı sıra toprak bütünlüğü de sık kullanılan sınıflandırma şemalarının içine girmektedir:

1960:

Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak...

...kardeş kavgasına meydan vermemek...

1980:

*...ülkesi ve milletiyle bir **bütün** olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti...*

*...devleti kurtaracak **birlik ve beraberliği** sağlayamamışlar...*

*... **bölünme** ve **iç harbin** eşiğine getirilmişlerdir...*

*Girişilen hareketin amacı, **ülke bütünlüğünü** korumak, **milli birlik ve beraberliği** sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve **kardeş kavgasını** önlemek...*

2016 darbe metninde de bütünlüğe vurgu yapılmaktadır:

- vatanın bölünmez bütünlüğünü, milletin ve devletin bekasını devam ettirmek,

Bununla birlikte 2016 darbe bildirisinde milli birlikten söz edilmez. Metinde soydaşlıkla ilgili bir kullanım bulunmaz, vatandaşlık bağı esas olarak görülür. Nitekim darbecilerin hayalini kurdukları anayasadan söz ederken dil, din, etnik köken ayrımı yapmayacaklarını bildirmeleri aslında tam tersine hâli hazırda geçerli olan anayasanın Türk milletini bir bütün olarak görmesinden duydukları rahatsızlığı ve millet tanımında yapmayı tasarladıkları değişiklikleri yansıtmaktadır:

Yurtta sulh konseyi üniter devlet yapısı içinde dil, din, etnik köken ayrımı yapmaksızın toplumun tüm kesimlerini kapsayacak bir anayasa hazırlanmasını en kısa zamanda sağlayacaktır.

2.1.7. Hak ve Özgürlük İfadeleri

2016 darbe bildirisinde var olup da diğer bildirilerde sözle ifade edilmemiş olan bir konu da temel hak ve özgürlüklerdir. Her ne kadar 1980 darbe bildirisinde “vatandaşların can ve mal güvenliği”nin sağlanması konusundan söz edilmişse de bu konu “temel hak ve özgürlükler” gibi geniş kapsamlı bir ter-

imle ifade edilmemiştir. 2016 darbe bildirisinde ise bu noktaya defaatle yapılan vurgular darbeci zihniyetin kendisini “koruyucu” ve “kurtarıcı” olmanın yanı sıra “özgürlük savaşçısı” olarak da gördüğünü ifade etmektedir:

...temel hak ve hürriyetler zedelenmiş..

- temel evrensel insan haklarını ... için geçerli kılmak,

Hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm vatandaşlarımızın ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, evrensel temel hak ve hürriyeti yurtta sulh konseyinin teminatı altındadır.

2.2. Kelimelendirme

Kelimelendirme terimi dünyayı kelimelerle anlatma sürecini ifade eder (Pilten Ufuk, 2013). Bir olayı, durumu veya nesneyi nasıl gördüğümüz, nasıl değerlendirdiğimiz kullandığımız ifadelerden anlaşılır (Fairclough, 1992).

Kelimelendirme açısından darbe metinlerinin en belirgin özelliği yeni ve eski kelimelerin kullanımında yapılan seçimlerdir. Kaymak (2016) darbe metinlerini değerlendirdiği yazısında 1960 darbesinin Osmanlı Türkçesinin etkilerinin nispeten korunduğu bir dönemde yapıldığı için 1960 darbe bildirisinde Arapça ve Farsça kelimelerin daha fazla olması beklenildiğini buna karşın Doğu kökenli kelimelerin en az bu metinde kullanıldıklarını ifade eder. Benzer olarak 80 darbesinde de metinde de “*bedbaht, muhtelif, menfi...*” gibi az sayıda Arapça ve Farsça kelime kullanıldığını belirtir. Bununla birlikte 15 Temmuz’da “*gaflet ve hıyanet içinde... ülke sathında... bu ahval ve şerait altında... deruhte edilecektir... hakkaniyet... tesis ve idame...*” gibi kelimelerin yoğun olarak kullanıldığını dolayısıyla üç bildiri arasında ters orantı olduğunu vurgular. Ona göre “ilk darbe zamanı Osmanlıca kelimelerin yoğun olması gerekirken yok denecek kadar az, son darbe bildirisinde Osmanlıca kelimeler oldukça yoğun”dur. Bunu noktada “Askeri cunta mensuplarının cumhuriyetin yeni değerlerini korumak adına, ilk zamanlarda, bu hususa dikkat ederek kendince çağdaş kelimeleri kullanmış olabileceği bununla birlikte 15 Temmuz darbe girişimi temsilcilerinin bunu göz ardı etmiş veya umursamamış olabileceğini ileri sürer”. Ayrıca 15 Temmuz bildirisinde kullanılan kelimelerin “Atatürk’ün sıkça kullandığı kelimeler olması itibarıyla ayrı bir öneme haiz” olduğunu “bildiri yazarların bu kelimeleri kullanarak cenahlara olan yakınlığını belirtmiş veya kendilerince söyleme ihtişam katmak için uğraşmış olabileceğini” veya bu durumun “diğer bildirilere oldukça benzer hatta alıntılamanın fazla olduğu toparlama bir metin oluşturulmasından” kaynaklanabileceğini belirtir.

Kelimelendirme özellikleri açısından dikkat çekici bir kullanım da iyelik eklerinin güven tesisi amaçlı kullanımıdır. 1960 darbe bildirisinde aitlik ekleri kullanılarak özellikle Türk Silahlı Kuvvetleri ile halk arasında var olan organik bağın vurgulanmaya çalışıldığı görülmektedir:

Güvendiğiniz silahlı kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Bu harekete **Silahlı Kuvvetlerimiz**, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak...

1980 darbe bildirisinde aitlik eklerine bu tarz bir işlev ender olarak yüklenir:

...ve nihayet **yurdumuzun** en masum köşelerindeki **yurttaşlarımız** dahi saldırı ve baskı altında tutularak bölünme ve iç harbin eşiğine getirilmişlerdir.

1980 darbe bildirisinde TSK ile halk arasındaki ilişki ise eklerle değil kelimelerle kurulur. Aşağıdaki örnek yapıcı farklı olmasına karşın 1960 darbe metninde yer alan **“Güvendiğiniz silahlı kuvvetlerinizin”** ifadesiyle anlam açısından denktir:

Vatandaşların ... bağından çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenmelerini beklerim:

Benzer olarak 2016 darbe bildirisinde de TSK ile halk arasındaki ilişki kelimelerle kurulmuştur:

Bu ahval ve şerait altında, yüce Atatürk'ün önderliğinde milletimizin olağanüstü fedakarlıklarla kurduğu ve bugünlere getirdiği cumhuriyetimizin koruyucusu olan Türk Silahlı Kuvvetleri...

Bununla birlikte 2016 darbe bildirisinde özellikle 1. çokluk eki Türk halkı ve devleti ile darbeciler arasında bir bağ kurmak amacıyla kullanılmıştır.

...**milletimizin** olağanüstü fedakarlıklarla kurduğu...

- temel evrensel insan haklarını, mezhep ve etnisite ayrımı gözetmeksizin tüm vatandaşlarımız için geçerli kılmak...

Vatana ihanet içerisinde bulunan tüm kişi ve kuruluşların en kısa zamanda **ulusumuz** adına...

...yurtta sulh konseyi **ulusumuz** adına her türlü tedbiri alacaktır.

Devletimiz; uluslararası ortamda hak ettiği itibarını yitirmiş...

...terör tırmanarak birçok masum vatandaşımızın ve teröristle mücadele eden güvenlik **görevlilerimizin** hayatına mal olmuştur.

cumhuriyetimizin kazanımlarının karşı karşıya kaldığı tehlikeleri bertaraf etmek, - **devletimizin ve milletimizin** kaybedilen uluslararası itibarını yeniden kazanmak,

Vatandaşlarımızın kendi güvenlikleri için bu yasağa hassasiyetle uymaları önem arz etmektedir.

Hiçbir **vatandaşımızın** zarar görmesine müsaade edilmeyecek...

Hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm **vatandaşlarımızın** ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, evrensel temel hak ve hürriyeti yurtta sulh konseyinin teminatı altındadır.

Tüm **vatandaşlarımıza** saygıyla duyurulur.

2.3. Yeniden Kelimelendirme

Yeniden kelimelendirme “mevcut, baskın, benimsenmiş kelimelendirmeyi ona aykırı bir şekilde sistematik ve bilinçli olarak değiştirmektir.” (Fairclough,

1989: 113) Başka bir değişle ‐olayları, durumları ve kavramları var olan kelimelerle değil alternatif, yeni kelimelerle ifade etmektir‐ (Fairclough, 1992: 194). Darbeci zihniyetin yeniden kelimelendirmeyi özellikle ‐darbe‐ eyleminin kendisini isimlendirirken ortaya koyduğu görülmektedir. 1960 darbe metninde ‐darbe‐ eylemi *girişilmiş olan teşebbüs* şeklinde yeniden adlandırılmaktadır:

Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir.

1980 darbesinde ise darbeciler ‐darbe‐ eylemini metin dahilinde en baskın olarak görülen sınıflandırma şemasına paralel olarak *kollama ve koruma hareketi* olarak yeniden kelimelendirmiştir:

Bu kollama ve koruma hareketi hakkında teferruatlı açıklama bugün saat 13.00’deki Türkiye Radyoları ve Televizyonun haber bülteninde tarafımdan yapılacaktır.

2016 darbesinde ise ‐darbe‐ eylemi ‐üzerine alma, üstlenme anlamında‐ Farsça *der* ve Arapça *’uhte* ifadelerinin birleşmesiyle oluşan eskimiş bir kelime ile *deruhte edilmek* şeklinde isimlendirilmiştir:

Devletin yönetimi teşkil edilen yurtta sulh konseyi tarafından deruhte edilecektir.

Darbeci zihniyetin bir başka yeniden kelimelendirmeyi özelliği de ‐darbe‐ eylemini Atatürk ile ilişkilendirmektir. 1960 darbe metninde Atatürk’ün meşhur sözü ‐*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*‐ ifadesi ‐darbenin bayrağı‐ ve ‐düşünceleri‐ olarak yeniden isimlendirilmiştir.

Büyük Atatürk’ n ‐Yurtta Sulh Cihanda Sulh‐ prensibi bayrağımızdır.

Düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhur.

1980 darbesinde darbecilerle Atatürk arasındaki ilişki darbe metnin ilk paragrafında kurulmaya çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Atatürk tarafından ‐darbecilere verilen bir emanet‐ olarak yeniden kelimelendirilmiştir.

Büyük Atatürk’ün bize emanet ettiği ülkesi ve milletiyle bir bütün olan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti...

Ayrıca 1980 darbesinde Atatürk’ n Gençliğe Hitabesi’ne gönderme yapmak maksadıyla, Türkiye’nin o günkü şartlarıyla ilgili olumsuz durum ifadeleri sıralandıktan sonra hitabede yer alan *İşte bu ahval ve şer it içinde dahi vazifen; Türk istikl l ve cumhuriyetini kurtarmaktır!* ifadesine atıfta bulunmak amacıyla paragrafa *İşte bu ortam içinde* ifadesiyle başlamıştır. Bu göndermeyle darbenin darbecilere Atatürk tarafından verilen vazife gereği yapıldığı im sı metne işlenmiştir:

İşte bu ortam içinde Türk Silahlı Kuvvetleri, İ Hizmet Kanununun verdiği Türkiye Cumhuriyeti’ni kollama ve koruma görevini yüce Türk Milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur.

Aynı  slup ve düşünce 2016 darbe bildirisinde de görülür. Hatta bu darbe metninde Atatürk’ün sözü günümüz Türkçesiyle değil orijinal h liyle verilerek darbenin darbecilere Atatürk tarafından verilen vazife gereği yapıldığı im sı daha

da açık bir şekilde metne kodlanmış, bununla da yetinilmemiş bu ifadeden sonra Atatürk'ün isminden bahsedilerek verilmek istenen mesaja tekrar vurgu yapılmıştır:

Bu ahval ve şerait altında, yüce Atatürk'ün önderliğinde milletimizin olağanüstü fedakarlıklarla kurduğu ve bugünlere getirdiği cumhuriyetimizin koruyucusu olan Türk Silahlı Kuvvetleri, "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinden hareketle...

2016 darbe bildirisinde yeniden kelimelendirme aracılığıyla darbecilerin kendilerini Atatürk'le ilişkilendirme çabaları bununla da kalmaz Bu darbe bildirisinde Atatürk'ün "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi darbenin temel mantalitesi olarak gösterilir ve darbeciler kendilerini bu söze gönderme yaparak "yurtta sulh konseyi" olarak tanımlar:

*Devletin yönetimi teşkil edilen **yurtta sulh konseyi** tarafından deruhte edilecektir.*

***Yurtta sulh konseyi** BM-NATO ve diğer tüm uluslararası kuruluşlarla oluşturulmuş yükümlülükleri yerine getirecek her türlü tedbiri almıştır.*

*Hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm vatandaşlarımızın ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, evrensel temel hak ve hürriyeti **yurtta sulh konseyinin** teminatı altındadır.*

***Yurtta sulh konseyi** üniter devlet yapısı içinde dil, din, etnik köken ayırımı yapmaksızın toplumun tüm kesimlerini kapsayacak bir anayasa hazırlanmasını en kısa zamanda sağlayacaktır.*

*Çağdaş, demokratik, sosyal, laik hukuk ilkelerine dayalı anayasal düzen tesis edilene kadar **yurtta sulh konseyi** ulusumuz adına her türlü tedbiri alacaktır.*

Bununla birlikte 2016 darbe metninde sıralanan Türkiye'nin içinde bulunduğu olumsuz durum ifadeleri büyük çoğunlukla kanun ihlalleri, itibar kaybı gibi "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi ile ilişkilendirilemeyecek durumlardır. Dolayısıyla sıralanan olumsuz durumlar ile darbe mantalitesinin temeli olarak ortaya koyulan ilke birbiriyle uyumsuzdur. Bu durumda darbecilerin darbe metninde kendilerini "Yurtta Sulh Konseyi" olarak isimlendirmelerinin ve "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesini ana düşünceleri olarak ilan etmelerinin temel sebebinin ifadenin birinci yarısında yer alan *yurt* ifadesinden çok ikinci yarısındaki *cihan* olarak düşünülebilir. Yani bu sözün ön plana almasının temel sebebi, darbecilerin yapmış oldukları eylem karşısında Türk kamuoyundan çok dünya kamuoyunu yanlarına çekmek ve dünya kamuoyuna kendilerini barış ve özgürlük getiren koruyucular olarak lanse etmek isteği olabilir. Nitekim 2016 darbe metni genel havası itibarıyla diğer darbe metinlerinden alıntılarla dolu, taklit bir metin gibi görülmekle birlikte diğer metinlerde bulunmayan "özgürlük ve temel hak", "uluslararası ve evrensel" vurguları bu düşüncemizi destekler niteliktedir.

2.4. Kelime Yiğilmesi

Kelime yiğilmesi "bir kelimeyle ifade edilebilecek bir kavramın veya durumun çoğu benzer anlamlar taşıyan gereğinden fazla kelimeyle anlatılması" şeklinde tanımlanabilir (Fairclough, 1989). Fairclough'a (1989: 116) göre kelime yiğilmesi

zihni gerçeğin bazı yönleriyle meşgul ederek onu bütün yönleriyle algılamasını önler. Bu durum kelime yığılmasının ideolojik bir mücadele odağı olduğunun göstergesidir. Her 3 metinde de kelime yığılmaları görülmektedir.

1960 darbe metninde kelime yığılmaları iki kavram alanında görülür. Birincisi adalet ve tarafsızlık ifadeleridir:

Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun, her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.

Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz ... partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.

İkincisi ise dünyaya hitaben yapılan bağlılık taahhütleridir. Bu bağlamda hitap edilen kesim, ittifak konuları ve yurttaki sulh, cihanda sulh prensibi üzerinde kelime yığılmaları bulunmaktadır:

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayetti. Büyük Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sağdığımız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CEN-TO'ya bağlıyız. Tekrar ediyoruz: Düşüncelerimiz, yurtta sulh, cihanda sulhtur. 1980 ve 2016 darbe metinlerinde ise kelime yığılmaları özellikle darbecilerin darbe gerekçelerinin temeli olarak ileri sürdükleri olumsuz durum ifadelerinde ve amaç ifadelerinde yoğunlaşır. 2016 darbe metninde 1960 darbe metninde olduğu gibi adalet ve tarafsızlık ifadelerinde de kelime yığılması görülmektedir. Ayrıca "temel hak ve özgürlük" ifadelerinde de yığılma bulunmaktadır:

Hiçbir ayırım yapılmaksızın tüm vatandaşlarımızın ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı, evrensel temel hak ve hürriyeti yurtta sulh konseyinin teminatı altındadır.

3. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Türkiyede darbelerin tarihi cumhuriyet öncesine dayanır. Osmanlı tarihi boyunca yeniçerilerde *istemmezük* anlayışı çerçevesinde görülen darbecilik, 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'ya kaçan Jön Türklerin Avrupa'nın moda düşüncelerinden etkilenmesiyle değişim gösterir.

Moda sadece kılık kıyafete özgü bir olgu değildir, düşüncede de moda olur. Her devrin bir moda düşüncesi vardır. Jön Türkler Avrupa'yı dünyanın merkezi olarak kabul etmişlerdir. Dünyanın Merkezi Avrupa, Avrupa'nın merkezi ise onlara göre Paris olmuştur. Bu anlayışla Paris'te entellektüel camiada moda olan düşüncüyü, pozitivist düşüncüyü benimsediler (bkz. Kuran, 1943). Pozitivizm Auguste Comte'un ortaya koyduğu bir felsefi düşüncedir. Elle tutulmanın ve gözle görülenin dışında bir gerçek yoktur anlayışının çerçevesinde ifade edilen bir düşüncedir. Pozitivizme göre insanlar üç merhaleden geçmiştir:

1. Dinî merhale
2. Metafizik merhale
3. Pozitif merhale

Dini merhalede insanlar her türlü olayı ilahi güçlere bağlamakta, metafizik merhalede varlıkların içindeki cevhere bağlamakta pozitif merhalede ise elle tutulan, gözle görülen gerçekliğin anlaşılması tarzında bir anlayışa dayanmaktadır.

Avrupa'ya kaçan Jön Türkler bu pozitivist düşünceyi aynen bir dinin kutsal kitabında yazan hükümler olarak kabul etmişler sorgusuz sualsiz bunlara iman etmişlerdir. Nitekim II. Abdülhamid hâl edildikten sonra Türkiye'ye gelen ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dâhil olan bu Jön Türklerin içinden bazıları, bu cemiyete dâhil olunurken yapılan Kuranı Kerim'e el basılarak yemin etme ritüeline karşı çıkmış ve Auguste Comte'un kitabı olan *Pozitif Felsefe Dersleri Kitabı* üzerine el basarak yemin etmek istemişlerdir. Yani bir felsefe kitabını bir din kitabı, pozitivismi ise "İnsanlık Dini" olarak görmüşlerdir (bkz. Kabakcı, 2014).

II. Abdülhamid'den sonra Türkiye'ye gelen Jön Türkler, siyasi boşluktan istifade ederek devlet kademesinde ve toplumda önemli mevkilere gelmişler, başta tıbbiye olmak üzere, mühendishane, harbiye ve Osmanlı basınında kök salmışlardır. Jön Türkler ülkeye geri döndüklerinde Türk halkını bağlı buldukları pozitivist düşünce çerçevesinde değerlendirmişler ve ahalinin İslam dinine bağlılığını endişeyle izlemişlerdir. Bu doğrultuda "Eyvah bizim insanımız insanlığın ilk merhalesinde, daha dinî merhalede, biz bunları pozitif merhaleye çıkartmalıyız" düşüncesiyle kendi kendilerini görevlendirmişlerdir. Jön Türklerin toplumu ve devleti kurtarma konusunda kendilerini vazifeli saymalarının temel kaynağı: (i) Batının üstünlüğünün temel sebebi olarak gördükleri bilime ve elbette pozitivist felsefeye duydukları sarsılmaz inançla kendilerini toplumun diğer kesimlerinden farklı bir zümre olarak saymaları; (ii) kendilerini 'gelmesi kaçınılmaz bir bilimsel gerçeklik olarak' görmeleri; (iii) kendilerinden olmayanları gerici olarak değerlendirmeleri, (iv) hastalıklı olarak gördükleri toplumun ve devletin tedavisinde kendilerini bir tür "içtimaî tabip" olarak değerlendirmeleri şeklinde özetlenebilir (Bulut, 2009: 160; Balkız, 2015: 125).

Kendi kendilerini görevlendirme anlayışı özellikle Harbiye'de çok taraftar bulmuş ve bunun sonucu olarak Askerî Tıbbiyede Halâskâr Zabitânlar ortaya çıkmıştır. Halâskâr kurtarıcı demektir. Halâskâr Zabitânlar yani "Kurtarıcı Subaylar" kendilerini toplumun kurtarıcısı olarak görmüş ve bu doğrultuda siyasete karışarak mevcut hükümete darbe düzenlemekten çekinmemiştir (bkz. Olgun, 1999; Suat, 2014).

Görüldüğü gibi Osmanlıda darbe zihniyeti Jön Türklerden itibaren pozitivismin etkisiyle şekillenerek kurtarma kavramı etrafında fikrî çerçeveye oturtulmuştur. Yukarıda ayrıntılı bir şekilde ortaya koyulduğu gibi Jön Türklerden günümüze bu anlayışta bir değişme olmamıştır. Nitekim 1960, 1980 darbe metinlerinde olduğu gibi 2016 darbe metninde de idareye el koymak isteyenlerin zihniyetinde var olan egemen fikir "kurtarma"dır. Peki bu görevi onlara kim vermiştir? Hiç kimse. Bu

kişiler ülkede yaşanan olayları pozitivist anlayışla değerlendirmeyi sürdürmüş; kendilerini toplum ve devlet için “yegane kurtarıcı” olarak görerek kendilerine durumdan vazife çıkartmıştır. Bu kurtarma zihniyetinin kültürel hayatta sloganı “Halk için, halka rağmen” anlayışıdır. “Halk için, halka rağmen”, “halk bilmez ama halk için bu gereklidir” düşüncesini temel alan, jakoben, tepeden inme bir anlayıştır. Halbuki günümüzde demokrasinin gelişimiyle paralel olarak bu anlayış değişmiş “halkla beraber, halk için” anlayışı yerleşmiştir, yerleşmelidir.

Kısaca darbeci zihniyetten kurtulmak için öncelikle kurtarma zihniyetinden kurtulması gerekmektedir. Nitekim 15 Temmuz 2016 gecesi yaşananlar bütün dünyaya ve pozitivist darbeci zihniyete Türkiye Cumhuriyeti’nde halka rağmen bir hareketin gelişmesinin ve yaşatılmasının artık mümkün olamayacağını ispatlaması açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- AKŞİN, S. (1980). 100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- BALKIZ, B. (2015). "Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji", *Mediterranean Journal of Humanities*, 2: 123-149.
- BULUT, Y. (2009). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Pozitivizm, Terakki ve Batılılaşma Meselelerine Dair", *Sosyoloji Dergisi*, 19(2): 151-166.
- FAIRCLOUGH, N. (1992). *Discourse and social change*, Polity, Cambridge.
- FAIRCLOUGH, N. (2013). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*, Routledge, New York.
- KABAKCI, E. (2014). "Bir Yeniden Yorumlama Örneği: Ahmed Rıza'nın 'Pozitivizm'i", *Sosyoloji Dergisi*, 28(1): .27-58.
- KAYMAK, O. (2016). "Darbe Bildirilerinin Şerhi; 27 Mayıs, 12 Eylül ve 15 Temmuz", <http://www.ilim-vedenedeniyet.com/darbe-bildirilerinin-serhi-27-mayis-12-eylul-ve-15-temmuz.html>, (27.09.2017).
- KURAN, A. B. (1943). *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, Tan Matbaası, İstanbul.
- OLGUN, K. (1999). "Asker-Siyaset İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası : Halaskâr Zabitan Grubu ve Faaliyetleri", *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 7: 157-175.
- PİLTEN UFUK, Ş. (2014). "Deneyim Değerleri Açısından İsmail Bey Gasıralı'nın Söz Varlığı", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* 11(4): 107-134.
- ZEYREK, S. (2014). "II. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Ordu-Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış", *Studies of Ottoman Domain*, 4(6): 39-64.

DARBE TERMİNOLOJİSİNİN ANLAM BİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Ali CİN

Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
alicin@akdeniz.edu.tr

ÖZET

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından bu olayla ilgili olarak Türkiye’de gerek medyada, gerek siyasi alanda ve gerekse bilim camiasındaki değerlendirmelerde sözde darbe kavramı ve benzeri kavramlar ortaya çıkmış ve terminolojik açıdan belirli bir geçerlilik kazanmıştır. Bu çalışmada yirminci yüzyıldan günümüze değin ülkemizde yapılan ya da yapılmaya çalışılan darbeler kapsamında kullanılan terminolojiler incelenmiş ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu çalışmanın amacı, darbelere kullanılan terminolojinin birbirinden farklılık göstermesini ve bu kelimelerin tercih edilme sebeplerini o dönemin şartları ve bakış açıları ışığında değerlendirerek açıklamaktır. Bu amaçla elde ettiğimiz terminoloji, anlam bilimsel açıdan ele alınmıştır. Sonuç olarak kullanılan terminoloji ile darbelerin özellikleri ve türleri arasında anlamsal ilişkiler ortaya konulmuştur. Çalışmaya ek olarak darbeye ait derlenen terminolojik terimler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Darbe, anlam bilimsel çözümleme, kelime alanı, terminoloji

A SEMANTIC ANALYSIS OF MILITARY COUP TERMINOLOGY

ABSTRACT

Following the coup attempt on 15 July 2016, the term so-called coup and similar concepts emerged in the media, in the political arena, and in the scientific community of Turkey, and the word gained validity in terms of terminology. This study examines the terminologies used within the scope of military coups and attempted coups in our country since the twentieth century. The purpose of this study is to explain the variation of terminologies in each coup along with the reasons for preference of such words in terms of the conditions and perspective of the period. The terminology we have obtained to that end has been examined from a semantic point of view. In conclusion, our study has revealed certain semantic relationships between the terminology employed and the characteristics

and types of the coups. In addition, a compilation of coup terminologies are presented in the study.

Key words: *Coup, semantic analysis, word field, semantic field, terminology*

Dış dünyayı algılamamızda önemli rol oynayan etkenlerden birisi kavramlardır. Kavram, nesnelere, durumların, hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesidir. Kavramın değeri, niteliği aynı dili konuşan kimselerce aşağı yukarı aynıdır (Korkmaz, 1992:99). Dolayısıyla kavramların doğru olarak öğrenilmesi ve öğretilmesi gerekmektedir. Kavramla ve kavramlarla ilgili pek çok şey söylenebilir. Ancak en doğru biçimi belki eskilerin ifade ettiği şekliyle “efradını cami ayyarını mani” yani *aynı özelliğe sahip olanların hepsini içine alıp farklı olanları da dışarıda bırakan, eksiksiz ve fazlasız* olmalıdır (Devellioğlu, 1996:206).

Çalışmamızda yirminci yüzyıldan günümüze değin ülkemizde yapılan ya da yapılmaya çalışılan darbeler kapsamında kullanılan terminolojiler incelenerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada ele alınan kavramların sözlüklerde madde başı olarak açıklanmaları sırasında nelerin değiştiği ve nasıl değiştiği gösterilecek ancak neden değiştiği ile ilgili kısma girilmeyecektir. Çünkü bu alan çalışma alanımızın dışındadır. Ancak yine de yer yer değişimlerin nedenleri varsayım olarak dile getirilecektir.

Dünya tarihinin önemli hadiselerinden biri olarak görülen 1789 Fransız ihtilalinin Osmanlı'nın modernleşmesi üzerine etkilerinin olmaması mümkün değildir. Bu etki, her ülkenin kendi içinde bulunduğu şartlara göre algılanarak değerlendirilmiştir. Osmanlı aydını Fransız ihtilali ve onun fikrî yapısına milliyetçik noktada uzak dururken vatandaşlık hakları noktasında yakın durmuştur. Fransız ihtilali, kelime bazında Osmanlı aydınınca “Fransız ihtilal-i kebirî” şeklinde ifade edilmiştir (Doğan, 2011: 79).

Türkçede *ihtilal, inkılap, devrim, darbe* kelimelerinin anlamsal karışıklığı ortadır. Kelimelerin ve kavramların doğru anlatılması ve anlaşılması problemlerin çözümünün en kolay yoludur. Çünkü problemin çözülebilmesi ve tanımlanması herkesçe aynı şekilde kavranılması için kullanılan kavram ve kelimelerin açık ve sarıh olması gerekir.

Söz konusu kavramların karıştırıldığını bazı örneklerle ortaya koymaya çalışalım.

1789 Fransız ihtilaline Fransız inkılabı da denilmektedir. Bu yüzden Fransız inkılabı denildiğinde 1789 Fransız İnkılabını, ekim inkılabı denildiğinde 1917 Rus inkılabı anlaşılmaktadır. Yine 1979 inkılabı denildiğinde de “İran inkılabı” kendi tabirleriyle “İnkılab-ı İslami” anlaşılmaktadır.

Sözlük biliminde sözlükte bulunan madde başı kelimelerin anlam alanları belirli bir düzen içerisinde verilir. Her ne kadar sözlüğün türüne göre değişiklikler gösterse de genellikle sıklık değerlerine göre bir düzen alır. Genel sözlüklerde her madde başı kelimenin öncelikle düz anlamı, sonra yan anlamı daha sonra da mecazî anlamı ve en son olarak da kelimelerin birleşik biçimlerine yer verilir (Engelberg ve Lemnitzer, 2004: 208). Bu kısa açıklamadan sonra söz konusu alanın terminolojisine geçebiliriz.

Darbe:

Söz konusu dilimizde *darbe* kelimesine geçmeden önce batı dillerinde *darbe* için kullanılan kelimelere Almanca ve İngilizce üzerinden bakmakta yarar görüyorum. Almancada *darbe* kelimesinin karşılığında *putsch* kelimesi kullanılmaktadır. (Dudenredaktion/ Duden online) <http://www.duden.de/node/728785/ revisions/1164500/ view> (Abrufdatum: 07.10.2017). İngilizcede ise *darbe* için iki kelime kullanılmaktadır. Bunlardan birisi Fransızcadan İngilizceye geçen ve “vuruş, çizgi, hamle” anlamındaki *coup* kelimesidir. (G. & C. 1963:191) *Coup* kelimesi de, “siyasette beklenmedik, ani güç ve kuvvet kullanımı: özellikle, var olan bir hükümetin küçük bir grup tarafından devrilmesi veya değiştirilmesi” anlamındaki *coup d’etat* kelimesinin kısaltmış halidir. (G. & C. 1963:191). Diğer kelime ise Almancadan İngilizceye geçen ve “Gizlice hazırlanan ve aniden uygulanan bir hükümeti devirme girişimidir” anlamındaki *putsch* kelimesidir. (G. & C. 1963: 697)

Türkçede kullanılan *Darbe* kelimesi Arapçada “vurmak, dövmek” (Mutçalı 1995: 502) anlamına gelmektedir. Yirminci yüzyıldan itibaren demokrasinin ülkemizdeki ilk kesintiye uğratılması her ne kadar 27 Mayıs 1960 darbesi olarak görülse de, 20. yüzyılın başında II. Abdülhamit’in 13 Nisan 1909 (Rumi 31 Mart 1325) olayı (darbesi) ile tahtından indirilmesi ilk darbe olarak kabul edilmelidir. Zira yapılan iş, tam anlamıyla bir darbedir. Çünkü II. Abdülhamit askerlerden tarafından tahtan indirilmiş ve yerine 5. Mehmet Reşat tahta geçirilmiştir. Söz konusu darbeye bugünkü anlamıyla “devlet yönetimine el koyma” denilmemiş ve yıllarca “olay ve vaka” kelimeleriyle dolaylama yapılarak sözlü ve yazılı olarak günümüze kadar gelmiştir. *Darbe* yerine kullanılan bu kelimelere sözlüklerimizin verdikleri anlamlara kısaca bakalım. Türkçe Sözlük *vak’a* için “olay, hadise” (Komisyon, 2011: 2465) anlamını verirken *olay* için birinci anlam olarak “ortaya çıkan, oluşan durum, ilgi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş, hadise, vaka” ikinci olarak da “önemli tarihsel olgu, fenomen” (Komisyon, 2011: 1796) anlamları verilmiştir. Türkçe Sözlüğün 2011 yılı baskısından aldığımız bu anlamların 1909 yılında gerçekleşen darbeye uzaktan yakından ilgisi yoktur. Her ne kadar *olay* kelimesi sözlükte ikinci anlam olarak “önemli tarihsel olgu” ola-

rak açıklansa da bu kelimenin de darbe kavramını izah etmediği açıktır. Yine aynı şekilde uzun yıllar *İhtilaller tarihi*, *İnkılap tarihi*, *Türk inkılap tarihi* ve *Türkiye Cumhuriyeti*, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi*, *Türk Devrim Tarihi* gibi derslerde bu durum bir *darbe* olarak değil “olay ve vaka” olarak zikredilmiştir.

Gerek fiili gerekse kelimenin tam anlamıyla *darbe* kelimesiyle tanışmamız 1960’ta demokrasimizin rafa kaldırılmasıyla başlar. *Darbe* kelimesi Arapça “itme, vurma, vuruş” (Mutçalı, 1995: 503) anlamlarına gelmektedir. Yakın dönem Osmanlı Türkçesi sözlüklerinden *Kamus-ı Türki*’de *darbe* kelimesi, “vuruş, çarpış” (Sami, 2015: 853); *Lehçe-i Osmani*’de “vuruş, deynekle, kılıçla çarpış” (Vefik Paşa, 1306: 1216); *Lügat-ı Naci*’de “vuruş, vurma” (Naci, 1995: 517) *Yeni Türkçe Lügat*’te ise “vurmak, vuruş” (Bahaeddin, 1997: 446) anlamı verilmiştir. Dikkat edilirse Yakın dönem Osmanlı Türkçesi sözlüklerimizin hiçbirisinde *darbe* kelimesine bugünkü anlamıyla “devlet yönetimine el koyma” anlamı verilmemiştir.

Türk Dil Kurumu’nun 1945 yılında ilk çıkarmış olduğu baskısında *darbe* kelimesine “vuruş” (Komisyon 1945:138) 1966 yılı baskısında “vuruş” (Komisyon 1966) 1969 yılı baskısında ise birinci anlam olarak “vuruş” anlamını verirken ilk kez ikinci anlam olarak “hükümeti yasa dışı yollardan ele geçirme” (Komisyon, 1969) anlamı verilmiştir. Türk Dil Kurumu’nun 1979 yılı baskısında *darbe* kelimesinin karşılığı olarak “Ar. Vuruş, çarpış” (Komisyon, 1979) anlamı verilirken 1969 yılı baskısında yer alan “hükümeti yasa dışı yollardan ele geçirme” şeklinde anlama yer verilmemiştir. Yine bu baskıda *darbeci* ve *darbecilik* maddeleri de yer almamıştır. Türk Dil Kurumu’nun 1988 yılı ve sonraki baskılarında *darbe* kelimesine birinci anlam olarak Ar. “vuruş, çarpış” ikinci anlam olarak da “bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi”. (Komisyon 1988: 474; Komisyon 2011: 595) anlamı verilmiştir.

Türk Dil Kurumu tarafından basılan Türkçe sözlüklerde *darbe* kelimesinden türetilerek kullanılan *darbeci* kelimesi 1949 baskısında yer almazken 1988 ve sonraki yıllardaki baskılarda birinci anlam olarak “vuran çarpan kimse”, ikinci anlam olarak da “darbe yaparak yönetime el koyan kimse” anlamıyla yer bulmuştur. (Komisyon, 1988: 474; Komisyon, 2011: 595). *Darbecilik* kelimesi ise 1988 baskısında “darbecinin işi” (Komisyon, 1988: 529) 2011 baskısında ise “darbeci olma durumu” anlamıyla yer almıştır (Komisyon, 2011: 595).

Türk Dil Kurumu’nun hazırladığı sözlüklerin dışında günümüz modern Türkçe sözlüklerden Püküllüoğlu’nun hazırlamış olduğu sözlükte de birinci anlam olarak “yeğîn bir biçimde çarpış, vuruş”, ikinci anlam olarak mecazen “birini kötü duruma düşüren, sarsan olay”, üçüncü anlam olarak da “hükümeti zor kullanarak

devirme eylemi” anlamı verilmiştir. (Püsküllüoğlu, 2004: 347) Sözlük biliminin ilkelerine göre üçüncü anlamın ikinci sırada verilmesini gerektirdi.

Yine günümüz modern sözlüklerinden İlhan Ayverdi ve ekibinin hazırladığı sözlükte *darbe* kelimesine birinci anlam olarak “vurma, vuruş”, ikinci anlam olarak mecazen “çok üzücü, yıkıcı bir etki yapan olay” ve üçüncü olarak da yine mecazen “bir ülkede iktidarı ele geçirmek için yapılan yasa dışı hareket, darbe-i hükümet” (Ayverdi 2008: 643) anlamı verilmiştir.

İhtilâl:

İhtilâl kelimesi, “düzensizlik, karışıklık” (Mutçalı 1995, 239) anlamına gelen Arapça *hılâl* kelimesinden gelip dilimizde ise *iftial* kalıbındaki biçimiyle kullanılmaktadır. Yakın dönem Osmanlı Türkçesi sözlüklerinden *Kamus-ı Türki*’de *ihtilal* kelimesine yer verilmezken Ahmet Vefik Paşa ise kelimeye “karışıklık, halel, bozukluk, isyan, fesat” (Vefik Paşa, 656) anlamlarını vermiştir. *Lügat-ı Naci* ise kelimeye “Ar. bozukluk, karışıklık, intizamsızlık, her ü merc, fitne fesat” anlamı vermiştir. Toven ise *ihtilal* kelimesini Arapça olduğunu belirttikten sonra, kelime için “kavanin-i hükumete muhalefette karışıklık vücuda getirme” anlamını verdikten sonra şöyle bir örnek cümle verir. *Şeyh Sait ihtilali bir anda bastırıldı.* (Toven, 2008: 299) *İhtilalci* ve *ihtilalcilik* kelimeleri, Toven’in sözlüğünde yer almamaktadır.

Türk Dil Kurumu ilk baskısını yaptığı 1945 yılı baskısında *ihtilal* kelimesi için ilk anlam olarak “kargaşa, ayaklanma” anlamlarını verirken ikinci anlam olarak da “devrim” anlamını vermiştir. 1966 baskısı 1945 yılı baskısının anlamını tekrar ederken 1969 yılı baskısında *ihtilal* kelimesinin Arapça olduğunu belirttikten sonra kelimesinin ilk anlamı için “düzeni değiştirmek üzere zor kullanarak yapılan geniş halk davranışı” anlamını verirken ikinci anlam olarak “kargaşalık” anlamı verilmiştir (Komisyon 1969). 1979 yılı baskısında birinci anlam olarak “bir devletin ekonomik, sosyal ve politik yapısında birdenbire ortaya çıkan düzen değişikliği”, ikinci anlam olarak “ tüm değişim: sanatta ihtilal”, üçüncü anlam olarak da “kargaşalık, fitne” anlamları verilmiştir (Komisyon, 1979: 402).

Türk Dil Kurumu’nun 1988 ve 2011 baskıları incelendiğinde (Ar. ihtilâl) kelimesindeki /l/ sesinin ince okunduğunu belirttikten sonra birinci anlam olarak “bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim: Fransız ihtilali; kargaşalık, düzensizlik; köklü değişim” ikinci anlam olarak “kargaşalık, düzensizlik, karışıklık” üçüncü anlam olarak da “köklü değişim” *bilimde ihtilal* (Komisyon, 1988: 942; Komisyon, 2011: 1159) anlamları verilmiştir.

Günümüz modern sözlüklerinden Ayverdi'nin sözlüğünde *ihtilâl* kelimesi (Ar. Halel) birinci anlam olarak "bozukluk, fesattan ihtilal. Mevcut düzeni ortadan kaldırmak için zor kullanılarak yapılan değişiklik, devrim." İkinci anlam olarak eski. "karışıklık, bozukluk, düzensizlik" (Ayverdi, 2008: 1384) anlamları verilirken Püsküllüoğlu da birinci anlam olarak "Bir devletin siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısını kökünden değiştirmek ereğiyle girişilen silahlı halk hareketi. eş. Devrim" ikinci anlam olarak "kökten ve tümünden değişim" üçüncü anlam olarak da "karğaşa, karışıklık düzensizlik" anlamlarını vermiştir (Püsküllüoğlu, 2004: 655).

Aynı kelimedenden türetilmiş olan *ihtilalci* ve *ihtilalcilik* kelimesine 1979 yılı Türk Dil Kurumu baskısında yer verilmezken, *ihtilalci* kelimesine 1988 ve 2011 baskıları "ihtilal yanlısı ve ihtilal yapan kimse, devrimci" anlamını vermiştir. (Komisyon 1988, 942; Komisyon 2011: 1159). Ayverdi, *ihtilalci* kelimesine "ihtilal yapan kimse, ihtilal taraftarı olan kimse" (Ayverdi, 2008: 1384) *ihtilalcilik* kelimesine ise "İhtilalci olma durumu" (Ayverdi, 2008: 1384) anlamını vermiştir. Püsküllüoğlu da, *ihtilalci* için "ihtilal yandaşı ya da ihtilal yapan, ihtilale katılan (kimse, topluluk); köklü değişim getiren (görüş) (Püsküllüoğlu, 2012: 987) anlamını verirken *ihtilalcilik* kelimesine de "ihtilalci olma durumu" (Püsküllüoğlu, 2012: 987) anlamını vermiştir.

Devrim:

İhtilal kelimesi açıklanırken özellikle 1960'lı yıllardan sonraki Türkçe sözlüklerde *devrim* kelimesinin *ihtilal* kelimesinin açıklanmasında yer aldığı görülmektedir. Bu sebeple kelimenin dünden bugüne kullanımına kısaca bakmamızda fayda var. *Devirmek* fiilinin en eski şeklini 11. yüzyılda yazılan Kaşgarlı'nın *Divan*'ında görüyoruz. Kelime *tewür-* "çevirmek" şeklinde geçerken *tewür-* kelimesinin *ewür-* kelimesiyle birlikte kullanıldığı ifade edilir (Atalay, 1991: 610). *Tewür-* fiili, kelimenin gövde kısmı olmalı, fiilin köküyle ilgili elimizde yeterince bilgi bulunmamaktadır.

Devirmek kelimesine ilk olarak Türkçenin yakın dönem Osmanlı Türkçesi sözlüklerinden *Kamus-ı Türki*'de rastlıyoruz. Sami, kelimenin (Ar. *devr*'den) "yık-mak, düşürmek, bir yana yatırmak, baş aşağı çevirmek" (Sami, 1989: 625) anlamına geldiğini belirtirken *devrim* kelimesine de "çevrilme, katlanma, bükülme" anlamlarını vermiştir. (Sami, 1989: 625) Muhtemel ki Sami, *devir-* şeklinden bir fiil kökünü göz önünde bulundurarak *dev(i)r-i-m* kelimesini açıklamıştır. Naci ise *devr* kelimesini zikredip bu kelimenin de "dönmek, çark gibi dönme; dönüp dolaşmak; nakil; zaman, mevsim, vakit" anlamlarına geldiği belirtilmiştir (Naci, 1995: 415). *Devrim* kelimesi, Türkçede İngilizce *revolution* karşılığı olarak kullanılmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan 1945 yılı baskısında yer alma-

yan *devrim* kelimesi, 1966 ve 1979 baskılarında “Pek kısa bir zaman içinde meydana gelen temelli ve önemli dönüşüm, evrim karşıtı, inkılap” (Komisyon 1955; 1979) anlamı verilirken 1969 baskısında ise söz konusu açıklamaya “*zaman süresi bakımından evrim karşıtı*” ifadesi ilave edilmiştir. (Komisyon 1969:148). Türk Dil Kurumunun 1988 yılı baskılı Türkçe Sözlüğünde *devrim* kelimesine ilk anlam olarak “Esk. çevrilme, katlanma, bükülme” ikinci anlam olarak “(dil inkılabının ilk yıllarında) inkılap” üçüncü anlam olarak da “(son yıllarda) ihtilal. *Fransız devrimi*” (Komisyon, 1988: 575) anlamları verilmiştir. 2011 yılı baskısında ise kelimenin anlam sıralamasının değiştiği görülür. Birinci anlam “belirli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik”, ikinci anlam “ihtilal: Fransız devrimi, üçüncü olarak “inkılap”, dördüncü olarak da “çevrilme, katlanma, bükülme” anlamları verilmiştir (Komisyon, 2011: 650).

Günümüz modern sözlüklerinden Ayverdi'nin sözlüğünde *devrim* kelimesi birinci anlam olarak “bir devletin siyasi ekonomik ve sosyal yapısındaki ani düzen değişikliği, zor kullanılarak yapılan köklü değişiklik, ihtilal: “Devrim Komite Konseyi”” şeklinde, ikinci anlam olarak da “alınan tedbirlerle kısa sürede yapılan köklü değişiklik, inkılap” anlamı verilmiştir (Ayverdi, 2008: 704). Ayrıca Ayverdi, Hasan Eren'in konuyla ilgili olarak “*Başlangıçta inkılap olarak kullanılan bu kelimenin son yıllarda “ihtilal” olarak yaygınlık kazandığını gözlemlerime dayanarak söyledim. Bu kadar farklı iki kavramın karıştırılması doğru mudur?*” (Ayverdi, 2008: 704). Düşüncesine yer verir.

Püsküllüoğlu, *devrim* kelimesi için beş anlam vermiştir. Bunlardan birinci anlam “Bir toplumun yaşamında önemli işlevi olan kurumların hızlı ve geniş kapsamlı bir biçimde kökten değiştirilmesi ya da yenileştirilmesi, yeniden biçimlendirilmesi ya da belli bir alanda birdenbire gerçekleşen kökten değişiklik. eş. İnkılap” şeklindedir (Püsküllüoğlu, 2004: 372). İkinci, üçüncü ve dördüncü anlamlar felsefik anlamlardır. Beşinci anlam olarak da “bir ülkede var olan yönetimi zor kullanarak ele geçirip toplumun siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamında hızlı ve köklü değişikliklere yol açan halk hareketi. eş. ihtilal” (Püsküllüoğlu, 2004: 372) anlamını verir.

Devrim kelimesinden genişletilerek yapılan birkaç kelime de *devrimci*, *devrimcilik* ve *devrik* kelimeleridir. *Devrimci* kelimesine Türk Dil Kurumunun 1966 ve 1969 baskılı sözlüğü “devrim yapan veya devrime bağlı bulunan, inkılapçı” (Komisyon, 1966; 1969,..) anlamını verirken 1988 yılı baskısında birinci anlam olarak “(Dil inkılabının ilk yıllarında) inkılapçı”; ikinci anlam olarak “(daha sonraki yıllarda) devrim yapan veya devrime bağlı olan, ihtilalci” (Komisyon, 1988: 575) anlamını vermiştir. 1979 yılı baskısı ikinci anlam olarak “devrim yapan veya devrime bağlı olan, inkılapçı” anlamını verirken 2011 yılı baskısında ise birinci an-

lam “Belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik yapan kimse” ikinci anlam “devrim yapan veya devrime bağlı olan kimse, ihtilalci” üçüncü anlam olarak da “esk. inkılapçı kimse” (Komisyon, 2011: 650) anlamları verilmiştir.

Ayverdi *devrimci* kelimesine ilk anlam olarak “Zor kullanılarak düzen değişikliği yapan veya yapma yolunda olan kimse, ihtilalci: *Devrimci güçler*”; ikinci anlam olarak da “Toplumda köklü değişiklikler yapan veya buna taraftar olan bir anlayışa sahip olan, bu değişikliği destekleyen kimse, inkılapçı” anlamlarını vermiştir. (Ayverdi, 2003: 704) *Devrimci* kelimesinin önce “inkılapçı” sonra da ihtilalci anlamıyla kullanılmaya başlanması, dilimizdeki kavram kargaşasına açık bir örnektir. (Ayverdi, 2003: 704). Ali Püküllüoğlu da devrimci kelimesine “Devrim yapan ya da yapılan bir devrime bağlı olan, devrim yandaşı” (Püküllüoğlu, 2003: 372) anlamını vermiştir.

Devrim kelimesinden genişleterek yapılmış bir diğer kelime de *devrimcilik* kelimesidir. Kelime ilk olarak Türk Dil Kurumu’nun 1979 yılı baskısında “genel olarak eski yaşama kurallarını değiştirip yeni ve üstün bir yaşama şeklini kurmayı düşünme yolu, inkılapçılık” (Komisyon, 1979: 220) şeklinde yer almıştır. Kurumun 1988 yılı baskısında kelimeye iki anlam verilmiştir. Bunlardan birincisi “(Dil inkılabının ilk yıllarında) inkılapçılık”, ikincisi ise “inkılapçılık” anlamıdır. Aynı kelimeye kurumun 2011 yılı baskılı sözlüğü ise birinci anlam olarak “belli bir alanda hızlı, köklü ve nitelikli değişiklik yapma”, ikinci anlam olarak “ihtilalcilik” üçüncü anlam olarak da “inkılapçılık” anlamı vermiştir. (Komisyon, 2011: 650)

Günümüz modern sözlüklerinden Ayverdi, kelimeye “devrimci olma, devrim taraftarı olma durumu, ihtilalcilik, inkılapçılık” (Ayverdi, 2004: 704) anlamı verirken Püküllüoğlu da “devrimci olma durumu” (Püküllüoğlu 2003: 372) şeklinde açıklamıştır.

Yine *devir-* fiilinden /-k/ fiilden isim yapma ekiyle türetilerek 1960’lı yıllardan sonra Türkçemizde kullanılmaya başlanan kelimelerden birisi de *devrik* kelimesidir. Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan 1979 yılı baskısında kelime yer almakla birlikte verilen anlam “darbe” ile ilgili değildir. 1988 yılı baskısında üçüncü anlam olarak “(iktidarda olanlar için) darbe ile makamından indirilmiş: *Devrik başbakan* (Komisyon, 1988:575), 2011 yılı baskısında dördüncü anlam olarak “darbe ile makamından indirilmiş: *devrik başbakan* (Komisyon, 2011: 650) Ayverdi’nin sözlüğünde de ikinci anlam olarak “iktidardan düşmüş: *devrik başbakan* (Ayverdi, 2008: 704) anlamı verilmiştir.

Devrim kelimesi aslında tam olarak *darbe* kelimesinin yakın anlamlısı olarak kullanılması gerekirken siyasi ve ideolojik sebeplerle inkılap kelimesi gibi de kullanılmıştır.

İnkılap:

İnkılap kelimesi Arapça kalb “çevirmek, döndürmek” (Mutçalı, 1995: 724) anlamına gelen kelimenin *infial* kalıbında dilimizde kullanılan biçimidir. Kelimenin “bir şeyi devirmek; bir şeyi ters çevirmek; bir şeyi alabora etmek; hükümeti devirmek; bir şeyi değiştirmek; bir şeye dönüştürmek” (Mutçalı, 1995: 724) biçiminde kullanımları görülmektedir. Kelime Arapçadan Farsçaya da geçmiş ve “değiştirmek, alt üst olmak, değişim, devrim, inkılap” (Kanar, 1998: 77) anlamı ve “inkılap, devrim, bir halden başka bir hale geçme, köklü bir değişikliğin husule gelmesi, kargaşalık, değişiklik, karışıklık” (Salehpur, 1375: 157) anlamlarında kullanılmıştır.

Türkçenin yakın dönem Osmanlı Türkçesi sözlüklerinden *Kamus-ı Türki*'de *inkılap* kelimesi bulunmamaktadır. *Lügat-ı Naci*'de ise kelime “*değişmek, başka şekle, kalıba girmek*” (Naci, 1995: 131) anlamında kullanılmakla birlikte kelimenin darbe anlamı yoktur. Ahmet Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmanîsi*'nde kelime “*başka kalıba dökülme, ifrağ olma, değişmek, tahavvül, ters dönme*” (Vefik Paşa, 306: 664) anlamında kullanılırken Toven'in *Yeni Türkçe Lügat*'inde “*alt üst olma, ters dönme; yıkma, devirme, yıkılma, devrilme, intizamını bozma; evvelki hale muhalif diğer bir hale sokma*. (Toven, 1997: 93) anlamında kullanılmıştır.

Günümüzde *inkılap* kelimesinin *darbe* yerine yerine kullanılması yukarıdaki yakın dönem sözlüklerinde geçen anlamlarla ilgili olmalıdır.

Türk Dil Kurumu'nun 1944, 1966, 1969, 1979 yılı Türkçe Sözlük baskılarında *inkılap* kelimesi için ilk anlam olarak “devrim”, ikinci anlam olarak da “dönüşme” anlamı verilmiştir (Komisyon, 1979, 413). 1988 yılı baskısında ikinci anlam olarak “bir durumdan başka bir duruma geçiş, dönüşüm” anlamı verilirken 2011 yılı baskısında birinci anlam olarak “Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform” ikinci anlam olarak da “bir durumdan başka bir duruma geçiş, dönüşüm” (Komisyon, 2011: 1194) anlamı verilmiştir. Günümüz modern sözlüklerinden Ayverdi, sözlüğünde kelimenin Ar. kalb “Alt üst etmek, bir şeyi geriye döndürmek, çevirmek”ten geldiğini hatırlatarak birinci anlam olarak “Bir durumdan başka bir duruma dönüşme”, ikinci anlam olarak “kısa bir sürede yapılan köklü değişiklik, devrim” (Ayverdi, 2008: 1433) anlamını verirken Püsküllüoğlu, birinci anlam olarak “devrim”, ikinci anlam olarak “dönüşüm” anlamlarını verir. (Püsküllüoğlu, 2003: 671).

İnkılap kelimesinden türetilerek kullanılan *inkılap+ççı* kelimesine Türk Dil Kurumu'nun 1944, 1966, 1969, 1979 yılı baskıları “devrimci” (Komisyon, 1979: 413) anlamını verirken 1988 yılı baskısı “inkılap yanlısı veya inkılap yapan kimse” anlamını vermiştir. 2011 yılı baskısı ise 1988 yılı baskısının anlamını ikiye ayırarak

birinci anlam olarak “inkılap yanlısı kimse” ikinci anlam olarak “inkılap yapan kimse” olarak vermiştir (Komisyon, 2011: 1194)

Yine aynı kelimededen +ç/ isimden isim yapım eki ve +lık isimden isim yapım ekiyle genişletilerek kullanılan bir kelime de inkılapçılık kelimesidir. Türk Dil Kurumu’nun 1979 yılı baskısı inkılap kelimesi için “devrimcilik”, 1988 ve 2011 baskıları “inkılapçı olma durumu” (Komisyon, 2011: 1194) anlamını verirken Ayverdi “inkılapçı olma durumu, devrimcilik” (Ayverdi 2008: 1433) anlamını vermiştir. Ayverdi ayrıca inkılap et-: için “bir durumdan başka bir duruma dönüşmek” (Ayverdi, 2008: 1433) *inkılâbât*: “değişimler, inkılaplar” (Ayverdi, 2008: 1433), *inkılâbiyun* kelimesi için de “inkılap taraftarı olanlar” anlamını vermiştir (Ayverdi, 2008: 1433).

Bu kavramlardan sonra dilimizde darbe ve darbe ile ilgili olarak kullandığımız diğer kelimeleri şöyle maddeleştirebiliriz. Ülkemiz yaklaşık olarak her on yılda bir darbeye karşılaştığı için bu alanda darbe terminolojisine katkı sağlamış olabiliriz.

askerî müdahale/ askerî darbe: Kelime köken itibariyle Arapça “asker” kelimesinden gelir. Kelime üzerine nispet ekini alarak “askerle ilgili, askere özgü” gibi anlamlarını kazanmaktadır. Türk Dil Kurumunun hazırlamış olduğu sözlüklerde bu kavram bulunmamaktadır. Her ne kadar 1988 yılı baskısında *askerî ambargo*, *askerî ateşe*, *askerî inzibat*, *askerî kaput* gibi kelimeler geçse de askerî müdahale/ askerî darbe maddelerine yer verilmemiştir. Sonraki baskılarında da yer almamaktadır.

cunta: Kelime köken itibariyle İspanyolca (junta) kelimesinden gelmektedir. Kelimeye Türk Dil Kurumu 1979 yılı baskısında iki anlam vermiştir. Birinci anlam “İspanya ve Portekiz’de normal yoldan ya da ihtilalle iş başına gelen siyasî ya da adarî meclis” ikinci anlam ise “bir ülkede yönetime el koyan kimselerden meydana gelen kurul” biçimindedir (Komisyon 1979: 161). Sonraki baskıların tamamında 1979 baskısındaki ikinci anlam olan “bir ülkede yönetime el koyan kimselerden oluşan kurul” şeklindeki anlam tekrar edilmiştir. (Komisyon, 1988:415; 2005: 376; 2011:473). Püsküllüoğlu ise kelimeye “silah zoruyla” kelimelerini dahil ederek “bir ülkede yönetime genellikle silah zoruyla el koyan kimselerden oluşan kurul” (Püsküllüoğlu, 2003: 287) anlamını vermiştir.

cuntacı: İspanyolca *cunta* kelimesine Türkçe isimden isim ekiyle türetilmiş bir kelimedir. Kelime Türk Dil Kurumunun 1979’dan sonraki bütün baskılarında “cunta üyesi” şeklinde açıklanmıştır. (Komisyon, 1979: 161; 2011: 473).

Püsküllüoğlu ise kelimeye, “cunta üyesi; cunta yandaşı kimse” (Püsküllüoğlu, 2003: 287) şeklinde iki anlam vermiştir.

cuntacılık: İspanyolca cunta kelimesine önce *-cı* eki sonra da *-lik* ekinin getirilmesiyle yapılmış bir kelimedir. Kurumun 1979 yılı baskısında kelime bulunmazken 2011 yılı baskısında da “cuntacı olma durumu” biçiminde adlandırılmıştır (Komisyon, 2011: 473).

darbe yap-: Kurumun tarafından hazırlanan sözlüklerde bu kavrama yer verilmemiştir. Püsküllüoğlu kelimeye “hükümeti zor kullanarak devirmek” (Püsküllüoğlu, 2008:348) Örnek: *Albaylar Yunanistan’da darbe yaptılar.*

hükümet darbesi / darbe-yi hükümet: Kurumun 1979 yılı baskısında “bir ülkenin yönetim düzeninde değişiklik yapmak için zora dayanarak yapılan yasa dışı iş (Komisyon, Komisyon 1979: 388) TS, s.1119) şeklinde açıklanan kavram sonraki yıllardaki baskılarda son kelime “yasa dışı iş” şeklinde değişerek aynı anlamı muhafaza etmiştir. (Komisyon, 1988:1012; 2005:907; 2011) Ayverdi de bu kavrama “hükümeti yasa dışı yollardan ele geçirmek için girilen hareket” (Ayverdi, 2008: 643).

hükümet devir-: Aslında anlam itibarıyla hükümet darbesiyle aynı anlamı içermektedir. Kurumun 1979 yılı baskısı kelimeye “zor kullanarak devlet idaresinde değişiklik yapmak” (Komisyon, 1979:388) anlamını verirken sonraki yıllarda basılan baskılarında *idaresi* kelimesi yerine *yönetiminde* kelimesini koyarak “zor kullanarak devlet yönetiminde değişiklik yapmak” aynı anlamı vermiştir. (Komisyon, 1988: 1012; 2005:907)

kadife devrim: Türk Dil Kurumunun 2005 yılı baskısı sözlüğü kelimeye “renkli devrim” (Komisyon, 2005, 1260) anlamını vermiştir.

kalkışma: Kelime ilk kez Kurumun 1988 yılı baskılı sözlüğünde birinci anlam olarak “kalkışmak işi” ikinci anlam olarak da “isyan, ayaklanma, kıyam” anlamları verilmiştir. (Komisyon, 2011: 1282) Bu kelime Ayverdi’nin ve Püsküllüoğlu’nun sözlüklerinde bulunmamaktadır.

karşı devrim: Kurumun 1988 yılı baskılı sözlüğünde kelimeye “bir devrimi yıkmayı ve onun ürünlerini ortadan kaldırmayı hedefleyen hareket” (Komisyon, 1988: 1224; 2011: 1336).

kontrollü darbe: Silahlı bürokrasinin darbe yapacağına dair bir bilgi alınarak, darbenin başarısız kılınmasını sağlamak. (Henüz böyle bir darbe yapılmamış olup, siyasî bir grubun iddiasından ibarettir).

muhtıra: Kelime Arapça *muhtıra* kelimesinden gelmektedir. Kurumun 1979 yılı baskısı sözlüğünde üç anlam verilmiş ve bu anlamların darbeye alakası yoktur. Yalnız 1988 baskısında ilk anlam olarak verilen “herhangi bir şeyi hatırlatma, uyarma amacıyla yazılan yazı” (Komisyon, 1988: 1588) *darbeye*

ilgilidir. Sözlüklerimizde göremedik ancak Türkçede muhtıra vermek şeklinde kullanılmaktadır. Muhtıranın teknolojinin imkânlarından yararlanılarak yapılan şekline de *e muhtıra* denir.

olay/vaka: Bu kelimenin buraya dahil edilmesi 31 Mart vakası sebebiyledir. Kelimeye Kurumun 2011 yılı baskılı sözlüğü birinci anlam olarak “ortaya çıkan, oluşan durum, ilgi çeken veya çekebilecek nitelikte olan her türlü iş, hadise, vaka” verilirken ikinci anlam olarak da “önemli tarihsel olgu, fenomen” (Komisyon, 2011: 1796). *Olay* kelimesi ile *darbe* kelimesinin üstü örtülerek dolaylama yapılmıştır.

postmodern darbe: Kurumun hazırladığı sözlüklerde geçmeyen bir kavramdır. Türkiye’de 28 Şubat sürecinde yaşanan olaylar ve demokrasiye sivil ve askerlerin müdahalesidir. Bu adlandırmayı, *darbeyi* gerçekleştirenler yapmıştır.

renkli devrim: Kelime ilk kez Türk Dil Kurumunun 2005 yılı baskısı sözlüğünde “eski Sovyet coğrafyasında Batı’dan destek alan iktidar değişikliği, renkli devrim” (Komisyon, 2005, 1974) anlamıyla geçmiştir.

sivil darbe: Ordunun dışında, siyasî kökenli bir hareket ya da siyasî partilerden biri, ya da bir grup tarafından yapılan darbelere sivil darbe denir.

SONUÇ:

Darbe kelimesinin “ülkenin idaresine el koyma” anlamı yakın dönem Osmanlı Türkçesi sözlüklerinden (Kamus-ı Türkî, Lehçe-i Osmanî...) gibi sözlüklerde bulunmamaktadır. Günümüzde ise *darbe* kelimesinin bildirimize konu olan anlamıyla kullanılması 1960’lı yıllardan sonradır. 1969 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Türkçe Sözlükte* ilk kez ikinci anlam olarak “hükümeti yasa dışı yollardan ele geçirme” anlamı verilmiştir. Türk Dil Kurumu’nun 1979 yılı baskısında *darbe* kelimesine, 1969 yılı baskısında yer alan “hükümeti yasa dışı yollardan ele geçirme” şeklinde anlamına yer verilmemiştir. Yine bu baskıda *darbeci* ve *darbecilik* maddeleri de yer almamıştır. Bu durum sözlükçülüğümüze ideolojinin karıştırıldığının açık bir göstergesidir. Bu tarihten sonra yazılan bütün sözlükler *darbe* kavramına ve onun içerisinde yer alan anlam dünyasına bilimin verileriyle değil siyasî ideolojinin temel bakış açılarına uygun anlamlar vermeye çalışılmıştır. Yine devrim kelimesi (devir-i-m) sadece *darbe* karşılığında kullanılması gerekirken *inkılap* ya da *reform* anlamlarında kullanılması, sözlüğü hazırlayanların ideolojisiyle ilgili olmalıdır. *İnkılap* kelimesinin *darbe* karşılığında da kullanılması kelimenin Arapçadaki ve Farsçadaki anlamla ilgili olmalıdır.

Sözlüklerde bu tür kavram kargaşalarına son vermek için sözlüklerin maddeler bağlamında tekrar düzenlenmesi gerekir. Ayrıca kelimelerin anlamları verirken köken bilgisinin verilerinden hareket edilmelidir.

KAYNAKLAR

- ATALAY B. (1991). Divanü Lügati't-Türk IV., TDK Yay. Ankara. s. 611.
- AYVERDİ İ. (2008). Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük, Kubbealtı Yay. İstanbul.
- BAHAETTİN M. (1997). Yeni Türkçe Lügat, Akçağ Yay. Ankara.
- SALEHPUR C. (1375). Kimya Genel Sözlüğü Farsça-Türkçe, İntişarat-ı Cengal Yay. Tehran.
- DEVELLİOĞLU F. (1996). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yay. Ankara.
- DOĞAN A. (2011). Osmanlı Modernleşmesi, Fransız İhtilali ve Ahmet Şuayb Örneği, Libarel Düşünce, Yıl: 16; sayı 61-62; Kış-Bahar, s.77-96
- ENGELBERG, S. -LEMNİTZER (2004). Lothar, Lexikographie und Wörterbuchbenutzung, Tübingen.
- G. & C. (1963). Webster's Seventh New Collegiate Dictionary, Merriam Collegiate. Springfield Massachusetts.
- KANAR M. (1998). Büyük Farsça-Türkçe Sözlük, Birim Yay. İstanbul.
- KOMİSYON. (1945). Türkçe Sözlük, TDK Yay. (Mehmet Ali Ağakay tarafından hazırlanan bu çalışma, Besim Atalay, Necmi Dilmen, Reşat Nuri Güntekin, Yaşar Özey, Nurettin Artam, Cemal Sağlam ve Agop Dilaçar tarafından denetlenmiştir.)
- Komiyon, Türkçe Sözlük, TDK Yay. Ankara 1966. (Mehmet Ali Ağakay tarafından hazırlanan bu çalışma, Nurettin Artam, Hasan Eren ve Samim Sinanoğlu tarafından denetlenmiştir.)
- KOMİSYON. (1969) Türkçe Sözlük, TDK Yay. Ankara. (Kemal Demiray, Sabahattin Kudret Aksal, Saadettin Buluç, Behcet Kemal Çağlar, Haydar Ediskun, Hasan Eren, Tahir Nejat Gencan, Orhan Şaik Gökyay, Hasibe Mazioğlu, Samim Sinanoğlu, Mehmet Tuğrul, Ferit Devellioğlu, Kadriye Alkan, Neval Kılıçkını tarafından hazırlanmıştır.)
- KOMİSYON. (1979). Türkçe Sözlük, TDK Yay. Ankara. (1973'ten tıpkıbasım). (Kemal Demiray, Hasan Eren, Hasibe Mazioğlu, Mehmet Tuğrul, Ferit Devellioğlu, Nuran Eğembir, Neval Pirali, Güneş Müftüoğlu, Mübeccel Tekin, Tomris Tunç tarafından hazırlanmış ve Hasan Eren tarafından denetlenmiştir.)
- KOMİSYON. (1988) Türkçe Sözlük, TDK Yay. Ankara. (Hasan Eren, Talat Tekin, Nevzat Gözaydın, İsmail Parlatır, Hamza Zülfikar tarafından hazırlanmıştır.)
- KOMİSYON. (2011). Türkçe Sözlük, TDK Yay. Ankara. (Haluk Akalın, Recep Toparlı, Mustafa Arınşah, Nurettin Demir, Nevzat Gözaydın, Melek Özyetkin, Hamza Zülfikar, Tezcan Aksu, Abdullah Durkun, Beyza Gültekin, Burçak Okkalı, Adem Terzi tarafından hazırlanmıştır.)
- KORMAZ Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, TDK Yay. Ankara.
- MUTÇALI S. (1995). Arapça Türkçe Sözlük, Dağarcık Yay. İstanbul.
- NACİ M. (1995). Lügat-ı Naci, Çağrı Yay. İstanbul.
- PÜSKÜLLÜOĞLU A. (2003) ArkadaşTürkçe Sözlük, Arkadaş Yay. İstanbul.
- SAMİ Ş. (1989). Kamus-ı Türki, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- VEFİK PAŞA A. (1306). Lehçe-i Osmani, Dersaadet, İstanbul.

CONTRIBUTION OF CRIMINAL LAW IN PRESERVATION OF DEMOCRACY

Ena KAZIĆ
Mirza LJUBOVIĆ

Faculty of Law International University of Sarajevo

ABSTRACT

No branch of law protects more human rights and fundamental values of one country as criminal law does. With aim of establishment of special and general prevention of criminal acts, it recognizes socially negative phenomena, which in their basis harm collective and individual values, and incriminates them as criminal offences, establishes basis and forms of criminal responsibility for their perpetrators and forms of criminal sanctions for them. Coup attempt that took place in Republic of Turkey on July 15th 2016 is one of the most important events in newer Turkish history, because Turkish people have showed their devotion to Turkish constitutional values and democracy by actively and courageously participating in repelling the attempt of Coup. The aim of this article is to show the contribution of criminal law in preservation of constitutional order of Republic of Turkey. By using normative scientific method, we will do the legal analysis of relevant provisions of Criminal Code of Republic of Turkey that refer to criminal acts who include actions that bring to Coup and harm constitutional order, and establish actions of these crimes, essential elements of body of crime and punitive politics towards the perpetrators. In that way, we will offer one full overview of contribution of Criminal law in preservation legal order.

Key words: Coup attempt, Criminal Law, Constitution, legal values, Republic of Turkey

1. Introduction

In front of every state there is very challenging struggle: how to prevent socially unwanted actions? Different law branches in different ways are trying to provide legal order preservation. One of them, that deals with actions that not only are socially unwanted but have been prescribed as criminal offences, whose elements and sanctions have been prescribed by law is Criminal Law. Those actions berry consequences that destroy or harm individual or collective values, which makes them socially intolerable and society decides to put them in illegal

zone. Criminal law is *ultima ratio* of every legal order, since it is used when other legal branches mechanisms can't be used.

The aim of this paper is to establish role of criminal law in preservation of democracy. Theory of criminal law teaches us about challenging tasks of criminal law, but in this paper the question is whether is possible to establish causal connectivity between criminal law and democracy as a value. After having firstly reviewed theoretical approaches on this matter, we will examine contribution of criminal law in protection of democracy in Turkey. Recently, Turkey has gone through coup attempt in 15th of July 2016. By decisively participating in repel of the coup, Turkish people have showed their determination to save democracy and so have confirmed it to be one of the most important values of the State. By using normative scientific method, we will explore relevant provisions of Criminal Code of Republic of Turkey in order to establish which activities are prescribed as ones that might harm democracy and will make a review of their characteristics and criminal politics of Turkey.

1.1. Criminal law and its functions

Criminal law is one of the oldest law branches. While other legal branches regulate rights and responsibilities of their subjects, criminal law doesn't regulate them directly. According to Stajić et al. (1998, 6) criminal law doesn't prescribe how legal subjects should act, but it establishes criminal sanctions for those who don't respect social rules. "Sanctions are actual mechanisms for prevention of all actions that attack, harm or endanger socially protected values" (Petrović, 15).

According to that fact, we can conclude that socially protected values can be attacked, harmed or endangered. The thing that differs criminal law from other legal branches is its aim (Tomić, 2007). The aim is protection of above mentioned values. They must be of particular importance for society. Values can be individual or collective. In legal theory legal value/legal goods can be understood formally and substantively. According to formalistic conception, legal values/goods are values protected by law. In other hand, substantive conception refers to legal values/goods as values that *deserve* to be protected by law (Puig, 411). However, every country is free to decide which values are the most important and should be protected as such. According to the same author (2008, 413), the importance of legal good/value must be proportional with the gravity of sanctions employed by criminal law.

Having that in mind, in understanding of criminal law, definition given by Tomić (2007, 27) can explain its nature and functions the best. "Criminal law is

system of legal rules that have been based on legal acts. Their aim is to protect some individual and collective values from activities that harm or endanger those values, by defining those activities as criminal acts, and by prescribing sanctions that are to be applied to their perpetrators". This definition of criminal law stipulates its three important characteristics. Since it is system of legal rules, that is based on legal acts, criminal law is *legal act law*. Only crime that had been prescribed in legal act/code/law is to be treated as criminal offence¹. Criminal codes/laws have been given from a state. Each state has its criminal law that might and might not have similarities with others. So, it is *national law*, not universal one. Namely, different relations in states have impact in legal system. Moreover, states have different values that protect so the law is different. In this regard, we come to conclusion that it is *protective law, with its protective function* of protecting individual and collective values.

How does criminal law apply its protective function? Levitt (1922, 91) says that no act is a criminal act until it threatens, harms or has the possibility of harming a values of organized society and organized society has to take steps to prevent the currence of that act. After state had established the most important values of society (such are constitutional order, sovereignty, human life, health, property, moral, sexual liberty, judicial system etc.), criminal law considers those values as object of protection². Certain activities that can harm objects of protection are forbidden, the perpetrator is being threatened by criminal sanction, and finally if the act happens, the sanction is being executed. When a criminal sanction is applied on perpetrator that person is specially prevented of perpetrating that or other crime again. Society can be generally prevented of perpetrating similar act, since the similar consequence can happen to them to. So basically, protective function is being applied through sanction as its mechanism³.

Stajić (1998, 7) notices that criminal law, with aim of protection of values, takes values from perpetrators by executing penalties (such are freedom), so sometimes it can be understood contradictory to protection of human rights.

¹ *Nulla crimen, nulla poena sine lege* rule ensures safety of arbitrariness. Read more in Tomić, 110 and Fletcher, 207.

² Yet, according to Duff (17), Criminal Law must pay attention not to over-criminalize everything. Balance should be found.

³ Criminal law have evolved so it is not primary retributive, it can be restorative as well, but in certain situation, according to certain criminal law subjects and according to specific rules.

That theses is sometimes very roughly interpreted by some theoreticians and they think that recourse of criminal law should be limited as much as possible (Pound, 1921, 15), and that criminal law should punish only attacks on legal goods and values, but not to have exclusive protection of these goods (Puig, 409). That is the reason why criminal law function is used as *ultima ratio*, which we mentioned above.

2. Democracy as criminal law value and Coup d'état as its denial

As Buchheim (1992, 21) expresses in his paper "Democracy improves social life in constitutional state in a way that the consent of people with political rule is complemented by the participation of people in the formation of the political will". That theses is confirmed by Professor Nicola Lacey since he is framing democracy as a set of core values embodying "the will of citizens" enacted through their "participation . . . in decision-making" along with "accountability of officials for proper conduct and effective delivery of policies in the public interest, adherence to the rule of law and respect for human rights." (Moore 2014) Every modern and democratically organized society tends to the general goods of its citizens and strives to develop their own political system with maximum perception of human rights and freedoms, as one of the fundamental principles of the universal system of social values. (Hadžić 2015). That makes society to recognize democracy as legal value and protects it by its criminal law which must have its own liberal and democratic skeleton.

Only the system, in which the civil and political rights are guaranteed by law can be considered as democratic. (Hadžić 2015) The authority of a modern rational and legal state is carried out over elections and on limited time. The will of the electoral majority is the only basis of its legitimacy, and everything that appears beside that is imposed and self imposed-authority, the rest is absolutism, autocracy, tyranny and despotism. (Parezanović 2011)

A *Coup d'état* represents a denial of all democratic values and establishes an illegal state framework in which self-will is ruled. Moving away from the democratic values, can destroy constitutional principles, the order of a state and its institution would be extinct. The state survives only throw democratic values which are relevant parts of the system of social values and general and lasting political and social regulatory principle. (Hadžić 2015) In the other hand, state or military coup is disloyal political struggle for the illegal takeover of authority. Since ancient times until today it have represented political reality and one of the most effective forms of illegal power takeover. (Parezanović 2011) It comes down to the establishment of economic and military security domination in the

internal political and international relations. (Parezanović 2011) A *coup d'état* poses a threat to the constitutional order of a state, represents a specific form of military-political action which has, after the World War II, become a relatively common form of power takeover in most developing countries. (Parezanović 2011)

The coup d'état in the Republic of Turkey from July 15, 2016 is peculiar exception because the coup failed unsuccessfully in one developed country, unlike 1960, 1971, and 1980, when it was successfully implemented in Turkey. For the last year's a coup d'état in the Republic of Turkey was characterized by the dexterous action of the conspirators, which is reduced to unconstitutional seizure of key political, economic and military security centers in the country to establish a new regime in just a few hours. Bearing in mind the surprise factor and the sweep of the pre-emptive action, the coup was stopped thanks to a decisive resistance of the citizen mass that saved the democratic values of Republic of Turkey. It was a classic example of a attack on the constitutional order and state institutions, it had a significant impact into Turkish economy. But, yet, Turkey woke up on July 16, 2016 in the early morning, as a big winner in preserving democratic values. After this practical step, future preservation of democracy is in criminal prosecuting of all those who directly took actions in that coup or helped perpetrators in conducting those actions. So the main role in preservation democracy is to be taken by criminal law.

2.1. Example of contribution of criminal law in preservation of democracy through relevant provisions of Criminal Code of Republic of Turkey

How that step is going to be undertaken is a matter of criminal system of a specific country. Democracy is a value that have been recognized as such in Constitution of Republic of Turkey. Namely, in Part One of Turkish Constitution, Section Two named "Characteristics of the Republic", article 2 is very significant in recognition of democracy as a *constitutional, legal value*. It is clearly said that "Republic of Turkey is democratic, secular and social state, governed by the rule of law". Its main concepts are public peace, national solidarity and justice. Democracy not only is a legal value established by Constitution, but is a characteristic of the Republic as well. After having stipulated democracy as such, in Section Five named "Fundamental Aims and Duties of the State", article 5, engages State to safeguard "...The Republic and democracy...".

After establishing democracy as legal value through Constitution, as it is above described, it is to be protected in the most effective way. One of them

is through provisions of Criminal Code. Here we want to emphasize that criminal law understood in wider sense, through entire Criminal Code is protecting democracy, since by criminalizing offenses that harm state, in direct or indirect way democracy is protected. Yet, here we want to make a review of specific provisions that in the most direct way refers to protection of democracy. Fifteen Section of Turkish Criminal Code, prescribes criminal acts that harm constitutional order and with that democracy of the State. They are named *Offenses against Constitutional Order and Operation of Constitutional Rules*. Except of same named offense, one of these Offenses is Assault or physical attack upon the President. For purpose of this paper and in co-relation to its main subject, bellow we will analyse Offence against Constitutional Order and Operation of Constitutional Rules.

This criminal act can be perpetrated through three alternatively prescribed actions:

- A) attempt of abandonment the rules stipulated by the Constitution of Republic of Turkey;
- B) attempt of bringing constitutional order different than the one in the force;
- C) attempt of avoiding implementation of the rules physically by the use of force or threat.

So, for this crime to be perpetrated perpetration any of these actions or more of them would be enough. As it is written before, those actions can be attempted, and attempt of them is punitive. If we use legal argumentation *de minore ad maius*, since the attempt is punitive, the finalized actions is moreover punitive. All these actions are related to some forms of disobeying rules of Constitution, its order and thus values. As Soyaslan (2014, 828) says, Constitution is very difficult to change, its stability is providing legal security. Attacking it, disobeying it, means that all rules and values of it are ignored and those actions might bring State in state of insecurity. That made criminalization of these actions understandable.

Action under C) as a *method of perpetration* might require use of force or threat, so in that case force and/or threat are essential elements of this crime. Force can include absolute or relative forms of force, but practically it refers to use of weapon or similar tools.

Perpetrator or *active subject* of this crime can be any person, no matter of status of perpetrator, age or sex. But since actions like this sometimes include force as method, except of civilians who can march and/or use force, per-

petrators can be military officers or security officers since they can provide instruments of force for implementation of actions (Soyaslan, 836). Object of protection is Constitutional order and its rules. Possible *consequence* of it is establishment of new state constitution, order and rules (Soyaslan, 830).

Regarding to subjective elements of this crime, and thus forms of *guilt*, this crime is typical intensive crime. Direct intent is form of intent in this situation. Even *dolus premeditatis* is considerable, since perpetration of this crime can include some preparatory actions. Legal sanction that had been prescribed is heavy life imprisonment. Through paragraph 2. of article 307. of CC, concurrence of criminal acts is taken in consideration, since it has been prescribed that in case of commission of other offenses along with this one, the offender will be additionally punished.

Military coup most definitely is an action of attempt of abandonment of Constitutional Rules and order, so actually it can include some or all three actions of this criminal act. In its accomplishment it can include some other criminal offenses in their concurrence as well. Military coup harms democracy in way that was mentioned above, but through perpetration of this criminal offense as well. Criminal politics of Turkey for cases of harming democracy through this criminal offense is strict, but having in mind possible consequences of this act, it is quite proportional to possible danger. This criminal act with its sanction prescribed in such way and effective judicial system can provide both special and general prevention of it.

⁴ Used out of duty and tasks makes brings illegality.

Conclusion

Fact is that democracy is a legal value that is to be preserved and in this article we have established causal relation between criminal law and democracy preservation. Criminal Law through its protective function protects individual and collective values that state establishes as such. Those values are significant for the society and criminal law prescribes actions that harm, attack or destroy them to be criminal acts, and prescribes criminal sanctions for their perpetrators. In example of relevant provision of Criminal Code of Republic of Turkey, that refers to Offence against Constitutional Order and Operation of Constitutional Rules, we understood that democracy which is established as constitutional legal value in Turkey is indirectly protected by provisions of that article. Actions of this criminal act are basically actions of military/state coup. Criminal sanction that have been prescribed *in concreto* is strict and its execution within effective judicial system will be the next, *de iure* step that Turkey must conduct in order to generally and specially prevent this crime to occur. That all confirms us the importance of criminal law in maintaining democracy.

BIBLIOGRAPHY

- Borislav Petrović and Dragan Jovašević. Krivično/kazneno pravo BiH - Opći dio. Sarajevo: Pravni fakultet, 2005.
- Buccheim, Hans. "Ustavna država i demokratija." *Politička misao* XXIX (1992).
Constitution of Republic of Turkey
- Criminal Code of Republic of Turkey. (Official Gazette No. 25611 dated 12.10.2004), Law No. 5237.
- Duff, R.A. "Towards a theory of Criminal Law." *Proceedings of the Aristotelian Society*, 2010.
- Fletcher, George P. *Basic Concepts of Criminal Law*. New York: Oxford University Press, 1998.
- Hadžić, Izet. "Demokracija, ljudska prava i slobode kao osnovne vrijednosti političkog sistema." *Tranzicija*, 2015.
- Knežević, Radule. "Politička misao Louisa Augustea Blanquiija." *Politička misao: časopis za politologiju*, Vol. 12, No. 3, 1975.
- Levitt, Albert. "Some Societal Aspects of the Criminal Law ." *Journal of the American Institute of Criminal Law and Criminology*, 1922.
- Moore, Janet. "Democracy Enhancement in Criminal Law and Procedure." *Utah Law Review*, 2014.
- Nathan, N.M.L. "Democracy." *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1993.
- Nikola Srzentić, Aleksandar Stajić and Ljubiša Lazarević. *Krivično pravo Jugoslavije - Opšti deo*. Beograd: Savremena administracija, 1998.
- Parezanović, Marko. "Državni udar kao jedan od modaliteta nelegalne političke borbe." *Nacionalna bezbednost*, 2011.
- Pound, Roscoe. "The Future of the Criminal Law." *Columbia Law Review* 21, no. 1 (1921).
- Puig, Santiago Mir. "Legal Goods Protected by the Law and Legal Goods Protected by the Criminal Law as limits to the states power to Criminalize Conduct." *New Criminal Law Review*, 2008.
- Robinson, H. Paul. "Democratizing Criminal Law: Feasibility, Utility, and the Challenge of social Change." *Faculty Scholarship*, 2016.
- Rodin, Davor. "Demokracija nije ni vladavina naroda ni vladanje narodom?" *Politička misao* XLII (2006).
- Soyaslan, Dogan. *Ceza hukuku - Ozel hukumler*. Ankara: Yetkin. 2014.
- Tomić, Zvonimir. *Krivično pravo I*. Sarajevo: Pravni fakultet, 2008.

15 TEMMUZ: İTAATTEN İHANETE BİR DARBE KALKIŞMASININ TERMİNOLOJİSİ

Doç. Dr. Ali BÜYÜKASLAN

İstanbul Medipol Üniversitesi, İletişim Fakültesi
abuyukaslan@medipol.edu.tr

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti tarihi, özellikle Cumhuriyet sonrası yaşananlar açısından ele alındığında aynı zamanda bir darbeler tarihi olarak da incelenebilir. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bugüne geçen süre içerisinde 2 Darbe, 3 Muhtıra, 5 Darbe girişimi yaşamıştır. “Darbe başarılı oldu!” ya da “Başarılı darbe” türü söylemlerden uzak durulması gerekliliğini dilbilim ve anlambilimin sunduğu kıstaslar çerçevesinde zaman zaman dile getiriyoruz. Bunu, sadece “Darbe” ve “Başarı” kelimelerinin aynı cümle içerisinde kullanılmaması gerektiğinden değil; aynı zamanda millete rağmen, milletin tercihi aleyhine ve “üst akıl” tanımlaması içerisinde giren güçler lehine hareket eden milli irade karşıtı güçleri “başarılı” gösterme tehlikesini de içerisinde barındıracağı için söylüyoruz.

Bildiri kapsamında, 15 Temmuz darbe kalkışmasının terminolojisini de bu bağlamda ele aldığımızda, kelimelerin hiç de masum olarak kullanılmadıklarını, sözlükteki masum anlamlarının dışında onlara yüklenen içeriğin taşıyıcısı olarak, kullanıcılarını farklı mecralara yolculuğa çıkardığını görüyoruz.

1980’li yıllardan itibaren özellikle -15 Temmuz darbe kalkışmasından sonra çok daha net bir şekilde anlaşıldığı üzere- konjonktürün kendisine sunduklarıyla mevzi kazanan; kazandığı mevziyi milletin kahir ekseriyetinin sahip olduğu duygu yoğun kelimeler, kavramlar ve tanımlamalar üzerinden yürüten; 15 Temmuzla birlikte içeriğini boşalttıkları ve kendi inanış ve anlayışları üzerinden yepyeni anlamlar yükledikleri kelimelerle bir terör örgütünün nasıl bir “örgütlü dini yapı” görünümü kazandığı görülecektir.

Bildirimizde, az da olsa dini bilgiye sahip bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının zihninde karşılığı olan ve asgari tanımlarında hemen herkesin iştirak edeceği ortak bir anlama sahip Cemaat, Hocaefendi, Hizmet, Himmet, Abi, Uhuvvet, Biat vb. kelimelerin; akli melekelerini ve basiretlerini bağlayacak kadar bağlılık ve itaatlerini belirtmekten zerre kaçınmadıkları biri uğruna ve onu kucağında besleyen ülkeler adına darbe yapmaya kalkışacak bir terör örgütüne dönüşmelerine giden bir yolun yolcularında uyandırdığı anlam birlikteliğini; bu ve benzeri kelime ve

kavramların hangi etkiyi ne tür süreçlerin sonunda doğurduğunu anlamaya ve anlatmaya çalışacağız.

Örgütlü bir dini yapının örgütlü bir ihanet şebekesine, bir terör örgütüne dönüşmesinde, her türlü dinî, içtimâî kelime ve kavramı bu yolda amaçları uğruna tahrif ve tazyif eden bir anlayışı; kısaca, Fethullahçı Terör Örgütü'nün oluşumunda kullandığı terminolojiyi, dilbilim ve anlambilimin bize sunduklarıyla anlamaya, söylem analizi yöntemiyle ele alıp incelemeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: FETÖ, Dini terminoloji, 15 Temmuz, Örgütlü Dini Yapı

JULY 15TH: FROM OBEDIENCE TO TREASON TERMINOLOGY OF AN ATTEMPT OF TREASON

ABSTRACT

The history of Turkey Republic might be analysed concurrently with a history of military/civil coup attempts, when social and politic events are taken into account particularly after the proclamation of the republic. Since its foundation to present day the Turkey Republic had been faced with 2 Military Coups, 5 Millitary/Civil Coup Attempts and 3 Military Memorandum sent to government. On the criterion basis of semantics and linguistics ever and anon we give voice to the exigency and indispensableness of staying away from the discourses such as “Successful Coup!” or “Coup Attempt Succeeded!”. We drop a hint to this not only cause of the need not to use the notions “Coup” and “Success” in avery same sentence; but while those are used in same sentence equally we do also draw attention to the risk and danger in presenting the dark authorities, called as “upper mind”, as to be “successful”, while such upper minded dark authorities indeed are in contradiction of public and its willpower and behave against national preference.

In the notification context of this paper throughout the terminology of July 15th coup attempt, we observe and appreciate that the notions, words and vocabularies used along with coup attempt are not integer vitae and unsullied; and other than the neutral lexicon meaning of those words which are dressed with polarized contents up, as a mean, take its users/vocalizers to a voyage provides different utility lines.

As more clearly understood from after the coup attempt July 15th, It will be seen and express itself apparently that how a terror organization (coated with quasi-religious vista) -that especially as from '80's took position up by favourable things the conjuncture provided and carried (extended) this position out by “playing” with and via the “emotion intensive” communal/doctrinal/ecclesiasti-

cal words, notions and self-definements on which crushing majority of public innocently give worth, feel unity of sentiment and cathexis- gained an Outlook of “organized religious formation” through out the words that they undressed and eviscerated the semantic content and re clothed them up with brandnew meanings in accordance with their idea, understandings and belief.

So called (Divine) Service Movement of Fethullah Gulen used and exploit public opinion through out the theologic numinous terminology and itirate respectful vocabularies such as Congregation (cemaat), Brotherhood (kardeşlik), Hodja the Master Preacher (Hocaefendi), The August (Muhterem, aziz, haziret), Service ‘on the way of divine’ (Hizmet, Sebililleh), Auspices (Himmet), Elder Brother (Abi), Fraternity (Uhuuvet), The Case Religious (Dava), Allegiance/Obeisance (Biat) and so on. People who are basically oriented from conservative origin and religious parentage registered and attached themselves to The Service has presented and sent their commitment, allegiance and loyalty in to the (Divine) Service movement of Fethullah Gulen in an understanding of misconsidering themselves being good-doers for the sake of Almighty, seemingly but in fact that with a paralyzed sense, wisdom, insight and parallaxed mental faculty. The Service and its members are turned into a terror organization that up to a degree of conducting a coup attempt for the sake of a man who sheltered to a foreign country and on the behalf of countries on which lap who has been nourished.

In this paper we shall try to understand, analyse and interpret the repetitious notions and words that members of this terror organization frequently used in daily life praxis and which sort of effects has this manner caused. On the fundamental basis of linguistic semiotics this study is aimed to discover and expose the usage of those mentioned words and notions by questioning its process and effects caused in its members ‘mind.

Keywords: *FETO, Religious terminology, July 15, Organized Religious Formation*

Giriş

Darbeler ve darbelere ilişkin yapılacak akademik çalışmaların çoğunlukla mevcut bilgilerden hareketle kronolojik bir bütünlük içinde ele alınabileceği bir gerçektir. Ancak konusu darbeler olan hemen her çalışmanın da, bir yönüyle darbelerin tarih içerisindeki disiplinlere özgü değerlendirilmesinin ötesinde, günümüze ışık tutacak, bugünden bakarak geçmişe ilişkin soyut / somut bilgileri gün ışığına çıkaracak siyasal, kültürel, idari, askeri ve yapısal açıdan hangi noktada nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durulması da mümkündür.

15 Temmuz Darbe Kalkışması'nın da, yarına yönelik yorumlara daha fazla imkân sunmak ve yol açmak açısından çok çeşitli açılardan bugün ele alınıp anlaşılmaya, anlatılmaya ve *Neden* ve *Niçin* sorularının mutlaka cevaplandırılmasına ihtiyaç vardır. Bu, gerek akademik düzeyde gerekse akademi dışı ilgi alanlarında üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu nedenle biz de bir bildiri çerçevesinde 15 Temmuz ihanetine giden yolda, darbeye teşebbüs edenlerin hangi söylem ve iktidarın sonucunda bu noktaya geldiklerini, darbecilerin yetiştikleri/ yetiştirildikleri süreç içerisinde dahil oldukları yapının terminolojisiyle anlamaya, anlatmaya çalışacağız.

15 Temmuz'a giden süreçte darbecilerin kullandıkları ve genel olarak inanca ve amele dair bir bütünlük oluşturan kavramları ele alacağız; bu kavramlar üzerinden 15 Temmuz gecesi milletin karşısına birer kurşun asker olarak çıkmalarını sağlayan düşünce biçimini oluşturan terminolojiyi, söylem analizi çerçevesinde inceleyeceğiz.

Bilindiği gibi, söylem analizi, yazılı ve sözlü içerik ve bağlamı niceliksel ve niteliksel olarak inceleyen disiplinlerarası bir yaklaşımdır. Sözen, söylemi bir meta eylem olarak ele alıp incelerken bunun hayatın tüm yönleriyle ilişkili olduğu üzerinde durmaktadır (Sözen, 1999). Sözlü ve yazılı pratiklerin görünen ve görünmeyen anlamlarını, dilin sunduğu imkânlarla anlamaya çalışmanın söylem olarak nitelendirildiğini; söylem analizinin de, dilin dille anlaşılması olduğunu belirtebiliriz. Bu yönüyle, anlamı ve bağlamı oluşturan sosyal ilişki; sosyal yapıyı dil üzerinden inceleme eylemi şeklinde tanımlayabileceğimiz bir disiplin olarak da değerlendirebiliriz söylem analizini. Dildeki farklı görünüşlerle kendini gösteren inanç, kişilik, yapı sistemlerini inceleme; bunların ortaya konuş biçimlerini, etkisini ve iletişimini doğrudan ilgilendiren interaktif bir eylem, bir fenomen olarak da belirtebiliriz söylem analizini.

Bu bağlamda bildirimiz FETÖ terör örgütü olarak adlandırılan yapının, süreç içerisinde hangi söylemleri ne tür amaçlar için manipüle ettiğini; bu manipülasyonun hangi terminolojiyle yapıldığı üzerinde duracaktır.

I. Darbeler ve Dini Terminoloji

Dini terminolojinin kullanımı dinlerin tebliğiyle birlikte başlamıştır. Her din, kendi kavramsal çerçevesiyle insanlara dünya ve ahirete yönelik emir ve yasaklarını tebliğ eder, bu kavramların hayatın pratiği içerisinde yer edinmesini ister. Nitekim buna ilişkin dinin gerek lügat gerekse ıstılahi kavramlarının yer aldığı, ilmihal kitaplarının yanı sıra, fıkıh kitapları da dinin genel terminolojisinin anlaşılmasına yönelik izahlarla doludur. Ancak dini terminolojinin darbelerle gerekçe olması ya da darbecilerce kullanılan argümanlar arasında dini terminolojinin kul-

lanılır olması da Türkiye'nin darbeler tarihi içerisinde vurgulanması gereken bir farklılık olarak dikkatleri çekmektedir. 94 yıllık Cumhuriyet tarihinde dinin sadece Osmanlı'dan kalan bir miras olmadığı, yaşayan ve yaşanan, canlılığı ve ruhuyla tüm toprakları çepeçevre kuşatan bir vakıa olduğu da inkâr edilemez.

Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'ndan genç Cumhuriyet'e giden yolda din her zaman belirleyici etkin roller üstlenmiştir. Bu kimi zaman dinin karşısında kimi zaman da dinin yanında durmakla görünür hale gelmiştir. Ancak her iki halde de din, onu kullananlarca kendi ıstılahlarının/söylemlerinin dışında bir tanımlamayla gündemde tutulmuştur.

Kaldı ki, dinin yeni kurulan genç Cumhuriyet için ifade ettiği anlamın, Osmanlı'daki karşılığıyla aynı olmadığı da bir başka gerçektir. Cumhuriyet ve Din bir başka konuşmanın, bir başka çalışmanın hatta tek başına bir başka sempozyumun konusudur. 94 yıllık Cumhuriyet tarihinde din, sadece Cumhuriyet'in ilk yıllarında değil, Atatürk ilke ve inkılâplarının hayata geçirildiği süreçlerden 27 Mayıs 1960 İhtilali'ne, 28 Şubat sürecinden 15 Temmuz'da emir komuta zinciri dışında gerçekleşen darbe kalkışmasına kadar her zaman ilk dillendirilen, ilk hatırlanan ve hatırlatılan olgu olmuştur.

Örneğin Cuma gününün Müslümanlar için mübarek bir gün olduğu bilinmektedir. Hatırlatmak gerekirse;

I. Meclisin 23 Nisan 1920 *Cuma günü dualarla* açılması emri verildi.

Demokrat Parti'nin CHP'ye gerekli muhalefeti yapmadığı için DP'den ayrılan Fevzi Çakmak ve Osman Bölükbaşı tarafından kurulan Millet Partisi *gizli dini amaçlar taşıdığı* gerekçesi ile Ankara Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 27 Ocak 1954 tarihinde kapatıldı.

27 Mayıs 1960 İhtilali'nin önemli gerekçelerinden biri *Ezanın aslına döndürülerek* Arapça okutulmaya başlanmasıydı.

İlginçtir *I. Meclis'in dualarla açıldığı gün bir Cuma iken, 1960, 1980 darbeleri ve 2016 Darbe kalkışması da bir Cuma günü gerçekleştirilmiştir.*

28 Şubat Postmodern darbesinin en temel gerekçeleri arasında dönemin MGK kararlarına baktığımızda 18 maddenin 15'inde doğrudan ya da dolaylı olarak DİN'le ilgili, DİN'e ilişkin ifadelerin yer aldığı görülür. Dönemin Genelkurmay ikinci başkanı Orgeneral Çevik Bir'in "*Demokrasiye balans ayarı yaptık*" sözü, 60 ihtilalinden 28 Şubat'a kadar darbelerin emir komuta zincirinde gerçekleştiğini ve bu konuda ordunun genel bir anlayışla hareket ettiğini gösterir. Ancak bu harekete geçme eyleminin temelinde de toplumsal değişmelerin "*din ve din eksenli eylemlere, gelişmelere karşı*" her zaman "*Balans Ayarı*" olduğu açık biçimde görülmektedir.

Dinin darbelerdeki yeri açısından değerlendirdiğimizde, 15 Temmuz 2017'deki darbe kalkışmasını diğer darbelerden ayıran en temel özellik, sözde dini bir yapının, ortaokul sıralarından kurmaylığa, dersanelerden üniversiteye dini bir terminolojiyle yetiştirilmiş, yetiştirilmiş ve hazırlanmış olmasıdır. Yine 15 Temmuz Darbe Kalkışması'nın dinle ilişkisine ilişkin en belirleyici olan özelliklerden biri de, birazdan değineceğimiz üzere, onun sadece bir vaizin başında bulunduğu bir gizli hareket olması değil; bilakis dini söylemleri kullanarak din dışı bir yaşam biçimine dahi izin veren bir hareket olmasıdır.

II. Fetö'nün Darbe Terminolojisi

Diğer darbelerde merkezi bir noktada bulunan *din* ve toplumda *dinle* ilgili kurum ve kuruluşlarla, toplumun bizzat dine olan ilgisini yok etmek ya da azaltmak ve laiklik adına bunu yapmak için eyleme geçen ordu, yargı ve medya üçlüsünün yerine 15 Temmuz'da, bizzat darbecilerin, *Örgütlü Bir Dinsel Yapının* eylem ve söylemlerinin gereği olarak darbeye kalkıştıkları bugün çok daha açık ve net bir şekilde söylenebilmektedir.

Darbenin elebaşı olarak iddianamelere de giren ve bugün gelinen noktada *fetö* terör örgütü elebaşı olduğu, tanık ve sanık beyanlarının ötesinde, 40 yılı aşkın bir zamandır bir dini bir kisveye büründürülüp pazarlanmış bir adanmışlığı an be an işleyen bir vaizin dini terminolojiyi eylem ve söylemlerinin merkezine almasından daha doğal ne olabilirdi ki! Burada asıl anlaşılması ya da üzerinde durulması gereken şey, büyüklerimizin dediği gibi;

"Bu kadar cehalet ancak ilimle olur"du!

ya da Fuzuli'nin dediği gibi;

İlim insanın cehlini alsa da, hamurunda varsa eşeklik; bâki kalır."

Ait olduğu inanç bütününe ait en ufak bir bilgilenmeyi, beslenmeyi kendiliğinden ve kendisi için yapmak yerine, din ile olan ilişkisini başkalarına ihale eden ve en basit tanımlamasıyla, dindar kelimesinin karşılığını, dinini başkasının yönetiminde algılayan ve yaşayan okumuş cahillerin kurşun asker olmaktan başka seçenekleri olmayacağı da öngörülebilir bir şeydir.

Bu yönüyle değerlendirdiğimizde 15 Temmuz Darbe Kalkışmasının dinle ilgili özelliklerini, dini ya da dinsel görünümü, bir darbe kalkışmasının merkezine nasıl yerleştirdiğini şu şekilde sıralandırabiliriz:

- Darbeciler 70’li yıllardan itibaren bir *vaizin rahle-i tedrisatından* geçmiş kimselerdir.
- Darbeciler *Işık Evleri* olarak bilinen evlerde oldukça gizli ve çetrefilli bir yapı oluşturarak “*abilik*” etrafında halkalar oluşturmak suretiyle örgütlü bir yapı kurmuşlardır.
- Bu örgütlü yapı, ilk günden bugüne devleti ele geçirmek temel düşüncesinden hareket ederken, önceleri dini terminolojinin, 90’lı yıllarda Refah Partili belediyelerce kullanılan “*Halka hizmet Hakk’a hizmettir*” sloganıyla kamuoyunun gündemine yoğun bir şekilde girmiş olan *hizmet* kavramını kullanmıştır. Bilindiği üzere *hizmet* kelimesi, Türk kültür ve geleneğinde çok da yabancılaşılan bir kavram değildir.

90’lı yıllarda *hizmet* sektörü ifadesiyle turizm pazarlama başta olmak üzere birçok sektörü kuşatacak şekilde bir tanımlamanın adı olsa da, *hizmet* kavramının, *fetö* terör örgütünün kamufle olmak için yaptığı bir tercih olduğu da 15 Temmuz kalkışmasından sonra anlaşılacak ve *hizmetin* ihaneti örtmenin kılıfı olduğu kesin bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Bir *vaizin hizmet* aşkıyla etrafına topladığı *abiler*, geleneksel Türk aile yapısı içinde akrabalık ilişkilerinde, bire bir yakınlığın bir ifadesi olarak kullanılmaktaydı. Ve *abiler* hep sığınacak ve ardından gidilecek kimselerdi, tâ ki 15 Temmuz’a gelinceye kadar. *Abiler* bu sefer kendilerine ihale edilen işin gereğini yapmak üzere terör örgütü elebaşının sığındığı ülke için *abiliklerini* devreye sokmuşlardı.

Abilerin elbetteki *ablaları* da vardı. *Ablalar* da ağırlıklı olarak üniversiteli kızlardan oluşan ama hemen her yaşta mahallelerde, sokaklarda Fethullah Gülen kasetleri dinlemek, seyretmek ve bu vesileyle bir araya gelen insanlardan *himmet* adı altında örgütün uluslararası faaliyetlerinde kullanılmak üzere para toplama çabasına girişen ve bu konuda da *abilerden* daha etkili oldukları bizzat örgütün üst düzey yöneticilerince de dile getirilen *ablalar* 2016’daki Anayasa Referandumu’nda da *hayır* oyu yönünde kampanya yürütmüşlerdi.

- Darbeciler önceleri *Risale-i Nur* olarak bilinen, Said Nursi’nin kitaplarını okumuşlarsa da sonraları bu kitapların yerini Fethullah Gülen’in dini vaazlarından oluşan kitaplar almıştır.¹ Dini söylemlerin yer aldığı vaazlar, yapının “*örgüt*” haline gelmesinde etkili olmuştur. Ev sohbetlerinde, terör örgütü elebaşı *vaizin* dini içerikli vaazlarını dinleyerek geleceğe hazırlanan *abilerin* ilk ellerine aldıkları kitaplar, *Risale-i Nur* külliyyatından olan kitapçıklardı. İlginç ve geçişi hiç hissedil-

¹ Konuyla ilgili bkz. Bediüzzaman Said Nursi Hazretlerinin talebelerinden ve İstanbul İlim ve Kültür Vakfı Başkanı Mehmet Fırıncı ağabey, yeni bir açıklama yayınladı. <http://www.risalehaber.com/cumhurbaskanimiz-feto-ile-risale-i-nurun-farkini-biliyor-278253h.htm>

meyecek biçimde Risale-i Nur'lardan terör örgütü ele başının kitaplarından *Kırık Testi*'ye geçiş öylesine yumuşak olmuştu ki, bu sosyolojik olarak böylesine ani bir değişimin ancak bir örgüt olan yapılarda mümkün olabileceğini gösteriyordu.

- Bir vaizin etrafında abi yapılanmasıyla hizmet için ışık evlerinde bir örgütün temellerini atan; *dinle* doğrudan hiçbir ilgisi ilişkisi olmadığı gibi, dine karşı duruşlarıyla da bilinen ailelerin çocuklarını da üniversiteye hazırlık ve dersane tuzaklarıyla örgüte eleman kazandırma eylemine dönüştüren *fetö* terör örgütü yapılanması, bir hizmet ağı kurarken en çok dikkat ettiği dini kavram da *biat*'ti.²

- *Biat*, İslam dininde, *biat* edilecek kişiye, sözle ve fiille bağlılığını bildirmek üzere sözleşmektir. Bu sözleşme ilk olarak, örneğin Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğinin ilk yıllarında I. ve II. Akabe Biatları olarak İslâm tarihinde yer almıştır. Biat İslâm tarihinde gerek siyaseten gerekse içtimâi olarak çok büyük bir öneme sahiptir.

Fetö terör örgütü lideri ve onun akıldanelerinin 40 yılı aşkın bir süre içerisinde didik didik işlediği okumuş câhiller; kendilerine, dini bir motifin amaç ve uygulamada araç olarak talep ettikleri bu biatla, kendi insanının, kendisine emanet ettiği silahlarla, uçaklarla, kendi insanına kurşun sıkmıştır. Bu biatla 250 can almışlar, 2000'in üzerinde insanı bu biatla, bu bağlılıkla gazi etmişlerdir.

"*Örgütlü dinsel yapı*" olarak adlandırılan *fetö* terör örgütünün emekli vaiz olan lideri, kendisine biat etmiş kişilere, Türkiye'nin iç siyasetine müdahalelerinde, örneğin hangi partiye oy verileceği, hangi partiye oy verilmeyeceği konularında yol gösterirken de sürekli dini terminolojiden beslenmektedir.

Örneğin, "*Cebrail parti kursa ben onu desteklemem*" sözüyle parti karşıtı bir tutum sergileme çabası içinde olan terör örgütü, ipliğini pazara çıkararak ve bir var oluş mücadelesi verdiği Ak Partiye ve onun liderine karşı başka partileri de el altından destekleme seansları yürütüyorlardı.

Bir vaizin kendisinden dini bilgiler edinmek üzere gelenleri örgütlü bir dini yapıya, buradan da bir örgüte döndürmesine *cemaat* kavramı etrafında yaptıkları faaliyetlerle hız kazandırdıklarını görüyoruz.

Bu öyle bir cemaatti ki, bizzat karşılaştığımız ve yaşadığımız cemaat mensuplarında da müşahade ettiğimiz üzere, Allah'ın emri yerine *fetö*'nün emrini, Allah'ın yasakladıkları yerine *fetö*'nün yasaklarını yerine getirme konularında en ufak bir kuşku duymuyorlardı. Başörtülerini çıkarmak, kendilerini ordu içerisinde kamufle etmek için alkol almak, namaz kılmamak, örgütle ilişkisini ortaya çıkaracak en ufak bir görüntü vermemek için imanlarına ve ibadetlerine aykırı her şeyi yapacak bir kıvama gelmek için ***Cemaat-Biat-Hizmet şeytan üçgeni*** oluştu-

² " Biat, bir kimsenin egemenliğini tanıma (TDK Güncel Sözlük)

rulmuş, Marx'ın “*Dinin Afyon olma*” sözünün adeta bir ispatı durumunu ortaya çıkarmıştır. Burada yeri gelmişken Marx'ın bu sözünün, dinin bizatihi kendisinin değil ama dini istismar ve dinle ilişkisini başkaları üzerinden yürütenler açısından anlamlı olduğunu düşündüğümüzü beyan etmek istiyorum.

Sonuç

15 Temmuz'a kadar *din*, karşısında olunan, önlenmesi gerekendir. İlerlemesine ve halkın ilgisine engel olmak için, demokrasiye balans ayarı yapılan, laiklik karşıtı eylemlerin odağında olduğu iddiası her zaman ilk sırada yer *din*, 15 Temmuz'da darbeye kalkışanlarca 40 yılı aşkın bir zaman süresince hep merkezi bir kavram olmuştur.

15 Temmuz'da dini kendilerine kamufle eden; din için, din adına hareket edenlerce darbeye giden yolda dini kavramların kullanıldığı bir darbe kalkışması olarak tarihe geçmiştir.

Dini terminolojinin bir darbenin temel öğeleri arasında yer alması, dinin ve dini hayatın temsilinde cehaletin insanı hangi noktalara getireceğinin de bir ispatı olarak kayıtlara geçmiştir.

Din ve *darbe* ilişkisi sadece dini terminolojinin kullanılmasıyla değil, aynı zamanda *dine karşı* ve 15 Temmuz kalkışmasıyla birlikte de *din* için yapıldığı iddiasıyla hayatımıza girmiştir.

Son söz olarak, kalkışma ve zorla iktidarı ele geçirme bağlamında, ne darbenin dinle ne dinin darbeye bir ilişkisi olamayacağı aşikârdır.

KAYNAKÇA

<http://www.risalehaber.com/cumhurbaskanimiz-feto-ile-risale-i-nurun-farkini-biliyor-278253h.htm>
(Erişim tarihi: 19.10.2017)

Sözen, E. (1999). SÖYLEM Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite, İstanbul: Paradigma Yayınları.

MILITARY COUPS AND CONVERTED CONCEPTUAL PERCEPTIONS

Asst. Prof. Dr. Nurhayat ÇALIŞKAN AKÇETİN

Muğla Sıtkı Koçman University, Seydikemer School of Applied Science
n.c.akcetin@gmail.com

ABSTRACT

After the Republican Period, perception of the concepts belonging to the Turkish and Islamic culture was tried to be changed with the military coups made in Turkey. In this way, before and after the military coup, social perception of specific concepts belonging to the Turkish and Islamic civilization was changed and/or efforts were made to change them. In today's world, where "power" is legitimized by using certain means, it is aimed to legitimize the "power" used in transforming social perceptions. Media makes up the most important leg thereof. Such attempts to put the perception before the truth are systematically imposed upon the society through media. Moreover, it is seen with the coup attempt of July 15, 2016 that the social and individual perception of many concepts was negated. In this study, we examined how the perception of the concepts belonging to the Turkish and Islamic culture in regard to the military coups are worn out and converted in social and public space.

Keywords: Military Coups, Concepts, Perception Management, Media, Global Forces.

1. INTRODUCTION

Throughout history, there have been many military coups in our country from the late Ottoman period until today. When we look at the military coups we can see that the military power of the states was used illegally against the government unlawfully. "And also we see that government has been changed illegally by military coups. In Turkey, politicization of social demands in a legitimate way and to create benefits for the state was always blocked by military coups" (TBMM, 2012, s. xix).

In the society where military coups destroy peace, every segment of society was damaged. Governments elected by legitimate means and already in power were forcibly removed from the administration by violence. In addition, the parliament was dissolved and political parties, trade unions, and even non-governmental organizations and universities became targets of military coups. There-

fore, state of law and democratic principles were damaged. Before military coup society is provoked, social differences are revealed so that society is prepared for a military coup (TBMM, 2012, s. x). Rumors, gossip, propaganda were used against the government and creating public opinion so the reason for the military coup is prepared. Therefore, the military coup will be supported by a certain part of the society (Koçak, 2016, s. 13). Indeed, as Bedrettin Demirel, the leading figure of September 12, confessed, the coup orders are taken in advance and the conditions of the coup are expected. Therefore, to drag the country into the coup an atmosphere of confusion is being created (TBMM, 2012, s. 113). They also strengthen their own privileged positions by coups, after the coup; experienced torture, grievances, and also stability in the country collapsed after military interventions but they did not find themselves guilty of this situation, they find the immaturity of the nation guilty of this situation (TBMM, 2012, s. 57).

When we look at the background of military coups, we are faced with the interests of global powers. Global Forces established an imperialist world order by establishing colonies the last few centuries. If governments moving away from the axis of global forces, global forces are overthrowing both the written and visual media as well as the opposing public through collaborators within the country. In this work, we have examined how military forces manipulate public opinion in our country for the interests of global powers and we have examined how they lead our thinking by transforming concepts for directing our thoughts.

The global powers, especially using media, emancipated the concepts belonging to the cultures, transformed the historical meaning, and directed our thoughts. In many parts of the world, the country's internal collaborators of global forces have built military coups, especially in countries such as Latin America, Africa and the Middle East. These forces seize countries both socially, politically and militarily in order to design the countries within their own interests. Today, written and visual media constitute an important pillar of it. If political administration are out of the axis of global forces, they immediately intervene and dispose of that administration.

Indeed, USA said that our boys succeeded after September 12th so USA's boys "Our boys" are in intelligence, politics, military, and security, almost everywhere in the state. If collaborators are in danger, they act for protecting them immediately. It can be thought of as a paranoia. However, speaking to the Islamic world on 4 June 2009 in Cairo, President Obama admitted that during the Cold War, the United States played a role in overthrowing the Muhammad Musadik government, which had been democratically elected in Iran (Özkaya, 2011, s. 266). A confession comes from John Perkins who says he is an eco-

conomic hitman. According to him, to creating a modern empire they did cunning much more embarrassment than The Roman commanders, Spanish invaders and 18.-19. Century European colonial powers. Economic hitmen under the command of global forces appear like any bureaucrat or banker in countries like Washington and Paris, like any teacher in countries like Nigeria, Indonesia. He's modest, respectful and they behave normal. They are always on record and in sight. More precisely, they will show themselves like this. Their aim is to confuse countries, to realize the interests of global powers in those countries. If they cannot succeed, the people they call hoards will come into play, and the presidents will either fall or lose their lives in a deadly accident. If this fails, the war is opened against the target country, as it is in Iraq and Afghanistan (Perkins, 2010, s. 28-29). Or, with the creation of hostility to other countries and a war started with this hostility. So that profit is generated by selling weapons to these countries.

Hampfer, an English agent, says that the number of British agent missionaries in Islamic countries in the early 18th century was about five thousand. The British Ministry of Colonial Affairs assesses the information collected by these officials. Then, long-term plans, dissemination programs such as "racism, ignorance, poverty, illness and immorality" were implemented by the measures taken (Hampfer, 1995, s. 5). Therefore, Hampfer defines his task as follows: Penetrating Muslims disrupt Muslims, find the weak points of Muslims, after he specified these points he had generated discord and disagreement between them (Hampfer, 1995, s. 29). It is possible to duplicate these kinds of examples. Today, especially in the Middle East, the West is almost dancing with terrorist organizations. How much is it possible to talk about paranoid when there is so much data?

Apart from that, the media has become a psychological weapon all over the world. Our thoughts and perceptions are transformed into the desired style. For example, the PKK has been introduced as "freedom fighters" in the Western media for many years. Looking at today's business union, it is understood that this is a process of preparation in the direction of their aims and a process of creating a perception in societies. Therefore, it will lead to doubt, many of the coups are natural development. Global powers trying to design the world resort to all sorts of ways to protect their interests. The military coup before Adnan Menderes' visit to Moscow is also difficult to think outside of this frame. After the military coup that was made was successful, with the help of collaborators in the target country, political structures are being stepped up as well as political and legal structures to strengthen their positions. Thus, they are strengthening

themselves in that country. What topics will the community communicate through media and it is determined how a point of view for these issues will be formed. For example, the Iraqi people have been led to believe that the US will bring freedom and democracy. In fact, the United States was seen as a saviour. However, today it is not possible to say that. Unfortunately the cost of belief has been very big.

If we give an example from our country, before May 27, they prepared the public to oppose the government with a similar perception management as before. According to the media, the government is experiencing a brutality (Such as corpses passing through mincing machines). But those who say that the people have the right to resist this brutality, when it comes to work, have shown that they have only this right, they do not give the right to resist the lawlessness they do. However, if you are talking about a right, this is for everyone. According to the military coup, the Democratic Party has established a one-party dictatorship by disabling the opposition that has destroyed power and liberties. Therefore, the Parliament has lost its legitimacy. "The Turkish army acted on behalf of the Turkish nation for fulfil one's duty to protect state of law and Republic of Turkey and also rebuild Turkish homeland." However, those who say that the government violates the constitution of 1924 as soon as he came to work he changed this constitution. They even violated their constitution and fourteen people from the national unity committee went abroad. Also, those who complain about the pressure of the Democratic Party over the university, those who support May 27 with the love of freedom. They have been turned puzzled when seen 147 university teachers is removed from the universities. This military coup is known as "a good military coup" in Europe but it is away from away from law and democracy (Koçak, 2016, s. 102, 105, 106, 111, 113). Whereas popular government come to work by election, so must ease it on out by election again. This is what should be in democracy. However, countries claiming to be the centre of democracy, these countries have been silent for military coups in the world, sometimes supported these anti-democratic practices and illegitimacy.

Same way, increasing street events before 12 March, the chaos in Turkey before 12 September, unsolved murders, the failure of the presidential election etc. Due to the events that took place before February 28 the military coup was done. As we have said, these are efforts to legitimize the illegality. A public opinion is formed by processing propoganda against government.

The most important goal for global forces are occupied developing countries internally and externally and to prevent the development of many issues such as health, social, economic, military and education in these countries. So they

will become dependent on the West for everything. For this reason, all treaties with the West are asymmetrically opposed. Because Western Civilization has never closed war fronts, any time in its history. Moreover, the war is no longer just on the front line, but in areas such as the media, economy, health, education, agriculture and technology. These are areas of great importance for the development of societies. These areas are also transformed into war fronts and deepening asymmetric wars over concepts great efforts are being made to disintegrate the countries from the inside. For example, a medicine used in the health field causes another disease while treating a disease. Nevertheless, this situation is very well manipulated. Because, with the concepts, a society's self-esteem and self-confidence are affected by erosion and the balance of the societies is disturbed and restored with dependence on Western civilization. At this point, when you look at the events that took place in the world in recent years, it seems to have developed a great resistance against these colonies and to the disintegration of the countries in world public. The Western civilization itself knows this situation best and analyses it best. For this reason, West is trying to destroy all the formations that may be alternative to itself.

2. MILITARY COUP HIT OUR THINKING POWER

Modernism is the best coup in every corner of the world, and in every non-European society, the current idea is the best place to remove a non-European person from his mold, thoughts and personality. The only way to civilization throughout the world is shown as the modern West. The example identifies Europeans in every sense. Therefore, Eastern, African and Asian will wear, think and consume according to this example. The world is the market and raw material for the west. In short, modernization is living like Europeans. So all societies can lost everything that has come to him from the past, everything that specializes in it, even it will lose its personality (Şeriati, 2012, s. 349). As other civilizations in history and Turkish-Islamic Civilization did not exist, to sanctify the civilization of the West, to wait for it with a complete surrender, what has lost to Turkish society? It is necessary to examine this well. As Cemil Meriç said, "Europe's 'Westernization'" proposal had only one meaning: "surrender to capitalism". "We did not know Europe, but we forgot ourselves." (Meriç, Mağaradakiler, 2007, s. 229). We believed that we were down from the West and we were alienated from ourselves.

It does not mean abandoning the west in every sense. Already this is not possible. Of course, advanced civilization is followed and it has always been like this. This is the requirement of human nature. However, this follow-up

should not lose its essence. We have to protect our values that come from our past, which made us special. Meriç said, “We will become European, whether we like it or not. However, this revolution, should not be a surrender, should be a temesshul!” (Meriç, Bu Ülke, 2004, s. 121). Turkey scientific, technological field should not lag behind the world. Otherwise the Turkish Islamic civilization will disappear. The issue is can we protect our culture, our values, our own personality, in the face of this inevitable development or are we going to disappear? Aliya Izzetbegovic said, “As some hadiths showed; bare, material and technical progress, can turn into an open barbarism.” (İzzetbegoviç, 2014, s. 73). It is now more apparent that today, the imperialist states that were formerly colonial and now imperialist has no such thing as to save, to civilize, or to move to advanced level any society or state. On the contrary, they have their own interests. To realize these interests they break down societies and cultures. Western countries, which apply double standards in almost every area, the “other” peoples they do not even see as “human” by Europeans, they exploit not only their underground riches but also the historical and cultural riches.

With modernism, there are writers who are aware of erosion both in man and in nature and who criticize themselves (the West). For example; Allan Bloom said: “Western civilization has come to the end based on the threshold of a vicious circle... the problems that were theoretical yesterday have now turned into practical truth. We do not know what to do or where to go; indifference spread all over the west. All links to religion, country and family were resolved. Ineffectiveness and helplessness are nothing more than raising the indifference of the masses.” (Pickthall, 2011, s. 1). The best example of this is societal indifference to the news of the death, murder, accident, etc. Emotions are blurred, hurt normalizes. Moreover, disaster news is watched like a movie.

Meriç said: “There is an insurmountable wall between Europe and us. The East is a field to be exploited for the capitalist as well as for the socialist. Eastern is a half-human, a suspicious companion, the enemy is in one word.” (Meriç, Mağaradakiler, 2007, s. 231). He described Eastern through Western Eyes very accurately. According to him, “the world that begins to recognize itself needs to lean on the vital resources of its roots. This is an irresistible need. Nevertheless, it is not enough to get in touch with thoughtful people or thoughts of the past. Issue is society and culture should be taken as a whole all together in their historical process.” (Meriç, Işık Doğudan Gelir, 2012, s. 274-275).

It is one of life’s sources of our roots and perhaps our most important concepts. Because man expresses his ideas with concepts. Today, however, to bend these concepts, today, however, these concepts are tried to bend, to

empty, to create the desired perception by destroying the real-historical meaning. Therefore, the thought is undergoing erosion. Language is alive firstly. Language affected and affects. As influenced by Arabic and Persian, it is natural to be influenced by western languages as well. All languages are formed in this way. This is indicative of the richness of the language. We are deprived of this wealth. Our language is vicious, our thought is blind. We have come to tell all our thoughts with the word “thing”. Bring the thing, where is the thing, I went to the something, something happened... In addition, it was perceived as “Ottoman language” and as if, it were a different language from Turkish. However, in Ottoman Turkish, is just written in Arabic alphabet. But it’s rich in content. The words that have been used for centuries is destroyed by saying “This is from Arabic, from Persian”. Unfortunately what is said when advocating this situation are (at that time there were very few who could read and write, the language of the writing was not already used by the people), also mentioned today. This grave situation has delayed the return from ill-fatedly. The value of being lost is too great.

First of all a language cannot be destroyed cause of fewer literate or a difficult language to learn. In addition, speech and mouth have been different from each other in each period. It is not unique to the Turkish society at that time. In addition to throwing out concepts, bringing other concepts in place is not a solution. The main thing is to teach, develop and spread the old concepts. The word is throw because of eastern origin and the efforts made in order to be pure Turkish show that this is a narrow sense of perception. Because many words we use today are of Western origin. Language is as lively as we say before. Both influenced and influenced. It is not possible a language is not being influenced by an advanced civilization. The language that is fed from past and adapts to innovations develops and enriches. If Turkish was developed and if we study on it seriously, Most of the archives would have surfaced today, many people would know what was written in the past.

As Nurettin Topçu said; claiming that the concepts of a civilization that lived for six centuries wouldn’t live is a big mistake or the greatest betrayal for Turkish society (Topçu, 2017, s. 116).

3. CONCEPT CAPTIVITY

Concepts are, primarily, indicators of our existence. Man thinks with concepts. Thinking and to produce thought from it, is a language event. Without language, we can neither think nor feel. “The experiences that are registered in the language of memory will be awakened for working for new experiences that

is why life is tame with language” (Duralı, 2013, s. 14-15). In short, “Language is both our land, our essential spirit of yeast and tone namely our landlady and our sky dome.” (Tâhir, 2016, s. 140) .

Meriç says: “Kamus is a nation’s memory with excitement, with sensitivity with consciousness. The hand reaching the Kamus extends to the honour “ (Meriç, Bu Ülke, 2004, s. 86). Kamus is described as name, name and big dictionary in TDK website (TDK, 2017). Therefore, Meriç very well summarized that how dangerous it is the hand extending our social vocabulary.

A society’s religion, history, spirituality, language, thought and its literary-artistic accumulation constitutes its own personality or identity. However, we were convinced that we were lower than the Western with the perception control. The reason for this our language, our history, our literature, our art were showed and humiliated. Then we alienated our own values. As Ali Shariati said: “We have destroyed everything, we demolished our social and moral personality including our spirituality.” Now we are isolated from any our past and far away from religion and history so we are far from everything that our race, our history, and our ancestry and also we have turned into a foreign entity to human traits. Even our intellectuals have been assimilated. However, intellectuals are who recognize their own society and who knows the problem of society, who can personally determine the fate of society, who knows what society is, recognizing one’s own personality and person who can choose truth for his or her society (Şeriati, 2012, s. 353-357).

French Revolution destroyed every holy and gave the nationalism movement to the world. Then states began to be atomized. However, folks means religion. It is defined in the Qur’an like that. In the 95th verse of Âl-i Imran, “Say, “ Allah has told the truth. So, follow the religion of Abraham, inclining toward truth; and he was not of the polytheists.” Here, translated as “the religion of Abraham” is “Nation of Abraham” and it is expresses the total belief system communicated by all the prophets eder (Karaman, Çağrıçı , Dönmez, & Gümüş, 2014, s. 632-633). This word was understood not only as race but also as members of the same religion in the Ottoman Empire Islamic Nation, like the Jewish Nation. The tribe of people have same religion and beliefs, also means community. The Um-mah, is a community of people that they have same land, believe same religion, speak same language, have same history and custom, etc. (Akay, 2005, s. 308). After the French Revolution, the concept of nation has been racism. The agency of Turkish language gives as a synonym for the word nation and folk (TDK, 2017). However, the nation is the tribe. Like Ad tribe, Semud tribe. The resulting confusion of concepts has created many difficulties, such as the fact that new

concepts fulfilled by old concepts do not fully meet them. With these new concepts, we have been asked to reset our memory and give a new shape to our society. However, it testifies to the period when the concept arose. Although new concepts are synonymous with old concepts, they do not mean the same thing as the content; they do not make the same connotation.

Again, the word 'honor', taken from the words 'honneur' in French, replaces the word 'honor' and the press has consistently used this word also the press has introduced this word to the public. The words 'dignity, honor, solemnity' were tried to be forgotten (Tâhir, 2016, s. 140). Pupil, master, stone school words are replaced by student, teacher and school words. Pupil means demanding, asking for information and master means teach science but they lost their meaning. The school is transformed into ordinary buildings, far from reflecting our souls. Philosophy has disappeared, superficiality has come to the forefront. Another concept whose meaning is differentiated and whose perception is changed is the concept of "sharia". "Law, Islamic Law" (Mutçali, 2012, s. 480), is open and straight path and need to be followed. "Sharia means divine law and it is coming from Allah and reported by the Prophet, it depends on divine imperative and divine prohibitions and it is all the provisions." (Akay, 2005, s. 440). Moreover, it is the only power that holds Muslim society together (İkbal, 2008, s. 134).

In the process of preparing 28th of February, a number of bearded, robe-laden people started to shout in the streets, shouting that we want sharia. Fadime Sahin, Ali Kalkancı, Muslim Gunduz story has been told many times for months on the screen. Later it was understood that they were a trick to prepare the military coup. The purpose of these events to prepare the society for the military coup. It is only one of the processes of showing it legitimate. The Islamic religion is coded as sharia after military coups. In addition, illegal practices were following one another. Another concept used with this concept is "reactionism". Reactionism means bigotry (TDK, 2017). Islamic religion rejects the return back from something cause of 'separation from the truth'. Today, religion comes to mind when subject is reactionism. Because religion was introduced as reactionism just like sharia. To be in an advanced stage historically, in every sense of progressiveness is shown as civilization.

In the 31-march incident, it was realized around the slogan "We want sharia." The concept of Sharia is used instead of Islam in this incident. Over time, this concept has been transformed into a scrambled name of Islam in every military coup period. Islam has been turned into a social fear. Saying, the sharia is gone and disrupting society's peace. Today, saying with slogan of secularism is going

away and we want laicism like in the 31-march incident. So they are disrupting society's peace again. All that has to be understood is that they are controlled by the same power.

The feelings of religious people, despised by the concept of 'religious' are worn out. So that all social ties with the past have been torn apart. Therefore, it is possible to see Islam and Muslims at the target of each military coup and military coup attempt. Muslims have become targets because of Islam, when Muslims become a target of military coups, they were taken away from Islam and thought that they were moving away from the bigotry and reaction. Meriç expresses this social misconception as follows:

We are a forest full of monsters. Our path is cutted by ghosts. It is a world we do not know. The slippery and dark world of imported conception. The truth is disappearing behind the words. What a beautiful definition: "Reactionary, who does not want any innovation to ensure that a society develops, and every aspect of miss the old days, and the person who is trying to bring the old order "... The only fault with the definition is that it does not tell you what time it is and where it lives. If go back to a wonderful past from the wretched, every honourable person is reactionary. All the reformers of the Ottoman State, from Koçi Bey to Reşit Pasha, who are screaming to IV. Murat, like that, "Return to the Solomon era!" are reactionary. Dante is disgusted by the age he lives. Balzac's works are based on two truths church and kingdom. Dostoyevsky is in love with history. Dante is reactionist, Balzac is reactionist, and Dostoyevsky is reactionist! Reactionist, progressivist.... Freedom of thought begins with the liberation of these contaminated words, freedom of thought and honour of thought (Meriç, Bu Ülke, 2004, s. 80-81).

Therefore, the former is not back in every sense and new is not forward in every sense. Another concept that is changed is "jihad". Today, Muslims are shown as terrorists and the concept of "jihad" is built on it. However, jihad "struggle" (Mutçali, 2012, s. 174), is "the struggle made in the way of Allah with the aim of spreading and glorifying Islam" (Akay, 2005, s. 83). However, jihad "struggle" is "the struggle made in the way of Allah with the aim of spreading and glorifying Islam" However, in Islam, "if one kills a person, it is as if he has killed all humanity, and if one saves a life, it is as if he saved all mankind" (Esed, 2004, s. 194). To ignore this meaning and it is not possible to overlap with the concept of jihad that they use to justify their persecution of Western hand-created terrorist group.

It is possible to duplicate the examples. The words that came from the centre of the religion, such as "Sharia, sect, tekke, murhit, disciple, zikir, jihad" were

loaded negative meanings and convicted in minds. The social perception of these words has been transformed in a negative way. Today, because those who abuse the religious feelings of the people. Many positive concepts, such as “Sufism, Sufi order, community, imams, service, favor, submission, obedience, loyalty” are faced of a serious loss of reputation. However, these concepts are not guilty, those who pollute their meaning of the words in the heart of the community. The society has been skeptical of all the religious institutions and structures. As a result, religion has become parser not integrative.

The most important exploitation is based on the concept of trust. Because military coups have destroyed public trust. Together with the military coups and military coup attempts, trust in law and justice has been damaged. However, trust in state institutions has been seriously eroded. Thus, the political institution was declared a sinner. Every military coup led to the next. Especially the impunity of all the military coup courage for the next military coup.

4. PERCEPTION OF CONCEPT OF 15 JULY MILITARY COUP ATTEMPT

Historically, every military coup has systematically deteriorated or abused politics and politicians for their own legitimacy. As a matter of fact, the soldiers gained strength both politically and legally after all the military coups in our country. The reason for this is to prepare the ground for the legitimacy of the military. While Political institution are weary in society, especially Turkish and Islamic culture have been targeted. For this reason, especially the social perception of Islamic concepts has been transformed in the negative direction in all military coups and military coup attempts.

The leader of the treacherous military coup attempt on July 15, 2016 has taken a stand against the Milli Görüş movement in the past. Also, he supported all military coups. FETO leader striving to be beside all strength to achieve his goal and with the support of secular circles with the words “moderate Islam”. In addition, by bringing these organizational theories to the world, such as “moderate Islam, Protestant Islam, interreligious dialogue, tolerance, reconciliatory Muslims”, (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2016, s. 29) bringing its theories closer to Christianity, opening many doorways in the West. In this direction, in the nineties, the leader of the FETO began to work on “interreligious dialogue”.

These Works even if presented as “This dialogue is an effort to talk, negotiate and search for ways of working together on shared issues in tolerance and understanding without having to go into any coercion by protecting all differences”, in fact it has been understood over time that it is a secret purpose

to establish a close relationship with the Church and the West and to receive their support. As a matter of fact, the following statements by Gülen on his letter to the Pope himself on 9 February 1998: “Pope VI. We are here to be part of the mission of the Papal Council (PCID) for interfaith dialogue initiated and underway by the Pauls. We desire to see the accrual of this mission. We came to you with the utmost helplessness, even a little daring, to offer you our most modest help in performing this very valuable service” (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2017, s. 76-77). Throughout the letter, the leader of FETO had been extremely willing to blame the Muslims for the misunderstanding of Islam and to be a part of the papacy mission. Moreover, he constantly criticizes Muslims and praises the West. It is the struggle to produce an “Islam” that the western can enjoy.

In order to give legitimacy to the dialogue process, the 64th verse of Al-i-Imran was exploited, consciously, only the first part of the word-i tawhah was brought forward, in this context “to believe in Prophet Muhammad “ partly ignored. After years of dialogue work, in an interview published by Gulen on 20 August 2016 The following expressions about the Crusades are a clear indication of where this process has led to Gülen: “It is not too dangerous for the Crusader to occupy your country. Because there are red lines between you and them. Once they will not harm your wife or daughters. They will not go to your Mabe-din. The Crusaders did not hurt.” (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2017, s. 77). He denies religious persecution as it is seen, and falsifies religious theology in the name of being charming to the West.

While the FETO leader speaks about Muslims his behaviour is very pragmatic and self-interested and he became extremely irritable. He has shown an extremely docile, understanding attitude when speaking of other religions. Instead of defending the rights and dignity of the religion of Islam and Muslims, he constantly criticized and kept them under suspicion. The Vatican has decided, explained and put into practice the religionary dialogue mission is the theological conversion and corruption of the belief of Islam in the name of seeking common values (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2016, s. 31), (TBMM, 2017, s. 124).

The concept of moderate Islam, is non-rigid, flexible in political and theological field and reconciliation and dialogue are used to define an open religion mentality. With an even clearer account, as opposed to the methods of terror and jihad, that these methods harm Islam and Muslims, showing the image of Islam badly in the world, with a moderate language of Islam, he said Islam should be introduced with culture and art products (TBMM, 2017, s. 129). Gra-

ham E. Fuller, an American strategist and thinker who was considered to be a finger of the treacherous coup attempt on July 15, and who had many studies on the Islam-Middle East, also used the phrase 'Islamless World' like the concept of 'Moderate Islam' for the first time. Fuller said, without Islam, the Middle East would not be very different today, he argues that the East-West competition starts before Islam and that the main thing is the geopolitics of the region for any competition. According to him, religion has always attracted religion and power has always attracted religion. Religion is second rank in terms of conflict. Geopolitical concept comes before religion. Power and power struggle is always more to the fore (Fuller, 2010, s. 2,4,5,11,23) he said that he did not have any problems with the religion of Islam as actually thought. Among the persons who are the reference for allowing the residents of the Feto to obtain a residence permit from the USA. Claiming that they are Fuller and George Fides, a former CIA official. Fuller's thanks to the leader of the Feto in his book entitled "The Future of Political Islam" and in the book "The New Republic of Turkey" he praised the leader of FETO and his organization in Turkey (TBMM, 2017, s. 129), these concepts show that the purpose of use is not innocent. Transforming Islam into its own interests, the politics of adapting communities to their own minds is being carried out. by playing with concepts. The contributions made by Islamic civilization to that geography, cultures and the world are becoming insignificant. This is a very dangerous situation.

Following the liquidation of the Warsaw Pact, NATO had not enemy left so NATO chose Islam and Muslims as its new enemy, in fact, the hot conflict zones around the world as an application of this new policy is seen that almost all the Muslim lands. Dialogue between religions instead of institutionalizing a collective response over sacred values against living slaughter and oppression, to break the resistance resulting from Islam and tried to 'moderate' his Muslim identity against open persecution. As we have already mentioned, the concept of jihad is identified with terrorism so Islamic hate is aroused in the minds of people. Because people see Islam as "radical Islam". The Feto has been in the desire to be a part of this project. He gives an image "Moderate Islam, Protestant Islam, inter-religious dialogue, tolerance, reconciling Muslim, etc." all over the World (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2016, s. 29), (TBMM, 2017, s. 129).

With the coup attempt of July 15, it has also been revealed how Islamic concepts have been used in a distorted way by being detached from historical meanings. For example, the meaning of "himmət (charity or donation)" means "voluntary, unrequited financial aid or donation". However, the society was almost robbed by the organization at the Himmət meetings. This robbery, which

occurred with the military coup attempt of July 15, has severely damaged the concept of himmet (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2017, s. 66) (TBMM, 2017, s. 628). Nowadays, when it comes to the issue of himmet, the FETO terrorist organization comes to mind. Because these organizations exploited people's religious feelings using concepts. He has used his power for their own interests and the interests of global cooperation. It is also the part of Fethullah Gulen, who was transferred to Pennsylvania as a share of Fethullah Gülen under the name of "sacred teacher" of a certain percentage of the money collected as himmet. This share starts at ten percent and there is no upper limit. A certain amount of money spent on the central base in the United States, the rest of the money is considered to have turned into the personal wealth of the imams of the leader of the Feto terror organization (TBMM, 2017, s. 630).

The concept of "Service Movement" is the most common form of expression this terrorist organizations. It is used briefly as "service" within the organization. Sometimes "community" is preferred. Because service, community etc. the expressions are sympathetic and carefully chosen because they are ambiguous at the same time. Service is the ultimate sacred goal of association, spirit, (supposedly) that is spoken at every opportunity. According to the organization, the service; supposedly "for the eternal happiness of men and for the ultimate salvation, all kinds of activities carried out in consideration of God's providence and the natural formation that carries out these activities ". The term "service" has been used for almost a single structure in recent years, namely for the FETO organization (TBMM, 2017, s. 628). "The future of the service is the future of the ummah, therefore the haram is helical for the future of service"(TBMM, 2017, s. 132).

"Consultation", which refers to consultation as a word, refers to meetings at a higher level of chat meetings in the organization. A top chat board, more private and responsible for their participants. Discussions on the person providing the desired yield may be eligible to participate in the consultations. This position is referred to as an important position, since "consultative counselor" is now able to take decisions on behalf of the organization as well as to take account of when it becomes available, as it is with personal responsibilities. Organizational structure of the cell units, which are called "light houses". In addition, "shakird", which means "apprentice" or "student", refers to the subordinate persons usually raised by 'older brother' or 'older sisters' within the organization. The use for ladies is in the form of "shakirde". Again, the Nurculuk movement (and even the general Islamic-conservative jargon) is adapted to the organizations. The organization consists of potential older sister and older brother. When they

need it, even the highest level of organization's associations, imams and even Fethullah Gulen express themselves as "Shakird", which is a so-called message of modesty and dedication (TBMM, 2017, s. 632-633).

Often referred to as the "chat", are organization meetings, usually held by whispered journalists for the purposes of the organization, in accordance with the strategies and instructions that Fethullah Gülen's books read and / or sermons are followed. Although the conversation person is older brother (or the older sister who is chatting with the believer), many of the people who come from the foundations seem to answer religious questions, but conversations are not dialogue but monologue. And usually the primary concern of the person giving the conversation is the benefit of the organization. According to the organizations who have declared war on God is against the organization. They are described as the centre of evil and shame by organization. Sometimes it is also used as "gang up on". Permanent focus of evil "communists or atheists" in general, who these focuses are can easily change according to time and situation in accordance with the benefits and needs of the organization. It is believed that in the organization, where or who will be the focus of evil, "Fetullah Gülen is reached because of consultations with our Prophet (TBMM, 2017, s. 630-632).

"Hocaefendi" is the name used by Fethullah Gülen in the organization. The name is not mentioned directly while the organization is talking about him. This is considered a great disrespect. Even "Fethullah Hodja" cannot be called. For the organization, his name is "Hodja master" or sometimes "blessed person in America" depends on the situation. It is also expressed as "our greatness" or "our opinion leader". The organization uses the concept of imam differently from Turkish people. This person, who is responsible for all kinds of activities, is the sine qua non of the organizational system and one of the most respected. The pyramid has a hierarchical structure decreasing in number upward. Home imam, district imam, provincial imam, country imam, continental imam etc. and lastly the universe of the universe is Fethullah Gülen. He is the absolute and error-free person, he has placed himself in a higher position than the prophet with this heretical belief (TBMM, 2017, s. 628-629).

In short, the concepts unfortunately evoke the terrorist organization of the FETO. This negative perception has worn out these concepts which are important in our culture. Even this systematic negative perceptual transformation on concepts is a tremendous betrayal alone.

5. RESULTS

As a result, we can say that we live in a world where the strong is right. The United States can cause thousands of deaths and pass the situation by saying that we have made mistakes. The more desperate the world is the absence of an authority to sanction it. In a world where there is no responsibility for strength, "right" cannot be mentioned. The military coup represents the illegal methods and disproportionate power used to bring countries to a certain target. It is necessary to see that military coups disturbing the peace of the community. should not be a party to this lawlessness by saying my or your military coup. It is necessary not to be beside strength but to be beside the truth and to internalize it. It is experientially fixed that there is no 'liberty' on the way out to overthrow the legitimate government. In addition, military coups undermine the trust of the state's institutions, justice and the law. The way to rebuild this confidence is by punishing the military coup. Because the military coup is unpunished, it gives ground and courage for the next military coup. That is why all military coups must be countered. As Turkish society reach this awareness and if internalize it, it is unlikely to be encouraged again.

Military coup maybe perhaps the biggest loss to the memory of society, transformation of meanings of concepts from history or our personality by accelerating this process. The Turkish-Islamic civilization has lost its position that shaped the world centuries ago, and its shaped by west. In this situation today, "advanced, progressive" refers to everything that belongs to those times as "backward, reactionary" without an illusion and psychological direction. The memory that have been created throughout history goes wiped. The "old" has been reduced to a position where it must be abandoned, frightened, reactionary. The concepts of religion and culture have been changed and transformed into Western-based concepts. Therefore, materialistic, capitalist concepts and concepts have passed the foreground. This situation has turned society into a consuming society. Consumption surplus increased dependence on Western Civilization. Because all the products of Western civilization are designed to increase consumption. However, our concepts have historical and cultural depths. It reflects our values. This memory is destroyed by changing the concepts and transforming them. So, the disappearance should not be considered as just simple concepts. Therefore, we urgently need to repair our language in a radical way, restructuring, our old concepts need to be brought back to life.

The tout of sharia is being destroyed in the last period of ottoman, the tout of secularism is being destroyed during the Republican period, they are the product of the same source. It is a way of social perception that global powers use to

design the world. The ideal of a single civilization (the West) destroys alternative history and culture, it transforms societies into a freak that can neither survive nor become Western. Destroying historical meanings through concepts, breaking links with the past. Because testify to the period in which each concept arose. If language does not develop, thoughts do not thrive. Need to see this. the success achieved anywhere in the world over the centuries, each time using the same method causes thought blinded. The destruction of historical memory, history is repeating itself into. This is a perception control. Yet civilization is possible with respect for differences. Differences are an indication of social and cultural wealth. But the West shows that there is no tolerance of differences at every opportunity. If we want to exist, we must possess our values, our past, our concepts. We must keep our memory alive, protect our personality. As a matter of fact, we are witnessing how archaic cities such as Baghdad and Aleppo disappear. Historical monuments, libraries, population records, in short, the culture of a nation, the tapes are destroyed, and the memories are erased. However, these are world heritage, all of them have a treasure of history. Yet the natural interaction of cultures enriches those cultures. A civilization that has been imposed and destroys the alternatives has only created freaks.

With this imposition, science and reason are put into the foreground, everything else has been shown as an obstacle to the development of mankind. However, throughout history there have been many civilizations that contribute to science. To destroy these civilizations and only show Western civilization as an alternative, as well as lending this civilization as the most humane and civilized civilization is only possible with an illusion. It has always been a great power that has kept science and trade in history. To follow the developments we must make, to keep up with scientific and technological, but when we do it, we do not forget ourselves, our essence. Because we can only offer something to the world with our own characteristics, ourselves, as "us". Otherwise we cannot be anything but imitation. We must produce an alternative by rejecting every practice that destroys society and human dignity. We can do this only by finding ourselves. Along with reason, with a conscience, an alternative spirit, a bodily-personal development as well as a spiritual-spiritual development, a world order can be established that will bear for human dignity. Civilization begins with respect for differences and is made sustainable by living with the other.

REFERENCES

- Akay, H. (2005). İslâmî Terimler Sözlüğü (3 b.). İstanbul: İşaret.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2016). Dini İstismar Hareketi FETÖ/PDY. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2017). Kendi Dilinden FETÖ Örgütü Bir Din İstismarı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Duralı, Ş. T. (2013). Omurgasızlaştırılmış Türklük (3 b.). İstanbul: Dergâh.
- Esed, M. (2004). Kur'an Mesajı (Meal ve Tefsir). (C. Koytak, & A. Ertürk, Çev.) İstanbul: İşaret.
- Fuller, G. E. (2010). A World Without Islam. New York: Little, Brown and Company Hachette Book Group.
- Hampher. (1995). İslamı Nasıl Yok Edelim-Hatırat-ı Hampher (6 b.). (N. Göktaş, Çev.) İstanbul: Nehir.
- İkbal, M. (2008). İslâm Düşüncesi. (Y. Kaplan, Çev.) İstanbul: Külliyyat.
- İzzetbegoviç, A. (2014). İslam Deklarasyonu. İstanbul: Fide.
- Karaman, H., Çağrırcı, M., Dönmez, İ., & Gümüş, S. (2014). Kur'an Yolu (Türkçe Meâl ve Tefsir I). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Koçak, C. (2016). Darbeler Tarihi (2 b.). İstanbul: Timaş.
- Meriç, C. (2004). Bu Ülke (23. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2007). Mağaradakiler (15 b.). İstanbul: İletişim.
- Meriç, C. (2012). Işık Doğudan Gelir (6 b.). İstanbul: İletişim.
- Mutçalı, S. (2012). Arapça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık.
- Özkaya, Ö. (2011). Nasıl Darbe Yapılır? İstanbul: BSR.
- Perkins, J. (2010). Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı (4 b.). (M. Kayı, Çev.) Ankara: A.P.R.I.L.
- Pickthall, M. M. (2011). İslâm Medeniyetinin Dinamikleri. (Y. Kaplan, Çev.) İstanbul: Külliyyat.
- Şeriatı, A. (2012). Yeni Çağ'ın Özellikleri. Ankara: Fecr.
- Tâhir, E. (2016). Yanı Türk. Ankara: Hitabevi.
- TBMM. (2017). Fethullahçı Terör Örgütünün (Fetö/Pdy) 15 Temmuz 2016 Tarihli Darbe Girişimi ile Bu Terör Örgütünün Faaliyetlerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. Ankara: TBMM.
- TDK. (2017, 10 28). Güncel Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KAMUS adresinden alındı
- Topçu, N. (2017). Kültür ve Medeniyet (12 b.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2012). Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (Cilt 1). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

www.kartepzirvesi.com

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | CALIŞINCA OLUYOR